MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI

Legum Nationum Germanicarum

LEGVM SECTIO I. TOMVS V PARS II.

LEX BAIWARIORVM.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCCXXVI.

LEGES BAIWARIORUM.

EDIDIT

ERNESTUS LIBER BARO DE SCHWIND.

PRAEFATIO.

DE LEGIBUS BAIWARIORUM.

§ 1. *De 'lege' ipsa.*

Hac nova editione imprimis ea lex continetur cui iam dudum nomen 'legis Baiwariorum' inditum est, tum decreta conciliorum ac capitularia regum quae ad legem ipsam et ad Baiwarios spectant.

Legem Baiwariorum accuratam legum compilationem esse nemo est qui ignoret. Quae compilatio variïs codicibus tradita et in XXI vel XXII titulos atque fere in CCL capita, ut dicunt, divisa quam plurimas iuris partes amplectitur. Cum vix ulla pars vitae publicae privataeque omissa est, tum accuratissime de iuribus ecclesiae ducisque Baiwariorum et de quaestionibus ad ius publicum pertinentibus in ea agitur. Neque ius privatum neque criminale omnino praetermissum esse dixeris neque praecepta de causis agendis desunt. Licet in hac lege ordo et accurata omnis iuris dispositio non inveniatur, tamen coniunctionem quandam partium inter se cohaerentium hac lege contineri negare non potes.

Quam legem ex variis fontibus iuris, ut postea demonstrabitur, ortam esse ex ipsa dispositione materiae hic illic cognoscas; iam in primis titulis e. g. retractationem legis regum Francorum quam temporibus Merovingicis ortam esse pro certo habeas, in titulo XV et XVI multa capita continua e lege Eurici regis Visigothorum deprompta, in titulis XVIII et seqq. alia e lege Salica sumpta esse videbis. Adde, quod e dispositione titulorum IV—VI statim intellegimus enumerationem compositionum quae ob delicta contra liberos libertos servosque commissa sunt solvendae, ex edicto Langobardorum regis Rothari originem duxisse.

Valde viri docti inter se dissenserunt, qua ratione quibusque temporibus haec lex orta sit. Nisi e prologo quem in plurimis codicibus ante hanc legem, in aliis autem ante legem Alamannorum, in aliis ante legem Salicam et Visigothorum legimus, nihil de origine comperimus; at dubium esse nequit, quin hic prologus, si auctoris ipsius verba respicis, lege ipsa recentior, et si ad dissertationes a viris doctis nuper conscriptas animum advertis, non ex omni parte fide dignus sit. Est enim partim ex 'Originibus seu Etymologiis' Sancti Isidori episcopi Hispalensis, partim ex incerta retractatione narrationis deprompta, quae in epilogo legis Salicae de eius origine continetur; quam narrationem in prologo legis Baiwariorum falsam esse iam ex eo intellegitur, quod uno eodemque tempore, ut in prologo narratur, leges Salica et Ribuaria et Alamannorum et Baiwariorum ortae esse non possunt[1]. Nihil nisi ea pars prologi quae de legibus a Dagoberto rege Francorum latis agit, verum haberi potest; etsi non tota lex ab illo rege profecta est, tamen Henricus Brunner probasse videtur primum et secundum legis

1) *Cf. H. Brunner, 'Deutsche Rechtsgeschichte'* I^{2}, *p.* 420 *sq.*

titulum esse depromptos ex lege lata a Dagoberto I. rege Francorum qui anno 639 p. Chr. n. obiit.

Quod ad originem legis Baiwariorum attinet, viri docti saeculi XIX[i] inter se dissentiunt, utrum lex sit unius auctoris an a pluribus compilata vel retractata et quo tempore sit scripta. H. Brunner pro certo demonstravit illam legem priore parte saeculi VIII ab uno auctore quem magistratus Francorum adiuvabant, conscriptam esse. Johanni Merkel aliisque adfirmantibus legem post complures demum retractationes in hanc formam quae his diebus exstat, redactam esse non adsentiemur, quia textus verba in variis codicibus simillima parum inter se discrepant neque diversae vel contrariae sententiae, quae in singulis partibus de una eademque re proferuntur, tanti sunt momenti, ut non nisi e compluribus redactionibus ortae esse possint[1]*. Hanc nostram opinionem veram esse vel ex eo intellegitur, quod variae partes legis passim ex aliis legibus desumptae uno eodemque tempore intrusae esse videntur.*

Attamen legum e quibus leges Baiwariorum derivatae sunt, numerus [illegible] maior est, quam adhuc viri docti crediderunt. Inter quas leges Euricianam et Alamannorum enumerandas esse iam diu non ignotum fuit: his demum temporibus[2] *demonstratum est, quamquam J. Merkel in commentario editionis suae has leges iam in [illegible], et legem regum Merovingicorum saeculi septimi et Edictum Rothari regis Langobardorum et legem Salicam et canones ecclesiae esse respicienda.*

Utrum illae partes legis quae non ex aliis fontibus desumptae sunt, sed ex Baiwariorum gente ipsa originem duxerunt, e vetustioribus iurum [illegible] — quod hac illic verisimile est — an lex Baiwariorum lata statim sit conscripta, pro certo dicere non ausim; adde quod nullis documentis nobis traditum est, [illegible] prioribus temporibus leges sint conscriptae necne. Et quidquid de [illegible] opinamur, non pertinet ad tempus definiendum originis huius legis, in primis quod [illegible] lex Baiwariorum, ut supra demonstravimus, non e compluribus [illegible] sed uno eodemque tempore conscripta esse videtur.

At quo tempore lex est conscripta?

Carta traditionis quaedam anno 772 confecta[3] *huius legis sub titulo [illegible] lex atque pactus' mentionem facit; in synodo Ascheimensi anno 756 habita ad Thassilonem [illegible] ducem III tum regnantem versi eandem legem '*p r a e c e s s o r u m* [illegible] pactus' nominabant. A quodam igitur praecessorum eius lata esse debet; [illegible] premere vis, colligi potest, eam* n o n *ab* u l t i m o *eius [illegible] a patre eius Thassilone II.*

E [illegible] non potes legem vel ullam partem eius paganorum [illegible] ortam esse[4]*. Immo ex eo quod in capite I, 8 et 11 monachorum monacharumque mentio fit, facile cognoscas legem illo demum tempore ortam esse, quo in [illegible] monacharumque monasteria erecta erant, quod ante saeculum octavum factum fuisse [illegible] contendas*[5]*. Cum autem lex de compluribus episcopis loquatur (c. I, 9, 11), forsitan [illegible] tiamur Henrico Brunner*[6] *qui contendit hanc legem post ecclesiae reformationem a S. Bonifatio perfectam, id est post annum 739, originem duxisse: nam ex epistola quadam quam Gregorius III. papa eo ipso anno Bonifatio scripserat (Mon. [illegible]*

1) Cf. H. Brunner, 'DRG.' I², p. 458, n. 22; v. Schwind, 'Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XXXIII, p. 655 sqq. 2) Cf. H. Brunner, 'Sitzungsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften' 1901, p. 932 sqq.; v. Schwind, 'N. Archiv' XXXIII, p. 608—651. 3) 'Die Traditionen des Hochstifts Freising' ed. Bitterauf n. 49. 4) Cf. P. Roth, 'Über Entstehung der lex Baiuvariorum' p. 10 sqq.; v. Schwind l. c. p. 678 sqq. 5) Cf. S. Riezler, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XVI, p. 409 sqq. 6) 'DRG.' I², p. 461.

III, 293), comperimus illo tempore u n u m solum episcopum Bawariam incoluisse. Sed quia haec prior pars legis in qua his de rebus agitur, ex vetere et generali lege regni Merovingici pluribus provinciis regni statuta forsitan inmutata translata est, illud argumentum non est certissimum[1]. *Adde quod negari non potest vel ante hoc tempus saepius complures episcopos sine certa sede in Bawaria fuisse. Etiam mireris, quod nullo loco reformationes S. Bonifatii quas H. Brunner paulo ante introductas esse [docet?], in [hac?] lege respiciuntur. Quod autem argumentum non minoris esse videtur momenti quam illud de quo supra tractatum est.*

Ante annum 643 legem conscriptam non esse ex eo patet, quod in ea [Edicti?] Rothari verba adferuntur. Quia etiam lege Alamannorum ipsa, [illegible], Baiwariorum legis scriptores usos esse verisimile est, hanc legem [illegible] Alamannorum legem exstitisse pro certo habere possumus, quam in secunda parte saeculi septimi [illegible] paucis annis post ortam esse credimus. Quae cum ita sint, legem Baiwariorum [illegible] saeculo septimo vel ineunte saeculo octavo conscriptam esse affirmare possumus.

Accuratius tempus originis definiri potest, si respicimus legem a regibus Fran[corum] datam esse, cum Baiwarii non sui iuris sed sub potestate Francorum erant: quod a[illegible] primum sub Dagoberto I qui anno 639 mortuus erat, dein inter annos 725 et 728, denique Odilone duce anno 744 subacti.

Quae cum ita sint et quia legem priore parte saeculi [illegible] eam vel temporibus Karoli Martelli vel, cum Odilo re contra eius filios male gesta [oppressus?] esset, originem duxisse credamus necesse est. Utri autem aetati lex attribuenda [illegible] vix umquam pro certo dici poterit. H. Brunner [illegible] studuit legem intra annos 744 et 748 scriptam esse, cui omnes [illegible] serunt[3]. *Attamen non prorsus est sententia reicienda — forsitan huic alteri [illegible] praeferenda — legem inter annos 725 et 728 sub Karolo Mar[tello] [illegible] confectam, quia nullo loco, ut supra diximus, reformationis a S. Bonifat[io] [illegible] mentio fit et lex in synodo Ascheimensi sub Thassilone III. habita ducis p[illegible] (non praecessoris) pactus nominatur*[4].

§ 2. *De [illegible] legibus Baw[ariorum].*

Cum 'lege Baiwariorum', quam sub nr. I in hac editione prelo subi[illegible] cohaerent nonnullae leges recentiores et synodorum decreta, quae aevo Ka[illegible] appendicis loco impressa invenies:

Decreta concilii Ascheimensis inter annos 755 et 760 habiti in quibus nonnullae res [illegible] accuratius definiuntur decretaque concilii Vernensis sub Pippin[o] [illegible] exhibita sunt (II). (= MG. Concilia aevi Karolini I, p. 56 sqq.).

Decreta quae vocantur Dingolfingensia et in contione ibi habita anno, ut op[illegible] 770 redacta, in quibus — lege Baiwariorum saepius respectata — nonnull[a] [illegible] gravaminaque ecclesiae nobilium populique accuratius describuntur et disponuntur (III). (= MG. l. l. I. p. 93 sqq.).

Decreta Neuchingensia die 14 mensis Octobris anni 772 [illegible] bus legibus' publicata, quae legis Baiwariorum instar novellarum, constitutionibus nituntur sub Thassilone III. in synodo Neuchingensi promulgatis (IV). (= MG. l. l. p. 98 sqq.).

1) *Cf. v. Schwind l. l. p.* 682. 2) *Cf. K. Lehmann N. Archiv X, p.* 501; *v. Schwind l. cit. XXXI, p.* 433 *sqq.*, 438; *XXXIII, p.* 686 *sqq.* 3) *H[illegible] praeter Bernhardus Sepp 'Die Entstehungszeit der Lex Baiuvariorum' in 'Altbayerische Monatsschrift herausgegeben vom historischen Verein von Oberbayern'* 1901 2, *p.* 3[illegible] [illegible] 70 [illegible]. 4) *Cf. supra p.* 180 *l.* 31 *sqq.*

Capitula Karoli Magni ad legem Baiwariorum addita, infra annos 801—813 *confecta quibus inter alias partes iuris Francorum imprimis octo banni regii legi Baiwariorum inserti sunt (V). (= MG. Capitularia I, p.* 157*).*

Capitulare Baiwaricum anno fere 810 *ortum quo instructio in usum missorum dominicorum continetur (VI). (= MG. l. l. p.* 158*).*

§ 3. *De codicibus.*

Dissertationi Johannis Merkel de codicibus legis Baiwariorum summa cum diligentia conscriptae et tomo XI. (1858) *annalium quibus 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' (ed. G. H. Pertz) inscribitur, insertae vix habeo quod addam.*

Praeter codices illic descriptos Merkel codicem universitatis Wirceburgensis f. 167 *in editione legis LL. III, p.* 187 *accurate descriptum, tum editiones Sichardi, Tilii, Heroldi et adnotationes Bosii quae codicibus postea deperditis nituntur, lectionesque discrepantes in editione Lindenbrogiana exhibitas in usum editionis a se comparatae convertit. Ad quos codices nonnulla codicum fragmenta his demum diebus inventa in meum usum excussa accedunt:*

1*) Codex in castello Klitschdorf apud urbem Bunzlau a v. d. Wernicke inventus et a Karolo Lehmann in editione legis Alamannorum supra p.* 13 *descriptus. Is codex est comitis de Solms-Baruth. K. Lehmann etiam fragmentum legis Baiwariorum usque ad cap. XII,* 9 *huic codici fol.* 147—156 *insertum ad pulvisculum excussit.*

2*) Codex Parisinus Nouv. acqu.* 204 *f.* 40—58 *s. X et XI, quo prologus et textus pars prior usque ad caput XII,* 8. *continetur.*

3*) Fragmenta a tegumento codicis Monacensis reg. lat.* 14944 *dissoluta et hoc tempore sub numero* 29086 *conservata tres breves partes prologi et capitum I,* 1—4. *IX,* 2—9 *legis Baiwariorum exhibent. Cf. 'Neues Archiv' II,* 435.

De cognatione codicum annalibus 'Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XXXVII, p. 417—445 *accuratam dissertationem inserui.*

In editione Merkeliana illi codices primum locum obtinent qui vocabulis et formis latinitatis recentioris vel vulgaris abundant: qua ratione hic illic viri docti prae ceteris utuntur, cum credant archetypum sermone qui dicitur vulgaris, confectum esse. At ad textum legis Baiwariorum constituendam ansam nobis illae partes praebent quae e vetustioribus legibus depromptae sunt. Quibus accuratius in auxilium vocatis tibi persuadebis codices sermone perpolito, non vulgari, conscriptos propius ad archetypum nobis non conservatum accedere et in textu constituendo praeter ceteros esse respiciendos.

In classes certas si codices dividere vel certum stemma genealogiamve eorum constituere volueris, id neque probabo neque id fieri posse credam, ut loco laudato demonstravi. Quod multi codices quibus cognatio artior demonstraretur, deperditi sunt, stemma depingere nequimus; quare enumeratione familiarum quae nequaquam accurate distinctae sunt, contenti simus necesse est.

Ad textum genuinum legis Baiwariorum quam proxime variis de causis accedunt:

1*) Codex membranaceus Vaticanus Christinae reginae Sueciae n.* 991 *s. IX exeuntis vel X, qui in foliis* 67—104 *textum legis Baiwariorum continet. Hic codex ab J. Merkel in Pertz 'Archiv' XI, p.* 584 *descriptus est (= V).*

2) *Codex membranaceus* Parisinus 4417 *s. IX—X olim canonicorum Aniciensium, deinde Colbertinus* 826, *postea regius* 5159. 5, *de quo J. Merkel l. c. p.* 586—588 *retulit.* **P1.** *In foliis* 130—159 *legem Baiwariorum continet.*

3) *Codex membranaceus* Parisinus 4614, *olim Thuanus, deinde Colbertinus* 777, *postea regius* 4898 *s. X (=* **P2**), *in quo post legem Alamannorum lex Baiwariorum exstat, descriptus accuratius ab J. Merkel in Pertz' 'Archiv', ubi quae ad hanc legem pertinent, XI, p.* 585 *sq. et quae ad Edictum Langobardorum respiciunt, VII,* 767 *enarrantur.*

4) *Codex deperditus quo opinamur* Heroldum *olim in sua editione conficienda usum esse* (**Her**) *(cf. infra p.* 188, *nr.* 3).

5) *Codex membranaceus* Parisinus 4759, *quondam Colbertinus* 5418, *regius* 5190 6.6 *s. IX exeuntis (=* **P3**), *qui in foliis* 21—46 *prologum indicem textumque huius legis continet. Codex descriptus est apud J. Merkel l. l. p.* 588 *sq.*

6) *Codex deperditus quem* Sichardus *praelo subiecit (cf. infra p.* 188, *nr.* 1) (**Sich**).

7) *Codex deperditus quem* Tilius *in editione legis adhibuit (cf. infra p.* 188, *nr.* 2) (= **Til**).

8) *Codex Monacensis regius latinus* 1634 *s. XVIII qui ex editione Tiliana depromptus varias lectiones alicuius momenti non exhibet.*

9) *Codex* Parisinus 9654 *s. X, quondam Suppl. lat.* 75, *descriptus ab J. Merkel l. l. p.* 589 *sqq. (=* **P4**).

10) *Codex* Parisinus *Nouv. acq. nr.* 204 (= **P5**), *de quo K. Lehmann in annalibus 'Neues Archiv' XII, p.* 579—585 *accuratius disseruit (cf. supra p.* 182). *Hoc fragmento nobis prologus index textusque legis usque ad finem capitis XII,* 8 *traditur.*

11) *Codex membranaceus bibliothecae universitatis* Graecensis *(Ms. III* 37, 2 *olim fol.* 40, 8), *qui in fine saec. XII conscriptus fragmentum legis Baiwariorum hoc est prologum, aliquot indicis rubricas partesque textus usque ad initium tituli III continet (=* **G**). *Folia quibus partes sequentes traditae erant, et folium quo index a cap. IX,* 15 *usque ad finem et textus usque ad cap. I,* 2 *continebatur, hodie desunt, cf. Merkel l. l. p.* 589.

12) *Codex oratorii Romani S. Mariae in* Vallicella *C.* 20 (= **V1**) *s. XVI cui inest p.* 105—108 *fragmentum quo nobis index et textus ipsius legis Baiwariorum prima pars usque ad cap. I,* 6 *traditus est. Merkelii descriptionem l. l. p.* 595 *sq. invenies.*

Cum his codicibus cohaerent:

13) *Codex deperditus quo usus scriba quidam s. XII codicem T* 2 *(infra nr.* 41) *supplevit et correxit (cf. 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 437) *et*

14) *Codex membranaceus S.* Pauli *in Carinthia (=* **sP**), *qui saeculo nono scriptus primum Constantiae, deinde in monasterio S. Blasii in silva Hercynia fuit et ab J. Merkel l. l. p.* 574 *sqq. accurate descriptus est. Abundat corruptelis et multis mendis orthographicis, ut 'liveri' pro 'liberi', 'vis' pro 'bis', 'ostiliter' pro 'hostiliter', 'comodo' pro 'quomodo', 'oc' pro 'hoc', 'vindere', 'menime', 'sicaverit', 'hibi', 'hubi' aliisque similibus.*

15) *Codex bibliothecae ducalis Guelferbitanae Blankenburg* 130 *olim* 52 *quondam* Augustanus (= **Ag**) *s. X, qui, ut J. Merkel l. c. XI, p.* 577—583 *nos docuit, praeter legem Baiwariorum magnum numerum fontium iuris continet. Nonnullis variis lectionibus gravioribus, ut 'restituat' pro 'reddat' (XIII, 3), 'fuerit' pro 'repererit*

(XV, 5), 'implere' pro 'firmare' (XVI, 11) et quod verba 'contra legem' (XIII, 5) desunt. certiores fimus hunc codicem arte cohaerere cum codice supra descripto sP.

16*) Codex membranaceus archivi ecclesiae cathedralis* M u t i n e n s i s *I,* 2 (= **Mt**) *s. X non post annum* 991 *conscriptus et*

17*) Codex membranaceus bibliothecae Gothanae ducalis nr.* 84 *s. XI, quondam ecclesiae S. Martini* M o g u n t i n a e (= **Mg**), *descripti ab J. Merkel l. l. p.* 596 *sqq.*[1] *et* 604 *sqq. Quamquam hic codex ex codice Mutinensi (nr.* 16*) non est derivatus, tamen cum illo coniunctus est. Generatim non valde inter se discrepant, multae lectiones non parvi momenti iis solis insunt, ut 'tulerit' pro 'fuderit' (IV,* 21*), 'ingressum' pro 'ingestum' aliaeque haud paucae. Adde, quod in utroque codice omnia capita ab initio usque ad finem continuo numerata sunt. Qui modus numerandi praeterea non nisi in codicibus Ad, Ald, Jlz (nr.* 31—33*) invenitur. Etiam index capitum non est idem qui in ceteris codicibus. Si scire volueris, quo tempore sit codex Mt conscriptus, id ex calendario illi adiecto quod cum anno* 991 *incipit, facile cognosces; ex scriptura eum eodem tempore vel paulo ante extitisse conicias.*

18*) Codex supra p.* 182 *descriptus* (**K**) *qui hoc tempore in archivo castelli* K l i t s c h d o r f *conservatur quod comes de Solms-Baruth possidet.*

Alteri seriei aliquot codices adnumerandi sunt qui formis latinitatis vulgaris abundant:

19*) Codex membranaceus bibliothecae universitatis Monacensis Cod. Ms.* 132, 8⁰, *olim universitatum* I n g o l s t a d e n s i s (= **J**) *et Landshutensis, accuratissime literis minoribus conscriptus. Est codex omnium qui exstant, antiquissimus legis Baiwariorum. Cum Mederer saeculo octavo eum attribuere velit, ego eum haud prius quam ultimis annis huius saeculi vel principio saeculi noni exaratum esse contendam. Textus codicis quo nisus Mederer editionem paraverat (cf. infra p.* 189*) et quem J. Merkel l. l. p.* 554 *sq. descripsit, abundat formis e sermone vulgari depromptis.*

20*) Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 1941 5, *quondam monasterii* T e g e r n s e e n s i s 1415 (**T 1**) *s. X cum correcturis s. XII et glossis s. XV, quem Merkel l. l. p.* 556—558 *descripsit.*

21*) Codex Monacensis regius latinus* 1636, *copia s. XVIII codicis T* 1.

22*) Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 4639, *quondam monasterii* B e n e d i c t o b u r a n i (**Bb**). *Lex Baiwariorum in priore parte codicis obvenit quae s. XII scripta est, cf. Merkel l. l. p.* 564 *sq. Index ceteris est brevior, cum inscriptiones capitum tituli I—II desint.*

23*) Codex Monacensis regius latinus* 1635, *copia s. XVIII codicis Bb.*

24*) Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 5260 *s. XII, olim canonicorum* C h i e m s e e n s i u m *nr.* 10 (**Ch**), *tum consiliarii J. C. de Lippert. Cf. Merkel l. l. p.* 558—561.

25*) Codex Monacensis reg. latinus* 3519 *s. XII. Textum legis Baiwariorum qui hoc codice continetur, ex cod. Ch sumptum esse in 'N. Archiv' XXXVII, p.* 418 *demonstravi; cf. etiam Steinmeyer-Sievers 'Althochdeutsche Glossen' tom. IV p.* 521 *sq.*

1) *Praeter opuscula hoc loco a Merkelio laudata conferenda sunt MG. LL. III. p.* 3; *K. Lehmann in editione legis Alamannorum, supra p.* 12 *et Can. A. Dondi, 'Notizie storiche ed artistiche del duomo di Modena'* (1896) *p.* 273 *sq.*

26) *Codex membranaceus universitatis* *Wirzeburgensis* *Ms. H f.* 167 *s. XII, quondam monasterii Amorbacensis* (= **W**) *apud J. Merkel LL. III. p.* 187 *descriptus, qui fragmentum legis Baiwariorum continet. Leguntur in codice finis prologi, indicis c. I,* 1—*X,* 5 *et textus inde ab I,* 6 *usque ad VIII,* 7. *Folia quae finem indicis et principium textus continebant, ex codice excisa sunt.*

27) *Ad hunc codicem proxime accedit codex bibliothecae Guelferbytanae inter Helmstadienses* 532 *quondam academiae* *Helmstadiensis* *T* 4° 10, *n.* 64 (= **H**), *qui in parte saeculo nono conscripta legem Baiwariorum continet. Descriptum eum invenies apud J. Merkel l. l. p.* 541—547.

28) *Codex deperditus, cuius lectiones a textu legis Baiwariorum a Lindenbrogio publicato discrepantes* *Bosius* *in Italia olim adnotaverat et paulo postea in opere Christiani liberi baronis de Senckenberg 'Gedanken von dem jederzeit lebhaften Gebrauche des uralten bürgerlichen und Staatsrechtes'* 1759, *p.* 239 *sqq. iuris publici fecit*[1]. *Hic codex* (= **Bos**), *quem codici Ch non dissimilem esse Merkelius demonstravit, inter ceteros huius ordinis codicis eo excellit, quod in eo saepius quam in ceteris lectiones prioris classis reperiuntur.*

29) *Duo folia codicis deperditi s. IX vel X, quae in tabulariis magni ducis* *Sueriensis* (= **S**) *conservantur et finem prologi legisque initium usque c. I,* 3 *continent.*

30) *Codicis membranacei Monacensis regii latini nr.* 29086, *quondam eccl. s.* *Emmerami* *Ratisponensis fragmenta* (= **Em**), *de quibus supra p.* 182. *l.* 24 *tractatum est. Ex paucis fragmentis huius codicis colligere poteris eum secundae seriei adscribendum esse.*

Inter has duas series codicum locum obtinent nonnulli alii codices varii pretii, qui inter se variis modis cohaerent:

31) *Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 2621 *s. XIII monasterii quondam* *Alderspacensis* *nr.* 91 (= **Ald**) *et*

32) *Codex chartaceus Monacensis regius latinus* 11029 *s. XV, quondam collegii S. Salvatoris in Ilz nr.* 6 (= **Jlz**) *quos J. Merkel descripsit l. l. p.* 613 *et* 614. *Archetypus utriusque codicis haud male confectus esse videtur a scriba quodam qui huic classi simili et praeterea lectionibus alterius classis usus textum facilem et intellectu perspicuum, nequaquam mendis grammaticis depravatum conficere voluit. Propria est codicis Alderspacensis creberrima permutatio literarum II et V qua numeri varii depravati sunt, e. g. 'XV' pro 'XII', 'VII' pro 'IIII' et alii quam plurimi. De his codicibus conferendum etiam est, quae 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 443 *sqq. disserui.*

Inter se cohaerent:

33) *Codex membranaceus monasterii* *Admontensis* *in Styria nr.* 712 (55) (= **Ad**) *qui in parte s. XI conscripta legem Baiwariorum continet. Cf. Merkel l. l. p.* 572—574 *et*

34) *Codex membranaceus caesareus Vindobonensis* 406 (*iur. civilis nr.* 64) *s. XII, quondam monasterii* *Gotwicensis* (= **Gw**). *Cf. Merkel l. l. p.* 570 *sq. Multis in lectionibus formas erroresque ordinis prioris, in aliis alterius invenies. Forsitan etiam*

35) *Codex membranaceus s. XI bibliothecae* *Bambergensis* *C. P. I.* 13 (*nr.* 24) (= **B**) *ab J. Merkel l. l. p.* 571 *descriptus qui prologum et indicem et textum legis usque ad caput* 15 *tituli IX continet, copiaque vel extractus eiusdem codicis:*

36) *Codex membranaceus s. XI eiusdem bibliothecae C. P. I.* 9 *nr* 64 (*l. l. p* 572) *qui legis Baiwariorum nihil nisi fragmenta continet. Num hi codices Bambergenses — ut J. Merkel opinabatur — cum codicibus Admontensi et Gotwicensi artius cohaereant necne, pro certo affirmare non ausim, cum eae partes legis quae ad discernendos*

1) *Cf. etiam l. l. p.* 70 *sq.*

et aestimandos codices summi sunt momenti, in fragmentis B desunt. Cf. 'N. Archiv' XXXVII, p. 445.

Qui codices cum a meliore classe non valde abhorrere videantur, mirum in modum inter utramque classem positi sunt tres codices sequentes:

37) *Codex membranaceus s. X ineuntis archivi ecclesiae cathedralis* Eporediensis *nr.* 33 (= **Ep**), *de quo Merkel l. l. p.* 547, *Pertz, 'Abhandlungen der kgl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1857, *p.* 80. 85 *nec non Amadeus Peyron 'Notizie dell archivio del reverendissimo capitolo d'Ivrea tom. VIII, p.* 20, 1843 *et ego 'N. Archiv' XXXVII, p.* 440 *sq. disseruimus. Qui codex quamquam in universum secundae classi est adnumerandus, tamen complures lectiones haud spernendas codicum melioris notae exhibet; post collationem Merkelianam marginibus depravatis novis tegminibus est insertus et lacunis multis abundat quibus textus lectu difficilis fit. Tales lacunae in hac editione his siglis [. . .] significantur.*

38) *Codex membranaceus s. IX bibliothecae universitatis* Lugduno-Batavae *'Cod. Vossianus latinus in quarto n°* 119' (= **L**).

39) *Codex* Parisinus 4633 (= **P6**), *de quo G. H. Pertz in 'Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1857, *p.* 87—96 *et J. Merkel l. l. p.* 535—537 *disseruerunt. Cf. etiam 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 440.

Hos duos codices literis A 2 et A 1 insignitos Merkel in textu conficiendo praeter ceteros ut principales est secutus, quamquam codicem A 1 ipse non inspexit. Quos inter se arte cohaerere et multas lectiones et errores utriusque classis continere in annalibus 'Neues Archiv' XXXVII, p. 440 *accuratius demonstravi. At hi duo codices non ut alii continuum indicem omnium capitum textui anteposuerunt, sed singulis capitulis pauca verba (rubricas) addiderunt, quibus eorum argumenta indicantur. Quamquam hae rubricae in textu originali certissime defuerunt, tamen mihi verisimile esse videtur, ex hoc usu singulis capitibus singulas rubricas praeficiendi postea collectionem omnium harum rubricarum profectam esse, quae ut index universalis in capite totius textus posita est. Quod hic usus etiam in editionibus ab Heroldo et Tilio conparatis conservatus est, — quae, quin codicibus egregiis nitebantur, non dubitabis, — et quod editionem ipsam magis perspicuam reddit, etiam in hac editione adornanda singulis capitibus singulas rubricas praeficere mihi placuit, quamquam secundum dispositionem quae in plurimis codicibus obvenit, in capite totius legis indicem generalem posui. Cf. 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 449 *sq.*

Separatim sunt nominandi:

40) *Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 9653, *quondam monasterii S. Petri* Altahae *superioris* (= **Alt**); *ea pars codicis quae legem Baiwariorum continet, s. X in. conscripta est. Cf. Merkel l. l. p.* 565 *sq.*

41) *Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 19414, *quondam* Tegernseeensis *nr.* 1414 (= **T2**), *qui in ea parte quae s. XI conscripta est, textum legis Baiwariorum continet et ab J. Merkel l. l. p.* 567 *descriptus est.*

Qui codices ea re a ceteris sunt diversi, quod prorsus alium ordinem capitum exhibent. Quam ob rem Joh. Merkel textum utriusque codicis in sua editione seorsim exprimendum curavit eique nomen 'textus secundi' dedit, sed haec distinctio non recte mihi facta esse videtur. Quae transpositio enim capitum, quae in utroque codice non est eadem, non ab origine facta, sed legis melius disponendae causa forsitan a scribis codicum adhibita esse videtur. Quae cum ita sint, satis me praestantiam horum respecturum esse spero, si infra in indicibus et notis horum capitum ordinem expressero. De praestantia codicum Alt et T 2 accuratius disputavi in annalibus 'Neues Archiv' XXXVII, p. 441 *sqq., ubi etiam eorum artam cognationem demonstravi, licet saepius inter se discrepent; secundam classem omnino sequi videntur, hic illic etiam*

priorem. Adde quod saepius meliorem textum aliorum codicum et nonnullis locis soli genuinas formas exhibent. Quam ob rem quamquam in textu conficiendo in universum non sunt magni momenti, tamen hic illic eos praeter ceteros sequemur.

Minora fragmenta legis etiam reperies in

42) *Codice Monacensi regio latino* 6245 *s. XI quondam* F r i s i n g e n s i (**Fr 1**) *et in*

43) *Cod. membranaceo Monacensi regio latino* 6241 *quondam* F r i s i n g e n s i (**Fr 2**) *qui capita VIII et VIIII tituli primi continent; denique in*

44) *Cod.* P a r i s i n o 4995 *qui priorem partem capitis I,* 13 *insertam capitulari Ludovici I. ex anno* 817 *habet* (**P 7**).

Praeterea haud paucos codices olim exstitisse scimus sed, num hodie exstent ubique sint, ignoramus. Inter quos codices ab J. Merkel in sua editione legis Baiwariorum (MG. LL. III, p. 190) *descriptos sunt enumerandi:*

45) *Liber qui inter alia documenta et legem Bawariorum et Francorum et Alamannorum continuit, ecclesiae Pataviensis episcopalis incendio procul dubio* 1398 *consumptus: cf. Monumenta Boica XXVIII b, p.* 201.

46) *Liber de lege Bawariorum et*

47) *Liber de lege Ribuariorum Bawarorum et Francorum (cf. Mon. Boica XXVIII b.* 486) *qui utrique anno* 1254 *in catalogo Ottonis episcopi Pataviensis ex Alberti decani apparatu recepti erant.*

48) *et* 49) *libri S. Emmeramni Ratisponensis in duobus catalogis s. X memorati, quorum unus tempore Ramuoldi abbatis* (975—1001) *scriptus, in cod. Pommersfeldensi* 2821 *servatus legem Bawariorum (cf. Archiv IX,* 535) *continet, alter a.* 993 *scriptus et in codice Monacensi reg. lat.* 14222 *(olim Em. C.* 41) *fol.* 17 *servatus inter libros Waltherii monachi 'librum Tagoberti' enumerat quo nomine forsitan lex Baiwariorum significata esse potest: cf. Serapeum* 1841, *p.* 260, *'Archiv' VII,* 116.

50) *'Liber admodum vetus veterum legum Salingicarum et Bavaricarum et similium quarundam', quem Vitus Amerbachius in manus suas pervenisse Alberto duci Boiorum anno* 1550 *scripsit; cf. Lori, 'de origine iuris Boici'* 1748, *p.* 11, *n. y.*

51) *In codice quodam Vaticano-Palatino a.* 1600 *conscripto Mai, Spicilegium Romanum V, p.* 215 *sq. catalogos codicum fuisse narrat, qui saeculo XVI erant in bibliothecis complurium monasteriorum in Palatinatu superiori ad Rhenum sitorum: quorum in catalogo bibliothecae 'Casselicnsis' nominatae codicis legum 'Bavarorum' mentionem fieri idem auctor memoriae tradit.*

52) *Liber monasterii Carmelitarum Claromontani quem catalogus s. XVII enumerat; cf. Labbe, Nova bibl. mscr. p.* 206.

53) *Forsitan etiam liber monasterii quondam Wessofontani quem 'ius Noricorum' continuisse duo vetustissimi catalogi dicunt, unus in cod. Monac. reg. lat.* 22059 *fol.* 1 *servatus, alter, qui secundum Leutnerii Historiam Monasterii Wessofontani I,* 262 *Ludovici monachi cuiusdam bibliothecam continuit.*

Omnes codices nunc exstantes ipse partim in bibliothecis Italicis partim Oeniponti partim Vindobonae excussi; codices tantum P 1, 3, 4 *a v. d. Emanueli Schwab, Vindobonensi, codices Guelferbitani Ag et H a v. d. Jacobo Schwalm in illa bibliotheca, P* 5 *in bibliotheca Lutetiae Parisiorum in meum usum sunt collati. Comparandi causa etiam collationes in usum Merkelii confectas in hac editione adornanda adhibui.*

§ 4. *De codicibus prologi.*

Prologus etiam in hac editione legi Baiwariorum praepositus est, qui in compluribus codicibus cum lege ipsa est coniunctus. Deest in codicibus: Bos, Her, K, sP, Sch; partes prologi nobis obveniunt in codd. Em, Est, Laur, S, Til, V 2; totus autem exstat et in ceteris codicibus supra nominatis et praeterea eum exhibent

1) Codex membranaceus P a r i s i n u s *lat.* 18237 *s. IX (=* **P 8***).*

2) Codex membranaceus urbis Sangalensis nr. 338, *olim C* 7 *s. X, olim* V a d i a n u s *(=* **Vad***).*

3) Codex membranaceus V a t i c a n u s *Christinae reginae Sueciae nr.* 1050 *s. X (=* **V 2***).*

4) Codex membranaceus monasterii s. C r u c i s *in Austria*[1] *siti nr.* 217 *s. X (=* **sCr***).*

5) Codex membranaceus M o n a c e n s i s *regius latinus* 3853 *s. X, olim ecclesiae* A u g u s t a n a e *nr.* 153 *(=* **Ag 2***).*

6) Codex membranaceus E s c u r i a l i s *K vel Z II,* 2 *s. XI (=* **Esc***).*

7) Codex membranaceus Monacensis regius latinus 4460 *s. XII quondam* B a m b e r g e n s i s *(=* **B 2***).*

8) Codex membranaceus P a r i s i n u s 4931 *s. XIII (=* **P 9***).*

9) Codex membranaceus L a u r e n t i a n u s *LXXVII,* 1 *s. XIV (=* **Laur***).*

10) Codex E s t e n s i s *s. XV, nunc in archivo regio Mutinensi (=* **Est***).*

Codd. Ag 2, *B* 2, *Est, V* 2 *ipse contuli, in referendis lectionibus discrepantibus ceterorum J. Merkelii adnotationes secutus sum.*

In plurimis codicibus, qui prologum exhibent, coniungitur cum lege Baiwariorum:

cum lege Alamannorum in codicibus Ag 2, *B* 2, *sCr. et Vad. in quo huic legi postpositus est;*

cum lege Visigothorum in codice Esc;

cum lege Salica et capitulariis regum Francorum in codd. Est. Laur. P 8 *est coniunctus;*

inter alios fontes iuris positus est in Mg, Mt, P 9.

In nonnullis codicibus pars altera tantum prologi est conservata, ut in codicibus Est, Laur, legi Salicae praeposita, et inter cetera monumenta legalia in V 2. *Etiam in Tiliana editione legis Baiwariorum quasi prologus legis nihil nisi secunda pars [Theodoricus rex francorum (cf. infra p.* 201, *l.* 5*) usque ad finem] indici legis Baiwariorum postposita est.*

Codices quibus recentiores leges Baiwariorum II—VI, quas supra p. 181 *enumeravimus, nobis traditae sunt, in capite harum legum infra nominabuntur.*

§ 5. *De editionibus vetustioribus.*

Quod J. Merkel editiones priores ea qua est diligentia et religione, in praefatione operis sui enumeravit, non habeo quod addam.

Legem Baiwariorum in his editionibus invenies:

1) Leges Riboariorum Baioariorumque, quas vocant, a Theoderico rege Francorum latae. Item Alamannorum leges a Lothario rege latae. Nunc primum vetustatis ergo excusae. Basileae 1530, 8° *(= Jo.* S i c h a r d u s*). Haec editio nihil continet nisi fragmenta legis Baiwariorum, quibus correspondent in hac editione capita: I,* 1. 2. 4. 7—9. 11. 12; *II,* 1. 3. 5. 6. 9. 11. 12. 15—18; *III; IV,* 1—7. 9—17. 22. 29—32; *VI; VII,* 4; *VIII,* 1—8, 12—17, 19—23; *IX,* 1. 2. 6. 8. 10—13. 16. 18—20; *X,* 1; *XI,* 1. 2. 4; *XII,* 1—7; *XIII,* 1. 3; *XV,* 1—4. 6—10; *XVI,* 1—3. 9. 10; *XX,* 1—5. 7—9; *XXI,* 1. 2. 4—6; *XXII,* 1. *Cf. supra p.* 183, *nr.* 6.

1) *Falso K. Lehmann, — qui numeros et ea quae in LL. III. p.* 6 *(G* 2*) obveniunt, mirum in modum confudisse videtur, — supra p.* 14 *(B* 14*) hunc codicem hoc tempore Monacensem (reg. lat.* 4115*) esse dicit. Confer etiam quae idem supra p.* 11 *(A* 2*) de cod. Monac. reg. latino* 4115 *recte disseruit.*

2) *Joannes Tilius, qui ante* 1557 *inter alias leges barbarorum etiam nostram legem sub titulo 'Antiqua Baiwariorum lex' edidit, quae post mortem eius (a.* 1571) *sub titulo comprehensae sunt: Aurei venerandaeque antiquitatis libelli Salicam legem continentes, a Clodoveo Childeberto et Clotario christianissimis regibus prius editi et postremum a Carolo M. emendati et aucti: item leges Burgundionum, Alamannorum, Saxonum, Baiuvariorum, Ripuariorum ex veteribus libris emendatiores et auctiores. Parisiis ex officina Iacobi du Puys* 1573. *Cf. supra p.* 183, *nr.* 7.

3) *Originum ac Germanicarum antiquitatum libri, leges videlicet Salicae, Ripuariae, Allemannorum, Boioariorum, Saxonum, Vuestphalorum, Angliorum, Vuerinorum, Thuringorum, Frisionum, Burgundionum, Langobardorum, Francorum, Theutonum, opus certe pietatis nec non veteris venerandaeque illius vere Franciae maiestatis plenum .... Nunc .. Vuoluffgangi, Abbatis, Principis, Fuldensis benignitate et in patriam flagranti studio ex superba illa celeberrimi Collegii Bibliotheca in lucem ... prolati opera vero Basilii Joannis Herold ac collatione exemplariorum quae vetustissimis necnon ante septingentos annos depictis characteribus expressa erant descripti, emendati atque in lucem magna religione editi — Basileae per Henrichum Petri* (1557) *vide supra p.* 183, *nr.* 4.

4) *Codex legum antiquarum in quo continentur leges Wisigothorum, Edictum Theodorici regis Lex Burgundionum, Lex Salica, Lex Alamannorum, Lex Baiuvariorum, Decretum Thassilonis ducis, Lex Ripuariorum, Lex Saxonum, Angliorum et Werinorum, Frisionum, Longobardorum, Constitutiones Siculae sive Neapolitanae, Capitulare Karoli M. et Hludowici impp. etc. quibus accedunt formulae solennesque priscae publicorum privatorumque negotiorum nunc primum edita ... ex Bibliotheca Frid. Lindenbrog J. C. — Francofurti apud Iohannem et Andream Marinos et consortes* 1613.

5) *Stephanus Baluzius, Capitularia regum Francorum, Parisiis* 1677, *tom. I. p.* 91—140: *Dagoberti regis capitulare tertium sive 'Lex Baiuvvariorum'.*

6) *Corpus iuris antiqui, quo continentur leges Francorum Salicae et Ripuariorum, Alamannorum, Baiuvariorum etc. Opus post cl. vv. Heroldi, Lindenbrogii, Baluzii, Eccardi, Muratorii aliorumque praestantissimos labores diligentius recognitum, variantibus lectoribus ... instructum consilio Jo. Gottl. Heinecci IC. adornavit Petrus Georgisch. Halae* 1738.

7) *Notae Bosianae in editione Henrici Chr. de Senckenberg de quibus supra p.* 185 *sub nr.* 28 *tractatum est.*

8) *Josephus Resch in annalium ecclesiae Sabionensis tomo I,* 502—514 *partes legis statum religionis in Boiaria illustrandi causa secundum Petrum Georgisch edidit.*

9) *Eusebius Amort legem Baiuvariorum nuper typis edidisse Sterzinger, 'Abhandlungen der churfürstlich bayerischen Akademie der Wissenschaften'* 1763, *Ia.* 150 *dicit, nulla tamen alia notitia huius editionis constat.*

10) *Dominicus Peregrinus Baluzianum opus* 1772. 1773 *Venetiis alterum praelo subiecit.*

11) *Capitularia regum Francorum Nova editio auctior .... ad fidem autographi Baluzii .... curante Petro de Chiniae Parisiis* 1780, *I,* 91—140; *II,* 1010. 1070

12) *Paulus Cancianus, Barbarorum leges antiquae cum notis et glossariis Venetiis* 1782—1792, *II,* 13. 15. 356—400.

13) *Joh. Nep. Mederer qui inter libros suos: 'Beiträge zur Geschichte von Baiern', Stück V, etiam 'Leges Baiuuariorum oder ältestes Gesetzbuch der Baiuuarier nach einer uralten Handschrift der kurfürstlichen Universitätsbibliothek zu Ingolstadt ins Teutsche übersetzt, mit Anmerkungen erläutert, mit fünf anderen Codd. MStis verglichen etc. Ingolstadt* 1793' *iuris publici fecit. Mederer in hac editione adornanda*

adhibuit codices J. qui ad verbum transcriptus fundamentum editionis erat, Ald, Alt, Bb, Ch, T1, et editionem Georgischianam.

14) *P. Jac. Bruns in 'Beiträgen zu den Deutschen Rechten des Mittelalters aus den Handschriften und alten Drucken der akademischen Bibliothek in Helmstädt' (Helmstädt 1799), p. 97 — 113, lectiones discrepantes publicavit quae in codice H, comparato cum editione a Petro Georgisch iuris publici facta, obveniunt.*

15) *Ferdinandus Walter in Corpore iuris Germanici I, p. 237 — 298 anno 1824 publicato.*

16) *Ultimam et accuratissimam legis Baiwariorum editionem Johannes Merkel in Monumentis Germaniae historicis (Leges tom. III, p. 183 — 449) curavit. Quamquam in ea editione critica quae summa cum cura et accuratissima diligentia est confecta, praeter fragmenta supra p. 182 descripta omnes codices qui nobis innotuerunt, in auxilium sunt vocati, tamen eo vituperanda est, quod variae textus formae sine ulla causa seorsim expressae et inter se oppositae sunt. Editio Merkeliana abundat explicationibus adnotationibusque exegeticis. Quarum pars, quod ad rem non pertinet, in editionem nostram recipi non potuit. Sed hic illic haud spernendae sunt.*

§ 6. *De dissertationibus de lege Baiwariorum confectis.*

De lege Baiuvariorum accuratius disseruerunt:

J. N. v. Mederer in prooemio historico editioni legis Baiuv. praeposito 1793.

F. P. Klemm, 'Versuch einer Geschichte der bairischen Gesetzgebung' 1801.

Vitus Ant. Winter, 'Über den geschichtlichen Werth des ältesten Gesetzbuches der Baiuvarier' 1809 *(= 'Vorarbeiten zur Beleuchtung der bairischen und österreichischen Kirchengeschichte' II, 1).*

— *'Über die ältesten Gesetze der Bajuwaren'* 1823.

K. F. Eichhorn, 'Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte' I, 1808, *p.* 97.

Ign. Rudhart, 'Abriss der Geschichte der bairischen Gesetzgebung', München 1820.

M. Frh. v. Freyberg, 'Über den historischen Gang der bairischen Landesgesetzgebung bis auf Max I', 1834.

F. M. Wittmann, 'Bayerische Landes- und Rechtsgeschichte' I, 1: 'Die Boiovarier und ihr Volksrecht', 1837.

G. A. Davoud-Oghlou, 'Histoire de la legislation des anciens Germains' 1845 *I, p.* 217—300.

P. Roth, 'Über Entstehung der lex Baiuvariorum' 1848.

— *'Zur Geschichte des bairischen Volksrechtes'* 1869.

de Pettigny, 'De l'origine et des différentes rédactions de la loi des Bavarois' in annalibus quae dicuntur 'Revue historique de droit français et étranger' tom. II, p. 305 *sqq.,* 1856.

A. F. Gfrörer, 'Zur Geschichte der deutschen Volksrechte im Mittelalter' 1856 *I. p.* 322 *sqq.*

Johannes Merkel, 'Das bairische Volksrecht' in annalibus quae dicuntur 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XI (1858) *p.* 533—687.

— *Mon. Germaniae Leges III, p.* 183 *in praefatione suae editionis.*

Seb. Mutzl, 'Die Lex Baiuvariorum als geschichtliche und sprachliche Urkunde' in 'Jahresbericht über die königl. Studienanstalt zu Eichstätt in Mittelfranken' 1858/59.

O. Stobbe, 'Geschichte der deutschen Rechtsquellen' I, p. 153 *sqq.,* 1860.

A. Quitzmann, 'Die älteste Rechtsverfassung der Baiwaren', 1866.

G. *Waitz*, *'Über das Alter der beiden ersten Titel der lex Baiuvariorum' in annalibus quae nominantur 'Nachrichten der kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen'*, 1869, *p.* 119 *sqq.* (= *'Gesammelte Abhandlungen' I, p.* 341 *sqq.*).

— *'Deutsche Verfassungsgeschichte' II*, 1³, *p.* 116 *sqq.*, 1882.

F. v. *Muth*, *'Das bairische Volksrecht'*, 1870.

S. von *Riezler* *in annalibus nominatis 'Jenaer Literaturzeitung'*, 1875, *p.* 115.

— *'Über die Entstehungszeit der Lex Baiuvariorum' in annalibus quae inscriptae sunt: 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XVI, p.* 409 *sqq.*, 1876.

— *'Geschichte Baierns'*, 1878, *I, p.* 113 *sqq.*

— *'Beilage zur Münchener Allgemeinen Zeitung'*, 1905, *p.* 201 *sqq.*

H. *Gengler*, *'Germanische Rechtsdenkmäler'*, 1875, *p.* 92 *sqq.*

— *'Beiträge zur Rechtsgeschichte Baierns'*, 1889.

H. *Brunner*, *'Deutsche Rechtsgeschichte' I*¹ (1887) *p.* 313 *sqq.*; *I*² (1906) *p.* 454 *sqq.*

— *'Über ein verschollenes merowingisches Königsgesetz' in 'Sitzungsberichte der königl. preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1901, *p.* 932 *sqq.*

E. *Glasson*, *'Histoire du droit et des institutions de la France' II, p.* 194 *sqq.*, 1888.

L. *Huberti*, *'Übersicht über die bisherige Literatur zur Entstehungsgeschichte der Lex Baiuvariorum' in 'Verhandlungen des historischen Vereins für Niederbayern'*, *XXVIII, p.* 1 *sqq.*, 1892.

B. *Sepp*, *'Die Entstehungszeit der Lex Baiuvariorum' in annalibus 'Altbairische Monatschrift', herausgegeben vom historischen Verein für Oberbayern III, p.* 36 *sqq. et* 70 *sqq.*, 1901.

E. von *Schwind*, *'Kritische Studien zur Lex Baiuvariorum' I—III, in annalibus quae dicuntur 'Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XXXI* (1906) *p.* 401 *sqq.*, *XXXIII* (1908) *p.* 605 *sqq.*, *XXXVII* (1912) *p.* 415 *sqq.*

F. *Dahn*, *'Könige der Germanen' IX*, 2, *p.* 181 *sqq.* 1905.

D. von *Kralik*, *'Die deutschen Bestandteile der Lex Baiuvariorum' in 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 13 *sqq.*, 401 *sqq. et* 581 *sqq.* (1913), *de qua accurate disputavit Th. v.* *Grienberger*, *in 'Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung' XXXV, p.* 154—164 (1914).

§ 7. *De nova editione.*

In hac editione adornanda secutus sum rationes ceterorum editorum legum barbarorum quae monumentis Germaniae historicis continentur. Inprimis autem operam dedi, ut textum originalem e codicibus quam sincerrimum, quoad id fieri poterat, elicerem. In enumerandis capitibus secutus sum ordinem et dispositionem, quibus J. Merkel in primo textu editionis usus est; omnes enim graviores dissertationes et lucubrationes, quae ab anno 1863 *de lege Baiwarorum in lucem prodierunt, hunc ordinem respexerunt. Ne igitur multi errores et labores ex alia dispositione orerentur, eum ordinem quasi totum recepi vel nonnullis eorum locorum ubi mutatio quaedam per se forsitan melior fuisset. Sed ubi mutationes necessariae fuerunt, veteris ordinis numeros in margine* adnotavi (*cf. 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 449).

In rebus orthographicis codicem Vaticanum Christinae reginae Sueciae nr. 991 (= *V*) *de quo supra p.* 182 *nr.* 1 *tractatum est, secutus sum.*

Accuratissimis lucubrationibus grammaticis J. K. Zeus et Rudolfi Much et Dieterici de Kralik, quae infra (*p.* 197, *n.* 1) *referuntur, edocemur gentis nomen non e voce 'baiu' vel simili profectum, sed e vocabulis 'bai' et 'warii' compositum esse. Itaque nomen 'Baiuvariorum' quo per tantum tempus plurimi utebantur, e voce 'Baiuvarii' vel*

'Baiuuarii' falso lecta ortum est. Per se igitur patet veram nominis formam 'Baiwarii' et in capite editionis et in textu ipso adhibendam esse.

Quod varias lectiones uberiores adnotavi quam primo obtutu necesse esse videtur, id feci, quia novas rationes in editione comparanda ingredi nolui. Adde etiam, quod evitare studui, ne mihi crimini daretur, in hac editione non tot lectiones adferri quot in vetustioribus. Sed si quis minorem adnotationem quam dicunt criticam, maluerit, non habebo quod meo iure ei obiciam. At uberior adnotatio eo excusari potest, quod stemma codicum effici non potuit. Quaeso tandem animum advertas lectiones graviores litteris distinctis impressas esse.

Singulos codices, ut iam e disputatione superiore intellexeris, eis literis insignivi, quibus urbis nomen incipit in qua codex vel conscriptus est vel antea fuit vel hoc tempore adservatur; e. gr. V significat codicem Vaticanum. Quae ratio a philologis semper fere adhibita est et distinctioni per literas et numeros in editionibus legum barbarorum usitatae praeferenda mihi esse videtur praesertim in opere edendo cuius codices in stemma non sunt reddendi.

Siglae, quae vocantur, ordine alphabetico enumeravi, quamquam Henricus Brunner vir doctissimus codices melioris notae deterioribus anteponendos et cognatos inter se non disiungendos esse putavit. Id autem feci inprimis ea de causa, quod mihi persuasum habeo ordinem alphabeticum, in quo de pretio codicum nihil expressum est, in hac editione perficienda ex causis supra allatis, de quibus in annalibus quae vocantur 'Neues Archiv' XXXVII, p. 446 sqq. accuratius disserui, praeferendum esse omnibus ceteris dispositionibus; nam si omnino codicum singulorum praestantiam omni cum diligentia et accuratissime investigare studueris, tamen ex hoc argumento de pretio singularum lectionum nihil pro certo dicere poteris, quia codicum stemma incertum et fortuitum esse videtur. Saepius enim[1] *nisi in codicibus deterioribus verae lectiones non inveniuntur et nonnullae formae codicum meliorum valde abhorrent a lectione genuina. Praeterea, si forte ordinem alphabeticum a me iam in meo manuscripto adhibitum omissis his argumentis postea permutavissem, facile multi errores orti essent vel vix fuissent evitandi; neque operi pretium mihi esse videtur tam onerosum laborem hac de causa suscipere. Ceterum crediderim significationem singulorum codicum quos in stemma quoddam redigere non possumus, eorumque enumerationem in edenda lege exigui esse momenti.*

Commentarius quem dicunt explicativum, artioribus finibus erat coercendus quam apud Merkelium. In locis igitur explicandis non nisi adnotationes quam maxime necessarias adieci, idque diligenter adnotare curavi, si uno alterove loco legum idem an contrarium dicitur; ex libris adferendis eos solum elegi, quibus in explicandis singulis sententiis et nos et posteri nostri adiuvabuntur, necnon eorum opera quorum iudicium per multum tempus non erit spernendum. Ad singulos locos melius explicandos dissertationes ad elucidandas has quaestiones conscriptas in auxilium vocavi. Plenam autem enumerationem librorum, qui huic legi explicandae operam navarunt, legentibus offerre neque volui neque potui.

Id autem in primis inquirendum mihi proposui, quae et quot verba legis Baiwariorum e vetustioribus legibus sint deprompta. Exemplum Theodori de Sickel, magistri carissimi, secutus in imprimenda lege variis literis demonstrare studui, quae sententiae e prioribus legibus sint profectae. Quis enim negabit explicantis singulas leges valde interesse scire, num eae sint originis Baiwaricae an e iuribus aliorum gentium repetitae? Quamquam dicere non ausim Baiwariorum esse omnes leges quas ex aliis depromptas esse non potest demonstrari, tamen id egi, ut omnes locos derivatos certe discernerem. Minus crimen mihi videtur plures derivationes, ut dicunt, adnotasse, licet non omnes sint certae.

1) *Cf. 'Neues Archiv' XXXVII, p. 415 sqq., 442.*

quam nonnullas omisisse. Nolim igitur mihi irascaris, si mihi affirmanti hunc vel illum locum e legibus vetustioribus esse profectum non adsentiaris. In conferendis legibus Baiwariorum et Alamannorum saepe textum legis Alamannorum quem K. Lehmann primo loco posuerat, sequi non potui, quia aliae lectiones mihi meliores vel legi Baiwariorum similiores esse videbantur.

Restat ut gratias agam quam maximas cum Henrico Brunner viro doctissimo legumque Germanarum peritissimo qui ab hoc opere usque ad vitae suae exitum haud unquam alienus fuit et priorem partem (quatuor folia) huius editionis et viderat et comprobaverat, tum Carolo de Amira, Josepho Seemüller, Rudolfo Much, Dieterico de Kralik, Carolo Wotke amicis carissimis quorum consilia, quotienscumque eos adii, mihi numquam defuere, necnon Mario Krammer, Berolinensi, qui rara et admirabili cum cura ac diligentia me in corrigendis plagulis quam vigilantissime adiuvit. Grato etiam animo Victoris Melzer qui dudum iam obiit, et Josephi Buchner quos socios operis adsumpsi, semper memor ero, quod me in hoc libro conficiendo omni modo adiuvare numquam destituerunt.

Quamquam multum tempus in hac editione adornanda consumpsi neque quidquam praetermisisse crediderim quod ex usu legentium esse videbatur, tamen non adfirmare ausim eam ex omni parte perfectam et erroribus vacuam esse, neque me fugit a viris doctis qui perscrutandis his legibus operam navabunt, non omnes sententias a me prolatas probatum iri.

Attamen — nimia parte vitae meae in conficiendo hoc libro consumpta — mihi sperare liceat me non oleum operamque perdidisse, sed editionem meam non inutilem fore omnibus, quibus leges vetustiores explicandae erunt, quorumque studiis ac commodo hoc opus haud parvi laboris dedicatum destinatumque esse volo.

Vindobonae, Kalendis Octobribus MCMXV.

SCHWIND.

ORDO CODICUM COLLATUS CUM EDITIONE MERKELIANA.

Haec editio.			*Editio Merkeliana.*
Ad	*Codex monasterii* ***Admontensis*** 712	*supra p.* 185, *nr.* 33	*D* 4
Ag	*Codex quondam* ***Augustanus*** *nunc Guelferbytanus*	*supra p.* 183, *nr.* 15	*E* 2
Ag 2	*Codex quondam* ***Augustanus*** *nunc Monacensis reg. lat.* 3853	*supra p.* 188, *nr.* 5	*H* 3
Ald	*Codex quondam monast.* ***Alderspacensis*** *nunc Monac. reg. lat.* 2621	*supra p.* 185, *nr.* 31	*G* 1
Alt	*Codex quondam monast. S. Petri* ***Altahae*** *nunc Monac. reg. lat.* 9653	*supra p.* 186, *nr.* 40	*C* 1
B	*Codex bibliothecae* ***Babenbergensis*** *nr.* 24.	*supra p.* 185, *nr.* 35	*D* 2
B 2	*Codex quondam* ***Babenbergensis*** *nunc. Monac. reg. lat.* 4460	*supra p.* 188, *nr.* 7	*H* 1
Bb	*Codex quondam* ***Benedictoburanus*** *nunc Monac. reg. lat.* 4639	*supra p.* 184, *nr.* 22	*B* 6
Bos	*Notae Bosianae*	*supra p.* 185, *nr.* 28	*B* 5
Ch	*Codex can.* ***Chiemseensium*** *nunc Monac. reg. lat.* 5260	*supra p.* 184, *nr.* 24	*B* 3
sCr	*Codex monasterii s.* ***Crucis*** *in Austria nr.* 217	*supra p.* 188, *nr.* 4	*H* 4
Em	*Fragmenta quondam eccl. S.* ***Emmerami*** *nunc Monac. reg. lat.* 29086	*supra p.* 185, *nr.* 30	—
Ep	*Codex tab. eccles. cathedralis* ***Eporediensis*** *nr.* 33	*supra p.* 186, *nr.* 37	*A* 4
Esc	*Codex* ***Escurialis*** *K vel Z. II,* 2	*supra p.* 188, *nr.* 6	*H* 6
Est	*Codex* ***Estensis*** *archivi regii Mutinensis*	*supra p.* 188, *nr.* 10	*J* 3
Fr 1	*Codex quondam* ***Frisingensis*** *nunc Monac. reg. lat.* 6245	*supra p.* 187, *nr.* 42	*Fris* 1
Fr 2	*Codex quondam* ***Frisingensis*** *nunc Monac. reg. lat.* 6241	*supra p.* 187, *nr.* 43	*Fris* 2
G	*Codex biblioth. univ.* ***Graezensis*** *in Styria*	*supra p.* 183, *nr.* 11	*E* 7
Gw	*Codex quondam* ***Gotwicensis*** *nunc caes. Vindobonensis* 406	*supra p.* 185, *nr.* 34	*D* 1
H	*Codex bibl. Guelferbytanae inter* ***Helmstadienses*** *nr.* 532	*supra p.* 185, *nr.* 27	*A* 3
Her	*Editio* ***Heroldina***	*supra p.* 183, *nr.* 4	*E* 11
J	*Codex quondam univ.* ***Ingolstadiensis*** *nunc bibl. univ. Monacensis Cod. Ms.* 132, 8°	*supra p.* 184, *nr.* 19	*B* 1
Jlz	*Codex quondam coll. s. Salvatoris in Jlz nunc Monac. reg. lat. nr.* 11029	*supra p.* 185, *nr.* 32	*G* 2
K	*Codex archivi arcis* ***Klitschdorf***	*supra p.* 182, *nr.* 18	—
L	*Codex bibl. univ.* ***Lugduno-Batavae*** *Voss. lat. nr.* 119	*supra p.* 186, *nr.* 38	*A* 2

Haec editio.			*Editio Merkeliana.*
Laur	*Codex L a u r e n t i a n u s* 77, 1	*supra p.* 188, *nr.* 9	*J* 2
Mg	*Codex quondam M o g u n t i n e n s i s nunc bibl. Gothanae ducalis nr.* 84	*supra p.* 184, *nr.* 17	*F* 2
Mt	*Codex archivi eccles. cathedr. M u t i n e n s i s I*. 2	*supra p.* 184, *nr.* 16	*F* 1
P 1	*Codex P a r i s i n u s nr.* 4417	*supra p.* 183, *nr.* 2	*E* 5
P 2	*Codex P a r i s i n u s nr.* 4614	*supra p.* 183, *nr.* 3	*E* 4
P 3	*Codex P a r i s i n u s nr.* 4759	*supra p.* 183, *nr.* 5	*E* 6
P 4	*Codex P a r i s i n u s nr.* 9654	*supra p.* 183, *nr.* 9	*E* 10
P 5	*Codex P a r i s i n u s Nouv. acq.* 204	*supra p.* 183, *nr.* 10	—
P 6	*Codex P a r i s i n u s nr.* 4633	*supra p.* 186, *nr.* 39	*A* 1
P 7	*Codex P a r i s i n u s nr.* 4995	*supra p.* 187, *nr.* 44	*Cap.*
P 8	*Codex Parisinus nr.* 18237	*supra p.* 187, *nr.* 1	*H* 5
P 9	*Codex P a r i s i n u s nr.* 4931	*supra p.* 188, *nr.* 8	*H* 7
sP	*Codex monasterii s. P a u l i in Carinthia*	*supra p.* 183, *nr.* 14	*E* 1
S	*Codex archivi S v e r i n e n s i s*	*supra p.* 185, *nr.* 29	*A* 5
Sich	*Editio S i c h a r d i*	*supra p.* 183, *nr.* 6	*E* 12
T 1	*Codex quondam monasterii T e g e r n s e e n s i s nunc Monac. reg. latinus nr.* 19415	*supra p.* 184, *nr.* 20	*B* 2
T 2 *m. prima*	*Codex quondam monasterii T e g e r n s e e n s i s nunc Monac. reg. latinus nr.* 19414	*supra p.* 186, *nr.* 41	*C* 2
T 2 *m. recentior*	*Correcturae factae a manu recentiore in codice eodem*	*supra p.* 183, *nr.* 13	*E* 9
Til	*Editio T i l i a n a*	*supra p.* 183, *nr.* 7	*E* 8
V	*Codex V a t i c a n u s Christinae reginae Sueciae nr.* 991	*supra p.* 182, *nr.* 1	*E* 3
V 2	*Codex V a t i c a n u s Christinae reginae Sueciae nr.* 1050	*supra p.* 188, *nr.* 3	*J* 1
Vad	*Codex olim V a d i a n u s nunc civitatis Sangallensis nr.* 338	*supra p.* 188, *nr.* 2	*H* 2
Vl	*Codex oratorii Rom. S. Mariae in V a l i c e l l a C* 20	*supra p.* 183, *nr.* 12	*E* 13
W	*Codex universitatis W i r z e b u r g e n s i s Ms. th. f.* 167	*supra p.* 185, *nr.* 26	*B* 7

Editio Merkeliana	*Editio haec*	*Editio Merkeliana*	*Editio haec*	*Editio Merkeliana*	*Editio haec*
A 1 =	*P* 6.	*D* 3 =	—	*F* 2 =	*Mg.*
2 =	*L.*	4 =	*Ad.*	*G* 1 =	*Ald.*
3 =	*H.*	*E* 1 =	*sP.*	2 =	*Jlz.*
4 =	*Ep.*	2 =	*Ag.*	*H* 1 =	*B* 2.
5 =	*S.*	3 =	*V.*	2 =	*Vad.*
B 1 =	*J.*	4 =	*P* 2.	3 =	*Ag* 2.
2 =	*T* 1.	5 =	*P* 1.	4 =	*sCr.*
3 =	*Ch.*	6 =	*P* 3.	5 =	*P* 8.
4 =	—	7 =	*G.*	6 =	*Esc.*
5 =	*Bos.*	8 =	*Td.*	7 =	*P* 9.
6 =	*Bb.*	9 =	*T* 2 *m. rec.*	*J* 1 =	*V* 2.
7 =	*W.*	10 =	*P* 4.	2 =	*Laur.*
C 1 =	*Alt.*	11 =	*Her.*	3 =	*Est.*
2 =	*T* 2 *m. prima*	12 =	*Sich.*	*Cap* =	*P* 7.
D 1 =	*Gw.*	13 =	*Vl.*	*Fris* 1 =	*Fr* 1.
2 =	*B.*	*F* 1 =	*Mt.*	2 =	*Fr* 2.

I.

LEX BAIWARIORUM[1].

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IHESU CHRISTI INCIPIT PROLOGUS[2] LEGIS BAIWARIORUM.

Prologus legi Baiwariorum praepositus hoc loco Ad, Ag, Ald, Alt, Ch, Ep, G, Gw, H, J, Jlz, L, P2—6, T1, 2, V, Vl; post indicem legis B, Bb, P1; partes prologi Em, Est, Laur, S, Til, V2; prologus deest Bos, Her, K, sP, Sich; initium prologi deest: — cummuni est usu *(p. 201, l. 4), Est, Laur, Til, V2;* — addidit quae addenda *(p. 202, l. 2) S;* — vetustate probata *(p. 201, l. 7) Em. legi Salicae antepositus in cod. Est, Laur; eidem legi postpositus P8; inter alia documenta Mg, Mt, P9; pro parte aliis tractatibus pro parte legi Salicae antepositus V2; legi Alamannorum antepositus Ag2, B2, sCr; eidem legi postpositus Vad; legi Visigothorum antepositus Esc.*

Prologus in Ad, B divisus; in Ad pars posterior codicem factum constitutionum *(p. 200, l. 4 usque ad finem prologi* (refrenetur nocendi facultas) *priori parti* (de legibus Moysi — Hermogeniani) *anteposita; in B eadem pars prior indici et parti posteriori postposita. Initium prologi* — disposuit quem *(p. 200, l. 5) deperd. W.*

Lin. 1 *et* 2 *omnino desunt.*

Inscriptio prologi deest B, Bb, Gw, Mg, Mt, P1, 6, T2 (m. prima), Til, Vad.

I. *l.* 3. In — Baiwariorum] Incipiunt capitula de libri legis institutione que ad clerum pertinent seu ad ecclesiastica iura *Ad.* In — Christi] *desunt P4;* in Christi nomine *Ald, Jlz, P5.* in nomine Dei summi *H.* nostri *deest Ag, Ch, P2, 5.* Ihesu Christi *desunt Ag, H, P2, 5;* Ihesu *Vl. l.* 4. legum *Vl.* Baiuariorum *Ag, P2;* Baiuvariorum *Alt;* Baiariorum *Ald;* Bauuariorum *G, Jlz,* Baiubariorum *Vl;* Baioariorum *Ch, Ep, P4, 5, T1;* Pacuariorum *L.*

1) *De etymologia nominis Baiwariorum cf. J. K. Zeuss, 'Die Deutschen und die Nachbarstämme', p. 366 sqq.; R. Much, 'Zeitschrift für deutsches Altertum' XXXIX, p. 31 sqq., 'Anzeiger für deutsches Altertum' XXXIII, p. 13; D. v. Kralik, 'Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XXXVIII, p. 46 sqq.; supra p. 191; cf. etiam J. Widemann, 'Kleine Beiträge zur älteren Geschichte Baierns 1. Bajuvaren oder Baiwaren?' in 'Oberbayerisches Archiv' LIX, p. 1 sq., 1915.* 2) *De genesi et valore prologi cf. H. Brunner, 'DRG' I², p. 420 sq.; 'Über ein verschollenes merowingisches Königsgesetz des 7. Jahrhunderts' in 'Sitzungsberichte der k. preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin' 1901, p. 943 sq.; B. Sepp, 'Altbairische Monatsschrift' 1901, 2, p. 43; S. v. Riezler, 'Beilage zur Münchener Allgemeinen Zeitung', 1905, nr. 252; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p. 670 sqq.; M. Krammer in 'Festschrift Heinrich Brunner zum siebzigsten Geburtstag dargebracht von Schülern und Verehrern', p. 465 sqq.*

De legibus.

cf. Isidori Etym. V, 1

Moyses gentis Hebreae primus omnium divinas leges sacris litteris explicavit. Foroneus rex Grecis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trimegistus primus leges Aegyptiis tradidit. Solon primus leges Atheniensibus dedit. Ligurgus primus Lacedemoniis iura ex Apollinis auctoritate confinxit. Numa Pompilius qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit. Deinde

---

Isidori Hispalensis episcopi Etymologiarum sive originum libri (ed. W. M. Lindsay) V, **1.** De legibus *et temporibus. De auctoribus legum.* Moyses gentis Hebr*aic*ae primus omnium divinas leges sacris litteris explicavit. Phoroneus rex Graecis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trimegistus primus leges Aegyptiis tradidit. Solon primus leges Atheniensibus dedit. Lycurgus primus Lacedaemoniis iura ex Apollinis auctoritate confinxit. Numa Pompilius qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit; deinde

---

I. *l.* **1.** de legibus *H, P3, 6, (indici postposita) B;* de lege *Ag2, B2, sCr;* de lebus *P1;* de legum inventoribus ac earum ratione *Her;* de auctoribus legum *P8;* incipit prologus de auctoribus legum *Esc;* de legibus factis et constitutis *P9; cett. desunt. Hac cum rubrica coniunctum initium textus prologi:* d. l. Moysi gens Hebreorum *P6.* d. l. Moysi genes Aebraeorum *L;* d. l. Moysi et gentes Hebree *H;* d. l. Moysi et hebreorum gentis *B2;* d. l. Moysi hebreorum gentis *Ag2.* ‖ *l.* **2.** Moyses — primus *m. rec. add. T2;* Moyses gentis Hebreae *desunt Bb, H;* Moysis *V;* Moysi *B, P3;* Moises *G, Vl;* Moyses *cett.* gentis] d u x gentis *Gw;* d u x *Ald, sCr, Jlz;* gente *Mt.* hebraee gentis vel iudee *Esc.* Ebree *Ep, Jlz, T2;* hebre *J;* Haebree *V2;* Hebreorum *Ald, B, sCr, P3,* Iudeorum *Mt, P9;* Iudaeorum *Mg.* primus *deest B, Bb, L, P3, 6, T2 (m. pr.);* primitus *Ep;* primo *Ag2, B2, sCr, T2 (m. rec.);* primum *Her, Vad, P9.* omnium *hac voce incip. prologus L, P6, T2 (m. prima); in Ad sequitur haec prima pars post finem prologi huius editionis (cf. p. 203, l. 27).* divinae *Ad, B, Bb, H, L, P4, 6;* divinam *Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.* leges *deest Ad, Vl;* legis *B, Bb, L, P3, 4, 6;* legis *corr:* leges *P5;* legem *Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.* sacri *L;* sacras *Vl.* litteris *vel* literis] literas *Vl.* explicavit literis *B2.* Foreneus *Ep;* Floroneus *Vl;* Sacroneus *L;* Soroneus *Alt, Bb, Bos, H, J, P6;* Feroneus *P9;* Phoronaeus *Her.* rex] lex *L, m. rec. in margine add.:* Isidori sunt ista. ‖ *l.* **3.** Graecorum *Alt, Ch, J, Mt, T1;* grecus *L;* gregis *P6.* primus grecas *Ad;* primus grecis *B;* primum *Ag2, sCr, P3, T2;* sed primum *B2.* legis *H, L, P4, 5, 6.* indutiaque *P6;* indutiaquae *L;* iudicia *P4, 9;* et iudicia *Her, V;* iudiciaque *deest Ag.* constituit et leges *P9.* Mercurius — tradidit *H supra ponit post:* dedit *(l. 3; cf. etiam l. 36).* Mercurius] Megistus, (gistus *erasum*) *P2.* Trimegistus *deest L;* Trimigestus *Mt;* Trimegistis *P3, 6;* Trimegestus *Ag, Alt, Jlz, Mg, V2;* Trimaegestus *Gw;* Trismegistus *Ep;* Trimegastus *Ag2, B2.* primus *deest B2, L, Mg, Mt, P6, 9.* leges *deest Ad, B2, P6;* legis *L.* Aegyptiis, Egyptiis, Aegiptiis, Egiptiis. tradidit] dedit *B2, sCr.* ‖ *l.* **4.** Salon *Alt, B, B2, P3, T2 (m. prima);* S a l o m o n *P6;* Silon *P1;* Solun *Ep.* primus *deest P4.* legis *P6;* legibus *L;* legem *P4.* Atheniensibus leges *B2;* Ateniensibus *V2;* Attheniensibus *T2;* Adaeniensibus *L;* Athenensibus *H.* dedit] dedidit *corr:* edidit *J; hoc loco H addit:* Mercurius — tradidit *(cf. l. 29).* Liguras *H;* Lygurgus *Ch;* Lycurgus *Her, Vl;* Ligargus *P3;* Licurgus *B;* Lygurgus — leges Romanis edidit *(l. 5) desunt Ad.* primus *deest sCr;* primus leges *P2.* Lacendenonhis *L;* Lacedoniis *Ep, T2 (m. prima);* Lacedemonibus *V2.* iura *deest P2;* iure *H;* indicia *Gw.* ex Apollonis *Bb, sCr, H, Jlz, L, P1, T2 (m. prima);* ex Apolloniis *Ep;* ex Apolinis *Alt, Vl;* ex Apollonii *Ag2;* ex Apolloni *B2;* ex Appollinis *Ag;* ex eapolonis *P6.* autoritate *Vl;* aut toritate *P6, V2.* *l.* **5.** confinexit *Ag;* confixit *Est, G, Laur, P1, T1, V2, Vl, corr:* continxit *P6;* fixit *P6.* Numma *Ep, V2;* Nune *corr:* Numa *Bb,* Nummus *P6;* Nummum *L;* Nū *P1;* Nā *Ag.* Pomphilius *Ep;* Pamphilius *Mt;* Pampilius *P5, T2 (m. prima);* Pampilius *corr:* Pompilius *Mg;* apompilius *Ag;* Popilius *Gw, V2;* Ponpilius *L.* qui] que *P6.* Romulum *J;* Romulum *corr:* Romulo *Ald, Alt, Bb;* Romolo *P3, 6, T2 (m. prima), Vad, Vl;* Remulo *P5.* primus in regno *Ch.* regnum *Ag2, Ald, B2, sCr, Ep, G, Gw, Her, Jlz, P3, 4, 5, 6, V, Vad, Vl.* primus *deest P2.* legis *Ag, L, P6.* Romanis *deest Vl;* Romanus *corr:* Romanas *L.* edidit] dedit *Ag2, B2, Bb, sCr;* sedidit *L;* addidit *H;* ededit *Vad.*

cum populus seditiosos magistratus ferre non possit, decimviros legibus scribendis creavit qui leges ex libris Solonis in latinum sermonem translatas duodecim tabulis exposuerunt. **Fuerunt autem hii: Appius Claudius, Genutius, Veterius, Iulius, Manilius, Sulpicius, Sectius, Curatius, Romelius, Postumius. Hi decim viri legum conscribendarum electi sunt. Leges autem redigere in libris primus consul** Pompeius instituere voluit, sed non perseveravit obtrectatorum* metu. Deinde Caesar coepit id facere.

*) *glossa add:* vituperatorum *Ch, T* 1.

cum populus seditiosos magistratus ferre non posset, decemviros legibus scribendis creavit qui leges ex libris Solonis in latinum sermonem translatas duodecim tabulis exposuerunt. **Fuerunt autem hi: Appius Claudius, Genucius, Veterius, Iulius, Manlius,** Sulpitius, Sextius, Curatius, Romilius, Postumius. Hi decemviri legum conscribendarum electi sunt. Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseveravit obtrectatorum metu; deinde Caesar coepit id facere.

I. *l.* **1.** populos *Ag* 2, *Ep, P* 1, 3, 5, *V, V* 2; *in raso* populi *H*; plus *J*; *Vl add. et delevit:* legibus scribendis; populus *cett.* seditiosus *Ad, Ag, Alt, B, B* 2, *J, Mg, Mt, P* 4. 9, *T* 2 *(m. prima)*: seditiosus *corr:* seditiosos *Bb*; seditiones (nes *m. recentior in raso*) *H*. magistratus *deest Ag* 2, *B* 2, *sCr, H*; magistratos *P* 1; magestratus *L*. fere *P* 1; ferie *corr:* ferre *Bb*; sufferre suf *eraso V* 2. possit *Ag, Ag* 2, *B, B* 2, *Esc, J, L, Laur, Mt, P* 2. 3. 6. 8. 9, *sP, S, Vad, W*, *corr:* posset *Bb, H*. posuit *Alt.* decim viros *Ag; P* 2, 4, *V;* decem viros, X viros, decemviros *cett.* legibus scribendi *P* 5, 6; leges scribendas *Ch, Mg, Mt;* ad leges scribendas *T* 1 (ad *m. recentior*). creavit *H, Her, V* 2; procreavit *Ag, Ep, P* 1—5, *V, Vl;* pro curavit *Ag* 2, *B* 2, *sCr;* decrevit *T* 2 *(m. prima);* congregavit *cett.* (*P* 6 *corr.*). que *Ag* 2, *sCr.* *l.* **2.** libro *Mg, Mt.* Solonis *sCr, Ep, Mt, T* 2 *(m. rec.)*; Salonis *Jlz, V* 2; *deest Her;* Salamonis *Ag* 2, *J, L;* Salomonis *corr:* Salemonis *Bb*; Salemonis *Gw;* Salomonis *cett.* in latino sermo (*corr:* sermone) *V* 2; in latinum salo sermone *Vl*; in latinum solo sermone *P* 4. trans[. . . *Ep;* translatus *L, P* 6, *Vl*, translatos *J, T* 1; translatus *B*; transiatas *bis Jlz.* XII. duodecim] in duodecim *Ald, Gw, Jlz.* tabulis *deest Ad*, tabulas *Ag, J, P* 4. exposuaerunt *L;* sexposuerunt *Vl.* fuaerunt *L.* autem *deest P* 6. hii, hi *deest Ad.* *l.* **3.** Apius *Bb, Ep, P* 6, *V* 2. Claudius *deest Vl;* Glaudius *Ald;* Cladius *Ep*, Claudius Sabinus *Her.* Genutius *deest Vl;* T. L. Genutius *Her;* Genetius *Ad, Mt add.* Seccius: *Mg, P* 8 *add:* Sectius: *Her. add:* P. Sestius Vaticanus. Veteriu[. . *Ep; deest Vl;* T. Veturius Cicurinus *Her.* Iulius *deest Ag, Vl;* Liulius (L. *erasum*) *B;* C. Iulius Tullus *Her.* Manilius *deest Vl*, Manlius *Ad, Ald, B, Ch*; Mannilius *Mg, Mt;* A. Manilius *Her, Jlz.* Sulpitius *deest Vl;* P. Sulpitius Camerinus *Her;* Suplicius *P* 8; Sculpicius *V* 2. Sectius *hoc loco deest Mg, Mt, P* 8, *Her;* Seccius *Ag, Alt, L, P* 6; rectius *T* 2 *(m. prima)*; Secretius *Vl;* Sergius *Ep*, Segerus *G;* Sextius *Bb, J; Her add. hoc loco:* Sp. Posthumius Albus. Curatius *deest P* 6; P. Horatius Pulvillus *Her.* Romelius T. Romelius Vaticanus *Her.* Postumius *hoc loco deest Her;* Posthumius *Ad, P* 3, *T* 2 *(m. recentior)*, Postumius *P* 9; Postomius *V* 2; Portumius *P* 4, *Vl;* Post tumius *Ag;* Postumus *Ald, Gw, Jlz, P* 1; *Ch add.* Malusius; Portunius *P* 6; Portunicus *corr:* Portunius *L.* *l.* **4.** Hii, hi. X. decem decim *Ag, P* 3, *V, V* 2; XII *Ad, Ag* 2, *Ch, sCr, P* 5; duodecim *B* 2. leges conscribendas *Ag, Ch, Mg, Mt, P* 9, *T* 1 *(m. prima)*; legum scribendarum *P* 6, *V* 2; ad leges conscribendas *Ald, Gw, Jlz, T* 1 *(m. recentior)*; legem scribendarum *L;* legibus conscribendarum *Ad*, legem *corr:* legum conscribendarum *P* 2; legem cum scribendarum *P* 5; legum conscribentarum (*corr:* conscribendarum) *H.* sunt. Leges] sunt leges *Bb, B* 2, *sCr.* leges legis *B, L, P* 6. autem *deest Ag* 2, *B* 2, *sCr.* redigere redicere *Ag* 2. in libros *Ad, H.* pr . . . *Ep;* primus autem *Ag* 2, *Alt, B, B* 2, *Bb, Ch, sCr, Gw, J, P* 3, 8, *T* 1 *(m. prima)*. [con]sul *Ep, deest Ad, B* 2; consulus *L.* *l.* **5.** Pompeius *deest P* 6. Pompeius *B* 2, *sCr.* instruaere *L.* volunt *P* 6; voluerat *Ag* 2, *B* 2, *sCr.* perseveraverit *P* 1; perseveraverit *Ag* 2; per severavat *B* 2; perseveraverat *sCr.* obtrectatuorum *J*, lingua obtrectatorum *B* (lingua *m. recentior*); obtractatorum *B, Bb, L, T* 1; obstractatorum *Ep*, obtractorum *Ag, P* 6. metu *deest Ep;* mecum *L*, manu *P* 9. [dei]nde *Ep;* dem *L.* Caesar *deest Ag* 2, *B* 2, *Ch, sCr*, [Cae]sar *corr. P* 6. cepit, coepit, cepit. id *deest G;* hoc *Ch.* faciscere *G.*

sed ante interfectus est. Paulatim autem antiquae leges vetustate atque incuria* exoluerunt. quarum etsi nullus iam usus est, noticia tamen necessaria videtur. Novae a Constantino coeperunt caesare et reliquis succedentibus erantque permixtae et inordinatae. Postea Theudosius minor augustus ad similitudinem Gregoriani et Hermogeniani codicem factum constitutionum a Constantini temporibus sub proprio cuiusque imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianum vocavit.

cf. Isidori Etym. V, 3.

Deinde unaquaque gens propriam sibi ex consuetudine elegit legem. Longa enim consuetudo pro lege habetur. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata

*) *glossa add:* id est negligentiam *T* 1; vel negligentiam *Ch.*

sed ante interfectus est. Paulatim autem antiquae leges vetustate atque incuria exoleverunt; quarum etsi nullus iam usus est, notitia tamen necessaria videtur. Novae a Constantino Caesare coeperunt et reliquis succedentibus; erantque permixtae et inordinatae. Postea Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani et Hermogeniani codicem factum constitutionum a Constantini temporibus sub proprio cuiusque imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianum vocavit.

I. *l.* **1.** sed — est *desunt Ald, Gw, Jlz.* antea *Ep;* ante *in rasura m. rec. T* 2: te *P* 5; *m. recentior add:* est *T* 1. interfecto *Ad, B, Bb, L, P* 6. est *deest Ad, Ag* 2, *Alt, B* 2, *Bb, Ch, sCr, J, L, Mg, Mt, P* 6, *hoc loco T* 1: *Ad add.* Pompeio. paulatim — necessaria videtur *desunt P* 9 autem *del. Bb; deest Her.* antiqui *V* 2. legis *B, Bb, Ch, L, P* 4, 6, *T* 1. vetustati *Alt;* vetustatem *B, Bb, J, L, P* 3. 6. atque *deest Bb;* adque *L;* et *Her.* incuriam *Ch, J;* incurrere *B, Bb.* exoluerunt *Ad, B, Ep, Esc, G, Gw (m. recentior), J (m. prima), P* 1, *(m. prima)* 8. 9, *sP, S, Til, Vad:* exoleverunt *Ad, Her, T* 2 *(m. recentior):* exsolute sunt *(corr. in rasura) T* 1: voluerunt *Bb:* exsoluerunt *cett.* quarum *corr:* cuius *Bb; corr. T* 2. *l.* **2.** et si] si *Ald, Ep, Gw, Jlz;* et si iam *H.* nulus *Ag.* iam *deest hoc loco H;* qui *Bb.* usus] ausus *P* 6. est *deest L.* noticia tamen] [. . .] *Ep;* n. t. earum *in margine T* 1 *(m. recentior).* necessarium (?) *T* 2 *(m. prima).* videretur *B* 2; vedetur *Alt.* novae *Ad, B, Bb, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), V* 2; nova *H;* leges autem n. *Gw;* lleges n. *Jlz;* leges novae *cett.* Constantino] Constino *P* 6. *l.* **3.** caesare coeperunt *Ag* 2, *Ald, B* 2, *Ch, Gw, H, Jlz, P* 3, *T* 2, *V* 2. ce[. . . . .]cedentibus *Ep.* reliqua *corr:* relquae *Bb;* reliqui *V* 2; reliquis, *m. rec. supra lineam add:* ei *T* 1. succedentibus] suadentibus *H.* erant *Ald, Bb:* eratque *P* 3. permixti *J;* promixte *H, P* 6; promixta *L;* permixta, *corr:* permixte *Bb.* inordinata *corr:* inordinate *Bb;* inordinatum *L.* Teodosius *L, V* 2; Theudosius *V;* Theodosius *cett.* The[. . . . . .] Gregoriani *Ep.* augustus *deest Ag;* agustus *L.* *l.* **4.** Gregorriani *Alt;* Gregoriano *P* 6; Gregomani *Ag* 2, *B* 2, *sCr;* Gregoniam *corr:* Gregoniani *H.* Ermogeniani *Ad, Ag* 2, *Ald, B* 2, *sCr, Ep, G, Gw, H, Jlz, Mg, Mt, P* 1, 4, *V, V* 2, *Vad:* Ermoniani *Bb, T* 2 *(m. prima); hac voce explicit prologus in Ad, B: in Ad verbis additis:* Moyses gentis hebree primus omnium divinas leges sacris literis explicavit. Incipiunt capitula de libri legis institutione, quae ad clerum pertinent seu ad ecclesiastica iura: *in B sequitur textus legis.* codicem] *hac voce incipit prologus Ad, B (cf. p.* 197, *l.* 12*).* constitutionem *Ag* 2, *B* 2, *sCr, P* 3, 4, 6; institutionum *Ep.* Constantino *corr:* Constantini *L.* ‖ *l.* **5.** super proprio *V* 7; suproprio *Ag;* sub propitio *P* 6. cuius *P* 6. titulo, tytulo. conposuit *Bb;* disposuit Theodosius *Ad.* quem] quod *V* 7. a] *hac voce incipit fragmentum W;* a *corr:* ex *B* 2. Theodosium *Ch;* Theudosianum *V;* Thosianum *P* 9. vocavit] *hac voce explicit pars prima prologi, sequuntur tractatus varii in V* 2.

l. **6.** Deinde — legem] *in V* 2 *in fine codicis (p.* 162*v) post verba:* Moyses gentis haebraee iam in superioribus huius libri partibus exaratum hoc habemus: hoc autem tantum adnectimus, quod ad has leges sequentes pertinere videtur; quia unaquaque gens propriam sibi ex consuetudine elegerunt legem. unaquaeque *Ad, Ag* 2, *Ald, B, B* 2, *Bb, Ch, sCr, Gw, H, Jlz, Mg, Mt, P* 4, 9, *T* 1 *(m. recentior), T* 2, *Vad, W;* unaquaque *cett.* propriam *deest V* 7; propria *Ag, L.* sibi] si *P* 6; *Alt add. et del.:* legem. consuaetudinem *L;* consuetudinem *Ag.* elegerunt *Ag, Alt, B, Bb, Ch, H, J, Mg, Mt, P* 6, 8, 9, *T* 1, 2, *W;* aelegerunt *L.* Longa — lege suscipitur *desunt V* 2. *l.* **7.** enim] autem *Ald, Jlz.* consuaetudo *L.* habeatur *L;* habebatur *Bb; in margine m. rec. addit inscriptionem:* definitio legis *L.* lex enim *Ald, Jlz, P* 5, *V* 7; lex autem *Her.* est *deest Ald, Jlz, T* 2 *(m. prima):* est *supra lineam T* 2 *(m. recentior).* constitutio] consuetudo *Jlz, T* 2 *(m. recentior);* constitucia *G.* Mos — non scripta *desunt G;* mos — quia scripta est *desunt Mg, Mt.* mos est] manus est *L;* mors es *H;* mosen *Ag;* moises *V* 7, de moribus tractandum est *rubrica P* 9. vetustas *Ald, Gw, Jlz;* ex vetustate *P* 6. consuetudo vetustate probata *Ad, B.* probate *V.*

consuetudo, sive lex non scripta. Nam lex a legendo vocata, quia scripta est. Mos est autem longa consuetudo de moribus tracta tantundem. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur. Lex erit omne quod iam ratione constiterit, quod disciplinae conveniet, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est usu*.

Theuderichus[1] rex Francorum, cum esset Catalaunis, elegit viros sapientes qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem dictante iussit conscribere

*) *glossa addit:* id est doctrinalis *T* 1.

Isidori Etym. V, 3. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo, sive lex non scripta. Nam lex a legendo vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus tracta tantundem. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, *cum deficit lex. Nec differt, scriptura an ratione consistat, quando et legem ratio commendet. Porro si ratione lex constat,* lex erit omne iam quod ratione constiterit, *dumtaxat quod religioni congruat,* quod disciplinae conveniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est usu.

I. *l.* 1. consuaetudo *L: hac voce incipit pag.* 1 *fragmenti Em.* sive *deest Ald, Gw, Jlz;* sine *B* 2. non scripta] conscripta *Alt, Ch, J, T* 1, *W;* non scripta *corr:* conscripta *H;* et scripta *Vl;* non scripta nam lex *desunt Ag.* vocata est *Ag* 2, *B* 2, *sCr.* quia] que *Em, P* 6. scriptum *G, P* 3, *Vl.* mos est] manus est *L;* mos *Em, H, Mt, T* 2; mosę *Ag;* mox est *P* 9. est autem *desunt Ag* 2, *B* 2; autem est *Est, Gw, Her, Laur, P* 3, 9, *V* 2, *Vl.* autem *deest Ch, P* 3, *T* 1. *l.* 2. consuaetudo longe *L;* longa consuetudo *Ald, Em, Ep, G, Gw, Jlz, P* 2–5, *V;* longa consuetudo est *T* 2, *corr:* consuetudo longa est *H;* consuetudo longa *cett.* de *deest Ag* 2, *sCr, P* 3; de — tantundem *desunt P* 9. tracta tantundem *corr. H;* tractata tantundem *T* 2 *(m. pr.);* tractandum denos *L;* tractandum est *Mg, Mt;* tractandum *P* 6; tracta tandem *Ad;* tracta tamtumdem *Em.* consuaetudo *L.* autem est ius] est autem ius *Ag* 2, *Jlz, P* 3; autem eius *Alt, B, Bb, Ch, J, L, J, Mg, Mt, P* 4, 6, 9, *Vl;* autem est ius *corr:* autem eius *H;* est autem eius *Ep;* autem ius *B* 2; autem eius *corr:* autem est *T* 1; autem est *Ad, W.* est *deest P* 5. quodam *Alt, Ch, Em, J, L, P* 6, *Vl;* quodam *corr:* quoddam *Bb;* quoddam *corr:* quod *T* 1; quod *Mg, Mt, W;* quod est *P* 9. moribus] a maioribus *W,* de moribus *Ad.* institum *corr:* institutum *P* 3. *l.* 3. quod *deest P* 9; est quod *W,* et quod *T* 1 *(m. recentior);* que *Bb.* pro *deest Alt.* nam lex *T* 2 *(m. recentior).* erunt *J,* enim *B* 2. iam quod *Em* quod omne iam *Ald, Jlz;* quod omnem iam *Gw;* omne iam quod, *corr.* omne quod iam *H, T* 2. iam *deest Ad.* ratione *deest W;* rationem *Ag, Em, Gw, L.* constituerit *Alt, B, T* 2; construerunt *J,* constituerant *sCr, P* 6, *Vad;* construerit *m. recentior corr.* constitutur *Em;* prostiterit *Jlz;* constitutum erit *Bb;* consti . . . *W;* constituaerit *L.* disciplina, *corr:* disciplinae *Em,* ad disciplinam *Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, Mg, Mt, T* 1; disciplinam *B, sCr, J, Jlz, L, P* 6, *Vad.* convenit *Ald;* conveniat *Ad, Ag* 2, *B, B* 2, *sCr, H, Mg, Mt, P* 3, *T* 2, *Vad;* conveniet et *Em, T* 1. ‖ *l.* 4. ad salutem *Ald, Gw, Jlz* proficiet *Bb;* proficiat *corr:* proficiet *W. Hac voce explicit pag.* 1 *fragmenti Em in quo una linea:* Vocata — usu *decisa deest.* consuaetudo *L;* est consuetudo *P* 9. quia in] quem *J,* quia *Bb,* qua in *corr:* quae in *T* 1; quae in *Alt, Ch, H.* commune *Alt, H, J, L, P* 6, *Vl;* communis *Bb, Mg, Mt, P* 9; communem *B.* usum est *L.* uisu *corr:* usu *B* 2; usu *deest* [illegible] *Mg,* usum *B.* *l.* 5. Theuderichus *hac voce incipit prologus in Est, Laur, Vl, pag.* 2 *fragmenti Em,* [illegible] *sequitur post verba:* ex consuetudine elegit legem *(p.* 200, *l.* 6). Theuderichus] [illegible] *Ag, Esc.* Tendericus *Vl;* [illegible]heodoricus *Laur.* Theod[illegible]ricus *(una littera erasa) H.* [illegible] *L.* Deotrichus *Em.* Theoricus *Ad, Ep;* Theodricus *corr.* Theodericus *T* 1; *Jlz add.* [illegible] cum esset. Theodoricus *cett. P* 9 *add. rubricam:* de rege Franciae. rex *deest Laur.* Catalonis [illegible] *Alt, B, J, P* 6, *W.* Cathalonis *Bb.* Cantalaunis *Ag* 2, *B* 2, *Vl.* Catal[illegible]unis *(una littera erasa) H.* Catalones *Est,* in Cataleonis *Em.* Catulonis *Mt.* Canalonis *L.* Catalunis *Ch.* Catalo[illegible] *Laur.* Kathalaunis *Esc.* Cathalaunis *Her.* Cathelon[illegible] *P* 9. Catalaunis *cett.* elegit *T* 1, 5, elegit *L.* [illegible] sapientes *desunt Laur.* qui] cum in *Laur;* quis cum in *Est.* *l.* 6. legno [illegible] regno *Bb.* antiquis *deest* [illegible] antiquis *V* 2. eruditi erant] erudi erant *L;* erruditi erant *Laur.* Ipso [illegible] ipse [illegible] autem *deest Ad, B, Bb, Em, H, L, P* 6, *W.* dictante *deest* [illegible] iubsit *Laur.* iussit cons[illegible] *T* 1 *(m. recentior).* scribere *Ag* 2, *B* 2, *Ch.*

1) *Cf. M.* [illegible] p. 466. 471.

legem Francorum et Alamannorum et Baioariorum unicuique genti quae in eius potestate erat, secundum consuetudinem suam. addidit quae addenda erant et inprovisa et inconposita resecavit. Et quae erant secundum consuetudinem paganorum mutavit secundum legem christianorum. Et quicquid Theuderichus rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, post haec Hildibertus rex inchoavit, sed Chlotarius rex perfecit. Haec omnia Dagobertus rex gloriosissimus per viros inlustros Claudio, Chadoindo, Magno et Agilulfo renovavit et omnia vetera legum in melius transtulit et unicuique genti scriptam

I. *l.* **1.** legem *deest Ad.* Alamanorum et Francorum *Laur.*, A. et franchorum *Esc;* Francorum Alamanorum *Ch, Her;* Francorum et Alamanorum *G (m. rec.);* Alamanorum. Alamannorum Alemannorum *Jlz.* et Baiouuariorum *desunt P2 m. prima.* Baiovariorum *Ag2, Alt, H, P3, W;* Baiouuariorum *sCr, J;* Bamariorum *Ag;* Baiwariorum *Til;* Bawariorum *B, B2, P4, 6, T2 (m. rec.);* Bavariorum *Jlz;* Bauariorum *corr:* Bavuariorum *G;* Bawarorum *Ad;* Bacuariorum *L;* Baiariorum *Ald;* Baioriorum *Gw;* Pagiorum *Em.* et unicuique *Her.* gente *P6, V2;* ex genti (ex *deletum*) *T2.* qua *Vl;* qui *Em, H, L, T2.* eius] eis *Em.* *l.* **2.** potestatem *L.* erant *corr:* erat *Bb;* erat *Ald, B2, Ep, Est, G, Gw, Her, Jlz, P1, 5, 9, V, V2, Vad, W;* erant *cett.* secundum — suam *desunt Laur.* consuaetudinem *L.* adedit *Em;* edidit *W;* ..didit *corr. in rasura:* edidit *H;* addiditque *Jlz, P6, V2;* addidit *supra lineam corr:* et addidit *T1.* addidit addenda *Her.* quae] atque *Ep.* addendae *Ag;* adendae *Em;* edenda *W.* erat *P6, V2;* herant *L; in voce* erant *incipit fragmentum S.* et *deest Ad, Ag, Ag2, B2, sCr, Em, H, P3, T2.* et — resecavit *desunt Ad, B.* *l.* **3.** inprovissa *L;* provisa *G, P2.* resecavit *deest Alt;* reservavit *Em, H, J, L, P1, 6, S, T1, 2, W;* reseravit *V2;* servavit *Bb,* in melius reformavit *Ch.* et] *hac voce explicit fragmentum primum Em.* quae *supra lineam Ad;* qui *L, P6, Vl.* secodu *P3.* consuaetudinem *L;* consuetudinem suam *Vl;* legem *Ag2, B2, Laur.* legem] consuetudinem *Bb, Mt.* *l.* **4.** [. . . .]anorum *Ep.* et *deest Laur.* quicquid. quidquid *corr:* quia quod *H, S;* quia aliquid *W.* Theudericus *V;* Teudericus *Ag;* Theudoricus *Vl,* Theodericus *Ald, B, B2, sCr, Est, G, Gw, Jlz, P4, 9;* Teodoricus *Ald;* Theodricus *corr:* Theodericus *P5;* Theodricus *L, S;* Teodricus *P3;* Deodericus *H;* Theodericus *cett.* ‖ *l.* **5.** vetustimam *corr:* vetustissimam *B2;* vetustisimam *Est;* vetustimam *Ald;* vetussima *L;* vetustatissimam *Ep;* iustissimam *P9.* consuaetudinem *L;* [. . .]suetudinem *Ep.* hemendare *L;* dare *Ad, B.* potuerunt *P6;* potuerit *Laur.* haec *deest Bb.* *l.* **6.** Hildibertus *Alt, G, Gw, H, J, Laur, P2, T1, V, Vl, W;* Hiltibertus *Ad, B;* Hildipertus *Bb;* Hiltipertus *T2 (m. prima);* Ildebertus *L;* Childebertus *Ag2, sCr, Til, V2;* Hyldebertus *Est.* rex *deest Ald, P4; supra lineam L.* incoavit *L, P3;* incho . . .]it *Ep;* corrigere *addit Her.* sed] [illegible] *L,* verumtamen *P9.* Chlotarius *Ch, Ep, V, V2, T2 (m. rec.);* Chlotharius *Ag2, sCr, Her, P1, S;* Chlodharius *Vad;* Chlodarius *B, Bb, G, W,* Clotharius *P2, 3, 6, Til, V2;* Clotarius *Esc, P5;* Clodarius *Ad, B2;* Clodharius *J;* Hlodharius *T1;* Hlodarius *H, T2 (m. prima);* Hlotharius *Ag, P4, 5;* Lodarius *P9;* Lodarius *Alt.* rex *deest Ad, Vl.* perficit *P6.* Dachobertus *Ep,* Dagabertus *Ag2, B2, sCr, S, T1;* rex Dagobertus *G;* Dagolbertus *Laur;* Daiobertus *Esc.* *l.* **7.** pro viris *Bb;* [. . . .]ros *Ep;* per viris *B2, H, J, P1, 2, S, T2 (m. prima), V2.* inlustribus *H, J, L, P1, 3, S, T2;* illustribus *B2, Bb, P6, V2 (m. recentior);* inlustros *Ep, V;* illustros *Ag, Ch, P2;* inlustres *Ald, Alt, G, P5, T1, 2 (m. recentior), Vad;* illustris *V2 (m. prima);* illustres *cett.* Claudo *P6;* Cladio *Ch,* Cladium *Laur,* Claudium *Ag2, Ald, sCr, Est, Gw, Jlz, P4, T1 (m. recentior), Til, Vad, W.* Cadoindo *Mg;* Chadvindo *Ep, P1, 2, V, V2;* Chadoindum *Est, P4, W;* Chado Indo *Ad, Alt, B, Ch, G, H, J, S, T1 (m. prima), J2;* Chadum Indum *Ald, Gw, Jlz;* Chado Indum *T1 (m. recentior);* Chadoingo *Ag;* Chaindo *Vl;* Cado Indo *L;* Chado *B2;* Chaudum *Laur.* Chadoindo Magno] Chado Indomagno *Bb,* Cado Indomagno *P3, 6;* Chadomagnum *Ag2;* Chadoin domagno *Her;* Chado magum *Til.* Magnum *Gw, T1 (m. recentior), W;* Magenum *Ald, Jlz; deest Est.* et *deest Ch.* Agilolfo *Ad, Alt, B, Ch, J, T1 (m. prima);* Agilolfum *Ald, Ag2, sCr, Est, Gw, Jlz, T1 (m. recentior), Vad, W;* Agilolfio *Bb,* Agillulfo *Ep;* Ailulfo *P6;* Agelolfo *H;* Agilfo *Ag;* Agilifo *J;* Agdulfum *P4;* Agibolsum *Laur,* Agillolfo *corr:* Agillolfum *S;* Agillofo *Her;* Egilulfo *P3;* Agilulfum *Til.* renovavavit *P3.* *l.* **8.** omnia] [. . .]ia *Ep.* vetera *deest P9;* veteram *J;* veterum *B2, Gw, Her, Jlz, Laur, V,* ventum *Ald;* vetera *cett.* legem *L.* in *deest P8.* et transtulit *Alt;* transtulit in melius *B2;* in medius transtulit *L.* et *deest Her.* gentis *Ag, P5, S;* gente *L, P3, 6, V2;* quoque genti *Her.* scriptam *deest Ad,* scripta *Ag2, Bb, sCr, Est, Laur, P4, T1 (m. prima), 2, Til;* scribtam *Vad.*

tradidit, quae usque hodie perseverant[1].

Factae sunt autem leges, ut earum metu humana coerceretur audacia, tutaque sit inter inprobos innocentia et in ipsis inprobis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas.

Explicit prologus.]

Isidori Etym. V, 20. Factae sunt autem leges, ut earum metu humana coerceatur audacia tutaque sit inter inprobos innocentia et in ipsis inprobis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas.

I. *l.* 1. [. . .]dit *Ep.* que usquae *L;* quousque *P*6. quae usque hodie perseverant *desunt Her.* hodiae *L;* hodio *corr:* hodie *B*2. perseverent *Alt, J, L, P*6, *S, T*1 (*m. prima*); perseverat *Ad, P*9; perseveret *B. in Til cetera prologi desunt.* ‖ *l.* 2. facta *P*9. autem *deest P*2, *T*2. leges *deest P*9; legis *L.* hearum *L;* era *Ag.* humana *deest Mt, Mg;* humano *Ald, Jlz, P*5; hamana *corr:* humana *P*4; [. . .] *Ep.* cohercceretur *Ag, Ag*2, *Alt, B, B*2, *Ep, Esc, Est, H, J, Laur, P*1—5, *S, V*2, *Vl, W;* coercetur *T*2 *m. pr.;* coerceretur *Ald, Bb, T*2 *m. rec.:* cohercerentur *P*6, *Vad;* coheretur *Jlz;* quoherceretur *L.* audacia] n e q u i t i a *Est, Her;* iudicia *Vad.* tutaque *deest, in margine:* iustaque *T*1; totaque *Ad, B, H, P*6. sit] fit *Ad, L.* inter] *deest Bb;* apud *Ch.* inprobus *L;* probos *Alt, B*2, *sCr, H, J, Mg, Mt, P*1, *T*1, *Vad, W; supra linea add. m. recentior:* in bonos *T*1; reprobos *Ald, Est, Gw, Jlz, Laur;* superbos *P*4, *Vl;* imperitos *Ad;* inprobis *Bb;* proles *P*9; inprobes *V*2. ‖ *l.* 3. innocentie *corr:* innocentia *Bb;* s c i e n t i e *Ad, B, L, P*6; innocentie *Alt.* innocentie — inprobis *desunt Ag.* sint innocentiae *Est.* et [. . . . . .]obis *Ep.* probis *P*9; inprobus *V*2. formidato (da *deleta*) *T*2; formidine *Ag*2, *Ald, Bb* (*m. recentior*), *sCr, Gw, Jlz, P*9, *W*, firmido *H;* per formidinem *Ad;* sint formido *Est, Laur;* formido et *G;* formido *cett.* suplicio *T*2; subplicii *Alt;* suplicia *J;* su(p)plicii *Ald, Alt, Bb, Ch, sCr, Gw, Jlz, P*9, *T*1, *Vad;* suppliciorum *Her;* supplicia incurrant *B*2; et suplicia *Ad;* supplicia *cett.* refrenetur *Ad, Ald, B, Bb, sCr, Gw, H, Jlz, P*6, *S, W;* refrenentur *L;* et refrenentur *Her, V*2; et refrenatur *Ag*2, *P*9; et refrenandi *Vad*, et frenetur *B*2; et refrenetur *cett.* nocenti *P*6; nocentiam *Vad.* facultates *Her, V*2; facultas est *Vad.* *In Ad sequitur:* de canibus capt. numero XVIII de accipitribus vel avibus nemoribus atque avibus cap. XII. De legibus moysi gentis hebreae. Omnium divinas (*cf. p.* 198, *l.* 2) Hermogeniani (*p.* 200, *l.* 4). ‖ *l.* 4. explicit] *hac voce incipit fragmentum K.* explicit prologus *Gw, P*3, *S, T*2, *in Ag post rubricam tituli I;* finit prologus *Esc.;* finit *P*5; *d e s u n t cett; in Ag, Bb, G, K, P*1, 2, 4, *V, Vl sequitur rubrica titulo I textus praeposita (infra p.* 267 *l.* 3—5).

1) *Hoc argumento prologum lege recentiorem esse docemur.*

I. INDICES LEGIS

ex omnibus codicibus qui indices continent.

Tit. I. INCIPIUNT CAPITULA LEGIS BAIWARIORUM

Incip tituli legis baiouariorum *Mg, Mt.*

Incipiunt leges Bawariorum *G.*

Incipiunt capitula *K.*

Capitula legis Bawariorum *Jlz.*

In nomine Domini incipit lex Baioariorum *Her.*

INCIPIUNT CAPITULA DE LIBRIS LEGIS INSTITUTIONE, QUAE AD CLERUM PERTINENT SEU AD ECCLESIASTICA IURA.

Incipit liber de legis institutione et capitula quae ad clerum seu ad ecclesiastica iura pertinent *Gw.*

Incipiunt capitule de libris legis institutione quae ad clerum pertinent *Alt.*

Capitula legis Baiuuariorum I. de ecclesiasticis rebus, de libris legis institutionum quae ad clerum pertinent, seu ecclesiarum iure *Til.*

Inscriptio tituli deest T2.

Index tituli deest B6.

Ordo capitulorum in textu legis exhibitus.

Inscriptio tituli deest Mg. Mt. sP. Sich, T2.

Indices legis omnino desunt Bos, Em. H, Her, L, P6. S, Sich.; indices codicum K, T2 vide insuper infra pag. 260 sqq. et 265 sqq.

Numeri titulorum desunt in indicibus omnium codicum excepto Til, in textu omnium codicum exceptis Her, Til.

Capita in textu non distinguuntur et numeri capitum omnino desunt Sich.

Titulus I. l. 3. Incipiunt — baiwariorum *Ag. Ep. P*2. 4. *sP, V, Vl.* incipit *Ag;* incip *Ep.* baioariorum *Ep:* bauuariorum *P*4*;* baiuariorum *Ag, sP.* Incipiunt — iura *Ad. B, Ch, J, P*1. 3, *T*1, *W.* incipiunt *vel* incip. *l.* 4. legis *deest W.* institutiones *T*1; institutionis *Ch;* institutionum *P*3. *l.* 5. baioariorum *Mt. l.* 6. clericum *Ch. l.* 7. ad] de *P*1; *deest P*3 ecclesiastico *P*1; ecclesiarum *P*3; ecclesiastici *B, J. l.* 8. iura *deest Ch;* iure *B, J, P*1. 3 *Inscriptionem capitis I. 2 hoc loco ponit Ald.*

Tit. I.				*Ordo capitulorum in textu legis exhibitus.*	
1.	Ut si quis liber Baiuuarius vel quiscumque alodem suam ad ecclesiam vel quamcumque rem donare voluerit, liberam habeat potestatem.		*num. deest W.*	*caput deest G, W.*	*sine num. Ald, Alt, Gw, J, Jlz, L, Mt, P1 4, 6, T2 m. pr.*
2.	De his qui contra legem ecclesiam fraudare voluerint.	De his qui iniuste voluerint ab ecclesiis tradiciones abstrahere *Ald, Gw, Jlz.*		*caput deest W; initium capitis deest G; legitur etiam in Em.*	*sine num. Alt, Em, L, P4, 6, T2 m. pr.*
3.	De furtis ecclesiae, quomodo conponantur.	*rubricae capitis* 4 *postpositum Ch.*	*num.* 2 *Alt;* 4 *Ch; sine num. Ald.*	*caput deest Sich, W; caput in duo capita (3 et 4) divisum P1; legitur etiam in Em.*	*num.* 3 *et* 4 *P1; sine num. Alt, Em, L, P6, T2 m. pr.*
4.	De his qui servum ecclesiae ad fugiendum suaserint.	*rubricae capitis* 3 *praepositum Ch.*	*num.* 3 *Alt, Ch; sine num. Ald.*	*caput deest W; legitur etiam in Em.*	*num.* 5 *P1; sine num. Alt, L, P6, T2 m. pr.*
5.	De his qui servum ecclesiae sine mortali crimine interimerint.	De his qui sine mortali crimine interimerint servum *Ald, Gw, Jlz.*	*num.* 4 *Alt.*	*caput deest Sich, W.*	*num.* 6 *P1; sine num. Ald, Alt, L, P6, T2 m. pr.*
6.	De his qui res ecclesiae igne concremaverint.		*num.* 5 *Ald, Alt, Jlz.*	*caput deest Sich; initium capitis deest W.*	*num.* 5 *Ald,* 7 *P1; sine num. Alt, L, P6, T2 m. pr., W.*
				In hoc capite explicit textus legis in cod. Vl.	

Cap. 1. ut *deest Ald, Gw, Jlz, T2.* ut — quiscumque *legi nequeunt Ep.* si — i *Gw.* quis liver *sP;* quislibet *P4. 6.* liber *deest Ad.* Bawarius liber *Alt.* Baiuoarius *Gw;* Baioarius *Ch, P1, 2, T;* Baiuuuarius *Bb;* Baiuarius *Ag, sP;* Bauuarus *Ad;* Bawarius *Ald, B, P4;* Boarius *Jlz, P5;* Baiouuarius *P3;* persona *T2.* vel *deest Mg, Mt, T2.* quiscumque *deest T2;* quiscuque *P1;* quicumque *Ald, P1, 4, Vl.* allodem *W.* res *T2.* suum *Ep, P4. 5.* suas dederit *T2.* alodem suam vel quamcumque rem ad ecclesiam donare *Ep.* vel quamcumque — potestatem *desunt T2.* quancumque *Til;* quacumque *Ag, Alt, Gw, sP, Vl.* re *Alt, Gw, sP, Vl.* donaverit *P5.* voluerit *deest Ep, P5.* liverum *sP.* | *cap.* 2. de is *sP;* de hiis *Jlz.* ecclesiam vel aecclesiam] ecclesia *Ag,* eclesiam *J.* fraudare ecclesiam *B.* fraude *G;* fundare *Ad, J.* voluerit *Ag, B, Ep, G, P1, 6;* voluerant *Vl;* voluit *Mg.* | *cap.* 3. ecclesiae, aecclesiae. comodo *sP.* componantur *Til;* componuntur *Alt,* conponatur *P5, sP.* | *cap.* 4. hiis *Jlz;* is *sP.* servo *Mg, Mt,* servum vel ancillam *Ald, Gw, Jlz.* fugendum *Ald, G.* suaderit *Alt, J;* suaderint *P1;* suaserit *sP, T1,* suaserunt *Ag.* suaserint quomodo conponantur *Ch.* | *cap.* 5. de his *—* his *Ald,* de hiis *Jlz,* de is *sP;* de eo *Mg, Mt.* sine] si non *P5.* mortale *Ad, Ag, Ep, Gw, J, Mt, sP, T1, V.* interemerint *G, Gw, K, P4. 5, Til;* interimmerint *sP,* interemit *Mg,* interimerunt *Ald, Jlz, P2. 3;* interimerent *Vl;* interimunt *Ad, B;* interierint *Ep, P1,* interimunt *cett.* | *cap.* 6 hiis *Jlz;* is *sP,* eo *Mg.* cremaverit *Mt;* cremaverunt *Mg;* cremaverint *P5, Til.*

Tit. I.

7.	De his qui rei sunt et confugium fecerint ad ecclesiam.	Si quis culpabilis ad ecclesiam confugerit *T2 m. rec.* *deest Bb, T2 m. prima.*	*num.* 5 *Ald;* 6 *Alt, Jlz.*	*cap. deest Vl, in duo capita divisum Alt, Ep.*	*num.* 8 *P1:* 7 *et* 8 *Ep.; sine num. Ald, Alt, L, P6, T2 m. prima.*
8.	De conpositione ministrorum ecclesiae, [quomodo conponantur].	De conpositione ministrorum ecclesiae, qualem conpositionem habeant, si aliquis eos iniuriaverit *Mg, Mt.*	*num.* 6 *Ald,* 7 *Alt, Jlz.*	*caput deest Vl, in duo capita divisum L, P6; legitur etiam in codd. Fr* 1. 2.	*num.* 7 *Jlz, P2:* 9 *Ch, Ep, P1: sine num. Ald, Alt, Fr, L, P6, T2 m. prima.*
9.	De presbiteris vel diaconibus, quomodo conponantur.	De presbiteris vel diaconibus nec non et episcopis, si aliquis eos iniuriaverit *Mg, Mt:* *deest Bb.* *post cap.* 10 *P3.*	*num.* 8 *Alt, Jlz,* 10 *P3.*	*caput deest Vl; legitur etiam in codd. Fr.* 1. 2.	*num.* 8 *Ald, Jlz,* 10 *Ch, Ep, P1: sine num. Alt, L, P6, T2 m. prima.*
10.	De solis episcopis et illorum interfectione.	De eo, qui episcopum occiderit *Mg, Mt:* *deest Bb.*	*num.* 9 *Alt, Jlz, P3.*	*caput deest Sich, Vl.*	*num.* 11 *Ch, Ep, P1: sine num. Alt, L, P6, T2 m. prima.*
11.	De sanctaemonialibus vel Deo dicatis.	De sanctaemonialibus vel Deo dicatis, si aliquis eas de monasterio abstraxerit et ibi se copulaverit *Mg, Mt:* *deest Bb.*	*num.* 10 *Ad, Alt, Jlz.*	*caput deest Vl.*	*num.* 12 *Ch, Ep, P1; sine num. Ald, Alt, L, P6, T2 m. prima*
12.	De presbiteris et diaconibus, ut minime habitent cum mulieribus.	*deest Alt, Bb.*	*num.* 11 *Jlz.*	*caput deest Alt, Vl: pars ultima capitis rubrica capitis sequentis P3.*	*num.* 13 *Ch, Ep, P1: sine num. Alt, L, P6, T2 m. prima.*

Cap. **7.** hiis *Jlz.* rei] regi *sP, P5.* confugium ad ecclesiam fecerit *Gw, P5.* fecerit *Ad, T1.* *cap.* **8.** de] de his qui *Vl.* conbustione *Ad, B;* conpositionem *sP;* conpositione *deest Mg, Mt, T2* ministeriorum *J;* ministris *Mg, Mt, T2.* quamodo *Ep.* quomodo conponantur *desunt Ald, Ch, Gw, Jlz.* conponatur *corr:* conponantur *J.* *cap.* **9.** de] de his qui *Vl.* presbyteris *Til* diac vel diaconibus] diaconis *P1.* nec non et episcopis *add. Ad, Alt, B, Ch, Ep, H, J, Mg, Mt, T1, W.* conp *vel* conponantur] conponuntur *Ch.* *cap.* **10.** solis *deest Ald, Gw, Jlz, sP* et *deest sP.* illorum] eorum *Ch, W.* interfectionum *Alt;* interfectionem *sP* *cap.* **11.** sanctismonialibus *Ald, Jlz, Vl;* sanctimonialibus *Ad, B, Ch, Gw, K, P3—5, Til, W,* sanctemonianilibus *Ep,* sanctaemoniales *J.* vel] et *Mg.* decatis *P3, V;* dicatis cum mulieribus *Jlz.* *cap.* **12.** presbyteris *Til.* et *deest Mg;* vel *G.* diaconis *P1.* minime habitent cum *desunt Mg.* minime] mime *Mt.* habitant *G.* mulibus *Ad.*

Tit. I. 13.	De colonis et servis ecclesiae, qualiter serviant.	De parschalchis servis ecclesiae, qualiter serviant *Ald, Gw, Jlz.* *deest Bb.*	*num.* 11 *Alt*; 12 *Jlz.*	*In Ch sequitur hoc loco c. VII, 4 huius editionis.* *caput deest Sich, Vl.* *num.* 14 *Ep, P* 1; 15 *T* 2 *m. rec.; sine num. Ag, Alt, Ch, L, P* 3, 6, *T* 2 *m. prima.*
		In indice cod. K. sequuntur cap. XIV 7 seq. huius editionis. *In Ag sequuntur numeris* 14—19 *praepositis cap. II* 14 — 19 *huius editionis.*		*In Ep, J, T* 1, *W sequitur hoc loco c. VII, 4 huius editionis.*
Tit. II.	DE DUCE ET CAUSIS QUAE AD EUM PERTINENT. *Index tituli deest Bb, H, K. Inscriptio tituli deest Ald.*			*Titulum non distinguit T* 2. *In duos tit. (II et III) div. Her*
1.	Si quis de morte ducis consiliatus fuerit.	*deest Mg, Mt.*	*num.* 13 *Jlz*; 14 *Ad, Ald.*	*cap. in duo capita* 1 *et* 2 *divisum Her.* *num.* 14 *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ag, Alt, G, L, P* 6, *sP, T* 2 *m. prima*
2.	Si quis ducem suum occiderit.		*num.* 14 *Jlz*; 15 *Ad, Ald, Mg, Mt.*	*caput deest Sich* *num.* 1 *Ag*; 3 *Her*; 15 *Ad, Jlz, Mg, Mt*; 15 *et* 2 *P* 3; *sine num. Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.*
3.	Si quis seditionem excitaverit contra ducem suum.		*num.* 15 *Jlz*; 16 *Ad, Ald, Mg, Mt.*	*cap. coniunctum cum cap* 2 *L.* *num.* 2 *Ag* 4 *Her*, 16 *Ad, Jlz, Mg, Mt*; 16 *et* 3 *P* 3; *sine num. Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.*

Cap. **13** et *deest T* 2: vel *Ad, Ep, Mt, P* 1, 2, 3, 5, *Til, V*; cum *Mt* qualiter] quomodo *Ad, Ch, G.* servient *sP*; vivant *Vl.*

Titulus II. l. **12**. *Rubricae tituli numerum II praeponit Til. Rubrica tituli numero XIIII praeposito quasi rubrica capitis XIIII tituli I Mg, Mt.* ducibus *Ad, B, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1, 6, *T* 2, *Til, W* et] *deest sP, T* 2; et eius *Ad, Ald, Alt, B, Ch, G, H, J, P* 1, 2, 4, *T* 1; et his *W*; et eorum *Til* causis eius *Gw, Vl* quae *deest Jlz.* quae ad eum pertinent *desunt Alt, Gw, W* eum] eos *Mg, Mt, Til*; eum *Vl.* pertinentibus *Jlz*

Cap **1**. consiliatus fuerit *Ad, Ald, B, G, Gw, Jlz, P* 1—5, *sP, V, Vl*, consiliaverit *cett.* *cap.* **2**. ducem *corr. P* 4. suum *deest sP* hoccederit *P* 3. *cap.* **3**. sedicionem *Mg* contra ducem suum *exstant Ag, Ald, Ep, G, Gw, Jlz, Mg, Mt, P* 1—4, *sP, V, Vl*; *cett. desunt*

Tit. II.

4.	Si quis in exercitu scandalum excitaverit.		*num.* 16 *Jlz;* 17 *Ad, Ald, Mg, Mt.*	*caput deest Sich.*	*num.* 3 *Ag, Gw;* 5 *Her;* 17 *Ad, Jlz, Mg, Mt;* 17 *et* 4 *P3; sine num. Ald, Alt, L, P6, T2 m. prima.*
5.	Si quis infra provinciam ubi dux exercitum ordinaverit, sine ducis iussione aliquid praedaverit.		*num.* 6 *P3;* 17 *Jlz;* 18 *Ad, Ald, Mg, Mt*	*caput coniunctum cum cap.* 4 *Ep (m. prima); prima pars capitis deest J.*	*num.* 4 *Ag, Gw;* 6 *Her;* 18 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald, Alt, Ep m. prima, L, P6, T2 m. prima.*
6.	Si quis in exercitu aliquid furaverit.	Si quis in exercitu aliquid furatur et decretum regis contempserit *Gw.* *deest J.*	*num.* 7 *P3;* 19 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.*		*num.* 5 *Ag, Gw;* 7 *Her;* 19 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald, Alt, Ep, L, P6, T2.*
7.	Si quis in utilitate ducis vel domini sui fuerit mortuus.	Si quis in utilitate ducis vel domini sui iussione hominem interfecerit *Ep.* *deest J.*	*num.* 8 *P3;* 20 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.*	*caput deest K, Sich; capiti II.* 10 *postpositum Bb.*	*num.* 5 *corr:* 7 *Ep;* 6 *Ag, Gw;* 8 *Her;* 9 *Bb;* 20 *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P6, T2*
8.	Si quis regis vel ducis sui iussione hominem interfecerit.	*deest J.*	*num.* 9 *P3;* 20 *Ald;* 21 *Ad, Jlz, Mg, Mt.*	*caput deest K, Sich; cum cap.* 7 *coniunctum Ep m. prima.*	*num.* 7 *Ag, Bb, Gw;* 9 *Her;* 21 *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, Ep m. pr., L, P6, T2 m. pr.*
8a.	De duce si protervus et elatus vel superbus atque rebellis fuerit et decretum regis contempserit.		*num.* 9 *Ag, Ep, G, Gw, P2, sP, Til, V, Vl;* 21 *Ald;* 22 *Jlz; sine num. P3.*	*caput deest Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, K, L, T, W; cum cap.* 8 *con. P1.*	*num.* 8 *Ag;* 9 *G, P2–4, sP, Til, V;* 10 *Her;* 22 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald, L, P1, 6.*

Cap. **4.** quis in] quem in *Ad;* quis *P1;* qui sine *sP.* exercitum *sP.* initiaverunt *Mg* *cap.* **5.** intra *Ep.* provinciam *Ag, B, Ch, G, Gw, Jlz, Mg, Mt, P1–5, Til, Vl, W;* provincia *ett* sine] sint *sP.* iussione ducis *Ad, Ep.* iussu *Ch;* iussionem *sP.* predatur *Ald, Gw, Jlz;* praedicaverit *Ag, J, Vl;* praedaverunt *Mg.* *cap.* **6.** excercitu *Til;* exercitum *sP.* aliquid] aliquit. furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *G.* *cap.* **7.** in utilitatem *Mg, sP;* inutilitate *Ad;* in utilita *man. recentior corr:* in utilitate *P5;* inutilite *P2.* ducis — mortuus] ducis vel ducis sui iussi *P2.* mortuus fuerit *Ag, Ald, B, G, Gw, Jlz, P1, 3, 4, 5, Til, V, Vl;* inventus fuerit *Ad* *cap.* **8.** regis vel ducis sui] ducali *Ad, Alt, B, Ch, Mg, Mt, T1.* iussionis *sP* interficerit *P1, sP* *cap.* **8a.** duce *corr:* duci *P4.* si] qui *Vl.* et] vel *B, Jlz;* aut *Ag, sP.* vel] fuerit *Ald, Jlz.* supervus *sP* adque *P3, sP.* revellus *sP, P5.* fuerit *hoc loco deest Ald, Jlz.* et decretum regis contempserit *desunt in* *Gw;* regum *Ag;* contemserit *sP, Vl;* contenserit *P3;* contempserunt *Ag*

Tit. II.

9. De filiis ducum si protervi fuerint.	*deest Alt, Bb, J.*	*num.* 10 *Ag, Ep, G, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl*; 22 *Ad, Ald, Mg, Mt*; 23 *Jlz.*	*caput deest Sich*: *pars prima capitis deest K.*	*num.* 6 *corr.* 9 *Ep*; 8 *Bb, Gw*; 10 *G, P*2—5, *sP, Til, V*; 11 *Her*; 22 *Ad, Ald*; 23 *Jlz, Mg, Mt*; *sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.*
10. De eo qui scandalum in curte ducis commiserit.	*deest Alt, Bb, J.*	*num.* 11 *Ag, Ep, G, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl*; 23 *Ad, Ald, Mg, Mt*; 24 *Jlz.*	*caput in duo capita* (10 *et* 11) *divisum Bos, P*1; *post c. II*, 6 *Bb.* *In Bb sequitur cap. II.* 7.	*num.* 2 *K*; 7 *Ep*; 9 *Gw*; 11 *G, P*2—5, *sP, Til, V*; 12 *Her*; 23 *Ad, Ald*; 24 *Jlz, Mg, Mt*; *sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.*
11. Ut nullus in campiones sine iussu manus iniciat.	*deest Bb, J; in Ald deest principium, cetera cum anteriore conjuncta.*	*num.* 12 *Ag, Ep, G, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl*; 24 *Ad, Jlz, Mg, Mt.*	*caput deest Sich.*	*num.* 3 *K*; 8 *Ep*; 9 *Bb*; 10 *Gw*; 12 *G, P*1—5, *sP, Til, V*; 13 *Her*; 23 *Ad*; 24 *Ald*; 25 *Jlz, Mg, Mt*; *sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima*
12. De his qui in curte ducis aliquid furaverint.	*deest Bb, J.*	*num.* 13 *Ag, Ep, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl*; 24 *Ald*; 25 *Ad, Jlz, Mg, Mt*		*num.* 4 *K*; 9 *Ep*, 10 *Bb*; 11 *Gw*; 13 *G, P*1—5, *sP, Til, V*; 14 *Her*; 25 *Ad, Ald*; 26 *Jlz, Mg, Mt*; *sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima*

Cap. 9. de filiis ducum *bis sed primum deletum Jlz.* ducem *Ad.* propter eam *V*; propter vim *P*4. fuerunt *Vl*; fue fuerint *Ald.* *cap.* 10. curte] curia *Jlz.* [illegible] *Ep.* [illegible] *Mg.* *cap.* 11. ut — campiones *desunt Ald*; camphiones *Mg, Mt*, [illegible] *Vl*, [illegible] campiones *Alt*; campaniones *corr.*; campiones *P*3; camlione *B.* [illegible] iussu *Mz.* [illegible] *P*1. iussu ducis *Mg, Mt.* manus eius *Ch.* iniciat *B, Til, Vl.* *cap.* 12. [illegible] ducis [illegible] curte regis *Til.* aliquid furaverit *P*1. 5; aliquid furantur *Ald, Gw, Jlz.* [illegible]

Tit. II.

13. De his qui iussionem ducis contempserint.	*deest Bb, J.*	*num.* 14 *Ag, Ep, G, Gw, P2–5, sP, Til, V, Vl;* 25 *Ald;* 26 *Ad, Jlz, Mg, Mt.*	*caput deest Sich.*	*num.* 5 *K;* 10 *Ep;* 11 *Bb;* 14 *G, P1–5, sP, Til, V;* 15 *Her;* 26 *Ad, Ald;* 27 *Mg, Mt; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. prima.* *Hic titulum distinguit Her:* Cap. III de placitis et iudicibus *inscriptum.*
14. Ut placita fiant per kalendas.	Ut placita fiant per kalendas aut post XV dies non omittantur *Mg, Mt.* *deest Bb, J.*	*num.* 10 *T1, 2;* 13 *Alt;* 15 *Ag, Ep, G, Gw, P2–5, sP, Til, V, Vl;* 27 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.*		*num.* 1 *Her;* 6 *K;* 11 *Ep;* 12 *Bb;* 15 *G, P1–5, sP, Til, V;* 27 *Ad, Ald;* 28 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P6, T2 m. prima.* *Sich hic titulum distinguit* 'de iudicibus' *inscriptum.*
15. Ut iudex partem suam accipiat.	Ut iudex partem suam de causis quas iudicat, accipiat *Mg, Mt.* *deest Bb, J, K, T2.*	*num.* 16 *G, Gw, P2–5, sP, Til, V, Vl;* 28 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald*		*num.* 2 *Her;* 7 *K;* 12 *Ep;* 13 *Bb;* 16 *G, P1–5, sP, Til, V;* 28 *Ald;* 29 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P6, T2 m. prima.*
16. Qualis iudex fieri debeat.	*deest Bb, J, K, P4, T2, Vl.*	*num.* 17 *G, Gw, P2.3.5, sP, Til, V;* 29 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.*	*cum cap. XV coniunctum Ald, B.*	*num.* 3 *Her;* 8 *K;* 13 *Ep;* 14 *Bb;* 17 *G, P1–5, sP, Til, V;* 29 *Ad;* 30 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald, L, P6, T2 m. prima.*

Cap. **13.** hiis *Jlz, sP.* iussione *Ag;* iussum *Ad.* contempserunt *Alt;* non contempserint *sP;* contemserint *Vl;* contempserit *Ag, Mg.* *cap.* **14.** placita] placeta *sic Vl.* faciant *P5.* calendas *Til* *cap.* **15.** partem] partem *corr:* partem *Ad.* accipiat *in raso P1;* recipiat *G, P2;* accipiant *corr:* accipiat *B.* *cap.* **16.** debeant *sP.*

Tit II.

17\. Si iudex per munera iniuste iudicaverit.

Si iudex per muneribus iniuste vel per ignorantiam male iudicaverit *Mg, Mt.* *desunt Bb, J, K, T2.*

num. 18 *G*, *Gw*, *P*2, 3, *sP*, *Til*, [illegible]; 30 *Ad*, *Hz*; *Mg*, *Mt*; *sine num.* *Abi.*

[illegible] 4 *Her*; 9 *K*; 14 *Ep*; 15 *Bo*, 16 *B*; 18 *G*, *P*1–5, *sP*, [illegible]; 30 *Ad*, *Ald*; 31 *Hz*, *Mg*, *Mt*; *sine num.* *Ab*, *L*, *P*6, *T*2 [illegible]

18\. Si per ignorantiam male iudicaverit.

num. 19 *Ep*, *G*, *Gw*, *P*2, 3, *sP*, *Til*, *V*; 30 *Abi*; 31 *Ad*, *Hz*; *sine num.* *Mg*, *Mt.*

cum cap. 17 *conjunctim* *Ag*, *Alt*, *Mg*, *Mt.*

num. 5 *Her*; 10 *K*; 15 *Ep*; 16 *Bo*, 17 *B*; 19 *P*1–5, *sP*, *Til*, *V*; 31 *Ad*, *Ald*; 32 *Hz*; *sine num.* *L*, *P*6, *T*2 [illegible]

Tit. III.

[DE GENEALOGIIS.]

*hunc titulum in indice non distinguunt sed quasi ultimum caput indici tituli II adiungunt Ag, Ald, Ep, G, Hz, P*1–3, 5, *sP*, *Til*, *V*, *W*; *deest H*, *J*, *K*, *P*4, *V*1.

*hunc titulum in indice distinguunt Ad, Alt, B, Bb, Ch, Gw, P*6, *T*1.

DE GENEALOGIIS ET EORUM CONPOSITIONE.

hunc titulum in [illegible] *distinguunt* *B*, *Bb*, *Ch*, *Ep*, *Gw*, *H*, *Her*, *J*, *L*, *P*1, 3, 5, 6, *Sich*, *T*. [illegible] *non distinguunt* *Ad*, *Abl*, *Hz*, *K*, *L*, *P*1–6, *T*2, *Til*, *V*, *W*.

I. De genealogiis qui duplum accipiunt honorem *Alt*, *B*, *Bb*, *Ch*, *Gw*, *P*6, *T*1.

sine num. *Ad*, *Ch.*

[illegible] *in duo capita divisum* *Ep*, *W*; *caput cum cap. II*, 18 *conjunctim* *Ag.*

sine num. *Ad*, *Vt*, *Ep*, *L*, *P*6.

1 XVIIII. De ducum genealogia, ut duplum honorem accipiant, et eorum conpositione.

De genealogiis eorumque honore *Ad*

num. 20 *Ep*, *P*2, 3, *sP*, *Til*, *V*; 31 *Ald*, *Mt*; 32 *Hz*, *Mg*; *sine num.* *G*

num. 11 *K*; 19 *T*2 [illegible] *W*; 20 *Bo*, *G*, *P*2, 5, *sP*, *Ti*, 1, 32 [illegible] *Mg*, *Mt*. [illegible] *L*, *P*1, 3, 4, 6, *T* [illegible]

Cap. 17 per] propter *Ald*, *Ep*, *G*, *Gw*, *Jz*, *P*1–5, *Til*, *V*, *W*; [illegible] *Mg* [illegible] 18 si quis *P*3 [illegible] *P*2 [illegible] iniuste *Ch*

Tit. III. Cap. 1 *Hic incipit cod. Bb* [illegible] *Mg*, *Mt*, [illegible] *Mg* [illegible] genealogia *P*1; genealogiis *Mg*, *Mt*; [illegible] *Hz* [illegible] eorum onorum *sP*. qui] quę *Ch*, *Gw*, *T*1 [illegible] *P*6 [illegible]

Tit. III				*In hoc capite explicit textus legis in codice G.*	
					num. 2 Ep; num. 20 W.
	II. De ducum genealogia et eorum conpositione *Ad, Alt, B, Bb, Ch, T* 1. *deest Gw.*		*num.* 1 *Ch;* 20 *W.*		*num.* 2 *B, Bb, Ch, Gw, H, T* 1; 3 *Ep; sine num. Alt, L, P* 6, *T* 2.

Tit. IV.

DE LIBERIS QUOMODO CONPONUNTUR.

De liberis et eorum conpositionibus *Ald, Jlz.*

Index tituli deest K.

Inscriptio tituli deest Bb[1], *J, Mg, Mt.*

Titulus deest Em, G, S, Vl; initium tituli deest Mg, Mt.

Rubrica tituli deest, Ad, Alt, Gw, T 2.

1.	Si quis liberum percusserit per iram *).	*deest J, Mg, Mt.*	*num.* 32 *Ald;* 33 *Ad, Jlz.*	*caput deest Mg, Mt.*	*num.* 3 *Gw;* 31 *Alt;* 33 *Ad;* 34 *Jlz; sine num. Alt, L, P* 3, 6 *T* 2 *m. pr.*
2.	Si sanguinem effuderit.	*deest J, Mg, Mt.*	*num.* 33 *Ald;* 34 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 1 *conjunctum Alt, L; caput deest Mg, Mt.*	*num.* 4 *Gw;* 34 *Ad;* 35 *Ald, Jlz; sine num. P* 3, 6, *T* 2 *m. pr.*
3.	Si manum iniecerit.	Si mancus inde evenerit *sP. deest B, J, Mg, Mt.*	*num.* 34 *Ald;* 35 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 2 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt.*	*num.* 5 *Gw,* 35 *Ad;* 36 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*

*) iram estodal dicunt *sP.*

Tit. III. Cap. **2.** genelogiam *Ad.* compositione] liberis quomodo conponantur *Bb;* compositionem *Ag.*

Tit. IV. l. **7.** *Rubricae tituli numerum III praeponit Til.* libris *P* 3; liveris *sP.* conponantur *Ag, B, Ep, G, P* 3, 4, 5, *sP, Til, V, Vl;* componanantur *Ad.*

Cap. **1.** quis *deest Ad, B.* liverum *sP.* percussit *W.* per iram percusserit *Bb.* per iram] perram *Alt.* || *cap.* **2.** sanguine *P* 3. effudierit *Ag.*

1 *Cf. supra l.* 20.

Tit. IV. 4.	Si venam percusserit.	*deest J, Mg, Mt.*	*num.* 3 *B;* 35 *Ald;* 36 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 3 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt.*	*num.* 6 *Ge,* 36 *Ad;* 37 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
5.	Si ossa tulerit.	*deest J, Mg, Mt.*	*num.* 4 *B;* 36 *Ald;* 37 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 4 *conjunctum Ad, Alt, P* 6; *caput deest L, Mg, Mt.*	*num.* 7 *Ge, sine num. Alt, Jlz, L, T* 2 *m. pr.*
6.	Si cervella appareat.	*deest J, Mg, Mt.*	*num* 5 *B;* 38 *Ad, Jlz; sine num. Ald.*	*cum cap.* 5 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt.*	*num* 8 *Ge;* 37 *Ad;* 39 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 5, 6, *T* 2 *m. pr.*
7.	Si funibus ligaverit.	*deest J, Mg, Mt.*	*num.* 6 *B;* 37 *Ald;* 39 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 6 *conjunctum Alt; caput deest Ad, Mg, Mt.*	*num.* 6 *V;* 9 *Ge;* 40 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
8.	Si per vim inplexaverit.	*deest J, Mg, Mt.*	*num.* 7 *B;* 38 *Ald;* 40 *Ad, Jlz corr.*	*cum cap.* 7 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt, Sich.*	*num.* 9 *Ge;* 38 *Ad;* 41 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
9.	Si oculum eruerit.	*deest Mg, Mt.*	*num.* 8 *B;* 40 *Ald,* 41 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 8 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt.*	*num.* 10 *Ge;* 39 *Ad;* 42 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
10.	Si mancaverit.	Si mancaverit id est manus vel pedes absciderit *Bb, Ch, J, T* 1, *W. deest Mg, Mt.*	*num.* 9 *B;* 41 *Ald;* 42 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 9 *conjunctum Alt, L; caput deest Ag, Mg, Mt.*	*num.* 11 *Ge;* 43 *Ald, Jlz; sine num. P* 6, *T* 2 *m. pr.*

Tit. IV. Cap. **4.** vena *Alt.* | *cap.* **5.** os *Ald, Ge, Jlz.* tulerit] tullerit [illegible] | *cap.* **6.** cerbella *V1;* cerebra *Alt.* adparuerit *Td;* appareant *Ad, Alt, B;* appar[illegible] [illegible] appareuerint *P* 1. 3; aperuerit *Ag, P* 2. 5, *V.* | *cap.* **7.** funibus [illegible] | *cap.* **8.** per vim] vim *W;* per vim *Ch* inplexaverint *Ad* | *cap.* **9.** eruerint *Ad;* eruit *Ch* | *cap.* **10.** mancaverit *V.* [illegible] id est] aut *W* pedes vel manus *Bb.*

Tit. IV.					
11.	De police et ceteris digitis, quomodo conponantur.	De police et eorum digitorum *Alt, Bb, Ch, J, T* 1. *deest Mg, Mt, T* 2.	*num.* 10 *B*; 43 *Ad, Jlz*; *sine num. Ald, P* 1.	*cum cap.* 10 *coniunctum Alt*; *in duo capita* 12 *et* 13 *divisum Gu*; *caput deest Mg, Mt.*	*num.* 10 *Ag*; 12 *et* 13 *Gu*; 40 *Ad*; 44 *Ald, Jlz*; *sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. prima*
12.	De brachiis transpunctis.	*deest B, Mg, Mt.*	*num.* 11 *P* 1; 42 *Ald*; 44 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 11 *conjunctum Alt.*	*num.* 11 *Ag*; 14 *Gu*; 41 *Ad*; 45 *Ald, Jlz*; *sine num. L, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *m. prima*
13.	De nare.	De naso transpuncto *Mg, Mt.*	*num.* 11 *B*; 12 *P* 1; 32 *Mt*; 33 *Mg*; 43 *Ald*; 45 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 12 *conjunctum Ad, Alt.*	*num.* 12 *Ag*; 15 *Gu*; 33 *Mg, Mt*; 46 *Ald, Jlz*; *sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. prima*
14.	De aure.	De aure transpuncta vel aliter conmaculata *Mg, Mt.*	*num.* 12 *B*; 13 *P* 1; 33 *Mt*; 34 *Mg*; 44 *Ald*; 46 *Ad, Jlz.*	*cum cap.* 13 *conj. Alt*; *pars prima cum cap.* XIII *conj. Ald*; *in duo capita* 47 *et* 48 *divisum Jlz.*	*num.* 13 *Ag*; 16 *Gu*; 34 *Mg, Mt*; 42 *Ad*; 47 *Jlz*; *sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. prima*
					num. 47 *Ad*; 48 *Jlz*
15.	De labiis.	De labio superiore et palpebra *Mg, Mt*; De aure *Ald.* *deest Ep, P* 2.	*num.* 13 *B*; 14 *P* 1; 16 *G*; 34 *Mt*; 35 *Mg*; 45 *Ald*; 47 *Ad, Jlz*	*cum cap.* 14 *conj. Ald, Alt, Jlz.*	*num.* 13 *corr.*; 15 *Ep*; 14 *Ag*; 17 *Gu*; 25 *Mt*; 35 *Mg*; 43 *Ad*; *sine num. L, P* 6, *Sich, T* 2 *m. pr.*

Tit. IV. Cap. **11.** pollice, police. | et *deest Ad.* | caeteris *T* 2; ceterisque *Ai*; exteris *G* aliorum *Bb.* | comodo *sP.* | conponantur *Ag, Ald, B, Bb, G, Jlz, P* 2 — 5, *Tit.* I, *W*; conponunt *Vi*, conponuntur *cett.* | *cap.* **12.** brachio *sP.* | traspunctis *sP.* | *cap.* **13.** nase *Vi.* | *cap.* **14.** vel aliter] taliter *Mt.* | maculata *Mt.*

Tit. IV.					
16.	De dentibus.	De dentibus excussis *Mg, Mt.*	*num.* 14 *B;* 15 *P* 1. 2; 17 *G;* 35 *Mt;* 36 *Mg;* 46 *Ald;* 48 *Ad, Hz.*	*cum cap.* 15 *conj. Mg*	*num.* 14 *corr.:* 16 *Ep;* 15 *Ag;* 18 *Ge;* 36 *Mt;* 44 *Ad;* 48 *Ed;* 49 *Hz;* sin *num. L. Mg, P* 6, *T* 2 *n. pr.*
17.	De in ripa proiectis.	Si alium aliquis de ripa vel de ponte iactaverit *Mg, Mt.*	*num.* 15 *B;* 16 *P* 1. 2; 36 *Mg, Mt;* 47 *Ald;* 49 *Ad, Hz*	*cum cap.* 16 *conj. Alt; initium capitis deest Ald*	*num.* 15 *corr.:* 17 *Ep;* 16 *Ag;* 19 *Ge;* 36 *Mg;* 37 *Mt;* 45 *Ad;* 50 *Hz;* sine *num. Ald, L, P* 6, *T* 2 *n. pr.*
18.	De ab equo proiectis.	Si quis alium de equo iactaverit *Mg, Mt.* *deest Vl.*	*num.* 16 *B;* 17 *P* 1. 2; 37 *Mg, Mt;* 50 *Ad, Hz;* sine *num. Ald.*	*caput deest Sich.*	*num.* 14 *corr.* 13 *sP;* 16 *corr.:* 18 *Ep;* 17 *Ag;* 20 *Ge;* 37 *Mg;* 38 *Mt;* 46 *Ad;* 48 *Ald;* 51 *Hz;* sine *num. Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
19.	De scalis proiectis.	Si alicui aliquem scandalum iniuste eiecerit *Mg, Mt.*	*num.* 17 *B;* 18 *P* 1, 2, *Vl;* 38 *Mg, Mt;* 51 *Ad, Hz;* sine *num. Ald.*	*caput deest Sich*	*num.* 18 *Ag;* 21 *Ge;* 38 *Mg;* 39 *Mt;* 47 *Ad;* 51 *Ald;* 52 *Hz;* sine *num. Alt, H, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
20.	De in igne proiectis.	*deest Mg, Mt.*	*num.* 18 *B,* 19 *P* 1. 2, *Vl;* 50 *Ald;* 52 *Ad, Hz.*	*caput deest B, Sich;* *cum cap.* 19 *conj. Mg, Mt.*	*num.* 10 *Bb,* 19 *Ag,* 22 *Ge,* 48 *Ad,* 51 *Ald,* 53 *Hz;* sine *num. Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
21.	De sagittatis cum toxica.	De toxicata sagitta *Mg, Mt.* De sagitta toxicata *W.*	*num.* 19 *B;* 20 *P* 1. 2, *Vl;* 40 *Mt;* 41 *Mg;* 51 *Ald,* 53 *Ad, Hz.*	*caput deest L, Sich.* post *cap.* 22 *Ag, Mg, Mt*	*num.* 11 *Bb;* 18 [illegible] 21 *Ep,* 20 *B,* 23 *Ge,* 40 *Mg,* 41 *Mt,* 49 *Ad,* 52 *Ald,* 54 *Hz,* sine *num. Alt, P* 6, *T* 2 [illegible]

Tit. IV. Cap. 17 in *deest Alt, Bb, Ch, J, P* 1; de *W.* De proiectis [illegible] ripa *G* [illegible] 18 De ab equo *Ag, P* 1—5, *Til, V;* de ex equo *Ge, Hz;* de de equo *W,* de [illegible] *sP;* de equo [illegible] *ceti.* De proiectis ab equo *G.* proiectis *deest Ad.* [illegible] *cap.* 19 [illegible] de scala *W;* de de [illegible] de scalis proiectis *inter lineas Ch.* aliquem] aliquis *Mg.* [illegible] *cap.* 20 [illegible] proiectis in igne *G.* in *deest Ag, J, P* 2. igne] ignem *Ald, Bb (m. recentiore), Ch, Ge, Hz, L* [illegible] 21 sagita *Vl;* sagittis *P* 1, *Til;* sagitatis *Ad, Ch, Ep, P* 4. [illegible] toxica [illegible] tosica *Ep,* tossica *sP.*

Tit. IV.					
22.	De potione mortifera.	De eo qui malam potionem alicui dederit *Mg, Mt.*	*num.* 20 *B*; 21 *P* 1, 2, *Vl*; 39 *Mt*; 40 *Mg*; 52 *Ald*; 54 *Ad, Jlz.*	*ante cap.* 21 *Ag, Mg, Mt.*	*num.* 12 *Bb*; 20 *Ag*: 20 *corr*: 25 *Ep*: 21 *B*: 24 *Gu*. 39 *Mg*: 40 *Mt*; 50 *Ad*; 53 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich, T* 2 *m. pr.*
23.	De hostiliter cinctis.	Si quis liber liberum hostili manu cinxerit *Mg, Mt.*	*num.* 21 *B*; 22 *P* 1, 2, *Vl*; 41 *Mt*; 42 *Mg*: 53 *Ald*; 55 *Ad, Jlz.*	*caput deest Sich.*	*num.* 13 *Bb*: 21 *corr*: 23 *Ep*: 22 *Ag, B*: 25 *Gu*; 41 *Mg*: 42 *Mt*: 51 *Ad*; 54 *Ald*; 55 *Jlz*; *sine num. Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
24.	De minus cinctis hostili manu.	Si ministre hoc fecerint *Mg, Mt.*	*num.* 22 *B*: 23 *P* 1, 2, *Vl*; 42 *Mt*; 43 *Mg*; 54 *Ald*; 56 *Ad, Jlz.*	*caput deest Sich*; *cum cap.* 23 *conj. Alt, Her.*	*num.* 14 *Bb*: 22 *corr*: 24 *Ep*; 23 *Ag, B*: 25 *corr*: 24 *W*: 26 *Gu*; 43 *Mg, Mt*; 52 *Ad*: 55 *Ald*; 56 *Jlz*; *sine num. L, P* 2, 6, *T* 2 *m. pr.*
25.	De invitis pro pignore obtentis.	De libero pro pignore retento *Mg, Mt.*	*num.* 23 *B*; 24 *P* 1, 2, *Vl*: 43 *Mt*; 44 *Mg*: 55 *Ald*; 57 *Ad, Jlz*	*caput deest Sich.*	*num.* 15 *Bb*; 23 *corr*: 25 *Ep*: 24 *Ag, B, Her*, 26 *corr*: 25 *W*; 44 *Mg, Mt*: 53 *Ad*: 56 *Ald*; 57 *Jlz*, *sine num. Alt, Gu, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
26.	De porcis dispersis.	*in fine legis post l.* XXII, 11 *Alt, Bb, J, P* 1, 2. *deest J. W.*	*num.* 24 *B*: 25 *P* 1, 2, *Vl*: 44 *Mt*; 45 *Mg*: 56 *Ald*; 58 *Ad, Jlz*: *sine num. Bb, J, T* 1.	*caput deest Ep, Sich, W*; *in fine legis J*; *hoc loco et in fine legis Ch, Gu, T* 1 *m. rec.*	*num.* 16 *Bb*: 25 *Ag, B*. 27 *Gu*; 39 *Her*; 45 *Mg, Mt*; 54 *Ad*; 57 *Ald* 58 *Jlz*; *sine num. Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*

Tit. IV. Cap. **22**. portionem *corr*: potionem *Mt*: poscionem *sP* \| *cap.* **23**. ostiliter *J, P* 3, *sP*. cunctis *Vl*. \| *cap.* **24**. cinctis *deest T* 1; cunctis *Vl*, *corr*: cinctis *Ag*. ostili *sP, P* 3. \| *cap.* **25**. invitis *deest Ad*; inutis *sP*; inuttis *P* 1; per vim *Ald, Ch, Gu, Jlz, W*; vim *Alt, B, Bb, J*, *corr*: vel vi *T* 1 pignus *Ad, Ag, Bb, J, T* 1. obtentes *J*: obtecti *Ald, Jlz*; obtentus *P* 3; reatis *(deletum) G*: obiectis *Gu*. \| *cap.* **26** dispersis *deest Ad, B, Vl.*

Tit. IV.					
27.	De simulatis quod wancstodal dicunt.	De libero qui faciem inimicorum suorum fugerit *Mg, Mt.* *deest Alt.*	*num.* 25 *B*: 26 *Bb, Ch, J, P* 1. 2. *T* 1. *V. Vl. W*: 45 *Mt*: 46 *Mg*: 59 *Ad, Jlz*; *sine num. Alt.*	*caput deest Sich.*	*num.* 17 *Bb*: 24 *corr*: 26 *Ep*: 26 *Ad, B, Bos, J, T* 1. *W*: 28 [illegible]: 30 *Her*; 46 *Mg, Mt*; 55 *Ad*, 59 *Jlz*; *sine num. Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.*
28.	De plaga claudicationis.	De plagis *Mg, Mt.*	*num.* 26 *Al. B*: 27 *Bb, Ch, G, J, P* 1. 2. *T* 1. *V. Vl. W*: 46 *Mt*: 47 *Mg*: 58 *Ad*: 60 *Ad, Jlz.*	*caput deest Sich.*	*num.* 18 *Bb, sP*: 27 *Ad, B, Bos, J, T* 1. *W*; 31 *Her*; 47 *Mg, Mt*: 56 *Ad*: 59 *Ald*: 59 *corr*: 60 *Jlz*; *sine num. Alt, Ga, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.*
29.	De interfectione liberi hominis.	De homicidio *Mg, Mt.*	*num.* 23 *Ch*: 27 *Ad, B*: 28 *Bb, G, J, P* 1. 2. *T* 1. *V. Vl. W*: 47 *Mt*: 48 *Mg*: 59 *Ad*; 61 *Ad, Jlz*	*cum cap.* 28 *conj. Ad.*	*num.* 19 *Bb*; 28 *Ad, B, J, T* 1. *W*: 32 *Her*: 48 *Mg, Mt*: 60 *Ad*, 61 *Jlz*; *sine num. Ad, Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *m. prima.*
30.	De eorum feminis.	De compositione feminarum *Mg, Mt.*	*num.* 28 *Al. B*: 29 *Bb, Ch, G, J, P* 1. 2. *T* 1. *V. Vl. W*: 48 *Mt*: 49 *Mg*, 60 *Ad*, 62 *Ad, Jlz.*		*num.* 20 *Bb*; 29 *Ad, B, Bos, J, T* 1. *W*. 33 *Her*, 49 *Mg, Mt*, 57 *Ad*: 61 *Ald*: 62 *Jlz*; 177 *Ch*; *sine num. Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *m.* [illegible]
				Hic titulus [illegible] *de peregrinis* [illegible]	
31.	De peregrinis.	De peregrinis transeuntis viam *T* 2. De peregrinis, ut nullus eis molestiam ingerat *Mg, Mt.*	*num.* 13 *T* 2: 29 *Al. B*, 30 *Bb, Ch, G, J, P* 1. 2. *T* 1. *V. Vl. W*: 49 *Mt*: 50 *Mg*, [illegible]		*num.* 21 *Bb*, 30 *B, Bos*, [illegible] *Her, J, T* 1. *W*: [illegible] *Mg, Mt*, [illegible] *L*, *P* 6, [illegible] *T* 2 [illegible]

Tit. IV. Cap. 27. qui *J, L, T* 1 [illegible] quod [illegible] dicunt *deest* [illegible] *P*. waniestodal *Ald*, uuanestal *P* 1. dicunt *deest sP*, dictur *sP*, [illegible] *corr*: dicuntur *T* 1. *cap.* 28. claudicacios *Ad*, [illegible] *cap.* 29 [illegible] *sP*. homini *sP*. *cap.* 30 feminis [illegible] *cap.* 31 [illegible]

Tit. IV. 32.	De illorum interfectione.	De peregrino occiso *Mg, Mt.*	*num.* 21 *Ch*; 30 *Alt, B*; 31 *Bb, G, J, P* 1. 2, *T* 1, *V, Vl,* [illegible]; 50 *Mt*; 51 *Mg*; 62 [illegible]; 64 *Ad, Jlz.*	*caput deest L.* *num.* 22 *Bb*; 31 *B, Bos, Her, J, T* [illegible]; 51 *Mg, Mt*; 59 *Ad*; 62 *Ald*; 64 *Jlz*; *sine num.* [illegible] *P* 6, *Sch, T* 2 [illegible]
		Si servus liberum furaverit *hoc loco Ad, Ag, Ald, B, Ep, G, Gu, Jlz, P* 1–4, *sP, Til, V, Vl.* De servo, si liberum furaverit vel vendiderit *Mg, Mt.* De servis qui liberum vendiderit vel furaverit *T* 2.	*num.* 14 *T* 2; 31 *B*; 32 *G*, *P* 1. 2. 4, *Vl*; 51 *Mt*; 52 *Mg*; 63 *Ald*, 65 [illegible] *Jlz.*	*cap. IX.* 5 [illegible] *Ag, Ald, Alt, B, Bb, Ep, G,* [illegible] *H, Her, Jlz, K, L, Mg, Mt, P* 1–6, *sP,* [illegible] *T* 2, *V.*

Tit. V DE LIBERIS QUI PER MANUM DIMISSI SUNT, QUOMODO CONPONANTUR.

De liberis qui per manum dimissi sunt, quomodo conponantur, capitula numero VIIII *(Alt) B, Ch, J, T* 1.

De liberis qui per manum dimissi sunt liberi quod frilatz vocant, quomodo componantur *Til.*

De his qui per manum dimissi sunt liberi, quod frilaz vocant *T* 2.

Titulus deest Ep, G, [illegible] *Sich, V.*
Titulum [illegible] *T* 2.
Rubrica tituli deest [illegible] *Mt, T* 2.
Capita non dis[illegible] *L, P* 6.

Inscriptio tituli deest Ald, Jlz.

Capita non distinguunt Alt, B, Bb, Ch, H, J, P 1, *T* 1, *W.*

1.	Si quis libertum percusserit.	Si aliquis eos percusserit *Mg, Mt.* Si quis eum percusserit, quod pulislac vocatur *Ad.*	*num.* 33 *Ga*; 52 *Mg*; 53 *Mt*; 64 *Ald*; 66 *Ad, Jlz.*	*num.* 53 *Mg, Mt*; 61 *Ag*; 67 *Jlz*; *sine num.* *Ald,* [illegible] *L, P* 6, *T* 2 [illegible]

Tit. IV. Cap. **32**. illorum] eorum *Ch, Ep, Jlz, Mt.* interfectionem *sP.*

Tit. IV. l. **3**. serbum *sP*; liverus *sP*; liber *Vl*; furatur *Ald, Jlz*; furatus fuerit *G.*

Tit. V. l. **13**. *Rubricae tituli numerum IIII praeponit Til.* liveris *sP* manu *P* 1, manus *B, P* 4. *l.* **14**. quomodo conponantur] liberi *Mg, Mt*; comodo conponatur *sP*; *hac voce* [illegible] *in Bb.* *l.* **16**. numero IX] XI numero *B.*

Tit. V. Cap. **1**. libertum] liberum *Ag, Til, Vl*; liverum *sP*; eum *Ad.* Si aliquis eos percussit *conj. cum rubrica indicis Mg, Mt.*

Tit. V.

2.	Si sanguinem effuderit.	Si in eum sanguinem perfuderit *Ad.* Si sanguinem perfuderit *Mg, Mt.*	*num.* 1 *Gu;* 53 *Mt;* 54 *Mg;* 65 *Ald,* 67 *Ad, Jlz; sine num. P3.*	*cap. deest Jlz; cum cap. 1 con. Ald.*	*num.* 54 *Mg, Mt;* 62 *Ad; sine num. Ald, Alt, L, P6, T2 m. prima.*
3.	Si manus iniecerit et ita plagaverit, ut medicum inquirat, vel si venam percusserit.	Si quis contra legem alicui manus iniecerit *Mg, Mt.* Si in eum contra legem manus iniecerit *Ad.*	*num.* 2 *Gu;* 54 *Mt;* 55 *Mg;* 66 *Ald;* 68 *Ad, Jlz.*		*num.* 55 *Mg, Mt;* 63 *Ad,* 64 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. prima.*
4.	Si ossa tulerit.	De fracturis ossium *Mg, Mt.* Si in eum talem plagam fecerit *Ad.*	*num.* 3 *Gu;* 55 *Mt;* 56 *Mg;* 69 *Ad, Jlz.*		*num.* 56 *Mg, Mt;* 64 *Ad;* 65 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. prima.*
5.	Si cervella apparuerit.	Si quis eum percusserit *in margine Ad (m. recentior).*	*num.* 4 *Gu;* 56 *Mt;* 57 *Mg;* 70 *Jlz; sine num. Ad, Ald.*		*num.* 4 *corr:* 5 *Ep;* 57 *Mg, Mt;* 65 *Ad, Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. prima*
6.	Si eum mancaverit.	Si quis ei oculum eruerit vel manum vel pedem *Ad.* De excussione oculi vel manus *Mg, Mt.*	*num.* 5 *Gu;* 57 *Mt;* 58 *Mg;* 70 *Ad,* 71 *Jlz; sine num. Ald*		*num.* 5 *corr:* 6 *Ep;* 58 *Mg, Mt;* 66 *Ad, Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. prima*
7.	De police et ceteris digitis, quomodo conponantur.	Si alicui pollicem absciderit *Ad;* de digitorum abscisionibus *Mg, Mt.*	*num.* 6 *Gu;* 58 *Mt;* 59 *Mg;* 71 *Ad,* 72 *Jlz; sine num. Ald*	*in duo capita divisum, cap.* 7 *et* 8 *Gw.*	*num.* 6 *corr:* 7 *Ep;* 59 *Mg, Mt;* 67 *Ad, Ald; sine num. Alt, Ch, L, Jlz, P6, T2 m. prima*
8.	De plaga claudicationis	Si quis eum plagaverit *Ad.* Si plagatum fuerit ut claudicetur *Mg, Mt.*	*num.* 7 *Gu;* 59 *Mt;* 60 *Mg,* 72 *Ad,* 73 *Jlz; sine num. Ald*		*num.* 7 *corr:* 8 *Ep;* 7 *Ch;* 9 *Gw;* 60 *Mg, Mt;* 68 *Ad, Ald; sine num.* [illegible] *P6, T2 m. prima*

Tit. V. Cap. 3. iecerit [illegible] quaerant *Jlz.* [illegible] vel si venam percusserit *deest Ag.* [illegible] *cap.* 5 cervellam [illegible] cervellam *P4.* apparuerit [illegible] adparuerit [illegible] *cap.* 6 [illegible] mancaverit [illegible] *cap.* 7 pollice [illegible] *cap.* 8 plaga *Ep.* [illegible] et claudicatione *P4.*

Tit. V. 9.	De interfectione liberti hominis.	Si eum occiderit *Ad, Mg, Mt.*	*num.* 8 *Gw*; 60 *Mt*; 61 *Mg*; 73 *Ad*; 74 *Jlz*: *sine num. Ald*		*num.* 8 *corr* 9 *Ep*: 10 *Gw*: 61 *Mg, Mt*: 69 *Ad, Ald*: *sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. *T*2 *m. prima*

Tit. VI. DE SERVIS QUOMODO CONPONANTUR.

De servis quomodo conponantur capitula numero XII *Ch, J, P*1, *T*1.

De servis et eorum conpositionibus *Ald, Jlz, Mg, Mt.*

Inscriptio tituli quasi rubrica capitis I *tituli* IV *Alt.*
*Capita non distingunt Alt, B, Bb, Ch, J, P*1, *T*1, *W.*

Titulus deest Em, G, S, Vl.
*Capita non distingunt L, P*6.
*Rubrica tituli deest Ald, Alt, T*2.

1	Si quis servum percusserit.	Si servus per iram percussus fuerit *Mg, Mt.*	*num.* 61 *Mt*; 62 *Mg*; 74 *Ad*; 75 *Jlz*: 76 *Ald*; *sine num. Vl.*		*num.* 62 *Mg, Mt*: 70 *Ald*: 75 *Ad*; *sine num. Alt, Jlz. T*2 *m. prima*
2	Si sanguinem fuderit.	Si aliquis ei sanguinem fuderit *Mg, Mt.*	*num.* 62 *Mt*; 63 *Mg*; 75 *Ad*; 76 *Jlz*: 77 *Ald.*		*num.* 63 *Mg, Mt*: 71 *Ald*: 76 *Ad*; *sine num. Alt, Jlz. T*2 *m. prima.*
3.	Si manum iniecerit.	Si in capite plagatus fuerit *Mg, Mt.* Si in eum contra legem infanc dicit *Ad.*	*num.* 63 *Mt*: 64 *Mg*; 76 *Ad*: 77 *Jlz*: 78 *Ald.*	*cum cap.* 2 *conj. Ald.*	*num.* 64 *Mg, Mt*, 77 *Ad*: *sine num. Alt, Jlz, T*2 *m. prima.*
4.	Si ossa tulerit.	Si fracturam in osse fecerit *Mg, Mt.* Si in eum talem plagam fecerit *Ad.*	*num.* 64 *Mt*: 65 *Mg*: 77 *Ad*: 78 *Jlz*: 79 *Ald.*		*num.* 65 *Mg, Mt*: 72 *Ald*: 78 *Ad*: *sine num. Alt, Jlz, T*2 *m. prima.*

Tit. V. Cap. **9.** Del . . e *Gw.* interfectioni *Ag.* liberi *G, Gw.* homini *sP.*

Tit. VI. l. **3.** *Rubricae tituli numerum V praeponit Til.* comodo *sP.* conponuntur *Ad, Ch, T*1: conponatur *P*3. *l.* **5.** num. XI *P*1. *l.* **6.** et *corr. Mg.* conpositione *Jlz.*

Tit. VI. Cap. **1.** quis *deest Vl.* servum alienum *Ad.* percussus per iram *corr*: per iram percussus *Mg.* *cap.* **2.** effuderit *G, P*3, *sP*; confuderit *Ad.* *cap.* **3.** placatus *Mg.* *cap.* **4.** osso *P*5. tullerit *P*3, *Vl.* fregerit tulerit *P*5. fractura in ossae *Mg.*

Tit. VI.

5.	Si cervella apparuerit.	Si eum plagaverit *Ad.*	*num.* 65 *Mt*; 66 *Mg*; 78 *Ad*; 79 *Jlz*; 80 *Ald.*		*num.* 5. 6 *B*, 66 *Mg*, *Mt*, 74 *Ald*, 79 *Ad*, *sine num.* *Alt*, *Jlz*, *T* 2 *m. prima.*
6.	Si oculum vel manum tulerit.	Si oculum manum vel pedem aliquis ei excusserit *Mg, Mt.* Si ei oculum vel manum vel pedem absciderit *Ad.*	*num.* 66 *Mt*: 67 *Mg*; 79 *Ad*: 80 *Jlz*: 81 *Ald*	*caput deest* *P* 1.	*num.* 7 *B*, 67 *Mg*, *Mt*: 74 *Ald*: 80 *Ad*: *sine num.* *Alt*, *Jlz*, *T* 2 *m. prima*
7.	Si policem vel ceteros digitos absciderit.	Si digitos absciderit *Mg, Mt.* Si pollicem ei absciderit *Ad.*	*num.* 6 *corr*: 7 *Ep*: 67 *Mt*; 68 *Mg*: 80 *Ad*; 81 *Jlz*. 82 *Ald.*	*cum* *cap.* 6 *conj. Ep. J.*	*num.* 6 *P* 1; 8 *B*: 68 *Mg*. *Mt*: 75 *Ald*: 81 *Ad*: *sine num.* *Alt*, *Jlz*, *T* 2 *m. prima.*
8.	Si nasum transpunxerit.		*num.* 7 *corr*. 8 *Ep*; 68 *Mt*; 69 *Mg*: 81 *Ad*; 82 *Jlz*: 83 *Ald.*		*num.* 7 *Ep. J*, *P* 1; 9 *B*. *Ch*; 69 *Mg*. *Mt*: 76 *Ald*; 82 *Ad*; *sine num.* *Alt*, *Jlz*, *T* 2 *m. prima*
9.	De labiis maculatis.	Si labium maculaverit *Mg, Mt.* Si labium subterius *Ad.*	*num.* 8 *corr*: 9 *Ep*: 69 *Mt*: 70 *Mg*: 82 *Ad*: 83 *Jlz*: 84 *Ald.*		*num.* 8 *Ep*. *P* 1: 10 *B*: 70 *Mg*, *Mt*, 77 *Ald*: 83 *Ad*. *sine* *num.* *Alt*, *Bo*, *Ch*, *Jlz*, *T* 2 *m. prima*
10.	De dentibus excussis.	Si dentes excusserit *Mg, Mt.* Si ei dentem maxillarem *Ad.*	*num.* 70 *Mt*: 71 *Mg*: 83 *Ad*: 84 *Jlz*: 85 *Ald*		*num.* 9 *Bo*. *Ep* *(m. rec.)*. *P* 1: 11 *B*: 71 *Mg*, *Mt*: 78 *Ald*: 84 *Ad*: *sine* *num.* *Alt*. *Ep* *(m. pr.)*, *Ch*, *Jlz*

Tit. VI. Cap. **5.** ap cervellam *P* 4. apparuerint *Mt*, *sP*. aperuerit *Lo*, *P* 2, [illegible] adparuerit [illegible] *cap.* **6.** tullerit *P* 3. | *cap.* **7** pollicem, policem. vel] et *Ald* ceteros *sP* digitis *sP* absciderint *sP*. | *cap.* **8.** nasum] manum *G*. transpunxerit, transpunexerit | *cap.* 9 de] si *Jlz* | *cap.* 10 excusserit] excussi fuerint *Mg*

Tit. VI.

11.	Si aurem absciderit aut eum in aquam inpinxerint.	Si aurem aliquis absciderit *Mt.* Si ei aurem aliquis absciderit *Mg.* Si aurem eius absciderit *Ad.*	*num.* 12 *Gw*: 71 *Mt*: 72 *Mg*: 84 *Ad.* 86 *Jlz.* *sine num.* *Ald.*	*cap. in duo capita divisum Ep, Gw, T2 (m. rec.), W; cum cap. 10 coni. Her.* *num.* 9 *Gw*: 9 *corr.*: 10 *Ep*: 10 *Bb, P* 1; 12 *B*: 72 *Mg, Mt*: 78 *Ald*: 85 *Ad*: *sine num. Alt, Ch.*
12.	Si eum occiderit.	*in Ald, Gw, Jlz rubricae capitis* 11 *praepositum.* Si eum occiderit, salvat eum domino *Ad.*	*num.* 10 *corr.*: 12 *Ep*: 11 *Gw*: 85 *Ad, Jlz* 86 *Ald*	*cum cap.* 11 *coni. Ad, Mg, Mt, sP.* *num.* 11 *Bb, Gw, Her, P* 1; 13 *B, T* 2, *W*: 80 *Ald*: *sine num. Ag, Alt, Ch, J, Jlz, P* 6

Tit. VII.

DE NUPTIIS ET OPERATIONIBUS INLICITIS PROHIBENDIS.

De nuptiis illicitis atque incestis et operationibus diei dominici prohibendis *Gw.*

De nuptiis incestis prohibendis *Ch.*

De nuptiis incertis prohibendis *J.*

De incestis nuptiis et diebus dominicis *Mg, Mt.*

XXX. De nuptiis inlicitis *T* 2.

Index tituli deest Bb, P 5.

Rubrica tituli deest Alt, B, Ch, T 1, *W.*

Titulus deest Em, G, S, Vl.

Rubrica tituli deest Ad, Alt, L, Mt, P 6.

1.	De nuptiis incestis prohibendis.	Nuptias prohibemus incestas *Ad.* Ut ab incestis abstineatur nuptiis *Mg, Mt.* *deest Ch, J.*	*num.* 2 *Alt, P* 1: 73 *Mg, Mt*: 86 *Ad* 87 *Ald, Jlz.*	*cap. deest Sch.* *num.* 73 *Mg, Mt*: 86 *Ad*: *sine num. Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 [illegible]
2	Si contra hoc quis gesserit.	Si contra hoc se ingesserit *Ad, Alt, B, Ch, J, T* 1, *W.* Ut a iudice distringantur *Mg, Mt.*	*num.* 1 *Ch, J,* 3 *Alt, P* 1: 74 *Mg, Mt*: 87 *Ad,* 88 *Ald, Jlz.*	*cap. deest Sich. cum* [illegible] 1 *coni. Ald, Alt, Jlz, Ad, Her,* [illegible] *L, P* 6

Tit. VI. Cap. 11. aurem [illegible] *P* 1 [illegible] aut et [illegible] *Ad, sP,* [illegible] *cap.* 12. occederit *Gw*; hocciderit *P* 3

Tit. VII. l. 12. *Rubricae* [illegible] VI [illegible] *tituli* VIII *praeponit Ad.* [illegible] nuptiis [illegible] incestis *Alt, Jlz*

Tit. VII. Cap. 1. incertis [illegible] *cap.* 2. [illegible] hac [illegible] gesserit [illegible] distringatur *Mg.*

Tit. VII. 3.	De minoribus personis.	Si minores personae fuerint *Mg, Mt.* *deest Alt*	*num.* 2 *Ch, J.* 4 *P1:* 75 *Mg, Mt:* 88 *Aa* 89 *Ald, Jlz.*	*cap. deest num.* 75 *Mg.* [illegible] *cap.* 2 87 [illegible] *Her.* [illegible] *L, P6*
		Hic titulum distinguit T2: XXXI. De operationibus in die dominico *inscriptum.*		*Hic titulum distinguit Her.*
4.	De diebus dominicis.	De diebus dominicis, ut ab omni servili opere abstineatur *Mg, Mt.* *deest Alt, Ch, J, T1, W.*	*num.* [illegible] *P1:* 76 *Mg, Mt:* 89 *Aa* 90 *Ald, Jlz*	*post num.* 11 *L, T1,* *cap. L,* 13 *W,* 76 *Mg, Mt,* *Ep, J, T1,* 84 [illegible] *W post* [illegible] *cap. L,* 12 *Ch, M, L, P6.* *Ch* [illegible] *L,* 13 *Ep;* *post c.* X, 20 *Alt;* [illegible] *B.* [illegible] *Hic titulum distinguit Her.*
5.	Ut liberum sine mortali crimine non liceat inservire.	Ut nullum sine mortali crimine liceat inservire *Mg, Mt.*	*num.* 3 *Ch, J:* 4 *Alt,* *T1, W:* 6 *P1:* 77 *Mg* 78 *Mt.* 90 *Aa* 91 *Jlz: sine num. Ald.*	*cap. deest num.* 4 *Ch,* [illegible] *cap.* 4 14 *T2* [illegible] *Ald;* 77 *Mg, Mt* *post* 88 [illegible] *c.* XI, 10 *sine num.* [illegible] *Alt, Jlz, L, P6.* *T2* [illegible]

Tit. VIII. DE UXORIBUS ET CAUSIS QUAE SAEPE CONTINGUNT.

De uxoribus virginibus viduis et ancillis *Ald, Jlz.*

Index tituli deest Bb.

Titulus deest [illegible] *Vl.*

Rubrica tituli deest [illegible] *Alt.*

1.	Si cum uxore alterius quis concubuerit.	De eo qui cum uxore alterius concubuerit *Mg, Mt.*	*num.* 78 *Mg;* 79 *Mt;* 91 *Ald;* 92 *Ad, Jlz*	*num.* 78 *Mg, Mt* [illegible] 89 *Aa* [illegible] *sine num.* [illegible] *L, P6, sP,* *T2* [illegible]

Tit. VII. *Cap.* 3. de minores personas *J, T2.* de] di *sP.* moribus [illegible] fuerint *corr.* fuerint *M* *cap.* 5 ut liberum] Unt liber *sP.* sine *deest Vl.* mortale *P3, sP.* non *deest* [illegible] inservire *desunt sP.* insevire *Ad:* inspirare *Vl*

Tit. VIII. [illegible] 15 *Rubricae tituli numerum* VII *praeponit Ad;* [illegible] *tituli* [illegible] *indici tituli VII Ad.* uxoribus nuptiis *Ch* et earum causis *Ag, Ch, T1,* [illegible] et causis earum *Mg, Mt.* contingunt] continentur *Alt, J.*

Tit. VIII. *cap.* 1. uxoris *Alt, J.* quis *deest* [illegible] *B*

Tit. VIII 2.	De servis qui hoc commiserint.	Si servus hoc fecerit *Mg, Mt.*	*num.* 79 *Mg;* 80 *Mt;* 93 *Ad, Jlz;* *sine num.* *Ald.*		*num.* 2, 3 *B;* 79 *Mt;* 86 *Ald;* 89 *Mg;* 90 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz. L. P* 6.
3.	Si propter libidinem manum iniecerit.		*num.* 80 *Mg;* 81 *Mt;* 94 *Ad, Jlz;* *sine num.* *Ald.*		*num.* 4 *B;* 80 *Mg, Mt;* 87 *Ald;* 91 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz. L, P* 6.
4.	Si indumenta super genua elevaverit.	De nuditate vestimentorum *Mg, Mt.*	*num.* 81 *Mg;* 82 *Mt;* 95 *Ad, Jlz;* *sine num.* *Ald.*	*Cum cap.* 3 *conj. Ald.*	*num.* 5 *B, Her;* 81 *Mg, Mt;* 92 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6.
5.	De discriminalibus reiectis.	De discriminalibus *Ch, W.* De discriminalia *Ad, Alt, Ep.* *deest Mg, Mt.*	*num.* 96 *Ad, Jlz;* *sine num.* *Ald.*	*Cum cap.* 4 *conj. Ag, Mg, Mt. Caput deest K, L. Capiti* 17 *postpositum et coniunctum sP.*	*num.* 6 *B;* 88 *Ald;* 93 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, P* 6, *sP.*
6.	De raptu virginum.		*num.* 87 *corr:* 83 *Mg;* 83 *Mt;* 96 *Ald;* 97 *Ad, Jlz.*		*num.* 5 *Ag, sP;* 7 *B;* 82 *Mg, Mt;* 89 *Ald;* 94 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6.
7.	Si quis viduam rapuerit.	De rapturis viduorum *Mg, Mt.*	*num.* 87 *corr:* 83 *Mg;* 85 *Mt;* 97 *Ald;* 98 *Ad, Jlz.*		*num.* 6 *Ag, sP;* 8 *B;* 83 *Mg, Mt;* 90 *Ald;* 95 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. *Hic explicit W.*
8.	De fornicatione cum libera.	Si cum libera per consensum ipsius fornicaverit *Mg, Mt.*	*num.* 84 *Mg;* 86 *Mt;* 98 *Ald;* 99 *Ad, Jlz.*		*num.* 7 *Ag, sP;* 9 *B, Ch;* 84 *Mg, Mt;* 91 *Ald;* 96 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6.

Tit. VIII. Cap. **2.** servo *Ag.* commiserit *Ag, G, P* 6; commiserunt *P* 3. || *cap.* **3.** propter] per *P* 4, *Vl.* inicerit *J, P* 1, *V;* iniecerunt *Ad, P* 3. || *cap.* **4.** supra *Ag, Ger, K, P* 1–3, *Td, V; hoc loco deest Ad, Ep.* genua super *J.* genuela *K, P* 2, 5, *sP, V;* genicula *G, Td;* genucula *P* 3, *corr., Ep;* genua nuda *P* 4; genuum *Ad, B;* ienua *P* 1; genu *Ag;* genua *ett.* levaverit *B;* delevaverit *Ag;* levaverit super *Ad, Ep.* || *cap.* **5.** discriminalia *corr:* discriminalibus *T* 1; discriminibus *V.* || *cap.* **6.** raptione *Ad, B, Ch, J, T* 1, *W;* rapturis *Mt;* raptoris *Mg.* virginis *sP.* || *cap.* **7.** rapuerit] sapuerit *sP.* || *cap.* **8.** fornicationem *sP.* liberis *Ad, Alt, B, Ch, J, T* 1, *W;* livera *sP.*

Tit. VIII.					
9.	Si servus cum libera fornicaverit.		*num.* 85 *Mg*; 87 *Mt*; 99 *Ald*; 100 *Ad*. *Jlz*.	*caput deest Sich.*	*num.* 8 *Ag. sP*; 10 *B*; 85 *Mg*. *Mt*; 92 *Ald*; *sine num. Ad*. *Alt. Jlz. L. P*6.
10.	Si cum libera manumissa fornicaverit.	Si cum manumissa maritata fornicaverit *Mg*, *Mt*.	*num.* 86 *Mg*; 88 *Mt*; 100 *Ald*; 101 *Ad*. *Jlz*.	*caput deest Sich.*	*num.* 9 *Ag. sP*; 11 *B*; 86 *Mg*. *Mt*; 93 *Ald*; 97 *Ad*; *sine num. Alt. Jlz*. *L. P*6.
11.	Si cum virgine quae per manum libera missa est.	Si cum manumissa virgine fornicaverit *Mg*; *deest Mt*.	*num.* 87 *Mg*; 101 *Ald*; 102 *Ad*. *Jlz*.	*caput deest Sich*: *cum cap.* 10 *conj. Gw.*	*num.* 10 *Ag*. *sP*; 12 *B*; 86 *Mt*; 87 *Mg*; 98 *Ad*; *sine num. Ald. Alt. Ch. Gw. Jlz*. *P*6.
12.	Si cum ancilla alterius.	Si cum ancilla maritata concubuerit *Mg*. Si cum ancilla maritata fornicaverit *Mt*.	*num.* 88 *Mg*; 90 *Mt*; 102 *Ald*; 103 *Ad*. *Jlz*.	*caput deest L*; *post c. VIII*. 13. *Alt*; *post c. VIII*. 14 *P*6.	*num.* 11 *Ag*. *Gw. sP*; 13 *B*; 88 *Mg. Mt*; 94 *Ald*. 99 *Ad*; *sine num. Alt. Ch. Jlz. P*6.
13.	Si cum ancilla virgine.	Si cum ancilla virgine hoc fecerit *Mg*, *Mt*.	*num.* 89 *Mg*; 91 *Mt*; 103 *Ald*; 104 *Ad*. *Jlz*.	*cum cap.* 12 *conj. Ch*, *P*3.	*num.* 12 *Ag*. *Gw. sP*; 14 *B*; 89 *Mg*; 90 *corr.*; 100 *Ad*; 95 *Ald*; *sine num. Alt. Ch*. *Jlz. L. Mt. P*6
14.	Si uxorem propriam propter invidiam dimiserit.	Si aliquis uxorem suam per invidiam dimiserit *Mg*. *Mt*.	*num.* 90 *Mg*; 92 *Mt*; 105 *Ad*. *Jlz*; *sine num. Ald*.		*num.* 13 *Ag*. *Gw. sP*; 15 *B*; 90 *Mg*; 96 *Ald*; 101 *Ad*; *sine num. Alt. Ch*. *Jlz*, *L*, *Mt*. *P*6.
15.	Si desponsatam non acceperit.	Si sponsam alterius dimiserit *Mt*. Si sponsatam sibi dimiserit *Mg*.	*num.* 91 *Mg*; 93 *Mt*; 105 *Ald*; 106 *Ad*. *Jlz*.		*num.* 14 *Ag*. *Gw. sP*. 16 *B*. 91 *Mg*; 102 *Ad*; *sine num. Ald*. *Alt. Ch. Jlz. L*, *Mt*. *P*6

Tit. VIII. Cap. 9. servis *J*. livera *sP*. fornicatur *Ald. Gw. Jlz*. fornicatus fuerit *G. T*1 (*m. recentiori*). *cap.* 10. libera *deest Ad. Alt. B. Ch. Lp. Gw. J. T*1. *Vl* missa [illegible] *Ad*. fornicatur *Ald. Gw. Jlz*; fornicatus fuerit *G. T*1 (*m. recentiori*). *cap.* 11. si et se *Ad. Alt. J. P*1 virgine libera *G*, virginem *sP*. quae qui *Ad. Alt. B. J. T*1 (*m. prima*) per *deest Lp. W*. cum *Ad. J T*1: cum *corr.* per *Jlz*. manu *Alt. Ch. J. sP. W*. manus *Ad*. libera missa est [illegible] *P*2. [illegible] libera est missa *Ald*. dimissa livera est *sP*; dimissa est *Ep*; missus est *Lp*. *P*1. libera missa est fornicaverit *P*4; libera dimissa est *P*3; libera est *Vl*. *cap.* 12. cum *deest* [illegible] *cap.* 13 [illegible] *cap.* 14. Si Si quis *sP*. propter invidiam *desunt Ad. Alt. B. Ch. J. T*1. *W*. *cap.* 15 [illegible] *Ep. G. sP*; sponsatam *Ad. Alt. B. Ch. T*1; desponsatam *est* acceperit [illegible] *J. sP*. [illegible]

Tit. VIII. 16.	Si alterius sponsam rapuerit.	*deest Mt.*	*num.* 92 *Mg;* 106 *Ald;* 107 *Ad, Jlz.*	*in Ald, Jlz post cap.* 17.	*num.* 15 *Ag, Gw, sP;* 17 *B;* 92 *Mg;* 103 *Ad;* 108 *Jlz; sine num. Ald, Alt, Ch, L, Mt, P*6.
17.	Si promissione feminam fraudaverit.	Si de promissione fraudaverit *Ad, Alt, B, Ch, J, T*1, *W.* Si feminam aliquis ad curvum iugem[1] suaserit *Mg, Mt.*	*num.* 93 *Mg;* 95 *Mt;* 108 *Ad, Jlz; sine num. Ald.*	*cum c.* 16 *conj. Ald; in sP sequitur conj. cum hoc capite cap.* 5.	*num.* 16 *Ag, Gw, sP;* 18 *B;* 93 *Mg;* 98 *Ald;* 104 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*6.
18.	De avorso per potionem facto.	Si qua mulier alię ad avorsum faciendum dederit *Mg, Mt.*	*num.* 94 *Mg;* 96 *Mt;* 107 *Ald;* 109 *Ad, Jlz.*	*caput deest Sich.*	*num.* 12 *sP;* 17 *Ag, Gw;* 18 *et* 19 *T*1; 94 *Mg;* 99 *Ald;* 105 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*3, 6.
19.	Vario modo dicit de avorso.	Si per ictum avorsum fecerit *Mg, Mt.* *deest Ad.*	*num.* 95 *Mg;* 97 *Mt;* 110 *Jlz; sine num. Ald.*		*num.* 13 *sP;* 18 *Ag, Gw;* 19 *et* 18 *T*1; 20 *B;* 90 *Ald;* 95 *Mg;* 106 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*6.
				Ald caput (91 *distinguit ultima linea cum cap.* 20 *connecta.*	*num.* 91 *Ald.*
20.	De compositione avorsi perpetrati.	De weregeldo *Ad, Ald, Alt, B, Ch, Gw, J, T*1. De conpositione avorsi per singulos annos *Mg, Mt.*	*num.* 96 *Mg;* 98 *Mt;* 110 *Ad, Ald;* 111 *Jlz.*		*num.* 19 *Ag, Gw, sP;* 19 *corr:* 20 *T*1; 21 *B;* 96 *Mg;* 107 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*6.

Tit. VIII Cap. **16.** sponsata *sP;* sponsatam *Ch.* *cap.* **17.** promisione *V;* promissionem *Ag, Ep, sP.* toeminae *Vl;* foeminam *Til.* fraudaverint *Vl;* fraudaverit d e a v o r s o *Jlz* curvum *Mt* *cap.* **18** abvorso *P*4; aborso *Vl;* averso *P*3. putionem *sP;* portinem *Ald;* posieionem *P*3; potione *Ad* facto *deest Ad, Alt, B, Ch, G, J, T*1, *W.* vorsum *Mt.* faeiendum *Mg.* *cap.* **19.** Vario Pario *B.* dicit *deest Ad, Ald, Alt, B, Ch, Gw, J, Jlz, T*1, *W* de avorso *desunt Ald, Jlz;* de averso *J, P*3; de avarso *Ep;* de aborso *P*4; avorso *sP.* *cap.* **20.** compositione conpositionem *sP.* avorsu *Mt;* avarsi *Ep;* aborsi *P*4. weregeldo *Alt, W;* wiringeldo *Gw;* uirngelto *B, T*1; wirngeltio *J;* uuirngelto *Ad;* wergeldo *Ch;* uuirnegeldo *Ald, Jlz.*

1) Curvum iugem *false scriptum esse videtur pro:* coniugem.

Tit. VIII. 21.	De diuturna dolore parentum.	*deest Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.*	*num.* 111 *Ad.*	*conj cum cap.* 20 *Ag. Ald. Her. Jlz. K. Mg. Mt. P2–4. sP. V.* — *num.* 20 *Gw;* 22 *B;* 108 *Ad; sine num. Alt, Ch, L, P6*
22.	De debilitate avorsi.	*deest Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.*	*num.* 112 *Ad.*	*num.* 20 *Ag, sP;* 21 *Gw; P2—5;* 23 *B;* 92 *Ald;* 97 *Mg, Mt;* 109 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P6.*
23.	De avorso ancillae ut supra.		*num.* 97 *Mg;* 99 *Mt;* 111 *Ald;* 112 *Ad, Jlz*	*conj. cum cap.* 22 *Ad. Ag. Ald. Alt. B. Her. J, Jlz, Mg, Mt. sP.* — *num* 22 *Gw, P2–5, V;* 24 *B; sine num. Ad, Bb, Ch, L, P6.*

Tit. IX.

DE FURTO.

Titulum non distinguunt Mt, P1.

Titulum non distinguit Ag; titulus deest G, S, Vl, W; partes capitum 2–9 leguntur etiam in Em.

Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Ch, L, Mg, P6.

1.	Si liber furtum fecerit.	Si baioarius aliquid furaverit *Mg, Mt.*	*num.* 21 *P1;* 98 *Mg;* 100 *Mt;* 112 *Ald;* 114 *Jlz;* 115 *Ad*	*cum cap. VIII, 23 conjunctum Ag* — *num.* 21 *Ag;* 23 *corr:* 1 *Gw;* 93 *Ald;* 98 *Mg. Mt;* 110 *Ad; sine num. Alt. Ch. L. Jlz. P6. T2.*
2.	Si in ecclesia furaverit.	Si de ecclesia vel de curte ducis furaverit *Mg, Mt.* *Rubrica capitis 3 post positum Ald, Jlz.* *deest Gw.*	*num.* 25 *P1;* 99 *Mg;* 101 *Mt;* 114 *Ald;* 115 *Jlz.*	*cum cap 1 conjunctum Ag.* — *num.* 24 *corr:* 2 *Gw;* 2 *et* 3 *Bb;* 99 *Mg. Mt.* 111 *Ad; sine num. Ald. Ch; Alt. Jlz. L. P3. 6; in duo capita 2 et 3 divisum B. Gw.*

Tit. VIII. Cap 21. diuturno *B. Ch. G. T1 (m. recent.), W;* diurno *Ad;* aeterna *P5, Tr add.* compositione. dolor *deest Ad.* paren *Ad.* *cap* 22. devilitate *sP;* dibilitate *Ep, P3.* aborsi *P4. Vl;* uarsi *Ep.* | *cap* 23. aborso *P4, Vl;* avorse *G;* avorsu *Mt.* ut supra *desunt Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt, P4, Vl.*

Titulus IX. Rubricae tituli numerum VIII *praeponit Tit. num* XXIII *J.* 7 Item de furto *Gw;* de furtu *Jlz, P4;* de furtis *Mg, Vl.*

Tit. IX. Cap 1. si quis liber *Ad;* si liver *sP.* | *cap* 2. ecclesia *P* furaverit fuerat *G, T1 (m. recent.);* furatur *Ald, Jlz;* furtum fecerit *P1–4,* fecerit furtum *Ad*

Tit. IX.					
3.	Si maiorem pecuniam furaverit.	Si maior pecunia furata fuerit *Mg, Mt.*	*num.* 2 *Gw;* 26 *P* 1; 100 *Mg;* 102 *Mt;* 113 *Ald;* 114 *Jlz;* 117 *Ad.*	*cum cap.* 2 *conjunctum Her; caput deest J. Sich.*	*num.* 2 *Ag:* 4 *B. Bb, Gw;* 94 *Ald:* 100 *Mg;* 101 *Mt;* 112 *Ad: sine num Alt, Ch, Jlz, L, P* 6.
4.	Si liberum hominem furaverit.	Si liber liberum furaverit *W.* Si liber liberum furaverit et vendiderit *Mg, Mt.*	*num.* 3 *Gw;* 27 *P* 1; 101 *Mg;* 103 *Mt;* 115 *Ald;* 116 *Jlz;* 118 *Ad.*	*caput deest Sich; initium capitis deest J.*	*num.* 3 *Ag. Her;* 5 *B, Bb, Gw;* 95 *Ald;* 101 *Mg, Mt;* 113 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6.
5.	Si servus liberum furaverit.	*deest Bb. hoc loco Alt, Ch, J, T* 1, *W: in fine tituli IV. cett.*	*num.* 31 *B;* 32 *G, P* 1. 2. *V. Vl;* 33 *Ag. Ep, Gw, P* 3. 4. *sP;* 51 *Mt;* 52 *Mg;* 64 *Ald;* 65 *Ad. Jlz.*	*caput deest Em, Ep, W, Sich; hoc loco Bos, Ch, J, T* 1: *in fine tituli IV cett.*	*num.* 4 *Ch;* 5 *J, T* 1; 23 *Bb;* 32 *B, Her;* 52 *Mg. Mt.* 60 *Ad;* 62 *Ald;* 65 *Jlz;* 33 *cett.; sine num. Alt, Bos, H, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.*
6.	Fur nocturno tempore captus in furto.	De fure nocturno tempore capto *Mg, Mt. deest Ep.*	*num.* 4 *Gw;* 5 *B, G, K, P* 2 – 5; *sP, Til, V, Vl;* 28 *P* 1; 102 *Mg;* 104 *Mt;* 117 *Jlz;* 119 *Ad; sine num. Ald.*	*caput deest Em.*	*num.* 4 *Ag. Her;* 5 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 1–5, *sP, T* 1. 2, *Til, V;* 102 *Mg, Mt;* 112 *Ald.* 114 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6.
7.	Si alienum servum furtum suaderit.	Si aliquis per fraudem servum alterius ad furtum suaserit *Mg, Mt. deest Ep.*	*num.* 5 *Gw;* 6 *B, G, K, P* 2–5, *sP, Til, V, Vl;* 29 *P* 1; 103 *Mg;* 105 *Mt;* 117 *Ald;* 118 *Jlz;* 120 *Ad.*	*caput deest Em, Sich.*	*num.* 5 *Ag. Her;* 6 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 1–5, *sP, T* 1, 2, *Til, V;* 103 *Mg, Mt;* 113 *Ald;* 115 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6.

Tit IX. Cap. **3.** pecuniam *Ch.* maiore *Mt.* furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus fuerit *G, T* 1 *(m. recent.).* || *cap.* **4.** librum *P* 3. homine *Ad.* furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus fuerit *G, T* 1 *(m. recent.).* || *cap.* **5.** serbum *sP.* liber *Vl;* liverus *sP.* furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus fuerit *G, T* 1 *(m. recent.).* || *cap.* **6.** fur] cur *W;* fur si *Ad, Ald, G, Gw, Jlz, Vl;* si fur *P* 4; temporum *sP.* capitur *Ad, B, P* 1. in furto *desunt P* 4; in furto fuerit *Ald, G, Gw, Jlz;* fuerit *P* 4; fiorto *P* 3. || *cap.* **7.** Si quis *W.* ad furtum *Ald, G, Gw, P* 1, *W;* in furto *Ad, Alt, B, Ch, J, Jlz, P* 2 … furto *V;* in furto *corr:* in furtum *T* 1. suaderit, suaserit] swaserit *Jlz.*

Tit. IX. 8.	Si nesciens de fure aliquid conparaverit.	*deest Ep.*	*num.* 6 *Gw;* 7 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 30 *P*1; 104 *Mg;* 106 *Mt;* 118 *Ald;* 121 *Ad;* *sine num. Jlz*		*num.* 6 *Ag, Her;* 7 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*1—5, *sP, T*2, *Til, V;* 104 *Mg, Mt;* 114 *Ald;* 116 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P*6.
9.	Si aurum vel species reliquas.	De traditione furis ad iudicem, si conprehensus fuerit *Mg, Mt.* *deest Ep.*	*num.* 7 *Gw;* 8 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 31 *P*1; 105 *Mg;* 107 *Mt;* 119 *Ald;* 120 *Jlz;* 122 *Ad.*	*caput deest Sich.*	*num.* 7 *Ag, Her;* 8 *Bb, Bos, Ch, Em, Ep, H, K, P*1—5, *sP, T*2, *Til, V;* *sine num. Alt, Jlz, L, P*6.
10.	Si occulte alienum animal interfecerit.	De occisione cavalli vel bovis *Mg, Mt.* *deest Ep.*	*num.* 8 *Gw;* 9 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 32 *P*1; 106 *Mg;* 108 *Mt;* 120 *Ald;* 121 *Jlz;* 123 *Ad.*		*num.* 8 *Ag, Her;* 9 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*1—5, *sP, T*2, *Til, V;* *sine num. Alt, Jlz, L, P*6.
11.	Si casu occiderit alienum animal.	Si nolens occiderit *Mg, Mt.* *deest Ep.*	*num.* 9 *Gw;* 10 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 33 *P*1; 107 *Mg;* 109 *Mt;* 121 *Ald;* 122 *Jlz;* 124 *Ad.*	*caput bis, hoc loco et post cap. XIV*, 14. *T*2; *initium capitis deest, cetera cum cap.* 10 *coniuncta Jlz.*	*num.* 9 *Ag, Her;* 10 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*2—5, *sP, T*2 (*loco prima*), *Til, V;* 15 *T*2 (*loco recentiore*); 20 *P*1; 107 *Mg, Mt;* 108 *Ad;* 117 *Ald;* *sine num. Alt, Jlz, L, P*6.

Tit. IX. Cap. 8. Si] De eo qui *Mg, Mt.* Si [illegible] *B* nesciens [illegible] de fure [illegible] *B, G*[illegible] *J, T*1, *Til, Vl, W;* a fure *cett.* aliquit *G.* *cap.* 9. species *P*[illegible] [illegible] reliquas [illegible] *cap.* 10 oculte *J.* occultum elienum *sP* alienum animal occiderit *Ad.* interfecerit *J, P*[illegible] interficerit *B;* interfiecit *Ch.* *cap.* 11. casu *sP* alienum animal *desunt Jlz.*

Tit. IX. 12.	De tintinabulo.	De tintinabulo bovis furato *Mg, Mt.* *deest Ep.*	*num.* 10 *Gu*; 11 *B. G. K. P*2—5. *sP. Til. V. Vl*; 34 *P*1; 108 *Mg*; 110 *Mt*; 122 *Ald*; 123 *Jlz*; 125 *Ad.*		*num.* 10 *Ag, Her*; 11 *Bb. Bos. Ch, Ep, H. K. P*2—5. *sP. T*2. *Til. V*: 21 *P*1: 108 *Mg, Mt*; 110 *Ad*; 118 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P*6.
				In Alt sequitur c. IX. 14.	
13.	De orto.	De furtis in orto facto *Mg, Mt.* *deest Ep.*	*num.* 11 *Gu*; 12 *B, G, K, P*2—5. *sP. Til. V. Vl*; 35 *P*1; 109 *Mg*; 111 *Mt*; 123 *Ald*; 124 *Jlz*; 126 *Ad.*	*cum cap.* 12 *conj. L. P*6: *in Alt post cap XXII.* 1 *huius editionis.*	*num.* 11 *Ag, Her*: 12 *Bb. Bos. Ch. Ep. H. K. P*2—5. *sP. T*2. *Til. V*: 22 *P*1: 109 *Mg, Mt*; 111 *Ad*; 119 *Ald*; *sine num Alt, Jlz, L, P*6.
				In Alt sequitur c. XXII. 2	
14.	De furtiva re comparata.	De eo qui furtivam rem comparaverit *Mg, Mt.* *deest Ep.*	*num* 12 *Gu*; 13 *B. G. K. P*2—5. *sP. Til. V. Vl*; 36 *P*1. 110 *Mg*; 112 *Mt*; 124 *Ald*; 125 *Jlz*; 127 *Ad.*	*caput deest Sich*; *cum cap.* 13 *conj. Ald*; *in Alt post c. IX.* 12 *huius editionis.*	*num.* 12 *Ag, Her*: 13 *Bb. Bos. Ch. Ep. H, K, P*2—5, *sP, T*2. *Til. V*: 23 *P*1: 110 *Mg, Mt*; 112 *Ad*; *sine num. Ald. Alt, Jlz. L. P*6.
				Hic explicit textus legis in codice B.	
15.	Item ut supra.	De eo qui sciendo furtum emere praesumpserit *Mg, Mt.* Item supra servi alterius *Ald, Jlz.* *deest Ep.*	*num.* 13 *Gu*; 14 *B. G. K. P*2—5. *sP. Til. V. Vl*; 37 *P*1; 111 *Mg*; 113 *Mt*; 121 *Jlz*; 125 *Ald*; 128 *Ad.*	*caput deest Sich*; *cum cap.* 14 *conj Her.*	*num* 13 *Ag*; 14 *Bb. Bos. Ch. Ep. H, K, P*2—5. *sP. T*2, *Til, V*; 23 *P*1: 111 *Mg. Mt*; 113 *Ad*; 120 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P*6.

Tit. IX. Cap **12.** tintinabulo *vel* tintinnabulo tintinabula *sP*: tintinnnabulo *Ad.* ‖ *cap* **13.** De horto *B. Ep. Til, Vl, W.* De orto aliquid furaverit *Alt.* furto *Mg.* factis *Mg.* ‖ *cap.* **14.** fortua *E.* rem *J, P*4. conparato *P*3. *cap.* **15.** Idem. Item' id est *Vl.* ut *deest Gu.*

Tit. IX. 16	De custodia furtivae rei.	De eo qui ad custodiendum furtivam rem acceperit *Mg, Mt.* *deest Ep.*	*num* 14 *Ga*; 15 *B, G, K, P2—5, sP, Til, V, Vl*; 38 *P1*; 112 *Mg*; 114 *Mt*; 126 *Ald*; 127 *Jlz*; 129 *Ad.*		*num.* 14 *Ag, Bos*; 15 *Bb, Ch, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V*; 25 *P1*; 112 *Mg, Mt*; 114 *Ad*; 121 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P6.*
17.	De compositione a latrone accepta.	De eo qui de probato furto compositionem absconse acceperit *Mg, Mt.* *deest Ep, G.*	*num.* 15 *Ga*; 16 *B, K, P2—5, sP, Til, V, Vl*; 39 *P1*; 113 *Mg*; 115 *Mt*; 123 *Jlz*; 127 *Ald*; 130 *Ad.*	*caput deest Sich.*	*num.* 14 *Her*; 15 *Ag, Bos*; 16 *Bb, Ch, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V*; 26 *P1*; 113 *Mg, Mt*; 115 *Ad*; 122 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P6.*
		Hic titulum distinguunt Ald, Jlz: De sacramentis et accusationibus *inscriptum.*		*Hic titulum distinguit*: Sacramenta ne cito fiant *Sich.*	
18.	Ut sacramenta non cito fiant.	De sacramentis ut non cito fiant *Mg, Mt.* *deest Ep, G.*	*num.* 16 *Ga*; 17 *B, K, P2—5, sP, Til, V, Vl*; 40 *P1*; 114 *Mg*; 116 *Mt*; 129 *Jlz*; 131 *Ad*; *sine num Ald.*		*num.* 15 *Her*; 16 *Ag, Bos*; 17 *Bb, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V*; 27 *P1*; 114 *Mg, Mt*; 116 *Ad*; 123 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P6*
19	De falsa suggestione.	De eo qui contra caput alterius falsa suggesserit *Mg, Mt.* *deest Ep, G.*	*num* 17 *Ga*; 18 *B, K, P2—5, sP, Til, V, Vl*; 41 *P1*; 115 *Mg*; 117 *Mt*; 130 *Ald, Jlz*; 132 *Ad.*		*num.* 16 *Her*; 17 *Ag, Bos*; 18 *Bb, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V*; 28 *P1*; 115 *Mg, Mt*; 117 *Ad*; 124 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P6*

Tit IX. Cap 16 furtivi *Jlz*; furtiva *sP*; furtiva custodia *G*; [illegible] *sP*; [illegible] *indices partem sequentem et principium textus legis* [illegible] I, 2 [illegible] *cap.* 17 [illegible] a *deest Ch, T1.* latroni *Alt, B, Ch, J, T1*; latronis *T1 (m. recent.)*; [illegible] *sP*; [illegible] *B, Ch, J, T1, W.* ‖ *cap.* 18 sacramento *Ag*; sacramentum *Ald*, [illegible] ‖ *cap.* 19 sugessione *sP*; sugestione *P4*; suggiestione *Ad*

Tit. *IX.* 20.	De accusatione servi alterius.	De eo qui servum accusaverit alienum *Mg. Mt.* *deest Ep, G.*	*num.* 18 *Gw;* 19 *B. K. P2—5, sP. Til. V. Vl;* 42 *P1;* 116 *Mg;* 131 *Jlz;* 133 *Ad;* *sine num. Ald, Mt.*		*num.* 17 *Her;* 18 *Ag. Bos;* 19 *Bb, Ep, H, K, P2—4, sP, T2, Til. V;* 29 *P1;* 116 *Mg, Mt;* 118 *Ad;* 125 *Ald; sine num. Alt. L, Jlz, P6.* *In Alt sequitur cap. XVI, 1.*
Tit. X.	DE INCENDIO DOMORUM. De incendio domorum et earum compositione *Jlz, Mg. Mt, Til.* *Index tituli deest Bb.*				*Titulus deest B. Em, G. Vl, W.* *Titulum non distinguit Ag.* *Titulus in Alt sequitur post c. VII, 5.* *Rubrica tituli deest Ad, Alt. P6.*
1.	De immissione ignis per noctem.	De incendiis domorum *Mg. Mt.*	*num.* 117 *Mg;* 118 *Mt;* 131 *Ald;* 132 *Jlz;* 134 *Ad;* 118 *Mg;* 119 *Mt.*		*num.* 19 *Ag;* 117 *Mg, Mt;* 119 *Ad;* 126 *Ald; sine num. Alt. Bb. L. P6. T2 m. pr.*
		De aliis aedificiis incensis *Mg. Mt.*		*pars ultima capitis cum cap. 2 conj. Mg. Mt.*	118 *Mg. Mt.*
2.	De scuria liberi.		*num.* 132 *Ald;* 133 *Jlz;* 135 *Ad.*	*cap. deest Bos. Ch. Sich; cum cap. 1 conj. Jlz, L, (Mg, Mt), P6 in duo capita divisum Mg. Mt.*	*num.* 120 *Ad;* 128 *Ald; sine num. Ag, Alt,*
		De minoribus aedificiis incensis *Mg.*	*num.* 119 *Mg.*	119 *Mg. Mt.*	
		Hic titulum: VIII de minore incendio *distinguit K.*		*Hic titulum distinguunt Bb, Ch, Jlz, T1.*	

Tit. IX Cap. **20**. accusationem *sP.* servi alterius *desunt Ald. Jlz.* alienum accusaverit *Mg.*
Tit. X. l. **5**. *Rubricae tituli numerum* VIII *praeponit K, num.* VIIII *Til.* incendiaris *Ald* *l.* **6.** incendiis *Jlz.* domorum *deest Mt.* conpositionibus *Mg, Mt.*
Tit. X. Cap. **1**. in missionem per ignis inocte *sP.* per noctem *desunt Ag.* *cap.* **2**. De *deest Jlz.* scoria *Ad. Ag. B1, P1—3, 5, V, Vl, W;* scoria *corr;* seuria *P4;* curia *Ch;* iscuria *sP.* liberis *Ad, Alt, B1, J, T1 (m. prima);* liveri *sP;* liberi *ceteri.*

Tit. X.

3.	De culminis eiectione edificiorum.	*deest Mg, Mt.*	*num.* 1 *K*: 134 *Jlz*: 136 *Ad*; *sine num. Ald.*	*cap. deest Sich; pars prima capitis deest Bos, Ch; cum fine cap.* 2 *coni. Mg, Mt.*	*num.* 1 *Bb, T*1. 20 *Ag*; 121 *Ad*; *sine num. Ald, Alt, H, Jlz, L, (Mg, Mt), P*6. *T*2 *m. prima*
4.	De igne immisso et extincto.	Si flamma exierit et non perarserit domus *Mg, Mt.*	*num.* 2 *K*: 119 *Mt*: 120 *Mg*: 133 *Ald*; 135 *Jlz*: 137 *Ad.*	*caput deest Sich*	*num.* 2 *Bb, T*1: 21 *Ag*; 120 *Mg, Mt*: 122 *Ad.* 130 *Ald*; *sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6
5.	De dissipatione domus.	De incendio finit: incipit de dissipatione *Mg, Mt.*	*num.* 3 *K*: 4 *et* 5 *Ge*; 120 *Mt*: 121 *Mg*; 134 *Ald*; 136 *Jlz*: 138 *Ad.*	*caput deest Sich; cum cap.* 4 *coni. Alt.*	*num.* 3 *Bb, T*1; 23 *Ag*; 121 *Mg, Mt*: 123 *Ad.* 131 *Ald*; *sine num. Ch, Jlz, L, P*2. 6.
6.	De culmine.	*Capita* 6 — 23 *coniuncta et rubrica signata*: De compositione materiorum et de sepibus atque viis nec non et si aliquis in alienam domum per vim intraverit *Mg, Mt.* *deest W.*	*num.* 4 *K*: 7 *Ge*; 121 *Mt*: 122 *Mg*: 135 *Ald*; 137 *Jlz*: 139 *Ad.*	*caput deest Sich; cum cap.* 5 *coni. Alt, Her*	*num.* 4 *Bb, T*1. 25 *Ag*; 122 *Mg, Mt*: 124 *Ad.* 132 *Ald*; *sine num. Ch, Jlz, L, P*3. 6
7.	De columna culminis.	*deest Mg, Mt, W.*	*num.* 5 *K.* 8 *Ge*; 136 *Ald*; 138 *Jlz*: 140 *Ad.*	*caput deest Sich; cum cap.* 6 *coni. Ag, Mg, Mt*	*num.* 5 *Bb, T*1 6 *Her*; 125 *Ad.* 133 *Ald*; *sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6.
8.	De angulari columna interioris.	*deest Mg, Mt, W.*	*num.* 6 *K*: 9 *Ge*; 139 *Jlz*; 141 *Ad*; *sine num. Ald.*	*caput deest Sich; cum cap.* 7 *coni. Ag, Alt, Mg, Mt*	*num.* 6 *Bb, T*1: 7 *Her*: 126 *Ad* 134 *Ald*; *sine num. Ch, Jlz, L, P*6

Tit. X. Cap. **3.** culminum *Ep. P*1—3. 5. *Til. V*; culmina *J.* — vectione culminis *Ge* — [illegible]nem *J* — aedificiorum *P*5; minorum aedificiorum *Til.* | *cap.* **4.** inmisso igne *Ch.* [illegible] — et [illegible] *Ad. Alt. B. J. P*1. *T*1. *Vl. W.* — extincto extinctionem positis *Vl.* | *cap.* **5** dispensatione *P*1 — [illegible] *Alt. Ep. J. P*1. 2. 3. *T*1 — domorum *Ald. Ge, Jlz. P*4; domus *Til.* | *cap.* **6** [illegible] *caput* 6 *et partem sequentem indicis et primam partem textus* [illegible] *c.* 1. 6), *excisa W* | *cap.* **7** columpna *Ald. Jlz. P*1. — culmine *Vl.* | *cap.* **8** angulare *corr.*; angulari *T*1. angulari [illegible] — [illegible] columpna interiori *Ald. Ch. Ge. Til.* interiora *Jlz.* [illegible] *sP*

Tit. X.

9.	De ceteris huius ordinis columnis.	De huius ordinis *Alt*, *B*, *Ch*, *H*, *J*, *T*1. *deest Ald*, *Jlz*, *Mg*, *Mt*, *W*.	*num.* 7 *K*; 10 *Gw*; 142 *Ad*.	*caput deest* *Sich*; *cum cap.* 8 *coni.* *Her*, *Mg*, *Mt*, *P*1.	*num.* 7 *Bb*, *T*1; 26 *Ag*; 127 *Ad*; 135 *Ald*; *sine num.* *Alt*, *Ch*, *Jlz*, *L*, *P*3, 6.
10.	De exterioris ordinis angulari columna.	De exteriori angulare *Ad*, *Alt*, *B*, *Ch*, *Gw*, *H*, *J*, *T*1. *deest Ald*, *Jlz*, *Mg*, *Mt*, *W*.	*num.* 8 *K*; 11 *Gw*; 143 *Ad*.	*caput deest* *Sich*; *cum cap.* 9 *coni.* *Ad*, *Ag*, *Ald*, *Her*, *Mg*, *Mt*.	*num.* 8 *Bb*, *T*1; 9 *P*1; *sine num.* *Alt*, *Ch*, *Jlz*, *L*, *P*6
11.	De ceteris huius ordinis columnis.	*deest Ald*, *Jlz*, *Mg*, *Mt*, *W*.	*num.* 9 *K*; 137 *Ald*; 140 *Jlz*; 144 *Ad*.	*caput deest* *Sich*; *cum cap.* 10 *coni.* *Ag*, *Ald*, *Her*, *Jlz*, *Mg*, *Mt*.	*num.* 9 *Bb*, *T*1; 10 *P*1; 128 *Ad*; *sine num.* *Alt*, *Ch*, *L*, *P*6.
12.	De trabibus.	*deest Mg*, *Mt*.	*num.* 10 *K*; 13 *Gw*; 138 *Ald*; 141 *Jlz*; 145 *Ad*.	*caput deest* *Bb*, *Sich*; *cum cap.* 11 *coni.* *Ag*, *Mg*, *Mt*, *T*2 *m. prima*.	*num.* 8 *Her*; 10 *T*1, 11 *P*1; 129 *Ad*; 136 *Ald*; *sine num.* *Alt*, *Ch*, *H m. pr.*, *Jlz*, *L*, *P*6, *T*2 *m. prima*.
13.	De spangis quae parietes continent.	De exterioribus qui parietes continent *Ad*, *Alt*, *B*, *Ch*, *J*, *Vl*. *deest Mg*, *Mt*, *W*.	*num.* 11 *K*; 14 *Gw*; 139 *Ald*; 142 *Jlz*; 146 *Ad*.	*caput deest* *Sich*; *cum cap.* 12 *coni.* *Ad*, *Ag*, *Her*, *Mg*, *Mt*, *P*6, *sP*.	*num.* 10 *Bb*; 11 *T*1; 12 *H*, *P*1, *T*2 *m. prima*; 137 *Ald*; *sine num.* *Alt*, *Ch*, *Jlz*, *L*, *P*6, *sP*.
14.	De ceteris aedificii sumptibus.	De ceteris aedificiis *Ad*, *Alt*, *B*, *Ch*, *J*. *deest Mg*, *Mt*, *W*.	*num.* 12 *K*; 15 *Gw*; 140 *et* 141 *Ald*; 143 *Jlz*; 147 *Ad*.	*caput deest* *Sich*; *cum cap.* 13 *coni.* *Ag*, *Mg*, *Mt*; *in duo capita divisum* *Gw*, *H*, *P*6.	*num.* 9 *Her*; 11 *Bb*; 12 *T*1; 13 *H*, *P*1, *sP*; 14 *et* 15 *Gw*; 130 *Ad*; 138 *Ald*; *sine num.* *Alt*, *Ch*, *Jlz*, *L*, *P*6, *T*2 *m. prima*.

Tit. X. *Cap.* **9.** huius *deest sP*. ordine *Ch*. columnis] re *manu recentior* *T*1. | *cap.* **10.** angularis *Ep*, *Vl*. columnas *sP*; columnis *Vl*. exteriores *Alt*; exterioris *corr.*: exteriori *T*1. | *cap.* **11** columnis *deest Ad*, *Alt*, *B*, *Ch*, *J*, *T*1. | *cap.* **12.** de travibus *J*. | *cap.* **13.** parietis *sP*; domibus seu parietes *Jlz*; pariectes *P*3. continet *Ald*. exterioris *J*; exteriores *B*. | *cap.* **14.** Dedificii *Ald*. sumtibus *sP*; sumptis *Ep*; sumibus *Vl*; suptibus *P*1. coeteris *B*.

Tit. X. 15.	De curtis dissipatione.	De curte *Ad, Alt, B, Ch, J.* *deest Mg, Mt, W.*	*num.* 13 *K;* 16 *Gw;* 142 *Ald;* 144 *Jlz;* 148 *Ad.*	*caput deest Sich; cum cap.* 14 *conj. Ag, Mg, Mt.* *num.* 10 *Her;* 12 *Bb;* 13 *T* 1; 14 *H, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* 16 *Gw;* 139 *Ald;* 148 *Ad sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6.
16.	De exteriori sepe.	*deest Mg, Mt, W.*	*num.* 14 *K;* 17 *Gw;* 143 *Ald;* 145 *Jlz;* 149 *Ad.*	*caput deest Sich; cum cap.* 15 *conj. Ag, Mg, Mt.* *num.* 11 *Her;* 13 *Bb;* 14 *T* 1; 15 *H, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* 17 *Gw;* 140 *Ald;* 149 *Ad; sine num Alt, Ch, Jlz, L, P* 6.
17.	De superiori pertica.	*deest Mg, Mt, W.*	*num.* 15 *K;* 18 *Gw;* 144 *Ald;* 146 *Jlz;* 150 *Ad.*	*caput deest Sich; cum cap.* 16 *conj. Ag, Alt, Her, Mg, Mt.* *num.* 14 *Bb;* 15 *T* 1; 16 *H, P* 1, *T* 2 *m. prima;* 18 *Gw;* 141 *Ald;* 150 *Ad; sine num Ch, Jlz, L, P* 6.
18.	De signis ob defensionem positis.	De signis *Ad, Alt, B, Ch, J.* *deest Mg, Mt, W.*	*num.* 16 *K;* 19 *Gw;* 145 *Ald;* 149 *Jlz;* 151 *Ad*	*caput deest Sich; cum cap.* 17 *conj. Ag, Mg, Mt* *num.* 12 *Her;* 15 *Bb;* 16 *T* 1; 17 *H, P* 1, *T* 2 *m. prima;* 19 *Gw;* 142 *Ald;* 151 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6. *In Alt sequitur caput XIV,* 1.
19.	De via publica.	*deest Mg, Mt, W.*	*num.* 17 *K;* 20 *Alt, Gw;* 146 *Ald,* 150 *Jlz,* 152 *Ad*	*caput deest Sich, in Alt post c. XVII, 6; cum c.* 18 *conj. Ag, Mg, Mt.* *num.* 13 *Her;* 16 *Bb,* 17 *T* 1, 18 *H, P* 1; 20 *Gw,* 61 *Lo,* 143 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6

Tit. X. Cap. **15.** cultis *sP;* noctis *Til* *cap* **16.** exteriore *Alt, Ch, J, T* 1, exterioris *sP* *cap.* **17.** superiore *Alt, Ch, Ep, J, T* 1; superiora *Ag, Ald.* perticam *T* 1 *cap.* **18.** defensione *P* 3; posita *Ag.*

Tit. X.					
20.	De convicinale.	De via convicinali *Til.* *deest Mg, Mt, W.*	*num.* 18 *K;* 21 *Alt.* *Gw;* 147 *Ald;* 151 *Jlz;* 153 *Ad.*	*caput deest* *Sich; cum* *cap.* 19 *conj. Ag.* *Mg, Mt*	*num.* 14 *Her;* 17 *Bb;* 18 *T* 1; 19 *H. P* 1. *corr:* 20 *T* 2; 21 *Gw;* 92 *Ag;* * 144 *Ald; sine* *num. Alt, Ch,* *Jlz, L, P* 6
				In Mg, Mt sequitur c. 22	
21.	De semita.	De semite fomite *Ald.* *deest Mg, Mt, W.*	*num.* 19 *K;* 22 *Alt, Gw;* 148 *Ald;* 152 *Jlz;* 154 *Ad.*	*caput deest* *L, Sich;* *cum* *cap.* 20 *conj. Ag;* *in Mg, Mt,* *post* *c. X,* 23.	*num.* 15 *Her;* 18 *Bb;* 19 *T* 1; 20 *H. P* 1; 145 *Ald; sine* *num. Ad, Alt,* *Ch, Jlz, P* 6.
				In Alt sequitur c. VII, 4 *In Mg, Mt sequitur tit. XI*	
22.	De fonte.	*deest Ald, Mg, Mt, W.*	*num.* 13 *Gw;* 20 *K;* 23 *Alt;* 153 *Jlz;* 155 *Ad.*	*caput deest* *Alt, Sich;* *cum* *cap.* 21 *conj. Ag,* *P* 6; *cum* *cap.* 20 *conj. Mg,* *Mt.*	*num.* 16 *Her;* 19 *Bb;* 20 *T* 1; 21 *H. P* 1; 23 *Gw;* 93 *Ad;* 146 *Ald; sine* *num. Ch, Jlz,* *L, P* 6.
				Hic titulum distinguit de violentia *inscriptum. Ald.*	
23.	Idem ut supra.	*deest Ad, Gw, Mg, Mt, W.*	*num.* 21 *K;* 24 *Alt;* 149 *Ald;* 154 *Jlz*	*caput deest* *Alt, Sich;* *cum* *cap.* 22 *conj. Ag,* *Her,* *Mg, Mt.*	*num.* 20 *Bb;* 21 *T* 1; 22 *H,* *P* 1; 24 *Gw;* 147 *Ald; sine* *num. Ad, Ch,* *Jlz, L, P* 6
				In Mg, Mt sequitur c. X, 21.	

Tit. X. Cap. **20.** convicinitale *Ch;* convintiali *B* 1; convicinali *Ad, Ald, Gw, Jlz.* ‖ *cap.* **21.** semito *sP;* sesemita *Ad;* semite *V* 1; seminata *Alt* semitale *P* 4. ‖ *cap.* **22.** De fonte item ut supra *Gw.* ‖ *cap.* **23.** idem *vel* item] *deest Gw.* ut *deest Ch, Jlz.*

Tit. XI.

DE VIOLENTIA.

Index tituli deest Bb, Em, G, H, Mg, Mt, W.

Inscriptio deest Ald, Jlz.

Titulus deest B, Em, S, V, W.
Titulus coniunctus cum X, 23 Alt.
In Alt sequitur post XIII,5.
Rubrica tituli deest Ad, Alt, P6.

In Gir rubrica tituli: De violentia *quasi rubrica cap.* 1.

Cap.	Rubrica		Num.		
1.	De curte.		*num* 2 *Gir*; 150 *Ald*; 155 *Jlz*; 156 *Ad.*		*num.* 148 *Ald*; 156 *Jlz*; *sine num. Ad, Alt,* ***Bb, Ch, L, Mg, Mt, P6.***
2.	De domo.	De violentia *Jlz.*	*num.* 3 *Gir*; 151 *Ald*; 156 *Jlz*; 157 *Ad.* *num.* 157 *Jlz.*	*cum cap.* 1 *conj. Ag, Alt, L, P6.*	*num.* 114 *Ad*; 149 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz,* ***Mg, Mt.***
3.	Ut supra.		*num.* 4 *Gir*; 152 *Ald*; 158 *Ad, Jlz.*	*cum cap* 2 *conj. Ag, Alt, Her,* ***Mg, Mt***; *capit deest Sich.*	*num.* 95 *Ad*; 150 *Ald*; *sine num. Jlz, L,* ***P6.***
4.	Simili modo.		*num.* 5 *Gir*; 153 *Ald*; 159 *Ad, Jlz*	*cum cap* 3 *conj. Ag,* ***Her, Mg, Mt.***	*num* 96 *Ad*; 151 *Ald*; *sine* ***num. Alt, Jlz, L, P6.***
				In Alt sequitur c. XIII, 6 huius editionis. In Ald, Bos, Ch, J, Jlz, T 1 sequuntur ex decreto ***Thassilonis***[1].	
5.		Si resistit domum suam *Ald, Jlz, Gir.*	*num* 6 *Gir*; 154 *Ald*; 160 *Jlz*		*num.* 152 *Ald*; *sine num. Jl.*
6.		Si furtivam rem conprobare non potest *Ald, Jlz, Gir.*	*num.* 7 *Gir*; 155 *Ald*; 161 *Jlz.*		*num.* 153 *Ad*; *sine num. J*[illegible]
7.		Si manus inmissioni restiterit *Ald, Jlz, Gir.*	*num* 8 *Gir*; 156 *Ald*; 162 *Jlz*; 161 *Jlz*; *sine num. Al*		*num.* 154 *Ad*; *sine num. Jl.*

Tit. XI. l. 1. *Rubricae tituli numerum* IX *praeponit K, num.* X *Jl*[illegible].
Tit. XI. Cap. 6. conbrobare *Ald*; probare *Jlz.*

1) *Haec capita leguntur in Gir in fine legis.*

Tit. XII.	DE TERMINIS RUPTIS. *Index tituli deest Bh, G, W.* *Rubrica tituli deest Ald, K.* *Titulum non distinguit K, Vl.*			*Titulus deest Alt, B, Em, S, Vl, W.* *Rubrica tituli deest Ad.*	
		De terminis ruptis *Vl.*	*num.* 5 *Vl.*		
1.	De limitibus.	De limitibus vel terminis avulsis *Mg, Mt;* *bis Ad.*	*num.* 6 *Vl;* 156 *Ald;* 160 *Ad;* 162 *Jlz*		*num.* 97 *Ad;* 123 *Mt;* 124 *Mg;* 155 *Ald;* 163 *Jlz; sine num. L, P6.*
2.	Si servus hoc fecerit.	*deest Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.*	*num.* 7 *Vl;* 161 *Ad.*	*cum capiti 1 conj. Ald, Ch. Her. Jlz, Mg, Mt.*	*sine num. Ad, L. P6.*
3.	Si casu.	De terminis casu non voluntate remotis *Mg, Mt.*	*num.* 2 *Gw;* 8 *Vl;* 123 *Mt;* 124 *Mg;* 157 *Ald;* 162 *Ad;* 163 *Jlz.*		*num.* 2 *Ch. Her;* 124 *Mg, Mt;* 156 *Ald; sine num. Ad, Gw, Jlz, L, P6.*
4.	De contentione terminorum.	Si orta fuerit contentio de terminis atque signis *Mg, Mt.*	*num.* 3 *Gw;* 9 *Vl;* 124 *Mt;* 125 *Mg;* 158 *Ald;* 163 *Ad;* 164 *Jlz.*		*num.* 3 *Ch. Her;* 98 *Ad;* 125 *Mg, Mt;* 157 *Ald; sine num. Jlz, L, P6*
5.	De novo termino prohibendo.	De novis terminis *Mg, Mt.*	*num.* 4 *Gw;* 10 *Vl;* 125 *Mt;* 126 *Mg;* 159 *Ald;* 164 *Ad;* 165 *Jlz*		*num.* 4 *Her;* 99 *Ad;* 126 *Mg;* 127 *Mt;* 158 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P6*
6.	Si liber hoc fecerit.	*deest Jlz, Gw.*	*num.* 11 *Vl;* 126 *Mt;* 127 *Mg;* 165 *Ad; sine num. Ald.*	*caput deest Mt; conj. cum capite 5 Ald, Her, Jlz, P6.*	*num.* 100 *Ad;* 127 *Mg; sine num. Ch. L.*

Tit. XII. Rubricae tituli numerum XI *praeponit T il; rubrica tituli et capitis* 1 *bis Ad.* ‖ *l.* 1 terminibus *Ep, sP.* remotis *Mg, Mt.*

Tit. XII. Cap. 1. limites *Alt, J;* limite *B, Ch, T* 1; liminibus *sP.* ‖ *cap.* 3. De casu *Ald, Jlz.* Si causa *Ag, sP.* voluntate] volente *Mg.* ‖ *cap.* 4. contione *sP;* continentione *Ald, Jlz.* terminis *B, J, T* 1 *(m. prima);* termini *Ad, Ch, T* 1 *(m. recent.);* terminum *Ag, Ep, P* 2—5, *sP, Vl;* terminorum novorum *Ald.* ‖ *cap.* 5. termino novo *T* 1. prohibendum *Alt, J, P* 1, *T* 1 *(m. prima);* proibendo *P* 3 ‖ *cap.* 6. liver *sP.*

Tit. XII. 7.	Si servus.	Si servus hoc perpetraverit *Mg. Mt* deest *Jlz, Gu.*	*num.* 12 *Vl;* 127 *Mt;* 128 *Mg;* 166 *Ad;* *sine num.* *Ab.*	*cum* [illegible] *cum cap.* 6 *Ab, Her,* *P*6	*num.* 101 *Ad;* 128 *Mg, Mt;* *sine num.* *Ch, Jlz, L.*
8.	Si signa non evidentia.	De conmarcanis, si contentio de signis nascitur *Mg, Mt.*	*num.* 5 *Gu;* 13 *Vl;* 128 *Mt;* 129 *Mg;* 160 *Ab;* 166 *Jlz;* 167 *Ad*	*caput deest* *Sich.*	*num.* 5 *Her;* 102 *Ad;* 129 *Mg, Mt;* 159 *Ab;* 167 *Jlz;* *sine num.* *Ch, L, P*6.
				Hic explicit textus [illegible] *in cod. P*5.	
9.	De iacentibus columnis.	De aedificiis, si contentio orta fuerit *Mg, Mt.*	*num.* 6 *Gu;* 14 *Vl;* 129 *Mt;* 130 *Mg;* 161 *Ab;* 167 *Jlz;* 168 *Ad*	*caput deest* *Sich.*	*num.* 6 *Her,* 10 *Bb;* 103 *Ad;* 130 *Mg, Mt;* 160 *Ab, sine num. Ch, Jlz, L, P*4.
				In hoc capite [illegible] *textus legis in cod. K*	
10.	De ceteris huiusmodi.	De ceteris huiusmodi aedificiis *Mg, Mt.*	*num.* 7 *Gu;* 15 *Vl;* 130 *Mt;* 131 *Mg;* 163 *Ald;* 168 *Jlz,* 169 *Ad.*	*caput deest* *Sich;* *cum* *cap.* 9 *coni.* *Her*	*num.* 11 *Bb;* 104 *Ad,* 131 *Mg, Mt,* 161 *Ab, sine num. Ch, Jlz, L, P*4
11.	De materiis non elevatis.	De matheriis in silva *Mg, Mt.* De materia non ledenda *Ald, Jlz.*	*num.* 8 *Gu;* 16 *Vl,* 131 *Mt;* 132 *Mg;* 164 *Ald,* 169 *Jlz,* 170 *Ad.*	*caput deest* *Sen., in* 2 *capita divisum* *Ad, Ag, Bb, Gu, H, J, P*4, *T*1	*num.* 7 *Her,* 10 *P*4, 105 *Ad,* 132 *Mg, Mt;* 133 *Mg,* 162 *Ab, sine num. Ch, Jlz, L.*
		Si in usum miserit *Ch, T*1. Et si ea in usum sibi miserit *Ad.*	*num.* 171 *Ad.*		*num.* 11 *P*4, 106 *Ad,* 12 *Bb,* [illegible] *H, J,* *T*1

Tit. XII. Cap. 8. signana *Ag;* signis *Ald, Gu, Jz, Td, V* [illegible] non *deest* [illegible] evidentibus *Ad, Gu, Jz, V* [illegible] *cap.* 9. iacentibus *Ab* [illegible] columnis *sP,* [illegible] *cap.* 10. ceteris *B* [illegible] huiuscemodi *Mg.* *cap.* 11. elevatis levetela *Gu.*

Tit. XIII.	DE PIGNORIBUS. *Index tituli deest Bb. G.* *Rubrica tituli deest Ch. P* 1.				*Titulus deest B. Em. G, K, P5. S. Vl. W.* *Rubrica tituli deest Ad, Ch. L, P1. T2.* *In Alt sequitur post XVI. 15 huius editionis.* *Titulum non distinguunt P1. T2.*
		De pignoribus *P* 1.	*num.* 1 *P*1.		
1.	Ut minime liceat pignorare.	Ut nullus alium pignoret nisi per iussionem ducis *Mg, Mt.*	*num.* 2 *P*1; 132 *Mt;* 133 *Mg;* 166 *Ald;* 170 *Jlz;* 172 *Ad.*		*num.* 12 *P* 1; 107 *Ad;* 133 *Mg. Mt;* 163 *Ald;* 171 *Jlz; sine num. Alt, Ch, L, P*6.
2.	De eo qui non vult iustitiam facere.	Si quis mallatus iusticiam facere dedignatur *Mg. Mt.*	*num.* 3 *P*1; 133 *Mt;* 134 *Mg;* 167 *Ald;* 171 *Jlz;* 173 *Ad.*	*caput deest Sich.*	*num.* 13 *P* 1; 108 *Ad;* 134 *Mg. Mt;* 164 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L.*
3.	Si contra legem pignoraverit.	Si quis aliquem contra legem pignoraverit *Mg. Mt.*	*num.* 4 *P*1; 134 *Mt;* 135 *Mg;* 168 *Ald;* 172 *Jlz;* 174 *Ad.*	*In Ch sequitur caput XIII. 7.*	*num.* 14 *P* 1; 109 *Ad;* 135 *Mg, Mt;* 165 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L.*
4.	Si porcos ad pignus tulerit.	Si quis porcos pignoraverit *Mg. Mt.*	*num.* 5 *P*1; 135 *Mt;* 136 *Mg;* 169 *et* 170 *Ald;* 173 *Jlz;* 175 *Ad.*	*caput deest Sich; cap.* 4—6 *post cap. XIIII.* 17 *huius editionis Bos. Ch.*	*num.* 15 *P* 1. 16 *Ch;* 110 *Ad;* 136 *Mg. Mt;* 166 *Ald; sine num. Alt. Jlz. L*

Tit. XIII. l 1. *Rubricae tituli numerum* X *praeponit K; num.* XII *Til.*

Tit. XIII. Cap. **1**. minime] nemini *B, P*1, *Til, Vl.* pignerare *Ag.* ‖ *cap.* **2**. facere iusticiam *Jlz.* pignus *corr:* iusticiam *Ald.* ‖ *cap.* **3**. legem lege *Ag. sP;* iusticiam *Ald.* pigneraverit *Ag;* pignoverit *P*3. ‖ *cap.* **4**. porco *sP.* ad *Alt, B, Ch, Ep, J, T* 1; *deest P* 1; in *ceteri.* pigno *sP;* pignos *P* 3. intulerit *P* 1. quis *deest Mt.*

Tit. XIII.				
5.	Si oves tulerit ad pignus.	Si oves pignoraverit *Mg. Mt.* *deest B.*	*num.* 6 *P1*; 136 *Mt*; 137 *Mg*; 171 *Ald*; 174 *Jlz*; 176 *Ad*	*caput deest num.* 16 *P1*; *Sich*; *cf.* 17 *Bos, Ch*; *cap.* 4 *Bos,* 111 *Ad*; *Ch*). 137 *Mg, Mt*; 167 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L.* *In Alt sequitur titulus XI; in T2 (m. sec.) cap. XIII, 9; in Gu cap. XIII, 7.*
6.	Si messem aut pratam araverit.	De campo vel prato alterius arato *Mg. Mt.*	*num.* 5 *B*; 7 *P1*; 137 *Mt*; 138 *Mg*; 172 *Ald*; 175 *Jlz*; 177 *Ad*	*caput deest num.* 7 *Gu*; *Sich*; *post* 17 *P1*; *c. XIII, 7* 18 (*Bos*) *Ch*; *Gu*; *post* 112 *Ad*; *c. XIII, 8* 138 *Mg, Mt*; *T2*; *post* 168 *Ald*; *sine tit. XI. Alt num. Alt, Jlz,* *(cf. cap. 4 L* *Bos, Ch).* *In Gu sequitur cap. XIII, 8; in Ch titulus XV*
7.	Si messem maturam furaverit.	De messe furata *Mg. Mt.* *deest Gu, P1, 3.*	*num.* 6 *B*; 138 *Mt*; 139 *Mg*; 173 *Ald*; 176 *Jlz*; 178 *Ad.*	*caput deest num.* 6 *Gu*; *Sich*; *cum* 18 *P1*; *cap.* 6 *coni.* 113 *Ad,* *Her*; *post* 139 *Mg, Mt,* *c. XIII, 3* 169 *Ald*; *sine* *Ch*; *post num. Alt, Ch,* *c. XIII, 5 Jlz, L.* *Gu* *In Gu sequitur cap. XIII, 6.*
8.	Si alterius initiaverit messem.	De messe per maleficiis vitiata *Mg. Mt.*	*num.* 7 *B, Gu*; *P3*; 139 *Mt*; [illegible] 140 *Mg*; 164 [illegible]; 177 *Jlz*; 179 *Ad*	*caput deest num.* 19 *P1*; *Sich*; *cum* 140 *Mg, Mt*; *cap.* 7 *coni.* 170 *Ald*; *sine Ad, Her*; *num. Alt, Ch,* *post cap.* *Jlz, L* *XIII, 6* *Gu* *In Alt, T2 (m. pr.) sequitur titulus XIII*

Tit. XIII. Cap. 5. ad *Alt, Ch, Ep, J, T1,* in *calce* [illegible] in pag[illegible] *Alt* [illegible] *sl* Si quis *Mg* — cap. 6. messe [illegible] *sl*; aut vel *Ald, Jlz, Ad* prata [illegible] pratum *Ep, T4, 5*; prato *sl*; pratum *corr. (m. rasam) T1*; araverit [illegible] araverit *P2*. alterius alius *Mg* — cap. 7. messe *sl*; maturam [illegible] furaverit *Ep*; furaverit *deest Ep*; furatur *Ald*, furaverit [illegible] — cap. 8. [illegible] messem initiaverit *Ald, Gu, Jlz*; in messe *sl*; messem *deest Ch*

Tit. XIII. 9.	Si servum ad fugiendum suaserit.	De servo ad fugiendum suaso *Mg, Mt.*	*num.* 8 *B, Gw.* *P* 3; 140 *Mt*; 141 *Mg*; 165 *Ald*; 178 *Jlz*; 180 *Ad.*	*caput deest Alt, T* 2 *(m prima) Sich; cum cap.* 8 *conj. P* 6.	*num.* 7 *Her*; 20 *P* 1; 114 *Ad*; 141 *Mg, Mt*; 171 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L. P* 6.
				In T 2 *sequitur titulus* XVII.	

Tit. XIV.

DE VITIOSIS ANIMALIBUS.

	Index tituli deest Bb, G, W. *Rubrica tituli deest Ald.*			*Titulus deest B. Em, G, K. P* 5. *S, Sich. Vl. W* *In Alt post c. X.* 18; *in T* 2 *(m. prima) post XVI,* 16. *Rubrica tituli deest Ad, Alt, L.*	
1.	De animalibus vitiosis.	Si in sepe dampnum habuerint *Mg, Mt.* *deest Gw.*	*num.* 141 *Mt*; 142 *Mg*; 178 *Ald*; 179 *Jlz*; 181 *Ad.*		*num* 115 *Ad*; 142 *Mg*; 180 *Jlz; sine num. Ald, Alt, L. Mt, P*6. *T* 2 *m. pr.*
2.	Qui eum in sepem conpellerit.	Si per vim ad saliendum conpulerit *Mg, Mt.*	*num.* 1 *Gw*; 142 *Mt*; 143 *Mg*; 179 *Ald*; 180 *Jlz*; 182 *Ad.*	*caput cum cap.* 1 *conj. Ch.*	*num.* 116 *Ad*; 143 *Mg, Mt*; 173 *Ald, sine num. Alt, Jlz, L. P*6. *T* 2 *m. pr.*
3.	Si dominus sepis hoc fecerit.		*num.* 2 *Gw*: 143 *Mt*; 144 *Mg*: 180 *Ald*; 181 *Jlz*; 183 *Ad.*	*cum cap.* 2 *conj. Gw.*	*num.* 2 *Ch*; 117 *Ad*: 144 *Mg. Mt*; 174 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L. P*6. *T* 2. *m. pr.*

Tit. XIII. Cap. **9.** servus *B. P* 1, 3, *T* 1 *(m. prima)* fugendum *P* 3. suaderit *Alt, Gw, J, V*: suauerit *Jlz.*

Tit. XIV. l. **3.** XIV] XI *K; XIII Til.* vitiosis] vitiatis *Gw, K*; vitiis *Mt*; vitis *Mg*; vitiosis *deest Jlz.* vitiosis animalibus] animalibus vitiosis *B*: et eorum conpositionibus *addunt Mg. Mt*: et eorum conpositione *addit Til.*

Tit. XIV. Cap. **1.** vitiosis animalibus *Ald, B, Jlz, sP.* damnum *Mg.* ‖ *cap.* **2.** eum *Ad, Alt, B, Ch, J, T* 1: eam *Ag. Jlz*; me *Vl*; ea *cett.* in *deest Ad.* sepe *Ad, Ag. sP (saepem T* 1*)*; se *Ep.* conpulerit *Ald, B, Gw, Jlz, Til.* ‖ *cap.* **3.** saepis *P* 1, *T* 1: sepius *Jlz.* si hoc dominus sepis fecerit *Ald.*

Tit. XIV.					
4.	Statim si mortua non fuerit.	Si ipsum animal tantum lesum fuerit *Mg. Mt.*	*num.* 3 *Gw:* 144 *Mt:* 145 *Mg:* 181 *Ald:* 182 *Jlz;* *sine num.* *Ad* (*cum* 3 *conj.*)	*cum cap.* 3 *conj. Ald, Alt.*	*num.* 3 *Ch, Gw:* 118 *Ad* 145 *Mg, Mt;* *sine num. Jlz, L, P6, T2 m. pr*
5.	Si confessus est, recipiat eum	Si confessus fuerit, recipiat, donec sanetur *Mg. Mt.*	*num.* 4 *Gw:* 145 *Mt:* 146 *Mg;* 182 *Ald:* 183 *Jlz:* 184 *Ad*	*cum cap.* 4 *conj. Ald, Her, P6.*	*num.* 4 *Ch, Gw:* 119 *Ad,* 146 *Mg, Mt;* *sine num.* *Alt, Jlz, L, sP, T2 m. pr.*
6	De restituendis animalibus.	Si ipsum animal mortuum fuerit *Mg.* Si ipsum animal tantum lesum fuerit *Mt.*	*num.* 5 *Gw:* 146 *Mt:* 147 *Mg:* 183 *Ald:* 184 *Jlz:* 185 *Ad.*	*cum cap.* 5 *conj. Her.*	*num.* 5 *Ch, Gw,* 120 *Ad:* 147 *Mg, Mt;* 175 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. pr*
7	Si lesum recipere noluerit.	Si damnator damnatum animal recipere noluerit *Mg. Mt.*	*num.* 1 *K;* 6 *Gw;* 147 *Mt:* 148 *Mg:* 184 *Ald;* 185 *Jlz.* 186 *Ad.*	*cum cap.* 6 *conj. Her, P6.*	*num.* 6 *Ch, Gw;* 121 *Ad;* 148 *Mg, Mt;* 176 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, T2* [illegible]
8.	Si oculum alterius animalis excusserit.	De oculo excusso *Mg. Mt.*	*num.* 2 *K:* 7 *Gw:* 148 *Mt;* 149 *Mg:* 185 *Ald;* 186 *Jlz:* 187 *Ad.*		*num.* 5 *Her,* 7 *Ch, Gw;* 12 *J;* 122 *Ad;* 149 *Mg, Mt;* 177 *Ald sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. pr*
9.	Si bovi cornu.	De cornu bovis excusso *Mg. Mt*	*num.* 3 *K;* 8 *Gw,* 149 *Mt* 150 *Mg;* 186 *Ald:* 187 *Jlz;* 188 *Ad*	*cum cap.* 8 *conj. Alt*	*num.* 6 *Her* 8 *Ch, Gw,* 123 *Ad* 150 *Mg, Mt* 178 *Ald sine num. L, P6, T2 m. pr*

Tit. XIV. Cap. 4 statim *deest J;* si statim *P4;* si *deest sP.* [illegible] si tatim si mortua *Gw;* non *deest Ald, Ch, Gw, Jlz* fuerint *Ag, Ep, Gw, K, P1.* [illegible] *cap.* 5 [illegible] versus *Ep* recipiet *sP;* recipiat eum *desunt Gw, Ald, Jlz* *cap.* 6. de *deest Ch, P1* [illegible] animalia *Alt, B, Ch, J, T1* restituenda *T1 supra lineam add:* [illegible] *cap.* 7 [illegible] recipere] accipere *sP* noluerit non vult *sP,* voluerit *Ep, J, Jl.* [illegible] *cap.* 8 oculus *sP.* excusserint *sP.* *cap.* 9 bobi *sP* bovis *Ad, Ald, Ch, Gw,* [illegible] cornu bovi *Alt.* corna *sP*

Tit. XIV.					
10.	Si vaccae.	De cornu vaccae excusso *Mg, Mt.* *deest Alt.*	*num.* 4 *K*; 9 *Gw*; 150 *Mt*; 151 *Mg*; 187 *Ald*; 188 *Jlz*; 189 *Ad.*	*caput deest Alt; cum cap.* 9 *conj. Gw.*	*num.* 7 *Her*; 9 *Ch*; 124 *Ad*; 151 *Mg, Mt*; 179 *Ald*; *sine num. Jlz, L. P6, T2 m. pr.*
11.	Si caudam amputaverit.	De cauda vel aure amputata *Mg, Mt.*	*num.* 5 *K*; 10 *Alt, Gw*; 151 *Mt*; 152 *Mg*; 188 *Ald*; 189 *Jlz*; 190 *Ad.*	*caput deest Alt; cum cap* 10 *conj. Bb, Her.*	*num.* 9 *Gw*; 10 *Ch*; 125 *Ad*; 152 *Mg, Mt*; 180 *Ald*; *sine num Jlz, L. P6, T2 m. pr.*
12.	De mediocribus.	Si mediocre animal fuerit *Mg, Mt.*	*num.* 6 *K*; 11 *Alt, Gw*; 152 *Mt*; 153 *Mg*; 189 *Ald*; 190 *Jlz*; 191 *Ad.*	*caput deest Alt, Jlz*; *cum cap.* 11 *conj Her, P6*	*num.* 10 *Gw*; 11 *Bb, Ch*; 126 *Ad*; 153 *Mg, Mt*; 181 *Ald*; *sine num. L. T2 m. pr.*
13.	De deterioribus.	De cauda bovis *Mg, Mt.*	*num.* 7 *K*; 12 *Alt, Gw*; 153 *Mt*; 154 *Mg*; 190 *Ald*; 191 *Jlz*; 192 *Ad.*	*caput deest Alt; cum cap.* 12 *conj. Her, sP.*	*num* 11 *Gw*; 12 *Bb, Ch*; 127 *Ad*; 154 *Mg, Mt*; 182 *Ald*; *sine num. Jlz, L. P6, T2 m. pr.*
14.	Si vaccae huiusmodi lesione.	De cauda vaccae vel una aure *Mg, Mt.*	*num.* 8 *K*; 13 *Alt, Gw*; 154 *Mt*; 155 *Mg*; 191 *Ald*; 192 *Jlz*; 193 *Ad.*	*caput deest Alt, Jlz*; *cum cap.* 13 *conj. Her, sP.*	*num.* 12 *Ch, Gw*; 13 *Bb*; 128 *Ad*; 155 *Mg, Mt*; 183 *Ald*; *sine num. L. P6. T2 m. pr.*
				In T2 (m. recent.) additur hoc loco in margine c. IX, 11.	
15.	De iniuste usis animalibus.	Si per inimicitiam fecerit *Mg, Mt.*	*num.* 9 *K*; 14 *Alt, Gw*; 155 *Mt*; 156 *Mg*; 192 *Ald*; 193 *Jlz*; 195 *Ad*	*caput deest Alt; cum cap.* 14 *conj. Ag, Her, Mg, Mt, P6, sP.*	*num.* 13 *Gw*; 14 *Bb*; 16 *T2 (m. rec.)*; 129 *Ad*; 184 *Ald*; *sine num. Ch, L, T2 m. prima.*

Tit. XIV. Cap. **10.** baccae *sP.* *cap.* **11.** auda *sP.* putaverit *Vl.* ‖ *cap.* **12.** De] si *sP.* mediocris *Alt, B, Ch, J;* mediocris *corr:* mediocri *T* 1; medicribus *sP;* mediocibus *Ad;* medocribus *P* 3. Si] de *Mg.* *cap.* **13.** De] se *sP;* de *deest Ad, Ag, B, P* 2. deterioris *B, P* 1; deterioris *Ai, J;* deterioris *corr:* deteriori *T* 1; certerioris *Alt.* ‖ *cap.* **14.** vaccae *corr:* vacca *T* 1; vacca *Ad;* baccae *sP.* huiusmodo *Ald, B, Gw;* uiusmodi *P* 3. lesione *Ag, Ald, Ep, Gw, Jlz, P* 1—5, *sP, Vl;* laesione *K, Til; ett. deest.* caude *Mt.* *cap.* **15.** inusti *Alt.* usu *Alt;* husis *J, P* 5. animalibus *Ag, Ald, Ep, Gw, Jlz, P* 1—5, *Til, V, Vl; ett. deest.*

Tit. XIV. 16.	Idem ut supra, si contumaciter perpetratur.	Si consimilia perpetratur ut supra *Vl.* *deest Mg, Mt.*	*num* 10 *K;* 15 *Alt, Gw;* 193 *Ald;* 194 *Jlz;* 196 *Ad.*	*num.* 8 *Her;* 13 *sP.* 14 *Ch, Gw;* 15 *Ag, Bb;* 17 *T 2 m. r.;* 130 *Ad;* 156 *Mg, Mt;* 185 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 3, 6. *T 2 m. pr.* *In Alt, T 2 sequitur tit.* XVIII.
17.	Ut minime praesumat animal alienum occidere.	Ut non occidatur animal, si in damno invenerit *Mg, Mt.* *deest Alt.*	*num.* 11 *K;* 16 *Gw;* 156 *Mt;* 157 *Mg;* 194 *Ald;* 195 *Jlz;* 197 *Ad.*	*cum cap.* 16 *conj. Her.; in Alt post VII,* 4; *in T 2 post c. XVII,* 6. — *num.* 14 *sP;* 15 *Ch, Gw;* 16 *Ag, Bb, T* 1; 18 *T 2 m. rec.;* 37 *T 2 m. secunda;* 131 *Ad;* 157 *Mg, Mt;* 186 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. *In Ch sequuntur capp. XIII,* 4, 5, 6.
Tit. XV.	DE COMMENDATIS ET COMMODATIS.			*Titulus deest B, Em, G, K, P* 5, *S, Vl, W.* *Titulum non distinguit Ald.* *Titulus* XXXVIII *T 2.* *Rubrica tituli deest Ad, Ald, Mt.*
1.	De custodia.	De cavallo vel alio animali alicui commendato *Mg, Mt.*	*num.* 157 *Mt;* 158 *Mg;* 195 *Ald;* 196 *Jlz;* 198 *Ad.*	*num.* 132 *Ad;* 158 *Mg, Mt;* 187 *Ald;* 197 *Jlz; sine num. Alt, L, P* 6, *T 2 m. pr.*
2.	Si aurum furaverit.	De aliis speciebus alicui commendatis *Mg, Mt.*	*num* 158 *Mt;* 159 *Mg;* 196 *Ald;* 197 *Jlz;* 199 *Ad.*	*num* 133 *Ad;* 159 *Mg, Mt;* 188 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 3, 6. *T 2 m. pr.*

Tit. XIV. Cap 16. Idem, Item. si contumaciter perpetratur *Ag, Ald, Ep, Gw, Jlz, sP, P* 1–5, *Til, V; in cett. desunt.* contumaciam *P* 4. perpetratur *corr. ex* perpetratus *P* 4. *Cap.* 17. nemo *Ald, Gw, Jlz.* praesumat *Ag;* praesumatur *P* 1. animal — occidere *desunt K.* animalem *J.* alienum *Ag, Ald, Ep, Gw, Jlz, P* 1–5, *sP, Til, Vl; in cett. deest.* occidi *sP.* non sunt ... *Mg*

Tit. XV. ... XV] XVIII *J;* XIV *Til;* III *K.* et commodatis *desunt Ad, Alt, B, Gw, J, P* 1; et domorum custodia *K;* et commodatis rebus *Mg, Mt;* et commendatis *sP;* et comodatis *Alt, Jlz,* et accomodatis *P* 2.

Tit. XV. Cap. 1. alio animali alicui] alicui animale alio *Mg* ... *Cap.* 2. aurum *Vl.* furatur *corr:* furatus erit *T* 1; furatur *Ald, Gw, Jlz.* aliis] alii *Mt*

Tit. XV. 3.	De incendio huiusmodi.	De rapturis de incendio factis *Mg, Mt.*	*num.* 159 *Mt:* 170 *Mg;* 197 *Ald:* 198 *Jlz;* 200 *Ad;*	*cum cap.* 2 *conj. Ag.*	*num* 134 *Ad;* 160 *Mg, Mt;* 189 *Ald: sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
4.	De commendata furata.	De commendatis rebus furto ablatis *Mg, Mt.*	*num.* 160 *Mt;* 171 *Mg;* 198 *Ald:* 199 *Jlz;* 201 *Ad.*	*caput deest J; cum cap.* 3 *conj Ag.*	*num.* 135 *Ad;* 161 *Mg, Mt;* 190 *Ald: sine num Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
5.	De tempore statuto.	De fure commendate rei, si infra statutum inventus non fuerit tempus *Mg, Mt.*	*num.* 161 *Mt;* 172 *Mg;* 199 *Ald;* 200 *Jlz;* 202 *Ad.*	*caput deest J, Sich; cum cap.* 4 *conj. Her; in duo capita divisum Til.*	*num* 3 *Ag:* 136 *Ad;* 162 *Mg, Mt;* 191 *Ald: sine num. Alt, Ep, Jlz, L, P* 6.
				Hic incipit titulus XXXIII *T* 2.	
6.	De re in contentione posita.	De contentiosa re *Mg, Mt.*	*num.* 162 *Mt;* 173 *Mg;* 200 *Ald;* 201 *Jlz;* 203 *Ad.*	*caput deest J; conj. cum cap.* 5 *Ch, Til.; caput tamquam rubrica tituli sequentis T* 2.	*num.* 4 *Ag:* 34 *T* 2 *m. prima*); 163 *Mg, Mt:* 192 *Ald: sine num. Alt, Jlz, L, P* 6.
				Hic titulum: De viduis *inscriptum distinguunt Her, Sich.*	

Tit. XV. Cap. **3.** Huiusmodi de incendio *Ad, B, Ch, J, P* 1, *T;* De huiusmodi incendio *Alt.* incendii *B;* incendiis *Ad.* huiusmodo *corr:* huiusmodi *P* 1; huiusmundi *P* 5; uiusmodi *P* 3. *cap.* **4.** commendata *corr:* commendato *T* 1; commadata *B;* commenda *Ad:* commendatis *Ald, Gw, Jlz, Til.* furata *corr:* furato *T* 1; et furata *Ag, Ep, P* 1–5, *sP, Vl;* et furatis *Ald, Gw, Jlz, Til.* *cap.* **5.** constituti *Gw;* stato *Ag.* fure] furis *Mt;* statuto *corr:* statutum *Mt.* ‖ *cap.* **6.** rei *Ad, J.* in contentione *Ald, Gw, Jlz, K, P* 4, *Til;* intentio *B;* in tentione *cett.* positi *Ad, Alt, B, J.*

Tit. XV.					
7.	De viduis.		*num.* 163 *Mt;* 174 *Mg;* 201 *Ald;* 202 *Jlz;* 204 *Ad.*	*caput deest J.*	*num.* 1 *Her;* 5 *Ag;* 6 *Ch;* 137 *Ad;* 164 *Mg;* 196 *Ald;* *sine num. Alt, Jlz, L, Mt, P*6, *T* 2 *m, pr.*
8.	De secundis nuptiis.	De viduis, si ad alias transierit nuptias *Mg. Mt.*	*num.* 164 *Mt;* 175 *Mg;* 202 *Ald;* 203 *Jlz;* 205 *Ad.*	*caput cum cap.* 7 *conj. Alt, T* 2.	*num.* 2 *Her;* 6 *Ag;* 7 *Bb;* 138 *Ad;* 165 *Mg, Mt;* 196 *Ald;* *sine num. Ch, Jlz, L, P*6.
				Hic titulum: XXXV De hereditate fratrum *inscriptum distinguit T* 2 *(m. prima).* *Hic titulum:* Ut fratres haereditatem patris aequaliter dividant *inscriptum distinguit Sich.*	
9.	De divisione inter fratres.	Ut fratres res patris aequaliter dividant *Mg, Mt.*	*num.* 165 *Mt;* 176 *Mg;* 203 *Ald;* 204 *Jlz;* 206 *Ad.*		*num.* 3 *Her;* 5 *Ch;* 7 *Ag;* 8 *Bb;* 9 *et* 182 *P*3; 139 *Ad;* 166 *Mg, Mt;* 197 *Ald;* *sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T* 2 *m. pr.*
10.	De eo qui sine liberis moritur.	De eo qui sine liberis mortuus fuerit relinquens uxorem *Mg, Mt.*	*num.* 166 *Mt;* 177 *Mg;* 204 *Ald;* 205 *Jlz;* 207 *Ad.*	*caput in duo capita (10 et 11) divisum P*1.	*num.* 4 *Her;* 6 *Ch;* 8 *Ag;* 9 *Bb;* 10 *et* 183 *P*3; 140 *Ad;* 167 *Mg, Mt;* 206 *Ald;* *sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T* 2 *(m. prima).*
				In T 2 *sequitur cap. XVI,* 16; *in Alt VII,* 5	

Tit. XV. Cap. 8. vidua *Mg.* | *cap.* 9. De divisione] Devisione *J;* de devisione *V* inter fratres] fratrum *Ad;* inter se fratres *Ald.* | *cap.* 10. de iis *Vl;* eo *Gw.* liveris *J* qui sine quasi *P*3. moriuntur *Vl.* relinquat *corr:* relinquens *Mt*

Tit. XVI.	DE VENDITIONIBUS. *Rubrica tituli deest L.*			*Titulus deest B. Em. G. K. P 5. S. Vl. W. Titulum non distinguit Ad, L. Titulus sequitur post tit. X Alt; post tit. XVIII T 2. Rubrica tituli deest Ad. Alt. L.*	
1.	Si res alienas vendiderit.		*num.* 167 *Mt*; 178 *Mg*; 205 *Ald*; 206 *et* 207 *Jlz*; 208 *Ad*.	*caput deest J*	*num.* 141 *Ad*; 168 *Mg*; 207 *Ald*; *sine num. Alt*; *Jlz. L. Mt. P 6. T 2 m. pr.*
2.	Si quis possessionem vendiderit.		*num.* 168 *Mt*; 179 *Mg*; 208 *Jlz*; 209 *Ad*; *sine num. Ald.*	*caput deest J; cum cap. 1 conj. Ald, Gw, P 6.*	*num.* 142 *Ad*; 169 *Mg. Mt. sine num. Alt, Jlz. L. T 2 m. pr.*
3.	Si a servo alieno comparaverit.		*num.* 169 *Mt*; 170 *Mg*; 206 *Ald*; 209 *Jlz*; 210 *Ad*.	*pars prima capitis deest J; caput deest Sich.*	*num.* 2 *Gw*; 143 *Ad*; 170 *Mg. Mt*; 208 *Ald*; *sine num. Alt. Jlz. L. P 6. T 2 m. pr.*
4.	De contentione venditae rei.	Si de venditione contentio commovetur *Mg. Mt.*	*num.* 170 *Mt*; 171 *Mg*. 210 *Jlz*; 211 *Ad*; *sine num. Ald.*	*caput deest Sich; cum cap. 3 conj. Ch.*	*num.* 3 *Gw*. 144 *Ad*; 171 *Mg*; 181 *Mt*; 209 *Ald*; *sine num. Alt. Jlz. L. P 2, 6. T 2 m. pr.*
5.	Si ingenuum hominem vendiderit.		*num.* 171 *Mt*; 172 *Mg*; 211 *Jlz*; 212 *Ad*; *sine num. Ald*	*caput deest Sich.*	*num.* 4 *Ch. Gw*; 172 *Mg. Mt*; 210 *Ald*; 212 *Ad*; *sine num. Alt. Jlz. L. P 6. T 2 m. pr.*

Tit. XVI. l. 1. XV *Td*; ventionibus *J*; vendictionibus *Ep.*

Tit. XVI Cap. 1. Si quis *Mg. Mt, P* 4. alıena *Ag* vındiderit *sP.* | *cap.* 2 *Rubrica deest Ald* possessionem vendiderit] vendiderit suam possessionem *Mg. Mt.* | *cap.* 3. ab alieno servo *Ch.* aliquid comparaverit *Mg. Mt.* | *cap.* 4. De] si *sP* contentione *sP.* vendita *Ep*; venditu *sP*; venditui *Ag*; venditi *Alt, B, J, P* 1—3. 5, *V*; venditi *corr.*: vendite *T* 1; venditione *deest Mg.* *cap.* 5. genuum *sP.* hominem *deest P* 4. *Vl*; omnem *P* 3; aliquis *Mg. Mt.* vindiderit *V.*

Tit. XVI. 6.	Si servum proprium.	Si servum. Si proprium servum *Ald.*	*num.* 172 *Mt;* 173 *Mg;* 212 *Jlz;* 213 *Ad;* *sine num* *Ald.*	*caput deest Sich*	*num.* 5 *Ch, Gw* 9 *Bh;* 173 *Mg, Mt;* 211 *Ald;* 213 *Ad;* *sine num* *Alt, Jlz, L, P6, T2 m. pr*
7.	Si servus de suo fuerit redemptus.	*deest Mg, Mt.* *hanc rubricam sequenti postponunt Ald, Jlz.*	*num* 214 *Ad.*	*caput deest Sich; cum cap.* 6 *conj Mg, Mt*	*num.* 6 *Ch, Gw;* 10 *Bh;* 212 *Ald;* 214 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
8.	De commutatione.	De concambiis *Mg, Mt.*	*num* 173 *Mt;* 174 *Mg;* 213 *Jlz;* *sine num* *Ald*	*caput deest Sich*	*num* 7 *Ch, Gw;* 11 *Bh;* 174 *Mg;* 213 *Ald;* 215 *Ad, sine num. Alt, Jlz, L, Mt, P6, T2 m. pr.*
		Si servus fuerit de suo domino redemptus *hoc loco Ald.* Si servus de suo fuerit redemptus *hoc loco Jlz.*	*num* 214 *Jlz;* *sine num.* *Ald.*		
9.	De venditionis forma.	Si per tres noctes post se habuerit, postea non mutetur *Mg, Mt.*	*num.* 174 *Mt;* 175 *Mg;* 215 *Jlz;* 216 *Ad;* *sine num* *Ald.*	*cap in duas partes divisum, quarum priorem cum cap* 8 *conj. Ag, Mg, Mt.*	*num.* 8 *Ch, Gw;* 214 *Ald;* 216 *Ad; sine num Ag, Alt, Jlz, L, P6, sP, T2 m. pr.*
					num 9 *Ag,* 175 *Mt; sine num. Mg*
				In T2 hic incipit titulus XXIII de arris	
10.	De arris.	De eo qui arras dederit *Mg, Mt.*	*num.* 175 *Mt;* 176 *Mg;* 216 *Jlz;* 217 *Ad;* *sine num.* *Ald*	*caput deest Sich.*	*num.* 9 *Ch, Gw;* 176 *Mg, Mt;* 215 *Ald;* 217 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*

Tit. XVI. *Cap.* 6 vendiderit *addunt Mg, Mt.* proprium *deest Mg.* [illegible] 7 de suo domino fuerit *Ad.* fuerit de suo domino *Ald.* redemtus *T2.* redemptus *T1.* [illegible] *B.* *cap.* 8. commutationem *sP;* congambiis *Mt.* *cap.* 9 venitionis *J.* [illegible] *sP.* [illegible] forme *vel* formae *Alt, J, sP;* forme *corr.* forma *T1.* [illegible] *Mt.* [illegible] 10 [illegible] *Alt, Ch, J,* [illegible] *corr.;* arris *T1;* arra *B;* arrins *P1.*

Tit. XVI.					
11.	De firmatione.	De mancipium extra terminum conprehenso et de aliis contentionibus *Mg, Mt.*	*num.* 176 *Mt;* 177 *Mg;* 207 *Jlz;* 218 *Ad;* *sine num. Ald.*	*caput deest Sich.*	*num.* 10 *Ch, Gw;* 177 *Mg, Mt;* 216 *Ald;* 218 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
12.	Item ut supra.	*deest Mg, Mt.*	*num* 218 *Jlz;* 219 *Ad;* *sine num. Ald, Alt.*	*caput deest Sich; cum cap.* 11 *conj. Alt, Jlz, Mg, Mt.*	*num* 11 *Ch, Gw;* 217 *Ald.* 219 *Ad; sine num L, P6, T2 m. pr*
13.	Item ut supra.	Si simili modo propria donavit *Mg, Mt.* *deest Ald, Alt, Gw, Jlz, sP.*	*num.* 177 *Mt;* 178 *Mg;* 220 *Ad*	*caput deest Sich; cum cap* 12 *conj. Alt, Her*	*num* 12 *Ch, Gw;* 178 *Mg, Mt;* 218 *Ald;* 220 *Ad; sine num. Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
14.	Simili modo.	De mancipio ex paterna hereditate relicto *Mg, Mt.* *deest Ald, Alt, Gw, Jlz, Vl.*	*num.* 13 *sP;* 178 *Mt;* 179 *Mg;* 221 *Ad.*	*caput deest Sich; cum cap* 13 *conj. Ald, Alt, Her, Jlz.*	*num.* 13 *Ch, Gw;* 179 *Mg, Mt;* 221 *Ad; sine num. Ald, Alt, Jlz, L, P6.*
15.	Ut per carta firmentur aut testes.	Ut omnis venditio per cartam et testes firmetur *Mg, Mt.*	*num.* 13 *Gw, Vl;* 14 *sP;* 179 *Mt;* 180 *Mg;* 219 *Jlz;* 222 *Ad;* *sine num Ald.*	*caput deest Sich; cum cap* 14 *conj. Ad, Ald, Alt, Her, Jlz.*	*num.* 14 *Ch, Gw;* 180 *Mg, Mt; sine num. L, P6.*
				In Alt sequitur tit. XIII, in T2 tit. XX.	
		De firmatio *sP.*	*num.* 15 *sP.*		
				Hic titulum XX. De pactis et placitis *distinguit Her.*	
16.	De pactis vel placitis.	De pactis et testibus eiusdem pacti *Mg, Mt.*	*num.* 14 *Gw, Vl;* 180 *Mt;* 181 *Mg;* 220 *Jlz;* 223 *Ad;* *sine num. Ald.*	*caput deest Alt, Sich; cum cap.* 15 *conj. Ad; post cap XV,* 10 *T2*	*num.* 15 *Ch, Gw;* 181 *Mg, Mt;* 220 *Ald; sine num Ad, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. pr.)*
				In T2 sequitur c. XIIII, 1. *In cett. omnibus codd. exceptis Ch, J, T1 sequitur tit. XVII.*	

Tit. XVI. Cap. **11.** confirmatione *Ald, Gw, Jlz;* firmitate *Td.* mancipio *Mg* | *cap.* **12.** Item *vel* Idem] iidem *Alt.* Item ut supra] de firmatio *Ag.* ut *deest Ch.* | *cap.* **13.** Item *vel* Idem] Iidem *Alt* ut *deest Ch.* | *cap.* **14.** simili modo] similitudo *J* | *cap.* **15.** per *deest B* cartam *Ald, Ch, Gw, Jlz, P4;* carta *corr:* cartas *T1;* cartas *Ad;* chartam *Td* firmetur *B, Gw, Td;* firmatur *sP.* aut *deest Ch;* ut *sP.* aut testes] autestes *P2.* per testes *Ald, Gw, Jlz, sP.* testi *B.* | *cap* **16.** pastis *sP.* de placitis vel placitis *Vl.* vel] aut *Alt.* placidis *Ad.* pacti] pactis *Mt.*

Tit. XVI. 17.	De his qui propriam alodem vendiderit.	De campionibus *Ch.* *hoc loco Ch. J. T 1; in fine tit. XVIII cett.*	*num.* 3 *Ag, B, Bb, Ep, P* 1–4. *sP. Til.* 1; 190 *Mg, Mt;* 227 *Ald;* 229 *Jlz;* 232 *Ad; sine num. Ch.*	*hoc loco Ch, J, T* 1; *in fine tit. XVIII cett*	*num.* 3 *Ag, Bb, Bos, Ep, H, Her, P* 1–4, *sP, Til, V,* 9 *Gw;* 16 *Ch;* 90 *Mg;* 190 *Mt,* 230 *Ad; sine num. Ald, Alt, Jlz, L, P*6, *T*2.

In omnibus codd. exc. Ch, J, T 1 *sequitur tit. XIX.*

Tit. XVII. DE TESTIBUS.

V. De testibus adhibendis *K.*
Index tituli deest Bb, G.
Rubrica tituli deest Jlz.
Titulum non distinguit P 1.

*Titulus deest B, Em, G, K, P*5, *Sich, Vl, W.*
*Rubrica tituli deest Ad, Jlz, L, T*2.
*In Alt, T*2 *post additamentum ad c. XIII, 8.*

1.	De testibus.	De invasione prati vel campi alterius *Mg. Mt.* *deest Ag, Gw, sP.*	*num.* 17 *P* 1; 181 *Mt;* 182 *Mg;* 219 *Ad;* 221 *Jlz;* 224 *Ad*		*num.* 182 *Mg, Mt;* 221 *Ald;* 222 *Ad; sine num. Alt, Gw, Jlz, L, P*6
2.	Si suum voluerit vindicare.	Si sibi vindicare voluerit, cum VI iuret *Mg. Mt.*	*num.* 1 *Ag, Gw, sP;* 18 *P* 1; 182 *Mt;* 183 *Mg;* 220 *Ald;* 222 *Jlz;* 225 *Ad.*	*cum cap.* 1 *conj. Her.*	*num.* 183 *Mg, Mt;* 222 *Ald;* 223 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*3. 6, *T*2 *m. pr.*
3.	Si testem habuerit per aurem tractum.	De testibus per aurem tractis *Mg, Mt.*	*num.* 2 *Ag, Gw, sP;* 19 *P* 1; 183 *Mt;* 184 *Mg;* 221 *Ald;* 223 *Jlz;* 226 *Ad.*		*num.* 2 *Ep, Her;* 6 *P* 3; 184 *Mg, Mt;* 223 *Ald;* 224 *Ad; sine num. Ag, Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.*
4.	Si victus fuerit.	De testibus super mortuum *Mg. Mt.* *deest B.* *In K sequuntur capita VIII, 5–28.*	*num.* 3 *Ag, Gw, sP, Vl,* 20 *P* 1; 185 *Mg, Mt,* 222 *Ald;* 224 *Jlz;* 227 *Ad*	*caput deest T*2 *m. pr.; in margine T*2 *m. rec.; cum cap. 3 con. Alt, Ch, P*6.	*num.* 3 *Her;* 185 *Mg, Mt;* 206 *T*2 *m. rec.* 224 *Ald,* 225 *Ad, sine num. Jlz, L.*

Tit. XVI. Cap. **17.** his] is *sP, P*3, hus *Jlz.* propriam] propria *Alt, sP,* proprium *Mt* alodeum *sP.* vendiderit] *Ald, Gw, Jlz, P*4, *Vl;* vendiderunt *Til;* vendiderat *Ad, Mt, P*1, vend *Mg.*

Tit. XVII. l. **1.** XVI *Til.* et eorum causis *addunt Mg, Mt, P*4, *To.*

Cap. **1.** parati *corr.:* prati *Mg.* alteris *Mg.* | *cap.* **2** Si] De *Mt.* suum] *Ag, Ep, P* 2–5, *Vl,* suos *sP;* sua *P* 1 suum voluerit] voluerit suum *Gw* voluerint *sP* vendicare *Ald, Gw, Jlz,* vindere *sP* vol *Mg.* | *cap.* **3.** testes *sP* habuerint *B* aure *Ad* | *cap.* **4** ...

Tit. XVII. 5.	De discordia iudicum.	Ubi discordant iudices *Ad, Alt, B, Ch, J.* De discordatione iudicum *Mg, Mt.* Quod ibi nostri iudices discordant *Ald, Jlz. Gw.* *deest K.*	*num.* 4 *Ag, Gw, sB;* 21 *P* 2; 186 *Mg, Mt;* 223 *Ald;* 225 *Jlz;* 228 *Ad.*	*caput deest T* 2 *m. pr.; in margine T* 2 *m. rec.; cum cap.* 4 *conj. Her.*	*num.* 186 *Mg, Mt;* 207 *T* 2 *m. rec.;* 225 *Ald;* 226 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P6.*
6.	Si plures fuerint testes.	De plurimis testibus *Mg. Mt.*	*num.* 5 *Ag, Gw, sP;* 22 *P* 1; 187 *Mg, Mt;* 224 *Ald;* 226 *Jlz;* 229 *Ad.*	*initium capitis deest T* 2 *m. pr.; cum cap.* 5 *conj. Ag, Mt.*	*num.* 4 *Her;* 187 *Mg;* 208 *corr:* 6 *T* 2 *m. rec.;* 226 *Ald;* 227 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P6.* *In Alt sequitur cap. X,* 19. *In T* 2 *sequitur cap. XIV,* 17

Tit. XVIII. DE CAMPIONIBUS.

Index tituli deest G, K, W.

Rubrica tituli deest Ald, Ch, Jlz, L.

Titulum non distinguunt Ald, Ch, Jlz, L. P6.

Titulus deest B, Em, G, K, P5, Sich, Vl, W.

Rubrica tituli deest Ad, Ald, Alt, Gw, H, Jlz, L, P6.

In Alt sequitur post XIV, 16.

Sine distinctione cum titulo XVII conjunctus Ald, Gw.

1.	Si unus ab altero fuerit interfectus.		*num.* 7 *Ch;* 188 *Mg, Mt;* 225 *Ald;* 227 *Jlz;* 230 *Ad.*		*num.* 7 *Gw;* 188 *Mg, Mt;* 227 *Ald;* 228 *Ad; sine num. Ag, Alt, Jlz, L, P6, T* 2 *m. pr.*
2.	Si servus fuerit.		*num.* 8 *Ch;* 189 *Mg, Mt;* 226 *Ald;* 228 *Jlz;* 231 *Ad.*		*num.* 8 *Gw;* 189 *Mg, Mt;* 228 *Ald;* 229 *Ad; sine num. Ag, Alt, Jlz, L, P6, T* 2 *m. pr*

In omnibus codd. exceptis Ch, J, T 1 *sequitur c. XVI,* 17.

Tit. XVII. Cap. **5.** Ubi] si sibi *Alt;* ibi *Ad, Ch, J;* quod ibi] quod si *Jlz* | *cap.* **6.** fuerit *Ald.* testes *deest Gw.*

Tit XVIII. l. **11.** XVII *Til.* camphionibus *Ag, Mg;* campionis *J* testibus *P* 1. et eorum causis *addunt Mg, Mt;* et causis quae ad eos pertinent *add. Til.*

Cap **1** unus bonus *Til.* fuerit interfectus] interfecti fuerit *Mg, Mt* interfectus] interemptus *B* | *cap.* **2.** servus fuerit fuerit servus *Ald, Gw Jlz*

Tit. XIX. DE MORTUIS ET EORUM CAUSIS.

Index tituli deest Bb, G, K, W.
Titulum non distinguit Ch, P 2.
Rubrica tituli deest P 2.

Titulus deest B, Em, G, K, P 5, Sich, Vl, W.
Sine distinctione cum titulo XVIII conj. Ch, P 6.
Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Ch, L, P 6.

1.	Si quis mortuum ex monumento eiecerit.	Si quis mortuum liberum de monumento excusserit *Mg, Mt.*	*num.* 4 *P 2;* 191 *Mg, Mt;* 230 *Jlz;* 233 *Ad;* *sine num. Ald.*		*num.* 3 *Ch;* 91 *Mg;* 191 *Mt;* 230 *Ald;* 231 *Ad;* *sine num. Alt, Gw, Jlz, L, P 6, T 2 m. pr.*
2.	Si in flumine proiecerit.	Si aliquem occiderit furtivo modo *Mg, Mt.*	*num.* 5 *P 2;* 192 *Mg, Mt;* 229 *Ald;* 231 *Jlz;* 234 *Ad.*	*In duo capita II. III. divisum Gw.*	*num.* 4 *Ch;* 92 *Mg;* 192 *Mt;* 231 *Ald;* 232 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P 6. T 2 m. pr.*
3.	Si servus fuerit.	Si servus taliter occisus fuerit *Mg, Mt.*	*num.* 6 *P 2;* 193 *Mg, Mt;* 230 *Ald;* 232 *Jlz;* 235 *Ad.*		*num.* 5 *Ch;* 93 *Mg;* 193 *Mt;* 232 *Ald;* 233 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P 6. T 2 m. pr.*
4.	De vestitu mortuorum.	Si vestimentum ipsorum abstulit, qui hoc fecit *Mg, Mt.*	*num.* 7 *P 2;* 194 *Mg, Mt;* 231 *Ald;* 233 *Jlz;* 236 *Ad.*	*cum cap.* 3 *conj. Alt.*	*num.* 6 *Ch;* 94 *Mg;* 134 *Ad;* 194 *Mt;* 233 *Ald;* *sine num. Alt, Jlz, L, P 6. T 2 m. pr.*
5.	Si vulneraverit mortuum.	De membris amputatis vel commaculatis *Mg, Mt.*	*num.* 4 *corr.* 5 *Ep;* 8 *P 2;* 195 *Mg, Mt;* 232 *Ald;* 234 *Jlz;* 237 *Ad.*	*cum cap.* 4 *conj. Mg, Mt, P 6.*	*num.* 7 *Ch;* 234 *Ald;* 235 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P 6. T 2 m. pr.*
6.	Si cadaver lederit.	*deest Mg, Mt.*	*num.* 5 *corr.* 6 *Ep;* 9 *P 2;* 233 *Ald;* 235 *Jlz;* 238 *Ad.*		*num.* 8 *Ch;* 95 *Mg;* 195 *Mt;* 235 *Ald;* 236 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P 6. T 2 m. pr.*

Tit. XIX l. 1. XVIII *Td.* mortis *Mg.* causis compositione *Jl*

Cap. 1. quis *deest Ald, Ag, B, P 1—5, Til.* ex] e *Ad;* de *Ch.* eiecerit *P 2, T 1, V.* *cap.* 2 flumen *Ald, Alt, Gw, Jlz;* flumine *Ad.* proicerit *Ep, P 2, V.* aliquis *Mg.* *cap.* 3 seruus *W.* *cap.* 4. vestito *P 5;* vestitum *sP.* mortui *B.* Si De *Mg.* *cap.* 5 vulneraverat *sP.* *cap.* 6 cadavera *Vl.* laederit *vel* lederit] leserit *Ad, Ag, Ald, B, Ep, Gw, Jlz, sP,* laeserit *Td.*

Tit. XIX. 7.	Si humaverit mortuum.	De sepulcris mortuorum *Mg, Mt.*	*num.* 6 *corr:* 7 *Ep;* 10 *P2;* 196 *Mg, Mt;* 234 *Ald;* 236 *Jlz.* 239 *Ad.*	*cum cap.* 6 *conj. P6.*	*num.* 9 *Ch:* 96 *Mg;* 196 *Mt;* 238 *corr:* 236 *Ald;* 237 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
8.	Item ut supra.	De ligno super cadaver in sepulchro misso *Mg, Mt.*	*num.* 7 *corr:* 8 *Ep;* 11 *P2;* 197 *Mg, Mt;* 235 *Ald;* 237 *Jlz;* 240 *Ad.*		*num.* 9 *Gu:* 10 *Ch;* 97 *Mg;* 138 *Ad;* 197 *Mt;* 238 *corr:* 237 *Ald;* *sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. pr.* *Hic titulum:* de navibus *distinguit Her, T2.*
9.	De navibus.	*deest Ald.*	*num.* 8 *corr:* 9 *Ep;* 12 *P2;* 198 *Mg, Mt;* 238 *Jlz;* 241 *Ad.*		*num.* 10 *Gu;* 11 *Ch;* 43 *T2 m. pr.:* 98 *Mg;* 198 *Mt;* 237 *Ald;* 239 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P6*
10.	Item ut supra	*deest Ald, Mg, Mt. hic explicit index in P2.*	*num.* 13 *P2;* 239 *et* 240 *Jlz;* 242 *Ad;* *sine num. Alt, Ch.*	*cum cap.* 9 *conj. Her., L, Mg, Mt, sP, T2.*	*num.* 11 *Gu;* 12 *Ch;* 239 *Ald;* 240 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, P6.* *In T2 sequitur cap. XVI, 1.*
Tit. XX.	DE CANIBUS ET EORUM CONPOSITIONE CAPITULA NUMERO VIIII. *Index tituli deest Bb, G, K, P2, W. Titulum non distinguit Ag. Capita distinguunt Ad, Mg, Mt; in ceteris codicibus index capitum deest.*			*Titulus deest B, Em, G, K, P5, S, Vl, W. Sine distinctione cum titulo XVIIII conj. Alt, P6. Post cap. XVI, 15 T2 m. pr.*	
1		Si quis canem seusium furaverit *Mg, Mt.* Si quis canem seucem quod leithund dicitur *Ad.*	*num.* 199 *Mg, Mt;* 243 *Ad.*	*capita non distinguit Her*	*num.* 99 *Mg;* 199 *Mt;* 240 *Ald;* 241 *Ad;* *sine num. Ad, Alt, Bb, Ch, Jlz, L, P6, T2 m. pr*

Tit. XIX Cap **7.** umaverit *P3;* humiliaverit *Ald;* humanaverit *corr:* humaverit *J* | sepulchris *Mg.* | *cap.* **8.** item, idem. | *cap.* **9.** canibus *Ald.* | *cap.* **10.** item, idem.

Tit. XX. Rubrica tituli numero X antescripto Alt, num. XI antescripto quasi rubrica capitis XI tituli XIX P1, sP; XI *corr:* I *Ep;* XIX *Til.* CCXXXVI *Ald;* CCXXXX *Jlz.*

Tit. XX. l. **11.** Capitula VIIII de canibus et eorum conpositione *Ch.* | cambiis *Vl.* | et eorum conpositione *desunt Ag, B, Ep, P1, 3—5, sP, V, Vl, Til.* | conpositione] conpositaue *J;* causis *Mg, Mt.* | cap̄, capitula] capituli *Ep:* capita *Ag; deest Alt, Mg, Mt, V.* | num̄., numero] numerum *Ag; deest Ald, Ep, Gu, Jlz, Mg, Mt.* | IX] VIII, *Ag, Ep, P1, 3, sP, V;* X *P4, Til;* XVIII *B; deest Mg, Mt.* | et — VIIII] quomodo componuntur *Ad.*

Tit. XX. 2.	Si seuce doctum furaverit *Mg, Mt.* Si autem seucem doctum quod triphund dicitur *Ad.*	*num.* 200 *Mg, Mt;* 244 *Ad.*		*num.* 100 *Mg;* 200 *Mt;* 241 *Ald;* 242 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
3.	Si seuce investigatorem furaverit *Mg, Mt.* Qui in ligamine vestium (!) tenet *Ad.*	*num.* 201 *Mg, Mt;* 245 *Ad.*	*cum cap.* 2 *conj. Ad.*	*num.* 2 *sP;* 101 *Mg;* 201 *Mt;* 242 *Ald; sine num. Ad, Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
4.	Si bibarhunt furaverit vel occiderit *Mg, Mt.* De his canibus quos piparhund vocant *Ad.*	*num.* 202 *Mg, Mt;* 247 *Ad*		*num.* 102 *Mg;* 142 *Ad;* 202 *Mt;* 243 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
			In Ald, Jlz sequitur caput 6.	
5.	De canibus veltricis *Ad, Mg, Mt.*	*num.* 203 *Mg, Mt;* 248 *Ad.*	*caput deest L.*	*num.* 103 *Mg;* 143 *Ad;* 203 *Mt;* 247 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, P6, T2 m. pr.*
			In Ald, Jlz post c. XX, 7. *In Ald sequitur c.* 9. *In Jlz sequitur c.* 8.	
6.	De cane apud huioari *Mg, Mt.* De eo cane qui dicitur habehunt *Ad.*	*num.* 204 *Mg, Mt;* 249 *Ad.*	*caput deest L, Sich.*	*num.* 6 *J;* 104 *Mg;* 144 *Ad;* 204 *Mt;* 244 *Ald; sine num. Alt, Ch, Gr, Jlz, P6, T2 m. pr.*
			In Ald, Jlz post c. 4.	
7.	De canibus qui ursos vel bubalos capiunt *Mg, Mt.* *deest Ad.*	*num.* 205 *Mg, Mt.*	*deest L.*	*num.* [illegible]; 105 *Mg;* 145 *Ad;* 205 *Mt;* 245 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, P6, T2 m. pr.*

Tit. XX. Cap. **2.** dotum *Mg.* | *cap.* **4.** piparhund *corr.:* piberhunt *Ad.* | *cap.* **5.** [illegible] *Mt.* | *cap.* **6.** hueari *Mg.* | *cap.* **7.** urso *Mt.* bubalus *Mg.*

Tit. XX. 8.	De cane pastorali *Mg, Mt.* Qui vero pastoralem qui lupum mordet *Ad.*	*num.* 206*Mg, Mt*: 250 *Ad.*	*In Jlz post c. XX, 5.*	*num.* 7 *Gw;* 106 *Mg;* 146 *Ad;* 206 *Mt;* 246 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.*
			In Ald sequitur c. 5.	
9.	De cane qui curtem defendit *Mg, Mt.* Si autem qui curtem domini sui defendit *Ad.*	*num.* 207*Mg, Mt*: 251 *Ad.*	*In Ald post c. XX,* 5.	*num.* 8 *Gw;* 107 *Mg;* 147 *Ad;* 207 *Mt;* 248 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.*
10.	De cane occiso, si per vestimentum aut per membrum aliquem adprehenderit *Mg, Mt.* *deest Ad.*	*num.* 208*Mg, Mt.*	*caput deest Sich; hic caput distinguit L, Mg, Mt, P*1.3.4.6; *cum cap.* 9 *conj. ceteri*	*num.* 10 *P*1.3.4; 108 *Mg;* 208 *Mt; sine num. ceteri*

Tit. XXI.	DE ACCIPITRIBUS VEL AVIBUS CAPITULA VI. *Index tituli deest Bb, G, K, P*2, *W.* *Capita distinguunt Ad, Mg, Mt: in ceteris codicibus index capitum deest.*		*Titulus deest B, Em, G, K, P*5, *S, Vl, W.* *Titulum non distinguit P*6. *Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, L, Mg, P*6.

1.	De accipitre cranochari occiso *Mg, Mt.* Si quis accipitrem occidit, quem chranochari vocant *Ad.*	*num.* 119*Mg, Mt*: 252 *Ad.*	*capita non distinguit Her.*	*num.* 109 *Mg;* 148 *Ad;* 209 *Mt;* 249 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.*
2.	De eo qui dicitur canspuh *Ad.* De gransfu accipitre occiso *Mg, Mt.*	*num.* 210*Mg, Mt*: 253 *Ald.*	*caput deest Her, P*6.	*num.* 110 *Mg;* 149 *Ad;* 210 *Mt;* 250 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, T*2 *m. pr.*

Tit. XX Cap. **10**. adprehendit *corr:* adprehenderit *Mg.* aliqd *Mg.*

*Tit. XXI. Rubrica tituli numero XII antescripto quasi rubrica capitis XII tituli XIX P*1, *sP;* XI *Alt;* XX *Til.*

Tit. XXI. l. **14** capitula VI de accipitribus vel avibus *Ch.* acceptoribus *Mg, sP;* accipitris *Ald, Jlz.* avibus] animalibus *Ag, sP:* volucribus *Ad.* vel avibus capitula VI *desunt Mg, Mt.* capitula VI *desunt Ad, B, Ep.* cap, capitula] capita *Ag;* capitulo *V.* numero *P*4, *deest B;* capitula numero *T*1. VI] V *Ald Gw, Jlz.*

Cap. **1**. accipitrem *Mg.* chranochario *Mt.*

Tit. XXI. 3.	Illum qui dicitur anothapuh *Ad.* De manuphu occiso *Mg, Mt.*	*num.* 211 *Mg. Mt:* 254 *Ad*	*caput deest Sich; cum cap. 2 coni. L, T 2*	*num.* 2 *Her;* 4 *P2;* 111 *Mg;* 211 *Mt;* 251 *Ald; sine num. Ad, Alt, Ch, Jlz, P1. 6.*
4	De sparwariis *Ad.* De sperariis simili subiaceat sententia *Mg, Mt.*	*num.* 212 *Mg. Mt:* 255 *Ad*	*hoc loco et in fine textus legis Gic*	*num.* 3 *P1. T 2 m. rec.;* 4 *et* 112 *Mg;* 150 *Ad;* 212 *Mt;* 252 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
			In Ad sequitur cap. XXI, 6	
5.	De silvaticis avibus quos per documenta humana dom. *Ad.* *deest Mg, Mt.*	*num.* 256 *Ad.*	*In Ad post c. 6; cum cap. 4 coni. Ald*	*num* 4 *P1;* 113 *Mg;* 152 *Ad;* 213 *Mt; sine num. Ald, Alt, Ch, Jlz, L, P6, T 2 m. pr.*
			In Ad sequitur cap. XXI, 7.	
6	Si furtim ablati fuerint *Mg, Mt.* Si vero furto ablati fuerint *Ad.*	*num.* 213 *Mg. Mt:* 257 *Ad*	*In Ad post c. 4*	*num.* 5 *P1. T 2 m. rec.;* 114 *Mg;* 151 *Ad;* 214 *Mt.* 253 *Ald; sine num. A[illegible], [illegible], J[illegible], L, [illegible]6. T 2 [illegible]*
	De aliis domesticis avibus *Mg, Mt.* *deest Ad.*	*num* 214 *Mg, Mt*		

Tit. XXI. Cap. 4. similiter *Mt* [illegible] sententiam *Mt* [illegible] *cap.* 5. avibus [illegible] *cap.* 6. [illegible] *Mt*

Tit. XXII. DE POMARIIS ET NEMORIBUS ATQUE APIBUS CAPITULA XI.

Titulus deest B. Em. G. K. P5, S. Vl. W.

In tres titulos divisus T2, Her.

Rubrica tituli deest Ad. Alt. L.

Index tituli deest Bb. G. K. P2. W.

Capita distinguunt Ad. Mg. Mt; in ceteris codicibus index capitum deest.

1.	Si quis alienum pomerium exfoderint *Ad.* De arboribus per invidiam excisis *Mg, Mt.*	*num.* 215 *Mg. Mt;* 258 *Ad.*	*secunda pars capitis deest Sich.*	*num.* 115 *Mg;* 153 *Ad;* 215 *Mt;* 254 *Ald, Jlz; sine num. Alt, L. P6*
2.	Si quis aliena memoria reciderit *Ad.* De eo qui alienam rem cira preciderit *Mg. Mt.*	*num.* 216 *Mg, Mt;* 259 *Ad.*	*caput deest Sich.*	*num.* 116 *Mg;* 154 *Ad;* 216 *Mt;* 255 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L. P6, T2 m. pr.*
3.	Et si ad numerum VI per singut rest. *Ad.* De arborum numerositate *Mg, Mt.*	*num.* 217 *Mg, Mt;* 260 *Ad.*	*cum cap. 2 conj. T2. Her; pars prior cum cap. 2 con., sed intra norma caput distinguit Ag. Mg, Mt, sP; caput deest Sich.*	*num. 3 sP. Ag;* 117 *Mg;* 155 *Ad;* 217 *Mt;* 256 *Ald; sine num. Alt. Jlz, L. P6. T2 m. pr.*

In Alt sequitur cap. IX, 12.

Hic titulum XLVIII De nemore *distinguit T2.*

Hic titulum De nemoribus *distinguit Her.*

Hic titulum: L. De tavis *distinguit T 2.*

Tit. XXII. l. 1. Rubrica tituli numero XIII antescripto quasi rubrica capitis XIII tituli XIX Ep. P1. sP; in B rubricae anteriori avibus moribus atque *etc. commiscetur.* *Tit.* XXII] XXI *Til* capitula XI de pomariis et nemoribus atque apibus *Ch.* pomeriis *Ad, J, T1. Alt;* pomaribus *sP. Vl;* de pomariis et *desunt B.* nemoribus] moribus *B;* nemo *Ep;* nemoriis *P1.* capitula XI] et eorum compositionibus *Mg. Mt.* atque apibus] et apibus *Cor;* apibus et avibus *Ald;* apibus atque avibus *Jlz;* adque apibus *sP; desunt Ch.* atque — XI *desunt Ep.* cap. capitula] capitula *Ch;* capita *Ag;* numero *P4.* capitula numero *T1* capitula XI *desunt Ad* XI] VI *Vl.*

Cap. 1. excussis *Mg.* | *cap.* 2. rem] nem *Mg.* | *cap.* 3. numerositatem *Mt.*

Tit. XXI. 4.	De compositione arborum usque ad XVIII solidos *Mg, Mt.* De favis ver tremis et simile restitue *Ad.*	*num.* 218 *Mg, Mt;* 261 *Ad.*	*caput deest Alt.* *Hic titulum* De silvis *distinguit T2.*	*num.* 5 *Gu;* 118 *Mg;* 218 *Mt;* 257 *Ald; sine num. Jlz, L, P6.*
5.	Si malum vel pirum vel cetera huius modi *Ad.* De melo vel piro et cetera *Mg, Mt.*	*num.* 219 *Mg, Mt;* 262 *Ad.*	*caput deest Sch; cum cap. 4 coni Her.*	*num.* 4 *T2 m. rec.;* 6 *Gu,* 119 *Mg;* 157 *Ad;* 219 *Mt;* 258 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
6.	Si duo deminutis silvis de luco vel cet. *Ad.* De diminutis silvis, si aliquis capellaverit *Mg, Mt.*	*num.* 220 *Mg, Mt;* 263 *Ad.*	*caput deest Sch.*	*num.* 5 *T2 m. rec.;* 120 *Mg;* 158 *Ad;* 220 *Mt;* 259 *Ald; sine num. Alt, Ch, Gu, Jlz, L, P6, T2 m. pr.*
7.	Si amplius fuerit numerus vegitarum *Ad.* Si post compositionem capellaverit *Mg, Mt.*	*num.* 221 *Mg, Mt;* 264 *Ad.*	*cap. deest Alt, Sch; cum cap. 6 coni L, P6; pars prima cum cap. 6 con.* [illegible] *Mg, Mt at* [illegible] *cap. 121 distinguitur Mg;* [illegible] *cap. 6 7 de* [illegible] *T2 m. rec.* *Hic titulum* De [illegible] *distinguit Alt, Gu, He* [illegible] *T2 m. rec.*	*num.* 6 *et* 7 *T2 m. rec.;* 7 *Gu,* 121 *Mg;* 159 *Ad;* 260 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P6, T2 m. pr.*
8.	Si apes id est examen *Ad.* Si aliquis suas apes in silvam alterius scierit *Mg, Mt.*	*num.* 222 *Mg, Mt;* 265 *Ad.*	*caput deest Sch.*	*num.* 1 [illegible] 122 *Mg;* 160 *Ad;* 261 *Ald; sine num.* [illegible] *Gu, Jlz, L, Mt, P6, T2* [illegible]

Tit. XXII cap. 4 [illegible] *Mg* [illegible] *Mt* [illegible] *cap. 5* [illegible] *Mt* [illegible] *7* [illegible] *Mt* [illegible] *cap. 8.* aliquas *Mt* [illegible] scierit [illegible] *Mt.*

Tit. XXII				
9	Si autem in capturam quos ad capiendos apes *Ad.* Si in alterius vasculum apes intraverit *Mg, Mt.*	*num* 223 *Mg, Mt*; 266 *Ad.*	*cum cap.* 8 *conj. L*; *caput deest Sich.*	*num.* 2 *Gw, T* 2 *m. rec., Her*; 123 *Mg*; 161 *Ad*; 262 *Ald*; *sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *T* 2 *m. pr.*
10	Si autem dominum arboris vel vasculi interept. *Ad.* De variis causis apium et ut nullus de alterius silva eas tollere presumat *Mg, Mt.*	*num* 224 *Mg, Mt*; 267 *Ad.*	*cum cap.* 9 *conj. Ad, L, Mt*; *caput deest Sich*	*num.* 3 *Gw, T* 2 *m. rec., Her*; 124 *Mg*; 263 *Ald*; *sine num. Ad, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *V.*
11	Pari modo de avibus sententia subiacent *Ad.* *deest Mg, Mt.*	*num* 268 *Ad.*	*caput deest Alt, Sich*; *cum cap.* 10 *conj. Mg, Mt, [Ag, Ad].*	*num.* 4 *Gw, T* 2 *m. rec.*; 162 *Ad*; 264 *Ald*; *sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6.
	Explicit capitula.			

Tit. XXII. Cap. **10.** silvas *Mg.* ‖ Explicit capitula *Ag, K, Mg, Mt, P* 4, *sP; in cett. desunt.* expliciant *P* 1; expliciunt *K.* cap. capitula. *In P* 3 *sequitur rubrica tituli I (infra p.* 267, *l.* 3—5*); in B, Bb, P* 1 *sequitur prologus legis (supra p.* 196 *sqq.).*

DE PORCIS CAPITULUM I.

Haec rubrica hoc loco exstat Alt, Ch, J, T 1 *[sine numero]. Cf. supra p.* 216 *c.* 26, *ubi lineae* 27—28 *corrigendae sunt: Ch pro Bb et T* 1 *pro P* 1. 2

porcus *J.* cap. capitulum] capituli *Ch*

CAPITULA II DE SERVO FISCALINO.

Haec rubrica hoc loco exstat Ch [sine numero].

II. INDEX CODICIS K[1].

Hoc decretum apud regem et principes eius et apud cunctum populum Christianum qui infra regnum Mervungorum consistunt.

INCIPIUNT CAPITULA.

		haec editio
I, 1.	Ut si quis liber Baiuvarius vel quiscumque alodem suam ad ecclesiam vel quamcumque rem donare voluerit, liberam habeat potestatem.	I, 1.
2.	De his qui contra legem ecclesiam fraudare voluerint.	2.
3.	De furtis ecclesiae quomodo conponantur.	3.
4.	De his qui servum ecclesiae ad fugiendum suaserint.	4.
5.	De his qui servum ecclesiae sine mortali crimine interimerint.	5.
6.	De his qui res ecclesiae igne cremaverint.	6.
7.	De his qui rei sunt et confugium fecerint ad ecclesiam.	7.
8.	De conpositione ministrorum ecclesiae, quomodo conponantur.	8.
9.	De presbiteris vel diaconibus, quomodo conponantur.	9.
10.	De solis episcopis et illorum interfectione.	10.
11.	De sanctimonialibus vel Deo dicatis.	11.
12.	De presbiteris et diaconibus, ut minime habitent cum mulieribus.	12.
13.	De colonis vel servis ecclesiae qualiter serviant.	13.

II. De vitiatis animalibus.

1.	Si laesum recipere noluerit.	XIIII[2]. 7.
2.	Si oculum alterius animalis excusserit.	8.
3.	Si bovi cornum.	9.
4.	Si vaccae.	10.
5.	Si caudam amputaverit.	11.
6.	De medioeribus.	12.
7.	De deterioribus.	13.
8.	De vaccae huiusmodi laesione.	14.
9.	De iniuste usis animalibus.	15.
10.	Item ut supra, si contumaciter perpetratur	16
11.	Ut minime praesumat alienum.	17.
12.	Animal occidere.	17.

1) *Hic index non concordat cum ordine capitum textus eiusdem codicis.* 2) *Hic titulus in textu codicis K deest.*

	III. De commendatis et domorum custodia.	*haec editio*
1.	De custodia.	XV[1], 1.
2.	Si aurum furaverit.	2.
3.	De incendio huiusmodi.	3.
4.	De commendata et furata.	4.
5.	De tempore statuto.	5.
6.	De re in contentione posita.	6.
7.	De viduis.	7.
8.	De secundis nuptiis.	8.
9.	De divisione inter fratres.	9.
10.	De eo qui sine liberis moritur.	10.

	IV. De venditionibus.	
1.	Si res alienas vendiderit.	XVI[1], 1.
2.	Si quis possessionem vendiderit.	2.
3.	Si a servo alieno conparaverit.	3.
4.	De contentione venditae rei.	4.
5.	Si ingenuum hominem vendiderit.	5.
6.	Si servum proprium.	6.
7.	Si servus de suo fuerit redemptus.	7.
8.	De commutatione.	8.
9.	De venditionis forma.	9.
10.	De arris.	10.
11.	De firmatione.	11.
12.	Item ut supra.	12.
13.	Item ut supra.	13.
14.	Simili modo.	14.
15.	Ut per cartam firmentur aut testes.	15.
16.	De pactis vel placitis.	16.

	V. De testibus adhibendis.	
1.	De testibus.	XVII[1], 1.
2.	Si suum voluerit vindicare.	2.
3.	Si testem habuerit per aurem tractum.	3.
4.	Si victus fuerit.	4.
5.	Si cum uxore alterius quis concubuerit.	VIII, 1.
6.	De servis qui hoc commiserint.	2.
7.	Si propter libidinem manus iniecerit.	3.
8.	Si indumenta super genucla elevaverit.	4.
9.	De discriminalibus reiectis.	5.
10.	De raptu virginum.	6.
11.	Si quis viduam rapuerit.	7.
12.	De fornicatione cum libera.	8.
13.	Si servus cum libera fornicaverit.	9.
14.	Si cum libera manu missa fornicaverit.	10.
15.	Si cum virgine quae per manum libera missa est.	11.
16.	Si cum ancilla alterius.	12.
17.	Si cum ancilla virgine	13.

1) *Hic titulus in textu codicis K deest.*

		haec editio
18.	Si uxorem propriam propter invidiam dimiserit.	VIII, 14.
19.	Si desponsatam non acceperit.	15.
20.	Si alterius sponsam rapuerit.	16.
21.	Si promissione feminam fraudaverit.	17.
22.	De avorso per potionem facto.	18.
23.	Vario modo dicit de avorso.	19.
24.	De conpositione avorsi perpetrati.	20.
25.	De diuturna dolore parentum.	21.
26.	De debilitate avorsi.	22.
27.	De avorso ancillae ut supra.	23.

VI. De furtu.

1.	Si liber furtum fecerit.	VIIII, 1.
2.	Si in ecclesia furaverit.	2.
3.	Si maiorem peccuniam furaverit.	3.
4.	Si liberum hominem furaverit.	4.
5.	Fur nocturno tempore captus in furto.	6.
6.	Si alienum servum furtum suaserit.	7.
7.	Si nesciens a fure aliquid conparaverit.	8.
8.	Si aurum vel species reliquas.	9.
9.	Si occulte alienum animal interfecerit.	10.
10.	Si casu occiderit alienum animal.	11.
11.	De tintinnabulo.	12.
12.	De orto.	13.
13.	De furtiva re conparata.	14.
14.	Idem ut supra.	15.
15.	De custodia furtivae rei.	16.
16.	De conpositione a latrone accepta.	17.
17.	Ut sacramenta non cito fiant.	18.
18.	De falsa suggestione.	19.
19.	De accusatione servi alterius.	20.

VII. De incendio domorum.

1.	De inmissione ignis per noctem.	X, 1.
2.	De scoria liberi	2.

VIII. De minore incendio.

1.	De culminum eiectione aedificiorum.	X, 3.
2.	De igne immisso et extincto.	4.
3.	De dissipatione domi.	5.
4.	De culmine	6
5.	De columna culminis.	7.
6.	De angulari columna interioris.	8.
7.	De ceteris huius ordinis columnis.	9.
8.	De exterioris ordinis angulari columna.	10.
9.	De ceteris huius ordinis columnis.	11
10.	De trabibus.	12.
11.	De spangis quae parietes continent.	13.
12.	De ceteris aedificii sumptibus.	14.
13.	De curtis dissipatione.	15.

		hanc editio
14.	De exteriore sepe.	X. 16.
15.	De superiori pertica.	17.
16.	De signis ob defensionem positis.	18.
17.	De via publica.	19.
18.	De convicinale.	20.
19.	De semita.	21.
20.	De fonte.	22.
21.	Item ut supra.	23.

VIIII. De violentia.

1.	De curte.	XI. 1.
2.	De domo.	2.
3.	Ut supra.	3.
4.	Simili modo.	4
5.	De limitibus.	XII. 1.
6.	Si servus hoc fecerit.	2.
7.	Si casu.	3.
8.	De contentione terminorum.	4.
9.	De novo termino prohibendo.	5.
10.	Si liber hoc fecerit.	6.
11.	Si servus.	7.
12.	De signa non evidentia.	8.
13.	De iacentibus columnis.	9[1].
14.	De ceteris huiusmodi.	10[2].
15.	De materiis non elevatis.	11[2].

X. De pignoribus.

1.	Ut minime liceat pignorare.	XIII[2]. 1.
2.	De eo qui non vult iusticiam facere.	2.
3.	Si contra legem pignoraverit.	3.
4.	Si porcos in pignus tulerit.	4.
5.	Si oves tulerit in pignus.	5.
6.	Si messem aut prata araverit.	6.
7.	Si messem maturam furaverit.	7.
8.	Si alterius initiaverit messem.	8.
9.	Si servum ad fugiendum suaserit.	9.

XI. De vitiatis animalibus.

1.	De animalibus vitiosis.	XIIII[2]. 1.
2.	Qui ea in sepem conpellerit.	2.
3.	Si dominus sepis hoc fecerit.	3.
4.	Statim si mortua non fuerit.	4.
5.	Si confessus est, recipiat eum.	5.
6.	De restituendis animalibus.	6.

Expliciunt capitula.

1) *Textus codicis in hoc capite explicit, cetera desunt.* 2) *Haec capita vel tituli in textu codicis K desunt.*

III. INDEX[1] CODICIS T2.

		haec editio
I.	Si quis liber persona res suas dederit ad ecclesiam.	I. 1.
II.	Si quis culpabilis ad ęcclesiam confugerit.	7.
III.	De ministris ęcclesię, quomodo conpon.	8.
IIII.	De presbiteris vel diaconis, quomodo conpon.	9.
V.	De episcopo quem constituit rex, quomodo conpon.	10.
VI.	De sanctemoniale, hoc est Deo dicata, quomodo conpon.	11.
VII.	De presbiteris et diaconis et de ecclesiae ministris, ut nullus secum habeat mulierem extraneam in domo.	12.
VIII.	De colonis servis ecclesiis qualiter serviant.	13.
VIIII.	De ducibus causis qui ad eum pertingunt.	II.
X.	Ut placita fiant per calendas.	II. 14.
XI.	De geneloia qui vocantur hosi droza fagana hahilinga ęnidn.	III.
XII.	De liberis, quomodo conpon.	IV.
XIII.	De peregrinis transeuntis viam.	IV, 31
XIIII.	De servis qui liberum vendiderit vel furaverit.	IX. 5.
XV.	De his qui per manum dimissi sunt liberi, quod frilaz vocant.	V.
XVI.	De servis, quomodo conpon.	VI.
XVII.	De uxoribus vel sponsas, quomodo conpon.	VIII.
XVIII.	De furtu.	IX.
XVIIII.	Ut sacramenta non cito fiant.	IX. 18.
XX.	De falsa suggestione.	19.
XXI.	De fontis inmunditię.	X. 22.
XXII.	De vinditionibus.	XVI.
XXIII.	De eo qui arras dederit.	XVI. 10.
XXIIII.	De pignis.	XIII.
XXV.	De violentio.	XI.
XXVI.	De messe vel pratum.	6.
XXVII.	De eo qui parentem suum occisum vindicat.	IV. 29.
XXVIII.	De testibus.	XVII.
XXVIIII.	De via publica et de semitis vicinalis.	X. 19.
XXX.	De nuptiis inlicitis.	VII.
XXXI.	De operibus in die dominico.	VII. 4.
XXXII.	De eo qui alienum animal occidit.	XIV. 17.
XXXIII.	[D]e commendatis vel commodatis.	XV. 1 sqq.
XXXIIII.	De viduis qui post mortem mariti permaneat.	17
XXXV.	De hereditate fratris.	8.

1 *Non concordat cum ordine capitum textus huius codicis.*

INCIPIT LEX BAIWARIORUM.

[TITULUS I.]

HOC DECRETUM EST APUD REGEM ET PRINCIPES EIUS ET APUD CUNCTUM POPULUM CHRISTIANUM, QUI INFRA REGNUM MERUUUNGORUM CONSISTUNT[1].

Inscriptio e codd. Ag, Her, Mg, Mt, K, P2—6, Sich, Til, V, Vl; deest cett., in P3 inscriptio sequitur rubricam tituli I. ‖ *l.* **1.** i. l. Baiuariorum *Ag;* i. l. Baioariorum *Mg, Mt;* incipit textum eiusdem legis Baiuariorum *sP;* incipit liber legis Baiuuariorum *K;* incipit pactum Bawarorum *Ald;* in nomine domini incipit lex Baioriorum *Her:* lex Baiuuariorum *Til;* Leges baioariorum latae a Theoderico rege Francorum *Sich.*

Numeri titulorum omnes desunt in omnibus codicibus exceptis Her, Til.

Titulus I: Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P1—6, sP, Sich, T1, 2, Til, V; capp. 1—6 (initium) Vl; capp. 2 sqq. G; capp. 1—3 (p. 271, l. 4) S; cap. 1 (p. 269, l. 3) cap. 4 (p. 272, l. 9) Em; capp. 6 sqq. W.

Rubrica tituli deest Mg, Mt, sP, Sich, T2; indici praeposita et prologo adiuncta (cf. p. 203, l. 29) Ag, Bb, G, (K), P1, 2, 4, V, Vl; in Her, Til fini legis Alamannorum adiuncta; in P3 ante inscriptionem in fine indicis (cf. p. 260, l. 18 et supra l. 6. 7): hoc loco cett.

Tit. I. inscribunt: De rebus ecclesiae non alienandis *Sich;* De ecclesiasticis rebus, de libris legis institutionum, quae ad clerum pertinent seu ecclesiarum iure *Til.* ‖ *l.* **3.** hoc *deest L, P6, Vl.* decretum est *Ag, B, G, Her, Mt, P1, 2, sP, Sich, T2 m. rec., V, Vl;* decreto *Bos, S;* decretum *cett.* aput *Alt, L.* [. . . .]m *Ep.*[2] reges *Ald, G, Gw, Jlz, P3.* principibus *Ald, Alt, Ep, L, H, J, P4, 6;* principem *Vl.* eius *deest G.* ‖ *l.* **4.** et *deest P6.* aput *Ep, L, P6; deest G.* cunctum populum christianum *Ad, Ag, B, Ch, G, Gw, H, Her, K, Mt, P1—4, sP, Sich, Til, V, Vl* (cunctum *corr. e* cunctumque) *T1;* cunctum populum christianorum *Ald, Jlz;* cunctos populos christianos *Bb;* cuncto populo christiano continetur *Ep;* cuncto populo christiano *cett.* qui] que *L.* ‖ *l.* **5.** Meruungorum consistunt *desunt Vl.* Meruuungorum *Alt, P1—3, V;* Meruuuingorum *Gw;* Meruungorum *Ag, Bos, H, J, K, P4;* mini *(? corr.)* Meruuingorum *Ald;* Meruuingorum *Ad, Ep, Jlz, T1;* Meruuungo *Bb;* Meruengorum *B;* Mervingorum *S;* Meruuuogorum *G;* numerum . . . quorum *L* (. . *literae erasae*); eorum quorum *P6; deest Ch;* Meruuingi dicti reges Francorum uti iam cesares a Merovego, qui primus Francos trans Rhenum traduxit in Romanum imperium et Galliam. Eius arx in Turingia extat proxime Hermesphorth merwespurg *glossa saec. XV T1.* consistunt *deest G;* insistunt *Bb;* consistant *L;* sunt *Ch;* consistunt, oportet ut hanc legem sequantur *Ep.*

---

1) *De hoc titulo et titulo II cf.* P. Roth, *'Zur Geschichte des bairischen Volksrechts'* p. 9; G. Waitz, *'Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften'* 1869, nr. 8, p. 119 sqq.; H. Brunner, *'Über ein verschollenes merowingisches Königsgesetz des 7. Jahrhunderts, Sitzungs-Berichte der kgl. preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1901, p. 932 sq., *qui titulum I et II et rubricam tituli primi ex vetere lege regum aevi Merovingici sumptam esse docuit;* E. v. Schwind, *'Neues Archiv'* XXXIII, p. 608 sqq. 2) *Cf. supra p.* 186 *l.* 12 sq.

I. [Ut si quis liber Baiuuarius vel quiscumque alodem suam ad ecclesiam vel quamcumque rem donare voluerit, liberam habeat potestatem.]

cf. L. Alam. I, 1.

Ut si quis liber persona[1] voluerit et dederit res suas ad ecclesiam pro redemptione animae suae, licentiam habeat de portione sua, postquam cum filiis suis partivit[2]. Nullus eum prohibeat; non rex, non dux nec ulla persona habeat potestatem prohibendi ei[3].

Et quicquid donaverit, villas terram mancipia vel aliquam pecuniam, omnia quaecumque donaverit pro redemptione animae suae, hoc per epistolam[4] confirmet

---

L. Alam. I, 1. Ut si quis liber res suas *vel semet ipsum* ad eclesiam *tradere* voluerit, nullus habeat licentiam *contradicere* ei non dux *non comes* nec ulla persona, *sed spontanea voluntate liceat christiano homini Deo servire et de propriis rebus suis semet ipsum redimere. Et qui voluerit hoc facere* per *cartam de rebus suis ad ecclesiam ubi dare voluerit,* firm*itatem*

Cap. I deest G, W; initium — p. 269, *l.* 3 *deest Em.* ‖ *l.* **1.** I *deest Ald, Alt, Bos, Gw, J, Jlz, L, Mt, P* 1—4, 6. *S, Sich, T* 2 *m. pr.;* capitulum primum *Bb:* primum capitulum *Ad;* cap. I *Ch;* Tit. I *Her. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Ut — potestatem] de donationibus ecclesiasticis *Her.* Ut] et *P* 6. quis liber] quislibet *P* 6. bacuarius *L;* baiuuarius *Til;* bauuuarius *P* 6. quiscumque *L.* suam *Til:* suum *cett.* ‖ *l.* **2.** quamcumque *Til,* quocumque *P* 6, quacumque *cett.* ‖ *l.* **4.** *Textum capitis I cum rubrica tituli I conj. Ald, Gw, Jlz.* Ut] *deest B, L, P* 6, *Sich;* etsi *Bos;* et *S;* . . t *Alt.* quis] qua *Sich, T* 2 *(m. rec.).* liber *deest P* 2; liver *sP;* libera *Ep, Sich; m. rec. addit supra lineam* ex sua *T* 1; liber baiouariorum *Mg, Mt, corr:* baioariorum *Mt.* persona *deest Bb;* homo *Ald, Gw, Jlz;* personam *sP.* voluerit] voluaerit *L; supra lineam addit:* dare *T* 1. voluerit et — ecclesiam *oblitteravit T* 2 *(m. rec.).* voluerit et *desunt Sich.* ut et, (ut *erasum*) *L.* dederit] dedederit *Ch;* dederit se vel res suas *(cf. L. Alam.; supra l.* 10*) Ald, Gw, Jlz.* ad *deest Ald.* ecclesie *sP.* redemtione *vel* redemptione] redemptionem *Ep, L, sP;* redemptione *corr. L;* redeptione *Ald;* demptione *Mg.* ‖ *l.* **5.** animae suae *desunt Ep;* suae animae *P* 2. licentiam — sua *desunt Sich.* de portione sua] *desunt Ad;* cum portione sua *Ald, Gw, Jlz;* ex p. s. *Ep;* et p. s. *H, S;* et portionem suam *P* 6; de portionem suam *Ag, Mg, Mt.* postquam — partivit *m. rec. T* 1. posquam *P* 6; posteaquam *Sich.* cum *deest P* 6, *S.* suis *deest Ad, Bb, Ep, P* 1. partivit] *m. rec. supra lineam L; corr:* partitus est *T* 2 *(m. rec.);* partita est *Sich;* partitur *Ald, Ch, Ep, H, Gw, Jlz.* ‖ *l.* **6.** nullus] . . ullus *(lit. initialis deest) Ald.* eam *L, sP, Sich;* enim *Ald.* proibeat *P* 3. nec rex *S.* non dux *desunt J;* nec dux *S.* nec nulla *S, P* 6; neque ulla *Mg, Mt;* neque ulla alia *Sich.* abeat *sP.* ‖ *l.* **7.** ei *Ag, Alt, B, Ep, H, J, K, Mg, Mt, P* 1—3, *Sich, S, T* 1, 2 *m. prima, Til, V, Vl; deest L, P* 6; eam *Sich:* eum *cett.*

l. **8.** et quidquid *sP;* quicumque et quidquid *Her;* eum quicquid *Bos;* et quitquit *Ch.* villam *P* 6; illa *Vl.* terra *Ald, Ep, H, J, L, Mg, S, T* 2 *(m. pr.);* terras *Bb, sP;* terram vel *Her.* aliqua *Alt, H, J, L, Mg, P* 6, *S, T* 2 *(m. prima);* alia *Ep, sP;* aliam *Ald, Bb, Bos, Ch; deest Sich.* pecunia *Alt, Ep, H, J, L, Mg, P* 6, *sP, S, T* 2 *(m. prima);* peccuniam *Bb.* ‖ *l.* **9.** pro *deest Bb.* redemptionem *Ald, Ep, J;* redemtione *vel* redemptione *cett.* animae suae hoc *desunt Sich.* hoc] haec *Gw;* ut *sP.* epistulam *Alt, J, P* 3, *V.*

1) *Cf. Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 6. 2) *Cf. l. Visig. IV,* 5, 1. 2; *l. Burg.* 1 § 1; 24 § 5; 51 § 1; *l. Thuring.* 54; *l. Alam. I,* 1; *l. Sax.* 62. 64. — *Cf. e. g. Trad. Frising. (ed. Th. Bitterauf) nr.* 143: postquam partivi cum filio meo. — *De his institutionibus iuris, quae dicuntur 'Warterecht' et 'Freiteilsrecht', cf. J. Ficker, 'Untersuchungen zur Erbenfolge' I,* 253, 271 *sqq.; V,* 1, 164 *sqq.; S. Adler, 'Über das Erbenwartrecht' p.* 1, 29 *sqq.; idem, 'Güterrecht und Abschichtungsrecht in den ältesten bayerischen Rechtsquellen'; A. Heusler, 'Institutionen des deutschen Privatrechts' I,* 227 *sq., II,* 54 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' I²,* p. 281 *sq.; 'Beiträge zur Geschichte des Warterechtes' in 'Festgabe für Dernburg, überreicht von der Juristenfakultät der Universität Berlin' p.* 39 *sqq.* 3) *Cf. etiam Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 6. 4) *In lege Baiwariorum adhibitur terminus baiwaricus* 'epistola', *non alamannicus* 'carta', *cf. H. Brunner, 'DRG.' I², p.* 458, *n.* 19.

propria manu sua[1] ipse et testes adhibeat VI vel amplius[2], si voluerit, inponant manus suas in epistula et nomina eorum notent ibi, quem ipse rogaverit. Et tunc ipsam epistulam ponat super altare[3] et sic tradat ipsam pecuniam coram sacerdote qui ibi deservit[4].

Et post haec nullam habeat potestatem exinde nec ipse nec posteri eius, nisi defensor[5] ecclesiae ipsius per beneficium prestare voluerit ei; sed apud episcopum defendantur res ecclesiae, quicquid a Christianis ad aecclesiam Dei datum fuerit*.

*) *In T* 1 *manus s. XV addit:* Solidum pro libra credo usurpari pfündt in bauaria Coe.

---

faciat et testes sex vel *septem* adhibeat, et nomina eorum *ipsa carta contineat* et coram sacerdote qui *ad illam ecclesiam* deservit, super altare ponat *et proprietas de rebus ipsis ad illam ecclesiam in perpetuum permaneat.*

Cap. I. ‖ *l.* **1.** et propria *P* 6, *Vl.* sua *m. rec. in margine Ch; deest Ad, Mt.* ipse *deest Sich.* adibeat *P* 4. sex *deest Alt;* III *Her;* VII *Ald.* amplius. Si *Bb, Bos, Ch, L, T* 1. si voluerint amplius *Gw;* si voluerit amplius *Ald, Jlz;* si voluerit — in epistula *desunt Sich.* voluerit *Ag, Bos, Her, J, Mg, P* 1, 2, 4, 5, *T* 2 *(m. rec.) Til:* voluaerit *L;* voluerint *cett.* inponat *Mt, sP, Til, Vl:* inponet *P* 1; inponit *K;* et inponant *Gw, Jlz, P* 5. manum *B.* *l.* **2.** suas *deest Mg, Mt: in margine Alt;* suam *B.* epistula *P* 3, *V;* epistua *J;* epistulam *Alt;* epistolam *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, H, Jlz, T;* epistola *cett.* nomina] omnia *corr.* onnia *J;* omnia *Ag.* notent *(n deletum) T* 2, *(n erasum) J;* notentur *Ad, B, Til; deest Bb:* notet *Ald, Gw, Jlz:* ponantur *Sich.* hibi *L:* in epistola *Sich.* quos *Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, J, L, Mg, Mt, P* 5, *T* 1, *Til;* quorum *P* 4. quem ipse rogaverit *desunt Sich.* rogavit *K, P* 6; rogaverunt *Vl.* Et *deest Sich.* ipsam] per ipsam *Her, P* 3, 6. ‖ *l.* **3.** epistulam *V;* epistola *P* 3; epistolam *cett.* ponant *L, P* 5; superponat *Ald.* altarem *sP.* ipsam pecuniam tradat *Ch.* ipsam pecuniam *desunt Ep, Her, Sich, Til.* peccuniam *Bb.* pecuniam vel rem *supra lineam add. T* 2 *m. recentior.* coram sacerdote *desunt Ep.* sacerdotes *sP;* sacerdotem *Mg.* ibi deservit *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, T* 1, 2 *(m. rec.);* hibi deservit *S;* ibidem servivit *Her;* hibidem serviunt *sP;* ibidem servit *cett.* servit *hac voce incipit fragm. Em.*

l. **4.** Et] nec *Sich.* haec] hoc *Ch;* hac *Sich.* nullum *deest Sich.* potestatem habeat *B, Bb, Jlz.* exinde *deest Bb, Em, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 2 *(m. pr.); supra lineam m. rec. add. T* 1; et inde *Her;* quicquam auferre *addunt Sich, Til.* nec ipse] ex ipsa *H;* ex ipse *T* 2 *(m. prima); desunt Her, Sich.* posterius, *corr.* posteri eius *L;* posteris eius *sP.* ‖ *l.* **5.** nisi] nec *Alt.* defendor *Bb;* defensor et pastor *Bos, Ch.* ecclesiam *L;* eclesiae *Alt, Ep;* aecclesiae *J.* ipsius] illius *P* 3, *Til; deest Sich.* per beneficium *Ald, B, Gw, Jlz, Her, Mg, Mt, P* 1—4, *sP, Sich, Til, V, Vl;* pro beneficium *Ag;* per beneficium hoc illi *Sich;* beneficium *cett.* prare *Ald, Jlz.* voluerit praestare ei *Mg, Mt:* voluerit ei praestare *P* 5; si voluerit *Ad.* aput episcopum *Ald, sP;* ab episcopo *B, Gw, Jlz;* episcopo *Ald;* apud episcopos *P* 3. *l.* **6.** defendatur *Ag, Ep, K, L, P* 2, 4, 6, *sP, Vl;* defendat *Mg, Mt; deest Ald.* ecclesiae res defendantur *Ad.* ecclesiae, aeclesiae, aecclesiae] ecclesia *L.* quiquid *J;* et quicquid *Sich,* quidque *sP,* quequid *cett.* ad eclesiam Dei a christianis *Ep.* apud christianos *Bb, Ch, H, T* 1 *(m. recent.) T* 2 *(m. prima; supra lineam add:* vel a christianis *T* 1; apud christinis *P* 6; apud christianis *Mg, T* 1 *(m. prima), T* 2 *(m. rec.),* apud christianus *J, L;* christianus *Mt.* ecclesiae *Alt, P* 6. Dei *supra lineam Mg; deest Ad, Sich, Til;* di *S.* datus *Ag.*

1 *Cf. H. Brunner, 'Zur Rechtsgeschichte der römischen und germanischen Urkunde',* p. 253. 2 *Cf. infra c. XVI, 16; Decreta Dingolfingensia (infra n. III) c. 2.* 3 *Cf. l. Ribuar. LIX,* 5: cartam suam super altario positam. 4 *Cf. H. Brunner, l. c.* p. 288—302, *O. Redlich, 'Geschäftsurkunde und Beweisurkunde' in Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung', Erg. B. VI. p. 2 sqq.* 5 'Defensor ecclesiae' *munus clericale, cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.*

II. [De his qui contra legem ecclesiam fraudare voluerint].

cf. L. Alam. I, 2. Si quis aliqua persona contra res ecclesiae iniuste agere voluerit vel de rebus ecclesiae abstrahere voluerit sive ille qui dedit vel de heredibus eius aut qualiscumque homo praesumpserit, inprimis incurrat Dei iudicium et offensionem sanctae ecclesiae[1], et iudici terreno persolvat auri uncias III* et illas res ecclesiae reddat et alias similes addat[1] rege coegente vel principe qui in illa regione iudex est.

III. [De furtis ecclesiae, quomodo conponantur[2].]

cf. L. Alam. VI. Si quis res ecclesiae furaverit et exinde probatus fuerit, unamquamque rem niungeldo[3] solvat,

*) IIII *Ald, Gw, Jlz.*

L. Alam. I, 2. ***Et*** si aliqua persona aut *ipse* qui dedit vel *aliquis* de heredibus eius *postea ipsas* res *de illa* ecclesia abstrahere voluerit, *vel aliquis* homo aut qualiscumque *persona hoc* praesumpserit *facere,* incurrat Dei iudicium et *excommunicationem* sanctae ecclesiae *et effectum quod inchoavit, non obteneat et multa illa quae carta contenit,* persolvat et res illas *ex integro* reddat et *fredum in publico solvat, sicut lex habet.*

L. Alam. VI. Si quis res ecclesiae furaverit et *convictus* fuerit, *ut solvatur,* unam-

---

Cap. II. deest W; initium capitis usque (l. 5) deest G. ‖ *l.* **1.** II. *deest Alt, Em, L, P* 4, 6, *Sich, T* 2 *m. prima;* caput II (caput *m. rec.*) *J;* Tit. II *Her.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* iis *Her.* comtra *P* 6. ecclesiae *P* 6; ecclesia *L.* voluerit *P* 6. ‖ *l.* **2.** quis *deest Ad, Ald, Gw, Jlz, P* 4, *Sich, Vl; erasum P* 1; quid *Bb;* qua *Ch, Em, P* 4, *T* 1; quc *Em.* aliqua *deest Bos, Ch, T* 1; *erasum Em.* contra ecclesiae res *Ad.* aeclesiae *J.* voluerit *deletum Bb;* revoluerit *L;* voluerit ei *Ald;* volueri[.]t *erasum Em.* vel — abstrahere voluerit *desunt B.* de rebus ecclesiae *desunt Sich.* res *P.* ‖ *l.* **3.** aecclesiae *J.* abstraere *sP;* abstrare *Bb;* aliquid abstrahere *Bos, Ch, Em, T* 1; abstrahere aliquid *Sich;* ali[-]uid abstrahere *Em.* voluerit *deest Bos, Ch, T* 1; *erasum Em;* conaverit *K;* voluaerit *L;* conaverit voluerit *Her.* sive in illa qui debet *L, S;* vel sive quis dedit *Bos.* vel de heredes *S;* vel de herebus *sP;* vel heredes *Ag, H, L, T* 2; vel quis de heredibus *Bb, Em, P* 6, *T* 1; vel aliquis de heredibus *Ald, Gw, Jlz;* sive aliquis ex heredibus *Sich;* vel quislibet de heredibus *Ad;* sive quis de heredibus *Ch;* vel sive quis de heredibus *Bos;* vel quis ad heredibus *Mg, Mt.* at, *corr. m. prima:* aut *P* 1. aut — homo *desunt Sich.* homo] hoc *L.* praesumpserit facere *L.* ‖ *l.* **4.** incurrat in . . *Alt, B, Bos, Ch, Em, Ep, H, J, L, P* 6, *T.* Dei iudicio] iram Dei *Sich;* iudicio *Alt, Ep, J, L, P* 6, *S;* iudicio, *corr:* iudicium *H.* offensiones *L;* offensione *Ep, S.* sanctae] acte *L; deest Ad.* et *deest Ad.* et iudici — ecclesiae *desunt Her.* iudice *P* 1; in iudice *L.* terreno] termini illius *Sich.* ‖ *l.* **5.** auro *P* 6; aurum *sP.* uncias] minas *Sich.* res illas *Mg;* illa res *Ag, Ep;* res illius *sP.* ecclesiae] *hac voce incipit G.* reddat] tradat *Vl.* et — addat *desunt Mg, Mt.* alias similes *Ag, Ald, B, Bos, G, Gw, H, Her, Jlz, K, P* 1—5, *Sich, T* 2, *V, Vl;* alia similes *P* 2, 3, *sP;* alias similia *P* 6; alias simili *S;* alia similia *cett.* addat] . . . . ad *L;* neddat *Sich.* rege coegente *Ag, P* 1, 3, 5, 6, *sP, S, V;* coegente rege *Ep;* regem quegentes (s *erasum*) *L;* rege cogente *cett.* ‖ *l.* **6.** principe] pristipes (s *finale erasum*) *L.* in *deest P* 6.

Cap. III. deest Sich, W; in duo capita III *et* IIII *divisum P* 1. ‖ *l.* **7.** III *deest Alt, Em, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. III *Her.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* aecclesiae *L.* conponuntur *P* 6. ‖ *l.* **8.** res *supra lineam Ad.* ecclesiae res *Jlz.* furatur *Ald, Jlz, Gw;* furatus fuerit *G;* furaverit *corr:* furatus fuerit *T.* inde *Ag, sP.* provatus *sP.* fuaerit *L.* unamquamque *Ald, Gw, Jlz;* de qualicumque *Ad, B, Bb, Ch, G, Mg, Mt, P* 2, 3, 6, *sP, Til* (de *m. rec. supra lineam P* 2); de qualecumque *corr:* de qualicumque *T* 1; qualemcumque *K;* de quacumque *Vl;* de qualecumque *cett.* rem *Ald, Ep, Gw, H, J, Jlz, Mg, Mt, P* 4, *S.* niungildo *Ep, S;* niumgeldo *L;* nungeldo *Ag;* nugeldo *P* 2; VIIII geldos *P* 6; niungeldo, *m. rec. corr:* niungeldum *T* 2; niungeldum *G;* niungelido *Ald;* niungello *Vl;* novengeldo *Til;* uuinigildo *sP;* unigeldos *Mt;* unigelldos *corr:* unigeldos *Mt.*

1) *Cf. E. Loening, 'Der Vertragsbruch im deutschen Rechte', p.* 592 *sqq.; Traditiones Frisingenses ed. Th. Bitterauf p. XXXIX.* 2) *Hic tractantur furta rerum ecclesiasticarum, infra in c. IX, 2 furta in ecclesiis commissa et eorum poenae.* 3) *Cf. glossarium s. h. v.*

id est novem capita restituat[1]. Et si negare voluerit[2], secundum qualitatem pecuniae iuret[3] in altare[2] de qua ecclesia furaverit.

[4]De una saiga[5] solus iuret. De duabus saigis vel III* et usque ad tremissem cum uno sacramentale iuret; deinde usque ad IIII** tremisses cum III*** sacramentalibus iuret. Et si ampliorem pecuniam furaverit aut caballum aut bovem aut

*) IIII *B*.

**) tres *P* 2, 4, *sP*.

***) *glossa s. XVI add.:* scilicet viris *T* 1.

---

quamque rem *quam furavit*, tres novigildos solvat, *aut servum aut ancillam aut bovem aut caballum aut qualecumque animal vel ceteras res, quae ad ecclesiam pertinent. Si post furtum inventus fuerit, ita solvat, ut superius scriptum est.* Si *autem* negare voluerit, secundum qualitatem pecuniae *ita* iuret *cum suis sacramentalibus in ipso altare cui res furtivas abstulit, coram sacerdote vel ministro eius, quem pastor ecclesiae iusserit audire sacramentum.*

Cap. III. *l.* **1.** id est — restituat] *desunt J.* novem] VIIIIes *Ald; hic explicit p.* 1 *fragm. Em. (duo lineae, quae continuerant* capita — iuret *(l.* 1*) sunt decisae).* nagare *J.* vo[. . .]rit *Ep.* qualietatem *sP.* iuret pecuniae *Jlz.* ‖ *l.* **2.** in altare — solus iuret] *desunt L, P* 6; de una saica solus iuret in altare (*corr:* altari) de qua ecclesia furaverat *Bb.* altari *Ald, B* 2, *Gw, Jlz, Mt, P* 1, 3, *T* 2, *Til;* altare *corr:* altari *Bb, T* 1. qua] quo *Ep.* furaverit ecclesia *Alt.* eclesia *Ep;* ecclesiae *Mg, P* 2. furavit *P* 4, *sP*; furatus fuerit *G, T* 2 *(m. rec.);* furtum fecisse accusatus est *Ald, Gw, Jlz.* *l.* **3.** De] si *Alt.* saiga *Ag, Bos, G, Her, Mg, Mt, P* 1—5, *T* 2 *(m. recentior), Til, V, Vl;* saicca *H;* saiia *sP;* saica *Ald;* siliqua *in margine Her;* saica *cett.* [. . .]s *Ep.* duas *Alt, Em, Ep, H, J, L, P, S, T* 2 *(m. prima);* duas *corr:* duabus *T* 1; duobus *Ch, Her, P* 3, 4, *Vl.* saigis] *deest Ch, sP;* saicas *Alt, Em, Ep, J, P* 6; saiccas *H:* saicis *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Gw, Jlz, T* 2 *(m. prima);* saicas *corr:* saicis *T* 1; sagis *Mt.* tres *vel* III] tribus *Ad, Ag, Bos, Ald, Gw, Jlz, T* 2 *(m. rec.);* IIII *B;* III, *m. rec. supra lineam:* tribus *T* 1. et *deest Ch, Em, T* 1. ad *deest Ald, Bb, Gw, Jlz.* tremisse *Ep, H, L, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* III tremisse *Bb*; tremise *J, Jlz (m. recentior);* trimisse *corr:* trimissem *S;* trimises *Alt;* tramisse *sP;* tremesse *Mg;* tremissam *corr:* tremissem *P* 2. *l.* **4.** cum uno — quatuor tremisses] *desunt Mg, Mt.* cum una *L;* cum eo *Ag;* commune *Her.* sagramentale *sP;* sacramenli *Ad;* sacramentali *Ald, Bb, Ch, Gw, Jlz, P* 1, *T* 1 *(corr.), Til;* sacarmentale *Her.* deinde — c. III s. iuret *desunt Ad.* [. . .]de *Ep.* ad *deest Ag.* usque *deest Her.* tremises *J;* tramissos *sP:* tramisse, *corr.* tramisses *L;* tremis[. . . *Em.* cum uno tribus *P* 2. III *vel* tribus] tres *Ep, J, P* 6, *sP.* sacramentales *Ag, Em, Ep, H, J, L, Mg, P* 6, *T* 1 *(m. prima) T* 2 *(m. prima);* sagramentales *sP* *l.* **5.** iuret *deest Alt.* amplius *P* 2, *Vl;* de ampliore *Ald, Gw, Jlz.* pecunia *Ald, Gw, Jlz;* peccuniam *P* 4: pecuniae *P* 6. [pecuniam fur]averit *Ep.* furavit *P* 4; furatus erit *(corr.) T* 1; furatus fuerit *G, T* 2 *(m. rec.);* accusatur hoc est *Ald, Gw, Jlz.* aut *deest Ald, Gw;* ut *sP.* cavallum *B, Em, J, Mt, S;* cavellum, *corr:* cavallum *Mg;* cavallum, *corr:* caballum *T* 1; de caballo *Ald, Gw, Jlz.* aut *hac voce explicit fragm. S.* bovum *Mt;* de bove *Ald, Gw, Jlz.*

1) *Eadem compositio ac ceterorum furtorum; cf. infra cap. IX, 1.* 2) *Cf. Decreta Aschheimensia (infra nr. II) c.* 4. — *K. A. Rogge, 'Über das Gerichtswesen der Germanen', p.* 174. 175; *H. Brunner, 'DRG.' II*¹, *p.* 429 *sq.* 3) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*¹, *p.* 387; *infra c. IX,* 2. 4) *Cf. infra IX,* 2 *et l. Alam. VI,* 1 *(codd. B)* 3; *LXXXVI. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 441. 5) *Cf. Th. v. Inama-Sternegg, 'Deutsche Wirtschafts-Geschichte' I*² *p.* 250 *sqq,* 625 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 317; *P. Vinogradoff, 'Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, germanistische Abtheilung' XXIII, p.* 127. — 1 *sol.* = 3 *tremisses (arg. l. Baiw. IX,* 2*)* = 12 *saigae* = 36 *denar. (arg. l. Baiw. I,* 3*). A. Soetbeer, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' II, p.* 356 *sqq.; Edward Schroeder, 'Zeitschrift für Numismatik' XXIV (*1904*), p.* 339 *sqq.; A. Luschin v. Ebengreuth in J. Hoops 'Reallexikon der germanischen Altertumskunde' III, p.* 274 *sq.*

vaccam vel quicquid plus valet quam quattuor tremisses, et negare voluerit, tunc cum VI sacramentales iuret, et ipse sit septimus, in altare coram populo et presbitero.

Si autem de ministerio ecclesię aliquid furaverit[1], id est calicem aut patenam vel pallam, aut qualemcumque rem de infra ecclesia furaverit et probatus fuerit, triniungeldo[2] solvat, hoc est ter novem restituat[3]. Et si negare voluerit, secundum qualitatem pecuniae[4] iuret cum XII sacramentalibus in ipso altare.

IIII. [De his qui servum ecclesiae ad fugiendum suaserint[5]].

L. Visig. VII, 3, 1; L. Alam. VII, 2.

[a]Si quis servum ecclesiae vel ancillam ad fugiendum suaserit et eos foras ter-

Cap. III. ‖ *l.* **1.** de vacca *Ald, Gw, Jlz.* vel] aut *Mg, Mt.* quidquid, quitquit, quicquit, quidquic. plus *deest Ch.* quam] de *Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, L, T* 1; de *corr:* quam *Vl; deest sP;* per *Alt.* quatuor, IIIIor, IIII] illę *Vl.* [quatuor tremis]ses *Ep.* tremissis *Bb, Bos, Ch;* tremisses *corr:* tremissis *T* 1; trimises *Alt;* tremisse *sP;* tremissi *Mg, Mt.* et si negare *Bos, Ch, Em, Ep, Mg, Mt, P* 1—3, *T* 1, *Til, Vl;* et negare *cett.* voluerit *corr. P* 3. *l.* **2.** sex, VI] VII *sP;* septem *P* 2; III *Her.* sacramentales *Ag, Ep, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *S, T* 2 *(m. rec.);* sacramentales *corr:* vel sacramentalibus *T* 1; sagramentalibus *sP;* sacramentalibus *cett.* et . . . . ipse *L.* ip[. . . . . .] altare *Ep.* sit *deest P* 2; erit *Her.* septimus sit *Jlz.* semptimus *J, Mg;* VIImus *Bb, H, P* 4, *T* 2; IIII *Ald (cf. supra p.* 185, *l.* 31 *sqq.).* altari *Ald, Bb (m. recentior), Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 1, 3, *T* 2 *(m. rec), Til, corr. T* 1. coram populo] coram s a c e r d o t e et populo *T* 2 *(m. recentior).* ‖ *l.* **3.** et presbitero *desunt Bb, Ep, H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).*

l. **4.** *Hic incipit cap.* IIII *P* 1. minesterio *corr:* ministerio *B;* misterio *Ald.* aeclesiae *J, sP.* aliquit *sP.* furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus fuerit *G, P* 2, *T* 1 *(m. rec.),* 2 *(m. rec.);* defuraverit *Mg, Mt.* calice *sP.* aut] vel *Jlz, sP.* ‖ *l.* **5.** patana *sP;* pattinam *Mt.* vel pallam] *desunt Alt;* aut pallam *B, Ch, G, P* 4. aut] ut *sP.* qualecumque *Ald, Ag, Ep, J, L, Mg, P* 3, 6, *sP, S;* qualem cum *Alt;* qua[. .]cumque *Em;* qualemcumque *cett.* re *J, L, P* 6, *S;* rem, quam *T* 2 *(m. rec.).* de *deest Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, Jlz.* infra *deest Ag.* ecclesiam *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, G, Jlz, K, P* 2, *sP, Til, Vl;* ecclesiae *Ag, P* 4, *sP, Her;* aecclesia *P* 2. furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus erit *T* 1 *(m. rec.);* furatus fuerit *G, P* 2, *T* 2 *(m. rec.).* et probatus fuerit *desunt Ag;* et prabatus f. *J;* et p. fuaerit *L.* *l.* **6.** triuniungeldo *Ald, Bb, Gw, H, T* 2; triniungeldo *Ad, Ch, T* 1; triniunigeldos *Mg, Mt;* triniuungeldo *Em;* triuniungeldo *Ald, Bb, Gw, H, J, T* 2; triumniugeldo *L;* triuniumgelde *P* 6; triuniumgeldo *Bos;* triumniungeldum *Vl;* triu nungeldo *Alt;* driuniungeldo *B;* thrinniungeldum *Ag;* thrimniungeldum *K, P* 2, 3, *Til, V;* trim niungeldum *P* 4; trhimniungeldum *P* 5; thimniungeldum *P* 1; thriungeldum *G;* triungeldo *Jlz;* tribus niungildis *Ep;* trinnium w i d r e g i l d *sP;* litrim niungeldum *Her.* solvat *deest Bb;* solvat et *P* 2. hoc est — restituat *desunt Ad, Mg, Mt.* est *deest Ald.* nove *Ep, J, P* 6. restituat] solvat *(del.)* restituat *B;* solvat *P* 2; *m. rec. add.* p r e c i i s d i g n i s *T* 1. nega[. .] *Em.* voluaerit *L.* ‖ *l.* **7.** secundum] vel *B.* XII] VII *sP, Ald.* sacramentales *Alt, Ep, H, L, P* 6, *S, T* 1, 2 *(m. prima); in T* 1 *glossa add:* scilicet vires vel sacramentalibus; sacramentalibus iuret *Ald, Gw;* sagramentalibus iuret *sP;* sacramentalibus *cett.* ipso *deest Bos, Ch.* altare *corr:* altari *T* 1; alta[. . .] *Em;* altari *Ald, Ch, Gw, Jlz, Mt, P* 1, *Til.*

Cap. IIII. deest W. ‖ *l.* **8.** IIII *deest Alt, Em, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. IIII *Her;* V *P* 1. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *T* 1 *(m. recentior), Til.* De — suaserint] de ecclesiae ad fuga suasserit *P* 6; de plagiatiis ecclesie *in marg. m. rec. T* 1. iis *Her.* ad] ab *Til.* fugium, *corr:* fugiendum *L.* ‖ *l.* **9.** servus *sP;* servo *Vl;* ancilla *sP.* vel] aut *Ep.* ad fugam impulerit *Sich.* ad fug] *hic explicit fragm. Em. I.* fugendum *Bb, Ch.* suaderit *Bb;* suaserunt *Ad, sP.* eas *Ad, sP.* fores *Ad;* extra *Ch;* extra foras *Bos.*

1) *Cf. W. H. Wasserschleben, 'Bussordnungen', p.* 283. 415. 475. 514. 590. 2) *Cf. Glossarium s. h. v.* 3) *Cf. infra c. IX,* 2. 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 387; *infra c. IX,* 2. 5) *Cf. infra c. XIII,* 9, *in quo de eodem delicto contra servos non ecclesiasticos commisso tractatur. — E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 612.

minum duxerit[1] et exinde probatus fuerit, revocet eum celeriter et cum XV* solidis[1] conponat auro adpreciatis pro qua re praesumpsit hoc facere. Et[1] dum illum revocat, alium mittat in loco pro pignus, donec illum reddat, quem in fuga duxit. [1]Et si non poterit invenire illum, tunc alium donet similem illi[1] et XV sol.** conponat. Ita et de ancilla secundum quod valet, similiter[2] faciat.

V. [De his qui servum ecclesiae sine mortali crimine interemerint].

Si quis servum ecclesiae sine mortali culpa occiderit, per presumptionem duos[3] si- *L. Alam. VII, 1.*

* XII sol. *Ald, Bb, Gw, Her, Jlz, L, P* 3, 6.

** XII sol. *Ag, Ep, L, Her;* XV vel XII *B, Gw, T* 1.

L. Visig. VII, 3, 1. [1]*Quicumque ingenuus mancipium usurpavit alienum, eiusdem meriti mancipium alterum cum eo conpellatur domino reformare*[1] . . . . [1]*Quod si usurpatum mancipium prestum non fuerit, dominus servi eiusdem meriti mancipium illi domino det qui mancipium amisit,* donec *qui ablatus est restitvatur*[1] *et sic ille qui pro eo datus fuerat serviturus domino reformetur.*

L. Alam. VII, 1. Si quis servum ecclesiae occiderit, *in triplum conponat; sicut solent servi regis, ita solvatur, id est XLV sol.* 2. *Et* [1]*si eum rapuerit contra legem et vendiderit extra provintiam*[1], *tripliciter eum* conponat.

Cap. IIII. *l.* 1. exinde *deest Bos, Sich;* inde *Ch, P* 4, *Vl.* provatus *sP;* probatum *Sich.* celeriter revocet eum *Ad.* eos *Sich.* caeleriter *Mt, P* 1; velociter *Ald, Gw, Jlz.* et *deest Mg, Mt.* cum *deest Ch, Mg, Mt.* *l.* 2. sol. *vel* solidis] solidos *J, sP, T* 1. conponat, conp̄] componet *Alt.* auro — facere *desunt Sich.* adpretiatus *vel* appreciatus *Ag, Her, K, Mt, sP, P* 1. 5, *V, Vl;* adpreciatos *Ad, Alt, Ep, G, J, P* 6, *S, T* 1. 2 *(m. prima), Til, corr:* adpretiatus *H;* ad pretiatos *Bos;* apretiatus *P* 2; adpretiatum *P* 1; depretiatus *corr.* adpretiatus *Mg;* adpraeciatur *L;* adpreciatis *cett.* pro qua re propinquare *P* 6; pro qua rem *Her, Mg, Mt, P* 3, 4, *V.* praesumpserit *Ep, L, Til,* praesumserit *P* 3, hoc praesumpserit *Gw.* praesumpsit *cett.* Et dum reco (reco *deletum*) *Ald.* *l.* 3. ille *P* 2, illos *Sich.* alios *Sich.* mittat *corr. T* 1; ponat *Bb;* restituat *Bos, Ch.* in locum *Ag, Bos, Ch, Her, Mg, Mt, P* 4, *sP.* in locum eius *B;* in loco eius *Ald, Gw, Jlz;* loco *Sich.* pro pignore *Ad, Ald, B, Ch, G, Gw, Jlz, P* 4, *S, T (m. recentiores), Til, Vl;* pro pignores *Mt;* pignoris *Sich;* propinquis *L.* illum *sP;* illos *Sich.* reddit *Ag.* quem — duxit] quibus fugam persuaserit *Sich.* fugam *Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, Her, K, Jlz, Mt, T* 1. 2 *(m. rec.), Vl.* fuga *cett.* *l.* 4. duxi *Her;* dixit *L.* potere *Ag, Bos, Ch, J, Her, L, P* 1. 3, *S, T, Til, V, Vl;* potuerint *sP;* potest *Alt;* potuerit *cett.* illum invenire *P* 1. 3, *Til.* invenire *Alt.* invenire illos *Sich.* tunc] tc *L.* alios *Sich.* donet] donet *Ad, P* 6. ponet *H.* simile *sP;* similes *Sich.* illi] illum *sP;* illis *Sich,* sibi *Jlz.* et *deest Ag.* VX *Ad,* V *Jlz, P* 3. XV vel XII sol. comp. *m. rec. in margine Gw.* sol.] solidos, solidis *Alt, B, Bb, Ch, Jlz.* *l.* 5. conponat] compleat *P* 2. Ita — faciat *desunt Sich.* Ancillam vero si . . . in duplum conponat *Ald, Jlz.* et *deest P* 4. de *deest H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* per *Ep.* ancillam *sP.* similiter *deest B, Bos, Ch.* faciat] restituat *Bo.*

Cap. V deest Em, Sich, W. *l.* 6. V] *deest Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* Tit. V *Her.* VI *P* 1. *Rubrica exstat in L, Her, P* 6, *T* 1 *(m. recentiore), Til.* de servo ecclesiae occiso *in marg. P* 1 *(m. rec.).* his *Her.* criminare *P* 6. interimeritur *L, P* 6. interimunt *Her.* *l.* 7. Si] i *Ald.* [illegible] ecclesie *Ep.* mortale *L, sP.* culpam *L.* [illegible] *Gw.* hocciderit *sP, P* 3. propter *Her.* praesumptione *Ep, P* 3. per presumptionem *H.* duo *Ag, Alt.* duos [illegible]

1) *Cf. H. Brunner, 'SB. der königl. preuss. Akademie der Wissenschaften'* 1901, p. 945 *s. Riezler 'Forschungen zur Deutschen Geschichte'* XVI 433. 2) *Cf. infra* IV 30: de feminis . . . omnia dupliciter conponantur. *Cf. etiam supra* I, 37. 3) *Cf. L. Alam.* VII: in triplum conponat. *H. Brunner, 'DRG.'* I² 376 *n.* 5.

miles restituat pro illo quem occidit. Et si negare voluerit, cum XII sacramentalibus iuret in altare in illa ecclesia cuius servum occidit.

VI. De his qui res ecclesiae igne cremaverint[1].

Si quis res ecclesiae igne cremaverit per invidiam more furtivo in nocte et inventus fuerit: si servus est, tollatur manus eius et oculi eius, ut amplius non valeat facere malum; dominus vero eius omnia similia restituat, quicquid in illo incendio arserit.

Et si liber homo hoc presumpserit facere et res ecclesiae igne cremaverit et probatus fuerit, conponat hoc secundum legem[2]: id est imprimis donet XL sold[*] auro adpretiatos propter praesumptionem, quia talia ausus fuerat facere.

*) LX sol. *G, L, P 3, 6, Til*; sol. LX *P 2*; XL vel LX sol. *B, Her, K, Mg, P 1. 4*. XL vel *(erasa) V*; XL vel XL ! sol. *Mt*; LX vel XL sol. *Gw*.

Cap. V. || *l.* **1.** similes *deest Bos*; similis ***sP***; consimiles ***Mg, Mt***; similiter ***Ag***. restituas *sP*. hoccidit ***P*** 3; occisit ***Mg, Mt***; occiderat *Bos, Ch*; ocidit ***Ald***; occiderit ***Alt, Her***. voluaerit, *corr:* voluerit *L*. XV *Ald (cf. supra p. 185, l. 31)*; XII *corr:* XII^cim scilicet viris *T* 1 *m. rec.* sagramentalibus ***sP***; sacramentales ***Alt, Bb, Ep, H, J, L, P*** 6, ***T*** 1, 2 ***(m. prima)***; sacramentalibus *cett.* || *l.* **2.** in altare iuret *B*. in ecclesia in illo altare ***Alt***. in in altari ***Mt***. altari ***Ch, Bos, Jlz, Mt, T*** *(m. recentiores) Til*; altarim ***Ald***. in illa] illius *Vl*, in cuius *Ad*; illa *Ald*. in illa ecclesia] in ecclesia illa *Jlz*; ecclesiae *P* 6, *sP*; aeeclesiae *J*; ecclęa *H*. cuius *deest Ad*; cui *Bb, J, L, P* 6, *Sich*, cui *corr:* cuius *H (m. recentior), T* 2 *(m. recentior)*. servo *Ald (m. prima), J, L, P* 6, *T* 2; servus *Ag*, *P* 5; servo *corr:* servum *H*. hoccidit *P* 3. occisit *Mg*; occidisse accusatur *Jlz*.

Cap. VI. deest Em, Sich; initium capitis deest W. *l.* **3.** VI.] *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), W*; V *Ald*; Tit. VI *Her*; VII *P* 1. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *T* 1 *(m. recentior), Til.* De incendiatio ecclesie *T* 1 *(m. rec. in margine)*. his *Her*. igne inig *corr:* inigne *L*. cremaverit *L, P* 6. *l.* **4.** Si] . . i *Alt*. quas *Ald*. ecclesiae res *Ad*. aeeclesiae *J*. in igne *L*. cremavit *Ald*. per] pro *P* 6, *sP*; propter *Ald, Jlz*. invidia *sP*. more *hac voce incipit W*, morte *P* 6, *sP*; mortem *L*. furtivo] fortuito *Ald*. in nocte] de nocte *G*. et inventus *hic explicit fragm. Vl*. *l.* **5.** si servus est] *d e s u n t Bos, Ch, Ep, H, T* 2 *(m. prima), W*. servus est *L*. tollat, *corr:* tollatur *H*; tollator, *corr:* tollatur *P* 3; tollantur *Ch, Her, T* 1. manum *Alt*. oculus *T* 2 *(m. prima)*, oculos *Alt, Bb, H, J, L, P* 6. et amplius non *Ep, H, J, L, sP, P* 2. 6, *T* 2, *W*, ne amplius *G*; ut amplius non *cett.* valeat] v i d e a t ***Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, L, T*** 1; videt ***P*** 6; videtur ***H, J, T*** 2 ***(m. prima), W***; videatur ***Ep***. malum] hoc malum ***Ald, Jlz***. vero] ***deest L***; autem ***Ch***. ei ***Ep***. similia omnia ***Ald***. similia ***deest Ad***. restituat] reddat ***Ag, Mg, Mt, sP***.

l. **8.** si] sic *Ag*; si vero *Jlz*. liver *sP*. homo *deest Bb*; homo fuerit et *P* 2. hoc *deest B*; hoc ipsum *Mg, Mt*. praesumpserit hoc *Bb*; hoc praesumpsit *P* 4; hoc praesumperit hoc *Ch*. et — cremaverit] *desunt Ald, Jlz*. et *Ag, Bos, G, Her, K, Mg, Mt, sP, P* 1–5, *Til, V*; quod *cett.* eclesie *Ep*. igne] *deest sP*; in igne *L*. concremaverit *P* 4. et probatus fuerit *desunt Mg, Mt*; et exinde p. f. *L*; et provatus f. *sP*. *l.* **9.** lege *sP*; legem *in margine eadem manus Bb*. primis *Ad*. donet *deest K*; donat *Ag, Gw, H, Her, P* 1, 3, *sP, V*. solidos *deest Ad*. *l.* **10.** aureo *L*. appreciatus *vel* adpreciatus *B, Her, L, Mg, Mt, P* 2. 3; adpreciato *J, sP*. apreciatos *Ad*. appreciatas *Jlz*. praesumptione *P* 6; praesumptiones *Mg, Mt*. quia *Ag, Alt, Bos, Ch, G, Her, P* 1–5, *sP, T* 2 *(m. rec.), Til, V, Vl*; qui *Mg, Mt*; quod *Gw*; quare *cett.* fuerat *Ad, Alt, Bos, G, Her, P* 1. 3–5, *T* 2 *(m. rec.), Til, V*; fuit *Ep, H, Mg, Mt*; sit *W*; est *P* 2; *deest Bb*. fuaerit *L*; fuerit *cett.*

1) *Cf. regulam generalem infra c. X, 1.* 2) *Cf. G. Waitz, 'Abhandlungen' I, p. 349. H. Brunner, 'Berliner S. B', 1901, p. 946. 948.*

Postea omne culmen quod in illo incendio cecidit. cum XXIIII* sold.[1] conponat. et quicquid ibi arserit. omnia similia restituat. *L. Sal. XVI, 1.*

Et quanti homines ibi intus fuerint et inlaesi de incendio evaderunt. unicuique cum sua hreuauunti[2] conponat.

Et si ibi aliquis laesus fuerit vel mortuus. ac si ipse cum propria manu fecerit. sic secundum personam uniuscuiusque conponat.

Et si hoc negare voluerit. cum XXIIII sacramentalibus nominatis[3] iuret in altare evangelio superposito coram defensore ecclesiae.

Et quisquis de rebus ecclesiae furtivis probatus fuerit. ad partem fisci pro fredo**)

*) XX solidis *Ald. Jlz.*

**) *glossa:* id est pace, *glossa s. XV:* landshult, landfrid prechen *T 1.*

L. Sal. XVI, 1 (Hessels codd. 7—9: XVIIII). 1. Si quis casa quamlibet super hominem dormientem incenderit, ei cui casa est . . . sol. LXII½ culp. iud. Ille vero qui evinde evaserint, unusquisque *ex ipsis mallare eum debent . . . . . sol. LXII½ qui incendium misit eis, culp. iud.* 2. Si quis ibidem *arserit . . sol. CC culp. iud. — Her. et Emend. addunt:* Et quidquid ibi *perdiderint, in locum* restituat*(ur)*.

Cap. VI. l. **1.** postea — solidis conponat *desunt Ad.* postea *L.:* et postea *Gv:* post haec *J, Til.* omnem *Ep. H. L. sP. P6. T2 (m. prima):* omnia *J.* culme *Til:* culmem *P6:* culmem *corr.:* culmen *H.* cum lege *Mg. Mt.* incendio m e d i o *sP.* cum *deest sP.* XXIII *Ag:* XXXIIII *sP.* sol *vel* solidis solidos *P3.* *l.* **2.** conponat conparet *G.* quidquid, quequid, quicquit. hibi *sP.* illic *Ald.* asserit *L.* in similia *P4.* restitua *P6.*

l. **3.** quantis *sP.* ibi] *deest Ald. Gv. Jlz:* hibi *sP.* intus inlesi fuerint *Bb.* fuerunt *Ch, L. P6:* fuerint *cett.* et *deest H. L. P6:* nec *Ep.* inlaesi, illesi, inlesi' inlesis *sP.* aevaserit *L:* evaderunt *Her, P3, 5, sP, V;* [. . .]derunt *Ep;* evaderit *Ag;* evaderent *P6:* fuerint *Bos, Ch.:* evaderint *cett.* *l.* **4.** unumquemque *B. Gv:* unique cuique *Ald.* cum sua *desunt Ald. K. L:* cum sua *corr. m. rec.:* cum re sua *T1:* cum suam *Mt:* secundum suam *Mg.* hrevavunti *B. Bb. H. K, L. T2 (m. prima), V:* herevavunti *Mg, Mt:* hreuauuntia *Ad.* hreua unta *Her;* hrevavundi *T2 m. rec.* revavunti *A', Ep. J. T1. W.* reuawunti *Bos. Ch.* hereuunti *Ald:* hreunti *Jlz:* hreuuuaunti *P6:* hreuauuunti *P2:* hreuuauunti *P1. 4;* hreuauunti *P3:* hereuaunti *corr:* hereuanti *Ag:* hreuawnti *Til:* l e g e *sP.* brevi uti *G.*

l. **5.** aliquis ibi *Ald. Bb.* aliquid *Mg.* fuerit lesus *B.* fuerit vel mihi mortuus *Her.* vel mortuus fuerit *Ch.* ac hac *Ep.* si *deest G.* cum *deest Alt. Her. W.* manus *Ag.* fecisset *Mg. Mt:* hoc fecerit *H. T2.* *l.* **6.** secundam *L.* persona *Ag.* unusquisque *Ag.* unicuique *Mg. Mt. T2 m. rec.*

l. **7.** hoc si *Ad. Alt. Bb. H. J. L. P6, T2. W:* si hoc *cett.* negare hoc voluerit *P4:* hoc agere noluerit *Mt.* c. XIIII *Ep:* cum XXXIIII *Ad.* cum XXIIII, *m. rec. addit:* scilicet viris *T1.* sacramentales *Ep. H. J. L. P6. T1. 2 m. prima.* sagramentales *sP.* sacramentalibus *Her.* sacramentalibus *cett.* iuret nominatos iuret *sP.* nominatos *Ep. J, L, P6, T1, 2 (m. prima); deest, sed m. rec. addit supra lineam:* nominatis *H:* nominatus *Her;* nominatis *cett.* iuret *deest Jlz.* *l.* **8.** altari *Ald. Bb. Bo. Ch. Jlz. Mt, T2 (m. rec.), Til.* euangelio *vel* euuangelio] euuagelio *Ad:* euangelium *sP.* positum *sP.* quoram *P6.* defensorem ecclesiae defensorem et dem *sP.*

l. **9.** De incendiario ecclesiae *in marg. manus rec. T1.* quicquid *L. Mg. Mt. P6. sP;* si quis *Bb.* res *Ad. Ep. H, J, L, P6, S, T, in marg. m. rec. add.:* de rebus *T1:* rebus *cett.* ecclesiis *P6.* furtivus *Ag. Ald. Mt. P4;* furtivas *sP;* furtives *L.* provatus *sP;* inventus *Ad.* fuerit *deest Alt.* partem patrem *Ag.* parte *sP.* fisco *L.* fisi *Ald. Jl:* prebeat pro fredo *P2.* freto *Ad. Alt. Bb. Ep. H. T1.*

1) *Secundum regulam generalem capitis X, 1 culmen domus cum sol. XL conponebatur.* 2) hrevavunti = *culneratio exteriorum membrorum et compositio quae pro ea dabatur; infra IV, 6* = XII sol.; *VI, 5* = IV sol. *Cf. Glossarium s. h. v. et H. Brunner, 'DRG.' II*, p. 562.* 3) *Hoc est, nominatis ab adversario. H. Brunner, 'DRG.' II*, p. 383; cf. etiam Form. Marc. I, 38 ed. K. Zeumer p. 68; E. Mayer, 'Geschworenengericht und Inquisitionsprozess'* p. 22.

praebeat fideiussorem et donet uuadium* de XL** solidis et tantum solvat, quantum iudex iusserit. Et quantum durius solverit, tantum firmior erit pax ecclesiae.

VII. [De his qui rei sunt et confugium fecerint ad ecclesiam [illegible]

cf. L. Alam. III, 1.

Si culpabilis aliquis confugium ad ecclesiam fecerit, nullus eum vi abstrahere ausus sit, postquam ianuam ecclesiae intraverit, donec interpellat presbyterum ecclesiae vel episcopum; si presbyter responsum dare*** ausus non fuerit; et si talis culpa est, ut dignus sit disciplina, cum consilio sacerdotis hoc faciat, quia ad ecclesiam confugium fecit.

*) *glossa add.:* pfand *T* 1.

**) decem *L;* LX *P*4; XXX *Jlz.*

***) responsum dare] repraesentare *vel similia in codd. infra l.* 38—40 *notatis.*

L. Alam. III, 1. Si quis *homo aliquem persequens fugitivum aut liberum aut ser*[illegible] *ipse intra ianuas* ecclesiae confugiens, nullus *habeat potestatem* vim abstrahendi [illegible] *nec eum infra* ianuas ecclesiae *occidendi, sed* [illegible] *timore Dei hominem* [illegible] sacerdotem ecclesiae interpellet *pro servo suo,* [illegible] *ut illa culpa ille servus cessa habeat. Tunc ille presbyter reddat* [illegible]

Cap. VI. *l.* 1. probeat *J.* fidei iussorem *Ch;* fideiussores *P*4; [illegible] fideiuss[. . . . .] *Ep.* et donet] *desunt B;* et donato *sP.* wadia *Mt, sP;* [illegible] vadium *Ald, Jlz;* in wadium *P*2; vuadium *Her.* de *deest sP.* XLV [illegible] *corr:* XL [illegible] *Ag, Alt, G, H, Her, J, Mg, P*1. 3. 5. *T*1. 2 *(m. prima)*, [illegible] *l.* 2. iusserit [illegible] *Ald, Jlz, W.* dur[. . .] *Ep;* dorius *P*5; damnum *sP.* solverit] doluerit *L;* solvat *Jlz.* tantum *deest L, P*6; tanto *Bb, G, W.* est *Her.* pax] pars *sP;* depax *L.*

Cap. VII. deest Em. VI; in duo capita divisum Alt, Lp; in Lp numeris VII *et* VIII [illegible] *l.* 4. VII. *deest Ald, Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* Capitulum VII *Bb;* [illegible] VII *Her;* VIII [illegible] *Rubrica exstat in Her, L, P*6, *T*1 *(m. recentiore), Til.* De fugientibus ad [illegible] *T*1 [illegible] *margine).* his] iis *Her.* rei] regi *L.* confugium fecerint [illegible] *l.* 5. Si[. .]i *Alt;* si quis *Ad, Alt, B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, Mg, Mt, P*6, *sP; erasum T.* [illegible] culpavilis *sP;* cul *L.* culpabilis — confugium [illegible] *s. XV suprascripsit:* fuga *Ad.* aliquis *deest Ad, B, Bb, sP.* [illegible] *Til;* co[. . .] fecerit ad ecclesiam *Ep.* [illegible] vim *Ep, H, J, L, P*6, *corr:* vi *H;* per vim *Ad, Alt, Ch, Gw, Mg, Mt, P*4. [illegible] vi *P*2. abstrare *P*6. inde ausus *B, Bos, Ch, Gw, Mg, Mt, T*1 [illegible] *l.* 6. per quam *P*1. ianuam *deest W;* ianuae *P*6; ianua *sP;* ianuas *Sich.* [illegible] intraverit *deest P*6; intravit *Mg, Mt, Sich.* interpellet *L,* [illegible] bellat *J.* vel] aut *P*2. episcopum vel presbyterum ecclesiae [illegible] ecclesiae *Jlz.* presbiter *Ag, Mg, P*6. vel episcopum *desunt* [illegible] *Mt.* *l.* 7. si presbiter — fuerit *desunt Sich.* prespiter [illegible] responsum dare] [illegible] *Ad, B, Gw, H, J, P*6, *T*2 *(m. pr.), W;* praesentare *Bb, Ep;* se praesentare *L;* repraesentare eum *Bos, Ch, T*1; eum repraesentare *Jlz;* repretare eum *Ald;* res praedare *Ag;* res praedare [illegible] praedicare *sP;* reum repraesentare *T*2 *(m. rec.).* ausus non *Ag,* [illegible] *Bb, G, L, P*6, [illegible] *erasum V;* non *in cett. deest.* fuerit] sit *T*2. fuer[. . .]lis culpa *Ep.* [illegible] *rec.:* et si talis *H;* et si aliquis *corr:* et si talis *Mt;* et si talis [illegible] *T*1 [illegible] *P*6. si *deest Ad.* *l.* 8. disciplinae *Ald, Gw, Jlz.* disciplinam *P*6, *sP.* cum *deest L, P*6. [illegible] *Mg, Mt.* sacerdotis *deest Ald;* sacerdotes *L.* faciat] fiat *Sich.* [illegible] *Ald, G,* [illegible] *Jlz,* [illegible] *T*2 *(m. rec.), Til, V:* quod *sP;* qui *Ag, Her, Mg, Mt, P*4, *Sich;* qua rem [illegible] quare *cett.* [illegible] ecclesiae *sP.* confugio fecit *L;* confugium fac[illegible] *G;* confugium fecisset *T*2 [illegible]

1) *Cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechtes' II, p.* 536 *sqq.* [illegible] *'System des katholischen Kirchenrechtes' IV, §* 221, [illegible] *p.* 386. *H. Brunner,* [illegible]

Nulla sit culpa tam gravis, ut vita non concedatur propter timorem Dei et reverentiam sanctorum, quia Dominus dixit: 'Qui dimiserit, dimittetur ei; qui non dimiserit, nec ei dimittetur'[1].

Si[2] quis autem homo contumax et superbus timorem Dei vel reverentiam ecclesia- *cf. L. Alam. III, 3.* rum sanctarum non habuerit, et fugientem servum suum vel quem persecutus fuerit, de ecclesia vi abstraxerit et Deo honorem non dederit, conponat ad ipsam ecclesiam XL sold. iudice coegente[3] et pro fredo* ad fiscum XL sold, ut sit honor Deo et

*) *glossa add.:* id est pace *W;* scilicet pace *T* 1.

L. Alam. III, 3. Si autem vim abstraxerit *et iniuriam ecclesiae fecerit,* conponat *XXXVI* solidos ad ecclesiam et fredo *solvat in* fisco XL solidos, *quare contra legem fecit,* et *in* ecclesiae *honorem non inpendit et* Dei reverentiam non habuit, *ut et alii cognuscant, quod* sit *tim*or Dei *in christianis, et honorem ecclesiis inpendant.*

Cap. VII. ‖ *l.* 1. nullus *sP;* nulla vero *Sich.* Nulla — culpa] Nulpa *Ad.* vitam *Ad, L, Mt, P* 1, *sP;* vita, *m. rec. corr:* ei vita *T* 1; vita ei *Ald, T* 2 *(m. rec.);* vita sibi *Jlz.* conceditur, *corr:* concedatur *Mt;* concidatur *P* 3; cedatur *Ag, Mg, P* 4, *sP;* cedatur, *corr:* concedatur *V.* timorem] amorem *Her.* Dei] *deest Gw;* Domini *Ch.* *l.* 2. propter reverentiam *Gw;* reverentia *Ald, Ep, J, L, sP.* qui *m. rec. corr:* quia *L.* Dominus] Deus *Her.* dimiserit] dimittit *Ch.* dimittitur *Bb, Gw;* dimittuntur *sP;* dimittatur *Ep, Jlz;* ei dimittetur *Ag.* qui non — dimittitur] *desunt Ag.* et qui *Ald, Ch, Sich* (et *deletum*), *B;* quod *Mt;* quod si *Mg.* ‖ *l.* 3. dimiserit] dimittit *Ch;* demiserit *V.* nec] non *Bb, P* 6. ei dimittetur *Ad, Alt, B, Bos, G, Gw, K, Mg, Mt, P* 2. 4. 6. *sP, W;* ei dimittatur *Her;* dimittetur ei *B, Bb, P* 3, *Sich, Til;* ei remittitur *Ald;* ei dimittitur *cett.*

l. 4. *Hic novum caput distinguunt Alt, Ep; numerum* VIII *apponit Ep.* Si] . . i *Alt.* autem *deest Alt, Ep, P* 4. homo *deest sP.* contumax homo *Bb, Sich.* et] aut *sP, Sich.* superbi *Ep;* superbis *P* 4. nec timorem *Bos, Ch, T* 1; per timorem *L.* vel *deest P* 4; et *Ald, Bb, Jlz, W;* aut *sP;* nec *Bos, Ch.* reverentia *H, J, L, Mg, Mt, sP.* ecclesiarum sanctarum *desunt Her;* sanctarum ecclesiarum *Ald, Ch, Gw;* sanctarum ecclesia *Ag;* sanctorum ecclesia *Mg;* sanctorum ecclesiam *Mt;* ecclesiarum *P* 3. ‖ *l.* 5. non *deest Ch.* habuaerunt *L.* fugentem *Ch.* suum *deest Ad.* vel[1] *deest H, T* 2 *(m. prima);* ille vel *sP.* vel quem — fuerit *desunt Sich.* quem *supra lineam Mt, m. recentior P* 3. qui *L, sP;* que *P* 6; quemquam *B.* fuerit] est *Ch.* ‖ *l.* 6. de] ab *Mg, Mt;* ad *Ag, sP;* et de *G.* aeclesiae *J;* ecclesie *Ch, sP;* ecclesiam *Ag, Mt.* per vim *Ad, B, Bos, Ch, Gw, J (m. rec.), T* 1 *(m. rec.).* vim *Ag, Alt, Ep, L, Mt, P* 3. 4. 6, *sP, T* 1 *(m. prima),* vim *corr:* vi *H.* abstraherit *P* 3, abstulerit *Ad.* et *deest Her.* et Deo] et de *sP.* et Deo — dederit *desunt Sich.* honorem] humorem *Ep.* conponat] et ponat *Ald.* ad] ab *Mt, deest Sich.* ecclesiam ipsam *Ad.* ‖ *l.* 7. cum XL sol. *Bb, Bos, Ch, Ep, G, H, J, L, P* 3. 6, *T* 1. 2, *W, (cum m. rec. J).* iudice *(linea litterae e suprascripta prominente) H.* iudice — solidos *desunt P* 1. coigente *Alt;* coegente *Ep, P* 3. 6, *V;* quo cogente *L;* cogente *cett.* et *deest Sich.* freto *Ad, Ep, H, J, Jlz, L, T* 1. ad *deest Ep.* in *T* 2 *(m. rec.).* fisco *Alt, Ep, H, J, L, P* 6, *sP, T* 1 *(m. prima),* 2 *(m. prima).* solidos *deest Sich;* solvat *Bb.* solidos solvat *Ald.* Dei *J, L, P* 6, *sP, T* 1, *Til.*

p. 611, *n.* 13; *Richter-Dove, 'Kirchenrecht'* [8], *p.* 1308 *sqq. et fontes huius legis ab ipso citatos qui ex iure* [illegible] *Romano et conciliis et constitutionibus antiquis surgunt.*

1) *Cf. Evangelium secundum Matthaeum VI,* 14. 15: Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater vester caelestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. *Cf. Formulae Salisburgenses* 64 *(ed. K. Zeumer p.* 454*):* quia ipse dominus dixit: dimittite et dimittetur vobis. 2) *Cf. Benedictus Levita I,* 337, *qui* [illegible] *legis Baiuwariorum* [illegible]. 3) *Cf. infra* [illegible].

reverentia sanctorum et ecclesia Dei semper invicta sit[1].

VIII. [De conpositione ministrorum ecclesiae, quomodo conponantur[2].

cf. L. Alam. XII. XV. Si quis ministros ecclesiae, id est subdiaconum[3] lectorem exorcistam acolitum ostiarium, de istis aliquem iniuriaverit aut percusserit vel plagaverit vel occiderit, conponat hos dupliciter[4], sicut solent conponi parentes eius*. Illi qui sunt ministri

*) *G. addit:* Illi vero qui ministros altaris occidunt, episcopum presbyterum diaconum vel subdiaconum vel ullum in gradu ecclesiastico fulgentem, vel debilitaverint, vel iniuriaverint, vel qui in ecclesia vel in atrio benedicto pugnam inierint, vel homicidium fecerint, vel qui ecclesiam cremaverint, vel fugientem ad ecclesiam occiderint, vel qui vulneraverint in atrio vel in ecclesia, vel qui virginem *(corr.)* et viduam in atrio vel in ecclesia rapiunt, vel qui tale aliquid perpetraverint, duces nec advocati nec iudices nec defensores ecclesie esse non possunt.

L. Alam. XV, 1. Clerici autem sicut *ceteri* parentes eorum, *ita* conponantur. 2. *Si autem clericum qui in gradu in ecclesia publica lectionem recitat . . . . et aliqua* iniuria *passus fuerit, sicut superius diximus,* conponat*ur, quomodo* parentes eius conpon*antur, et tertia pars super haec addatur in conpositionem.*

Cap. VII. l. **1** et pro reverentia *W.* sanctis *Gu, Sich* et ecclesia] ut ecclesia *Ch, T*1; ecclesia *Alt, Ep, H, J, T*2 *(m. prima), W;* et ecclesiam *Ag;* et ecclesie *sP.* invictas sit *sP;* invicta est *Ep.* in tuta sit *et glossa in margine add.* intuto sit *Her;* sit inviolata *Sich.*

*Cap. VIII. deest Em, V1; in duo capita divisum L, P*6; *sub rubrica:* De compositione ministrorum aecclesiae *legitur etiam in codd. Fr.* 1, 2. *l.* **2.** VIII *deest Ald, Alt, Fr, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* VII *Jlz, P*2*: Tit.* VIII *Her;* VIIII *Ch, Ep, P*1. *Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* De his qui rei sunt et confugerint ad ecclesiam *Her. l.* **4.** Si] . . i *Alt.* quis] quos *Her.* subdiaconus *Ag, Mt, sP, m. rec. corr:* subdiaconum *L;* subdyaconum *Jlz;* subdiaconem *Ad;* subdiaconos *G, P*5, *Sich.* lector *Ag:* latorem, *m. rec. corr:* lectorem *Ep;* lectorum *Mt* exorcista *sP:* exorzistam *Gu;* exorcistum *Fr*1; exhorcistam *Jlz.* acolytum *Fr*1; accolitum *Alt, Jlz, L (m. rec.), P*5; *deest Sich l.* **5.** hostiarium *Ad, Ald, Bb, Ep, H, J, L, Mt, P*6, *T (h erasum T*1*);* hostiarum *J.* de istis aliquem] *desunt Sich.* de his *L, P*3; et de istis *P*1: vel de istis *Her.* alicum *sP.* iniuraverit, *corr. m. rec.:* iniuriaverit *J;* iniuraverit *Ag, Ald, Ch, T*1; iniuriam fecerit *Ep;* iniuria affecerit *Sich.* aut *deest Ald, Sich;* et *Alt.* percusserit] colpum (*corr:* colaphus) fecerit *Alt.* vel plagaverit] aut plagaverit *Sich.* vel occiderit] aut occiderit *Ag, P*2; vel hocciderit *P*3. ‖ *l.* **6.** conponat *vel* conp.] conponit *Ald.* hos *Ag, Ald, Fr* 1, 2, *G, Her, Jlz, Mg, Mt, P*2, 4, 5, *Sich, Til, V;* hos *P*3; *deest Bb, H, T*2 *(m. prima),* eos *sP, T*2 *(m. rec.);* hoc *cett.* duplicater *sP.* sicut] si *G.* solent *deest Bb.* conponi *Ad, Ald, B, Fr, G, Her, Jlz, K, P*2—5, *Sich, Til, V, W;* conponere, *m. rec. supra lineam:* conponi *T*1; conponere *cett.* eius *deest Sich;* eorum *Ald;* eius *corr:* eorum *Jlz.* Isti *Ald.* sunt *deest G* ministris *G, sP.*

1) *Cf. L. Alam. III,* 3. *Roth.* 272. *Liu.* 143; *cf. etiam Benedictus Levita I,* 337. 2) *Cf. Benedictus Levita I,* 336. 3) *Cf. L. Ribuar. XXXVI,* 6. Si quis subdiaconum interficerit, CCC sol. culpabilis iudicetur. *Duplex compositio subdiaconi quae hoc loco sancita est, non concordat cum compositione diaconi infra I, 9, cf. H. Brunner, 'SB. der königl. preuss. Akademie'* 1901, *p.* 933. 4) *Ergo ministri ecclesiae qui erant de statu libero, conponendi erant ut* „genealogiae"; *cf. infra c. III,* 1. — *Aliter L. Alam. XV,* 1. 2 *et L. Ribuariorum XXXVI,* 5. *Benedictus Levita I,* 336; *cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechtes' II, p.* 309.

altaris Dei, duplicem conposicionem accipiant. Alii autem clerici conponantur*, sicut parentes eorum[1]. c) L. Alam. XII.

De monachis.

Monachi autem qui secundum regulam in monasterio vivunt, et illi dupliciter conponantur secundum genealogiam suam, ut reverentia sit Dei et pax eis qui illi deserviunt. d) L. Alam. XIV.

VIIII. De presbiteris vel diaconibus, quomodo conponantur.

Si quis presbytero vel diacono quem episcopus in parrochia ordinavit vel qualem e) L. Alam. XII.

*) *glossa:* id est conpensentur *T* 1.

L. Alam. XIV. **Monachus autem qui *sub* regula in monasterio *conversatus fuerit et ab aliquo aliquas iniurias, sicut superius diximus, passus fuerit, ita ut diaconus similiter* conponatur.**

L. Alam. XII. Si quis *autem* presbyterum parrochianum iniuriaverit *aut fustaverit aut mancaverit vel qualecumque* iniuriam fecerit, *in* triplum eum conponat; *et* si *eum* occiderit, *DC* solidos *eum conponat aut ad ecclesiam ubi servit, aut ad episcopum de cui parrochia fuit.*

Cap. VIII. *l.* 1. Dei *deest Fr* 2. *sP. Sich;* domini *Bos. Ch. T* 1. duplicem accipiant *desunt P* 2. dupplice *sP;* duplici *Mg.* conpositione *Mg. sP.* accipiat *sP.* Alii] illi *corr. m. rec.;* alii *L.;* alas *Her.* autem] vero *Ald.* conponuntur *Alt;* conponentur *sP;* conponatur *Jlz.* *l.* 2. eius *Ag. K. Mg. Mt. P* 6. *sP.*

l. 3. *Rubrica exstat in L. P* 6, *hic novum caput distinguunt L. P* 6. *l.* 4. monaci *sP.* autem] vero *Ald;* aut *P* 6. regula *sP;* regulas *Her.* in monasterio] monasterii *sP.* vivunt in monasterio *Sich.* vibunt *sP.* vivit *P* 6. et] *deletum H; deest Bb. Ch. Ep. J (m. prima). T* 1. 2 *(m. prima). W.* illi] in *Sich.* duplici *H. Her. T* 2 *(m. prima), corr L.* duplicem *Bb. Ep. P* 5; dupliciem *corr:* **duplici *J.*** **conponatur *corr:* conponuntur *J;* conp̄. *Ch, Ep, H, L, P* 6, *T;* conponat *P* 1;** conpositionem accipiant *Bb.* *l.* 5. genelogiam *Alt. Bb. Ch. J. L. P* 6. *sP. T* 1. geneologiam *Jlz. Sich.* genealogiam *corr. Ald.* suam *deest P* 6. ut] quod *sP.* ut — eis] ut pax sit eis *Sich.* sit Deo *Bb. Ch. Ep. W;* sit Domino *Bos.* Dei sit *Ald. Fr* 1. 2. eis *deest Ad. Alt. Bos. Ch; m. rec. supra lin. add. Ad;* illis *Ald. Jlz. Mg. P* 2. illi *corr:* illis *Mt;* eius *sP.* illi *deest Ad;* illis *sP;* in illo *P* 3. ei *Ald. Ch. Jlz;* illa *P* 6; illum *Mg.* deo *Sich.* *l.* 6. deserviant *P* 1. serviunt *Ad. Ald. Alt. B. Fr* 1. 2. *Jlz. Sich.*

Cap. VIIII. deest Em. VI, sub rubrica: De conpositione presbiterorum vel diaconorum *capiti VIII adiunctum etiam in codd. Fr* 1. 2. ‖ *l.* 7. VIIII *deest Alt. L. P* 6. *T* 2 *(m. prima).* VIII *Ald. Jlz.* Tit. IX *Her.* X *Ch. Ep. P* 1. *Rubrica exstat in Her. L. P* 6. *Td.* diaconibus] diaconibus nec non episcopis *P* 6; diaconis nec non et episcopum *L.* *l.* 8. Si —] *Alt.* quis *in rec. add.* nocet *T* 1. presbitero *Ald. Fr* 1. 2. *G. Her. Jlz. K. P* 1—5. *Sich. V. W (corr. e* presbetero *P* 2). presputerum *Ad.* presbiter *Ag. sP;* presbiterum *cett.* vel *deest P* 6. diaconem *Ep. Gu. P* 3; diaconus *Ag;* diacono *Ald. Fr* 1. 2. *G. Her. K. Jlz. P* 1—5. *Sich. V. W;* diac̄ *vel* diaconum *cett.* quem] atque *Ag.* episcopi *P* 6. parrochia *vel* parochia] parrochiam *Mg;* barochia *P* 1; barrochia *B. G. Gu. P* 3. *W.* ordinaverit *Ag.* qualis *L. P* 6. qualemcumque *Ald. G. Jlz.* quale *Alt.*

1) *Cf. L. Ribuar. (codd. B) XXXVIII, 5.* Si quis clericum interfecerit, iuxta quod nativitas eius fuerit, ita conponatur. . . . 2) = 300 *sol.*

cf. L. Alam. XII. XIII. plebs sibi recepit ad sacerdotem, quem ecclesiastica sedes[1] probatum habet, iniuriam fecerit vel plagaverit, tripliciter[2] eos conponat.

Si autem occiderit presbyterum, solvat solidos CCC[*)] auro adpretiatos; si aurum non habet, donet aliam pecuniam mancipia terra vel quicquid habet, usque dum impleat.

*) DCCCC *in rasura Mg;* CCCC *Sich;* C *K.*

L. Alam. XIII. Si quis diaconum, *qui evangelium coram episcopum legit, et revestitus ante altare officium fungit, si quis eum aliqua* iniuriam fecerit *vel fustaverit* vel placaverit *vel mancaverit, du*pliciter eum conponat; *et* si *eum* occiderit, *CCC* solidos *conponat.*

Cap. VIIII. ‖ *l.* **1.** pleps *Ad, Ald, Bb, J;* ples *P*6*;* ples *corr. m. rec.:* plebs *P*3. sibi pleps *Bb.* sibi *m. rec. H.* recipit *Ald, Fr* 1, 2, *Her, P* 3, *sP;* receppit *Ag.* ad *deest Sich.* et quem *G, Jlz;* quem ad *Ep.* ecclesiastia *Ad;* ecclesiasticae *L.* sedis *Ep, H (m. prima), J, sP, P*6, *T* 1*;* fides *Mg, Mt;* sed his *L.* provatum habet *sP;* habet probatum *P*2. habet] *in rasura:* habet inhonoraverit vel *T* 2 *(m. rec.).* iniuriam fecerit] iniuriaverit *Gw;* iniuria affecerit *Til;* illi iniuriam fecerit *Ad, Alt, Bb, Bos Ch, H, J, L, P*6, *sP, T (in T*1 *m. rec.* illi *corr:* illique*);* per iniuriam fecerit *Mg, Mt.* ‖ *l.* **2.** eum plagaverit *G.* eis conponat *P*6, *W (W supra lineam add:* vel eos*);* eum conponat *Ald, Jlz, P*4*;* eos conponant *P*2.

l. **3.** Si — presbyterum] Si presbyterum solum occiderit *Gw;* si presbyterum occidit *L;* si quis presbyterum occiderit *P*6*;* si autem eum (*corr:* presbiterum) occiderit *P*4. autem] *deest L;* eum *Alt, Bb, H, J, T*1, *W;* quis *P*6, *T*2. occidit *L;* hocciderit *P*3, *sP.* presbyterum *vel* presbiterum] *deest Ald, Alt, Jlz.* solvat] *deest Ag, Fr, G, Her, P*2, 4, *Sich, V;* solum *L;* solū (= solvat) *P*6. sot CCC *Ag, Her, Mt, P*2, 4, 5, *sP, T, V;* CCC solidos *Alt, Bb, K, L;* solidos trecentos *G;* CCCC solidos *Sich;* CCC solidis *Ad, B, Gw, T*1 *(m. rec.);* eum CCCtis sol. *Ch;* trecentis solidis *W;* CCC *Jlz;* CCC sol. conponat *P*6. auro] auri *Sich.* adpreciatus *Alt;* adpreciatis *Ad, B, Ch, Gw, W;* adpreciatos *corr:* adpreciatis *T*1*;* adpreciato *J, sP;* adpreciatur *L;* adprecietur *Her.;* conponat *Sich.* si] si autem *Bb, Fr* 1, 2, *P*4 aurum] auro *Mg.* ‖ *l.* **4.** habet] habuerit *Sich.* donet] donec *Mt.* alia pecunia *H, J, L, P*6, *T*2 *(m. prima).* mancipium *Ad;* mancipiis *P*6*;* mancipiam *corr:* mancipios *Ag.* terra *Ald, Ep, H, J, L, Mg, Mt, P*6, *sP, V; m. rec. corr:* terram *H;* vel terram *Gw;* terram *cett.* quicquid] quod *Alt.* habeat *Her, P*5*;* habuerit *Sich.* usque dum] donec *Ald, Alt, Bb, Jlz.* ‖ *l.* **5.** conpleat *P*2, *T*2*;* adimpleat *sP, (corr.) T*1*;* at impleat *P*6*;* aliam pecuniam impleat *Jlz;* implet *Her, Mg, Mt;* impleat debitum *Sich.*

1) Ecclesiastica sedes *ecclesia cathedralis episcopi dicebatur; cf. Monachi Sangall. I, 18 (MG. SS. II, 738).* 2) *Presbyteri et diaconi*

	Presbyteri occisi	*Presbyteri vulnerati*	*Diaconi occisi*	*Diaconi vulnerati*
secundum Legem Salic. (codd. 7–9: LXXVII, 1 et Emend.: LVIII, 1)	*cum* 600 *s.*	—	*(LXXVII, 2 LVIII, 2) cum* 300	—
secundum Legem Ribuar. (XXXVI, 8)	*cum* 600 *s.*		*(XXXVI, 7) cum* 400 *s.*	
secundum Legem Alam. (XII)	*cum* 600 *s.*	*tripliciter*	*(XIII) cum* 300 *s.*	*dupliciter*
secundum Legem Baiw. (I, 9)	*cum* 300 *s. auro adprec.*	*tripliciter*	*(I, 9) cum* 200 *s.*	*tripliciter*

componendi erant; cf. etiam Benedictus Levita I, 336. 3) *H. Brunner, 'SB. der kgl. preuss. Akademie der Wissenschaften' 1901, p. 933 hanc compositionem ex lege Francorum quam supponit, sumptam esse putat.*

Diaconum[1] vero cum CC* sold.[2] solvat; utrosque ad illam ecclesiam ubi ministri fuerunt, episcopo requirente et iudice coegente[3] qui in illa provintia sunt ordinati. 1. L. Alam. VIII (supra p. 280).

[4]Et pro fredo** in publico solvat sold. XL***[5], ut exinde sit reverentia sacerdotum et honor ecclesiasticus non condamnetur neque praesumptio crescat in plebe.

X. De solis episcopis et illorum interfectione[6].

Si quis episcopum quem constituit rex vel populus elegit sibi pontificem[7], occiderit, solvat eum regi vel plebi aut parentibus secundum hoc edictum[8].

*) DC *Mg;* CCC *Ch.*

**) *glossa add.:* id est pace *T* 1.

***) sol. LX *Ag, Alt, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V;* XL *corr. m. rec.* LX *J.* LX vel XL *Gw;* XL *vel* LX *B;* C *K.*

Cap. VIIII. *l.* 1. diaconos *Ch, Bos:* diaconus *Ep, P* 1, *sP.* diaconem *Fr* 1*;* diaconum *corr. Fr* 2. cum *deest B, Bb, Gw, L, Mg, Mt.* ducentis *G, W;* CCC, *corr:* CC *T* 1. solidis *deest Sich. post* solidis *add. et postea delevit* XL, ut exinde sit reverentia *Jlz.* solvat] conponat *Bos, Ch.* utrisque *Ep, H, J, T* 2 *(m. prima);* utriusque *Alt, L, P* 6*;* utrumque *Ad, B, Gw, W;* utriusque *corr:* utrosque *T* 1. *deest Sich.* ecclesiam illam *Gw, P* 6. hubi *sP.* *l.* 2 minister *Sich.* fuerat *Sich.* fuerint *Ad, Ag, Her, Mg, Mt, P* 4, *sP;* fuaerunt *L;* fuerint *corr:* fuerunt *W.* requirente *deest Gw;* requirentae *L.* iudicem *Mg;* duce *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima), W;* duci *Alt.* ducae *L.* cogentem *Mg;* coegente *Ag, Ep, P* 1, 3, 6, *V;* coegerte *sP;* quegentes, *corr.* coegente *L;* cogente *cett.* in *deest Ald, P* 6. illam *Ag:* ulla *Ald.* *l.* 3. constituti *Fr* 1, 2*;* sit ordinatus *Her, P* 4.

l. 4. freto *Ad, Ep, H, J, T* 1, 2 *m. prima.* in *deest Ep, P* 6, *Sich.* puplico *J, Mg;* publicum *Sich.* solvat *deest Mg, Mt;* solbat *sP.* XL sol *Bb.* ut *deest B, G.* inde *L, P* 6. exinde — crescat in plebe] praesumptio non crescat in plebe, et ordo ecclesiasticus non condemnetur *Sich.* sit *deest P* 4. reverentia sit *Alt, Bb;* reverentia — in plebe *sic; in margine rubrica* reverentia sacerdotum *T* 1*;* facerdotum *corr:* sacerdotum *Ad.* *l.* 5. honores *T* 2*;* honore *L;* honorem *P* 6. ecclesiastico *erasum, man. rec. corr:* ecclesie ut *Alt;* ecclesiae *L, P* 6*;* ecclesiaasticus *Ald, Fr* 1, 2*;* ecclesiasticis *Ep;* ecclesiasticos *T* 2*;* aeclesiasticos *J;* ecclesticus *corr:* ecclasticus *P* 2. condamnentur *corr:* condamnetur *Alt;* condampnetur *Gw, Mt, P* 1, 4*;* condemnetur *corr:* condamnetur *Fr* 1*;* condamnetur, *corr. m. rec.:* contemnatur *Bos, T* 1, *Til;* condemnetur *B, Her, L, P* 2, 3, 5, *sP, W,* condampnet *T* 2. condempnetur *Ad, Ag, Bb, Fr* 2, *G, K, Mg;* contempnatur *Ald, Ch, Jlz.* crescit *L, P* 6. *l.* 6. im plebe *L corr. r. P* 3.

Cap. X. deest Em, Sich, Vl. *l.* 7. X] *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* cap. X *Bb;* Tit. X *Her,* XI *Ch, Ep, P* 1. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* solis *deest Her.* et *m. rec. supra lineam L.* illorum *P* 6, *Til;* eorum *cett.* interfettione *P* 6. *l.* 8. Si ... i *Alt.* quis *deest Alt.* episcopum *m. rec. in margine Ald.* constituit — vel *erasa Bb.* eligit sibi *sP;* elegerit sibi *Mg;* sibi elegit *Ch, P* 3. pontificem *deest Gw.* *l.* 9. hocciderit *P* 3. solbat *sP.* solvet *Her;* salvat *P* 1*;* solvat ... regi *Ep.* vel] aut *B, K.* blebi *P* 3*;* plebe *P* 5. aut] vel *Ch, Her, Til.* quod secundum *G.* hoc *deest sP.* aedictum *L, Mg, Mt, P* 1*;* dictum *Gw, Her,* electum *Jl.* secundum hoc edictum fiat. Tunica *etc. Ag, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, G, J, Mg, Mt, sP, P* 1, 3, *T* 1, 2 *(m. prima), V, W.* secundum hoc edictum fiet. Tunica *etc. P* 6.

1) *Cf. maiorem compositionem subdiacono libero genere ante supra I, 8, p.* 278 *l.* 4 *sqq.* 2) *Cf. p.* 280, *n.* 3. 3) *Cf. supra c. I, 7.* 4) *Cf. H. Brunner, qui l. l. p.* 949 *hanc partem Legis Baiuwariorum recentiori tempori additam esse docet.* 5) *Cf. l. eadem p.* 945. 946. 6) *Hanc legem post interfectionem Emerami episcopi (*715*) sancitam esse I. Merkel MG. LL. III, p.* 228.

Fiat tunica plumbea secundum statum eius, et quod ipsa pensaverit, auro tantum donet qui eum occidit[1]. Et si aurum non habet, donet aliam pecuniam mancipia terram villas vel quicquid habet, usque dum impleat debitum. Et si non habet tantum pecuniam, se ipsum et uxorem et filios tradat ad ecclesiam illam in servitium, usque dum se redimere possit[2].

Hoc per inperium regis vel iudicis fiat, et illa pecunia in usu ecclesiae ipsius ubi pontifex fuit, ibi sit firmata usque in perpetuum.

Et si episcopus contra aliquem culpabilis apparet, non praesumat eum occidere, quia summus pontifex est, sed mallet* eum ante regem vel ducem** aut

*) *glossa add.:* culpet *Alt, T* 1.

**) iudicem *Mg, Mt, sP.*

Cap. X. l. **1.** fiat *deest P* 4; *corr: Bb.* tunica plumbea fiat *Ald, Jlz;* fiat. Tunica plumbea fiat *G.* tunico *Ep, L (corr. m. rec.:* tunica) *H;* tunica *corr:* tonica *B;* tonica *Her, Mg, Mt.* plumbia *Alt, Ep, L, sP (corr. m. rec.:* plumbea) *H.* secundum *deest Bb.* statum *corr. L;* stateram *Ad;* statutam *sP;* statutum *Ag, P* 5; staturam *in margine Her.* sta[tum . . e]ius *Ep.* quod] quantum *B, Gw, P* 6. apensaverit *Ad;* pisaverit *sP.* auri *Ad, B, Gw, Jlz, Mt, Til, W;* aurum *Ald, sP, P* 2, 6 *(corr. m. rec.* auro) *J.* donet tantum pro eo quem occidit *Ald.* tanto *sP;* tamtum *P* 3. *l.* **2.** donec *Ad.* occidet *Ag.* et si auro *P* 3; et si autem *Her.* [non ha]bet *Ep.* donet *deest Ald, B;* donec *Ad.* alia pecunia *H, J, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* aliqua pecunia *L;* aliam pecuniam, id est *Ald.* || *l.* **3.** terra *Ag, Ald, Ep, J, L, Mg, sP, P* 6, *T* 1 *(corr. m. rec.* terram) *H.* villa *Mg.* vel *deest Ad, Mt.* quicquic *Mg.* habet] habeat *Her;* debet *L.* [usque dum im]pleat *Ep;* donec impleat *Bos, Ch;* u. d. implebat *P* 3; u. d. implet *Her.* devitum *sP.* habet *deest Ap.* *l.* **4.** tantum *Ag, G, H, J, L, sP, P* 1, 5, 6, *T* 2, *V, W;* tamtum *P* 3; tantum *corr:* tantam *Alt;* tantam *cett.* pecuniam tantam *Gw.* pecunie *T* 2, *W.* et filios] filios *L;* et filias *sP;* ac fi[lias] *Ep.* [tradat ad ecc]lesiam *Ep.* tradet *P* 6. ad ipsam ecclesiam *Bos, P* 3, *Til;* ad ecclesiam ipsam *Mg, Mt;* ad ecclesiam *Ad;* a. e. i ubi pon (ubi pon *erasa*) *Gw.* servitio *Alt, B, Bos, Ch, Ep, H, J, L, P* 6, *sP, T* 1, 2 *(m. prima).* || *l.* **5.** posset *Ald, Alt.*

l. **6.** per] ad *P* 4. iudicis] ducis *Ald, Ep, H, P* 2 *(m. prima).* fiat] faciat *B;* fiat vel faciat *Gw.* illam pecuniam *Ad, Mg, Mt;* ipsae pecuniae *Bb.* usum *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, T.* ipsius ecclesiae *P* 3, *Til.* || *l.* 7 ubi pontifex fuit *desunt sP.* ubi] ibi *deest Ald, G, Jlz.* sit] sint *Alt, Bb, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* firmata] firma tunc *Bb, Ep, H, J (m. prima), L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), W, corr:* firmata tunc *J (m. recentiori);* firma ex tunc *Bos, Ch, T* 1; firmitates *Alt;* confirmata *Ad;* firmata ex tunc *Ald, Jlz.* usque] et *Bb.* in *deest Lind.*

l. **8.** et si episcopum *sP;* et ipse sunt *Ag.* aliquam *P* 6. culpa *sP;* cul *L;* culpam *Ag, P* 6 appereat *P* 6; apparuerit *corr:* apparit *Alt.* non] et non *L.* *l.* **9.** quia] qui *Ep;* quorum *Ad;* quoniam *Bb.* summum *Ep, sP.* fontifex *Ep.* malliat *G;* mallex *Ch;* representet *Ad.* eum accusare *Ald, Jlz.* ante *deest Gw.* rege *J, sP.* vel] aut *sP.* duce *J.*

et S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, p. 427 *verisimile esse docuerunt; cf. etiam 'Beilage z. Münchener Allg. Zeitung'* 1905, *p.* 203; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 683 *sq.; opiniones contrariae defenduntur a Friedrich, 'SB. der phil. hist. Klasse München'* 1874, *p.* 352; *G. Waitz, 'Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften'* 1869, *p.* 132 *sq.* 7) *De electione pontificum per sacerdotes et plebem et de regis confirmatione cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechtes' II, p.* 171 *sqq.; P. Hinschius, 'System des Kirchenrechts' II,* 516 *sqq.* 8) *Aliam compositionem praescribunt L. Sal. Emend. LVIII,* 3; *L. Alam. XI; L. Ribuar. XXXVI,* 9; *Benedictus Levita I,* 336.

1) *Cf. J. Grimm 'DRA'*[4] *II,* 246; *E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II,* 273. 2) *Haec lex non concordat cum c. II,* 1 *et VII,* 5 *cf. E. v. Schwind 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 632, 634; *O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 174.

ante plebem suam[1]. Et si convictus crimine negare non possit[2], tunc secundum canones ei iudicetur. Si talis culpa est, ut deponatur, deponatur aut exilietur. De homicidio, de fornicatione, de consensu hostili[3], si infra provintiam inimicos[4] invitaverit et eos perdere voluerit quos salvare debuit, pro istis culpis damnetur.

XI. De sanctimonialibus vel Deo dicatis[5].

Si quis sanctaemonialem, hoc est Deo dicatam, de monasterio traxerit et eam sibi in coniugio duxerit contra legem ecclesiasticam, requirat eam episcopus civitatis illius cum consilio ducis*, velit nolit, tamen reddat eam ad illud monasterium unde eam tulit, et conponat ad illud monasterium dupliciter[6], sicut solet conponere

*) regis vel ducis *Ald, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, Jlz, Mg, Mt, T, W*; ducis et regis *Ad*.

Cap. X. | *l.* **1.** aut] ante plebem] vel ante plebem *Bb*; vel plebem *Ald, Jlz*; vel plevem *sP*; ante plebem *P6*. si] ut *P4*. crimen *W*; crime *P6*; de crimine *Til*. posset *Alt*; poterit *Ch*. tunc ei *P6*. | *l.* **2.** cannones *P3*. ei *deest Ad, P4*; *deletum T2 (m. rec.)*; eius *Alt, L*; eum *sP*. culpabilis est *P6*. ut deponatur] ut deponetur *Bb*; aut deponatur *Mg*; ut dignus sit deponi *Ald*; undeponatur *L, P2 (m. rec. corr:* unde deponatur *L)*; deponatur *Gw*. deponatur *deest Bos, Gw, J (m. prima), L, Mg, Mt, P6, sP, T1, Til*; deponetur *Her*. aut] ut *sP*. auxilietur *corr:* exilietur *T1*; exilientur *Ag*; *m. rec. in margine add.:* idem *et rubricam:* episcopi tribus de causis deponantur *T1*. | *l.* **3.** fornicationem *sP*; fornatione *corr:* fornicatione *Ep*; *corr: P3*. hostile *Alt, L (corr. m. rec.:* hostili *Alt)*; hostilis *Ag*; ostili *sP*; hostibus *Her*. si *deest Ag, sP*. intra] in *sP*. provincia *J, P6, sP, T2*. inimicos *deest Ad, B*; inimicus *Ag*. | *l.* **4.** et] ut *Ad, B, H, P6*; aut *L*. eas *sP*. perdere] per delere *Ep*; perducere *P6*; prodere *Her*. quos] quod *sP*. salvare] servare *Ch*. debuit *in raso T1*; debuerit *J, P3*; debuerat *Bos, Her, Til*. pro his *J, W*; per his *Ep*; pro talibus *Bos, Ch, T1*; de talibus *Ald, Jlz*; pro istis vel talibus *Mt*; pro his vel talis *Mg*. damnetur *vel* dampnetur] damnetur *corr:* damneter *Mg*.

Cap. XI. deest Em, Vl. | *l.* **5.** XI *deest Ald, Alt, L, P6, Sich, T2 (m. prima)*; cap. XI. *Bb*; Tit. XI. *Her*; XII. *Ch, Ep, P1*. *Rubrica exstat in Her, P6, Til.* sanctimonialibus *Her, Til*, sanctaemonialibus *P6*. catis *P6*. || *l.* **6.** Si] . . i *Alt*. sanctaemunialis *corr:* sanctaemonialis *L*; sanctemonialis *sP*; sanctaemoniale *H, J (m. prima), T2 (m. prima)*; sanctammonialem *Bb, J (m. rec.)*; sanctaemonialem *Ag, Ep, Mg, Mt, P1, 5, T1, V, corr. e* sanctae modnialem *P3*; sancti monialis *P6*; sanctimonialem *cett.* hoc] id *Bb, Jlz, Sich.* Deo] Domino *Her*. dicata *Ag, H, J, K, L, P6, T2 (m. prima)*; *deest Ald*. dedicatam *Alt, Mg*. dicatam] virginem *Sich*. traexerit *P3*. ea *J (m. prima), L*. | *l.* **7.** sibi *deest Sich*; si *W*. in *deest sP*. coniugium *B, Bb, Gw, P4, sP, Sich, W*, congium *Mg*, congugio *L*, uxorem *Ald, Jlz*. duxerit *deest Ad*, sumpserit *P6*. lege *sP*; ipsa legem *P6*. requiret *Mt*. eam *in margine H*, eum *Ald, Her, J, Jlz, T1, (supra lineam W)*; ea *P1*. civitas *L*. | *l.* **8.** consilio] consensu *W*. volet nolet *Bos, Ch, H, J, L, P6, T1 (m. prima)*, nolet *corr:* nollet *J*, (nollet *corr:* nolet) *B*; volit nolit *Alt, T2 (m. prima)*; volet nollet *Ep*, nolet volet *Bb*, vellit noli *P3*, vellet nolet *sP*. tamen *deest Ald, G, Jlz*; tamen et *L*. reddet *G*, redat *P3*. reddat eam] eam reddat *Sich*. eam] ea *P1, V*, illam *Ald, Jlz*. ad illum *Ag, H, L, Mg, P3, 6, sP, T1 (m. prima)*, ad illo *Alt (m. prima)*, ad illam *J*, ad illut *Ep*. monasterio *Alt (m. prima), sP*. monasterium dupliciter *L*. unde — monasterium *desunt G, K, L, P2, sP; sed in margine manus recentior add. L*. | *l.* **9.** unde ea *corr.* u. eam *J*; unde *Ep*. tulli *P3*. illum *Ag, H, Her, L, Mg, P3, 6, sP, T1 (m. prima)*, illam *J*, illut *Ep*, ipsum *Sich*. monesterium *P3*. duppliciter *sP*. solent conponere *Ald, Ep, H, J, Jlz, L, P6, T1, 2 (m. prima)*; solent *e corr:* solet *e B*; conponere debet *P4*.

1) *Cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II p. 520 sq.* 2) *Eadem formula supra in capite I, 2.* 3) *Cf. Isidori Etymologiae V, 26 § 26:* Maiestatis reatu tenentur ii, qui . . . . vel cum hostibus consenserunt. 4) = *infra cap. II 1, p. 293 l. 1.* 5) *Cf. A. Gfrörer, 'Zur Geschichte der deutschen Volksrechte im Mittelalter' I, p. 374, qui hoc caput post decreta Dingolfingensia legi additum esse putat.* 6) *Vide Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c. 1:* conponat sicut canones decreverint.

qui alienam rapit sponsam[1]. Scimus illum crimine esse obnoxium, qui alienam sponsam rapit; quanto magis ille obnoxius est crimine qui Christi usurpavit sponsam.

Et si noluerit emendare et reddere, expellatur de provincia dicente apostulo: „Auferte malum a vobismet ipsis" et iterum: „Tradere huiusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die domini nostri Ihesu Christi".

XII. De presbyteris vel diaconibus et de ecclesiasticis ministris[2].

Ut nullo presbitero vel diacono liceat habere secum in domo extraneam

Epistola B. Pauli Apostoli ad Corinthios I, c. V, 13 .... Auferte malum a vobis ipsis; I, c. V, 5 tradere huiusmodi satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi.

Cap. XI. ‖ *l.* 1. qui] quia *J.* alteram *Her.* rapiunt sponsam *Ald, Ep;* sponsam rapiunt *Jlz;* rapuit sponsam *P* 1, *Sich;* sponsam rapit *P* 4; rapit uxorem *Ad, Bos, Ch.* Scimus — rapit] *desunt Alt, P* 6. scimus] scimus enim *Ald, G, Jlz, Sich.* illam *corr:* illum *Mg.* crimine *corr:* crimen *L;* criminum *Bos;* criminis *Ald, G, Jlz;* crimini *Sich,* [illegible] ‖ *l.* 2 rapit sponsam *Ad, Ag;* sponsam rapsit *sP;* sponsam rapuit *Sich.* [illegible] *P* 3. [illegible] *P* 1 [illegible] *deest Ch.* obnoxium *corr:* obnoxius *L;* obnoxios *corr:* obnoxius *P* 4, [illegible] *Ad, Alt;* [illegible] *T* 2. obnoxius est crimine *desunt Gw.* crimine *deest Sich;* crimin *B, P* 2, [illegible] *G, Jlz;* criminae *L;* cimine *P* 1. qui] quia *corr:* qui *J;* quia *Mt.* Christi uxorem *Her.* [illegible] *deest Gw; corr: Mt;* usurpat *Ad;* sibi usurpavit *Sich;* usurpabit *Ch, T* 1; usurpare *B.* ‖ *l.* 3 sponsam] *add.:* rapere *Ad, B, Bb, Bos, Ch, H, J (m. rec.), T; add.:* rapit *Gw.*

l. 4. et *deest Gw.* et si] Quodsi *Sich.* si *deest G.* voluerit, *corr:* noluerit *J.* [illegible] noluerit *Ald, Jlz.* emendare et *desunt Sich.* redere *P* 3; eam reddere *Sich.* explllatur [illegible] pellatur *Ch;* expelletur *Her.* apostulo *V;* apostolo *cett.* ‖ *l.* 5. aufferte *Ag, Jlz.* a malum *sP.* a vobismet ipsis] a vobis *Alt;* ex vobis *Ald, Jlz;* ex vobismet *Ep, W;* de vobis *Sich* [illegible] *desunt Ad;* et itera *P* 3. et iterum — Jhesu Christi] *desunt Sich.* tradite [illegible] *Til;* tradet *sP;* tradetur a vobis *Her.* huiusmodi] vos mon *sP;* huiusmodi hom[illegible] huiusmodo *B.* Sathanae *Ag, Ald, G, Her, Jlz, K, L, Mg, M, P* 1. 3, *sP, Til,* sathanae [illegible] *in margine corrector add. Ch.* in interitu *L, P* 6; et interitum *sP;* interitum, *corr. in marg.* [illegible] et *Ch;* in interum *Mg.* ut *deest Ald.* ‖ *l.* 6. salvus *corr* [illegible] *Ag.* [illegible] *P* 2. 4. 6, *W;* sit vel fiat *Gw;* fiant *sP;* fiat *cett.* (*supra lineam* [illegible]). [illegible] via *sP.* nostri Jhesu Christi *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J* [illegible] *desunt.*

Cap. XII. deest Alt, Em, Vl. ‖ *l.* 7. XII] *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* cap. XII *Bb;* Tit [illegible] *Her;* XIII *Ch, Ep, P* 1. *Rubrica plerisque in codicibus continuo cum textu legitur; deest* [illegible] *L, P* 6. *Til rubrica:* de presbiteris et diaconibus ut minime habitent cum mulieribus, [illegible] *textus capitis:* De presbiteris vel diaconus (*corr:* diaconis) eadem, ut *etc. L,* De presbiteris vel diaconis et de ecclesiasticis ministris ut *etc. P* 6. *In Her rubrica:* de presbyteris et diaconibus, [illegible] mulieribus. Si quis de presbiteris *Ag,* presbiteros *sP.* vel] *deest W.* diaconis *Ep, J, L, P* 2. 6, *T* 2 diac̄ *H.* et *deest P* 1. ministris *deest P* 1; ministeriis *B* 1, *corr:* ministris *Gw.* ‖ *l.* 8 [illegible] *Jlz, Her, Sich.* nullo] *deest Bb;* nulli *Ald, Jlz, Sich, T* 2 *m. recentior, Til, W;* null[illegible] *sP* [illegible] vel presbitero *Bb;* presbiterum vel diaconum *sP;* presbitero neque diacono *Mg, Mt* [illegible] secum habere *Ag, B, Ep, Mg, Mt, sP, Sich.* in domo — feminam] extraneam [illegible] *Mg.* in domo *desunt L, P* 6; in domum *Ag, Til.* extraneam] exneam *sP.*

1) *Vide infra c. VIII,* 16. 2) *Cf. A. Gfrörer l. l. I, p.* 374, *qui hoc caput post decreta Dingolfingensia legi additum esse putat. S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, p.* 412 *sqq. et F. Dahn, 'Könige der Germanen' IX,* 2, 184, *quibus hoc capite argumentum est legem post annum* 716 *sancitam esse, cui recte, cf. notam sequentem p.* 285, *n.* 1) *et H. Brunner, 'DRG' I*[2], *p.* 462, *n.* 34.

feminam[1], ne per illam occansionem decipiatur et pollutus offerat sacrificium Deo nec plebs per eius offensionem corruat et plagam sustineat.

Propterea qui gradu sacerdotali fulciuntur, extranearum mulierum interdicta sibi consortia cognoscant. Hac eis tantum facultate concessa, ut matres filias atque **sorores** germanas inter domorum suarum septa contineant: in his enim nihil scevi criminis aestimare foedus naturale permittit; illas

Cod. Theodosianus XVI, 2, 44 (= Brev. XVI, 1, 6). Eum qui probabilem saeculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiae appellationis non decet. Quicumque igitur cuiuscumque **gradus sacerdotio fulciuntur** *vel clericatus honore censentur,* **extraniarum sibi** mulierum interdicta consortia cognoscant, hac eis tantum facultate concessa, ut matres filias atque germanas intra **domorum** suarum saepta contineant: in his enim nihil scaevi criminis aestimari **foedus naturale permittit.** Illas enim non relinqui castitatis hortatur adfectio[2], *quae ante sacerdotium maritorum legitimum meruere coniugium[2]. Neque enim clericis incompetenter adiunctae sunt, quae dignos sacerdotio viros sui conversatione fecerunt.*

Cap. XII. | *l.* 1. feminam *corr. Gw;* feninam *P* 1; mulierem *Mg, Sich.* ne nec *Ep, H, Her, Jlz, L, P* 1, 6, *sP, T* 1, 2 *m. prima;* naec *J.* per villam *Mg.* occansionem *Ep, H, J (m. recentior), P* 1, 3, *V;* occassionem *sP;* occasione *Her, P* 6; occasionem *cett.* decipiatur occasionem *Ald.* decipiat *T* 2 *(m. prima);* decipiantur, n *erasum L.* pollutus *corr. L.* auferat *L;* offeret *sP.* **sagrificium** ***sP.*** **sacrificium Deo** ***Ag, Ald, B, G, Gw, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Sich, Til, V;*** s. deo *P* 1; s. domino *Her, T* 2 *m. rec.;* sacrificium *cett.* | *l.* 2 nec] et *Gw;* et ne *Ald, G, Jlz, Sich* ne *P* 2, 5. plebs *W;* pllebs *corr;* plebs *Ep;* pleps *J;* plex *P* 6. eius offensione *L;* offensionem eius *Ch, T* 1. non corruat, (non *erasum*) *Gw.* et — sustineat *desunt Sich.* plaga *Ald, J (m. [illegible]), L, P* 6, *sP.* susteneat *H.*

l. 3 qui *deest P* 6. qui *corr;* qui *Bb;* quia *P* 5. gradum *sP;* in gradu *P* 6. sacerdotio *Ep, H, J, L;* sacerdotalis *sP;* ecclesiastico *Ald, Jlz.* fulguntur *L;* fulguntur *sP;* tales ut *Mg.* **extraneorum** ***Ald, Ep, Jlz;*** **extraneam** ***Ad.*** **mulierem** ***Ad, m. recentior corr;*** **mulierum** ***H;*** feminarum *Bos, Ch.* interdicata sibi *Mg, Mt;* interdictam *H, corr;* interdicta *Ad;* interdicta *sP* interdicta **sibi** ***Ald, B, Ch, Gw, Jlz, T*** **1; interdicta (sibi** ***deest) cett.*** **consortia interdicta** ***Sich.*** consortia *sP;* consortiam *H.* | *l.* 4. cognoscat *sP;* non cognoscant *W;* agnoscant *Sich.* haec eis *Ad, Bb, Ep, Gw, J;* has eis *Ag;* ac eis *Ch, P* 3, *T;* as eis *sP;* hanc eis *L;* haec enim eis *P* 6; hac igitur *Ald;* a eis *Mg, Mt.* hac es *P* 5. tantum *in raso T* 1; stantem *sP.* facultate tantum *Ald.* facultatem *J, sP.* facultas *Ad, Gw;* facilitate *L, P* 6. concessa cessa *Ep, H.* ut sit *Ep, H, J, L, P* 6; sit ut *Ad, Gw;* sat *Bb,* aut *sP.* matrem *Ad;* matris *Bb, Ch, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1; matres et *Jlz.* filias *Ep,* filias *H;* familias *Sich.* atque *deest B;* adque *sP.* germaneas *Mg;* germana *sP.* intra *G, Sich, W.* | *l.* 5 suorum *Ad, B, Mg, Mt, P* 5, 6; suarum, *cui manus recentior in margine addit* tecta *Bb,* suarum habitacula *Bos, Ch.* septa sepe *Bb, Bos, Ch, Ep, H, sP;* sepem *J, T, W.* contineat *Mg, Mt, sP.* his] hijs *Jlz;* is *L.* nihil *deest sP;* nichil *Ad, Ald, Ch, G, Jlz, P* 2, *W;* nihil, *m. recentior corr.* **nulla** ***J.*** **scevi** ***Ep, H, W;*** **suspectus** ***sP;*** **suspecti** ***m. recentior corr;*** **suspecto** ***J;*** **suspecturi** ***Mg, Mt,*** sub peccati *P* 2; sceleri *L;* scelerebus *P* 6; lascivii *in margine Her;* suspecti *cett.* criminis] oriminis *sP.* aestimare *K, P* 4, 5, *V;* existimare *Bb, W;* extimare *sP;* stimare *P* 3, estastimare *P* 6; est estimare *T* 2 *(m. pr.);* est existimare *J,* estimare *T* 2 *m. rec.;* est extimare *Ep, H;* **est stimare** ***L;*** **est nec existimare** ***Bos, Ch, T*** **1;** est nec si aestimare *B;* est nec si existimare *Ad;* est nec estimare fedus naturale permittit *supra lineam corr;* est estimandum, [illegible] est, permittit *Gw.* fetus *Mg, Mt;* foedus *m. recentior corr;* foedum *T* 1; foedus *vel* fedus *cett.* naturae *L;* naturae *Bb, Bos, Ch, Ep, J, T* 1, *W;* natura *P* 6. per,mit,tit *Ep;* permittunt *Ch, J, Mg, Mt, T* 1, **ur** ***erasum J;*** **permittat** ***Her, L;*** **promittit** ***Ag.*** **vel promittit** ***P* 6.** **illas — affectio** ***desunt Sich.*** illas enim *P* 4, *sP;* et illas iam *B;* illa etiam *L;* illas etiam *cett.*

1) *Hac lege clericis non matrimonia interdicta fuisse E. Loening 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II. p. 325 docuit, sed inter feminas, quibus secundum hanc decretam in domo clericorum vivere permissum erat, nominantur propinquae cognatae, non autem uxores.* 2) *Cf. J. Merkel 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XI, p. 641 n. 3.*

eam non relinqui castitatis hortatur affectio.

De ceteris causis praesbiteri diaconi vel clerici ab episcopis secundum illorum canones iudicentur[1].

c. L. Alam. XXI. infra c. 287.

XIII. De colonis vel servis ecclesiae, qualiter serviant vel qualia tributa reddant.

Hoc est agrarium[2] secundum aestimationem iudicis, pervideat hoc iudex, secundum quod habet, donet: de XXX modiis III donet et pascuarium*[3] desolvat

* *glossa addit* triskinga *T*1.

Cap. XII. *l.* 1. non – affectio *desunt B*. non *deest Ch*; non, *m. recentior add.* ut *T*1. reliqui, *m. recentior corr:* relinqui *Bb*; reliquas *Ch, Mg, Mt, T*1; reliquos *T*2 *(m. prima)*; reliqua *K, T*2 *(m. recentior)*; reliquis *P*6; relinquas *B, Gw*; relinquere *Ald, G, Jlz, Til*; relinquit *sP*; reliqui *Ep, H, J, L, P*2, 3, *V*. reliqui qui *P*1. castitates *m. recentior corr:* castitatis *T*1; castitis *P*6. hortatur affectio *desunt sP*. hortatur *Ad, Ald, B, Bos, Gw, Jlz, Mg, corr. ex* ortatur *Bb, T*1; horat *Her*; orator *Ep, J, corr. m. rec.* ortatur *J*; ortatus *Mt*; probat *Til*; ortatur *Ch, G*; oratur *cett.* affectio *Ad, Ag, Bb, G, H, Jlz, K, P*1—3, 5, *T*2, *V*; *in margine Her, Til*; affecio *Ald*; effectus *Bos, Ch, Mg, Mt, T*1; effectio *cett.*

l. 2. De ceteris – iudicentur *desunt T*2 *(m. prima)*; *quasi rubrica G, P*2, 3, *sP, T*1, *V, (in margine) Ag, (praeposito numero* XIII*) P*3; causis ceteris *Ald*; coeteris causis *B*; cetheris causis *sP*. presbiteris *Alt, Bb, Bos, Ch, H, J, L, Mg, Mt, P*6, *T*1, 2 *m. prim., W*. vel diaconi *Jlz, T*2 *m. rec.*; diac. *Ad, Bb, H, J, P*3; diacones *Gw*; diaconis *Alt, Bos, L, P*6; diaconibus *Ch, Mg, Mt, T*1, *W*. vel clerici] vel clericis *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, W*; clerici *Mg, Mt, P*6; clericis *L*; alii clerici *T*2 *m. prima*; aut alii clerici *T*2 *m. rec.*; vel ceteri *Ag*. episcopis] eorum episcopis *Ald*; episcopi *Mg*; episcopo *Her, J, Mt*. illorum *deest Ald*; eorum *Jlz*. *l.* 3. canones *deest sP*. iudicetur *Ag, Ald, Bb, W*; iudicent *P*3; Require de diebus dominicis in capitulis nuptias prohibendas inlicitas *in marg. add. T*2 *m. rec.*

In Ch sequitur cap. VII, 4 huius editionis.

*Cap. XIII. deest Sch. VI; post cap. VII, 4 huius editionis Ch. pars prior capitis legitur etiam in cod. Paris. 4995 capitulari Ludovici pii 817 insertum P*7. *l.* 4. XIII *deest Ag, Alt, Ch, L, P*3, 6, *T*2 *(m. prima)*; Tit. XIII *Her*, XIIII *Ep, T*1, XV *T*2 *(m. recentior)*. *Rubrica in plerisque codd. coniuncta cum textu capitis, L his vocibus textu coniunctis rubricam:* De colonis et servis ecclesiae qualiter serviant: *anteposita est in Her, Til rubrica:* De colonis vel servis ecclesie quomodo *(Til:* qualiter*)* serviant. De [illegible] *Alt*. colonis *sP*; quolonis *Ep*. servos *sP*; de servis *Ald*. ecclesiis *Alt*. eccl[esiae qua]liter *Ep*. serviunt *sP*. *l.* 5. quale *Ag, B, Ep, Gw, H, J, T*1 *(m. prima), W*; qualiter *G, Her, Mt, sP, T*1 *(m. recentior), Til*; qualis *L*; quali *Mg, P*6. tributum *B, Gw, W*; trivatam *sP*. reddunt *sP*. *l.* 6 hoc est *desunt Bos*. est *deest Ch*. agrario *Bb, Ch, Ep, H, J, L, corr.:* agrarus *T*1; agraria *W*; agri *Ald*; angaria *P*6. secundum aestimationem iudicis *desunt Gw*. *post* secundum *sequuntur in Ag* quod habet, donet, *verba deleta*. existimationem *Bb*; extimationem *sP*; stimationem *corr.:* estimationem *L*; inst . . . . . . *Ep*. iudicis] ducis *Ep*. dicis, *corr. m. recentior:* ducis *H*. pervideat *Ad, Ag, B*1, *Ch, Ep, Gw, H, P*1, 2, 3, *sP, V, W*; provideat *Ald, Bb, Bos, G, Her, Jlz, K, T*1, *Til, corr:* praevideat *J*; praevideat *cett.* iudex hoc *P*2; hoc est iudex *sP*; hoc iudex *Ep*; hoc iudex et *Ald, G, Jlz*; hoc iudex ut *T*1 *(m. recentior)*. *l.* 7. abet *P*3; habet et *Mg, Mt*. donet *deest Bos*; donat *sP*. de] dex *W*. XXX] triginta] triginta *sP*. modiis *vel* modi] modia *Ag, Alt, L, Mt, P*2, *sP*; modiā *P*3. III] III *vel* tres] tres modios *Ch, Ep, Gw, J, T*1, *W*; modios III *P*7. pascuario *H, L, corr. m. recentior:* pascuaria. *J*: pascario *P*6; pascuarios *Bb, Bos, Ch, Ep, T*1, *W*; pascuarum unu *sP*; pascuaria *Ad, B, Gw, K, Til*. desoluat *Ag, Alt, Bos, Her, P*1–3, 5, *Til, V*; persoluat *Mg, Mt, T*2 *m. rec.*; soluat *Ald, B, G, Jlz, W*, inde solvat *P*4; dissolvat *cett.*

1) *Cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II, p.* 532. 2) agrarium = *tributum seu vectigal quod ex agro penditur; cf. a.* 769, *MG. DD. Karolinorum I, p.* 67, *Capitularia I, p.* 19 (584 – 628), c. 11. 3) pascuarium = *quod pro pascuis praestatur.*

secundum usum provinciae. Andecingas*) [1] legitimas — hoc est, perticam [2] X pedes habentem, IIII perticas in transverso, XL in longo — arare seminare claudere** collegere trahere et recondere. Prato arpento [3] uno cludere secare, collegere et trahere. A tremisse unusquisque accola ad duo modia sationis***)

L. Alam. XXI.

*) *glossa add:* searamez *T* 1; schaebach *glossa saec. XV T* 1; skaremez *Ch*; Skaremeh *Bos.*

**) *glossa add:* ekken *Bos, Ch;* eekan *T* 1.

***) *glossa add:* samin *T* 1; samen *Ch.*

L. Alam. XXI. Servi autem ecclesiae tributa sua *legitime* reddant: *quindecim siclas*

Cap. XIII. *l.* 1. usu *L;* husum *sP;* quod usum *Mg.* ancingas *P* 4. 5. 7; andecengas *J*, andetingas *Alt;* an decenas *Ald;* andecenas *Ch, Gw, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 1, *supra lineam add:* anzingas *Gw;* vel anzingas andecenas *B;* andetenas *H;* andecenam *Bb;* aut decenas *Ep;* an decimas *Ad;* antdecenas *W;* ad decingas *P* 1. legitima *Ep, H;* legitimam *Bb;* legittimas *Her, L;* letimas *P* 7; legiptimas *Gw;* legatimas, *corr:* legitimas *P* 2. hoc est *desunt Jlz;* id est *Mg, Mt* pertica *Ag, J, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* perticas *Ep, Mg, Mt;* pertgam *Alt;* pertigam *Her* X, decem deces *sP;* decimam *P* 2. || *l.* 2. habentem pedes *P* 6. habente *sP;* habentae *L;* habentes *Ag, Mg, Mt.* IIII, IIII[or], quattuor] III *Mg, Mt;* VIII *L.* pertgas *Alt;* perticas VI *Ep;* pertigas *Her;* pedes *Jlz, K.* transversu *sP;* traverso *Ag.* XL] L *in margine Her* in logno *Ald;* in longunt *P* 7 arare] quas arare *Ald, Jlz.* || *l.* 3. cludere *Alt, T* 2 *(m. recentior);* claudere seccare *Mg, Mt.* collegere *Ag, Bos, H, Her, L, P* 1. 3, *T* 1 *(m. prima), Til, V;* colere *in margine Her* colligere cett. et trahere *Ad, Ald, Alt, B, Bos, G, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1–4, *Til, V.* et traere *sP;* adtrahere *Gw, K* trahere *deest L, P* 6 et recondere *desunt L, Mg, Mt, P* 6; et condire *Ep,* et recondire, *m. recentior corr:* et recondere *H;* et recondere debet *Bos, Ch;* et recondere debeant *Ald;* et recondere debeant et vineas *Jlz* prato — trahere] *exstat in Ad, Ag, Alt, B, Bos, G, Gw, K, L, P* 1–4, *sP, T* 2, *V; m. rec. in margine J; deest cett.* pratum *Her, P* 4, *Til;* prato *corr. P* 1. aspensum *Gw;* appensum *Ad, B;* arpente *P* 1; arpent *P* 2, *V;* aripenno *P* 5; carpento *Her, P* 4; arpennum *G, P* 7 unum *Ad, B, G, Gw;* fenum *J (m. recentior);* I *P* 5. cludere *Alt, J (m. recentior), P* 2, *T* 2, [illegible] claudere *Ad, B, Gw;* claudere *cett.* secare, *vel* seccare] *deest Alt;* segare *Ag, Her, T* 2 *(m. [illegible])* *l.* 4. collegere *Ag, Bos, Her, K, P* 1. 3, *Til, V;* collegе *sP;* colere *Her (in margine),* colligere cett. et traere *sP;* attrahere *B;* adtrahere *Ad, Gw* ad tremissum *P* 7; as tremisse *H,* a tremisso *Ep* ad tremisse *Mg, Mt,* ad tramise *sP;* adremisse *Ad;* aut tremisse *Her;* a tremisso *Ald* [illegible] *Jlz.* unusquisque *Alt.* acolona *Bb;* accola *Her;* acolas *sP;* acola *Ch, H, J, L (m. prima), T* 1 *(m. prima)* ad duo modia *Mg, Mt;* a dua modia *L;* adque duo modia *Her;* ad dua modia *P* 3. 6, *sP* II modia *Bb;* duos modios *P* 7 satianis *corr:* sationis *T* 1; rationis *Ag,* satione *sP;* sationes *corr:* sationis *Mg.*

1) andecinga, *vel* ancinga, *vel* accinga — *modus quidem agri certa [illegible]* *constans et sepibus aliove sepis modo clausum: cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.; E. Brinckmeier, Glossarium diplomaticum I, p.* 83; *J. Grimm, 'DRA.'* [4] *II, p.* 68 *[illegible]* andecena, longa [illegible]num, peditura *ex iure Franco in legem Baiwariorum transsumpta esse videntur; cf. H. Brunner 'DRG.' I* [2], *p.* 457 *n.* 16. 2) pertica — *certus agri modus.* 3) arpentum, arpenna — *modus agri.*

v. L. A. [v] XXI

excollegere seminare collegere et recondere debeant et vineas plantando cludere fodere propaginare[1] precidere vindimiare. Reddant decimum fascem de lino, de apibus decimum vas, pullos IIII, ova XV reddant. Parafredos[2] donent aut ipsi vadant, ubi eis iniunctum fuerit. Angarias*)[3] cum carro faciant usque quinquaginta leugas**)[4], amplius non minetur. Ad casas dominicas stabilire, fenile

*) *glossa add:* vel fuora opera *Bos, Ch, T* 1.

**) *glossa add:* mila *Bos, Ch;* milla *T* 1.

---

de cervisa, porco valente tremisso uno, pane modia duo, pullos *quinque,* ova *viginti.*

Cap. XIII. *l.* 1. excolligere et recondere debent et seminare colligere *J.* excollegere seminare *desunt Ald, G, Jlz.* excollegere *deest Bb;* excolligere *Ad, B, Ch, P* 2, 7; excolere *Alt, T* 2; excollere *Ep;* et colligere *(deleta) W;* colligere *P* 4; extollere *Ag;* excoligere *L;* excellegere *Mg;* ex eo colligere *Gw.* seminare — recondere *desunt Ag.* seminare collegere *desunt Mg, Mt.* collegere] *deest Gw;* et colligere *sP;* collegere *Bos, H, P* 1, 3, 5, *T* 1, *Til, V;* colligere *cett.* et recondere *desunt Bb;* et recondire, *corr. m. recentior:* et recondere *H.* debeant *Ag, Ald, Alt, Bb, Her, Jlz, K, L, P* 1—3, 5, 6, *sP, Til, V;* debeat *Gw, Mg, Mt, corr:* debent *B;* debet *Bos, Ep, W;* debent *cett.* vineis *Ep, H, P* 6; vineam *Ald.* plantando — fodere pro *in margine Mt.* plantare *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, P* 7, *T* 1, 2; plantato *Ep, P* 6; plantatas *W.* claudere *Ag, Ald, Jlz, P* 3, *sP, Til;* claudere *Bos, Lind; deest Ad, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 1, 6, *T* 1, 2, *W.* *l.* 2. fodire *Alt;* federe *P* 6. propagare *Ald, Jlz;* probagenare *L.* procidere *L;* praescidere *Bb.* vindimiare *P* 3, *V;* vindimiare debeant *L;* vindemiare siquidem *P* 7; vindemiare *cett.* reddent *Bos, Ch.* decimum fascem] fasce *Bb, Ep, H, J (m. prima), L, P* 6; fascem *Ad, B, Gw, J (m. rec.);* fasces *Bos, Ch, W;* fasces, *corr. m. rec.* fascem *T* 1; decimum fasce *Ag, sP;* decimum vascem *Alt;* decimam fascem *T* 2; decimum fasciculum *P* 7. ligno *Ep, H, L, T* 2 *(m. prima);* linum *sP, P* 5; lino *cett.* *l.* 3. avibus *L, P* 6; apibus *corr:* avibus *Gw;* apibus suis *sP.* decimum *Ald, Alt, G, Her, Jlz, K, T* 2, *Til, W; deest Ag;* X, decem *cett.* vas] *deest sP;* vassi *P* 6; vaso *Ep, H;* vasis I vas *P* 4; vasa *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Gw, J, Mg, Mt, T* 1. vas pullos] vas cipullos *L.* pulli *Ald, Jlz;* de pullis *W.* IIII, quatuor] III *P* 6; IIII vestudos *P* 7. ova — reddant *desunt P* 7. oves *Ag;* ovas *Ep, Mg.* XV, quindecim] XI *Gw;* XII *Her.* palafretos *B, H, W;* palafrecos *L;* palafred *P* 6; par varidos *Alt;* paravridos *T* 2 *(m. prima);* parafredas *P* 3; parafridos *G, T* 2 *(m. recentior);* parasfredo *Mg, Mt;* parafretos, *vel* para fredos *cett.* donent, *corr:* donet *J.* aut] ut *sP.* ipsa *L.* *l.* 4. vadent *Ag, Alt, Her, L, P* 3, *sP.* ubi] hubi *sP;* ut *Ald.* eis] est *P* 3. iniuntum *P* 2. fuerint *Ep, sP.* angario *K;* cum carro *Ag, G, Gw, K, Mg, Mt, P* 1—5, *Til, V; desunt W;* cum carras *sP;* cum carris *H, T* 2; cum carra *cett.* faciat *Her;* fatiunt *P* 6; faciunt *J, T* 2. L, quinquaginta] quinqua *P* 6; I *Mg, Mt.* *l.* 5. leugas *Ag, Ald, Bb (m. rec.), Bos, G, Her, Jlz, P* 1—5, *T* 2, *Til, V, W (m. rec.);* leucas *Her (in margine), K;* lequas *L;* leivas *Mg, Mt;* leuuas *sP;* leuuas vel lewas *cett.* non minetur *H, P* 2, 4, *sP, Til, V, corr. m. rec.:* non minentur *J;* non minuetur *corr:* non minetur *Alt;* nomminentur *B, Mg, Mt;* nominetur *Ag, P* 1, 3; non minet *T* 2; non minentur *cett.* ad] a *Ch.* stabilire *corr. m. rec.:* stabiliendas *Bb;* stabulire *Lind;* stabulare *G, L, P* 6, *W;* stabulum *Her;* stabile *P* 1; stabilare *Ald.* fenilem *L, P* 5; finile *P* 6; fenire *Ald, Jlz.*

1 propaginare = *propagines facere.* 2 parafredum, paraveredi = *equi iumentales quorum usus in curso publico non quidem in viis publicis, sed in transversariis et militaribus ut veredorum in viis publicis (cf. Gotofredum ad l. 3 Cod. Theod. de cursu publico).* 3) angariae = *iumentorum vel plaustrorum praestationes, quae dicuntur* 'fron furen' *J. Grimm 'Deutsche Rechtsaltertümer'*[4] *I, 488.* 4) leuga = *mensura itineraria, mensura terram metentium quae apud Francos constat de duobus millibus passuum; cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.; F. Diez, 'Wörterbuch' s. v. lega.*

granicam* vel tuninum**.[1] recuperando pedituras*** rationabiles accipiant et quando necesse fuerit, omnino conponant; calcefurnum†.[2], ubi prope fuerit, ligna aut petras L homines faciant, ubi longe fuerit, centum homines debeant expetiri et ad civitatem vel ad villam, ubi necesse fuerit, ipsam calcem trahant.

Servi autem ecclesiae secundum possessionem suam reddant tributa. Opera vero III dies in ebdomada in dominico operet, III vero sibi faciat. Si vero dominus eius *cf. L. Alam. XXI p. 287 sq.*

*) *glossa add:* chornstadel *Ch, T* 1; Cttornstadel (!) *Bos.*

**) *glossa add:* hovezun *Ch;* hovazun *T* 1; Horehun *Bos;* tunino sepem dominicam *Ad, B, Gw.*

***) *glossa add:* fouzmaz *T* 1; fo̊zmaz *Ch;* fohma *Bos;* petoritas *Her.*

†) *glossa add:* chalcoven *Ch;* chalkofen *Bos;* chalhovan *T* 1.

Cap. XIII. ‖ *l.* 1. granicam *Ag, Ald, Alt, G, Her, Jlz, K, P* 1—3, 7, *sP, T* 2, *Til, V;* graniam *P* 5; cranica *Bb, H, L;* granarium *Ad, B, Gw;* granica *cett.* vel] aut *Ad.* tuninum *Her, K, P* 1, 3—5, *sP, T* 2, *Til, V;* tunninum *Alt;* tutinum *Mg, Mt;* tunnino *Ad;* totine *P* 6; tunidum *P* 2; tunium *Ald;* cunium *Jlz;* tuminum *Ag;* domo *L;* tumno *Bos, Ch;* tonilum *P* 7; totine *Lind.* tuninum *m. rec. supra lineam addit:* autumno *B;* omnino *H;* tuninum sepem dominicam *addit Ad, B, Gw;* tu . . . *(lacuna) W;* tunino *cett.* recuperanda *Ag, Ch, Ep, H, L, P* 6, *T* 1; recuberanda *J;* recuperanda *corr:* recuperandas *Bb;* recuperandam *Ad, B, Gw;* recuperandum *Her, sP.* peditura *Ep, W;* rationabile *Mg, Mt;* rationaviles *sP;* rationales *P* 5. accipient *L.* ‖ *l.* 2. esse *corr:* necesse *P* 3; necessitas *H, sP, T* 2; necessesse *P* 7. fuerat *H, J, T* 2 *(m. prima);* fuerint *P* 1; *deest Her.* *in voce* conponat *explicit P* 7. conponat *sP, P* 1; composito *L;* conponantur *Ald;* conponent *Her.* calcis *Ad, Ald, B, G, Gw, Jlz;* calci *Bos, P* 3, *Til;* calcem *Bb;* calces *Ep, W;* calc *P* 1. fornum *Alt;* furno *Bb, Ep, H, J, L, sP, T* 1 *(m. prima).* hubi *sP.* fuerint *Ald, Gw, Her, Jlz, Mt, sP, P* 4, *T* 1, *W;* fuerat *Alt, Ep, H, J, T* 2; fuaerit *L.* ligna — longe fuerat *desunt Ald, Jlz.* lingna *corr:* ligna *Alt;* ligno *L;* lignum *T* 2. ‖ *l.* 3. aut] et *W.* petrae, petre *Ad, B, Gw, Her, W;* petras *Ag, Alt, Bb, Bos, G, K, Mg, Mt, P* 1—3, 5, *sP, Til, V;* petra *cett.* L *vel* quinquaginta *deest Mg, Mt, W;* I *P* 6; ut *P* 1. homines] ominis *L.* faciunt *J.* hubi *sP.* fuerit *deest Ch;* fuerat *H, J, P* 6, *T* 2; fuaerit *L;* fuerint *Ad, Her, Mt, W,* est *Bos.* C, centum. hominis faciant *corr:* homines *L.* debeant *deest P* 6; debeat *Her, sP;* debent *Ad, Ald, G, Jlz, P* 1. exire *L, P* 6; expetiri *corr:* expeti *T* 1; expetire *Alt, sP;* experire *T* 2; experiri *Til;* expediri *G, Her, W;* explere *Ad, B, Gw;* expeti *Ald, Jlz;* expetere *P* 4. ‖ *l.* 4. ad civitatem *corr. ex* ad civitat *P* 1; ad civitate *Mt, P* 6; a civitate *Mg.* [illegible] hubi *sP.* fuit *L;* fuerint *P* 1. ipsa calce *H, J (m. prima), K, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* ipsa calcem *Alt;* ipsam calcam *sP;* ipsi calicem *Ald;* ipsi calcem *Jlz;* ipsa calx *Lind.* trahantur *Ep, H, J, L;* trahatur *P* 6; tragant *Bb;* traant *sP;* trahere seu trahant *Jlz.*

l. 5. servi — reddant] servi autem ecclesiae debent *Bos.* servus *Lind.* autem *deest P* 1. secundum — reddent] dent tributa secundum possessionem suam *Ch.* possessiones *Mg, Mt;* possessionem *P* 2, *sP.* suas *Mg, Mt.* reddant] debent *Bos;* reddat *Lind.* opera vero] operarios *L.* ‖ *l.* 6. III *vel* tres dies] dies tres *Jlz, Mg, Mt;* tribus diebus *W;* III dies *desunt Til, sP.* in *deest L, in rasura W.* hebdomada *K;* ebdomata *Ag, H;* epdomada *P* 6; eptomada [illegible] *in rasura W;* ebda [illegible]. in dominico operet *desunt Gw.* dominica *L, sP;* dominicatu *Ald, Jlz,* dominica tres *G.* operet *Ag, Bos, H, Her, K, Mg, Mt, sP, P* 1—3, 6, *Til, V,* operent *in rasura P* 1; operentur *Ald, Bb, G* [illegible], *P* 4, *T* 2 *(m. recentior), W;* non operentur *Ad, B;* opere *Ch;* non oportet *L;* op[illegible] tres dies *Alt.* vero] vobis *L.* faciat *vel* faciat *Ag, Bos, H, Her, K, L, Mg, Mt, P* 1—3, 6, *sP, Til, V,* faciant *cett.* faciant *add:* In dominico non operantur *Gw.* Si vero] Sive *P* 6 [illegible] si vos *L.* domini *Ch, P* 1. eius *deest L (m. prima),* [illegible] *add.* [illegible] *W,* [illegible] *P* 6, [illegible] *Ad, Ald, B, Ch, G, Gw, Jlz, T* [illegible]

1) tuninum *forsitan* [illegible] *vel ex Germanico* 'tuyn' *formatum, quod* [illegible] *hortum, cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.* 2) calcifurnum [illegible]

dederit eis boves aut alias res, quas habet, tantum serviat, quantum ei per possibilitatem inpositum fuerit. Tamen iniuste neminem opprimas.

L. Alam. XXI. . . . . Ancillae autem opera inposita *sine neglecto faciant. Servi dimidiam partem sibi et dimidiam* in dominicum *arativum reddant; et si super haec est, sicut* servi *ecclesiastici ita* faciant tres dies sibi *et* tres in dominico.

Cap. XIII. ‖ *l.* 1. dederit eis] eis dederit *Alt;* dederit *L, P* 6, *W;* dederit ei *Ald, B, Bos, Mg, Mt, P* 2, 4, *Til;* dederit sibi *Jlz;* dederint eis *Ch, T* 1. bovem *Ep;* bovis *L.* aut] ut *sP;* et *W.* res alias *P* 4; alias tres *Ald.* quod *B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* quod quas *P* 1; quas *cett.* habent *B, Gw, T* 1, *W;* habent, *corr:* habet *W;* ha habet *P* 1. servient *sP;* serviat *Ag, Alt, Bos, Ep, H, Her, K, L, P* 1, 3, 4, 5, *Til, V;* serviant *cett.* ei *Ag, Ald, Alt, Bos, Ep, H, Her, K, L, Mg, Mt, P* 1–6, *Til, V; deest Ch, T* 1; eis *cett.* per *deest L, P* 6. possivilitatem *sP; corr. P* 3. ‖ *l.* 2. tamen *deest Ald.* neminem *deest Gw;* nemine *sP;* minime *P* 6. oppremas *H, J (m. prima), T* 1 *(m. prima);* obprimes *sP;* obpremat *L;* opprimat *Bos, Her, Mg, Mt, Til.* oppremamus *Ep;* obprimimus *Ald;* opprimemus *Jlz;* opprimans *P* 6; oprimas *Ch;* obprimas *vel* opprimas *cett.*

In Ep, J, T 1, *W sequitur hoc loco c.* VII, 4 *huius editionis. — Cod. Bb addit hoc loco:* require de diebus dominicis in cap. nupt(*corr:* nuptias) prohibenda (*corr:* prohibendae) inlicitas (*corr:* illicitas).

[TITULUS II.]

DE DUCIBUS ET EIUS CAUSIS, QUAE AD EUM PERTINENT.

I. [Si quis de morte ducis consiliatus fuerit.]

Si quis contra ducem suum quem rex ordinavit in provincia illa aut populus sibi elegerit ducem, de morte eius consiliatus fuerit et exinde probatus negare non potest[1], in ducis sit potestate homo ille et vita illius et res eius infiscentur in publico[2].

Ed. Rothari 1. Si quis *hominum* contra *animam regis cogitaverit aut* consiliaverit, animae *suae incurrat periculum* et res eius infiscentur. . . . 4. Si *quis* inimicus *intra* provintia invitaverit *aut introduxerit, animae suae incurrat periculum* [et res eius *infiscentur*.]

L. Alam. XXIII. De causis quae ad ducem pertinent. Si quis *aliquis homo in* mortem *duci* consiliatus fuerit et exinde probatus, *aut vitam det aut se redimat, sicut dux aut princeps populi iudicaverint, et si iurare voluerit, cum XII nominatos iuret in ecclesia coram duce aut cui ille miserit.*

Titulus II. Codd. *Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, G, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P, sP, Sich, T, Til, V, W.* *l.* 1. Cap. II. *Her.* *Titulum non distinguit T 2; in duos titulos* II *et* III *div. Her.*

Rubrica tituli deest Ad, Mg, T 2; deest sed m. recentiore addita Alt. *l.* 2. duce *Bb, Ch, Gw, J, P 2—4.* et — pertinent] *desunt H.* eius] *deest Ald, Gw, Her, Jlz, Sich;* his *W;* eorum *T …* causam *P 6;* caussis *Her.* quid *P 6;* qui *L.* qui — pertinent] *desunt Alt;* ad eos pertinentibus *Ald, Jlz.* eos *Her, Sich, Til, W.* pertinet *L.*

Cap. I. in duo capita I *et* II *divisum Her.* *l.* 3. I] *deest Ag, Alt, G, L, P 6, sP, T 2 (in primo); cap.* I *Bb, P 4;* Tit. I *Her;* XIIII *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt.* *Rubrica exstat in L, P 6, T …* mortem *L.* consiliaverit *L;* consiliaverit *P 6.* *l.* 4. Si] . . i *Alt.* ducem] iudicem *sP.* suum *deest Bb.* quem] *bis Jlz.* in] et *Ag, Mg, Mt.* aut *m. recentior add.* quem *T 1;* ut *sP.* aut populus … morte eius *desunt Sich.* plebs *L.* *l.* 5. sibi elegit *K, P 4;* elegit *Her;* elegerit sibi *W.* ducem *deest G;* ducem cum surrexerit *Ald;* d. cum surrexerit et *Jlz.* eius *deest Ch.* consilia … et exinde probatus *desunt sP;* exinde probatus *Ep;* et exinde probatus fuerit et … *T 2, W;* et convictus *Sich.* non] *deest Mt, P 6; m. rec. add. Mt.* poterit *Ch, H, Her, T 2;* potuerit *K, sP, Sich.* potuit *L.* || *l.* 6. ducis] iudici *Mg;* iudicis *Mt.* potestate sit *Ald, Jlz.* potestatem *L, Mg, sP.* illius] ipsius *Ald, Jlz;* eius *sP, Sich;* eius vel illius *Gw.* et … publico] in palacio et res eius infiscentur *L.* eius *deest W;* illius *sP;* autem eius *Sich.* inviscentur *T 2.* in publico *desunt Sich.* in pupileo *Alt, J, P 3.*

1) *Eadem formula supra I, 10; cf. W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p. 988 sq.; H. Brunner, 'DRG.' II², p. 688.* 2) *Cf. K. Zeumer, 'Neues Archiv' XXIV, p. 59 sq.; H. Brunner, 'Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften zu Berlin' 1901, p. 938; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p. 613 sq.; cf. etiam infra … II, 2, p. 293 n. 6. Confiscatio bonorum ex lege Visigothorum sumpta esse videtur.*

cf. Dig. 48, 4, 7. Et hoc non sit per occansionem factum, sed probata res pateat veritatem. Nec sub uno teste, sed sub tribus testibus[1] personis coaequalibus sit probatum. Si autem unus fuerit testis, et ille alter negaverit, tunc Dei accipiant iudicium*: exeant in campo et cui Deus dederit victoriam[2], illi credatur. Et[3] hoc in presenti populo fiat, ut per invidiam nullus pereat[3].

Ut nullus Baiuuarius alodem aut vitam sine capitale crimine perdat[4]. Id**

*) *glossa s. XV. add:* monomachia *T* 1.

**) *T* 1 *in margine add. rubricam:* Tres ob causas vitam perdat.

Dig. ad legem Iuliam maiestatis 48, 4, 7, § 3. Hoc *tamen crimen iudicibus* non in occasione *ob principalis maiestatis venerationem habendum est* sed *in* veritatem.

Cap. I. *l.* 1. Et hoc non — veritatem *desunt Sich.* non] v i t e t u r n e *P* 4. occansionem *Ep, H, J, sP, P* 1, 5, *V* (n *primum erasum H);* hoccansionem *L, P* 3*;* occasione *Mt;* occasionem *cett.* probata — veritatem] c u m p r o b a t o r i b u s *Ad, B, Gw.* probata] per probatas *P* 4*;* probatum *Bb;* provatum *sP.* res expeteat] respectat *Bb.* pateat *J, T* 2, *W;* peteat, *corr:* pateat *H;* manifeste pateat *Bos, Ch, T* 1*;* expediat *K, L, Mg, Mt, P* 6*;* expetat *Ald, Jlz, Til;* expectat *G;* expectat *corr:* expectet *sP;* inpecteat *P* 2*;* experietur *Her.;* expeteat *cett.* veritati *W.* nec] ne *Alt;* non *Her.* Nec — sed] Hoc autem probatum esse debet *Sich.* *l.* 2. testes *L, sP.* sub tribus] tribus *Mt;* sub tres *sP.* testibus *deest Ald, Jlz;* testibus probetur *Gw.* personis — probatum] *desunt H, T* 2 *(m. prima), in margine T* 2 *(m. recentior).* personis *bis, alterum deletum B.* coaequalibus personis *B, Gw;* quoequalibus *Ag, L, sP;* cumqualibus *P* 6*;* equalibus *Ad.* sit probatum] *desunt Gw, Her, Sich;* probetur *Ad, B;* sit provatum *sP.* ‖ *l.* 3. unus tantum fuerit *Sich.* fuaerit testes *L;* testis fuerit *Gw;* fuerit testes *Ag.* testis *deest P* 2. ille *deest Bb, Gw.* alter] alius *Bos, Ch;* aliter *Ep, P* 5. tunc *deest Gw;* tunc cum *P* 6. iudicium Dei accipiant *Gw.* accipiat *Ag, Mg, Mt.* exeant *Alt, B, Ep, G, H, Her, K, P* 1—6, *sP, Sich, T* 2, *Til, V, W;* exean *L;* et exeat *Mg, Mt;* et exeant *cett.* *l.* 4. et in campum eant *Gw.* campum *Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, G, Gw, Jlz, Mt, Sich, T* 2, *W.* Deus cui *Ag, Mg, Mt, sP.* dederit] redderit *sP;* derit *L.* dederit victoriam] victoriam det *Gw.* victoriam *deest Ag, P* 4*;* victoria *P* 6, *sP.* ille *Ag, L, P* 6, *sP;* et ille *Mt;* illum *Ep.* credite *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, T, W;* creditur *L;* reddite *P* 6. Et hoc — pereat *desunt Bb, Ep, L, P* 6. in *deest Ald, Ch, G, Gw, Jlz, T* 1. praesenti populo *Ad, Ag, Alt, B, Gw, Her, K, Mg, Mt, P* 1—3, 5, *sP, Til, V;* praesentia populi *P* 4, *Sich, W;* praesente populo *cett.* *l.* 5. ut per invidiam nullus *Alt, G, Her, K, P* 1—5, *sP, Sich, T* 2, *Til, V;* et ut et per invidiam nullus *Mg, Mt;* ut nullus per invidiam *Ald, Jlz;* et per invidiam nullus *Ag;* ne per invidiam nullus *J;* ne per invidiam ullus *cett.*

l. 6. *hic cap. II distinguit Her, cui* ut nullus — perdat *quasi rubricam praeposuit.* ut nullus *usque ad finem capitis desunt Alt.* ut nullus — perdat] *desunt Sich.* ut nullus *desunt Ald.* ut] et *Ep, Jlz.* nullus] nullus l i b e r *Ad, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 1, *T, W;* nullus libet *P* 6*;* liber *Bos.* baiovarius *H, Mg, Mt;* baiouuarius *P* 3*;* baioarius *Bb, Ch, Jlz, P* 1, 5, *T;* boioarius *Her;* baiuarius *Ag, Ep, sP;* bauuarius *Ald, B, G, P* 6, *W;* bawarus *Ad;* bauuuarius *Gw;* baguarius *L;* bagoarius *P* 2. allodem *W;* alodem *m. rec. corr:* allodem *Bb.* aut] et *P* 5. vita *Ep;* suam vitam *Ald, Jlz.* sine *deest L.* capitali crimine *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, G, Gw, K, Jlz, P* 1, 2, 4, *T* 1 *(m. recentior),* 2, *Til, W;* capita decrimine *Mg;* capita vel crimine *P* 6. perdet *sP;* pereat *Til.* id est] *desunt Ad, B, Gw, Her;* quod *Sich*

1) *Cf. infra L. Baiw. XIII,* 2*; XVI,* 2, 16*; H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 397. 2) *Cf. infra L. Baiw. XII,* 8 *in fine.* 3) Et hoc — pereat = *L. Baiw. XVII,* 2. 4) *Cf. L. Baiw. VII,* 5*; Decreta Ascheimensia (infra nr. II) c.* 12*; Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 9*. J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 643 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' I*[2], *p.* 463, *n.* 36*; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 632 *sqq. Hac cum lege haud concordant capp. I,* 10*; VII,* 2*; IX,* 4. 9, 20.

est, si in necem ducis consiliatus fuerit aut inimicos in provinciam invitaverit[1], aut civitatem capere ab extraneis machinaverit et exinde probatus inventus fuerit: tunc in ducis sit potestate vita ipsius et omnes res eius in patrimonium. *cf. L. Ribuar. 1, 4; L. Alam. XXIII; supra p. 291.*

Cetera vero, quaecumque commiserit peccata, quousque habet, substantiam conponat secundum legem[2]. Si vero non habet, ipse se in servitio deprimat[3] et per singulos menses vel annos quantum lucrare quiverit, persolvat cui deliquid, donec debitum universum restituat[4].

II. Si quis ducem suum occiderit.

Si quis ducem suum occiderit[5], anima illius pro anima eius mortem quam intulit, recipiat et res eius infiscentur in publico in sempiternum[6]. [illegible]

Cap. I. l. 1. si in] si *Ald;* si quis *Ad, B, Gw, Her;* sin *sP;* sin autem *P6;* in *Mg, Mt;* si aut in *Lind.* necem ducis] necem in ducem *Ald.* necem] vicem *L;* vitam *P4.* fuerat *L.* aut inimicos — invitaverit *desunt Ag.* inimicus *sP, Her.* in *deest P6.* provincia *Ep, L, Mg, P6.* incitaverit *Mg, Mt.* | l. 2. in civitatem *Mg;* civitate *P6.* capere civitatem *P4.* capi *Ald, Jlz, Sich, W;* capere voluerit (voluerit *eraso*) *P6.* ab extraneis] ad extraneis *L;* abstraneis *Ag.* machinavit *Bb;* macinaverit *sP;* mancinnaverit *P6;* machinatus fuerit *Ald, Jlz, Sich.* exinde] inde *Ald, Jlz.* probatus *sP.* inventus *deest Ad, B, Gw.* fuaerit *L.* | l. 3. tunc *deest Gw;* ter *L;* ita *Ep.* in ducis potestate vita ipsius sit *Gw;* sit in ducis potestatem vita ipsius *L;* sit in ducis potestate vita ipsius *B, G, P6;* in ducis potestate sit vita ipsius *Ch.* duci *sP;* iudicis *Mg, Mt.* potestatem *Ag, Ep, L, Mg, sP.* ipsius] eius *Ad, Bb;* illius *Sich.* et *deest Ald;* ut *Ag.* omnes] omnis *L, Her, Sich.* eius] ipsius *Ad.* in patrimonium *Ad, Bb, Bos, Ch, Ep, J, L, P6, T1, W;* ad patrimonium *corr.* et patrimonium *Mt;* et patrimonium *cett.*

l. 4. ceteras *vel* caeteras *Ep, J, L, P6, T2.* vero *deest W;* vobis *L.* quaecumque *Ep, J, L, P6, T2.* quaecumque (*una littera eraso*) *H;* quicumque *sP.* commisserit *Mg;* commiserint *Ad, B, Gw;* commiserit *P6.* peccatas *Ep, J, L;* peccatis *P6;* peta *Ld;* *deest T2 (m. prima).* usque *Ep, H, J, L, P6, T2 (m. prima);* usque dum *Bb, Bos, Ch, T1, 2 (m. recentiori);* usque quo *W;* quousque *Ald.* habeat *Ep, W.* substantiam — si vero non habet *bis Ag.* conponat] conparet *Ald, Jlz.* | l. 5. vero] vobis *L.* se *deest Ch, Ep;* sed *L.* servitium *Ag, Gw, Her, Mg, Sich, T1 (m. recentiori), W.* depremat *Ag, Ep, sP;* premat *Mg, Mt;* deprimatur *Bos, Ch, T1;* deprimet *L;* reprimat *Bb.* per *deest Ad.* singulos *Ep;* sigulos *Ald.* | l. 6. annum *P1, W.* lucrari *Ch, Jlz, Sich, T1, W;* lucari *Ald;* lucrum *Mg.* quieverit *J, P6, sP, corr: T1;* quiaeverit *L;* requieverit *Mg, Mt;* quiriverit *corr.* quiverit *H.* quererit quiverit *Ald;* queverit *Her.* persolbat *sP;* solvat *L.* cui] sui *L.* deliquit, deliquid. donet *B, P6.* | l. 7. anversum debitum *B, P3.* exsoluat *Sich.* restituat, et hoc in praesente populo fiat, ne per invidiam nullus pereat *Ep (cfr. supra p. 292, l. 5).*

Cap. II. deest Sich. | l. 8. II *deest Ald, Alt, L, P6, T2 (m. prima);* I *Ag;* cap. II *Bb;* Tit. III *Her;* XV *Ad, Jlz, Mg, Mt;* XV *et* II *P3.* *Rubrica exstat in Her, L, P6, T1.* Si quis de eo qui *Her.* | l. 9. Si] . . i *Alt.* hocciderit *P3.* pro animae *P6.* illius] eius *Ald, Alt, G, Jlz, P3, Td;* illi *corr.* illius sit *T1.* eius *corr. T1;* illius *Alt, P3, Td;* illius sit *Ald, G, Jlz;* eius sit *P4.* eius et *Ad.* mortem — recipiat *bis Ad.* mortem q *H.* quam] tantum *P6.* | l. 10. intulit *P3.* et] *corr. m. rec.:* eius *T1.* in *deest Bos.* in publico in sempiternum *desunt W.* publico *Alt, J, P3.* in *deest Alt;* usque in *Ep.* sempiterno *Alt.*

1) *Cf. L. Baiuw. I, 10 in fine, supra p. 283, l. 3.* 2) *P. Roth 'Entstehung der Lex Baiwariorum', p. 68, opinatur his verbis legem antiquiorem citatam esse, quod non verum esse puto.* 3) *Cf. Th. Bitterauf l. l. I, p. LXXIV.* 4) *Cf. L. Baiuw. I, 10; O. Gierke, 'Schuld und Haftung', p. 174.* 5) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II¹, p. 688.* 6) *Cf. etiam supra cap. II, 1 non concordat cum cap. III, 2, secundum quod qui ducem occiderit, eum DCCCC sold. componere debebat. Cf. P. Roth, 'Entstehung' p. 56; E. Th. Gaupp, 'Allg. Haller Literatur-Zeitung' 1849, p. 909; J. de Petigny, 'Revue hist. de droit français et étranger' II, 341. 342; J. Merkel, 'Archiv' XI, p. 648; H. Brunner, 'DRG.' I², p. 460, n. 27; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p. 655 sq.*

cf. Ed. Roth. 6; L. Alam. XXXIV.1.2.

III. [Si quis seditionem excitaverit contra ducem suum.]

Si quis seditionem excitaverit contra ducem suum, quod Baiuuarii carmulum*)[1] dicunt, per quem inprimis fuerit levatum, conponat duci DC sold.

Alii homines qui eum sequuti sunt illi similes et consilium cum ipso habuerunt, unusquisque cum CC^tis^ sold conponat.

Minores[2] populi qui eum secuti sunt et liberi sunt, cum XL sold**) conponant, ut tale scandalum non nascatur in provincia.

*) *glossa s. XV. add. in marg.:* Carmül *T* 1.

**) XI sol. *Sich.*

Ed. Rothari 6. Si quis *foris in exercitum* seditionem *levaverit* contra ducem suum *aut contra eum* qui ordinat*us est a* rege *ad exercitum gubernandum aut aliquam partem exercitum seduxerit sanguinis sui incurrat periculum*[4].

L. Alam. XXXIV, 1. *Si quis praesumpserit infra provincia hostiliter res duci invadere et ipsas tulare, . . . quare contra legem fecit.* 2. *Et quanti* liberi *illum* sunt secuti *ibi raptores et exinde probati sunt,* unusquisque *LX* sold *duci* conponat *et quidquid ibi tulit, semper tripliciter restituat.*

Cap. III. coniunctum cum cap. II. *L.* *l.* 1. III *deest Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima)*: II *Ag*; Cap. III *Bb;* Tit. IIII *Her;* XVI *Ad, Jlz, Mg, Mt;* XVI . . . III *P* 3. *Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til.* De eo, qui seditionem movet contra ducem suum *Her;* contra ducem suum *desunt P* 6. *l.* 2. Si] . . i *Alt.* editiones *Ep.* excitaverit *in raso T* 1; *deest sP;* exitaverit *Ald;* incitaverit *Jlz;* suscitaverit *Ad, Bb, Ep, Gic, H, J, L, P* 6, *T* 2, *W.* quod] ut *Mg, Mt.* baiuuarii *Alt, Bos, K, P* 4. 5, *Til, V;* paiuuarii *J;* baiuarii *Ep, sP;* baiuarii *Ag;* baiouarii *H, P* 3, *T* 2 *m. prima;* baiuuarii *Mg, Mt;* baioarii *Bb, Ch, P* 1, *Sich, T* 1; boioarii *Her;* baioari *Jlz;* bauiouarii *T* 2 *m. rec.;* bauuarii *L;* bagoarii *P* 2; bauuarii *B, G, P* 6, *W;* bauuari *Ad;* bauuuarii *Ald, Gic.* carmalum *corr.* carmulum *Mt;* carmullum *Mg;* carmula *Alt;* carmulam *P* 4; carmelum *Ep, P* 1; carmulin *Ald;* Earmulum *Sich;* karmulum *Ad, B, P* 6; armulam *Bal.* dicunt] ducunt *sP;* vocant *Alt, Sich.* *l.* 3. fuerit *L.* primum *Sich.* levatum fuerit *Bb, Ch;* fuerit excitata *Sich.* conponet *H.* ducem *Alt, sP.* de. sescentos. sexcentos. solidis *G, Sich;* solidos conpouat *Alt;* solidos. sold *cett.*

l. 4. alii autem *P* 6; alii vero *Ad;* aliii *P* 3. eum *deest Mg, Mt;* illum *W.* sequuti *P* 4. *V;* secuti *cett.* sunt] fuerint *Bb;* fuerit *Ag.* illis similes *L, sP;* illum simile *Mt;* illi similem *Mg;* homines *G.* illi — habuerunt *desunt Sich.* similes sunt *T* 1 *(m. recentior).* et *deest Mg, Mt;* et qui *P* 5, *T (m. recentiores).* consilium consimilem *Mg.* cum ipso] cum eo *Bb, Ch, T* 1; ipso *Ald;* ipsum *Mg, Mt.* habuerint *L.* *l.* 5. hunusquisque *L;* unusquisque *corr. Mg.* cum] eum *Ch.* cum CC (*vel* ducentis) solidis] acceptis solidis *Mt;* acceptis *Mg;* CC solidis *Sich;* CCC solidis *Ch, Bos.* solidis, sold] solidos *T* 1 *(m. prima).* conponit *Ald;* conponant *Gic, T* 1 *(m. recentior).*

l. 6. minor populus *Bos, Ch, Ep, H, J, T;* minorum populus *L;* minorem populi *P* 6; minores — conponant *desunt Ep.* qui secuti sunt eum *Ald;* qui non secuti sunt ei *Jlz.* secutus est *T* 2; secuti fuerint *sP;* secuti *L.* et liberi sunt] *desunt Alt, G;* liveri *sP;* liber *T* 2; liberati *L;* liberti *Jlz;* liberati *corr:* liberi *P* 4. sunt] *deest Mg, Mt;* est *T* 2. cum *deest Ald, G, Jlz, Mg, Mt, P* 2, *Sich.* solidis, sol. *deest Ch, P* 6, *sP.* conponit *Ald.* ut tale *m. recentior in margine Gic;* aut tales *L;* ut tales *Ag, Ep;* ut talis *Alt, P* 6; ut talem *Mg, sP;* ne posthac tale *Sich.* *l.* 7. scandalis *P* 6; scandalus *Alt, Ep, L.* nascantur *P* 6.

1) carmulum = *seditio, ὄχλος, cf. Glossarium s. h. v.* 2) *Cf. A. Luschin v. Ebengreuth, 'Österr. Reichsgeschichte' p.* 68; *F. Gutmann, 'Die soziale Gliederung der Bayern', p.* 9. *infra cap. II,* 4. 3) *Cf. infra cap. II,* 4 *in pr. II,* 10. 4) *Cf. Luitpr. c.* 35.

IIII. Si quis in exercitu scandalum excitaverit.

Si quis in exercitu quem rex ordinavit vel dux de provincia illa scandalum excitaverit infra proprium hostem, et ibi homines mortui fuerint, conponat in publico DC sold[*] [1]. Et quisquis ibi aut percussiones aut plagas aut homicidium fecerit, conponat sicut in lege habet, unicuique secundum suam genealogiam [2]. Et ille homo qui haec

C. I. Sal. LXIII, 1. Ed. Roth. 35 sqq.; L. Alam. XXV, 1. XXVI.

* CC sold *Ag*; cum CC sold *Ep*.

L. Sal. LXIII, 1. *Si quis hominem ingenuum in oste occiserit . . . . . XXIIII. M. din qui fac.* sol. DC, *culp. iud.* [1].

Ed. Rothari 35. De scandalum. Si quis *in ecclesia* scandalum *penetr*averit. 36. Si quis *infra palatium regis ubi rex praesens est*, scandalum *penetrare praesumpserit*, ⌜*animae suae incurrat periculum aut redimat animа sua, si optenere potuerit a rege*⌝. 37. Si quis *liber homo in eadem civitatem ubi rex praesens est, aut tunc invenitur* esse, scandalum *penetrare praesumpserit*, ... *sit culpabiles* . . . . . *excepto* plagas aut *feritas, si fecerit*, sicut *subter adnexum est*, conponat. 38. Si *servus in eadem civitatem in qua rex tunc invenitur esse*, scandalum *incitaverit* . . . . 39. Si *liber homo in alia civitatem* scandalum *incitare praesumpserit*. . . 40. Si *servus in alia civitatem* scandalum *commiserit*. . . .

L. Alam. XXV, 1. Si quis in exercitu *litem commiserit, ita ut cum clamore populus concurrat cum armis*, et ibi *pugna orta fuerit* infra propria oste, et *aliqui* ibi *occisi* fuerint, *ipse homo qui hoc commisit, aut vitam perdat aut in exilium eat et res eius infiscentur in publico*.

XXVI. Si quis in exercitu *ubi* rex ordinaverit *exercitum, aliquod furtum fecerit*. . . .

Cap. IIII. deest Sich. ‖ *l.* 1. IIII] *deest Ald, Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima)*; III *Ag, Gw*; [illegible] IIII *Bb, J*; Tit. V *Her*; XVII *Ad, Jlz, Mg, Mt*; XVII . . . IIII *P*3. *Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Td.* Si quis . . .] De eo qui scandalum in exercitu movet *Her.* exercitum *P*6 ‖ *l.* 2. in *deest J* exercitum *J, P*6, *sP.* qua *L, P*6; quam *P*1. ordinaverit *T*2. vel] aut *Mg, Mt* dux *deest Bb, Gw*; dux ordinavit *L.* quacumque provincia *Bos, Ch, Mg, Mt, T*1. illam *Mg*; ula vel illa *Bos, Ch, T*1. ‖ *l.* 3. propria *Alt, Bos, Ch, Ep, J, P*6; propriam *Ald, H, Jlz, sP, W*; proprios *Alt m. rec., Bb*; provintia *L*; singularem sibi *Ad*; propriam, *m. recentior supra lineam add:* adducens *T*1 [illegible] *corr:* hostes *T*1; hoste *Alt, Ep, J, L, P*6. ostem *P*3; hostes *Bb, T*1 *(m. recentior)*; [illegible] *Td, J* [illegible] W. homines *L.* conponant *L.* in puplico *J, P*3; in plūb' in publ[illegible] *Td*; in [illegible] duplico *corr:* in duplo *Bb.* sescentos *glossa W*; sexcentos *Gw*; sexingentos *Ch, T*1; DC [illegible] *Mg* [illegible] DC *sP.* solidos, sold] solidis *Ad, B, G*; solis *Ald.* ‖ *l.* 4. quis *Alt, H, J, P*6, *T*1; qui *B*, [illegible] *L, W*; si quis *Bb, T*2 aut *deest Ald, Alt, Jlz, W*; [illegible] *sP* [illegible] *W*, percussionem *P*4; percussiones *Ag.* aut plagas] et plagas *sP.* [illegible] *sP* conponat *deest L.* ‖ *l.* 5. in lege] legem *sP*; in legem *Mg* habet [illegible] *Mt, P*2. 4. *T*1. *Td, W* [illegible] *L.* genealogiam [illegible] *T*2 *(m. recentior) Td*; suam genealogia *Mg*; suam geiogiam *L*; [illegible] *Bos, Ch, Ep, H, J, P*4. *T*1. 2 *(m. prima), W* [illegible] homo *deest B, L, Gw* [illegible] *J*; habet haec *L.*

1) *Cf. L. Sal. LXIII*, 1. Si quis hominem in hostem interfecerit, [illegible] culpabiles iudicetur. 2) *Cf. infra tit. IV. V. VI*: *Ed. Rothari* 37—40 [illegible] 15 [illegible].

commisit, benignum inputet* regem vel ducem suum, si ei vitam concesserint.

De minoribus[1] autem hominibus, si in hoste scandalum commiserint, in ducis sit potestate, qualem poenam susteneant.

Et ille usus eradicandus est, ut non fiat: Solet enim propter pabula equorum[2] vel propter ligna fieri scandalum[3], quando aliqui defendere volunt casas** vel scurias***,[4] ubi fenum vel granum inveniunt. Hoc vetandum est, ne fiat. Ut si quis invenerit pabulam vel ligna, tollat quantum vult, et nemine vetet tollenti, ut per hoc scandalum[3] non nascatur. Si quis hoc ausus fuerit facere aut contradicere aliquid quod facere lex vetat, illi tunc, si inventus fuerit, coram duce

*) *glossa add:* givuina *T* 1.

**) *glossa supra lineum add:* hus *Gw.*

***) *glossa add:* stadala *Gw.*

Cap. IIII. *l.* 1. commiserit *Bos, Ch.* in benignum *Bb.* inputat *L;* inbutet *Alt;* putet *Ald, G, Jlz, P* 2; eum in parte *sP;* reputet *Her.* et regem *Ag.* suum *deest Ad.* si ei] qui ei *Jlz;* si *Ald.* vita *Alt, sP.* concesserint, concesser̃] concesserit *Alt, Ch, Ep, Gw, Her, L, Mg, Mt, P* 6, *sP.*

l. 2. De] . . e *Alt.* minoris *Alt, Ep;* minores *J.* autem *deest P* 6; aut *L.* si *deest Ag;* si quis *Ald, Jlz.* in oste *J, P* 3; in honeste *K.* commiserit *deest P* 6; comiserit *Ep*, commiserit *Her, Jlz, L, sP.* duce *L;* duci *Mg.* || *l.* 3. sint *G, Gw;* sint *corr:* sit *B.* potestatem *Mg, sP.* qualem poenam, (penam, paenam)] quale pena *H, L;* quale pene *P* 6. poenam sustineat — neglexerit inquirere *(p. 298, l. 4) folio exciso desunt J.* poenam sustineant] sustineat penam *Ald, sP.* sustineat *Bb, Ep, Jlz, L, P* 6; sustineat, *corr:* sustineant *H;* susteneant *V;* sustineant *cett.*

l. 4. et *deest Alt.* illi *P* 6. eradicandos *L.* enim] autem *Ald.* pabuda *corr:* pabula *P* 4; pabulam *sP;* pabolam *Ag, Mg;* pabolum *Mt;* parabula *L.* aequorum *Ep, Gw, P* 1, 6. || *l.* 5. vel] et *G.* propter] per *B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, L, P* 6, *T.* lignam *sP.* fiaeri *L;* fierit *sP.* scandalum fieri *P* 2. aliqui *deest Bb;* aliqua *P* 5; aliquid *Alt, Mg, Mt, P* 6, *T* 2; aliquit *sP.* volunt defendere *Ald, Jlz.* volunt *deest Ag.* || *l.* 6. scurias *corr:* curias *G;* scuras *Bb;* scaras *sP;* scorias *W.* hubi *sP;* ibi *L.* fenum *vel* foenum] fenunum *Ad;* frenum *L;* faenum *P* 5. aut granum *Alt;* vel gramen *Ad, Ald.* vaetandus *P* 6; vetandus *L;* vetendum *P* 4; vitandum *Jlz.* ne] non *Ep.* ut *deest Ald;* sed *Jlz.* si quis] quisquis *P* 1; si quid *sP.* || *l.* 7. invenierit *sP.* papulum *P* 6; papulam *P* 3; pabula *Alt, B, P* 1, *Til;* pabulam *G, Mg, Mt, sP, P* 5, *V;* pabulum *cett.* aut ligna *Mg, Mt;* et ligna *(corr.) G;* vel lignum *Ep;* vel lignam *sP.* nemine *sP, P* 3, *V;* nemini *G, P* 1, 2, 4, 5, *Til;* minime *Ag;* neminem *cett.* vetat *P* 4. tollenti *Ag, B, G, Her, K, Mg, P* 1—5, *Til, V;* et tollentem *Mt;* tollentem *Ald, Jlz;* tollere *Gw, W;* tollendi *cett.* ut per hoc] ne per hoc *B, Gw;* et per hoc *P* 1; super hoc *Mg, Mt;* ut hoc *P* 6; ut per *H, T* 2 *(m. prima).* *l.* 8. non *deest Ad, B, Gw.* nascantur *Ag;* noscatur *L.* fuerit ausus facere *Ch;* ausus facere fuerit *Jlz;* ausus fuit facere *P* 6. fuerit *deest sed m. recentior addit Bb.* aut *deest Bb, Ep, H, W;* vel *Ad, B, Ch, Mg, Mt, T;* et *Gw, L, P* 6; ut *sP.* contradice *P* 6; condicere *L;* contradictionem *Ald;* contradicere et *Bb.* || *l.* 9. quod facere lex *Ad, T* 1; facere quod lex *Bb, L, P* 6; vel facere quod lex *Ep, T* 2 *(m. recentior);* facere lex quod *deest) H, T* 2 *(m. prima);* quod lex facere *W;* quod lex (facere *deest) cett.* lex *deest L, P* 6. vetet *Mg, Mt.* illi *Ag, Alt, L, P* 2, 4, 5, 6, *sP, V;* ille *cett.* tunc cum *P* 4; ter *L.* si *deest L, P* 4, 6. inventis *Mg;* iniuventus *L.* quoram *L.* contra *Ep.* duci *H, L, P* 6; iudice *Alt.*

1) *Cf. supra cap. II, 3.* 2) *Cf. etiam annonas militares quae* 'hengist fuotri', 'Marchfutter' *vocantur: J. Grimm, 'Deutsche Rechtsaltertümer'* I[4], 498. 3) *Cf. supra cap. II, 3 et infra II, 9.* 4) scuria = *horreum*, '*Scheuer*'.

disciplinae hostili* subiaceat vel ante comitem suum, id est L percussiones** accipiat[1].

V. Si quis infra provincia, ubi dux exercitum ordinaverit, sine ducis iussione aliquid praedaverit.] *cf. L. Vis. VIII, 1, 9.*

Si quis in exercitu infra provincia sine iussione ducis sui per fortiam hostilem aliquid praedare voluerit aut fenum tollere aut granum vel casas incendere, hoc omnino testamur, ne fiat. Et exinde curam habeat comis in suo comitatu; ponat

* *glossa add:* id est verberetur *Gw.*

**) L gamactas[2] id est percussiones *Lind;* XL gamactos[2] *Her;* quinquaginta gamactas[2] id est quinquaginta percussiones *Bal.*

L. Visig. VIII, 1, 9 (Antiqua). De his qui in *expeditione euntes aliquid auferre vel depredare presumunt.* Qui in ex*peditionem vadunt, que abstulerint quadrupli satisfactione restituant. . . . . Cuius rei exactionem provinciarum* comites *⌜vel indices aut vilici⌝ studio suo non morentur inpendere, quia provincias nostras non volumus hostili predatione vastari.*

Cap. IIII. *l.* 1. disciplina *Bb, Ch, Ep, H, L, P*6, *T*1 *(corr.),* 2; discipine *sP.* hostile *Alt, H, T*1 *(m. prima);* hostilis *Ag; deest Ch (m. prima).* comite *Ep, H, P*6, *sP, T*1 *(m. prima);* comitae *L;* comitum *P*3. suo *Ep, H, L, P*6, *T*1 *(m. prima).* id est *desunt Ad.* L *vel* quinquaginta] ł *Mg, Mt, P*6, *T*2. percussiones L *L;* L percussionis *Ag, sP.* *l.* 2. recipiat *H, T*2; sustineat seu accipiat *Jlz.*

Cap. V. pars prima capitis — neglexit inquirere *(p. 298, l. 4) deest folio exciso J; capiti IIII coniunctum Ep (m. prima); corrector num. V in margine addit.* *l.* 3. V.] *deest Ald, Alt, Ep (m. prima), L, P*6, *T*2 *(m. prima);* IIII *Ag, Gw;* Tit. VI *Her;* XVIII *Ad, Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* Si quis — ducis] De eo, qui sine sui ducis *Her.* provinciam *Til.* ordiverit *P*6. *l.* 4. sine iussione duce *L.* *l.* 5. Si] . . i *Alt.* exercitum *L, sP, P*5. intra *Sich.* provincia *Ag, Ep, L, P*1, 3, *sP, T*1 *(m. prima), V;* provintiam *cett.* sine ius iussione *L.* sui *deest Sich;* suis *sP.* sui per] super *Ald (in margine), Jlz.* fortia *Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, L, P*6, *T*1 *(m. prima),* 2, fortitudinem *G;* fortitudine sua *T*1 *(m. recentior);* formam *Sich.* ostile *L;* hostilia *B, Gw;* hostile *Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, P*6, *T*1 *(m. prima),* 2; hostia *Ad;* more hostili *T*1 *(m. recentior);* hostili manu *Mg;* hostili manum *Mt.* *l.* 6. praedare *deest Bos;* praedari *Bb (m. recentior), T*1 *(m. recentior), Sich,* depraedare *P*6; perdere *Mt;* dare *P*4. foenum, fenum, fęnum, faenum *P*5; faram *sP.* tollere *deest Ad.* aut granum tollere *P*3; aut gramen tollere *Ald.* agrum *P*6; frumenta *Sich.* vel] aut *Bb, P*6. casam *P*4; casa *sP;* in casas *L.* incenderit *P*6. *l.* 7. testamus *B, Ep, Gw, H, L, P*6; testamamus *Ad,* testatur *P*5; detestamus *Alt (m. recentior), Ch;* detestamur *Bos, Sich.* fiad *sP.* Et exinde — contra legem non faciant *(p. 298, l. 2) desunt Bb et deest Mt.* exinde] inde *Mt;* ob id *Sich.* habeat comes curam *Ch, T*1; comes curam habeat *Ald.* curas *Her.* comis *Ag, Alt, L, P*3, 5, 6, *sP, T*1 *(m. prima), V;* comes *cett.* comitatum *sP;* comitato *L.* ponat] donat *L.*

1 *Haec poena ex lege Visigothorum sumpta esse videtur, cf. L. Vis. VIII, 1, 3:* extensus publice coram iudice LX flagella suscipiat; *IX, 2, 2:* in conventu publice L flagella suscipiat. — *Cf. infra c. X, 4.* 2) gamactus *vel* gamacta = *ictus, percussiones; cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.*

enim ordinationem suam super ⌜centuriones[1] et decanos⌝[2] et unusquisque provideat suos quos regit, ut contra legem non faciant[3].

Et si aliquis praesumptiosus hoc fecerit, a comite illo sit requirendum cuius homo hoc fecit. Et si ille comis neglexerit inquirere quis hoc fecit, ille omnia de suis rebus restituat; tamen tempus requirendi habeat. Et si talis homo potens hoc fecerit, quem ille comis destringere non potest, tunc dicat duci suo et dux illum distringat secundum legem.

Si liber est, XL sold. sit culpabilis et omnia similia restituat. Si servus hoc fecerit, capitali subiaceat sententiae*; dominus vero eius omnia similia restituat.

*) capitali subiaceat sententiae] manum perdat[4] *Jlz.*

Cap. V. ‖ *l.* **1.** enim] *deest Chign.* suam *deest Ep, L.* centurioni *L.* et deccanus *Ch;* sed deganus *L.* et unusquisque] unusquisque *Ald, Jlz, L;* ut unusquisque *Alt, B, Bos, G, Mg, Mt, P* 3, *Til.* suos provideat *Ald, Jlz.* praevideat *Ch, Mg, Mt, P* 6, *T* 1; custodiat *Sich.* ‖ *l.* **2.** suos *deest P* 4. quas regit *sP;* corrigit *L;* quos regis *Mg.* ut] au *L;* et *sP.* ne quid contra legem fiat *Sich.* lege *sP.*

l. **3.** quod si *Sich.* quis *Ad.* praesumptuosus *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Her, K, P* 1—4, *Sich, Til;* pre " ciosus *Gw;* praesuptiosus *W.* hoc praesumptiosus *Jlz.* fecerit — homo hoc *desunt Mt.* aput *Ep;* apud *Bb, Ch, H, L, Mg, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima), W.* commite *Ag;* comitem *Bb, Ch, H, T* 1 *(m. recentior),* 2 *(m. prima);* comites *W.* illo *deest sP, Sich;* illum *Bb, H, T* 1 *(m. recentior),* 2 *(m. prima), W;* hoc *Ch.* requirendum sit *Gw;* requirendum est *Her;* sit requirendo *L;* requiratur *Sich;* sit querendum *Ep;* sit inqirendum *Ch.* cuius homo] quis *Bb;* cuiusnam homo *Sich.* ‖ *l.* **4.** hoc fecerit *sP, Sich;* fecerit hoc *Ep;* fecerit *Ald;* fecit *Jlz.* si ille comes — hoc fecit *desunt Ad.* hoc comes *Sich;* comes ille *Ag;* ille comis *Ch, L, Mg, P* 1, 2, 3, 5, 6, *sP, T* 1, *V;* ille cometi *Jlz, P* 4; ille comis *corr:* comes *Alt;* ille comes *cett.* necglexerit *P* 6, *sP;* negleerit *Ald.* inquirere — ille *desunt Sich.* requirere *sP.* qui hoc fecerit *his verbis incipit textus J.* qui *Ep, L;* cuius homo *Mg, Mt.* haec *Mt.* fecerit *Ald, Mt (m. recentior), sP, W;* fecisset *T* 2. omnia *deest Sich; in rasura Ag.* *l.* **5.** de suo restituat de suis rebus *Mg, Mt;* de suis restituat *Ep;* de rebus suis restituat *P* 3, *Til.* omnia restituat *Sich.* tamen *deest L;* et *Sich.* et si] et *Ag, P* 6; quodsi *Sich.* talis homo *desunt Sich.* potens] *deest Lind;* post *L;* postea *P* 6. hoc potens *Her;* potens aliquis hoc *Sich* *l.* **6.** facere *sP.* ille *deest P* 3, *Sich.* comis *Ag, Ep, J, L, P* 1, 3, 6, *sP, T, V;* comes *cett.* destringere *Ag, B, Mt, P* 2, 3, *sP, V;* constringere *Bb, Sich;* distingere *L;* distringere *cett.* non potest *desunt P* 3; non poterit *Ep.* tunc *deest Sich.* dicat *deest sP;* dicet *L.* ducis suo *sP.* et dux — legem] ut secundum legem coerceatur *Sich;* et dux] dux *P* 2. ‖ *l.* **7.** destringat *Ag, Ep, L, P* 3, *sP;* constringat *Bb;* stringat *Alt.* lege *sP;* legem suam *Her.*

l. **8.** liver *sP;* libertus *P* 3. sol, solid, solidis] solidorum *Ald, Gw, Jlz, W.* culpabilis sit *Bb;* culpabilis iudicetur *W;* sit culpavilis *sP;* sit cul *L.* similia *deest Ad;* similiter *sP, Sich.* si servus — restituat *desunt Ald.* ‖ *l.* **9.** hoc fecerit] *desunt Sich;* fecerit hoc *Jlz.* capitale *Alt (m. prima), Ep, H, Her, J, L, T* 1 *(m. prima);* capitali (i *in rasura) T* 2; capituli *Mt.* sententiae subiaceat *Ad, B, Gw;* subiaceat sententia *P* 1, *sP;* crimine subiaceat *Bb, Bos, Ch, H, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima),* 2 *(m. prima);* crimini subiaceat *J, T* 1 *(m. recentior), W;* crimine subiaceat sententia *Alt, Mt;* in hoc crimine subiaceat sententia *Mg;* crimine subiaceat sententie *T* 2 *(m. recentior).* eius] illius *Alt.* omnia *deest L, P* 6. similia *deest Ad.*

1) *Cf. Decreta Aschheimensia (infra nr. II) c.* 11, *quod etiam de centurionibus loquitur.* 2) *Qui fuerint nescimus.* 3) *Cf. etiam L. Vis. IX,* 2, 5; *Ben. Levita I,* 341 = *II,* 382. *H. Brunner, 'Berliner SB.'* 1901, *p.* 947; *'DRG.' I*², *p.* 553; *A. Heusler, 'Deutsche Verfassungsgeschichte' p.* 41; *contra K. Rübel, 'Die Franken' p.* 462 *sqq.; Th. v. Inama-Sternegg, 'Deutsche Wirthschaftsgeschichte' I*², *p.* 448, *n.* 2. 4) *Fortasse ex lege sequente (II,* 6, *infra p.* 300, *l.* 1*) per errorem transsumptum.*

quia servo suo non contestavit, ut talia non faceret. Quia si vosmet ipsos comeditis, cito deficitis[1].

Comes tamen non neglegat custodire exercitum suum, ut non faciant contra legem in provincia sua.

VI. [Si quis in exercitu aliquid furaverit. *cf. Ed. Roth. 297. 298; L. Alam. XXVI, 1.*

Si quis in exercitu aliquid furaverit pastoriam[2] capistrum[3] frenum feltrum*[4] vel

*) *glossa add:* vilz *Ch.*

Ed. Rothari 297. *De ambulatorias.* 'Si quis pastoriam[2] *de caballo alieno tulerit*', *conponat sold VI.*

298. *De capistro*[3]. Si quis capistrum[3] *de caballo tulerit, conponat sold VI.*

L. Alam. XXVI, 1. Si quis in exercitu *ubi rex ordinaverit exercitum,* si aliquid fur*tum fecerit, novem vicibus novigeldos solvat quidquid involatus fuerit.*

Cap. V. *l.* 1. quia] quare *Bos, L;* pro qua re *Ad, Alt, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, W;* pro qua *P*6; qui *Her.* contestatus est *Ald, G, Jlz;* prohibuit *Ad, B, Gw;* est interminatus *Sich.* ut] quia *Ag;* ne *Sich.* tale *Ep;* alia *P*6, *T*2 *(m. prima).* non] *deest Sich;* ne *Alt, Bb, Ep, H, J, T* 1, 2 *(m. prima).* facere *sP.* quia si] quis ibi *P*6; quia *Bb, Ch, Mg.* quia si — deficiatis *desunt Sich.* vosmet ipsos] vosmet ipsis *J, T*1; vos ipsos *Alt, G, sP;* ipsos vos *Lind;* vosmet ipsi vos *sic Bb;* vobis ipsis *P*6; vobis ipsi vos *L;* suosmetipsos *Mg.* commeditis *P*4; comedetis *Ald, Alt, G, Jlz, L, Mg, corr:* comeditis *Gw;* committitis *Bb.* ‖ *l.* 2. scito *L.* deficitis *Ag, Alt, Ep, Her, P* 1, 3, 4, 5, *sP, Til, V;* deficietis *Ad, Ald, B, Bos, G, Gw, Jlz, P*2, *W corr: T*1; faciatis *L;* deficiatis *cett.*

l. 3. comis *Alt, Ep, J, L, Mt, P* 1, 4, 6, *sP, T*1, *V;* comes *cett.* tamen] autem *Mg, Mt.* negligat *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P* 1—3, *Sich, Til, W;* neglegatur *Mg, Mt;* negleat *H.* exercitum suum custodire *Ald, Jlz.* exercito suo *sP;* exercitum *Sich.* ut non] ne quid *Sich.* faciat *Ald, Jlz, L, Mg, Mt, sP;* ficiant *J;* fiant *T*1 *(m. prima);* fiat *Ep, Sich, W;* deficiat *Ad.* ‖ *l.* 4. lege *P*3. sua *deest Sich. In fine addit Ald:* Si servus fecerit hoc, manum perdat[5].

Cap. VI. *l.* 5. VI *deest Ald, Alt, Ep (m. prima), L, P*6, *Sich, T*2 *(m. recentior); add. in margine Ep;* V *Ag, Gw;* Tit. VII *Her;* XVIIII *Ad, Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* Si quis de eo qui *Her.* aliquit *L.* *l.* 6. Si . . . i *Alt.* in *deest Ch, J.* exercitum *Mg, sP;* provincia *Ald, Jlz.* aliquit *sP.* furatus fuerit *G, Sich, T (m. recentiores);* furatur *Ald, Jlz.* involaverit *glossa addit Her.* pastoria *Ag, Alt, Ep, H, J, L, Mg, Mt, P*6, *sP, T (m. primae), W;* pastorium *Bos, Ch, Her, Sich, T*1 *(m. recentior);* pastorios *Bb.* vel *addit Sich.* capistro *Ep, H, J, T*2 *(m. prima); deest Ad;* cabistro *L;* cavistro *P*6; capistros *Bb;* capistum *P*4. freno *Ep, H, J, L, Mg, P*6, *sP, T*2 *(m. prima);* frena *Bb.* feltrum *P* 1—3, 5, *Til, V, W;* feltri *Her;* feltro *H, J, P*6, *sP;* filtro *Ep, L;* viltrum *Bos, Ch;* selquum *Ald, Jlz;* vel filtrum *Ad, B, Gw; deest Sich;* filtrum *cett.*

1) *Cf. forsitan S. Pauli ad Galat. V,* 15. 2) pastoria *vel* pastorium *idem videtur quod Italis 'pastoia' etiamnum dicitur, pedica nempe seu compedes quibus equi, ne aberrent, in pascuis impediuntur, 'entraves', 'pâtures', 'Spannkette', 'Sprungriemen', 'balze da cavallo'. cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.; Ed. Rothari* 297 *(supra l. 9); J. Mederer, Leg. Baiuv. p.* 85. 3) capistrum, capistrium = χαπίστριον, φορβειά, *'Halfter', 'bridle'; cf. Du Cange, Glossarium s. v. capistrium; W. Pape, 'Griechisch-Deutsches Handwörterbuch' et E. A. Sophocles, 'Greek lexicon' s. v.* χαπίστριον. *Thesaurus linguae latinae s. h. v.* 4) feltrum, filtrum *sec. Du Cange, Glossarium s. h. v. ab Anglo-Saxonibus deductum quibus* 'felt' *lanam coactilem sonat, lanae coactae. J. Mederer, Leg. Baiuv. p.* 85 *coniecit 'Filzdecken' vel 'grobe wollene Decken'.* 5) *Fortasse ex lege sequente (II, 6; infra p.* 300, *l.* 1) *per errorem transsumptum.*

quaecumque involaverit et probatus fuerit, si servus est, perdat manus suas; dominus vero eius ipsam rem si habet aut similem reddat.

Si autem liber homo hoc fecerit, cum XL sold redimat manus[1] suas et quod tulit, reddat.

VII.[2] [Si quis in utilitate ducis vel domini sui mortuus fuerit.

Si quis homo in utilitate domini sui in exercitu vel ubicumque dominus eius eum miserit, perrexerit et ibi mortuus fuerit et quaerit opinionem facere domino suo vel populo suo: heredes eius numquam sint deiecti de hereditate eius quamvis qualiscumque sint[3]; sed dux eos defendat usque dum ipsi possunt.

Tunc enim unusquisque non tardat voluntatem domini sui facere, quando sperat se

---

Cap. VI. ‖ *l.* **1**. quicumque *L, P 6;* quicumque quique *Ep;* quacumque *H, T 1 (m. prima);* quemcumque *Mg;* quicquid *P 4;* aliud quidlibet *B;* aliud quodlibet *Ad, Gw;* alia quaedam *Sich;* involaverit *deest Ad, B, Gw, Sich;* imbolaverit *L;* inviolaverit *Ch;* furto tulerit *G.* et probatus fuerit *desunt Sich; supra lineam Mt.* provatus *sP.* fuaerit *L.* si servus — et quod tulit reddat *(l. 4) desunt K.* perdat manus suas, si servus est *sP.* perdat *bis B;* pergat *L.* manus suas *corr:* manum suam *Bb;* manum suam *Bos, Ch, Gw, P 6.* *l.* **2**. vero *deest L.* eius suus *L, P 2* si *deest P 6, sP.* habetret *corr:* haberet *L;* habeat *sP.* aut similem reddat *Ag, Alt, B, G, Her, Mg, Mt, P 1—5, T 2 (m. recentior), Til, V;* similem reddat *sP;* reddat aut similem *Sich;* reddat aut similem reddat *Ald, Jlz;* aut similem restituat *P 1;* reddat (aut similem *deest*) *cett.*

l. **3**. Si autem] sed cum *Bb.* homo *deest Ch;* omo *P 3.* hoc *deest P 6;* hec *P 3.* cum eum *P 6.* XL] lx *Sich.* redimat] hoc redimat *P 1;* conponat aut redimat *W;* redemat *Ep;* remediat *Mg.* manum suam *Bb (m. recentior).* suas *deest Sich.* quot *sP.* ‖ *l.* **4**. tullit *Ep, Mt, sP;* tulerit *Ag.*

In Bb hoc loco sequitur caput II, 8 *huius editionis.*

Cap. VII. deest K, Sich; in Bb post cap. II, 10 *nostrae editionis.* *l.* **5**. VII] *deest Alt, L, P 6, T 2;* V *corr:* VII *Ep;* VI *Ag, Gw;* Tit. VIII *Her;* Cap. VIIII *Bb;* XX *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt.* *Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til.* Si quis] qui *Her.* utilitatem *Her.* duci *L.* aut *Her.* fuaerit *L;* est *Her.* ‖ *l.* **6**. Si] . . i *Alt.* homo *deest Bos, Ch.* utilitatem *Ep, Gw, Her, Mg, P 3, 4, sP, Til.* in *supra lineam P 1.* exercitum *G, Mg, Mt, P 1, sP, W.* hubicumque *sP;* quicumque *P 6;* in quem locum *Gw.* ‖ *l.* **7**. eius *deest Ag, Her.* eum *deest Mg;* cum *P 6.* miserit perrexit *Ag, Ald, G, Jlz, Mg, Mt, P 1—3, 5, sP, T 2 (m. recentior supra lineam), V;* permiserit, perrexerit *P 5.* miserit (perrexerit *deest*) *cett.* fuaerit *L.* et *deest Alt, Ep, Mt.* querit *deest Alt, Ep;* queruut *E* oppinionem *L, P 6, T 2;* obsenionem *P 4.* facere *deest Alt.* *l.* **8**. domini sui *Alt, Bos, Ch, H, J, L, P 6, T, W.* populi sui *W.* suo *deest Ald.* hereditas *Mt.* deiecti sint *Ad;* sint sint deiecti *Ald* sit deiecta *Mg, Mt;* sint eiecti *P 2;* sint deiecti (d *erasum*) *H;* sint deiecti, *in margine:* deleti *Her;* deiecti *Ep.* de *deest Ep; bis, alterum deletum Ch.* hereditatem *P 5;* hereditate vero *Mg, Mt.* *l.* **9**. quamvis *deest Ad, Ag, Ald, B, Gw, Jlz, W;* quam si quis *Mg, Mt;* si qui vel *Bos, Ch;* sive *Bb;* si quis *corr:* si qui *T 1;* si quis *Ep, H, J, L, P 3, 6.* qualecumque *H, J, L, P 3, 6, sP;* qualiscumque *Ag, Alt, Ep, Her, Mg, Mt, P 1, 2, V;* qualescumque *cett.* sunt *Gw;* sit *sP.* set *P 6;* et *sP.* sed dux *desunt G.* eum *sP.* defendet *sP.* dum usque ipsi *L;* uspue dum usque *Mg;* usque ipsi *Ad, Ep;* usque dum ipse *Gw.* possint *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, J, Jlz, Mg, Mt, T 2;* possit *Gw;* praesunt *L.*

l. **10**. enim *deest Ad, Ag; supra lineam P 6.* tardu *P 3;* tardet *Ep, Mg, Mt.* facere voluntatem domini sui *Bb;* domini sui facere voluntatem *L;* voluntatem eius domini sui facere *P 6* facere *supra lineam H.* quando] quantum *Her.* se sperat *Ald, Bb, Jlz;* se sperat se *P 6.*

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 622, *n.* 53. 2) *Cf. Conc. Tolet. V. a.* 636 *can.* 6 *et VI. a.* 638 *can.* 14. 3) *Cf. Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 8. *A. Gfrörer 'Zur Geschichte deutscher Volksrechte im Mittelalter' I, p.* 334 *sq.*

exinde munus accipere, si inde vivens evaserit et, si propter hoc mortuus fuerit, credat, quod filii eius aut filiae possedeant hereditatem eius nullo inquietante. **Tunc fidus et prumptus implet iussionem.**

VIII. [Si quis regis vel ducis sui iussione hominem interfecerit. *cf. Ed. Rothari 2.*

[1]Si quis hominem per iussionem regis vel ducis sui qui illam provintiam in potestate habet, occiderit, non requiratur ei nec feidosus*[, 2] sit, quia iussio domini sui fuit et non potuit contradicere iussionem; sed dux defendat eum et filios eius pro eo. Et si dux ille mortuus fuerit, alius dux qui in loco eius accedit, defendat eum.

*) *glossa add:* id est gifeh[2] *T* 1; id est giueher *Gw.*

Ed. Rothari 2. Si quis *cum rege de morte alterius consiliaverit aut* hominem per ipsius iussionem occiderit *in nullo sit culpavelis nec ille nec heredes eius quoquo tempore ab illo aut heredes ipsius requisitionem aut molestia patiatur, quia postquam corda regum in manum Dei credimus esse, non est possibile, ut homo possit eduniare quem rex occidere iusserit.*

Cap. VII. *l.* **1.** exinde *deest Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, L, P* 4, 6, *T* 1, 2, *W.* se exinde munus] semper uni *L.* munera *P* 6; minus *Ep;* manus *Ag, Jlz.* accepere *P* 6. si *corr:* sive *B;* sive *Gw;* sed *P* 6. inde *deest Bos;* exinde *Jlz.* vivus *Ald, Alt, Bb, Ch, Ep, J, Mg, Mt, T* 1, *W;* unus *Jlz.* et *deest Ald, B, Jlz.* et si mortuus — nullo *desunt Mg, Mt.* si propter hoc *Ag, G, Her, P* 1—5, *sP, Til, V;* sive *Ad, Ald, B, Gw, Jlz;* si *cett.* *l.* **2.** credat *Ag, Ch, Ep, G, Her, P* 2—5, *sP, Til, V;* credet *Alt, Bb;* quasi cred *Ad;* quia credit *Gw;* quia si credit *B;* si credit *Ald, Jlz;* credit *cett.* fili *L;* filius *sP.* eius *deest Alt;* sui *Bos, Ch.* aut filiae — hereditatem eius *desunt Ag, sP.* aut filiae *desunt L;* aut filiae eius *Alt.* possedeant *Ep, H, P* 2, 3, 6, *T* 1 *(m. prima) V;* possideant *cett.* hereditatem eius possideant *Bb.* eius *deest P* 4. inquietantur *L;* inquitante *Ad;* inquietetante *Mg (corr. ex* inquietante) *Mt.* *l.* **3.** fidens *P* 4. promtus *Ald, Ep, T* 2; proptus *P* 4; prumptus *H, J, P* 3, *V;* prumtus *sP;* prumtus, *corr:* prumptus *Alt;* pro *(deletum)* prumtus *corr:* promtus *L;* propter *G;* promptus est, ut *Her;* promptus *cett.* impleat *Ep, Her.* iusionem *P* 6; iussione *G, sP.*

In Bb sequitur cap. II, 11 huius editionis.

Cap. VIII. deest K, Sich., cum capite VII coniunctum Ep (m. prima); in Bb post c. II, 6 nostrae editionis. *l.* **4.** VIII *deest Alt, Ep (m. prima), L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VII *Ag, Bb, Gw;* Tit. IX *Her;* XXI *Ad, Jlz, Mg, Mt:* [XX]I *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Qui hominem vel regis vel domini sui iussione interfecerit *Her.* regis — sui] ducali *L;* ducalius *P* 6. iussionem *L.* interfecit *L.* *l.* **5.** Si ... *Alt.* homo *Ep;* hominum *Mg, Mt.* per iussionem *desunt Mg, Mt;* per sussionem *P* 6. duci suo *Alt, Ep, H, J, L, P* 6, *T (m. primae);* duci *Mg, Mt;* ducis *Bb, Her;* iudicis suis *sP;* duci sui *V.* qui *desunt Her;* quae *Mg, Mt;* quia *sP.* in illa *Bb, (in deletum) Ad;* illa *sP.* provincia *Bb, sP;* regionem *Bos, Ch.* in *deest Bb, supra lineam Ep.* potestatem *Ag, Bb, Ep, H, J, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima), (m erasum) L.* potestate sua *G.* *l.* **6** occiderit *in margine Ch.* non *deest sP.* ei *deest Ad, B;* et *Ag.* nec] ne *Bb, Ep, L, P* 6, *T* 2. faidosus *Ag, B, Bos, Gw, Mt, P* 4; feutosus *L;* feitosus *H;* feitusus *W;* fehitus *Ep;* faldosus *Mg;* fidosus *Ad;* fridosus *Jlz;* fedosus *G;* foedosus *Til;* facere ausus *P* 6. f. sit] faidosus est *sP.* quia] quare *T* 1; qui *L.* iusio *P* 6; iussionem *Mg;* iussione *G;* lussio *V;* missio *(corr.) Ad.* de domino suo *Ad, Alt, B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 2. fuit *bis Alt;* fecit *Mg, Mt.* *l.* **7** et ei *P* 6. iussioni *Ad, Ald, B, Gw, Jlz.* set *sP.* dux *bis, sed alteram deletum B.* eum defendat *Ch, T* 1; defendat illum *P* 2; defendet eum *sP;* defendat *Ad.* filius *Ag, Alt, Mg, Mt, sP;* filio *L.* eius *deest L, P* 6. *l.* **8.** et si] sed *Alt.* ille dux *G, Gw;* dux *Her, P* 6. fuaerit *L.* alius dux *desunt P* 2. qui *deest Ep.* locum *Ald, Gw, Jlz.* suo *sP.* accedit *deest P* 6; accedit *Alt, J;* accedat *Ep;* ascendit *Mg, Mt;* accesserit *Ad;* succedit *G, H, Jlz, T* 2; successionem admittat *Ald.* defendat eum *desunt Ald.*

1) *Cf. Benedictus Levita I, 367. H. Brunner, 'Berliner SB.' 1901, p.* 938—947. *'DRG.' I*[2], *p.* 553. 2) faidosus, *germ.* gifeh, *'Fehde' — inimicitiae omnium expositus, terminus iuris Francorum non Baiwariorum: cf. H. Brunner, 'DRG.' I*[2], *p.* 222. 457, *n.* 16. *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 28—31.

In cod. Merkeliana (textus I): app. II

VIIIa. [De duce si protervus et elatus vel superbus atque rebellis fuerit et decretum regis contempserit.

Si[1] quis autem dux de provincia illa quem rex ordinaverit, tam audax aut contumax aut levitate stimulatus seu protervus et elatus vel superbus atque rebellis fuerit, qui decretum regis contempserit[2]: donatum dignitatis ipsius ducati careat, etiam et insuper spem supernae contemplationis sciat se esse condemnatum et vim salutis amittat[3].

cf. L. Alam. XXXV.

VIIII. [De filiis ducum, si protervi fuerint.

Si quis filius ducis tam superbus vel stultus fuerit, ut patrem suum dehonestare voluerit per consilium malignorum vel per fortiam et regnum eius auferre ab eo, dum

L. Alam. XXXV, 1. Si quis du*x habens* filiu*m contumacem et malum,* ut *revellare conetur contra* patrem suum *per* stult*iciam suam vel* per consilium malorum *hominum, qui volunt dissipare provinciam, et hostiliter surrexerit contra patrem suum,* dum adhuc pater

Cap. VIIIa. exstat *in codd. Ag, Ald, G, Her, Jlz, Mg, Mt, P1—6, sP, Sich, Til, V; in cett. deest; in P1 cum cap. VIII coniunctum.* *l.* **1**. *numerus deest Ald, L, P1, 6, Sich;* VIII *Ag;* Tit. X *Her;* XXII *Jlz, Mg, Mt;* VIIII *cett.*

Rubrica exstat in Her, Til. De duce protervo regis iussa spernente *Her.* ‖ *l.* **3**. Si] . . i *Ald.* autem *deest Ald, Jlz.* de — illa *desunt Sich.* ‖ *l.* **4**. quam *Mt.* ordinaverat *Ald, Jlz;* ordinavit *Mg, Mt, Sich.* tam audax aut *desunt Sich.* audat *Ag.* ‖ *l.* **5**. aut contumax] tam contumax *Ald.* aut] et *Sich.* leviter testimolatus *Mt;* leviter stimulatus *Mg;* levitate stimulatos *P6.* ‖ *l.* **6**. seu] se eo *Mg, Mt.* elatus] electus *Mg, Mt;* datus *P6.* vel *deest Mg, Mt.* vel superbus *desunt Sich.* supervus *sP.* ‖ *l.* **7**. adque *sP.* rebellis *Ag, Ald, G, Her, Jlz, Mg, Mt, P1—6, Sich, Til, V;* revellis *sP;* rebellus *cett.* qui] que *Mg, Mt.* regis] legis *Sich.* ‖ *l.* **8**. dominatu *G;* donato *Her;* donatu *Ald, Jlz, P4;* dominatu *G;* donato *Her.* donatum — ipsius *desunt Sich.* dignitatis] dig et *Jlz;* diguatis *P5.* *l.* **9**. ducatus *Ald, Jlz;* i u d i c a t i *Mg;* iudicat *(corr. Mt);* ducatu *Her;* ducatu ipso *Sich.* etiam et insuper *Ag, Her, P1, 3—5, sP, Til, V;* et insuper *Sich;* etiam et insuper *desunt G;* etiam insuper *cett.* spem *Mt, P1, 2, 3, 5, 6, Til, V;* spe *cett.* spem — amittat] seiat se sempernae contemplationis ordinem condemnasse *Sich.* ‖ *l.* **10**. superme *sP.* se] si *P6.* ‖ *l.* **11**. condemnatum *Ag, Her, Mg, sP, P3, 5, Til, V;* condempnandum *G;* dampnandum *Ald, Jlz;* condempnatum *cett.* vim] viam *Her.* amittat *deest Ald;* amittit *G;* ammittat *sP;* ammittat *corr:* ammittet *P4.* et — amittat] aut filii (*Ag:* filie) eius *(deest Ag)* possideant *(Ag:* possedeant, *Mt corr.)* hereditatem eius *Ag, Mg, Mt.*

Cap. VIIII. deest Sich. pars prima capitis — sciat se *(p. 303, l. 3) deest K.* *l.* **12**. VIIII *deest Alt, L, P6, T2 (m. prima);* VI *corr:* VIIII *Ep;* VIII *Bb, Gu;* VI III] *H;* X *G, P2—5, sP, Til, V;* Tit. XI *Her;* XXII *Ad;* [XX]II *Ald;* XXIII *Jlz, Mg, Mt.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* si] qui *Her* protervi *corr. L.* *l.* **13**. Si] . . i *Alt.* quis] post *L.* filio *Mt;* filiis *L;* filium *P5.* duci *Mt* tam *deest Ag.* tam stultus *Ch.* fuaerit *L.* ut] vel *Alt, Ep, H, J, L, T (m. primae), W;* aut *P3.* suum *deest Ad.* deonestare *P3, sP;* dehostare *corr:* dehonestare *H.* ‖ *l.* **14**. voluaerit *L.* consilio *Ep, J, L, P6, T1 (m. prima).* malignorum u t f i l i i p o s s e d e a n t h e r e d i t a t e m e i u s *sP.* vel] et *Mg, Mt.* per *deest Ep, Mg, Mt, P4.* fortia *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gu, L;* fortia sua *T1 (m. recentior);* fortitudinem *G.* et *deest Ch, Mg, Mt.* regnum *deest Mg, Mt.* aufferre *Jlz;* auferrae *L;* offerre *J;* offerret *sP.* ab eo *desunt Bb;* habeo *P3, 6, sP.*

1) *Hoc caput post interitum Thassilonis legi additum esse, quia haec legis sanctio non laudabatur, cum Thassilo a.* 788 *criminis laesae maiestatis accusaretur et damnaretur, docuerunt J. Merkel, MG. LL. III, p.* 336, *n.* 10 *et H. Brunner, 'DRG.' I*[1], *p.* 319, *n.* 22. 2) *Cf. infra cap. III,* 1. 3) *Cf. Conc. Toletanum V, a.* 636 *can.* 2. 4; *VI, a.* 638 *can.* 14. 18.

adhuc pater eius potest iudicio contendere, in exercitu ambulare, populum iudicare, equum viriliter ascendere, arma sua vivaciter baiulare[1]; non est surdus nec cecus, in omnibus iussionem regis potest implere[2]: sciat se ille filius contra legem fecisse et de hereditate patris sui esse deiectum et nihil amplius ad eum pertinere de facultatibus patris sui, et hoc in potestate regis vel patris sui erit, ut exiliet eum si vult. Nihil aliud habeat in potestatem nisi quod per misericordia rex vel pater eius dare ei voluerint.

Et si supervixerit patrem suum et alios fratres habuerit, non dent ei portionem,

---

eius *potens est et utilitatem regis* potest *facere et* exercitum *gubernare,* equum ascendere, *utilitatem* regis implere, *et filius eius eum vult* dishonorare *aut per raptum* regnum eius *possedere, non obteneat quod inchoavit. Et si pater eius eum vicerit et adpraehendere potuerit,* in sua *enim sit* potestate, *aut* exiliet eum *de provincia aut ubicumque* vol*uerit, transmittat eum aut rege domino suo;* et de hereditate pater*na* amplius ad eum nihil pertine*at, quia inlicitam rem contra patrem suum fecit.* 2. Et si fratres habuerit, *ipsi fratres inter se per voluntatem regis dividant hereditatem patris eorum; ad illum autem qui revellavit contra patrem suum,* non dent portionem *inter ipsis.* Et si *amplius non fuerint nisi ille unus qui revellavit,*

Cap. VIIII. ‖ *l.* 1. pater eius adhuc *Ch, Ep, J, T* 1, *W;* adhuc pater eius vivit *Mg;* adhuc pater vivit *Mt.* in iudicio potest *Jlz;* post iudicium *Alt.* iudicium *Alt, B, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *T;* indicare *Bb;* in iudicio *Ald, Jlz.* contendere *deest Bb, W;* condere *sP;* contendere et *P* 6. exercitum *Ch, Ep, Mg, Mt, P* 2, 6, *sP, T;* ercitu *Gw.* populum — baiulare *desunt Alt.* populo *Ep, Gw, L, P* 6; populos *Ad, Bb.* ‖ *l.* 2. aequum *J, P* 1, 6, *T* 1; ęquum *Ag, Mg, P* 2. ascendendere viriliter *P* 2. sua *deest Mt.* veraciter *Ep;* velociter *P* 6. baialare *P* 6: bayolare *Gw;* baiolare *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Jlz, L (m. prima), T* 1 *(m. prima),* 2, *Mg, Mt, sP;* bauulare *J:* batalare *Lind.* et non *Ald, Jlz.* est *deest Bb;* enim *Ep, W.* nec neque *Ch, G, sP;* non *Bb.* cecus et *corr. T* 1. *l.* 3. iussionibus *P* 6. *Glossa s. XV in margine add:* Dux iussionem regis impleat *T* 1. regis *deest Bos, Ch.* se ille filius] ille filius se *Ald;* ille filius *P* 4. ille filius *his verbis incipit textus in K;* filius ille *P* 2. lege *sP.* fecisset (t *erasum*) *L.* *l.* 4. de *deest Her, Mg, Mt, W.* hereditatem *Mg, sP;* heditate *P* 1. se esse *Ad, B, Mt, P* 2, 4. eiectum *Bos, Ch, P* 4; subiectum *Ep.* nichil, nihil] *deest Ald, Jlz.* ad eum amplius *G;* ad eum *Jlz;* amplius ad eum non *Ald.* facultatebus *corr:* facultatibus *P* 4; facultate *L.* *l.* 5. sui *deest Her;* suis *sP.* et *deest Ag, B.* de hoc *P* 6. potestatem *sP.* r e g i s v e l patris sui *Ag, G, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *T* 2 *(m. recentior), Til, V;* regis vel patri sui *sP;* patris sui *cett.* erit *deest Ch.* ibit *Til.* ut] et *G.* exsiliet *P* 3; exilientur *P* 4; exiet *P* 5; exulat *Ald, Jlz.* si vul *sP;* si volt *Jlz;* si volunt *P* 4; similiter *L.* nihil, nichil] nicli *W.* ‖ *l.* 6. aliud *deest Bb;* aliut *Ep, P* 6, *sP.* abeat *P* 3. in *deest Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, T* 1, *W.* potestate *Ad, Ald, Alt, B, G, Gw, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1, 4, *T* 2. potestatem, *m. recentior corr:* potestatis *Bb.* quod *deest Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, Mg, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima), W; supra lineam B, L.* per *deest G.* misericordia *G, L, P* 3, *V:* amicitiam *P* 6; misericordiam *cett.* rex vel *desunt Ad, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima), W;* regi et *sP.* patris sui *corr:* pater suus *L;* paī *sP.* dare ei] ei donare *sP;* ei dare *Ald;* ei *deest Ep, Her, Mg, Mt, P* 5, *T* 2. ‖ *l.* 7. voluerint *Ag, G, Her, K, P* 1 — 5, *Til, V;* voluaerit, (a *erasum*) *L;* voluerit *cett.*

l. 8. Et — habuerit *desunt Ag.* si *deest sP.* alius fratris *P* 6; alios filios *Alt.* det *Mt.*

---

1) baiulare = *portare, ferre, vehere cf. Thesaurum linguae latinae s. h. v.* 2) *Cf. etiam infra cap. III,* 1: qui . . . . fidelis regi erat.

cf. L. Alam. XXXV, 1. quia contra legem peccavit in patrem suum: et si ille solus de heredibus eius supervixerit patrem suum, in regis erit potestate cui vult, donet aut illi aut alteri.

cf. Ed. Rothari 35 sqq.; L. Alam. XXXIII.

X. [De eo qui scandalum in curte ducis commiserit.]

Si quis in curte ducis scandalum[1] commiserit, ut ibi pugna fiat, per superbiam suam vel per ebrietatem, quicquid ibi factum fuerit, omnia secundum legem conponat et propter stultitiam suam in publico conponat XL sold.

---

tunc illa hereditas quod ille dux habuit, post mortem eius in potestate regis *sit,* cui vult donet aut *ad illum filium duci qui revellavit, si post hoc per servicio hoc ad pedes regis conquisivit,* aut *si* alium *vult* dare, *in sua enim est potestate.*

Ed. Rothari c. 35 *sqq., cf. supra p.* 295, *l.* 10 *sqq.*

L. Alam. XXXIII: Si quis in curte duci pugna commiserit, *et ibi clamor orta fuerit et concursio populi facta fuerit* per *eius commissum,* quidquid ibi factum fuerit *per concursum eius, qualiscumque homo neglexerit et aliquid contra legem fecerit, tripliciter* conponat. *Ille autem per cuius voce vel opere haec contentio orta fuerit, LX (Cod. A 5: XL)* solidos in publico conponat.

Cap. VIIII. ‖ *l.* 1. qui *Jlz;* quia *Ag, Ald, Bb, G, Gw, Her, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V;* quare *cett.* contra *deest Bb.* legem *deest Bb, Ch (m. recentior supra lineam addit Ch);* lege *sP.* peccaverit *Ep.* et si] sed si *Ald, Jlz;* et *Mg.* illi *P* 6. de heredibus] heredes *Bb, J, P* 6, *T* 2; heres *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Ep, Gw, W;* heredis *L;* de heredes *corr:* heres *Alt, H:* heredibus *sP;* de hereditatibus, *corr:* de heredibus *G.* eius *deest Ad, B, sP.* *l.* 2. supervixerit eum *Gw.* patrem suum *desunt Bb;* in patrem suum *Mt.* potestate erit *P* 4*;* eris potestatem *sP;* erit potestatem *Ag, Mg, Mt;* et potestate *L.* ut cui vult *Ald, Jlz.* done *sP.* aut illi] aut alii *L;* illi *Ad, P* 4. aut alteri *desunt Jlz;* aut alii *Ald;* aut altari *G.*

In Bb sequitur cap. II, 7 huius editionis.

Cap. X. In Bb post c. II, 6 *huius editionis; in duo capita X, XI divisum Bos, P* 1. *l.* 3. X *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima):* VI *K;* VII *Ep:* VIIII *Gw;* cap. X *Bb;* XI *G, P* 2—5, *sP, Til, V;* Tit. XII *Her;* [XX]III *Ald;* XXIII *Ad;* XXIIII *Jlz, Mg, Mt.*

Rubrica exstat in Her, L, P 6, *Til.* eo] e *P* 6. curte] curia *Her.* ‖ *l.* 4. *capiti praeponit Ald:* Si quis in curte ducis vel ubicumque pugnaverint campiones, manus ad levandum eum miserit. duci *Mg, Mt, sP.* scandulu *sP;* scandalum aut alii *Ald.* comiserit *Ep.* ubi *Alt, Ep, J;* hubi *sP.* pugnae *Mt, sP.* fiet *sP;* fiant *Mt;* fuerit *P* 1, 6; fieret vel *Sich.* superviam *J;* supervia *sP;* superbia *L.* suam *deest P* 5, *Sich;* sua *L, sP.* *l.* 5. vel *deest Ald.* per *deest Gw, P* 4, *Sich.* hebrietatem *G, P* 3; hebriaetatem *L;* aebrietatem *P* 1, 5; ebrietatem suam *Bb, Ep, Her, W;* ebritatem *P* 4. quidquic *sP;* quiquid *J, T* 1, *T* 2 *(m. rec.).* ibi *deest Ag;* ibidem *P* 4; hibi *sP;* sibi *P* 2. *Jlz add., et postea delevit:* pugna fiat per superbiam suam. factum] furatum *Mg, Mt.* omnia *deest Sich.* legem *deest P* 6. et *deest B.* et — XL] et istius stultitiae poenas in publicum luat XL solidorum *Sich.* propter stulticiam suam *desunt B, Gw.* ‖ *l.* 6. stultitia *sP;* stultiam *Ald, Bb.* in publico — solidos XL *desunt Ad.* puplico *Alt, Bb, J.* solidos XL, *vel* sol. XL *Ag, Ch, Ep, J, P* 1, *T* 1, *W;* XL solidis *G.*

1) *Cf. supra c. II,* 3, 4; *infra c. II,* 11*; XIII,* 3.

Si servus est alicuius qui haec commisit, manus* perdat.

Nullus umquam praesumat in curte ducis scandalum committere [1].

XI. [Ut nullus in campiones sine iussu manus iniiciat.

Si quis in curte ducis vel ubicumque pugnaverint campiones [2], manus ad levandum miserit, antequam ille iusserit cui commendatum est praevidere: si liber est, XL sold conponat in publico; si servus, manum suam ibi dextram perdat, aut dominus eius redimat eam cum XX** sold. [3].

Vetanda est talis causa unde scandalum solet nascere [4].

*) manum *Ad, Alt, Bb (m. recentior), Gw, Sich, T 2 (m. recentior).*

**) XL sol. *J.*

Cap. X. *l.* 1. si servus — scandalum committere *(l. 2) desunt Ag.* Si qui haec commisit, servus est alicuius *Chign.* si servus] *his verbis incipit cap. XI P 1.* si res uis *sP.* alicui est *Ep, J;* est alicui *Alt, H;* alicui *L, P 6;* alicui est *corr:* alicuius est *T 1;* alicuius est *Ch, W.* qui commiserit *desunt Gw.* hoc *Ch, Jlz, P 5.* commiserit *Ald, Ch, H, J, W;* comiserit *Ep.* manus *corr:* manum *Bb.* manum perdat *Ad, Alt, Bb (m. recentior), Gw, T 2 (m. recentior);* perdat manum *Ch;* manum amittat *Sich.*

l. 2. nullus *sP;* nullum *Ep;* nulnus *Mt;* ne ullus *Ch, Bos, T 1;* ut nullus *Ad, Ald, Jlz.* nullus — committere *desunt Sich.* umqua *sP.* praesumat unquam *Gw.* praesumpnat *L.* praesumat *in margine W.* in curte ducis praesumat *Bb.* curtae *L.* duci *Mg, P 1, 3, V.* comittere *Ep, G, P 3;* committerę *P 6;* facere *B.*

Cap. XI. deest Sich. ‖ *l.* 3. XI *deest Alt, L, P 6, T 2 (m. prima);* III *K;* VIII *Ep;* VIIII *Bb;* X *Gw;* XII *G, P 1, 5, sP, Til, V, Tit.* XIII *Her;* XXIIII *Ad;* XXIIII *Ald;* XXV *Jlz, Mg, Mt.* *Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til.* Ut nullus sine iussu ducis manu in campiones mittat *Her.* sive *P 6.* campione *L, P 6.* *l.* 4. Si [illegible] i *Alt.* ducis *deest Ald.* vel *deest Bb.* pugnaverit *Ald, G, Mg, sP, corr:* pugnaverint *Alt, P 1;* pugnag . . rint *W.* *In margine [illegible] XI addit:* Campiones *T 1.* campones *Ad;* camponas *L;* camblones *B;* campluones *Mt.* manus *deest Bos, Ch.* *l.* 3. ad levandum miserit] levaverit *Ad;* a. l. eum miserit *Ald, Jlz;* a. l. miserint *Ag, B, Ep, Mg, Mt;* a. l. commiserit *sP.* antequam — iusserit *desunt Alt, L, P 6.* ille *deest Her.* iusserit] miserit *Jlz.* commendatus *P 4;* commendata *sP.* commendatum fuerit vel fuerit vel [illegible] *Gw.* iuverus *sP.* liber homo *Ep.* ‖ *l.* 6. est *deest P 6.* solidos *vel* sold [illegible] conponat *vel* conp̄ [illegible] *Ald.* in puplico *P 3, T 1;* in publice *P 6.* si servus est *Ad, Ald, Gw.* manum suam ibi dextram perdat *P 6.* ibi manum dexteram perdat *sP;* ibi manum perdat dexteram *Mg, Mt;* manum dexteram ibi perdat *Ch;* ibi manum s. d. p. *Ag,* manum perdat suam ibi dexteram *P 4;* manum suam dextram ibi perdat *Ep, G, J, T 1, W;* manum suam dextram perdat *Jlz;* manum suam dexteram perdat [illegible] manum suam ibi perdat dextram *Ad;* manum suam dextram perdat *P 5;* manum ibi dextram perdat *Bos.* ‖ *l.* 7. dominus *Alt, Ch, J.* eius suus *Bb.* eum redimat *Ald, Jlz.* redimat eam *Ag, B, Gw, L, P 2, 4, 6, Til, V;* redimet eum *Her.* [illegible]

l. 8. *deest Ald, B.* [illegible] *Ep.* tale *Ep.* ut de [illegible] *Mt.* [illegible] *corr:* scandalum *Alt, L.* solit *J, V.* nascere *corr:* nasci *Alt, P 1;* nasci *Ad, B, Bb, G, Gw, P 2, 4, T 2 (m. recentior), W;* nasceri *Mg, Mt.*

1) *Cf. infra l. 8.* 2) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II, p. 402 sq., 414 sqq.* 3) [illegible] *mutilo servi occisi, cf. infra c. VI, 12.* 4) *Cf. supra l. 2.*

cf. L. Alam. XXX. XXXI.

XII. [De his qui in curte ducis aliquid furaverint.]

Si quis infra curtem ducis aliquid involaverit, quia domus ducis domus publica est, triniungeldo conponat, hoc est ter novem donet liber homo[1]; servus vero niungeldo solvat aut manus*) perdat.

Et si aliquid invenerit in curte ducis quasi pro neglectum iacere et id tulerit et super noctem celaverit, furtum reputetur, in publico XV**) sold[2] conponat.

*) manum *Alt, Bb (m. recentior), W.*

**) XII solidos *Her, L, P6;* XXV *Mg, Mt.*

L. Alam. XXX. Si quis in curte *regis furtum alicui fecerit, dupliciter conponat cui furtum fecit et XL solidos pro fredo in publico solvat.* Si servus *alienus hoc in curte duci fecerit, dominus eius aut redimat quod valet aut ipsum reddat. XXXI.* Si quis *res* duci *quod ad eum pertenent, exinde aliquid furatus fuerit,* ter novigildos conponat *et ibi fredo non reddit, quia res dominicas sunt et tripliciter conponuntur.*

Cap XII. | *l.* **1.** XII *deest Alt, L, P6, Sich, T2 (m. prima);* IIII *K;* VIIII *Ep;* Cap. X *Bb;* XI *Gw;* XIII *G, P1–5, sP, Til, V;* Tit. XIV *Her;* XXV *Ad;* XX[I]V *Ald;* XXVI *Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* his *Her.* regis *Til.* furaverit *Her, L, P6.* | *l.* **2.** Si] si *Alt.* in *P6;* intra *Sich.* curte *Bos, Ch, Ep, H, J, L, P6, sP, T1 (m. prima);* curtim *P2, 4.* aliquit *sP.* imbolaverit *L, sP;* inviolaverit *Ch, T2 (m. prima);* furatus fuerit *Sich.* dominus duci *P6;* domus ducis *desunt Sich;* dominus ducis *Mg.* domus puplica *Alt, J, P4;* puplica *Gw, P6.* est publica *Ald.* | *l.* **3.** est] ea *Her;* triniungeldo — est *desunt Sich;* triniungeldo *Ad;* trinunngeldo *Ch;* triuniungeldo *corr;* triniungeldo *T1;* terniungeldum *P4;* tribus niungeldis *Ep;* triniunungeldum *Her;* trinniungeldum *G;* thrinniungeldum *Ag;* triuniungelt *H, J, T2, W;* triuniungeldum *Jlz;* triuniungeldoru *corr. Ald;* triumniumgeldo *L;* triunungelt *Bb;* driuniungelt *Alt, B;* driuniungulte *Gw;* driunigelt *P6;* trim niumgeldum *P2;* trimniungeldum *K;* thrim niumgeldum *P3;* thrimniungeldum *P5, Til, V;* trinniūigdum *sP;* trhimniungeldum *P1;* thrimniumgeldum *Lind;* trin vingeldo *Bos.* conponat] solvat *Mg, Mt, sP.* id est *Ep.* est *deest P1.* ternovem] ter novem capitibus *Ald, Jlz;* ter novem uueregildis *Sich;* ter *deest Bb.* novies *Ad, Bb, Bos, Ch, T1 (supra lineam);* no *P6;* nove *Alt, J, L, T2.* donet *Ag, B, G, Her, K, Mg, Mt, P1–5, sP, Til, V;* donet *deest Bos, Ch;* conponat *cett.* liverus *sP.* homo *deest Alt, Mg, Mt.* si servus vero *Ad, Ag, H, L, P1, 3, 6;* si servus est *Bb;* si servus *Ep, T2 (m. prima), Sich;* servus autem *Ald, Jlz;* si servus vero est *T2 (m. recentior).* vero — aut *desunt Sich.* niungeldum *Ald, T2;* niungild *Ep;* niungeldi *P4;* niungelt *B;* niungeldos *Mg;* niungulte *Gw;* niuingeldo *Ch;* niumgeldo *Bos, Her, L;* niumgeldos *Ag;* niumgildos *sP;* novegeldos *P6;* novegeldo *Lind;* inungeldum *Jlz;* mungeldo *Mt;* mungende *W.* | *l.* **4.** solvat] componat *Gw.* manus *corr:* manum *Bb;* manum *Alt, W;* manu *P6.* perdat manus *G.*

l. **5.** Et si] quod si *Sich.* aliquit *Ch, sP;* aliquis *L;* quid *Mg, Mt.* inveneret *Ch.* in curte ducis invenerit *Ald, Jlz.* quasi] qui si *P6.* pro *deest Ald, G, Jlz, Sich;* pro *Ag, Her, K, Mg, Mt, P1–3, 5, Til, V;* per *cett.* neglectu *Bb;* neglecto *Til;* neeglectum *Mg;* neclectum *Ep;* neglectum perdat (perdat *deletum*) *Jlz.* iaceret *Mt.* id] eum *Ad, Alt (m. prima), Bb (m. prima), Bos, Ch, Ep, H, J, L, B6, T1, 2 (m. prima);* illud *Ald, Alt (m. rec.), B, Bb (m. recentior), Gw, Jlz, W.* tullerit *P3, sP.* | *l.* **6.** et ut super *Mg;* et per *Ald, Jlz.* furte *Gw, H, J, L, P6;* furti *Alt, B, Bos, Ch, Ep, L, T1;* furto *Ad, W;* furtum *P5;* furtu *Bb;* pro furto *P4.* in] et in *Ald, G, Jlz, Sich.* puplico *Alt, J, P3;* publicum *P6, Sich.*

l. **8.** solidos *vel* sol] solidis *G, Sich.*

1) *Fere idem etiam infra c. IX, 2.* 2) *Haec poena ex lege Francorum sumpta esse videtur. Cf. H. Brunner, 'Berliner SB.' 1901, p. 945.*

XIII. [De his qui iussionem ducis contempserint.] *cf. L. Alam. XXVII.sqq.*

Si quis iussionem ducis sui contempserit vel signum quale usus fuerit dux transmittere, aut anulum aut sigillum[1], si neglexerit venire aut facere quod iussum est, XV[2] sold pro neglecto donet in publico et sic impleat iussionem.

XIIII. [Ut placita fiant per kalendas.] *cf. L. Alam. XXXVI, 1.*

Ut placita* fiant per kalendas[3] aut post XV dies, si necesse est, ad causas inquirendas, ut sit pax in provincia.

*) *Glossa s. XV:* landgricht, hoffgricht, zechen *T* 1. dinch *Gw.*

L. Alam. XXVII, 1. De his, qui sigillum ducis neglexerit *aut mandatum* vel signum quale*cumque mandaverit, XII* solidos *sit culpabilis: et si negare voluerit, quod ad illum nuntius non pervenisset, cum quinque nominatos iuret, si eum sacramentum dominus praebere voluerit.* 2. *Si autem* sigillum *comite* neglexerit . . . . 3. *Si autem centurioni* . . .

L. Alam. XXXVI, 1. *Ut conventus secundum consuetudinem antiquam fiat in omni centena coram comite aut suo misso et coram centenario. Ipse* placitus fiat *de sabbato in sabbato aut quale die comis aut centennarius voluerit, de septem in septem noctes, quando* pax *parva est* in provintia . . . .

Cap. XIII. deest Sich. *l.* 1 XIII *deest Alt. Jlz. L. P 6. T 2 cm. primar.* V *K;* X *Ep;* XI *Bb;* XIIII *G, P* 1—5. *sP. Til. V:* Tit. XV *Her;* XXVI *Ad;* [XX VI *Ald:* XXVII *Mg. Mt.* *Rubrica exstat in Her. L. P 6. Til.* iis *Til.* contemnunt *Her* *l.* 2. Si [illegible] *Ad.* sui *deest Mg. Mt. P 6;* suae *H, L, T* 1; sue *J;* suis *sP.* quale signum *Gw;* lignum vel quale *Bb;* signum quali *Ad, B, G;* s. qualis *P 6;* quale. *in marg. add. manus coaeva:* signum *H* fuerit usus *P 6.* usus visus *Bal. Lind.* dux *deest B;* duci *Ald. Jlz. W*, ut dux *Bos. Ch, T* 1; quod dux *Gw* transmisit *Alt. B, Bb, Bos, Ch, Ep. Gw. H, J, L, P 6, T* 1; transerit *Ad.* *l.* 3. vel *Ad.* per anulum *Ad, B.* (per *supra lineam) B;* annulum *G, Her, P* 1; analum *P* 2; anolum *Ag;* anulum *Ad, Jlz;* nelum *Gw.* si *deest Ag. B.* neglexerit neclexerit *sP;* contempserit *Ad.* iussum *Ag. Her. K. L. Mt. P* 1—6. *sP. Til. V;* iustum *corr:* iussum *Mg;* factum *G;* ius *Alt.* est *supra lineam Mg* *l.* 4 XV XII *Her.* solidos *vel* sold solidos componat *Ag* per *Alt. H, J. L. P 6. T cm. primar;* propter *Ep.* neglectu *Mt;* neglectum *Ag, P* 6, *sP;* neglegentiam *Ep.* in publico *desunt G.* puplico *Alt. Bo. J. P* 3 imple *sP.* iussione *Ald. sP;* iussiones *Mg, Mt.*

Cap. XIIII. Hic titulum distinxit Her. Cap. III De placitis et iudicibus *inscriptum* *l.* 5 XIIII *deest Alt. L. P 6. Sich. T 2 cm. primar;* Tit. I *Her;* VI *K;* XI *Ep;* cap. XII *Bb;* XV *G, P* 1—5. *sP. Til. V;* XXVII *Ad;* XX VII *Ald;* XXVIII *Jlz. Mg. Mt* *Rubrica exstat in Her. L. P 6. Til.* De his qui [illegible], ut [illegible] *L.* [illegible] *Til* *l.* 6 [illegible] necesse est Per [illegible] post XV dies si necesse est fiat conventus in provincia *Sich.* Ut *deest Ald. Jlz;* [illegible] *Alt;* Si *Mg* placitus *Ag;* placitum *Mt;* placitis *corr:* placitus *Mg.* fiat *Mg. Mt, corr.* fiant *P* 6. [illegible] *J* et *Bd;* vel *Jlz;* ut *P* 6 post *deest Ag. sP* XV. *vel* quindecim dies XII [illegible] *Her.* dies XV *Ad* ad *deest Mg. Mt.* aut *J. L. P* 6. causas *Alt. P* 3 *l.* 7 inquirendas *deest Ep.* ut sit pax in provincia *desunt Sich.* ut pax sit in provincia *Ep;* [illegible] in provincia pax *P* 6. ut sit pax i p. *Mt* pax *deest L.;* in *supra lineam L.*

1) *Cf. Decreta Neuchingensia infra nr. IV c.* 15. *H. Brunner, 'DRG.' II*, p.* 338; *K. Zeumer, 'Neues Archiv' XXIII, p.* 86. 2) *Cf. p.* 306; *[illegible] Decreta Neuchingensia l. l.* 3) *Cf. Decreta Aschheimensia infra nr. II c.* 15; *H. Brunner, 'DRG.' II*, p.* 220.

cf. L. Sal. LVI, 1; L. Vis. II, 1, 19; L. Alam. XXXVI, 3.

Et omnes liberi conveniant constitutis diebus, ubi iudex[1] ordinaverit.

Et nemo sit ausus contemnere venire[2] ad placitum qui infra illum comitatum manent, sive regis vassus sive ducis, omnes ad placitum veniant et qui neglexerit venire, damnetur XV* sold[3].

Comes vero secum habeat iudicem qui ibi constitutus est iudicare, et librum legis, ut semper rectum iudicium iudicent. De omni causa quae conponenda sunt.

*) XII sol. *Her.*

L. Sal. LVI, 1. *Si quis* ad *mallum* venire contempserit . . .

L. Visig. II, 1, 19 *(Flav. Chindasv.). Et si tali admonitione (i. e. per epistolam vel sigillum) conventus aut se dilataverit aut* ad *iudicem* venire contem*pserit, pro dilatione sola quinque auri solidos petitori et pro contemptu quinque alios iudici coactus exsolvat.*

L. Alam. XXXVI, 3. *Si quis autem liber* ad *ipsum* placitum neglexerit venire *vel semetipsum non praesentaverit aut comite aut centenario aut ad missum comiti in placito, XII* sol. *sit culpabilis. Qualiscumque persona sit aut* vassus ducis *aut comitis aut qualis persona,* nemo negle*gat* ad *ipsum* placitum venire . . . .

Cap. XIIII. l. **1**. et] ut *Alt.* et omnes — ubi] conveniatur autem ad eum locum, quem *Sich.* liveri *sP.* convenient *sP;* cum veniant *L;* veniant *Mg, Mt.* constitutis *deest Ald;* constituti *sP;* statutis *Ad, Bb.* iudex] d u x *Ep.* ordinavit *Sich;* oraverit *Ch, Bos.*

l. **2**. ausus sit *Ch;* audeat *Sich.* contemnere, *vel* contempnere] *deest P* 6. qui infra — ad placitum] *desunt G; manus recentior in margine Mt.* qui infra — veniant et *desunt Sich.* qui] si *Bb;* quod *Ald, Jlz.* illum *deest P* 6, *sP;* illum *corr:* illius *Alt;* illam *Her.* comitatu *L, P* 6; communitatem *Her.* ‖ *l.* **3**. manet *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, Mg, Mt, W.* regem *P* 6; reg *Ch.* vasus *corr:* vassus *L;* f. vassus *Ald;* vassi *Bos, P* 6; vassis *Alt;* iussus *B, T* 2 *(m. prima);* iussu *Ad, T* 2 *(m. recentior).* duci *P* 6; dicis *Ald.* placitum] palatium *Ald, P* 2. venient *sP;* veniat *G;* conveniant *B;* iterum conveniant *K.* et] quia *Ald.* qui autem venire neglexerit *Sich.* negleexerit *Ep;* neglexit *Alt.* *l.* **4**. damnetur *vel* dampnetur] condempnetur *Jlz;* d o n e t *Mg, Mt, P* 6, *Sich;* donetur *L.* XV solidis *vel* sol] sol XV *Ag;* XV sol conponat *Bb.*

l. **5**. comis *Alt, B, Ep, J, P* 3, 6, *sP, T* 1; comiso, *corr:* comisso *L.* vero *deest L.* secum] secundum *sP.* habeant *Ag.* iudicem] d u c e m *P* 1. ibi] ubi *J.* iudicium . . . . . *(litterae erasae)* . . . constitumtum est *sP.* constitus est *L, P* 6; constitus *(corr:* constitutus*)* est *P* 4. iudicari *sP.* liverum *sP;* liberum *Alt.* *l.* **6**. legis] regis *P* 6. semper *deest G;* super *P* 2. rectum] iustum *Bos, Ch.* rectum iudicium iudicent] recte iudicetur *Sich.* iudicium *deest G, H;* iudicum *Mt.* iudicet iudicium *B.* iudicet *Bos, Gw, Her, L, P* 6, *Til.* omnibus *Ad, Bos, Ch, L (m. recentior), T* 1; omnia *Mg, P* 3, 5, 6, *sP.* causis *Ad, Bos, Ch, L (m. recentior), T* 1. qui *sP.* componende *Ad, Ch, T* 1; componendi *sP.* est *Ald, B, Gw, Her, Jlz, Sich, T* 2, *W;* sit *Bb.*

1) *De iudice Baiwariorum cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 204 *sq.* 2) *Cf. Decreta Aschheimensia (infra nr. II) c.* 15; *H. Brunner, 'DRG.' II*¹, *p.* 220. 3) *Cf. H. Brunner, 'Berliner SB.'* 1901, *p.* 945; *S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI,* 433.

qui contra legem fecit, conponat, sicut lex habet, et donet uuadium comiti illo de fredo*, sicut lex est.

XV. [Ut iudex partem suam accipiat.]

Iudex vero partem suam accipiat de causa quam iudicavit. De III sold tremissem accipiat, de VI sold II tremisses accipiat, de VIIII sold unum solidum accipiat.

De omni conpositione semper nonam partem accipiat, dum rectum iudicat.

XVI. [Qualis iudex fieri debeat[1].]

Cf. L. Visig. I, 1, 7. L. Alam. XLI, 1, infra p. 310.

Iudex autem talis ordinetur qui veritatem secundum hoc edictum iudicet. Non sit

*) *glossa add:* id est pace *T* 1.

Cap. XIIII. *l.* 1. qui contra legem — sicut lex est *desunt Sich.* is qui *G; quae corr:* qui *T* 1; qui vero *Ald, Jlz;* quae *Mg, Mt.* lege *sP.* fecit *Ad, Alt, B, Bb, Bos, K, L, Mt, P* 2 — 4, 6, *sP, T* 2, *Til, V;* fecerit *Gw, Her;* facit *ett; supra lineam glossa s. XV:* Alderspach *Ald.* conponat *vel* conp] conponit *Ald;* conponant *Ch, J;* conponet *corr:* conponat *Gw;* sic conponat *G.* lex *deest P* 6. habet] est *Ep.* donat *Gw, H, P* 2, 4, *V.* wadiam *corr:* wadium *Ag;* uadium *Jlz, T* 2 *(m. rec.).* comite *P* 6; commiti *Ag.* illi *Ad, Ald, B, Gw, Jlz, Mt, P* 3, *Til, W;* illum *Mg.* ‖ *l.* 2. freto *Ad, Ep, H, J, T* 1; fred *Ag.* est] habet *Ag, Ald, Mg, Mt, P* 2, *sP.*

Cap. XV. Sich hoc loco titulum distinguit: De iudicibus *inscriptum.* *l.* 3. XV *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. II *Her;* VII *K;* XII *Ep;* cap. XIII *Bb;* XVI *G, P* 1 — 5, *sP, Til, V;* XXVIII *Ad;* XXVIIII *Ald, Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* *l.* 4. . . udex *Alt, Jlz.* suam *deest Mg, Mt.* accipiet *sP.* quem *sP;* qua *L, P* 6, *Sich.* iudicavit et *Ag.* III *vel* tribus] tres *Mg, Mt, P* 3, 6; VII *Her.* *l.* 5. tremissem *bis Jlz;* tremissam *Bb;* tremisse *Ep, H, J, L;* tremissum *P* 5; tremissas *Alt;* trimisse *sP; in T* 1 *glossa s. XV supra lineam addit:* tertia pars libre, *et in margine:* tremissis tercia pars solidi. accipiet *sP.* de VI solidis II tremisses accipiat *desunt Mg, Mt.* sex *vel* VI] III *Ald, Her.* solidis *vel* sol *deest Ep;* solidi, *corr:* solidis *H;* solidos *corr:* solidis *Gw.* II tremisses] duos t. *Gw, P* 3, *Sich, W;* duas t. *Ald, Jlz;* tremisses II *P* 6; tremisse *bis sed alterum deletum* (II *deest*) *L;* II tremissas *Alt, Ch, J;* II tremisse *sP;* II tremissos *Ag;* ut tremisses *Her.* accipiat *deest Ald, Jlz, Sich;* accipia *Ad;* accipiet *sP.* de VIIII sol unum solidum accipiat *deest Ad.* VIIII *vel* novem] XVII *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31). VIIII sol solidum unum *P* 6. unum *vel* I] uno *L.* solidum *vel* soldl *deest Ch, P* 6, *Sich;* solido *L.* *l.* 6. accipiat solidum *corr:* solidum accipiat *Gw.* accipiet *sP.*

l. 7. Et sic *addit Sich.* conportione *B;* compulsione, *corr:* compositione *H;* con conpositione *P* 2. semper *deest Ep.* semper nonam] nonam semper *Sich.* novenam partem *Ad, B, Bos, Ch, Ep, Gw, T* 1; novissimam partem *L, P* 6; novinam partem *J;* novimam partem *Bb, H, m. recentiore corr.* nonam partem *Bb;* VIIII partes *sP,* VIIII partem *P* 2. accipiet *sP;* accipiant *Ald;* capiat *Sich.* dum rectum iudicat accipiat *L.* rectum *deest Mg, Mt;* recte *G, Sich.* iudicat accipiat *deest in H.*

Cap. XVI. cum capite XV coniunctum Ald, B. *l.* 8. XVI *deest Ald, Alt, E, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. III *Her;* VIII *K;* XIII *Ep;* cap. XIIII *Bb;* XVII *G, P* 1 — 5, *sP, Til, V;* XXVIIII *Ad;* XXX *Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* non fit *P* 6. *l.* 9. Iudex] . udex *Ald, Alt.* autem *deest Bos, Ch, Ep, sP;* vero *Sich.* tale *corr:* talis *L,* tali *Ep.* secundum *corr P* 4. hoc *deest sP; supra lineam P* 4. aedictum *Gw, Mt,* hedictum *J,* dictum *Her.* iudicent *sP.* aceptor *Ch, J.* non sit — pecuniae *desunt Ald, Jlz.*

1) *K. Zeumer haec capita (II, 16 — 18) ex deperdita Lege Eurici sumpta esse docet quam partim ex Lege Baiuw. restituit. Cf. 'Neues Archiv' XXIII, p.* 88. 90 *et L. Visig. II, 1, 24, p.* 72, *n.* 1; *I, 1, 7.*

personarum acceptor[1] neque cupidus pecuniae. Perit lex cupiditatis amore. Praemia et dona legibus vires tulerunt, inpunita manet male vivendi licentia.

Propterea talis constituetur iudex qui plus diligat iusticiam quam pecuniam[2].

cf. L. Visig. II, 1, 21. L. Alam. XLI, 1.

XVII. [Si iudex per munera iniuste iudicaverit[3].]

Iudex si accepta pecunia male iudicaverit, ille qui iniuste aliquid ab eo per sententiam iudicantis ˹abstulerit˺, ˹˹ablata restituat˺˺.

L. Visig. I, 1, 7. . . . . *Erit iudicans in indagando vivax in preveniendo fixus in decernendo non anxius in percutiendo parcus in parcendo adsiduus in innocente vindex in noxio temperatus in advena sollicitus in indigena mansuetus.* Personam *tantum nesciat* accipere *quanto et contemnet eligere.*

L. Visig. II, 1, 21 (Antiqua). Si iudex *aut per commodum aut* per ignorantiam iudi*cet causam.* Iudex si *per quodlibet commodum* male iudicaverit *et cuicumque* iniuste quidquam ˹*auferri*˺ *preceperit,* ille qui *a iudice ordinatus ad tollendum fuerat destinatus,* ˹˹*ea quae tulit,* restituat˺˺. Nam *ipse* iudex *contrarius*

L. Alam. XLI, 1. Ut causas nullus audire praesumat nisi qui a duce per conventionem populi iudex constitut*us sit, ut causas* iudicet, qui *nec mentiosus nec periurator nec* munera *acceptor sit, sed causas* secundum *legem* veraciter iudicet *sine* accept*ione* personarum *et timens Deum sit. Et si iustum iudicaverit, credat se apud Deum mercedem recipere et laudem apud hominibus bonam possidere.*

Si *autem* per cupiditatem *aut per invidiam alicuius aut per timorem* contra legem iudicaverit, *cognoscat se deliquisse et XII* solidos *sit culpabilis cui* iniuste iudicavit *et quod per illum* damnum *passus est iniuste, ille iudex restituat ei.*

Cap. XVI. l. 1. pecuniae *bis Mg.* perit enim *Ch.* lex *Mt add. sed eras.* pecuniae. cupiditas *sP, P1, corr. m. recentiore:* cupiditatis *L;* cupidita *Ag.* amorte *sP;* fa...ore *Ag.* praemia] proemia *P5;* pecuniae *K.* | *l. 2.* et dona] donaque *Sich;* et donet *sP.* vires] viris *J;* ūris *P6;* iures *Ch;* iura *Ald;* utres *L.* tollerunt *sP;* tulerit *L.* et inpunita *Ald, G, Jlz.* inpunita, *corr:* impunita *J.* inpunita — licentia *desunt Sich.* manent *Ep;* mane vivit *Mg, Mt.* male manet vivendi *Ch.* vibendi *sP.* licentiam *Ald, Alt, L, Mg, Mt, (m erasum) L.*

l. 3. tales *Alt, P6, corr:* talis *Mg.* constituetur, *corr. m. recentior:* constitutus *L;* constituatur *Ald, Bos, G, Gw, Her, Jlz, P4, Til, W;* constituat *Ep;* constituętur *P1;* constituitur *sP;* constituet *P6.* iudex constituetur *B, Sich.* iudex *deest Ald, Jlz.* qui] ut *Ad, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P6.* diligant iusticiam *P6;* diliget iusticiam *L;* diligit iustitias *Her;* iustitiam diligat *Ald;* diligat deum *P4.* peccuniam *Bb, G.*

Cap. XVII. l. 4. XVII *deest Alt, L, P6, Sich, T2 (m. prima);* Tit IV *Her;* VIIII *K;* XIIII *Ep;* cap. XV *Bb;* XVI *B;* XVIII *G, P1–5, sP, Til, V;* XXX *Ad, Ald;* XXXI *Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* per munera] propter pecuniam *Her.* | *l. 5.* si *supra lineam B; deest sP;* qui *Mg, Mt.* accepto, *corr:* accepta *P6;* acceptae *sP.* pecuniae *sP.* qui ab eo iniuste aliquid *Ald.* iuste *G;* iniustae *L.* aliquid *deest Bb, Mg, Mt;* aliquit *Ch, sP.* ab eo] habeo *L, P1, sP.* ab eo aliquid *Ag.* per sententiam] persentiam *P6;* presentiam *Mg, Mt, P1,* praesuma *sP.* *l. 6.* indicantes *L, sP;* indicant dis *Ag;* iudices *Sich.* abstulerit iudicantis *H, T2.* abstulerit *Ag.* oblata *Ag;* absoluta *K.* restituet *P2;* resstituat *sP;* restituit *G;* reddat *Bos, Ch.*

1) *Cf. Deuteron. XVI, 19:* non accipies personam nec munera; *vel Paralipom. II. XIX, 7:* non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas nec personarum acceptio nec cupido munerum, *quae fontes huius legis esse videntur.* 2) *Cf. Decreta Aschheimensia infra tr. II c. 15.* 3) *Cf. supra p. 309, n. 1. K. Zeumer, 'Neues Archiv' XXIII, p. 93 sqq., XXIV, p. 76.*

Nam iudex qui perperam iudicaverit, 'in duplum' ei cui damnum intulerat cogatur exsolvi, quia ferre sententiam contra legum nostrarum statuta praesumpsit: et in fisco cogatur XL sold persolvere.

XVIII. Si per ignorantiam male iudicaverit[1].

cf. L. Visig. II, 1, 21; L. Alam. XLI, 1.

Si vero nec per gratiam nec per cupiditatem, sed per errorem iniuste iudicavit, iudicium ipsius in quo errasse cognoscitur, non habeat firmitatem, iudex non vocetur ad culpam *.

*) non vocetur ad culpam' vacet a culpa *Ch*; facit a culpa *Bos*; non vacet ad culpam *Bb, Ep, H, J, L, P6, T1, 2 (m. prima), W.*

---

equitatis [1]*aliut tantum*[1] *de suo quantum auferri iusserat mox reformet, id est ablate rei simpla redintegratione concessa pro satisfactione sue temeritatis aliut tantum quantum auferri praeceperat de sua facultate illi quem iniuste* damn*averat reddat. Quod si non habuerit unde conponat, cum his que habere dinoscitur ipse iudex illi cui conponere debuit subiaceat serviturus.* Sin *autem* per ignorantiam *iniuste* iudicaverit *et sacramentis se potuerit excusare, quod* non per *amicitiam vel* cupiditate *aut per commodum quodlibet, sed tantundem ignoranter hoc fecerit, quod* iudic*abit* non *valeat et ipse* iudex non *impl*icetur *in* culpa.

Cap. XVII. | *l.* 1. iudex id est *Ch.* perperam *glossa add.* . . iniuste *T1*; per praemia *Ag, Mg, Mt, P6*; per perperam *P4*; per pecuniam *Alt, B, Gie, P3, T2*; per pecuniam *Bb*; pecunia perperam *J.* iudicavit *Sich* in duplum cogatur *Sich.* ei *deest Mt.* cui dammum *vel* cui dampnum cuidam *Alt*; damnum cui *Ad*; damnum quod *Her, Sich* intullerat *sP*; intulerit *Alt, B, Bos, H, J, L, Mg, Mt, P3, 4*; intulit *Ch, Sich.* cogatur *deest hoc loco Sich.* | *l.* 2. exolvi *J, L*; absolvi *P6*; exsolvere *Ad, Ald, Bos, Ch, Jlz, Mg, Mt, Til*; exolvere *B, G, Sich, T1, W*; ut solbat *sP.* quia] qui *Ag* ferrae *L.* contra] iuxta *Mg, Mt* legem vel *Ep*; lege *sP.* nostrarum — fisco *desunt J.* nostra *corr. Alt* statura *L, P6*; statum *Mg* praesumsit *Ad, Ch*; praesumpserit *Sich.* in *deest Sich* | *l.* 3. fiscum *W.* cogantur *sP* solidos persolvere XL *L*; XL persolvere solidos *H.* XV solidos *sP.* persolbat *sP*; persolvat *G*; solvere *Ag, Ch, T1*; exsolvere *Alt, Ep*; exolvere *Sich*

Cap. XVIII. cum cap. XVII coniungunt Ag, Alt, Mg, Mt. | *l.* 4. XVIII *deest Ag, Alt, L, Mg, Mt, P6, Sich, T2 (m. prima)*; Tit. V *Her*; X *K*; XV *Ep*; XVI *Bb*; XVII *B*; XVIIII *P1—5, sP, Til, V*; XXXI *Ad*; [XXXI *Ald*; XXXII *Jlz* *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* Si] Si iudex *Her.* | *l.* 5. si quis vero *L* nec per cupiditatem nec per gratiam *Bb.* gratiam] ignorantiae *sP.* cupitatem *Ald* sed per] si per *J*; si semper *L, P6.* iniuste] iuste *Alt* iudicaverit *Ad, Ald, B, Bos, Jlz, P4, 6, Sich, Til.* | *l.* 6. iudicium *deest Mg, Mt* ipsius] suum *Ep.* in quo — cognoscitur *desunt Ald, Jlz* errare *Her* cognoscatur *P5* habet *Alt.* firmitate *P3*; potestatem *L.* iudex vero *Ad*; et iudex *Ald, G, Jlz,* indext *Bos*; sed iudex *Sich.* ad culpam] a culpa *P4.*

1) *Vide supra p. 309, n. 1 et p. 310, n. 3.*

[TITULUS III.]

DE GENEALOGIIS[1] ET EORUM CONPOSITIONE.

I.

De genealogia qui vocantur Hosi[2] Drazza[3] Fagana[4] Hahilinga[5] Anniona*[6]:

*) *glossa s. XV. addit:* nobiles veterum *T* 1.

— —

Titulus III. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, P, sP, Sich, T, Til, V, W; initium tituli G, Mg, Mt. — Sine distinctione tituli cum titulo II conj. et rubrica tituli deest Ad, Ag, Ald, Alt, Bos, G, Jlz, K, Mg, Mt, P 2, 4, sP, Til, V, W.

Titulus in duo capita divisus Alt, B, Bb, Ch, Gw, H, J, L, P 6, T 1, W; in III capita divisus Ep.

l. **1.** Cap. IIII *Her.* *l.* **2.** genealogia *B, Gw, P 6:* genelogia *corr:* genealogia *L;* genelogiis *Bb, H.* et eorum conpositione ***desunt Sich.*** earum ***B, Ch;*** eius *Gw.* compositionibus *B.*

l. **3.** *caput I cum cap. II, 18 conjunctum Ag;* I *deest Ad, Ag, Alt, Ep, L, P 1, 3, 4, 6, Sich, T 2 (m. prima):* cap. I *Bb;* Tit. unicus *Her;* XI *K;* XVIIII *T 2 (m. recentior), W;* XX *Bos, G, P 2, 5,* ***sP, Til, V;*** XXXII ***Ad, Mg, Mt;*** [XXX]II ***Ald;*** XXXIII ***Jlz. Rubricam capiti praeponunt:*** De genealogiis *P 6;* de genelogia (*corr:* genealogia) qui duplanosidra ozza facianaachi accipiunt honores accipiunt honores *conj. cum rubrica cap. II) L;* De ducum genealogia, ut duplum honorem accipiant et eorum compositione *Til.* *l.* **4.** de genealogia *desunt Ald, Jlz, Sich; corr. T 1;* . . . genelogia *Alt;* de genealogis *T 2 (m. recentior);* de genealogiis *W;* de genelogia *Ch, H, sP:* de genelogia *corr:* de genealogia *T 1.* quae *Bb.* vocant *L;* vocatur *Ch, P 5, sP;* duplam *P 6.* hosi drozza fayanaachi *hoc loco desunt sed cum rubrica capitis conj. L (cf. l. 15);* hosi draezza *B, Gw;* hosidraozza *H, T 2;* hosidra ozza ***P 6;*** hosi droza ***Alt;*** hosidrozza ***Ad, Bb, P 1, W;*** hosi drozza ***corr. m. recentior:*** hosidrozza ***T 1;*** osi drozza *Ep;* huosi drozza *J;* hůsi drozzi *Ald;* hǒsi drozzi *Jlz;* huosi throzza *K, P 4, 5, Sich, Til, V;* huosi throzz *sP;* Huositroz *Her;* huosi dhrozza *P 3;* huosi thozza *P 2;* huosi thrrzza *G;* husi drozza *Ch;* Husidrohha *Bos;* uosi throzza *Ag;* huius sit irozzo *Mt;* huius sit inrozzo *Mg;* hosidra ozza *Lind.* sagana *P 2, 6, Sich;* fugana *K;* fagna *sP;* Zafagana *Her.* habi lingua *Mg;* hahilingua *Mt, P 6.* hahiligga *J;* hailinga *sP, Her;* hadinga, *corr:* hailinga *P 4;* haitilinga *Sich;* lingua *L (cf. l. 15);* halalinga *Ad;* hahilinga *Bos, Ch;* habilingâ *Ag;* habilingua *Lind, Til;* halulinga *G.* aennion *Ag, Her, K, Mg, Mt, P 2–5, Til, V;* ennion *Jlz, Sich;* aenion *G, sP;* emo *Ald;* amon *L;* anniena *Lind.*

1) *Cf. M. Fastlinger, 'Die wirtschaftliche Bedeutung der bairischen Klöster' p. 10 sqq. **S. Riezler, 'Bairische Geschichte' I, p.*** **122**; ***'Oberbair. Archiv' XXXI,*** **136**; ***F. H. Graf Hundt, 'Abhandlungen der bairischen Akademie' XII,*** **1.** ***XIII; J. Merkel, 'Z. f. RG.' I, p.*** **255**; *F. Dahn, 'Könige der Germanen' IX, 2, p. 115 sqq.; H. Brunner, 'DRG.' I², p. 348 sq.; D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p. 49 sqq.* 2) *Cf. J. A. Schmeller, 'Bayerisches Wörterbuch' et Glossarium huius editionis s. h. v.; M. Fastlinger l. l. p. 10; idem, 'Der Volksstamm der Hosi' in 'Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Baierns' XIX (1911), p. 1 sqq.; F. Dahn l. l. p. 117 sqq.; D. v. Kralik l. l. Aliquot episcopi Frisingenses s. IX. attribuuntur genti Hosiorum, ex qua etiam comites de Vitte-*

isti sunt quasi primi post Agilolfingos qui sunt de genere ducali. Illis enim duplum honorem concedamus et sic duplam conpositionem accipiant.

Agilolfingi vero usque ad ducem in quadruplum conponantur, quia summi principes sunt inter vos*.

Dux vero qui preest in populo, ille semper de genere Agilolfingarum fuit et debet esse, quia sic reges antecessores nostri concesserunt eis: ut qui de genere illorum fidelis regi erat[1] et prudens, ipsum constituerent ducem ad regendum populum illum.

*) nos *Bb, Her.*

Cap. I. | *l.* 1. quasi] quas *sP;* qui *P6.* privi post *P3;* primi . . . . . . *lacuna) W;* primitus *Ald;* primi *G.* agiloltingas *Bb;* agilolvingos *Ad, Ald, B, Ep, Gw, H, Jlz, T2 m. rec., W;* agilolvingas *Alt, J, T1;* agilolvimbos *L;* agilulfingos *Mt;* agillolfingos *corr:* agilulfingos *Mg;* agilolfungos *Til;* agilolfuuingus *P6;* agilouingos *T2 (m. pr.);* agilolfinges *K;* aloivingi s[cilicet] *corr:* ailolvingas *Ch;* ailolvingas *Bos.* qui de genere ducali sunt *P4.* quae *Mg.* ex genere *Alt;* de gere *P1, sP.* ducali *corr. J;* docali *sP;* ducibus *Mg, Mt;* ducati *Til.* *l.* 2. duplam *Alt, H, J, L, P1, 6, T2;* dupla *Ep; in hac voce explicit G.* concedamus *deest Ald, Jlz, corr:* concedimus *T1;* concedimus *Ad, Bos, Ch, P4, Sich, W;* concelamus *P6.* ut sic *Mt, Sich;* et ideo *Ald, Jlz.* duplum *sP;* duplicem *Sich.* accipiunt *P6.*

l. 3. agilolvingi *Ad, Bb, Ep, Gw, H, T1, 2 m. prima, W;* agilolvinga *J;* agillolfingi *sP;* agilof-fuuingiuo *P6;* ailolvingi *Ch;* agilaltvingivos *L;* egilolvingi *Ald, Jlz;* agilulfici *Mg, Mt;* agilolungi *Alt;* agilolfungi *Til.* vero *deest L, P6.* ducem] crucem *Her.* conponat — *tit.* IV, *cap.* 12, supra culutum transpunxerit *(p. 324, l. 5) desunt Mg, Mt.* conponantur *vel* conp] conponant *Alt;* conponatur *sP,* conponat *J, L;* conponuntur *Her, K, P2, 3, 5, Sich, Til V.* *l.* 4. principis *corr* principes *P6.* inter *deest Sich;* hiter *sP.* vos *deest Sich;* n o s *Bb, Her;* suos *P4.* | *l.* 5. *Hoc loco numero II praeposito caput distinguit Ep.* in *deest P4, Sich.* illi *Gw;* illo *Ep, L, P4, 6;* ille vero *sP.* degenerare *corr:* degenere *P6;* degere *L, P1.* agiloltingorum *Bos, Her, Sich;* agilolvingarum *Alt, Bb, Ep, Gw, H, J, sP, T;* agilolvingorum *Ad, Ald, B, Jlz, W;* agilolfigarum *Ag;* agiolf uuingarius *P6;* egilolfingarum *P3;* Ailoluingarum *Ch;* Agilolfungorum *Til;* agilaltvimgarum *L.* fuit] fecit *P6.* *l.* 6. esse *deest Jlz;* esse debet *Sich* quia] qui *Jlz;* quasi *Alt.* sicut *P6.* regis *L, corr:* reges *P1.* antecessoris *P2* nostri *deest Ad;* nostris *L;* nostros *sP.* concesserint *P6* eis *deest Sich.* ut qui *Ag, Ald, Alt, Jlz, K, P1—5, Sich, T2 (m. recentior) Til, V;* ut quid *sP;* ut quia *Her.* degere *corr:* de genere *L;* denere *corr;* de genere *H.* | *l.* 7 eorum *B, Ch.* fideles *corr:* fidelis *Bb;* fideles *Ag, Ep, L, P1.* regi fidelis *B.* regis *sP;* rei *J.* erat regi *Ad.* erant *corr:* erat *Bb, P5;* erunt *L;* erant *P1, 3;* esset *Sich.* at prudens *sP;* et prudens *corr:* et prudentem *L.* constituerent *Ag, Ald, Jlz, K, P1, 3, 4, V;* constituerunt *sP, Her;* constituerant *P2, 5;* constitueret *Sich;* constituerit *Til;* constituebant *cett.*

orti esse dicuntur: cf. H. Brunner l. l. p. 349, n. 43; M. Fastlinger, 'Der Volksstamm der Hosi' in 'Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Baierns' XIX, 1; S. v. Riezler, 'Historische Zeitschrift' CXIII, p. 618 sq. 3) *Cf. Glossarium s. h. v.; F. Dahn l. l. p. 120; D. v. Kralik l. l. p. 49 sqq., 52.* 4) *Cf. Glossarium s. h. v.; M. Fastlinger, 'Die wirtschaftliche Bedeutung der bairischen Klöster', p. 14; F. Dahn l. l. p. 120 sq. D. v. Kralik l. l. p. 52. Tempore Thassilonis III praedia quam maxima possidebat gens Fagana (cf. Trad. Frising. ed. Th. Bitterauf nr. 5), ex qua gente saec. VIII duos iudices bauuaricos (cf. l. eodem n. 1) et episcopum Frisingensem Ottonem (784—811) ortos esse verisimile est, cf. H. Brunner l. l.* 5) *Cf. Glossarium s. h. v.; M. Fastlinger l. l. p. 18; F. Dahn l. l. p. 121; S. Riezler, 'Oberbayerisches Archiv' XLIV, p. 53. 65; D. v. Kralik l. l. p. 53.* 6) *Cf. Glossarium s. h. v.; F. Dahn l. l. p. 122; D. v. Kralik l. l. p. 53 sqq.; Th. v. Grienberger, 'Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung' XXXV, p. 162 sq.*

1) *Cf. supra cap. II, 8ᵃ. 9.*

Et pro eo quia dux est, addatur ei maior honor quam ceteris parentibus eius sic ut tertia pars addatur super hoc quod parentes eius conponuntur.

Si vita parentum eius aufertur, cum DCXL* sold conponitur, dux vero cum DCCCCLX** sold conponitur[1] parentibus aut regi, si parentes non habuerit. Et secundum hoc edictum alia conpositio sequatur, qualiter parentes eius conponi solent:

*) DC *Ad, B, Bos, Ch, Gw, P* 6, *T* 1, *W*; CC *Ep*; DC *corr. supra lineam:* DCXL *H*.

**) DCCCCLX *V*; DCCCCXL *Her, sP*; DCCCC *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *m. prima*; non gentis *W*; DCCC *Alt*; octigentis *Ald, Jlz*; DCCCLX *T* 2 *m. recentior*; DC *P* 6.

Cap. I. ‖ *l.* 1. pro eo *Ag, Ald, Alt, Her, Jlz, K, P* 1—5, *sP, Sich, Til, V*; per hoc *Bb, Bos*; propter hoc *W*; pro hoc *cett.* quia *Ag, Her, K, P* 1—3, 5, *sP, Sich, Til, V*; quod *cett.* dux est dux *Ald*; iudex est *W*; dux em *Ag.* quam] quia *Ep.* parentis *sP.* ‖ *l.* 2. eis *Ch, J.* sic ut *vel* sicut] sic *Ep, J.* tres (III) *Ag, J, sP, T* 1. quod] quo *Her, Sich*; aut *sP.* parentis *L*; partes *Sich.* conponuntur] *cetera usque ad finem tituli desunt Sich.*

l. 3. Si] *hic numero* XX *praeposito caput distinguit W.* parentorum *Ag, Alt, Ch, Ep, H, Her, J, L, P* 1—4, 6, *sP, W, corr:* parentum *T* 1, *V.* aufertur eius *Ad.* aufertur *corr:* auferetur *Gw*; áuferetur *Ag, H, P* 6, *sP, T* 2; auferrtur *Ep.* cum] *deest Ald, Bos, Jlz, P* 6; et cum *Ad, Ag, Alt, Ch, Ep, H, Her, J, K, L, P* 1—5, *sP, T, Til, V, W.* sexcentis XL *Ald*; VI centos XL *sP.* sol. *vel* solidis] solis *Ald.* conponitur *Ag, Her, K, P* 3, 5, *V, W*; conponatur *Ad, Alt, B, Bb, Gw, L, P* 4; conptur *Ep*; conponantur *Ch, P* 1; conponat *H, J*; conponat *corr:* conponit *P* 2; conponuntur *Ald, Bos, Jlz, Til*; conp *vel* conpn *cett.* dux] *hic caput distinguunt Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, *numeris praepositis:* II *B, Bb, Ch, Gw, H, T* 1; III *Ep*; *rubrica praeposita:* accipiant honorem *P* 6; accipiunt nonores *L* (*cf. infra p.* 185, *l.* 31). dux — conponitur *desunt K.* dux *Ag, Ald, Her, Jlz, P* 1—5, *sP, Til, V, W*; ..ucem *Alt*; de ducem *P* 6; ducem *cett.* vero *deest W.* *l.* 4. cum *deest Ald, Jlz*; eum *P* 1. sol *vel* sold] solidos *Alt.* conponitur *Ag, Her, P* 2, 3, 5, *V*; conponatur *Ald, Alt, Jlz, P* 4, *W*; conponantur *P* 1, *Til*; conponant *B*; conponat *vel* conp *cett.* aut si p. n. sunt regi conp *Ad.* habuerit *Ag, Her, K, P* 1—5, *sP, Til, V*; habuerint *Ald, Jlz*; sint *Bos*; sunt *cett.* ‖ *l.* 5. et *deest Ald, Jlz.* hoc *deest L, P* 6; haec *H, J.* aedictum *Ag, Ch, Gw, J, L*; dictum *Alt.* alia *Ag, Ald, Alt, Her, Jlz, K, P* 1—5, *sP, Til, V*; alio *W*; haec alia *cett.* sequatur conpositio *B, L, P* 6; sequitur conpositio *Gw.* conpositio *vel* conp] conpost.. (*duo litterae erasae Ag*; conpuscio *corr:* conposicio *H.* sequitur *P* 5. qualiter eius conponi parentes solent *Ald.* parentis *L*; conponi *vel* conp] conponere *P* 6, *sP.*

1) *Cf. supra cap. II, 1. 2, quibus is qui ducem occidit capitis damnatur. Haec differentia, quae etiam in lege Alamannorum obvenit (cf. capp.* 23 *et* 11*) fortasse — ut H. Brunner opinatur — eo explicari potest, quod si quis ducem* dolo *occiderit, capitis damnabatur, conpositione autem afficebatur, si culpa vel casu, vel si post necem in ecclesiam quamdam confugerat (cf. cap. I, 7) aut aliis ex causis capitis solutus erat. Minus verisimile antiquior sententia, quam P. Roth, 'Entstehung der lex Baiuvariorum', p.* 56 *et E. Th. Gaupp, 'Allgemeine Haller Literaturzeitung'* 1849, *p.* 909 *probaverant, mihi esse videtur, qui censuerunt, coaequales tantum ducis conpositione affectos esse, si eum necavissent, ceteros morte damnatos. Equidem autem crediderim hanc differentiam ortam esse, quod ea neglegebatur, cum variae partes legis ex diversis fontibus haustae in* unam *redigerentur legem. Cf. G. Waitz, 'Gesammelte Abhandlungen' I, p.* 345; *H. Brunner, 'DRG.' I², p.* 460, *n.* 27; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 655 *sq.*

Ita si duci aliquid accesserit a coequalibus suis, sic eum conponere debet. Ubi conpositio parentum eius est in IIII^or solidis, ducis vero VI sold; ubi illorum in VI sold, ducis vero VIIII; ubi vero illis dantur XII sold, duci autem XVIII. Sic semper addatur tertia pars supra in ducis causa usque in novissimam questionem quae solet inter homines contingere.

Cap. I. *l.* **1.** itaque *B, Bos, P* 2, 6. aliquit *sP.* a] haec *L; deest sP.* quo aequalibus *Bb;* quoaequalibus *Ag, sP;* quo aequalis *P* 1; quonequalibus *Ep;* conaequalibus *H, L;* coaequalibus *P* 3. eum autem *J.* conponere *vel* conp̄] con ‖ nere *Ald.* debet *deest Bb, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), W;* debent *Ald, Jlz, sP.* *l.* **2.** ubi] publico *sP.* conpusicio, *corr:* conposicio *H;* conpost *Ag.* parentorum *Ag, Alt, Ep, H, Her, J, L, P* 1, 3, 4—6, *sP, T* 1 *(m. prima)*, or *erasa V.* eius *deest Ad.* est *deest Ag.* solidis *vel* sol] *deest Bos;* solidos *Ch.* duci vero VI *desunt Bos.* duci vero VI s. u. i. in VI s. *desunt Alt.* ducis *Ag, Ald, Her, Jlz, K, P* 1—5, *sP, V, W;* duci *cett.* vero *deest Ad;* vero in *Ald, Bb, Jlz.* solidis *vel* sold] solidi *B.* hubi *sP;* ubi vero *Bb* illorum *bis, sed alterum erasum L.* *l.* **3.** in *deest L.* solidis *vel* sol] *deest Bb;* solidos *T* 2. ducis *Ag, Ald, Her, Jlz, K, P* 1, 3, 4, 5, *sP, T* 2 *m. rec., Til, V, W;* duci *cett.* VIIII *vel* novem] in VIIII novem *B, Bos, Her, Jlz, K, P* 1—4, 6; in IIIIV *Ald (cf. infra p.* 185, *l.* 31). ubi vero illis tantum XII sol. *desunt J.* hubi *sP.* vero *deest Bb.* illis *vel* ill] illorum *W.* dantur *Ag, Ald, Her, Jlz, K, P* 2—5, *Til, V;* datur *sP;* donantur *P* 1; tamen *P* 6; *deest Gw; deletum L;* tantum *cett.* XII] XV *Ald (cf. infra p.* 185, *l.* 31). solidi *vel* sol] *deest Gw.* ducis *Her, sP.* autem *deest Ch, Gw, W;* vero *Ad, Ald, Bb.* XVIII] XVIIII *Ad, Ep;* XVII *Alt, L;* XVVI *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31). *l.* **4.** seper *Alt.* addantur (n *erasum) L.* III *Ag, Bb, J, sP.* super *Ad, Ag, Ald, B, Gw, Jlz, P* 6, *sP.* in *deest Ad, Ald, B, Gw, Jlz.* duci *P* 6. causa *deletum Ag;* causam *Ald, Bb, Jlz;* ecausa *sP.* novissima *Alt, Bos, Ch, Ep, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* novisima *P* 6; noussimam *Ad.* questione *Alt, Bos, Ch, H, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* questiones *Ep;* quescione *J;* quescionem *sP.* ‖ *l.* **5.** quae solet — contingere *desunt T* 2 *(m. prima); in margine H.* contigere *Ad;* continere *P* 6.

[TITULUS IV.

DE LIBERIS[1], QUOMODO CONPONUNTUR.

cf. L. Alam. LVII, 1.

I. [Si quis liberum percusserit per iram[2].]

Si quis liberum per iram percusserit, quod pulislac*[3] vocant, I sol. donet[4].

*) *glossa s. XV add:* trucknslac *T* 1.

cf. etiam infra c. V, 1; VI, 1.

L. Alam. LVII, 1[1]. Si quis *aliam* per iram percusserit, quod *Alamanni (cod. B 18: Bavari)* pulislac *dicunt, cum* uno solido *conponat.*

Titulus IV. *Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, K, L, P, sP, Sich, T, Til, V, W; coniunctus cum titulo III Gw; titulum non distinguit T* 2; *cap. XII et sequentes Mg, Mt.*

l. **1.** IIII *exstat in Ald;* cap. V *Her.* *l.* **2.** *Rubrica tituli deest Ad, Alt, Gw, T* 2; *coniuncta cum rubrica cap. I L, P* 6. De *deest Sich.* liberis *in raso W;* liveris *sP;* liberi *Sich.* quomodo conponuntur *desunt H;* comodo c. *sP;* quo do conponantur *Ep;* quomodo conponantur *Ag, B, Bb, Bos, P* 4, *sP, Sich, Til, W;* qu. conponant *J;* et eorum conpositione *Ald;* et eorum conpositionibus *Jlz.*

Cap I. *deest Mg, Mt* *l.* **3.** I *deest Alt, L, P* 3. 6, *Sich, T* 2 *(in prima);* cap I *Bb;* Tit. I *Her;* III *Gw;* XXXI *Ald;* XXXIII *Ad;* XXXIII *Jlz.* ***Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.*** si ***deest L;*** quis liberum *deest L, P* 6. per iram percusserit *P* 6. *l.* **4.** Si[. . i *Alt, Jlz* quis *deest L.* liverum ***sP.*** per iram ***desunt Ch.*** percusserit per iram ***Ad.*** quod pulislac vocant ***desunt Sich.*** pulslac ***Ad, Bos;*** pluslac ***corr:*** pulislac ***J;*** pulslach ***Ad, Ch, Jlz;*** puleslac ***Lind;*** bullislach ***P* 4;** pullis ***P* 6;** populus clac ***L.*** vocant] dicunt ***L.*** I ***vel*** unum] uno ***L, Sich.*** solidum ***vel*** sol] solido ***L, Sich;*** *in margine:* medio solido conponat *Her.* conponat *Sich.*

1) ***Distinctio compositionum secundum statum liberorum, libertorum, servorum, quae titulis IV, V, VI exhibetur, dispositionem Edicti Rothari sequi videtur, in quo cap.* 41 — 74 *de com-positionibus referunt quae pro vulneribus liberis illatis solvendae sunt, cap.* 76 — 102 *compositiones continent libertorum, cap.* 103 — 126 *servorum; cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.*** 616 *sqq.* 2) *Cf. L. Baiw. V, 1; VI, 1.* 3) *Vide Glossarium s. h. v.; H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 636; *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 589 *sq.; Th. v. Grienberger, l. l. p.* 158. 4) *Cf. L. Salic. XVII, 6; L. Ribuar. 1; L. Visig. VI. 4, 3; Ed. Rothari* 43, *Pact. Alam. V, 1. — E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 618.

II. Si sanguinem effuderit[1]. *cf. L. Alam. LVII, 2.*

Si ei sanguinem fuderit*, solidum I et semi conponat.

*) quod plotruns[2] vocant *vel similia addunt Ald, Bos, Ch, Ep, H, J, Jlz, T, W.*

III. Si manum iniecerit[3]. *cf. L. Alam. LVIII.*

Si in eum contra legem manus iniecerit[4], quod infanc**[5] dicunt, III sol. donet[6].

**) *glossa s. XV add:* zwanc *T* 1.

L. Alam. LVII, 2[7]. Si *autem* sanguinem fuderit, *sic ut terra tangat,* conponat solido uno et semi. *cf. etiam infra c. V, 2; VI, 2.*

L. Alam. LVIII.[3] Si *quis liber liberum in via* manus iniecerit contra legem *et eum via contradixerit aut aliquid ei tollere voluerit, cum VI solidis conponat.* *cf. etiam infra c. IV, 7. V, 3; VI, 3.*

Cap. II. deest Mg, Mt; cum cap. I coniunctum Alt, L. ‖ *l.* 1. II *deest Alt, L, P* 3. 6, *Sich, T* 2 *(m. prima); Tit.* II *Her;* IIII *Gw;* XXXIIII *Ad;* XXXV *Jlz;* XXX V *Ald. Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til.* si in eum *P* 6; si quis *Her.* fuderit *Her;* effodierit *P* 6. ‖ *l.* 2. Si ei *Ad, Jlz;* si quis *Her.* ei *Ag, Ald, Bos, Ch, Jlz, K, P* 1–5, *sP, T* 1, *Td, V; deest Sich;* in eo *T* 2 *(m. rec.), W;* eius *Ad, B, Gw, Her;* in eum *cett.* funderit *sP;* effuderit *Ald, Bos, Ch, L, W;* effodierit *P* 6. solidum unum *Her, P* 2. 3, *Til;* solidum I *Ag, K, V;* cum uno solido *Bb, Ep, W;* cum solido *Ald, B, Jlz;* cum solido I *Ch;* solido *Ad, Alt, Gu, L;* solidum *P* 6; solido uno *vel* sol I *cett.* semen *Ag, P* 5, *V;* seme *J, P* 1; semis *L, Ep, P* 2, *Sich;* sem *Ad, Her, P* 3, *sP;* semissem *Bos, Td.* conponat *vel* conp. conponant *Ald;* donet *Ad.*

*) *l.* 3. plotrunst *T* 2; plotrônst *Bos;* plôtrunst *Ch;* plutrunst *Ald;* pluetruenst *Jlz.* vocant *deest; m. recentior add.* dicunt *J.*

Cap. III. deest Mg, Mt; cum capite II coniunctum Alt. ‖ *l.* 4. III *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *m. prima;* Tit. III *Her;* V *Gu;* XXXV *Ad;* XXXVI *Jlz;* XXX VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Td.* ‖ *l.* 5. in] im *Ald.* manus iniecerit contra legem *P* 6. lege *L, sP;* leges *Sich.* manum *Alt, H, T* 2. inhiecerit *sP;* iecerit *L.* quod infanc dicunt *desunt Sich.* infanch *Ald, Jlz;* infang *B;* antfra, *corr:* antfranc *L;* infrag *P* 6. dicant *B;* dicimus *Bos, Ch;* ducunt *P* 3. III solidis *Her;* sol III *P* 6; IIII solidos *Ag.* donet] conponat *Ald;* conponat *Jlz, Sich.*

1) *Cf. L. Baiw. V, 2; VI, 2.* 2) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik, l. l. p.* 589; *Th. v. Grienberger, l. l. p.* 159. 3) *Cf. L. Baiw. V, 3; VI, 3, cf. etiam L. Sal. XVII, 9.* 4) *Cf. Decreta Neuchingensia (infra nr. IV) c.* 13. 5) Infanc *idem quod in medio aevo* 'Anefang' *dicebatur, cf. K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang', p.* 5; *A. A. W. Schelling, 'Die Anefangsklage der Volksrechte' (diss. inaug. Münster* 1909) *p.* 39; *D. v. Kralik, l. l. p.* 447. 6) *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 620. 7) *Ex L. Rib. II.* Si quis ingenuus ingenuum percusserit, ut sanguis exiat, terra tangat, bis novem sol. culpabilis iudicetur. — *Cf. L. Sal. XVII, 5.* Si quis hominem plagaverit ita, ut sanguis in terra cadat, et ei fuerit adprobatum, DC dinarios, qui faciunt sol. XV, culpabilis iudicetur. *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII,* 619 *sq.*

IIII. [Si venam percusserit[1].]

Si in eo venam percusserit, ut sine igne sanguinem stagnare non possit, quod adargrati*[2] dicunt, vel in capite testa appareat[1] quod kepolsceini**[2] vocant, et si os fregerit et pellem non fregit quod palcprust***[3] dicunt, et si talis plaga ei fuerit, quod tumens sit: si aliquid de istis contigerit, cum VI**** sold conponat.

*) adergrad, *glossa s. XV. T* 1.
**) hirnschal, *glossa s. XV. T* 1.
***) peinschrot, *glossa s. XV. T* 1.
****) III *Alt;* III *corr:* VI *H;* XII *Gw.*

L. Alam. LVII, 34. Si autem ferram calidam intraverit ad stagna*ndum* sanguinem cum *III* solidis conponat.

cf. etiam supra c. V, 3; VI, 3. *L. Alam. LVII, 3.* Si *enim* percusserit eum, ut testa appareat *et radatur*, cum *III* solidis conponat.

L. Alam. LVII, 35. Si *enim brachium* fregerit, *ita ut* pellem non *rumpit*, quod *Alamanni* balcbrust *ante cubitum* dicunt, cum *III* solidis conponat.

Cap. IIII. deest Mg, Mt; cum cap. III coniunctum Alt. | *l.* 1. IIII *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. IV *Her;* VI *Gw;* XXXVI *Ad;* XXXVII *Jlz;* XXXVII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* vena *L.* | *l.* 2. in eum *Alt, Bb, Ep, H, J, T (m. primae); desunt L;* eius *Ad, B, Gw;* ei *Sich.* vena in eum *P* 6. vena *Alt, Ep, H, J, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* venam *P* 3 *corr:* venam *Ag;* nervum *Sich.* ut] et *Ald, sP.* sine] si . . . *W.* igne *deest W;* igue *corr:* igne *P* 4. sanguinem *Ad, Ag, Ald, Alt, Her, Jlz, K, P* 1—5, *sP, T* 2 *(m. recentior), V;* sanguis *Sich; deest cett.* stagnari *Sich;* stangnare *Ch, J.* non possit *bis Alt.* posset *Bb;* potest *P* 6; posit *L.* quod adargrati dicunt *desunt Sich.* | *l.* 3. adargrati *Ald, Ch, H, Jlz, T;* atargrati *sP;* arthan grat: *Ag;* adarcrati *Ep, J, L, W;* adarcreti *B;* athargrati *Bos, Her, K, P* 1, 3, 5, *Til, V;* athargrasti *P* 4; adartreti *Gw;* arthagrati *P* 2; athareiati *Bal;* artrati *P* 6; arcrati *Ad, Alt.* dicit *H;* dicitur *Ad;* vocant *Ch, Bos;* ducunt *P* 3. capitae *L.* apparead *L;* adpareat *Bos, Til;* adparet *Lind;* pareat *sP.* quod kepolsceni vocant *desunt Sich.* kepol sceini *B, Bb, Ep, Gw, T* 1; kepolsceeni *J, W;* kepolskeini *H;* cepolsceni *L;* kebolstein *T* 2; sceppol sein *P* 6; kepolsekeini *Ad;* kepolschin *Ald, Jlz;* keblscini *Bos, Ch;* gebolscelli *Alt;* gebulschini *K;* gebulschinidie *P* 4; gebulschyni *sP;* gebulskini *P* 3, 5, *Til, V;* gebulkini *P* 1; gebulskim *Ag, Her;* gelbukin *P* 2; sceppolsein *Lind.* vocant *m. recentior T* 1; vocat. *corr:* vocant *L;* dicunt *Her.* | *l.* 4. ossam *T* 1; os *Ag, B, Bos, Her, K, P* 1—5, *Sich, Til, V;* hos *sP;* ossa *cett.* fregerit *Ag, Ald, B, Her, Jlz, P* 2, 3—5, *sP, Sich, Til, V;* frangit *L, P* 6; fregit *cett.* et pellem non fregit *desunt L, P* 6, *sP.* et] vel *Ag.* pelle *Ep, J;* cutem *Ad.* fregerit *Her, P* 4, 5, *Sich.* palchprust *Ald, Bos, Ch, Jlz;* palkbrust *Sich;* balchprust *P* 4; placprust *Ag, Her, P* 1; balcprust *P* 5; palprust *sP;* paleprust *Til;* baltrunt *(n erasum) L;* paloprust *Ep, K;* polbrust *P* 6; puleprust *et* polprust *Lind.* dicunt *vel* dic] dicit *L;* vocant *Ag, P* 6, *sP.* si *deest P* 2. talis ei plaga *Bb;* plagas *sP.* ei *deest sP, Sich.* fuaerit *L.* quod] quae *Ag, B, Her, K, P* 1—5, *Sich, Til, V;* qui *sP.* | *l.* 5. tumen sit *L;* centum mensit *sP;* tinens sit *Jlz;* tumeat *Sich.* si *deest Ag.* si — contigerit *desunt Sich.* aliquit *sP;* aliquis *Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, L, T* 1; aliquus *T* 2 *m. prima.* de istis *desunt Ad;* de histis *L.* contingerit *Ald, Bb, H, T* 1, 2 *(m. recentior), W;* contingeret *Alt;* contingerat *J, T* 2 *(m. prima);* congerit *L.* cum *deest sP;* quam *P* 6. solis *Ald.* componatur *Ad, B.*

1) *Cf. L. Baiw. V, 3; VI, 3.* 2) *Vide Glossarium s. h. v.: D. v. Kralik l. l. p.* 448, *Th. v. Grienberger l. l. p.* 160. 3) *Vide Glossarium s. h. v.: D. v. Kralik l. l. p.* 584, *Th. v. Grienberger l. l. p.* 158.

V. [Si ossa tulerit[1].]

cf. L. Sal. XVII, 4; L. Alam. LVII, 4. 31.

Si os tulerit de plaga de capite vel de brachio supra cubitum, cum VI* sold conponat[2].

VI. [Si cervella appareat[3].]

cf. L. Sal. XVII, 5. 6; L. Alam. LVII, 6. 55.

Si cervella in capite appareant vel interiora membra plagata fuerint, quod hrevavunt[4] dicunt.

*) III *Her;* XII *Sich.*

L. Salica XVII, 4 (cod. 5, 6). Si *quis hominem ita* plaga*verit in* capud, ut exinde *tres* ossa *exierint . . .*

L. Sal. XVII, 5 (Cod. 5, 6). Si *quis hominem ita* plaga*verit* in caput, *ut* cere*brum* appareat *et trea ossa desuper cerebrum exierint. . . .*

L. Sal. XVII, 6 (Cod. 5, 6). Si vero intra costas ita vulnus intraverit, ut usque ad intr*anea pervenint.*

L. Alam. LVII, 4[5]. Si *autem* de capite ossu*m* fractum de plaga tullerit, *ita ut super publica via lata XXIIII pedis in scuto sonaverit, ille ossus* cum VI solidis conponat.

cf. etiam infra c. V, 3; VI, 3.

L. Alam. LVII, 31[6]. *Si quis alium* brachium super cubitum *transpunxerit,* cum VI solidis conponat.

L. Alam. LVII, 6. Si *autem testa trescapulata fuerit, ita* ut cervella appareant, *ut medicus cum pinna aut cum fanone cervella tetigit,* cum XII solidis conponat[7].

L. Alam. LVII, 55. Si *autem* interiora membra vulnera*tus* fuerit, quod hrevovunt dicunt, cum XII solidis conponat[8].

cf. etiam infra c. V, 4; VI, 5.

Cap. V. deest L, Mg, Mt; cum capite IV *coniunctum Ad, Alt, P6.* | *l.* 1. V *deest Ad, Ald, Alt, Jlz, P6, Sich, T2 (m. prima);* Tit. V *Her;* VII *Gw. Rubrica exstat in Her, Til.* | *l.* 2. si . . i *Ad.* os *Ag, Ald, Ep, Jlz, Her, K, P1—5, sP, Sich, Til, V;* ossa *cett.* tullerit *Ep, sP; deest Her.* deplaga *W.* decapite *W;* capite *sP, Sich.* vel debrachio *W;* de prachio *Bb;* vel de brachia *sP;* vel de prachio *J;* vel brachio *Sich.* cubito *Alt, Bb, Ch, Ep, J, T1 (m. prima);* capito *P6.* cum *deest Sich.* VI *deest P5.* solidis *vel* sol] solidos *Ad.* donet *Ad.*

Cap. VI deest Mg, Mt; cum cap. V coniunctum Alt. | *l.* 3. VI *deest Alt, L, P5, 6, Sich, T2 (m. prima);* Tit. VI *Her;* VIII *Gw;* XXXVII *Ad;* XXXVIIII *Jlz;* [XXX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* appareant *L (m. recentior);* aperuerit *Her;* adparuerit *Til.* | *l.* 4. Si] . . i *Jlz.* cervilla *Ad, B, Gw;* cerebrum *Sich.* appareat (*corr:* appareant) in capite *L.* appareant *Ag, Her, K, L (m. recentior), P1—3, 5, Til, V;* apparuerit *sP;* appareat *cett.* vel *deest T1 (m. prima).* in interiora *Ad, Ag, Ald, Alt, Ep, Gw, Her, J, T1, 2 m. rec., Til, V, W.* menbra *Alt, Gw.* plagata *Her, K, P1, 3, 4, 5, Sich, Til, V;* plaga *Ag, P2, sP;* plagatus *cett.* fuerat *P6;* fuerint *Ag, Her, P1, 3, 4, 5, Sich, Til, V;* fugeirit *Ch;* fugerit *Bos;* fuerit *cett.* quod — dicunt *desunt Sich.* hrevavunt *Ad, B, Gw, Her, J, K, P1, 3, T1, V, W;* hreuawnt *Til;* hreuuauunt *P4;* hreuauunti *H;* hreuaunt *Ag;* hreuawunt *Jlz;* hreuauunt *P2;* hreuauuat *Ald;* hraefawnt *Lind;* reuuauunt *P6;* reuauunt *Bb, Ep, L, T2 (m. rec.);* revaant *sP;* revauunti *T2 (m. pr.);* rewnt *Bos, Ch;* fereuunt *Alt.* dicitur *P2;* ducunt *P3.*

1) *Cf. L. Baiw. V, 4; VI, 4.* 2) *Cf. Lex Rib. III; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p. 621 sq.* 3) *Cf. L. Baiw. V, 5; VI, 5. V. etiam Suneson* V, 23 *(in Wilda, 'Strafrecht' p. 737). — E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p. 621 sq.* 4) *Cf. D. v. Kralik, l. l. p.* 445. 5) *Ex L. Rib. LXVIII, 1.* Si quis in caput vel in quacumque membro plagatus fuerit et ossus exinde exierit qui super viam XII pedorum in scuto sonaverit, XXXVI sol. factus ei culpabilis iudicetur, *et ex Pacto Alam. I, 3.* Si quis alteri caput frangit sic, ut ossus de capite ipsius tollatur et super via in scuto sonet, solvat sol. VI; *cf. Ed.*

cum XII* sold conponat.

cf. L. Alam. LVIII; supra p. 317, l. 9.

VII. [Si funibus ligaverit.]

Si[1] quis eum funibus ligaverit contra legem, XII sold conponat.

VIII. [Si per vim implexaverit.]

Si eum per vim implexaverit[2] et non ligaverit, quod hraopant**) dicunt, cum VI*** sold conponat.

*) XV *P* 1, *W;* XVI *(deletum)* XV *Ald.*
**) antfanc *L.*
***) quinque *P* 2; XII *Ad;* III *Her.*

Cap. VI. *l.* **1.** conponatur *B;* conponit *Ald.*

Cap. VII. deest Ad, Mg, Mt; cum capite VI coniunctum Alt. ‖ *l.* **2.** VII. *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. VII *Her;* VIIII *Gw;* XL *Ald, Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til; in L capiti VIII anteposita.* De funibus ligatum *P* 6. *l.* **3.** quis *deest Alt, Bb, P* 6. cum *B;* eum cum *P* 5. finibus *P* 2, 6. funibus eum *Sich.* ligavit *Sich;* alligaverit *Bos, Ch.* cum XII sold *Alt, B, Gw, H, Jlz, J, K, L, P* 3, 6, *T* 2, *Til, (*cum *m. recentior addit J);* cum XV solidis *Ald (cf. p.* 185. *l.* 31*).* solidis *vel* sol] solidos *Ag.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

Cap. VIII. deest Mg, Mt, Sich; cum cap. VII coniunctum Alt. ‖ *l.* **4.** VIII *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. VIII *Her;* VIIII *Gw;* XXXVIII *Ad;* XLI *Jlz;* [XL]I *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til; in L capiti VII anteposita.* *l.* **5.** si ei *P* 2; si quis eum *P* 4. per *deest J.* vim *corr.) Ald;* ūnm *(corr.) J.* inplaxaverit *P* 6; inplexsaverit *P* 3; amplexaverit *Ep.* et non ligaverit *desunt J.* non *supra lineam sP.* hraopant *Ad, Alt, H, T* 2; hraopant *corr;* dhraopant *J;* hraobant *Bb;* hrapant *Bos, Ch, T* 1; hreopant *Gw;* hrpant *Bos;* rheopant *B;* raopant *W;* rauphent *Ald, Jlz;* raupant *Ep;* hropant *Ag, P* 2, 5, 6, *Til, V;* hropan *K;* hropa *m. recentior supra lineam sP;* hrobaten *Her;* ropant *P* 3; hroupant *P* 4; haraopan *corr;* haraopant *P* 1. dicitur *Ad.* *l.* **6.** cum *deest Bb, Ep, W; supra lineam H; corr. P* 4. solidis *vel* solid] solidos *P* 2; soledos *L.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

Rothari 47: Si quis alium plagaverit in caput, ut ossa rumpatur, pro uno osso conponat sol. XII; si duo fuerint, conponat sol. XXIV; si tres ossas fuerint, conponat sol. XXXVI; si super fuerint, non numerentur: sic ita ut unus ossus tales inveniatur qui ad pedes XII supra viam sonum in scutum facere possit et ipsa mensura de certo pede hominis mediocris mensuretur, nam non ad manum. *L. Vis. VI,* 4, 1. Si ingenuus ingenuum quolibet hictu in capite percusserit, pro libore det sol. V, pro cute rupta sol. X, pro plaga usque ad ossum sol. XX, pro osso fracto sol. C. . . . . *L. Frisionum Add. Sap.* 3, *c.* 24. Si ossa de vulnere exierint tantae magnitudinis, ut in scutum iactum XII pedum spatio distante homine possit audiri, unum ter IIII sol. conponatur, aliud ter duobus, tertium ter uno solido. 6) *Cf. Pact. Alam. II,* 5. Si quis brachium super cubito transpunxerit, solvat sol. VI. 7) *Cf. Pact. Alam. I,* 1. Si quis alteri caput frigerit sic, ut cervella pareat, solvat sol. XII. 8) *Cf. Pact. Alam. II,* 11. Si quis in revo placatus fuerit in pectus aut in latus, solvat sol. XII aut cum XII medicos electos iuret; *L. Rib. IV.* Si quis ingenuus altero transpuncxerit aut infra costas placaverit, XXXVI sol. culp. iudicetur aut cum VI iuret.

1) *Cf. L. Sal. XXXII,* 1. Si quis hominem ingenuum sine causa ligaverit; *L. Rib. XLI,* 1. Si quis ingenuus ingenuum ligaverit; *Ed. Roth. XLII.* Si quis hominem liberum legaverit absque iussione regis sine causa; *L. Fris. XXII,* 82. Qui libero homini manus

VIIII. [Si oculum eruerit[1].]

Si quis libero oculum eruerit vel manum vel pedem tulerit, cum XL* sold conponat. *cf. L. Sal. XXVIIII, 1; L. Alam. LVII, 13. 14, 39, 66.*

*) X *Ep*; XV *Sich*.

L. Sal. (Cod. 5, 6) XXVIIII, 1. Si quis *alteri* manum vel pedem vel oculum *eiecerit (Cod. 2 add.: aut* excusserit) aut *auriculam vel nasum amputaverit . . . den. IIIIM. qui faciunt sol. C, culpabilis iudicetur*[2].

L. Alam. LVII, 13[3]. *Si enim visus tactus fuerit de oculo, ita ut quasi vitro remaneat, XX sol. conponat*[4]. 14. Si *autem ipse visus foris exit et melus,* XL solidos conponat[5]. *cf. etiam infra c. V, 6; VI, 6. 7 11.*

L. Alam. LVII, 39. Si *autem [sc. brachium] a cubito* absciderit, XL solidos conponat.

L. Alam. LVII, 66. Si *totum* pedem absciderit, cum XL solidis conponat[6].

Cap. VIIII. deest Mg. Mt; cum cap. VIII coniunctum Alt. *l.* 1 VIIII *deest Alt. L. P6. Sich. F2 (m. prima);* Tit. IX *Her;* X *Gw.* XXXVIIII *Ad;* XLII *Jlz;* [XL]II *Ald. Rubrica exstat in Her. L, P6. Til.* eruerit liber *L, P6.* ‖ *l.* 2. libero *deest L, P6;* livero *sP;* liberum *corr:* libero *H;* libro *corr:* libero *J;* liberi *Alt;* libero *cett.* oculos *Jlz, sP;* occulos *Ald.* eruerit *deest P1;* eruerat *L.* manu *L.* pedem vel manum *Bb* tullerit *sP.* cum *deest Bb. Ch. Ep. L, Sich.* XL solidis *vel* sol XL solidos *J.* conponat *vel* conpl conponit *Ald.*

invenerit et eum innocentem ligaverit: *L. Burg. XXXII.* 1. Si quis hominem innocentem ligaverit. — *Pact. Alam. III,* 12. Si quis alterum ligat et foris marcham eum vindit . . . *L. Alam. XLV. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI,* 450. 2) inplexare *forsitan* = inplectere *vel* inplegiare, in plegium mittere, pignerare *vel* = implicare, *'umfassen', 'einschliessen' forsitan* = includere *(cf. infra IV, 25).* 3) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik, l. i. p.* 441 *sqq.; Th. v. Grienberger, l. l. p.* 158.

1) *Cf. L. Baiw. V, 6; VI, 6. — E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 623 *sq.* 2) *Cf. L. Sal. XX,* 1; *XXIX add.* 4 - 7. 3) *Ex Lege Rib. V,* 3. Si quis ingenuus ingenuum oculum excusserit, C sol. culpabilis iudicetur. Si visum in oculum restiterit et videre non poterat, L sol. culpabilis iudicetur. — *Cf. Ed. Rothari* 48. Si quis alii oculum excusserit, pro mortuum adpretietur . . . .; *l. cod* 81; *L. Sal. XXIX,* 1, *add.* 6; *L. Visig. VI,* 4, 3. 4) *Cf. Pactum Alam. II,* 1. Si quis alteri oculum ruperit et ille pupillus intus restit, solvat sol. XX. 5) *Cf. Pactum Alam. II,* 2. Si oculus ille foras exierit, sol. XL aut cum XII medicus electus iuret. 6) *Cf. Pactum Alam. II,* 25. Si quis alteri pedem truncaverit, solvat sol. XL, *et L. Rib. V,* 8. Si quis ingenuus ingenuum pedem excusserit, C sol. conponatur Si pedes maneus pependerit, L sol culp. indicetur; *L. Sal. XXVIIII,* 1 *(supra l. 4).*

cf. L. Sal. XXVIIII, 2; L. Rib. V, 6; L. Alam. LVII, 38.

X. Si mancaverit[1].

Et si talis plaga vel fractura fuerit, ut exinde mancus sit, cum XX* sold conponat.

cf. L. Sal. XXVIIII, 4—10; L. Alam. LVII, 41-52.

XI. De police et ceteris digitis, quomodo conponantur[2].

Si quis alicuius pollicem absciderit, cum XII** sold conponat.

Et si proximum a pollice vel minimum absciderit, cum VIIII sold conponat, unum sic e. a.

*) XXX solidis *K*.

**) XX solidis *P* 5.

L. Sal. (Cod. 5, 6) XXVIIII, 2. Si vero manum capulaverit et ipsa manca *super eum pendiderit. . .; cf. etiam codd. 7—9: XLVII, 1.*

L. Rib. V, 6. Sic in omni mancatione si membrus mancus *pependerit, medietate conponat quam conponere debuerit, si ipse membrus abscisus fuisset*[3].

cf. etiam infra c. V, 7; VI, 7. *L. Sal. (Cod. 5, 6) XXVIIII, 4. Si quis pulcarem de manu vel pede excusserit . . ., XLV s. c. i.*

5. *Si vero ipse policis mancatis pependerit . . ., s. XXX c. i.*

6. *Secundum vero digitum unde sagittatur sagitta, excusserit . . ., s. XXXV c. i.*

L. Alam. LVII, 38[4]. Si *enim totus brachius* mancus *fuerit, ut nihil ex eo facere possit,* conponat cum XX solidis.

L. Alam. LVII, 41. Si *enim summo totum* police absciderit, cum VI solidis conponat. *LVII, 42*[5]. Si *autem totum,* cum XII.

L. Alam. LVII, 43[6]. A proximo police *si a primo nodo* absciderit, *duos* solidos *et semis* conponat. *LVII, 44*[6]. *Si enim in secundo nodo absciderit, V solidos. — LVII, 52*[7]. *Illo* minimo *digito ita solvatur ut police.*

Cap. X. deest Ag, Mg, Mt; cum capite VIIII coniunctum Alt, L. ‖ *l.* 1. X *deest Ad, Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima)*; Tit. X *Her;* XI *Gw;* XLIII *Jlz;* [XL]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til; in L cum texto capitum VIIII et X sine intervallo coniuncta.* ‖ *l.* 2. et] . . t *Ad; deest Gw, Jlz.* plaga fuerit vel fractura *Ad, Bb;* fractura vel plaga fuerit *B.* franctura *P* 3. inde *Sich.* mancus *corr. P* 6, *T* 1*;* mancatus *Her.* sit] fuerit *Ep;* fiat *Sich.* cum *deest Bb.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

Cap. XI. deest Mg, Mt; cum cap. X coniunctum Alt; in duo capita numeris XII *et* XIII *praescriptis divisum Gw.* ‖ *l.* 3. XI *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* X *Ag;* Tit. XI *Her;* XII *et* XIII *Gw;* XL *Ad;* XLIIII *Jlz;* [XL]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* et *deest P* 6. eorum digitorum *L, P* 6. componuntur *L, P* 6. ‖ *l.* 4. Si] . . i *Alt.* alicuius *corr. T* 2. policem, pollicem. abciderit *Ad, T* 2. XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* XX solidis *P* 4. solidis *vel* sol, solidos *P* 2. conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

l. 5. *hic incipit caput* XIII *Gw.* et *deest Ald, Jlz.* proximo *sP.* a *deest Ald, Jlz.* police *vel* pollice] policem *L;* pollici *Ald, Jlz;* prox . . . *Ad.* vel] aut *sP.* abscise *corr:* abscisum *P* 6. cum *deest L, P* 6, *Sich.* XII *et corr:* VIIII *Alt;* unu *Ald* VIIII *cf. p.* 185, *l.* 31*).* X sol conponat unum cum V sol et alium cum V *P* 5. conponat *vel* conp] conponit *Ald.* unum sic e. a. sic *desunt L, Sich.* uno *P* 6. sic] sicut *Bb.*

1) *Cf. infra c. V, 6; VI, 6; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 625 *sq.* 2) *Cf. infra c. V,* 7; *VI,* 7; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 626; *H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p.* 20. 3) *Cf. etiam L. Rib. LXVIII,* 5. 4) *Cf. Pactum Alam. II,* 15. 25. 5) *Cf. Legem Rib. V,* 5. Si quis ingenuus ingenuo policem excusserit, L sol. culp. iudicetur. Quodsi polex ibidem mancus pependerit, XXV sol. culpabilis iudicetur; *L. Sal. XXIX,* 3. 4; *Pact. Alam. II,* 16. Si quis digitum police truncaverit, solvat solidos XII. 17. Si mancat aut in primo nodo truncatus fuerit,

et alium sic. *cf. L. Sal. XXVIIII, 7—10. L. Alam. LVII, 46-51.*

Illos medianos duos digitos cum X sold conponat, unum cum V sold et alium cum V.

Et si non fuerint abscisi, et est mancus stat rectus, ut non possit plicare[1], hoc inpedimentum est ad arma baiolare[2]: maior est conpositio quam de absciso, tertiam

7. *Sequentes vero* digitos, *id est tres, si pariter in uno hictu excusserit, ... s. XLV c. i.*

8. *Et si unam* medianum *excusserit, . . . s. XV c. i.*

9. *Si vero quattuor digitos excusserit, . . . s. XV c. i.*

10. *Si vero* minimus *digitus excusserit, . . . s. XV c. i.*

L. Alam. LVII, 46[3]. *Si longissimus digitus in primo nodo abscisus fuerit, solidum unum et semis conponat. — LVII, 47. Si in secundo nodo, III. — LVII, 48*[3]. *Si totus a palma abscisus fuerit,* cum *VI* solidis conponat. — *LVII, 49*[4]. *Si enim digitus anullaris in primo nodo abscisus fuerit, duos* solidos conponat. — *LVII, 50*[4]. *Si in secundo nodo, quatuor. — LVII, 51*[4]. *Si totum, VIII.* *cf. etiam infra V, 7 et VI, 7*

L. Alam. LVII, 53. Si quis autem longissimum digitum sic placaverit, ut exinde mancus *sit, ita* ut *con*plicare non possit *aut scutum prendere aut* arma *in terra propter illam recipere,* XII *solidos conponat.*

Cap. XI. *l.* 1. et *deest Ep, Jlz.* alio *P6.* alterum *Bb.*

l. 2. illum *corr:* illos *Ad;* illos autem *Sich.* medios *P5, W;* medionos *sP.* duos *deest Sich.* duos digitos *desunt L;* dui digitos *Ag.* cum *deest Sich.* solidis *vel* sol *deest Alt.* conponat *vel* conp *deest Alt, Bos, Ch, Ep, H, J, T, W;* conponit *Ald.* uno *Ch, J, L, P6, T1, W.* cum *deest H, Sich, T2 m. prima.* V] II *Ald (cf. p. 185, l. 31).* solidis *deest Ad, Ag, Ald, Bb, Ch, Ep, Gw, J, Jlz, Sich, T1, W.* alio *Ch, J, P6, T1.* *l.* 3. cum V *desunt Ep;* V *Sich;* similiter *P4.*

l. 4. Sed si *Sich.* si *deest P6.* si abscisi non fuerint *Ch;* si abscissi n. f. *Bos.* abscissa *Her;* abscissi *B, Sich;* abscisus *Lind.* fuaerint *L;* fuerit *Her, sP;* fuerunt *P5.* et sed *P6.* et fuerit mancus *Jlz;* et est manu *W;* sed est vulneratus mancus *Sich.* stat rectus] et stat rectus ***Ad, Ald, B, Bb, Bos, Gw, P6;*** **est arectum** ***sP;*** **ita** ***Sich;*** **stat** ***Jlz;*** **stat e r e c t u s** ***L.*** **non posset** ***J, T1;*** possit *sP;* n possit *W;* non possint *Her, P6;* non possit eum *Ald, Jlz;* non possit *add. et del:* ut non *Ch.* plicari *B, Sich;* placare *Ep, Her, P1;* plagare *L;* eum plicare *Ald;* eum *Jlz.* *l.* 5. hoc est impedimentum *Jlz;* hoc impedimentum *Ep;* hoc impedimento est *Sich.* baiulare ***Ag, Ep, Her, P2, 4, 5, T1, Til, W;*** **baiubare** ***corr:*** **baiulare** ***P6;*** **baiulanda** ***Sich;*** **bayolare** ***Gw;*** **baiularem** ***L;*** biolare *Bos, Ch;* batalare *Lind;* p o r t a r e *Ald, Jlz.* maior est conpostione *Alt;* maiorem compositionem *Ep, H, P6, sP, T2;* maiorem compositionem accipiat *Ad, B, Gw;* compositionem (maior est *desunt L.* de *deest L, P6.* abscisione *P4;* abscio *Ald;* abscisso *Her, P6, Sich, Til.* tertiam III *sP.*

solvat solidos VI. 6) *Cf. Leg. Rib. V, 7.* Si secundo digito, unde sagittatur, excusserit, XXXVI sol. conponatur: *L. Sal. XXIX, 5; Pact. Alam. II, 18.* Si secundum digito truncatus fuerit, solidos X solvat. Si maneat, solvat solidos V. 23. Si minimus digitus truncatus fuerit, solvat solidos X. Si mancaverit, solvat solidos V.

1) *Cf. P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechts' p. 6.* 2) baiolare *hoc est* baiulare, *portare ferre, cf. supra p. 303 n. 1.* 3) *Cf. Pact. Alam. II, 20.* Si tercius digitus truncatus fuerit, solvat solidos III. Si maneat, solvat solidos III; *L. Sal. XXIX, 6—8.* 4) *Cf. Pact. Alam. II, 21.* Si quartus digitus truncatus fuerit, solvat solidos V. *II, 22.* Si in primo noto truncatus fuerit, solvat solidos III; *L. Sal. l. l.*

partem supra addet[1]. Ad XII adde IIII*, fiunt XVI**; ad VIIII adde III***, fiunt XII****; ad V adde II† et tremisse††, fiunt VII sold et tremisse.

Sic enim debes iudicare et sic conponere.

cf. L. Alam. LVII, 31. 32.

XII. [De brachiis transpunctis[2].]

Si quis alicui brachium supra cubitum transpunxerit, cum VI††† sold conponat; si ante cubitum transpunxerit, cum III†††† sold conponat.

*) VI *Bb.*
**) XVIII *Bb;* XIIII *Ep;* XI *P* 6.
***) IIII et semi *Bb.*
****) XIII et semi *Bb.*
†) unum *Alt.*
††) semis *Bb.*
†††) III sol. *Alt;* V sol. *Mg, Mt;* II sol. *Sich.*
††††) V sol. *Mg, Mt;* II sol. *K.*

L. Alam. LVII, 31[3]. Si quis alii brachium super cubitum transpunxerit, cum VI solidis conponat. *LVII, 32*[4]. Si ante[5] cubitum transpunxerit, cum III solidis conponat.

Cap. XI. *l.* 1. super *B, Ch, Ep, P* 5, 6, *Sich.* addat *Ald, B, Bos, Jlz, L, P* 2, 4, 5, 6; addent *Ep;* et det *sP.* ad XII adde IIII fiunt *desunt Bos.* XII (duodecim)] VII *P* 6; XV *Alt* (*cf. p.* 185, *l.* 31). adde *deest Gw;* addat *Ald;* addet *Sich;* ad *Ch;* inde *P* 3. IIII, quatuor] III *m. rec. corr.:* IIII *P* 2; VI *Bb.* et fiunt *Ad, Ald, Gw, Jlz;* fient *Sich.* XVI, sedecim] XII *m. rec. corr.:* XVI *P* 2; XVI solidi *L.* ad VIIII — fiunt XII *desunt B.* ad VIIII — fiunt VII *desunt L.* ad VIIII adde III] et III *sP.* adde *deest Gw.* fiunt XII — adde II *desunt Ald, Jlz.* et fiunt *Ad, Gw;* fient *Sich.* || *l.* 2. XII] ad VII adde IIII fiunt XI *addit Lind.* adde *deest Gw.* due *Ag.* tremisse *vel* trem] tremissem *Ald, B, Bos, H, Her, Jlz, P* 5, 6, *Sich, T* 2, *Til, W;* trimisse *Alt.* semis *Bb.* fient *Sich.* sex solidi *Ad;* VII sol. *Ag, Bb, Bos, Jlz, K, P* 1, 3, *T* 2 (*m. recentior*), *V;* VII solidis *P* 2; VI solidi *Alt, B, Gw, H, sP;* VI *sP, T* 2 (*m. prima*); sold *deest cett.* tremisse *vel* tremiss] trimisse *sP;* tremissem *P* 5, 6; tremisso *Ag;* tremissis *Ad, Ald, B, Gw, H, Her, Jlz, Sich, Til, W;* tremisses *Ch, T* 1; trimisse *Alt;* tremissis *Bos;* semis *Bb.*

l. 3. Sic — conponere *desunt Sich.* enim *deest Bb;* eum *Bos, T* 2, *Til; erasum, in margine* r *H;* em *Her.* debet *Ad.* iud *H.* sic *deest B, Ep, Gw;* sic eum *T* 1 *m. prima.* conponantur *P* 4.

Cap. XII. cum capite XI *coniunctum Alt.* *l.* 4. XII *deest Alt, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich, T* 2 *m. prima;* XI *Ag;* Tit. XII *Her;* XIIII *Gw;* XLV *Jlz;* [XL]V *Ald;* LI *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* *l.* 5. Si] ..i *Alt, Jlz.* si q. a. b. s. cubitum transpunxerit *desunt Mg, Mt.* alii *Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, L, P* 1, *T* 2, *W;* alio *T* 1; alium *P* 6; alicuius *Her, sP.* supra cubitum brachium *Ag, sP.* super *Ep, P* 6. transpunexerit *Ag;* transpungxerit *sP.* cum VI — transpunxerit *desunt W.* cum] *hac in voce textum iungunt cum cap. III, 1 huius editionis Mg, Mt.* cum *deest Ad, Sich.* conponit *Ald.* si ..i *Alt.* ante] autem *Mg, Mt* (*cf. L. Alam. supra* l. 16). *l.* 6. transpunexerit *Ag, sP;* transpunxerint *Mg, Mt; deest Sich.* cum *deest Ad, Sich.* solidos *Her.*

1) *Exceptio regulae quam cap. IV, 10 continet; cf. etiam leg. Rib. V, 6* (*p.* 322, *l.* 11). 2) *Cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 627; *P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechtes' p.* 7. 3) *Cf. Pactum II,* 5. Si quis brachium super cubito transpunxerit, solvat sol. VI. 4) *Cf. Pactum II,* 6. Si subtus cubitum fuerit, sol. III solvat. 5) *Sic Codd. A* 3. 4. 5, *B* 8. 9. 13. 14. *Hanc lectionem, non illam quam K. Lehmann in sua editione*

XIII. [De nare[1].]

cf. L. Alam. LVII, 15 17.

Si quis alicui nasum transpunxerit, cum VIIII* sold conponat.

XIIII. [De aure[2].]

cf. L. Sal. XXVIIII, 1 supra p. 321 … Pact. Alam. II, 3 4; L. Alam. LVII, 8 9.

Si quis aurem transpunxerit, III sold conponat.**

Si aurem alicui absciderit, cum XX sold[5] conponat.

*) solidis VIII *Ep*; IIII sol. *Sich.*
**) VI solidos *Gw.*

L. Alam. LVII, 15[4]. Si *enim* nasus transpun*ctus f*uerit, cum *VI* solidis conponat. *cf. etiam infra XLI, 8.* 16. *Si enim summitatem nasi ut muccus continere non possit, abscisus fuerit, c. XII sol. c.* 17. *Si autem totus a presso abscisus fuerit, cum XL sol. c.*

Pactus Alam. II, 3. Et qui auri*culum simaverit, solvat* solidos XX[3].

L. Alam. LVII, 8[5]. Si *quis aliquis* aurem *alterius* absciderit *et non exsurdaverit, XII* solidos conponat.

Cap. XIII. cum capite XII *coniunctum Ad, Alt.* *l.* 1. XIII *deest Ad, Alt, L, P6, Sich, T2 (m. prima)*; XII *Ag*; Tit. XIII *Her*; XV *Gw*; XXXIII *Mg, Mt*; XLVI *Jlz*; (XLVI *Ald* *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* *l.* 2. Si] . . i *Ad, Alt.* alicuius *L, sP*; alii cui *J.* nasu *Alt, J*; naso *P6.* transpunxit *Bb*; transpuncxerit *Ag, sP*; conpunxerint, *corr.* transpunxerit *Mg.* cum *deest Sich.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

Cap. XIIII. cum capite XIII *coniunctum Alt*; *in duo capita* (XLVII *et* XLVIII) *divisum Jlz*; *pars prima cum capite XIII coniuncta Ald.* *l.* 3. XIIII *deest Ald, Alt, L, P6, Sich, T2 (m. prima)*; XIII *Ag*; Tit. XIV *Her*; XVI *Gw*; XXXIIII *Mg, Mt*; XLVII *Jlz*; (XLVII *Ald*; LII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* *l.* 4. quis *deest Ald, Jlz*; autem *Sich.* aurum *Jlz, P3.* transpuncxerit *Ag, P6, sP*; transpuxerit *P2*; alicui absciderit *(cf. L. Alam. supra l. 12) Ald, Jlz.* cum III sol *Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, T, W.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

l. 5. *deest Sich.* Si . . i *Ald, Alt*; si quis *B, Bos, P6.* aurem] autem *Bos, Ch, H, P1, 4, T2 (m. prima).* alieni *deest Ch*; *corr. Ad*; alicuius *sP*; alicui libero *Ald, Jlz*; alieubi *P1—3, 6 Bos.* cum XX — plagaverit *desunt Ad.* cum *deest Mg, Mt.* sold] *supra lineam add.* cum *Ag.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

probat 'autem', *genuinum esse prorsus simili textu Pact. Alam. II, 6 et Legis Baiu. (h. l.) docemur*; *cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p. 627, n. 3.*

1) *Cf. L. Baiw. VI, 8.* — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p. 627 sq.* 2) *Cf. L. Baiw. VI, 11.* 3) *Cf. de hac concordantia Legis Baiw. cum Pacto Alam. O. Stobbe, 'Geschichte der deutschen Rechtsquellen' I, 158 n.*; *P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechtes' p. 5 sq.*; *H. Brunner, 'DRG.' I², p. 314 n. 7*; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p. 628.* 4) *Ex L. Rib. V, 2*: Si nasum excusserit, ut muccare non possit, C sol. (*codd.* 6. 7: ut muccum retinere non possit, L sol.) culpabilis iudicetur. Si muccare praevalit, L sol. (*codd.* 6. 7: Et si muccum retinere poterit, XXV sol.) culpabilis iudicetur. — *Cf. L. Sal. XXIX, 1 (supra p. 321, l. 4 sqq.) et XXIX, 14 (cod. 5. 6)* Si nasum exciserit . . . 5) *Cf. infra p. 326 n. 5.*

cf. Pact. Alam. II, 4. L. Alam. LVII 9.

Si eum sic plagaverit, ut inde surdus fiat, cum XL sold* componat.

Si aurem maculaverit[2], ut exinde turpis appareat, quod lidiscarti** [3] vocant, cum VI sold conponat.

cf. L. Alam. LVII, 11. 1 . 18 19.

XV. [De labiis[4].]

Labium subterius similiter conponat et palpebram subteriorem simili modo. Si sic

*) XX sol. *Ad.*

**) *glossa s. XV add:* libschattn *T* 1.

cf. Pact. Alam. ... LVII 11.

Pactus Alam. II, 4. Si totum excusserit aut si placaverit, *ut audire non possit, solvat* solidos XL *aut cum XII iuret.*

L. Alam. LVII, 9[5]. *Si autem ea absciderit profundo,* ut *eum ex*surdaverit, XL solidos conponat.

L. Alam. LVII, 10[5]. *Si enim medietatem aurem absciderit,* quod scardi *Alamanni dicunt,* cum sex sol. conponat.

L. Alam. LVII, 11. *Si enim* superior palpebri*s* macula*ta fuerit, ut cludere non possit,* cum *VI* solidis conponat.

Cap. XIIII. || *l.* 1. *deest Sich; hic incipit cap.* [XL]VII *Ald.* si] . . i *Alt, Jlz.* si sic eum *Ald.* ut *Ag add. et del.*: an. exinde *Bb, H, T* 2 surdus inde *Ch;* inde sur *P* 6 cum *deest Mg, Mt* XL sold] X X s o l *Ad.* conponat *vel* conp̄ componit *Ald.*

l. 2. *hic caput distinguit numero* XLVIII *adjecto Jlz* Si aurem] . . i autem *Alt.* maculaverit] foedaverit *Sich;* alicui maculaverit *K* exinde *deest Bos, Ch;* inde *Sich;* in inde *Her;* *P* 2 *add. et del.:* surdus fiat. tupis *P* 2. apareat *Ald;* apparuerit *sP;* fiat *P* 2. quod lidiscarti vocant *desunt Sich.* lidiscarti *B, Bos, Gw, J, P* 3, *Til;* litscarti *Ad;* lidscarti *Ag, Alt, Bb, H, Her, P* 2. 4. 7, *V, W;* litscardi *K;* litiscardi *Bal, corr. Thuanus;* liscarti *sP, P* 5; litis care *L;* lidicharti, *corr:* lidscharti ... *P* 1; lidescarti *Ch;* lideseharti *Ald, Jlz;* lidstasti *P* 6. scarti *Ep.* licis, quodquot lidus cardi *Mg, Mt.* *l.* 3. cum *deest Sich.* VI] III *Her.* conponat *vel* conp componit *Ald.*

Cap. XV. cum capite XIV *coniunctum Ald, Alt, Jlz.* *l.* 4. XV *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* XIII *corr:* XV *Ep;* XIIII *Ag;* Tit. VX *Her;* XVII *Gw;* XXV *Mt;* XXXV *Mg;* LIII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* *l.* 5. labia *Ep, H, J, L, P* 2. 6, *T* 2 *m. prima, W.* . . abia *Alt.* s u p e r i u s *B, Mg, Mt;* subteriore *Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* suteriore *Alt;* subterium *Ad;* subteriora *W;* subteriorem *Bb, Bos, Ch, sP, T* 1 *(m. prima);* i n f e r i u s *Sich.* conponat *deest P* 1; componantur *Sich;* conponit *Ald.* palpebre *Alt, Ep, J, L, T* 2 *(m. prima);* palpebrae *H;* palbre *P* 6; palpebrem *Ad, Ch, P* 1, *sP, T* 1 *(m. prima);* palpebra *Sich;* palpebras *W.* subteriore *Ep, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* suteriore *Alt;* subteriores *W;* s u p e r i o r e m *Mg, Mt;* i n f e r i o r *Sich* simili modo *desunt Sich.* si *deest L.* sic *deest Alt.*

1) *De hac concordantia legis Baiw. cum Pacto Alam. cf. O. Stobbe, 'Geschichte der deutschen Rechtsquellen' I, 158 n.; P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechtes' p. 5 sq.; H. Brunner, 'DRG.' I*[2]*, p.* 314 *n.* 7; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 628. 2) *Cf. L. Baiw. VI,* 9. 3) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik l. l. p.* 449. *Th. v. Grienberger, l. l. p.* 160. 4) *Cf. L. Baiw. VI,* 9. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 628. 5) *Cf. L. Rib. V,* 1. Si quis ingenuus ingenuum auriculam excusserit, ut audire non possit, C sol. culpabilis iudicetur. Si autem audire non perdiderit, L sol. culpabilis iudicetur. *Cf. L. Sal. XXIX,* 15 *(codd.* 5. 6*).*

plagaverit, ut lacrimam continere non possint, **vel** subterius labium salivam non continet, **tunc** cum **VI** sold conponat.

Superiorem vero palpebram vel superius labium si maculaverit, cum III* sold conponat. cf. L. Sal. XXVIIII,16. L. Alam. LVII 26.

Alt addit: Si quis alicui linguam absciderit, cum XL sol. conponat. Si auten alius intelligit, X sol. conponat.

XVI. De dentibus[1].

Si quis alicui dentem maxillarem, quem marchzand**[2] vocant, excusserit, cum XII sold conponat. L. Sal. XXVIIII, 17. L. Alam. LVII, 22. 23.

*) VI solidis *sP*.

**) *glossa s. XV add:* stockzā *T* 1.

L. Alam. LVII, 12. Si *enim* subterior macula*ta f*uerit, ut lacrimas continere non possit, cum *XII* solidis conponat.

L. Alam. LVII, 18. Si *enim* labium superius *alicuius* maculaverit, *ita ut dentes appareant*, cum *VI* sol. conponat. 19. *Si* subterius, *ut* salivam contine*re* non *possit*, cum *XII* sol. conponat.

L. Sal. XXIX, 16 *(Codd.* 5. 6*)* Si linguam alteri capulaverit et ut loqui non possit . . . .

L. Sal. (Cod. 5, 6*) XXVIIII*, 17. Si quis dentem excusserit. . . ., sol. *XV culp. iud.*

L. Alam. LVII, 26. Si *autem* lingua *tota* abscisa *f*uerit, XL solidos conponat. Si autem *media*, *ut aliquid* intellegat *quod loquitur, cum XX* solidis conponat.

L. Alam. LVII, 22. Si *autem* dentem *absciderit,* quem marczan *dicunt*[1] *Alamanni (cod. B* 18: *Bavari vel Alamanni)*, cum *III* solidis conponat.

Cap. XV. | *l.* 1. placuerit *sP;* fuerit percussa *Sich.* et *sP* lacrima *Mg, Mt, sP;* lachrymam *Her, Sich, Til* contineri *Mg, Mt.* possunt *Alt;* possint *Ag, H, Her, J, L, P* 1. 2. 3, *T* 1, *V, W;* possit *cett.* vel subterior — VI solidis conponat *desunt Sich.* vel] quod *P* 6 subterior *Bb, H, J, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima);* subterium *P* 5; suteriora *Alt;* subteriora *T* 2, *W;* subteriore *Ep,* subteris *Ag;* supterius *Mg;* superius *Bos, Ch.* labia *Alt, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima),* 2, *W;* labrum *Her, sP.* salivam *deest Ad;* salibam *Ag;* saliva *sP.* non continet salivam *Bb.* non continet tunc cum *desunt Mg, Mt.* continent *T* 2, *W;* contineat *Ald, Gw, Jlz, P* 6; contenet *H;* hu continet *sP.* tunc *deest Ald, Jlz;* tunc ea *sP.* cum *deest L, sP.* *l.* 2. sol VI conponat *Ag, Bos, Ch, Ep, J, K, L, P* 1, *T* 2, *W;* sol. VI conponit *Ald;* sol. conp VI *B, H, P* 2. 6, *V.*

l. 3. Superius vero labium et superiorem palpebram *Sich.* si superiorem *Gw, Mt;* si superiore *Ep, Mg, T* 2; . . uperiorem *Alt;* superiore *P* 2. palpebre *Ep, P* 6; palpebra *Mg;* palpebrem *Alt, Ch, H, J, Jlz, L, sP, T* 1 *(m. prima).* superiorem *Alt, H, J, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima);* superior *T* 2 *(m. prima);* superiore *Ep;* superiora *Bos, Ch, W.* labiam *Alt, H, J, L, sP, T* 1 *(m. prima);* labia *Bos, Ch, Ep, W;* labrum *Her.* si *deest Gw.* cum *deest Mg, Mt, Sich.* sol tribus *Ald;* III solidos *Her.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

Cap. XVI. cum capite XV *coniunctum Mg.* | *l.* 6 XVI *deest Alt, L, Mg, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* XIIII *corr:* XVI *Ep;* XV *Ag;* Tit. XVI *Her;* XVIII *supra lineam Gw;* XXXVI *Mt,* [XL]VIII *Ald;* XLVIIII *Jlz;* LIIII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* | *l.* 7 maxumillarem *Bb.* qui *Ag, Mg, Mt, sP;* quem *Ald, B, Bos, Her, K, P* 1—5, *Sich, Til, V;* vel *Jlz;* quod *cett.* marhzant *Ad, Ch, T* 2; marchzand *Bb, J, P* 1, 3, *T* 1, *W;* marekzan *Sich,* marhezand *B;* marhzand *H;* marchzand *Til;* marchzant *Ag, Ald, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 2, 4, *V;* marezand *Alt;* marzan *L, P* 6, marhgan *Mt;* marhant *corr:* marhgant *Mg;* mazant *sP;* marchzan *Bos.* vocat *sP,* vocatur *Ad,* dicunt *P* 4. cum XII — excusserit *desunt Mg, Mt.* cum *deest Sich.* XV sol. *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* *l.* 8 conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

1) *Cf. L. Baiw. VI*, 10. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII*, *p.* 629. 2) — *'Eckzahn'*, *cf. Glossarium s. h. v.*, *A. Dopsch, 'Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der Europäischen Kulturentwicklung' p.* 349. *D. v. Kralik, l. l. p.* 584.

Alios vero dentes si excusserit, unumquemque[1] cum VI sold conponat.

cf. L. Sal. XXVIIII, 18. L. Alam. LVII, 59. *Alt addit.* Si quis aliquem castraverit[2], cum XX sold conponat.

XVII. [De in ripa proiectis[3].

cf. L. Sal. XLI, 9. Si quis alium de ripa vel de ponte in aquam inpinxerit, quod baiuuari inunuan*[4] dicunt, cum XII** sold conponat.

*) *T, glossa s. XV add:* inunvvan *et* inunvvani p . . . t . . . gesserit post . . marm.
**) sex solidis *Ad.*

L. Alam. LVII, 23. De alias vero *de qualecumque* excusserit, unamquemque cum solido *uno* conponat.

L. Sal. (Cod. 5, 6) XXVIIII, 18. Si quis *hominem* castraverit *ingenuam aut viriculam suam transcapulaverit, unde mancus sit . . .* 19. *Si vero ad integrum tulerit.*

L. Alam. LVII, 58. Si aliquis alium genetalia ab totum absciderit, XL solidos conponat. — *LVII, 59.* Si *autem* castraverit, *ita ut virilia non tollat,* cum XX solidis conponat[2].

L. Sal. (Cod. 7—9) XLI, 9. Si quis *hominem* in *puteum aut* in *pelago* inpincxerit. . .

Cap. XVI. ‖ *l.* 1. Alios vero — conponat *desunt Sich.* alios *Ag, Her, K, P* 1—5, *Til, V;* aliis *sP;* . . e aliis *Alt;* de aliis *cett.* vero *deest Bos, Ch.* dentes *Ag, Her, K, P* 1—5, *sP, Til, V;* dentibus *cett.* si *deest J.* unumquemque *Ag, Ald, Bos, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V;* unamquamque *Alt;* alicui homini unum *Ep, W;* alicui hominum unum *Ad, Bb;* alicui hominem unum *H (m. recentior), J;* alicui omnem unum *H (m. prima);* alicui omnem uno semper *P* 6; alicui hominem uno semper *L;* alicui hominum unum semper *B, Gw;* alicui hominum unumquemque *Ch, T* 1; alicui hominum unum *T* 2 *(m. prima);* alicui hominum unumquemque *T* 2 *(m. rec.);* alicui unumquemque *Ald, Jlz.* cum *deest Mg, Mt.* solidis *vel* sold; solidos *P* 2. conponat *deest Bos.*

Cap. XVII. cum capite XVI *coniunctum Alt; initium capitis* — ponte *deest Ald.* *l.* 3. XVII *deest Ald, Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima):* XV *corr:* XVII *Ep;* XVI *Ag;* Tit. XVII *Her;* XVIIII *Gw;* XXXVI *Mg;* XXXVII *Mt;* XLV *Ad;* L *Jlz.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* in *deest L, P* 6. *l.* 4. Si . . . *Ad.* Si — de ponte *desunt Ald.* alium *deest Ag, Mg, Mt;* alicui *L, P* 6; aliquem *Ep;* alterum *Sich.* riba *corr:* ripa *P* 4; riba *P* 5. vel *corr. P* 1. de *deest Sich.* pontae *L;* pontem *sP.* in aquam] *desunt Jlz;* in aqua *Ag, Mg.* pinxerit in aquam *Ep;* expinxerit in aqua *sP.* inpinxerit *Ald, B, Bos, Ch, J, Jlz, K, L, Mt, P* 1, 4, *T* 1, 2 *m. rec., W (corr.);* inpincxerit *Ag, Mg, P* 6; inpunxerit *Bb, Gw;* spinxerit *P* 5; truserit *Sich.;* pinxerit *cett.* quod baiuuari in unuuan dicunt *desunt Sich.* baiuarii *P* 5, *sP, T* 2 *m. prima;* bacuarii *L;* baiuario *Ag;* baiuuarii *Ad, Bos, Ep, K, P* 2, 4, *Til, V, W;* bauuarum *Ald;* bauuarii *B, P* 6; bauuuarii *Gw;* paiuuuarii *J;* baiovarii *H, Mg, Mt, P* 3, *T* 2; baiouuarii *Bb;* baioarii *Her, P* 1, *T* 1; baioari *Ch, Jlz.* in unuuan *Bos, Ch, Gw, H;* in vnuuan *Her;* in un wan *Bb;* inunuan *Ag, L, Mg, Mt, P* 3; inuunuant *P* 6; in unumuuan *P* 5; inunuuane *B;* inuuan *sP;* inuinuan *K;* inunwan *Til;* inunwan, inunuuan *cett.* *l.* 5. cum *deest Mg, Mt, Sich.* XI *Mg, Mt;* XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* duoducim *corr:* duodecim *P* 2. solidos *P* 2. conponat *vel* conp; conponit *Ald.*

1) *Cf. H. Schreuer, 'Die Behandlung der Verbrechenskonkurrenz in den Volksrechten'* p. 23.
2) *Cf. L. Rib. VI.* Si quis ingenuus ingenuum castraverit, CC sol. culpabilis iudicetur.
3) *Cf. L. Baiw. VI,* 11; *L. Sal. XLI,* 9. 4) *Cf. L. Baiw. IV,* 19. 21; *X,* 4 *et Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik, l. l. p.* 611 *sq.; Th. v. Grienberger, l. l. p.* 162.

XVIII. [De ab equo proiectis].

Si quis aliquem de equo suo deposuerit, quod marachfalli[1] vocant, cum VI* sold conponat[2]. cf. L. Sal. XXXI, 1; Ed. Rothari XXX. Pact. Alam. III, 22. L. Alam. LIX, 1.

XVIIII. [De scalis proiectis].

Et si alicui scalam iniuste eiecerit vel quodcumque genus ascensionis et ille desuper fuerit relictus, quod in unuuan dicunt, cum XII sold conponat.

*) III solidis *Her.*

L. Sal. XXXI, 1. Si quis *baronem ingenuum* de *via* sua *ostaverit aut inpinxerit.*

Ed. Rothari XXX. De marah*worfin*[3]. Si quis *hominem liberum* de *cavallo in terra iactaverit per quolibet ingenio iniquo animo,* octo*ginta* solidos *ei* conponat; *et si aliquam lesionem ei fecerit, sicut in hoc edictum adnexum*[4] *est, conponat.*

Pact. Alam. III, 22. Si quis aliquem de *cavallo iactat, solvat* solidos VI.

L. Alam. LIX, 1. Si quis *liber liberum in via de cavallo invaserit et eum tollerit et statim reddit in loco, addat ei consimilem et XII solidos.*

Cap. XVIII. deest Sch. — *l. 1.* XVIII *deest Alt, L, P6, T2 (m. prima);* XIIII *corr:* XIII *sP;* XVI *corr:* XVIII *Ep.* XVII *Ag;* Tit. XVIII *Her;* XX *Gw;* XXXVII *Mg;* XXXVIII *Mt;* XLVI *Ad;* XLVIIII *Ald;* LI *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* [illegible] de equo *P6.* — *l. 2.* [illegible] quis *deest Mt.* [illegible] *T1.* [illegible] *sP;* [illegible] *P5;* [illegible] *T1.* [illegible] marbcfalli *T2;* maratchifalli *sP;* marsali *P6;* marachfalli *Ag, Her, Mg, Mt, P4, 5, V;* maraefalli *Ep;* marhfalli *Ad;* marahefalli *P2;* marcfal *Alt;* marchfelli *B, Bos, Ch, Gw;* marchfalla *Ald, Jlz;* marcfelli *T1;* marfalli *Lind;* marchfalli *cett.* — dicunt *Bb, P6, T1 (m. prima), W.* — cum *deest Ag, B, Til.* — solid. VI *Bos, P1.* — *l. 3* [illegible]

Cap. XVIIII. deest Sch. — *l. 4.* XVIIII *deest Alt, H, L, P6, T2* [illegible]; XVIIII *Ch;* XVIII *Ag;* Tit. XIX *Her;* XXI *Gw;* XXXVIII *Mg,* XXXVIIII *Mt,* XLVII [illegible]; LI *Ald,* LII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P6.* [illegible] *l. 5.* [illegible] *Mt.* [illegible] *T1* [illegible] genera *Bb, Her, K, Mg, Mt, P1—5, sP, T1 (m. recentior), Til, V: deest L; in raso Ad;* genera *cett.* — ascensus *T1* [illegible] *Mt;* inunwani *Ad, Ch, Ep, H, P1, 4, T1, 2, Til, V;* inunuvani *Bb;* inunuuanni *P2;* inunuuani *Ad, P3, 4;* [illegible]

1) [illegible] p. 328 [illegible] p. 583. 2) [illegible] p. 158 [illegible] (*III, 22*) *derivatum esse putat, quam opinionem H. Brunner, 'DRG.'* [illegible] 'Neues Archiv' XXXIII, p. 630. 3) [illegible] 375 [illegible]

XX. De in ignem proiectis.

Similiter qui in ignem inpinxerit ita, ut flamma super caput emineat, cum XII* sold conponat.

cf. L. Sal. XVII, 2.

XXI. De sagittis cum toxica.

Si quis cum toxicata sagitta alicui sanguinem fuderit cum XII sold conponat; eo quod inunuuan[1] est.

cf. L. Vis. VI, 2, 3; L. Sal. XIX, 1.

XXII. De potione mortifera[2].

Similiter qui potionem huiusmodi donaverit alicui in quo mortiferum esse dino-

*) VI solidis *Bos, Ch.*

L. Sal. XVII, 2. Si quis *alterum de* sagitta toxicata *percutere voluerit et praeter ve-* *sclupaverit . . .*

L. Sal. XVIIII, 1. Si quis alteri herbas dederit bibere, et moriatur . . . 2. *Si quis alteri maleficium fecerit et ille . . .* evaserit . . .

L. Visig. VI, 2, 3 (Chindasv.). . . . . Hac primum ingenuos sive servos conficus . . . . . si venenatam potionem alicui *dederint, et qui biberit, mortuus ceciderit [illegible]*

Cap. XX. deest B, Sich; cum capite XIX coniunctum Mg, Mt. *l.* 1. XX *deest Alt, L, Mg, Mt, P6, T2 (m. prima);* X *Bb;* XVIIII *Ag;* Tit. XX *Her;* XXII *Gw;* XLVIII *Ad;* LI *Abl;* LIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* igne *L, P6.* *l.* 2. . . imiliter *Alt;* simul modo *sP.* qui *deest J;* qui alium *W.* in *deest Ad, P6.* in igne *sP;* inpagnem *Her.* pinxerit *Ep;* expinexerit *sP;* inpinexerit *Ag;* inpunxerit *Gw;* minxerit *Her.* ita *deest Mg, Mt.* ut in flamma *P6;* ut flammam *Mg, Mt;* ut flammam *corr:* ut flamma *H.* super caput *desunt sP;* super capita *L;* super capud *Abl, J, P3;* super caput eius *Ad.* inmineat *sP;* emineat *Jlz.* *l.* 3. XV solidis *Abl (cf. p. 185, l. 31).* XII *deest P5.* conponat *vel* comp[l] conpomit *Abl;* eo quod inunwan est *addunt Abl, Jlz;* eo quod invnuuan impinxerit *add. Her;* eo quod inunwant impinxerit *add. Bal.*

In Ag, Mg, Mt sequitur caput IV, 22 huius editionis.

Cap. XXI. deest L, Sich; in Ag, Mg, Mt post cap. 22 huius editionis. *l.* 4. XXI *deest Alt, P6, T2 (m. prima);* XI *Bb;* XVIIII *corr:* XXI *Ep;* XX *B,* Tit. XXI *Her;* XXIII *Gw;* XL *Mg;* XLI *Mt;* XLVIIII *Ad;* LII *Abl;* LIIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, P6, Til.* de sagitta intoxicata *Her.* *l.* 5. Si . . i *Jlz.* quis quod (quod *deletum*) *Jlz.* cum doxicata, *corr:* e doxicata *H;* cum toxicata *P6;* cum toxigata *Ep,* cum doxigata, *corr:* e. toxicata *T1;* cum toxicata *Ag, Abl, B, Bos, Ch, Her, K, P1. 2. 4. 5, Til, V, W;* cum tossicata *sP,* cum tossicatam *Mg, Mt;* cum tosicata *P3;* cum doxicata *cett.* sagita *Ch, J;* sagittam *Mg, Mt.* alicuius *Bb.* sanguine *Ad.* effunderit *sP,* effuderit *Ad,* tulerit *Mg, Mt.* cum *deest Mg, Mt;* c *Alt.* XV *Abl (cf. p. 185, l. 31).* conponat *vel* comp̄ conpomit *Abl.* *l.* 6. eo *deest P6.* eo . . est *desunt Abl, Her, Jlz (cf. p. 330, l. 24 sq.).* inunuuanest *J, P3;* inunuuan ist *Ad, Alt, B, T2, V, W;* in unuuan est *Gw;* inunuuanist *Bb, Bos, Ch, P5;* in unuuan ist *H,* inuuanist *sP,* inunuuanest *P1. 2;* inuuanist *Ag,* inunuuani ist *T1;* inunuuani sunt *Mg, Mt;* inuuanistat *P6,* unwan est *K,* in unwan est *Lind;* inunuuanist *Tho;* inawanist *Til.*

In Ag, Mg, Mt sequitur caput IV, 23 huius editionis.

Cap. XXII. capiti XXI praepositum Ag, Mg, Mt. *l.* 7. XXII *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* XII *Bb,* XX *Ag;* XXII *T2 (m. recentiore);* XX *corr:* XXV *Ep;* XXI *B;* Tit. XXII *Her;* XXIIII *Gw;* XXXVIIII *Mg;* XL *Mt;* L *Ad,* LIII *Abl.* *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* *l.* 8. . . imiliter qui *Alt;* si quis *Alt;* si quis, *corr:* similiter qui *H;* similiter *deest Sich.* qui *deest Mg, Mt;* qu *P6.* huiusmodi *corr:* huiusmodi *P3;* huiuscemodi *P6;* in vero mod. *sP.* donavit *Abl;* dederit *Sich (cf. L. Visig. supra l. 15).* alicui *deest Her;* alicui donaverit, *corr.* donaverit alicui *W.* qua *Her, P2. 3, Sich, Til.* mortiferum *corr. T2,* mortifera *sP;* mortiferam aliquid *Her, Sich.* esse] est *sP;* fuisse *Sich.* dignoscitur *P6, Sich, Til;* tenoscitur *sP.*

1 *Vide supra p. 328, l. 1 et n. 4.* 2 *Cf. Ed. Rothari* 140, *L. Ribuaria LXXXIII, 2;* *M. Krammer, 'Neues Archiv' XXX, 272 sq.*

scitur, quamvis parvum sit aut multum: si evaderit, cum XII sold* conponat.

XXIII. [De hostiliter cinctis].

Si[1] quis liberum hostili manu cinxerit, quod heriraita[2] dicunt, id est cum XLII[3] clyppeis, et sagittam in curtem proiecerit aut quodcumque telarum genus, cum XL solđ conponat, duci vero nihilominus.

XXIIII. [De minus cinctis hostili manu].

Si autem minus fuerint scuta, verumtamen ita per vim iniuste cinxerit, quod

*) VI solidis *Mg. Mt.*

---

illi etiam continuo subpliciis subditi morte sint turpissima puniendi. Si certe poculo veneni potatus evaserit, *in eius potestate tradendus est ille, qui dedit, ut de eo facere quod voluerit, sui sit incunctanter arbitrii.*

Cap. XXII. || *l.* **1.** parūu (u *erasum*) *T* 1; parum *Ad, Ch, Sich, W.* parvum sit aut *bis Jlz.* sit *deest Ep.* aut] an *Ald.* evaserit *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Gw, Jlz, Mt, sP, Sich, T* 1 *(m. recentior), W;* aevaderit *L.* cum *deest Mg, Mt, Sich.* XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* solidis *vel* sol] solidos *P* 2. conponat *vel* conp̄] nonponat *corr:* conponat *Ch;* conponit *Ald.*

In Ag, Mg, Mt sequitur caput IV, 21 huius editionis.

Cap. XXIII. deest Sich. || *l.* **2.** XXIII *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XIII *Bb;* XXI *corr:* XXIII *Ep;* XXII *Ag, B;* Tit. XXIII *Her;* XXV *Gw;* XLI *Mg;* XLII *Mt;* LI *Ad;* [LIIII *Ald;* LV *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De cinctis hostili manu *Her.* || *l.* **3.** Si] . . i *Alt.* liverum *sP;* liberum hominem *Bos, Ch, Ep, Gw, J, T,* (hominem *supra lineam) H;* hominem liberum *W.* hostile *J;* ostili *sP;* osti *L.* manum *Ag, sP.* cinexerit *Ag, P* 2, *V;* cinxerit *cett.* quod *deest sP.* herraita *Ep, H, J, W;* herraite *Ch;* herixeita *Ald;* herreat *Ad;* herirere *L;* heriraita *T* 2 *(m. prima);* herreita *Til;* herereita *P* 4; erreita *P* 6; eriseita *Ag;* erireita *sP;* heriseista *Mt;* herriseista *Mg;* herireita *cett.* dicit *Ag, J, P* 2, 3, 5, *V;* dic̄ *Alt, H, T* 1, *W;* dicitur *Ad.* id est *desunt Gw, T* 2 *(m. priori);* idem *Her, sP;* hec est *P* 6; id *B.* cum *deest Alt.* || *l.* **4.** XLII] XL duobus, XL duo] XL *Alt, Her.* clypeis *Ad, Ald, B, Bos, J, Jlz, T* 1, 2; clyppeis *corr:* clippeis *H;* clyppeis *P* 1, 5, *V;* clippeos *Alt, L, P* 6; clipeis *vel* clippeis *cett.* sagitta *J;* sagittis sagittam *Jlz;* sagitam *P* 6; sagittam et se *Ald.* curte *B, Gw, J, Mg, Mt, P* 1, 6, *T* 1; curritae *L;* curtim *Bb, P* 2, 4. proiecit *Mg, Mt;* proiecerit *H, P* 5, *V.* cuiuscumque *Ad, Alt, B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T;* quocumque *Ag, sP, corr:* quodcumque *Mg.* telorum *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, Mg, T* 1 *(m. recentior), Til, W;* tollarum *sP,* thesaurum *Mg, Mt.* || *l.* **5.** solidis *vel* sol] *deest P* 6. conponat *vel* conp] conponit *Ald.* vero *corr. L;* autem *(corr.) Ald.* nichilominus *Ad, Ald, T* 2, *W;* nihillominus *Ep, L, Mg, Mt, P* 4, 5, 6; nichilhominus *Ch;* nihilomninos *sP.*

Cap. XXIIII. deest Sich; cum capite XXIII coniunctum Alt, Her. || *l.* **6.** XXIIII *deest Alt, Her, L, P* 2, 6, *T* 2 *(m. prima);* XIIII *Bb;* XXII *corr:* XXIIII *Ep;* XXIII *Ag, B;* XXX *corr:* XXIIII *W;* XXVI *Gw;* XLIII *Mg, Mt;* LII *Ad;* [LV *Ald;* LVI *Jlz. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* cinctis *Her, L, P* 6. || *l.* **7.** autem *in raso Ad.* minus ministri *Mg.* fuerit minus *Ad,* minus fuerit *Ald.* scutorum *Alt, Jlz;* scutorum numerus *Ad;* scuta *P* 2. veruntamen *Ald, Ch;* verum *Alt, L, P* 6. ita ut per vim *P* 6; ita per vim ita *Ch.* iniuste — vocant *in margine Gw.* iniustae *L.* cinexerit *Ag, Mt, P* 6, *V;* cinxerunt *corr:* cinexerunt *Mg;* cinxerit *Ad;* cexerit *sP;* cinxerit *cett.*

1 *Cf. L. Visig. VIII, 1, 4.* 2 *Vide Glossarium s. h. v.; cf. L. Ribuar. LXIV; H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p.* 49; *D. v. Kralik l. l. p.* 139. 3 *Cf. J. Grimm, 'Deutsche Rechtsaltertümer'* I[4], *p.* 302.

heimzuht[1] vocant, cum XII sold conponat.

XXV. De invitis obtentis pro pignore.

Si quis liberum contra legem per vim pro pignore tenuerit aut in domo recluderit huiusmodi, ut liberum non habeat egressum, cum XL sold conponat[2].

XXVI. [De porcis dispersis].

Inde Merkelianu alterius L. app. V.

Si quis liberi porcos propter presumptionem heiulati aut huiusmodi sonu eicerit vel disperserit, ubi LXX[*] fuerunt porci et ipse pastor bucinam portaverit porcilem, cum XII sold conponat.

[*] LXXII *Alt, B, Bb, Bos, Ch, Gw, H, Her, J, Jlz, L, P6, T1, 2*; XX *Mg, Mt.*

Cap. XXIIII. *l.* 1. heimzuth *L*; heimzaht *P4*; hemzuth *P6*; heimzovuhe *Alt*; heimzut *Ch, W*; hemizuch *K*; beimzuht *P5*; heimsoch *corr*: heimsuch *Bb*; heizuht *Ad*; heinsucht *Jlz*; heimzot *Her*; eimzuzh *Mg, Mt*; emighut *sP*; eimzaht *Ag*. dicunt *Bos*; dicitur *Ch*. cum *deest Jlz*. XV *Ald (cf. p. 185, l. 31)*. solidis *vel* sol] solidos *Jlz, P2*. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald*. te ea *addidit L manus recentior.*

Cap. XXV. deest Sich. ‖ *l.* 2. XXV *deest Alt, Gw, L, P6, T2 (m. prima)*; XV *Bb*; XXIII *corr*: XXV *Ep*; XXIIII *Ag, B*; Tit. XXIV *Her*; XXVI *corr*: XXV *W*; XLIIII *Mg, Mt*; LIII *Ad*; [L]VI *Ald*; LVII *Jlz*. *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* de vim pro pignus ostensis *L*; de vim pign absten *P6*. pro pignore detentis *Her*. *l.* 3. Si] . . i *Alt, Gw*. liverum *sP*. contra legem liberum *P5*. lege *sP*; *deest P4*. per vim *desunt H*. pro pignus *Ep, H, L, T2*; per pignus *Ad, B, Gw*; pignus *Alt*; pignorare *corr*: pignore *sP*; propigare *Mg*; pro pignorare *corr*: pro pignore *P4*. tenuaerit *L*; tennerint *Ag*. aut[1] *deest P5*; an *P6*. in domo *desunt Bb*; domui *Ad, Alt, B, Gw, H, J, L, T2*; domui *corr*: domi *P6*; domi *Ald, Jlz, W*; domo *Bos, Ch*; domus *Ep*. *l.* 4. recluserit *Ald, B, Jlz, sP, Til, W*; recludere *corr*: recluserit *T1*; recludetur *P6*; reclauserit *Ep*; recludit *Bos, Ch*. aut huiusmodi *Alt, Gw, L, P6*; ut huiusmodi *Bb, Ep, J, T2 (m. prima)*; et huiusmodi *T2 (m. recentior)*; vel huiusmodi *Ald, Bos, Ch, Jlz, T1*; uta huiusmodi *H*; huiusmodo *B*; huiusmodi *m. rec. addit* facit *T1*. ut] aut *L*. liber *P6*; liverum *sP*; lib *Bb*. non liberum habeat *Gw*; liberum habeat non *H, L, T2 (m. prima)*; l. n. abeat *Ep*. aegressum *L*; gressum *Bos, Ch*. solidis *vel* sol] solidos *P2*. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald*.

Cap. XXVI. In fine legis (post tit. XXII huius editionis) J, hoc loco (T1 m. recentior in margine) et in fine legis (bis) in codicibus Ch, Gw, T1 quorum variae lectiones hic numeris 1 et 2 distinguuntur; deest Ep, Sich, W; hoc loco cett. ‖ *l.* 5. XXVI *deest Alt, L, P6, T2 (m. prima)*; XVI *Bb*; XXV *Ag, B*; XXVII *Gw*; Tit. XXXIX *Her*; XLV *Mg, Mt*; LIIII *Ad*; [L]VII *Ald*; LVIII *Jlz*. *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* dispersis *deest L, P6*. *l.* 6. liber *P6, Til*; livero *sP*. porcos *deest L, P6*; *bis Ad*. propter praesumptionem *desunt Bb*. hieiulati *P1*; haeiulati *L*; heiulatu *Her*; eiulati *Ep, J, P4–6, sP, Til, W*; eiulatu *Bb, Bos, Ch*; eiulatus *Ald, Jlz, T1*[1]; eiulaverit *T2, corr. ex* eiulati *H*. huiusmodo *B, Ch*[1]; eiusmodi *sP*. sono *Bos, Ch, Gw, H, P4, T2, Til*; sonum *Ad, Ag, B*; soni *Ald, Jlz*; solus *sP*. eiecerit *Ad, Ch, H, Mg, P1, 4*; aegeccerit *L*; eierit *P6*. *l.* 7. vel aut *Gw*. dispersis *P1*; dispererit *Ald*. hubi *sP*; si *Bos, Ch*[1]. LXXV *Ald (cf. p. 185, l. 31)*. porci fuerint *Ald, Gw, Jlz*. fuerunt *vel* fuer̄] fuerunt *Ad, Ch*[1], *P1. 2, sP, V*; fuerit *Mt*; fuerint *cett.* ipsi *sP*. bucinam pastor *Ald*. buzinam *Alt, Bb, T2*; puzinam *H, T1*; buccinam *Bos, Til*. postaverit *H*. porcilem portaverit *Gw*[1]. porcile *Ag, B, sP*; porcilem *Til*; purcellem *Lind, P6*; pastoralem *supra lineam*: vel porcilem *P4*; vel porcilem pastoralem *Chian.* *l.* 8. solidis *vel* sol] solidos *P1*. conponat *vel* conp] conponit *Ald*.

1 *Vide Glossarium s. h. v., D. v. Kralik l. l. p. 438; H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p. 50 n.* 2 *Cf. supra cap. IV, 8.*

XXVII. De simulatis, quod wanestodal[1] dicunt[2]. *In ed. l. Merkeliana deest. L. c. IV, 26.*

Si quis liber a faciae inimicorum suorum fugerit, et alius eum per vim constare fecerit aut se contra illum paraverit, interdum inimici illius coniunxerint et interfecerint, et iste nihil amplius commiserit nec ipse tetigerit, quod uuanestodal[1] dicunt, cum XII* sold conponat parentibus suis.

Alt addit: Si quis articulas absciderit, cum VI solidis conponat. *cf. L. Alam. LVII, 64.*

Si quis supter genua transpunxerit, cum III solidis, (s)uper genicula, VI solidos conponat, et in uno iecto ambas coxas transpunxerit[?], XII solidis conponat. *cf. L. Alam. LVII, 60. 63.*

*) XL solidis *W.*

L. Alam. LVII, 64. Si *autem* articul*us* *prior* absci*sus* *fuerit,* cum VI solidis conponat. *LVII,* 65. *Illi alii* articul*i* si absci*si* *fuerint toti, unusquisque cum III solidis.*

L. Alam. LVII, 63. Si *tibia* subt*us* genu*culo* transpun*cta* *fu*erit, III solidos conponat.

L. Alam. LVII, 60. Si *quis alium* ambas coxas uno iectu transpunxerit, *cum* XII solidis conponat.

Cap. XXVII deest Sich. *l.* 1. XXVII *deest Ald, Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* XVII *Bb,* XXIIII *corr:* XXVI *Ep;* XXVI *Ag, B, Bos, J, T*1, *W;* XXVIII *Gr;* Tit. XXX *Her;* XLVI *Mg, Mt;* LV *Ad;* LVIIII *Jlz.* *Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* quod — dicunt *desunt Her* quod] qui *L;* quomodo *P*6. wancsto *P*6*;* vuac instodal *L.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* si — liber] similiter *Jlz.* quis *deest Ald* liver *sP:* libera *Mg;* biber *P*1*;* liberum qui *Ep.* a *deest P*1. facie *J, L, V;* facies *Mg;* facie *cett.* inimccorum *corr:* inimicorum *P*6. suorum *deest Ag, J, Mg.* fugerit] fuerit *Mt* et alius *desunt L, P*6. eum *deest Mg, P*6*; m. recentior addit in margine Mg* per vim constare eum *Ch.* per vin *P*6. ‖ *l.* 3. contrare *sP;* scostare *L.* fecerit *deest Mg.* aut] ut *sP.* se] si *P*2, *Til.* illos *P*4. interdum quod *Ag, Mg, Mt, sP;* interim quod *T*1 *(in raso);* interim *Ad, Ald, B, Jlz;* et interim *Ald, Jlz;* et interdum *W.* nimici *Til.* illius] eius, *supra lineam add:* vel illius *Gr.* coniunexerit *Ag, Her, L, Mg, Mt;* conunxerit *corr:* coniunxerint *J,* conunexerit *P*6*;* coniunexerint *sP;* se comunxerit *Ald;* se ei coniunxerant (se ei *supra lineam) T*1 ‖ *l.* 4. interficerint *Ag, H, P*2. 5, *sP, V;* eum interfecerint *T*1 *(m. recentior);* interfecerit *Mt,* interficerit *Mg;* interfecerant *cett.* isti *sP.* nichil *Ald, Alt, Ch, T*2, *W.* amplius] fecerit vel *addunt Ald, Bos, Ch, Ep, J, Jlz, T*1, *W.* comiserit *Bb, J, T*1. nec ipse] recipe *L, P*6*;* nec ipse ipsum *Ad;* nec ipse eum *T*1 *(m. recentior);* nec ipse quod (quod *deletum*) *Jlz* quod *deest Mg, Mt* wanestodal, uuanestodal, uuanehestodal *Ald, Bb, Ch;* uuanestadal *Ad,* wanstol wanehstodal *Jlz;* uuanstodal *K, T*1*;* uua . . . todal *Gr;* uanestodal *P*6*;* uuenae istodal *L;* vanestodal *sP,* uuhanestodal *Mg, Mt;* vuästodal *Her* ‖ *l.* 5. cum *deest Mt.* XV solidis *Ad (cf. p. 185, l. 31);* XXXX solidis *W.* solidis *vel* sol] solidos *P*2, *sP.* componit p. s *Ald;* conponant p. s. *sP* conponat eum p. s. *T*1 *(m. recentior);* conparentibus suis conponat *Bos, Ch,* conponat parentibus *Mg, Mt*

1 *Vide Glossarium s. h. v.,* D. *v. Kralik l. l. p.* 618; *cf. etiam infra c. VIII,* 17, *ubi eidem voci alius sensus inest, et H. Brunner, 'DRG.' II*[1], 574. 2 *Cf. H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p.* 16.

In ed. Merkeliana (textus D): c. IV, 27.

cf. L. Alam. LVII, 62.

XXVIII. [De plaga claudicationis[1]].

Si quis aliquem plagaverit, ut exinde claudus fiat, sic ut pes eius ros tangat, quod tautragil[2] vocant, cum XII sold conponat.

In ed. Merkeliana (textus D): c. IV, 28.

cf. L. Alam. LX, 1.

XXVIIII. De interfectione liberi hominis[3]].

Si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus suis, si habet, si autem non habet, solvat duci vel cui commendatus fuit, dum vixit, bis LXXX * sold, hoc sunt CLX** [4].

*) LXX *Ald, Gw, Jlz.*

**) CXL *Gw;* LXI *L;* LX *Ad.*

cf. claudicationem c. VI, 11.

L. Alam. LVII, 62. Si quis *autem* alium *in genuculo* placaverit, *ita* ut claudus permaneat, ut pes eius ros tangat, quod *Alamanni (cod. B* 18: *Bavari)* tautragil *dicunt,* cum XII solidis conponat.

L. Alam. LX, 1[5]. Si quis *autem liber* liberum occiderit, *conponat eum* bis octuaginta solidis *ad filios suos.* Si autem *filios* non *reliquid nec heredes* habuit, solvat *eum CC solidis.*

Cap. XXVIII. deest Sich. ‖ *l.* **1.** XXVIII *deest Alt, Gw, L, P6, T2 (m. prima);* XVIII *Bb, sP;* XXVII *Ag, B, Bos, J, T1, W;* Tit. XXXI *Her;* XLVII *Mg, Mt;* LVI *Ad;* [LVIIII *Ald*] LVIIII *corr:* LX *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* claudicacinus *L;* claudicatio *P6.* *l.* **2.** Si] . . i *Alt.* aliquem *corr. P6;* aliquis *Ald.* ut] aut *Ep.* einde *Ald.* claudis *Mg, Mt, sP;* ciausus *T2 (m. prima); corr. P2.* fiat — vocant *desunt Mg, Mt.* sic *deest Ag.* ut *deest Ag, H, T2 (m. prima); supra lineam T1.* pedes *(literae* d, e *erasae) J.* ros tangat, *corr. m. rec.:* restringatur *T1;* rorem tangat *Ald, Jlz, W;* ros tengat *sP, P5;* ros tangit *Alt, Gw, H, J, L, T2 (m. prima).* tautragil *H, T2;* traudegil *Ag;* tŏdregil *Ald, Jlz;* tauthegil *Ad;* tot drigilt *sP;* athaudregil *Her;* taudregil *cett.* *l.* **3.** cum] con *corr. P2.* XV solidis *Ald (cf. p. 185, l. 31).* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponant *Ag.*

Cap. XXVIIII. cum capite XXVIII coniunctum Ad. ‖ *l.* **4.** XXVIIII *deest Ad, Alt, L, P6, Sich, T2 (m. prima):* XVIIII *Bb;* XXVIII *Ag, B, J, T1, W;* Tit. XXXII *Her;* XLVIII *Mg, Mt;* LX *Ald;* LXI *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* *l.* **5.** Si] . . i *Alt.* liverum *sP.* hominem *deest sP;* hominum *L.* hocciderit *P3.* solvat eum *Mg, T1.* patribus *sP.* suis *deest L.* si habet parentes *Bos, Ch, T1;* si abet *sP.* autem *deest Bb, Gw, Sich;* vero *Ad.* *l.* **6.** parentibus solvat *P6;* solbat *sP.* duci] comiti vel duci *Sich.* commendatum *Ep, sP.* fuerit *Ald, Her, L, Mt, P1, 5.* dum vixit *desunt J;* cum vixit *Mg, Mt.* octoginta *W;* LXX *Ald, Gw, Jlz, L.* solides *vel* sol *deest Ald, Jlz, sP;* solidis *B, W;* solidis conponat *Her.* hoc sunt] id sunt *P4.* quatiunt *Ald, Jlz;* hoc est *B, Mt.* CXL (X *supra lineam) P6.* hoc sunt CLX *desunt Sich.*

1) *Cf. L. Baiw. V, 8; VI, 11.* 2) *Vide Glossarium s. h. v. et infra p. 346, ll. 4 et 22 sqq.;* tautragil = *'Tauzieher', 'Taustreicher', 'Tauschlepper', 'der im Tau dahinstreicht': E. G. Graff, 'Althochdeutscher Sprachschatz' V,* 501; *O. Schade, 'Althochdeutsches Wörterbuch' p.* 924; *D. v. Kralik, l. l. p.* 601 *sq.; Th. v. Grienberger, l. l. p.* 156. 3) *Cf. infra L. Baiw. c. XVI, 5.* 4) *Cf. L. Baiw. V, 9; VI, 12; H. Brunner, 'DRG.' I², p. 334, n. 7; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 631; *A. Luschin v. Ebengreuth, 'Oesterreichische Reichsgeschichte'² p. 64 LXXX solidos priorem compositionem liberi hominis esse posse putat, quod relationi compositionum liberorum, manumissorum ac servorum (1 : ½ : ¼) haud raro usitatae respondet.* 5) *Cf. Leg. Sal. XLI, 1; Leg. Rib. VII.* Si quis homo ingenuum Ribuarium interfecerit, CC sol. culp. iudicetur.

XXX. [De eorum feminis].

In ed. Merkeliana textus D: c. IV, 29.

cf. L. Alam. XLVIII; LIX, 2. LX, 2.

De feminis vero eorum, si aliquid de istis actis contigerit, omnia dupliciter[1] conponantur. Et quia femina cum arma defendere se nequiverit, duplicem conpositionem accipiat. Si autem pugnare voluerit per audaciam cordis sui sicut vir, non erit duplex conpositio eius, sed sicut fratres eius ita et ipsa recipiat.

XXXI. De peregrinis* transeuntibus viam[2].

In ed. Merkeliana textus D: c. IV, 30.

Nemo enim ausus sit inquietare vel nocere peregrinum, qui alii propter

*) *gl. s. XV add.* wanderergast *T* 1.

L. Alam. XLVIII. . . De feminis *autem* si *ita* contigerit, duplicitur conponat, *qualiter illum virum. LIX, 2. Haec omnia conpositio quod ad viris iudicavimus, ad* feminis eorum omnia dupliciter conponantur. *LX, 2.* Feminas *autem* eorum *semper in* duplum.

Cap. XXX. *l.* 1. XXX *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima)*: XX *Bb*: XXVIIII *Ag, B, Bos, J, T* 1, *W*; Tit. XXXIII *Her*; XLVIIII *Mg, Mt*; LVII *Ad*; [LX]I *Ald*; LXII *Jlz*; CLXXVII *Ch. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* eorum *deest Her*; forum *L.* foeminis *Her.* *l.* 2. de *deest Ald, Jlz*; . . e *Alt* feminis] finis *P* 6; foeminis *Sich.* aliquit *Ch*; aliquis *Ep, sP* de *deest Sich.* histis *P* 2; tale *Sich* actis *deest B, Sich*; *corr. L*; actus *Mg*; actum *Ad, Mt*; actibus *W*; aut his *K.* continxerit *Bb, Ep, J, P* 6, *T* 2 *(m. prima)*; fuerit *Ad*; contingerit *Ag, Alt, H.* omne id *Sich.* duplicia *Bos, Ch, P* 1, *T* 1. conponatur *sP, Sich*; conponatur *corr*: conponuntur *L*; conponantur *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, P* 6, *T* 1; conp̄ *Ep, Mg, Mt.* | *l.* 3. et quia *Ald, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1–5, *sP, T* 2 *(m. recentior) V*; et qui *Ag*; quia *Sich*; dum *cett.* foemina *Sich.* cum *deest Bb, Bos, Ch*; se *Sich.* armis *Ad, Ald, B, Gw, Her, Jlz, P* 4, *T* 1 *(m. recentior), Sich, Til, W*; arma *corr*: armis *T* 2. se defendere *Bos, Her, P* 1, 2, 3, *Til, W*; fendere *Alt, H*; ferre *Bb*; defendere se *Ag, Ald, Jlz, P* 4, 5, *sP, T* 1 *(m. recentior)*; defendere (se *deest*) *cett.* nequieverit *L, sP*; nequivit *Sich.* dupliciter *L*: duplice *J, Mt, sP.* conpositione *J*; conpussionem *corr*: conpositionem *H.* duplicem conpositionem accipiat *desunt Sich.* accipiant *Ald, Alt, L, P* 6.

l. 4. si autem — accipiat *desunt B, Bb, Ep, Gw, H, L, P* 3, 6, *T* 2 *(m. prima), W.* autem vero *Ad.* pugnanare, *corr*: pugnare *P* 2. audacia *Jlz* sui *deest Sich*; suis *Ad.* sicut] ut *Ad.* sicut vir non timet *Her.* vir prudens *Sich.* duplex conpositio eius non erit *Her.* non erit *desunt P* 1; non erat *corr*: non erit *P* 2. *l.* 5. conpositionis *sP.* eius *deest Ald, sP.* sed accipiant *desunt Ad, Bos, Ch, J, T* 1. set *sP.* fratris *Ald, Her, Jlz.* ita *deest Ald.* et ipsa *deest Alt, J.* ipse *sP.* accipiat *Alt, J*; componatur *Her.*

Hoc loco titulum distinguit de peregrinis *inscriptum Sich.*

Cap. XXXI. *l.* 6. XXXI *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima)*: XXI *Bb*: XXX *B, Bos, Ch, J, T* 1, *W*; Tit. XXX *Her*; L *Mg, Mt*; LVIII *Ad*; LX[I]I *Ald*; LXIII *Jlz. Haec verba rubricae cum textu capitis coniuncta exstant in omnibus codd.; Her, L, P* 6, *Sich, Til in forma rubricae huic praeponunt*: De peregrinis. De peregrinis. Peregrinis transeuntibus, viam nemo ausus sit inquietare *Her.* de *deest Ald, Her, Jlz*: . . e *Alt.* preregrinis *corr*: peregrinis *Mg*; peregrinos *Ald, Jlz.* transeuntes *Ad, Bb, Ep, J, Jlz, L, T* 1 *(m. prima)*; *deest Sich.* viam *deest Sich.* per viam *Ad, Ch, Jlz.* | *l.* 7. nemo] nomo *P* 6. enim *deest Ad, Ald, Bos, Gw, Her, Jlz, Mg, Mt, Sich, Til*; eum *Ch*; autem *P* 3. ausus sit *sP*; sit ausus *corr*: ausus sit *B*; audeat *Sich.* inquietare *L*; inquietarem *sP.* inquietare peregrinum vel nocere *Sich.* peregrinum *deest Ald, Gw, Jlz.* peregrinus *Mt*; peregrino *Bos, Her.* quod qui *Her, P* 2, 3, *V*; et *B* 2: quia et *B.* quia *cett.* qui aliqua propter Deum necessitatem discurrunt *Her.* quia — necessaria est] quia illis alia causa est aut . . . *Sich.*

1) *Cf. infra c. X, 1; XVI, 5. — Dupliciter virgo conponitur secundum L. Saxonum* 15, *tripliciter femina, postquam coeperit infantes habere, secundum Legem Salicam XXIV, 6 et secundum Legem Baiuwariorum XII, 1; cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 614 *sq.; H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz', p.* 73. 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* 364. — *Hoc caput tempore recen-*

Deum, alii propter necessitatem discurrunt. Tamen una pax omnibus necessaria est. Si autem aliquis tam praesumptiosus fuerit, ut peregrinum nocere voluerit et fecerit aut dispoliaverit vel lederit vel plagaverit aut ipsum ligaverit vel vendederit aut occiderit et exinde probatus fuerit, CLX* sold in fisco cogatur exsolvere et peregrino, si viventem reliquid, omnia iniuria, quod fecit ei vel quod tulit, dupliciter conponat, sicut solet unum de infra provincia conponere[1].

XXXII. [De illorum interfectione[2]].

In ed. Merkeliana (textus I): c. IV, 31.

Si autem eum occiderit, C** sold auro adpreciatos cogatur exsolvere. Si

*) CL *Ep;* CXL *Ad, Bb, P* 6.
**) CXL *Bb.*

Cap. XXXI. *l.* **1.** ali propter Deum *sP;* propter Deum aliqui *Ad;* deum et alii *B, Gw.* pro necessitate *Ad;* propterea *Mg, Mt;* propter *Ag.* transcurrunt *Ch.* omnibus] hominibus *Ep, Mg, Mt.* necessaria *corr. L.* ‖ *l.* **2.** est necessaria *Bb.* autem *deest L, P*6. aliquis *deest Ald, Jlz.* tam] talem *sP;* tamen *L, P*3. praesumptuosus *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P*4, *Sich, Til, W.* fuaerit *L;* est *Ald, Jlz.* ut *deest J, Mg, Mt;* aut *sP;* et *Ad, Alt, B, Bb, Gw, H, L, P*6, *T.* peregrino *Ad, Alt, Sich;* peregrinis *L, P*6. nocere *bis Jlz.* voluaerit *L.* ‖ *l.* **3.** aut fecerit *Ep, sP; desunt Sich.* aut *deest sP;* et *Sich.* despoliaverit *Ald, B, Bos, Jlz, K, P*4, 6, *T*2 *(m. recentior), W;* expoliaverit *Ep, sP;* spoliaverit *Gw.* vel lederit — vendiderit *desunt L.* vel lederit *desunt P*4. leserit *Ad, Ald, B, Bos, Gw, Her, Jlz, Mt, Sich, Til;* ledederat *P*2; lederet *corr:* lederet *P*6; dederit *W.* vel plagaverit *desunt Ag, Mg, Mt, sP;* aut plagaverat *P*6. aut ipsum ligaverit *desunt Alt, P*6; vel ligaverit *Gw;* a. i. legaverit *Ag.* vendiderit *V;* vendiderit *cett.* ‖ *l.* **4** aut occiderit *desunt Her.* hocciderit *P*3; occiderit e . . . . (?) 3 *literae erasae Ag;* occiserit *L.* et *corr. P*1. conprobatus, *corr:* probatus *Jlz.* CLX] cu LX *Ald;* solidos *deest sP.* cogatur in fisco *B* in fiscum *W;* fisco *Mg, Sich;* fico *Mt.* cogatur *deest Ad;* cogantur *sP.* exsolvere *B, sP, W, corr:* exsolvere *J;* exsolverit (et *deletum*) *Ad;* persolvere *P*2; solvere *Alt, Alt,* [illegible] *Sich.* ‖ *l.* **5.** et *deest Sich.* peregrinum si *sP;* si peregrinum *Mt;* peregrino *Mg;* [illegible] *Ald, Jlz;* peregrino *L, P*6; peregrino autem *Sich.* si] se *L, P*6. viventem] vientem *L;* ventem *P*1; iubentem *Mg.* reliquid *Bb, Ep, H, J, L, Mg, Mt, T*1, 2, *V;* reliquit *cett.* omnem quam ei fecit iniuriam *corr:* o. i., qu. e. f. *W.* omnem *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P*4, *Sich, W;* omnibus *T*1 *(m. recentior).* iniuriam *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P*4, *Sich, W;* iniurias *T*1 *(m. recentior).* quod fecit — tulit *desunt Sich.* quae *Bb, Gw;* quam *Ad, Ald, B, Her, Jlz, P*4, *W;* quas *T*1 *(m. recentior).* ei fecit *Alt, Gw, L, P*6; fecerat ei *Ad;* fecit *Lex* [illegible]. vel *deest sP;* [illegible] *Mg, Mt.* quod *deest Ep, sP;* quae *Bb.* *l.* **6.** dupliciter tulit *Ch;* tulit, duplicater *sP.* conponat *vel* conp̄ conponit *Ald.* sicut — conponere dicunt *Sich.* uni *P*4, *W; deest sP.* de *deest Ald, Bos, Ch, Jlz.* infra] *deest P*5; in *Ald.* provinciam *Ad, Ald, Bb, Ch, H, Jlz, P*5, *W.* conponere *vel* conp] conponatur *J;* conponi *Bos, Ch, T*1, *W.*

Cap. XXXII. deest L. ‖ *l.* **7.** XXXII *deest Alt, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* XXII *Bb;* XXXI *B, Bos, J, T*1, *W;* Tit. XXXI *Her;* LI *Mg, Mt;* LVIIII *Ad;* LXIII *Ald;* LXIIII *Jlz.* *Rubrica exstat in Her, P*6, *Til.* De interfectione peregrinorum *Her.* ‖ *l.* **8.** Si . . i *Alt.* autem *deest Mt.* eum *deest B, Her, Mg, Mt, P*6; *supra lineam Alt;* o eum o (*deletum*) *Ag.* sold *vel* solidos solidis *Her.* auro adpreciatos auro *P*1. adpreciatum *Mg, Mt;* adpreciatos *B;* adpreciato *J, sP;* adpretiatus *Ep, Her;* adpraeliatos *P*5; adpreciatus *Ag;* appreciatos *Ad, Sich;* adprecatos *corr:* adpreciatis *Gw.* exolvere *B, sP, Sich, T*2, *W.*

---

tiore legi additum esse putant J. Merkel, 'Archiv' XI, 653, S. Riezler, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XVI, p. 417 ss., quam opinionem non probat H. Brunner, 'DRG.' I[1], *p.* 318, *n.* 22; *I*[2], *p.* 463, *n.* 36. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 663.

1) *Cf. H. Brunner, 'Zeitschrift der Savignystiftung für Rechtsgeschichte, germanistische Abtheilung' XXIII, p.* 211. 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* 364. — *Hoc caput recentiore tempore legi additum esse opinantur: H. Brunner, 'DRG.' I*[1], *p.* 318, *n.* 22; *I*[2], *p.* 463, *n.* 36. *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 663 *sq.*

parentes desunt, fiscus accipiat et pro delicto hoc pauperibus tribuat, ut posset is Dominum propitium habere, qui dixit: „Peregrinum et advenam non contristabis" de suis rebus; si dux illi concesserit aliquid habere, conponat eum LXXX sold.*

* LXX sol *Gw.*

Exod. XXII, 21: Peregrinum et advenam non contristabis.

Cap. XXXII. *l.* **1.** accipiant, *corr:* accipiat *P* 2. hoc *deest P* 6; hec *Ad, Sich.* pauperibus hoc *sP.* pauper *P* 4. tribuatur *Gw.* *cetera usque ad finem tituli desunt Sich.* aut *P* 1, *sP.* posset is *J;* possit is *Bos, Mt, Til;* possitis *Ald, Ag, Bb, Ep, Gw, Jlz, Mg, T* 2, *W;* positis *B;* posset *T* 1 *(m. prima);* ut possetis *Alt;* possit *Ad, Her, P* 4; possetis *cett.* ‖ *l.* **2.** Dominum] Deum *Ad, Ag, Ald, Alt, Her, Jlz, Mg, Mt, sP.* propitium *deest Gw.* habere propitium *Ch.* qui] quia *Mg, Mt, P* 6. dixit (xit *erasa*) *P* 2. peregrinu *sP.* et *deest Mt.* advenum *Ch, J;* advenam *T* 2. contristabis de suis rebus. Si dux *Bos, K, P* 6, *T* 2, *Til;* contristabis. De suis rebus, si Dux *Her;* contristabitis. De suis rebus si dux *Bb;* contristabitis de suis rebus. Si dux *Alt;* contristabunt de rebus suis. Si dux *Mg, Mt;* contristabis de rebus suis. Si dux *sP;* contristabis de suis rebus si dux *Ald, Jlz.* ‖ *l.* **3.** ille *Mg, Mt, sP.* concesserit a. h. illi *Ep.* consesserit *P* 3; consenserit *sP.* aliquid *deest Alt.* conponat LXXX solidos *Ad, Alt, T* 2 *(m. pr.).* cum LXXX sol *Ep, J, T* 1. solidis *vel* sol LXXX *Ag, Mg, Mt;* octoginta solidos *W;* LXXX solidis *Ald;* LXXX solidos *J.*

In Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Ep, G, Gw, H, Her, Jlz, K, L, Mg, Mt, P, sP, T 2, *V sequitur cap. IX,* 5 *huius editionis.*

[TITULUS V.]

DE LIBERIS QUI PER MANUM DIMISSI SUNT LIBERI, QUOD FRILATZ VOCANT[1].

cf. L. Alam. LVII, 1 supra p. 316

I. [Si quis libertum percusserit[2].

Si quis eum percussit, quod pulislac[3] vocant, cum medio sold̄ conponat.

cf. L. Alam. LVII, 2 supra p. 317.

II. [Si sanguinem effuderit[4].

Si ei sanguinem perfuderit, cum VIII* saicas[5] et semi conponat.

*) III *Ad, Bb, Ch, T1;* VI *Her;* VII *corr:* VIII *P6;* VIIII *corr:* VIII *H;* IX *Til.*

Titulus V. ***Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, K, L, Mg, Mt, P1—6, sP, T, V, W.*** Cap. VI *Her. — deest Em, G, S, Sich, Vl; titulum non distinguit T2. In hoc titulo capita **non distinguuntur L, P6.***

Rubrica tituli deest Alt, Mt, T2. V *deest P5.* *l.* **2.** de — vocant] de manumissis id est frilaz *Ald;* de manumissis id est frilatz et eorum compositione *Jlz.* liveris *sP.* qui *deest Bb.* dimissi ***deest sP;*** dimissis ***Bb;*** missi ***B.*** liberi — vocant] quomodo conponantur ***Ad, Ep, K.*** liberi *deest H, P1;* libeli *Mg;* liveri *sP.* quod — vocant] quomodo conponuntur *Bal, Lind.* ‖ *l.* **3.** frilatz *Ag, Her,* ***P2, Til, V;*** frilath ***sP;*** frilazt ***P5;*** fralatz ***Mg;*** friilaz ***L;*** frilat ***P6.*** vocamus ***Ch.*** quomodo componantur ***addit Til.***

Cap. I. *l.* **4.** I *deest Ald, Alt, L, P6, T2 (m. prima);* cap. I *Bb;* Tit. I *Her;* LIII *Mg, Mt;* LXI ***Ad;*** LXVII ***Jlz. Rubrica exstat in Her, Til.*** liberum ***Her, Til.*** ‖ ***l.* 5.** Si] . . i ***Alt.*** quis *deest B.* eum quis *T2 (m. prima).* eum liberum *Ch;* manumissum *Ald, Jlz;* frigilazs *L.* percussit *Bb, Gw, L, P1—3, 6, V, W;* percusserit *cett.* pulslach *Ad, Ald, Ch, Jlz;* pulslac *Bos;* pulislach *Bb;* pulis *P6;* bullislach *P4;* pulisduc *Ep;* publisclac *L;* pulisclach *T2 (m. recentior);* pulscal ***Alt;*** pullis iam ***Mg, Mt.*** vocant ***deest Alt;*** vocatur ***Ad.*** cum medio ***bis, primum deletum P6;*** cum dimidio ***Bos, Ch, P4***

Cap. II. deest Jlz; cum cap. I coniunctum Ald, L, P6. *l.* **6.** II *deest Ald, Alt, L, P6, T2 (m. prima);* cap. II *Bb;* Tit. II *Her;* LIIII *Mg, Mt;* LXII *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* ***l.* 7.** Si] . . i ***Alt.*** ei ***Ag, Ald, B, Gw, Her, K, Mt, P1—4, sP, Til, V, W;*** eum ***P5, 6;*** in eum ***corr:*** in eo *T1;* in eo *Bos, Ch, H, T2;* eius *Ad;* enim *J, Mg;* in eum *cett.* sanguis *P6.* fuderit *Alt, B, Gw, P4, W;* effuderit *Ald, Bos, Ch;* perfunderit *sP;* profuderit *Her.* VIII *vel* octo] III *Ad, Bb, Ch;* III *corr:* III[bus] *T1;* VI *Her;* VII *corr:* VIII *P6;* VIIII *corr:* VIII *H;* IX *Til.* saigas *P1—3, sP, Til;* saigis *K, P4, T2 (m. recentior);* solid saigis *Her;* saicis *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw,* ***W;*** saiccas ***H;*** saicas ***corr:*** saicis ***T1;*** saccas ***Mg, Mt.*** conponat et semi ***Ad;*** conponat et semis ***L*** semis *Bos, Her, L, P2, 4;* seme *P1;* semes *Ep;* semem *Mg;* femen *sP;* semen *P5;* sem *Ag, Mt, V.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald; deest Her.*

1) *Cf. supra p.* 316, *n.* 1. 2) *Cf. L. Baiw. IV, 1; VI, 1.* 3) *Vide Glossarium s. h. v.; supra p.* 316, *n.* 3. 4) *Cf. L. Baiw. IV, 2; VI, 2.* 5) *Vide Glossarium s. h. v.*

III. [Si manus iniecerit et ita plagaverit, ut medicum inquirat, vel si venam percusserit[1].] *cf. L. Alam. LVIII. LVII, 3 supra p. 317. 318*

Si in eum contra legem manus iniecerit, quod infanc[2] dicunt, vel si eum plagaverit, ut propter hoc medicum inquirat[3], vel sic ut in capite testa appareat vel vena percussa fuerit, cum solido et semi conponat[4].

IIII. [Si ossa tulerit[5].] *cf. L. Sal. XVII, 4. 5; L. Alam. LVII, 4. 31 supra p. 319.*

Si in eum talem plagam fecerit, ut exinde os tollatur de capite vel de brachio supra cubitum, cum III* sold conponat.

V. [Si cervella adparuerit[6].] *cf. L. Sal. XVII, 1. 5. 6; L. Alam. LVII, 6. 55 supra p. 319.*

Si quis eum percusserit, ut cervella eius appareant, vel in interiora membra

*) IIII sol. *supra lineam Ag.*

Cap. III. cum cap. II coniunctum L, P6. ‖ *l.* **1.** III *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima)*; Tit. III *Her*; LV *Mg, Mt*; LXIII *Ad*; [LX]IIII *Ald*. *Rubrica exstat sic in Til*; Si plaga medico opus habet *Her*. ‖ *l.* **3.** Si] . . i *Alt*. in *deest Ag, Mg, Mt*. eam *sP*; quis *Mg, Mt*. manum *Ep, J, T1, W*. infanch *Bb, Jlz*; infang *L*; infank *Her*; infunc *sP*; infant *Mg, Mt*; anvanc *Bos, Ch*; fanc *P2*. dicitur *P6*; vocant *sP, P5*. vel *deest T1 (m. prima)*; et *Ch*. si in eum *J, T2 (m. prima)*; si ita eum *H, W*. placaverit *sP*. ‖ *l.* **4.** ut *Bb, Bos, Her, K, Mg, Mt, P1—5, Til, V*; *deest Ag*; et *sP*; quod *cett.* propter hoc *Ag, Bos, Her, K, Mg, Mt, P1—3. 5, sP, Til, V*; per hoc *cett.* medicum (c *supra lineam*) *P4*; modicum *Jlz*. inquirat *Ag, B, Her, Mt, P2—5, sP, Til, V*; inquirat *corr*: inquirant *Mg*; requirit *Alt*; quaerat *Bos, Ch, K*; requirat *cett.* vel *deest Her*. sic ut *vel* sicut] sic *T1, T2 (m. prima)*; ut sic *Ep*; si eum *corr*: sicut *P2*; sic qui *Ald*. in *deest Ald*. capita *P1*. intesta *Ald*; teste *H*; eius *B*. vel sic ut vena *L*. percussa fuerit] percusserit *P6*. ‖ *l.* **5.** sol *vel* solido] solido I *L, Mg*. et *deest Ep*. semi *vel* sem] semis *Ep, L*; semisse *Ad, B, Mt*; semen *P5*. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald*.

Cap. IIII. cum cap. III coniunctum L, P6. ‖ *l.* **6.** IIII *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima)*; Tit. IIII *Her*; LVI *Mg, Mt*; LXIIII *Ad*; [LX]V *Ald*. *Rubrica exstat in Her, Til.* ‖ *l.* **7.** Si] . . i *Alt, Jlz*. in *deest Ald, Jlz, Mt*. ei *Ald, Jlz*. talem *deest P6*; tale *Ch*. plaga *P5*. fecerit] fuerit *sP*. exinde *deest Gw*. ossus *L, P6*; os *Ag, Alt, Bos, Her, K, L, P1—6, T2, Til, V, W*; hos *sP*; ossis *Ep*; ossum *H, J, Mt*; ossuum *Mg*; ossa *cett.* tollantur *Ad, Ald, B, Bb, Gw, Jlz*; sustollatur *L, P6, W*. a capite *Bb*; de capitae *L*. prachio *J*. ‖ *l.* **8.** super *Ep, P6, sP*. cubitum *deest Ag, Gw, K, Mg, Mt, P2—5, sP, Til, V*; cubito *Alt, B, P1*; cubito *corr*: cubitum *H*; cubita *P6*; capita *L*. cum *deest P2*. cum tribus *bis, alterum deletum Ald*. III *vel* tres] tribus *Ad, Ch, Gw*. solidis *vel* sol] solidos *P2*. conponat *vel* conp̄] conponet *Ald*.

Cap. V. cum cap. IV coniunctum L, P6. ‖ *l.* **9.** V *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima)*; IIII *corr*: IIIII *Ep*; Tit. V *Her*; LVII *Mg, Mt*; LXV *Ad*; [LX]V[I] *Ald*. *Rubrica exstat in Her, Til.* apparuerit *Her*. ‖ *l.* **10.** Si] . . i *Alt*. quis *deest Ep*. eum *deest Bos, Ch*; eum ita *Ald, Jlz*; in eum *Ep*. ut] et *sP*. cervellas *Ag*; cervellum *Mg, Mt*; cervellae *Gw, P4*. eius *deest Ep, sP*; ei *Mg, Mt*. appareat *corr*: appareant *L*; apareat *Ald*; appareant *Ad, B, Gw, P1—5, sP, V*; appareat *cett.* vel] de *sP*; ille *Mg, Mt*. interiorem *sP*; in interiora *Ag, Alt, Bos, Gw, K, Mg, Mt, P1—3, Til, V*; interiora (in *deest*) *cett.* menbra *Gw, P2, T2*.

1) *Cf. L. Baiw. IV, 3. 4; VI, 3 et supra p. 317, n. 5.* 2) *Vide Glossarium s. h. v.; cf. supra IV, 3, p. 317, n. 5.* 3) *Cf. Pact. Alam. I, 1* . . . ut medicum ille querat. 4) *H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz'* p. 66. 5) *Cf. L. Baiw. IV, 5; VI, 4.* 6) *Cf. L. Baiw. IV, 6; VI, 5.*

Cf. L. Sax. XXXII. 1 sqq. cf. supra n. 1

vulneraverit, quod hrevavunt [1] dicunt, vel eum ligaverit contra legem, cum VI* sold̄ conponat.

Cf. L. Sax. XXVIIII. 1. L. Alam. LVII, 1-11. 39-61 supra p. 21

VI. [Si eum mancaverit [2].]

Si quis ei oculum vel manum vel pedem excusserit, cum X sold̄** conponat.

Cf. L. Sax. XXVIIII. 1-10. L. Alam. LVII, 41-52. supra p. 322 sqq.

VII. De pollice et caeteris digitis, quomodo conponantur [4].

Si quis alicui pollicem absciderit, cum VI sold̄ conponat.

At proximum a pollice et minimum digitum cum tribus sold̄*** [5] conponat.

Et medianos duos cum duobus sold̄† conponat.

*) III *Her.*

**) XII *Ag.*

***) tribus sol. *Alt;* sol. uno *Bos, P 4, Til;* sol. et semi *cett.*

†) cum duobus sol. *Alt, Mg, Mt* [b]; cum sold̄ *cett.*

Cap. V. *l.* 1. vulneravit *Ag, Bb, Ch, J, Jlz;* vulnerave[rave]rit, rave *erasa P 4.* quod] qui *Ald.* hreuauunt *Ad, B, H, Her, J, K, P 1, 3, 5, Til, V:* hereuaunt *Mt;* hreuuawant *Chign;* hrefawant *Lind;* reuauunt *Bb, Ep, Gw, L, P 6, W;* hrevavunt *corr:* reuauunt *T 1;* here.uauunt *una litera erasa Ag;* hreuuauunt *P 4;* reuuauunt *T 2;* hereuabunt *Mg;* hereuauuunt *Ag;* hreuauuunt *P 2;* hreuwant *Jlz;* uerhwnt *Ch;* verhwint *Bos;* fercauunt *(supra lineam) Alt;* freuuabunbt *sP;* habere *Ald.* dicunt *deest Ald, L (m. prima), sed supra lineam add. L m. recentior;* dicitur *Ad;* dicant *B;* vocant *sP.* vel] et *Ald.* plagaverit *Bos, Ch.* cum *deest sP.* cum VI] e VI *Mg, Mt.* V *corr:* VI *H.* *l.* 2. conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

Cap. VI. cum cap. V coniunctum L, P 6. *l.* 3. VI *deest Alt, Jlz, L, P 6, T 2 (m. prima);* Tit. VI *Her;* V *corr:* VI *Ep;* LVIII *Mg, Mt;* LXVI *Ad;* LX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* *l.* 4. Si . . i *Alt.* quis *deest Alt, Gw, H, T 2.* eum *Alt, Bos, Ch, Ep, H, J, L, P 6, T 1, 2 (m. prima);* deest *sP.* oculo *Alt, Bos, H, J, L, P 6, T 1;* occulo *Ch;* manum *Jlz.* vel *deest Bos, Jlz.* manu *Bos, Ch, H, J, T 1;* oculum *Jlz.* aut *sP.* pede *B, Bos, Ch, H, J, T 1.* cum *deest Ag.* solidis *vel* sol] solidos *P 2.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. VII. cum cap. VI coniunctum L, P 6; in duo capita VII et VIII divisum Gw. *l.* 5. VII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P 6, T 2 (m. prima);* Tit. VII *Her;* VI *corr:* VII *Ep;* LVIIII *Mg, Mt;* LXVII *Ad;* [LX VII *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* digitis *Til.* quomodo conponantur *desunt Her.* *l.* 6. Si . . i *Alt.* quis *deest Bb.* alicui] ei *Ch, W.* policem, pollicem. VI] III *(cf. p. 185, l. 31) Ald, Her.* solidos *P 2; deest Gw.* conponat *vel* conp̄] conponatur *Ad, T 2;* adponatur *L, corr:* conponant *H;* apponatur *B.*

l. 7. *hoc caput VIII distinguit Gw.* at *deest Ad, B, Bos, Gw, Her, K, P 3, Til; deletum T 2;* at *P 2, V, W;* aut *Ag, Mg, Mt, P 1, sP;* et *Ch;* ac *Jlz;* si *Ald;* ad *cett.* a police, apolice, a pollice] policem *sP;* ad policem *L;* appolice *Jlz;* cum sol. *addit sed delerit Ald.* minime *P 5.* digitum *deest Ald, Jlz.* solido *vel* sol tribus sol] *Alt;* solido uno *Bos, P 3, Til.* et semi *desunt L;* et semis *B, Ep, H;* et semen *P 5.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

l. 8. *deest Ald, Bb, Jlz, W.* et *Ag, B, Bos, Ch, Gw, Her, K, Mg, Mt, P 1—5, sP, Til, V; deest Ad, Ald, Bb, Jlz, W; deletum T 2;* ad *cett.* medianos *vel* median] medianus *L;* medianum *Mg, Mt.* digitos duos *P 5.* duos *deest Alt, Bos, Ch, Mg, Mt, sP.* cum *deest Ag, sP.* solido *vel* sol] soldos *Ag.*

1) *Cf. supra p.* 319, *n.* 4. 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 9. 10; *VI,* 6. 3) *Cf. supra p.* 321, *n.* 3. 4) *Cf. c. IV,* 11; *VI,* 7. 5) *Cf. H. Brunner, qui 'DRG.' I*[2], *p.* 455, *n.* 6 *probavit hanc lectionem ceteris esse praeferendam.*

VIII. [De plaga claudicationis[1].]

cf. L. Alam. LVII, 62 s. p. 334

Si quis eum plagaverit, ut exinde claudus permaneat, sic ut pes eius ros tangat, cum VI sold conponat.

VIIII. [De interfectione liberti hominis[2].]

cf. L. Alam. LX, 1 s. p. 334.

Si eum occiderit, conponat eum domino suo cum XL* sold.

*) XX sol. *Gw.*

Cap. VIII. cum cap. VII coniunctum L, P6. | *l.* **1.** VIII *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima):* VII *corr:* VIII *Ep;* VII *Ch;* Tit. VIII *Her;* VIIII *Gw;* LX *Mg, Mt;* LXVIII *Ad;* [LX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* | *l.* **2.** Si] . . i *Alt, Jlz.* eum *deest Ald, Alt, J;* in eum *Ep.* ita percusserit *Ald, Jlz (corr. e* percusserit ita *Ald).* ut *deest sP;* et *Alt.* permaneat] appareat *Bh, P6.* sic ut *vel* sicut] sic *T2 (m. prima).* [p]edes *Ald, Jlz.* eius *deest Mt.* rorem *Bos, Ch, W.* tangit *Alt, Ep, J, L, P2, 6, T1;* tangant *Ald, Jlz.* | *l.* **3.** solidis *vel* sol] solidos *P2.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. VIIII. cum cap. VIII coniunctum L, P6. *l.* **4.** VIIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* VIII *corr:* VIIII *Ep;* Tit. IX *Her;* X *Gw;* LXI *Mg, Mt;* LXVIIII *Ad;* [LX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* hominis *deest Her.* *l.* **5.** Si] . . i *Alt;* Si quis *Bos, Her, L, P6.* occidit *sP;* hocciderit *P3.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* eum *deest Ad.* suo *deest Bos, P5.* cum *deest Ald, Jlz.* cum XL conponat solidos *P2;* cum XL sol. conponat *J, P1, sP.*

1) *Cf. L. Baiw. IV, 28; VI, 11.* 2) *Cf. L. Baiw. IV, 29; VI, 12.*

[TITULUS VI.]

DE SERVIS[1], QUOMODO CONPONANTUR.

cf. L. Alam. LVII, 1 supra p. 316.

I. [Si quis servum percusserit[2].]

Si quis servum alienum per iram percusserit, cum tremisse conponat[3].

cf. L. Alam. LVII, 2 supra p. 317.

II. [Si sanguinem fuderit[4].]

Si sanguinem fuderit[5], medium sold donet.

Titulus VI. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P, sP, Sich, T, Til, V, W. Cap. VII *Her; titulus deest Em, G, S, Vl; titulum non distinguit T*2. *In hoc titulo capita non distinguuntur L, P*6.

*Rubrica tituli deest Ald, Alt, T*2. ‖ *l.* **2.** De liberis qui per manum dimissi de servis quomodo conponatur *Mg.* de servis et eorum conposicionibus *Jlz.* cervis *J.* quimodo *L;* quomo *P*1. conponantur *Ag, B, Bb, Ep, Gw, Her, P*1—5, *sP, Sich, Til, V, W; deest H;* conponuntur *cett. P*3 *addit:* cap. XII.

Cap. I. l. **3.** I *deest Alt, Jlz, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima):* Tit. I *Her;* LXII *Mg, Mt;* LXX *Ald;* LXXV *Ad Rubrica exstat in Her, Til. l.* **4.** Si] . . i *Alt.* percurrit *Ep.* tremesse *corr:* tremisse *H;* tremisse eum *Ald.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. II. ‖ *l.* **5.** II *deest Alt, Jlz, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* cap. II *Bb;* Tit. II *Her;* LXIII *Mg;* cap. LXIII *Mt;* [LXX]I *Ald;* LXXVI *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* De eo qui servi sanguinem fudit *Her.* ‖ *l.* **6.** Si] . . i eum *Alt;* si ei *Ald, Jlz.* fuderit *Ad, Ag, Alt, B, Gw, Her, K, Mg, Mt, P*1—5, *Til, V;* confuderit *Bb, H, J, P*6, *T*1, 2 *(m. prima);* ei effuderit *W;* effoderit *L;* ei fuderit *T*2 *(m. recentior);* fudit *Sich;* effuderit *cett.* medio *Mg, Mt;* cum medio *Ald, J, Jlz;* cum medium *Ag;* dimidium *Bos, Ch.* donet] conponat *vel* conp̄ *Ag, Bb, Jlz, Mg, Mt, P*5, 6, *T*2 *m. rec.;* conponit *Ald;* donat *sP.*

---

1) *Cf. supra p.* 316, *n.* 1. 2) *Cf. L. Baiuw. IV,* 1; *V,* 1. 3) *Cf. L. Rib. XIX,* 1: Si ingenuos servo ictu percusserit, ut sanguis non exiat, usque ternos colpus singulos solidos conponat. 4) *Cf. L. Baiuw. IV,* 2; *V,* 2. 5) *Cf. L. Rib. XX,* 1: Si servus ingenuo sanguinis effusionem fecerit . . . 2. Similiter si ingenuus aut regius vel ecclesiasticus homo servo hoc fecerit, quinto dimidio solido culpabilis iudicetur.

III. [Si manum iniecerit[1].]

Si in eo contra legem infanc[2] fecerit vel in capite plagam, ut testa appareat vel vena percussa vel plaga tumens fuerit, cum I sold conponat. *cf. L. Alam. LVIII; LVII, 3 supra p. 317. 318.*

IIII. [Si ossa tulerit[3].]

Si[4] in eo talem plagam fecerit, ut exinde fracturas ossuum tollat, cum solido et semi conponat. *cf. L. Sal. XVII, 4; L. Alam. LVII, 4. 1 supra p. 319.*

V. [Si cervella adparuerit[5].]

Si eum plagaverit, ut cervella appareant vel in interiora membra vulneraverit, quod *cf. L. Sal. XVII, 4 5 6; L. Alam. LVII, 4. 6 55 supra p. 319.*

Cap. III. cum cap. II coniunctum Ald. *l.* **1.** III *deest Ald, Alt, L, Jlz, P6, Sich, T2 (m. prima);* Tit. III *Her;* LXIIII *Mg, Mt;* LXXVII *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* ‖ *l.* **2.** Si] . . i *Alt, Ch.* si in eo *Ad, Ag, Ald, Her, Jlz, K, Mg, P1—5, Til, V;* si eum *L;* si quis in eo *Mt;* sine eam *sP;* si in eum *cett.* lege *sP.* infanch *Jlz, K;* infan *P6;* anfanc *L.* fecerit infanc *P4.* manum iniecerit *Sich.* in capite *desunt Sich;* in capites, (s *deletum Ad;* capite *Ep.* plaga *Alt, H, J, L, Mg, Mt, P6, sP, T2 (m. prima):* plagavit *Ag, Ep:* plagaverit *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, T1:* sic percusserit *Sich.* ut *deest Ag;* aut *L, sP.* test *sP.* conpareat *Jlz.* *l.* **3.** vene *Mt.* venam *Ald, Jlz:* in venam *Gw.* percussa *deest sP; ab eadem manu add. Alt:* percusso *Mg, Mt;* percusserit *Ald, Gw, Jlz;* percussit *P6;* pertusa *Sich.* vel *deest Mg, Mt, sP;* ut *P4;* de *Ag.* plaga tumens] deplagatum *Mg;* de plagatum *Mt;* deplagatuen *sP.* fuaerit *L.* cum *deest Mg, Mt, Sich.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. IIII. *l.* **4.** IIII *deest Alt, Jlz, L, P6, Sich, T2 (m. prima);* Tit. IIII *Her;* LXV *Mg, Mt;* [LXX]II *Ald;* LXXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* *l.* **5.** Si] . . i *Alt.* in *deest Ald, Jlz, L, W.* eam *sP;* eo *Ad, Ag, Her, K, Mg, Mt, P1—5, Til, V;* ei *Ald, Jlz, W;* eum *cett.* plagam talem *Bb.* ex ea *Her;* ex *L, P6, Sich.* fracturam *Mg, Mt;* fractura *Ald, Bb, Ep, Her, Jlz, sP, Sich, W;* fracturas *deest L, P6.* ossium *Ad, Ald, Alt, B, Bos, Ch, Gw, Jlz, K, Til;* ossa *Bb,* os suum *P1, T2;* ossam *Ep, J;* ossum *Ag, P4, sP;* ossium *L;* os *Sich, W;* ossuum *cett.* sustollat *W;* tollant *Bb;* tollatur *Ald, Jlz, Sich.* cum *deest Sich.* semi et solido *Mg, Mt;* semini et solido *sP;* semi et spledum *Ag;* solido I et semis *H;* solido et semis *B, L, Sich;* solido et seme *Ep;* solido et semisse *Bos, Til.*

Cap. V. *l.* **7.** V. *deest Alt, Jlz, L, P6, Sich, T2 (m. prima);* Tit. V *Her;* V. VI *B;* LXVI *Mg, Mt;* [LXX]III *Ald;* LXXVIIII *Ad. Rubrica exstat Her, Til.* aperuerit *Her.* *l.* **8.** Si] . . i *Jlz.* in eum *Alt, Ch, Ep, H, (in deletum) T2.* plagaverit ut *desunt sP.* cervelle *P4;* cervilla *Gw;* cerebrum *Sich.* apareat *Ald;* appareat *corr.:* appareant *L;* appareant *Ag, Alt, Bos, K, P1—5, V, (n erasum) H;* apparuerit *sP;* appareat *cett.* in interiora *Ad, Ag, Alt, B, Bb, Gw, K, P1—3. 5, Til, V;* interiora *(in deest) cett.* membra *deest B, Bos, Ch;* menbra *Gw;* membra vel *Mg, Mt.* vulneraverat, *corr.:* vulneraverit *sP;* vulneravit *Ch.* quod brevavunt — hoc cum *(p. 344, l. 2) desunt Sich.*

1) *Cf. L. Baiw. IV, 3. 4; V, 3.* 2) *Vide Glossarium s. h. v.* 3) *Cf. L. Baiw. IV, 5; V, 4.* 4) *Cf. L. Rib. XXI* Quod si ingenuus aut regius vel ecclesiasticus homo servo osso frigerit, VIIII sol. culpabilis iudicetur . . . 5) *Cf. L. Baiw. IV, 6; V, 5.*

hrevavunt vocant, et si eum tantum cederit et turnaverit, usque dum eum semivivum relinquat, hoc cum III*[1] sold conponat.

cf. L. [illegible] XXVIIII, 1. L. [illegible] LVII, 13. 14. 3[illegible] pra[illegible] p. [illegible]21. cf. L. [illegible] XXVIIII, 1—10; L. [illegible] LVII, 11[illegible] [illegible] P[illegible]

VI. [Si oculum vel manum tulerit[2].]

Si ei oculum vel manum vel pedem absciderit, cum V sold**[3] conponat.

VII. [Si pollicem vel caeteros digitos absciderit[4].]

Si pollicem ei absciderit, cum III***[1] sold conponat.

Et proximum a pollice et minimum cum II sold conponat, et medianos cum I sold**** conponat.

*) III sol. *Ad, B, sP*; III^{bus} sol. *Gw*; VII sol. *L*; IIII *cett.*

**) V sol. *Alt*; III sol. *Her*; IIII^{or} sol. *Ep*; VI *cett.*

***) III sol. *Ad, sP*; tribus solidis *Ald, Jlz, L*; IIII *cett.*

****) sol. et semis *Ald, Alt, Ep, J, L, P 6*; s. et semi *Ad, Bb, Bos, Ch, Jlz, T 1, W.*

Cap. V. *l.* 1 hreuauunt *Ad, B, Her, J, K, P 1. 5, T 1, Til, V, corr. er:* heuauunt *H*: hreuuauunt *P 2. 4*: hrevawant *Ald*; hereuauunt *Ag*; hereuaunt *Mg, Mt*: hreuwant *Jlz*: hrefawnt *Lind.* hreuunt *Ch*; hrefawnt *Bos*; rheuavunt *Bb*; fereeuunt *(corr.) Alt*: reuauunt *Ep, Gw, L, P 6, T 2 (m. prima), W*; revavunt *P 3*; reuuauunt *T 2 (m. recentior)*; reua vith *(corr.) sP.* dicunt *Ald, Bb, Jlz, Mg, Mt, P 4*; dicitur *Ad.* in eum *(in deletum) Ad.* tantum eum *Ald.* eeciderit *Ad, Ald, B, Gw, Jlz, Mg, Mt*; uterit *P 6*; eaterit *L*; citerit *W*; eederint *Ag*; caederit *K.* ut *B, T 2 (m. recentior).* turnaverit. *glossa addit* vel tumaverit *Ch, T 1*; turbaverit *Mg, Mt*: turmaverit *Ald*: turnaverint *Ag.* turuaue *P 2*; tornaverit *Gw*; turuauerit *Bal., cod. Thuan., Til.* vel usque *T 2 (m. recentior)*: et os *L.* ei *Ag, sP*; eis *Mg.* semi inunum *sP.* *l.* 2. reliquerit et *L.* hoc *deest Gw.* cum *deest Ald, Bb, Jlz.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. VI. deest P 1. ‖ *l.* 3. VI *deest Alt, Jlz, L, P 6, Sich, T 2 (m. prima)*: cap. VI *Bb*: Tit VI *Her*; VII *B*: LXVII *Mg, Mt*; [LXX]IIII *Ald*; LXXX *Ad.* *Rubrica exstat in Her, Til.* Si] Si servo quis *Her.* ‖ *l.* 4. [s]i ei *Alt*; ei *deest Ag*; eum *corr.*: ei *P 2*; eum *Her.* oculo *H, J, L, T 2 (m. prima).* vel] ut *sP.* manu *H, J.* vel *deest Ch, J.* pede *H, J.* cum *deest Sich.* solidis *vel* sol] *deest Ad*; solidos *P 2.*

Cap. VII. cum cap. VI coniunctum Ep, J. ‖ *l.* 5. VII *deest Alt, Ep, Jlz, L, P 6, Sich, T 2 (m. prima)*: Tit. VII *Her*: VI *P 1*; VIII *B*; LXVIII *Mg, Mt*; [LXX]V *Ald*; LXXXI *Ad.* *Rubrica exstat in Her, Til.* De digitum abscissure *Her.* ‖ *l.* 6 *deest J.* si *deest Ep.* policem *Ag, Alt, Ep, H, L, Mg, sP, T 2.* ei pol(l)icem *Ald, Bos, Gw, P 3*; ei ei pollicem *Ad.* ei *deest B, Bos, L, Mg, Mt, P 6, sP.* absciderit ei *P 2.* cum *deest Sich.* conponat solidis *Ad.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald*; ei conponat *sP.*

l. 7. Et proximum — II. solidis componat *desunt Her.* ad *Alt, Bb, H, J, T 1*; a *Ep, L, P 6*; ac *Jlz*; at *Ald, T 2, W.* proximo *Ep, H, J, L, Mg, Mt, P 6.* a *deest sP.* police *Ag, Alt, Bb, Ep, H, J, L, Mg, Mt, P 6, T 1 (m. prima), 2.* et] ad *L.* minimum digitum *Gw, P 6, T 1*; mimum *Mt.* cum duobus componat solidis *Sich.* ‖ *l.* 8. II, duo, duobus. conponat *vel* conp̄] *deest Ch*; conponit *Ald*; conponetur *L.* et *deest Mg, Mt.* medianum *Mg, Mt*; medianus *L*; medianis *Her*; mediano *P 6*; medios *Bos*; medios duos *Ag, Ch, Ep, J, T 1, W.* uno *vel* I *deest Ald, Bb, Ch, Ep, J, Jlz, T 1.* solido *deest Sich.* conponat et semis *B, Gw, H, T 2*; conponat et semi *Ad*; conponat et semis *(corr.: semi) H*; conponat *deest P 6, Sich.*

1) *Haec lectio genuina mihi esse videtur, quia relationi usitatae compositionum magis respondet.* 2) *Cf. L. Baiw. IV, 9. 10; V, 6; L. Rib. XXVI*: Quod si sc. servus servo oculum auriculam nasum manum pedem excusserit, ...; *Ed. Rothari* 105. 3) *Cf. H. Brunner, qui 'DRG.' I[2], p. 455, n. 6 hanc lectionem probavit ceteris esse praeferendam.* 4) *Cf. L. Baiw. IV, 11; V, 7.*

VIII. [Si nasum transpunxerit[1]].

cf. L. Alam. LVII, 15-17 supra p. 325.

Si ei nasum transpunxerit, cum II sold et semi* conponat.

VIIII. [De labiis maculatis[2]].

cf. Pactum Alam. II, 3-4. L. Alam. LVII, 8-13. 18. 19 supra p. 326-327.

Si labia subteriora maculaverit vel aurem vel palpebram subteriorem maculaverit, cum sold et semi conponat.

Superiores vero cum uno sold conponat.

X. [De dentibus excussis[3]].

cf. L. Sax. XXVIIII, 17. L. Alam. LVII, 22. 23 supra p. 327 sq.

Si ei dentem maxillarem excusserit, quem marchzand vocant, cum III sold conponat. Alios vero cum sold et semi conponat.

* II sol. *Ad, B, Bb, Ep, Gw, H, J, K, L, P6, T1, 2 (m. prima), W.*

Cap. VIII. | *l.* 1. VIII *deest Alt, Jlz, L, P6, Sich, T2 (m. prima)*; VII *Ep, J, P1*; cap VIII *Bb*; Tit. VIII *Her*; VIIII *B, Ch*; LXVIIII *Mg, Mt*; [LXX]VI *Ald*; LXXXII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, Til.* De nare *Her.* | *l.* 2. .i ei *Alt.* ei nasum nasum *Ep*; nasum eius *Mg, Mt*; nasum ei *Ag, Ald, sP*; ei naso *L, P6*; nasu *J.* transpunxerit *vel* transpu.excret transpuxerit *Alt.* cum *deest Sich.* duobus et semi solidis *Ald.* semis *corr.*; semi *Alt*; semis *Sich*; semen *P5.* conponat *vel* conp̄ *deest L*; conponit *Ald.*

Cap. VIIII. | *l.* 3. VIIII *deest Alt, Bb, Ch, Jlz, L, P6, Sich, T2 (m. prima)*; VIII *Ep, P1*; Tit IX *Her*; X *B*; LXX *Mg, Mt*; [LXX VII *Ald*; LXXXIII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, Til.* maculatis *deest Her.* | *l.* 4. labiam *Mt*; labium *Ad, Ald, Bb, Gw, Jlz, Mg, Sich.* supteriora *Ch*; subteriore *L*; supteriore *J*; subteriorem *Bb, Ep, Mg, Mt*; subterius *Ad, Ald, Gw, Jlz*; inferius *Sich.* auram *Mt*; aurum *J*; aurem absciderit *Ad.* vel] aut *sP.* palpebrem *Ad, Ag, Alt, Ch, Ep, H, J, P3, 6, T1, 2 (m. prima)*; palpebra *Mg*; palpebre *Bos, L.* subteriorem *corr. P2, 4*; supteriorem *Ch, T1, 2*; subteriorem *sP*; subteriore *Ep, Mg*; subterius *Ad*; subteroram *Her*; inferiorem *Sich.* maculaverit *deest Gw, Sich.* cum *deest Sich.* cum I solido *P6*; cum soldi *Ag*; solido uno *Sich.* | *l.* 5. semi *vel* sem] semis *Alt, B, Ep, Gw, L, P4, 6, Sich*; semen *P5.* conponat *vel* conp̄] *deest Ag*; conponit *Ald.* *l.* 6. *deest P2.* ad *Bb, Ep, H, J, T1, 2 (m. prima)*; at *W*; et *L, P6*; *deest cet.* superiore *Mg, P6*; superiorem *Ald, Jlz, L, Mt, T2 (m. recentiore)*; superiores *Alt*; subteriore *Ep*; superiora *Sich.* vero *deest Ep.* cum *deest Sich.* uno *vel* I *deest Ald, Her.* solido I *P1, 4, sP.*

Cap. X. | *l.* 7. X *deest Alt, Ep (m. prima), Gw, Jlz, L, P6, Sich*; Tit. X *Her*; VIIII *Bb, Ep (m. recentiore), P1*; XI *B*; LXXI *Mg, Mt*; [LXX VIII *Ald*; LXXXIIII *Ad.* *Rubrica exstat Her, Til.* excussis *deest Her.* | *l.* 8. Si ... *Alt.* ei *deest Mg, Mt.* maxmi'arem *Bb* max... *sP.* excusserit *deest Ald, Jlz.* quem ... vocant *desunt Sich.* quem *Ag, Ald, B, Gw, K, Mg, Mt, P1–5, sP, Til, V*; quam *Her*, quod *cet.* marchzand *B, Bb, J, P3, Til, W*; marchzant *Ep, Gw, Her, P4*; machzand *H*; marhzant *Ad, Ch, T2*; marezant *K, P2, 5, V*; marezand *Alt, P1*; marzand *L, T1*; marzan *P6*; maraegant *sP*, marz *Mt*; moriz *Mg*; marchant *Bos*; marchzan *Lind*; morezant *Ag*; marchzat *Ald*; marchzant *Jlz.* vocatur *Ad.* cum *deest Sich.* III *vel* tribus tres *P1, 2*; IIII *Her*, VI *sP.* conponat *vel* conp̄ *deest T1 (m. prima)*, conponit *Ald.* *l.* 9. alius *sP* alias *L*; alios *Mg.* autem *sP.* dentes *addit Sich.* cum *deest Sich.* sol et semen *P6.* semis *Alt, B, Bb, Ep, Gw, J, L, Mt, P4, 6, Sich, T*, semis (*secundum s erasum*) *H*, semen *P5.* conponat *vel* conp conponit *Ald.*

1 *Cf. L. Baiw. IV, 13.* 2 *Cf. L. Baiw. IV, 14. 15.* 3 *Cf. L. Baiw. IV, 16.*

cf. Pact. Alam. II, 3. 4; L. Alam. LVII, 8–10 supra p. 325 sq.

XI. Si aurem absciderit et eum in aquam impinxerit.

[1] Si aurem eius absciderit*, cum solido et semi conponat.

[2] Si aurem eius transpunxerit, cum I solido conponat.

cf. L. Alam. LVII, 9. 62; L. Sal. XLI, 9 supra p. 326. 328. 334.

Si eum surdaverit[1] vel sic eum plagaverit, ut claudus permaneat[2], quod tautragil[3] vocant, et si in aquam inpinxerit de ripa vel de ponte[4], in istis causis semper IIII sold conponat.

XII. [Si eum occiderit[5]].

cf. L. Alam. LX, 1 supra p. 334.

Si eum occiderit, solvat eum domino suo cum XX sold[6].

*) III sol. *Ald, Jlz, L, Mg, Mt, sP.*

Cap. XI. in duo capita divisum Ep, Gw, T 2 (m. recentior), W; cum capite X. cuniunctum Her. *l.* **1.** XI *deest Alt, Ch, L, P 6, Sich;* VIIII *Gw;* VIIII *corr:* X *Ep;* X *Bb, P 1;* XII *B;* LXXII *Mg, Mt;* [LXX]VIIII *Ald;* LXXXV *(corr.) Ad. Rubrica exstat in Til.* ‖ *l.* **2.** *deest Alt, P 6.* Si] . . i *Ad.* autem *corr:* aurem *H;* aures *Sich.* eius *deest Mg, Mt;* ei *Ag, Ch, Ep, sP.* absciderit] absderit *(corr.) L.* sol et semen *P 5.* cum solido — transpunxerit *(l. 3) desunt L.* cum *deest Sich.* semis *B, Ep, Gw, Mt, Sich.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

l. **3.** *deest Her. hic incipit novum caput numero* X *inscriptum Ep, Gw. (in Ep num.* X *corr:* XI). Si] . . i quis *Alt.* eius *deest Gw, P 2;* aeius *Mt;* ei *Ag, Ep.* transpunexerit *sP;* transpunserit *P 2.* cum *deest Sich.* uno *vel* I *deest sP.* solido uno *P 4.*

l. **4.** *hic incipit novum caput numero* XII *inscriptum T 2 (m. recentior), W.* ei *corr:* eum *P 4;* autem *Ald, Jlz.* exsurdaverit *sP;* exurdaverit *L.* sic] si *Ag, Jlz, Mg, Mt.* eum *deest P 2.* placaverit *sP;* plagât *Ald;* percusserit *Sich.* ut] aut *Ag, sP;* sic ut *Jlz.* claudum *Ag.* permaneant *Ag, P 3;* fiat *Ad.* quod Baioarii táudregil vocant *Sich.* taudragil *H, T 2, W;* taudregilt *sP;* tődregil *Jlz;* tõregil *Ald;* thaudregil *P 3, Til;* tandhregl *Ad;* auregil *Mg, Mt;* tauregel *Her;* taudregil *cett.* *l.* **5.** vocant *deest Ald, Jlz;* vocat *corr:* vocant *L;* vocatur *Ad.* et aut *Mg, Mt* in aqua *Ad, B, Ep, J, Mg, P 1, T 2;* iniqua *sP.* inpixerit eum *Alt;* inpinexerit *Ag, V;* impinxerint eum *Bos;* inpuxerit eum *T 2;* inpunxerit eum *corr:* inpinxerit eum *Gw;* expinexerit *sP;* pinxerit eum *Ad;* detruserit *Sich.* vel de ripa vel de ponte *P 6;* vel ponte *Sich.* semper *deest Ep.* super *Bos.* *l.* **6.** IIII sold *Ad, Ag, Ep, Her, K, Mg, Mt, P 1—3, 5, Sich, sP, Til, V;* eum IIII sold *Bos, Ch;* cum IIII sold *cett.* IIII *deest Ag, P 3.* solidis *vel* sol solidus *J.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. XII. cum cap. XI coniunctum Ad, Mg, Mt, sP. ‖ *l.* **7.** XII *deest Ad, Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P 6, sP;* XI *Bb, Gw, P 1;* Tit. XI *Her;* XIII *B, T 2, W;* LXXX *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* De servo occiso *Her.* *l.* **8.** Si] . . i *Ad, Alt;* si autem *P 3, Til.* hocciderit *P 3;* occidit *Sich.* solvat e. d. suo *desunt sP.* salvat *P 1.* eum *deest Alt.* suo *deest Ald, Jlz.* cum *deest Sich.* solidis XX *P 6;* XX sol *P 5;* XX solidos *P 2;* XXX solidis *Sich;* XX s. conponat *Alt, J, L, sP (L erasum).*

1) *Cf. L. Baiw. IV, 14.* 2) *Cf. L. Baiw. IV, 28; V, 8.* 3) *Vide Glossarium s. h. v. et supra p.* 334, *l.* 2. 21 *sq. et n.* 2. 4) *Cf. L. Baiw. IV, 17.* 5) *Cf. L. Baiw. IV, 29; V, 9; L. Rib. VIII.* Si quis servum interfecerit, XXXVI sol. culpabilis iudicetur. 6) *Eadem compositio L. Baiw. XVIII, 2.*

[VII.]

DE NUPTIIS ET OPERATIONIBUS DIE DOMINICO INLICITIS PROHIBENDIS.

I. [De nuptiis incestis prohibendis[1]. cf. L. Alam. XXXIX.

Nuptias prohibemus incestas. Itaque uxorem habere non liceat socrum, nurum, privignam.

L. Alam. XXXIX. De nuptiis inlicitis. Nuptias prohibemus incestas. Itaque uxorem habere non liceat socrum, norum, priviguam, novercam, filiam fratris, filiam

---

Titulus VII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, K, L, Mg, Mt, P, sP, T, Til, V, W: deest Em, G, S, Vl, cap. IIII etiam Sich. Hic titulus in tres titulos: De nuptiis illicitis Cap. VIII; De operationibus Dominica die illicitis Cap. IX; De liberis ad servitutem non redigendis Cap. X *divisus est Her.*

Rubrica tituli deest Ad, Alt, L, Mt, P6, Sich. l. 2 De nuptiis prohibendis inlicitis *Ch, Ep, J, T1, W;* De nuptiis ilicitis *Her (cf. supra l. 10);* De nuptiis et operationibus inlicitis prohibendis *Til;* De nuptiis ilicitis prohibendis et operationibus diei dominici *Gw;* De nuptiis et operat' die domiñ prohibendis illicitis *T2,* (inlicitis *H*); De nuptiis incestis et operationibus in dominicis diebus prohibendis *Ald, Jlz.* Ne die dominico opera servilia fiant *Sich.* et *deest Ag, Mg.* operationibus *vel* operat' de operibus *Bb.* die dominico *H, P1, 3, 4, sP;* die domino *P2;* die dominicae *V;* diei dominice *K;* die domiñ *T2;* diebus dominicis *B;* dominicis *Mg;* di *Bb;* dicit dominus *Ag.* prohibendis inlicitis *Bb, K, P1, 4;* prohibendis illicitis *B, T2 (cf. etiam supra l. 15);* inlicitis prohibendum *Ag.*

Cap. I. deest Sich. ‖ *l. 4.* I *deest Ald, Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* titulus unicus *He,* cap. I *Bt, P4;* LXXIII *Mg, Mt;* LXXXVI *Ag.* *Rubrica exstat in L, P6, Til.* Ad [illegible] *L.* ‖ *l. 5.* nuptia, *corr.:* nuptias [illegible] nuptias *Alt;* nuptias *sP* [illegible] *Ald,* nuptias *Jlz* [illegible] prohibemus *corr.:* prouthebemus *H;* prohibendis *Ald,* [illegible] incestas prohibemus *B.* incestis *Ald, Jlz;* incertas *Ad, Alt, sP.* itaque [illegible] *Ad* [illegible] *Gw* namque *Bo;* istas quem *Mg, Mt.* uxorem alterius *Bb.* non habere liceat *T2 (m. recentior),* [illegible] habeant *sP;* non liceat habere *B, P6.* habere non licitum [illegible] habere non sit licitum *Jlz.* socram *T1.* norum *L;* nurum, socrum *sP.* provignam *Ag,* [illegible] *H, J, L, T2 (m. prima);* privigna *Mg;* privingnam *Ch,* [illegible] *Jlz,* [illegible] *P3.*

---

1) *Hanc legem (c. 1* [illegible] *3) ex lege* [illegible] *K. Zeumer* 'Neues Archiv' *XXIII, p. 104 sqq., 110 sq.* [illegible] *tempore* [illegible] *(Thassilonis III)* [illegible] *P. Roth,* 'Entstehung der Lex [illegible]', *p. 71;* *J. Merkel, MG. LL. III, p. 229;* [illegible] 'Forschungen zur deutschen Geschichte' *XVI, p. 444 sq.* [illegible] — *Cf. H. Brunner* 'Berliner SB.' *1901, p. 955;* 'DRG.' *I², p. 463, n. 36* (*cf. etiam p. 453, n. 20*); *E. v. Schwind,* 'Neues Archiv' *XXXI, p. 421. 423; XXXIII, p. 689 sqq.;* *A. Hauck,* 'Kirchengeschichte' *II², p. 439, n. 5;* [illegible] *I, 310.*

novercam, filiam fratris, filiam sororis, fratris uxorem, uxoris sororem. Filii fratrum, filii sororum inter se nulla praesumptione iungantur[1].

cf. L. Alam. XXXIX.

II. [Si contra hoc quis gesserit].

Si quis contra haec fecerit, a loci iudicibus separentur[2] et omnes facultates amittat, quas fiscus adquirat[3].

cf. L. Alam. XXXIX.

III. De minoribus personis[1]

Si minores personae sunt quae se inlicita coniunctione polluerunt, careant libertate, servis fiscalibus adgregentur[3].

---

sororis, fratris uxorem, uxoris sororem. Filii fratrum, filii sororum inter se nulla praesumptione iungantur.

Si quis contra haec fecerit, a loci iudicibus separentur[2] et omnes facultates amittat, quas fiscus adquirat.

Si minores personae sunt qui se inlicita coniunctione polluerunt, careant libertatem servis fiscalibus adgreg*andi (Cod. B* 18: adgregentur*)*.

Cap. I || *l.* **1.** innovercam *L;* noverca *Mg, sP;* noveram *P* 3. novercam, filiam sororis, uxorem fratris, filiam fratris *Jlz.* filia fratris *J, sP;* filias fratris *L, P* 6; familiam *(corr:* filiam fratris *V;* filiam familiam fratris *P* 2, 3, 5; *desunt Her.* filiam sororis *desunt Ald, Bb;* filia sororis *sP;* filiam sorores *L;* et filiam sororis *Mg, Mt.* fratris uxore *sP;* uxorem fratris *Ald;* fratres uxorem *L.* uxoris sororem *bis, alterum deletum J;* uxoris sororis *sP.* sororem uxoris *Ald, Jlz;* uxores *(corr:* uxoris*)* sororem *B.* uxorem filii, fratrum filii sororum *P* 4. filias fratrum *Bb;* filia fratrum *K;* filiis fratrum *sP.* filias sororum *Bb;* filiis sororum *sP;* filii sororem *P* 6. || *l.* **2.** inter se *desunt Bos, Ch;* intra se *Her.* nulla inter se praesumptione *Gw.* nullam *Mt, P* 1, m *erasum L.* praesumtione *Mg, sP;* praesumptionem *corr:* praesumptione *L.* iungant *Mg, Mt;* iung̅ *Ep;* iungatur *J;* iungat, *corr:* iungantur *P* 4; ligantur *Her.*

Cap. II. cum cap. I coniunctum Ad, Her; deest Sich. || *l.* **3.** II *deest Ad, Ald, Alt, Her, Jlz, L, P* 6; LXXIIII *Mg, Mt. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* quis] se *P* 6; *deest L.* incesserit *L;* ingesserit *P* 6. || *l.* 4. Si] . . i *Ad.* qui *Gw.* contra *deest B, Gw;* autem *L, P* 6; autem contra *P* 1. haec *Alt, Her, K, P* 1–5, *Til, V; deest L, P* 6; ab eo *Ag;* eos *sP;* has eos *Mg, Mt;* hoc *cett.* fecerint *Gw.* a loci] loci *Ep, H, L, P* 6, *W;* alici *P* 2; alvei *B.* separetur *P* 2, 4. om̅s facultatis *J.* et] ut *sP.* amittat *L, Mt, P* 4, 6; ammittat *sP;* ammittant *Bb;* admittantur *Ep.;* amittant *cett.* fiscum *Ep;* fiscus *P* 1. || *l.* **5.** atquirat *P* 6, *sP;* acquirat *Ald, Jlz, Til, W;* aquirat *Ch.*

Cap. III. cum cap. II coniunctum B, Her; deest Sich. || *l.* **6.** III *deest Alt, B, Gw, Her, Jlz, L, P* 6; LXXV *Mg, Mt;* LXXXIII *Ald;* LXXXVII *Ad. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* de minores personas *P* 6. || *l.* **7.** Si] . . i *Alt;* se *corr:* si *J;* si quis *P* 6, *corr. L.* minoras *J;* minorem *sP.* persona *H, J, T* 1; personas *Ep, P* 6, *corr. L.* sunt personae *Ald, Jlz.* sunt *deest Ep.* qui *sP;* quia *Her.* quae se inlicita *in raso P* 3. inlita *Ep;* inlicite *Ad;* illicita *Her, W.* coniuntione *Mg;* coniuncione *sP;* conpugtione *L;* coniunctionem *Ep.* polluaerunt *L;* polluerint *Gw, Jlz;* polluerit *P* 6; polleverint *Ald;* pulluerint *P* 3; miscuerunt *W.* libertatem *Ag, Alt, Ep, H, J, L, Mg, P* 6, *T, corr:* libertate *V.* servi *Mg, Mt, sP;* et servis *Her, T* 1, 2 *(m. recentior).* || *l.* **8.** fiscabus *J.* adgregentur *vel* aggregentur] adgregantur *Ch, Jlz, P* 3, *corr:* adgregentur *T* 1. adgregatur *Alt, J;* agregentur *sP;* ingregantur *P* 1.

In Ch, Ep, J, T 1, *W sequitur* cap. VII, 5; *in Alt titulus VIII huius editionis.*

1) *Cf. etiam Cod. Theod. III,* 12, 3; *F. K. v. Savigny, 'Geschichte des römischen Rechtes' II, p.* 85. 2) *Cf. Ed. Rothari c.* 185; *L. Visig. III,* 5, 1. 3) *Non concordat cum L. Baiw. II,* 1; *VII,* 5. *Cf. H. Brunner, 'DRG.' I*[2], *p.* **463**, *n.* **36**; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 633 *sq.*

IIII. (De diebus dominicis[1].)

In J. Merkelianae classis I. app. I. cf. Poenit. Theodori I, 11, 1. L. Alam. XXXVIII.

Si quis die dominico operam servilem fecerit liber homo, id est si bovem iunxerit et cum carro ambulaverit, dextrum bovem perdat; si autem secaverit foenum vel colligerit aut messem secaverit aut colligerit vel aliquod opus servile fecerit die

Poenitentiale Theodori I, XI, § 1. Qui opera*ntur* die dominica, *eos Graeci prima vice arguunt, secunda tollunt aliquid ab eis, tertia vice* par*tem* tertia*m* de rebus *eorum aut* vapule*nt vel VII dies poeniteant*[2].

Lex Alam. XXXVIII. Ut die dominico *nemo* opera servile *praesumat* facere, *quia hoc lex prohibuit et sacra scriptura in omnibus testavit. Si quis* servus *in hoc vitio inventus fuerit*, vapuletur *fustibus*. Liber *autem* corripiatur *usque ad tertium. Si autem post tertiam correptionem in hoc vitio inventus fuerit et Deo vacare* die dominico *neglexerit et* opera servile fecerit, *tunc* tertia*m* par*tem* de *hereditatem suam perdat.* Si *autem super haec inventus fuerit, ut die dominico honorem non inpendat et opera servile fecerit,* tunc *coactus et probatus coram comite ubi tunc dux ordinaverit, in servitio tradatur et* qui noluit *Deo vacare, in sempiternum* servus *permaneat.*

Cap. IIII. sequitur in Ep, J, T 1, W post I, 13 nostrae editionis, in Ch post I, 12 nostrae editionis; in Alt post X, 20; hoc loco cett. coniunctum cum cap. I, 13 *Ep. Hic novum titulum distinguit* cap. IX. De operationibus Dominica die illicitis *Her.* *l.* 1 IIII *deest Ad, Alt, Ch, Ep, Jlz, L, P 6;* XIIII *J, T 1, W;* LXXVI *Mg, Mt;* LXXXIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til; in margine:* de diebus dominicis *Alt;* dies Dominica *T 1 (m. recentior).* *l.* 2. Si l . . i *Ad, B.* opera *Ad, Ald, Bos, Ch, Jlz, Mg, sP, T 1;* opus *Bb, P 4, W; in raso T 2.* servilia *Ad, Ald, Bos, Ch, Jlz, T 1;* servile *Bb, Mg, P 4, sP, W; in raso T 2.* facerit *corr:* fecerit *J.* liber homo *desunt Ald, Jlz;* liver homo *sP;* qualibet homo *Mg;* quilibet homo *Mt.* id est si bovem *Ag, Alt, Bos, Gie, Her, K, Mg, Mt, P 1—4, Sich, Til, V;* id est si bobe *sP;* si bovem *cett.* iunxerit bovem *Bb.* iunexerit *Ag;* duxerit *Sich.* *l.* 3. et *deest sP;* aut *Sich.* cum *deest Ald.* carra *Ald, Jlz.* ambulavit liber homo *Ald;* ambulaverit liber homo *Jlz.* dextro bove *L, corr:* dextrum bovem *J;* dextram bovem *W;* dextrum bove *V;* dextrum bobem *sP.* perdat dextrum bovem *Jlz.* secaverit *corr. H;* secaberit *sP;* segaverit *Ep;* siccaverit *Her, Mt;* seclauderet *L;* secuerit *Sich;* sepem clauderet *P 6;* sepem clauderit vel *Ald, Jlz.* foenum, fenum, fęnum. fenum secaverit *Ald, Jlz;* foenum secaverit *Bos.* vel *deest Ald, Jlz, P 6.* vel collegerit aut messem seccaverit aut colligerit *desunt Alt* *l.* 4. colligerit *Bb, P 1—3, sP, V;* collegit *T 2 (m. prima);* colligit *Ad;* colligat *Gie, L, P 6;* collegerit *cett.* aut *bis B.* aut messem s. a. collegerit *desunt Mg, Mt, W.* misses *sP.* segaverit *Ep, H, P 6;* secuerit *Sich;* si caverit *sP;* siccaverit *Her.* aut collegerit *desunt Ald, Jlz, P 4;* vel colligerit *Ad, P 2;* aut colligeri *sP;* aut colligerit *Ag, Bb, Gie, K, V;* et collegerit *Sich;* aut collegeret *corr:* aut collegerit *H;* aut collegerit *cett.* die dominico aut collegerit v. a. o. s. fecerit *Ep.* vel aliquod *Ag, Bb, Gie, Her, Jlz, K, L, Mg, P 1—4, T 2 (m. recentior), Til, V, W;* aliquit *sP;* aliquod *Ald;* vel aliud *Sich;* vel aliquid *cett.* opus *deest Mg, Mt.* die dominico fecerit *Bb, Ch;* fecerit in die dominico *Ad*

1) *Cf. Benedictum Levitam I, 340 qui hoc caput valde mutavit. — Hoc caput quam tempore recentiore legi insertum sit, dubitari nequit; cf. J. Merkel, 'Neues Archiv' XI, p.* 627; *S. Riezler, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XVI, p.* 446. *H. Brunner, 'SB d. Berliner Akademie der Wissenschaften'* 1901, *p.* 954, *n.* 1. *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 434.
2) *H. Wasserschleben, 'Die Bussordnungen der abendländischen Kirche' p.* 195; *cf. etiam p.* 146. 167. 488.

dominico, corripiatur semel vel bis et si non emendaverit, rumpatur dorsus eius L percussionibus. Et si iterum praesumpserit operare die dominico, auferatur de rebus eius tertia pars et si nec sic cessaverit, tunc perdat libertatem suam et sit servus[1] qui noluit in die sancto esse liber.

Servus autem pro tali crimine vapuletur. Et si non emendaverit, manum dextram perdat, quia talis causa vetanda est quae Deum ad iracundiam provocat et exinde flagellamur in frugibus et penuriam patimur.

Et hoc vetandum est in die dominico; et quamvis in itinere positus cum carra vel cum nave, pauset* die dominico usque in secundam feriam. Et si noluerit custodire praeceptum Domini, quia Dominus dixit: Nullum opus servile facias in die

*) pauset id est raste *Gw.*

Cap. IIII. *l.* 1. aut bis *Ag, Mg, Mt;* aut vis *sP;* et bis *Ald;* bis *P* 6 et *bis Sich* et — *desunt sP.* aemendaverit *L.* rompatur *L;* rumpatur *corr:* rumpantur *W.* dorso *J (m. prima), L, P* 2, 3, 6, *T (m. prima), W;* in dorso *Bos, Ch;* dorsus *Gw, K, J (m. recentior), P* 1, *sP, Til, V;* dorsum *cett.* quinquaginta *vel* L] *deest Gw, P* 4, *W.* vel *L, P* 6; ł *Ag, B, H;* id est *Sich;* vel *P* 1. *l.* 2. percussiones *Ald, Bb, Ep, H, J, Jlz, L, T* 2 *(m. prima);* percusso eius *P* 6. si *deest Ag, L* siterum *corr:* si iterum *P* 2. praesumpsit *Ag, Alt, Bb, H, J, Jlz, Mg, T* 2; presupserit *Ald.* operari *Ad, Ald, B, Bb, Ch, Jlz, Mt, Sich, T* 1, *W.* die dominico operare *sP.* dominico corri (corri *deletum*) *T* 2. auferetur *Alt, L, P* 6; offeratur *sP.* ‖ *l.* 3. tertia pars *Ad, Ag, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—4, *Sich, T (m. recentiores), Til, V, W;* tertiam pars *sP;* tertiam partem *cett.* si nec sic *Ald, B, Bos, Ch, Jlz, K, Mg, Mt, P* 2—4, *T* 1, 2 *(m. recentior), Til, V;* si nec sic quidem *Sich;* si nec tunc *Ep, W;* sine *J;* ne si *sP;* et si non *Gw;* et si *sP;* si non *Alt, L, P* 6; si nec *cett.* cesserit *P* 6; cessaverit operari die dominico *Bos, Ch.* tunc *deest P* 4, *W.* livertatem *sP.* et *deest Sich.* sit servus in seculum *Ad;* si serbus *sP;* si servus *Ep, Mg.* *l.* 4 qui] quia *Ad, Ald.* voluit *Ag.* esse in die sancto liber *Mg, Mt.* in die sancto dominico *Gw;* die sancto dominico *Sich;* in die dominico sancto *Ep;* die dominico *H;* in die dom̄ *T* 2; die sancto *Bos, Ch;* in die secundo *Her.* liber esse *Ad, Alt, Ch, Gw, P* 1—4; esse liverum *sP;* liber *Mg, Mt, P* 3.

l. 5. *hic caput distinguunt, numero* IIII *praeposito B, Gw.* Si servus autem *B, Gw, H, J, Mt, P* 6, *T* 2 *m. pr.; lacuna Ep.* autem *deest Ad;* vero *Ald, Jlz.* tale *Ep, H, J, L, sP, T* 2 *(m. prima).* crimine] culpa *Ad, Ald, Bb, Jlz.* vapulet *Ad, Ald, B, Jlz, Sich;* bapuletur *sP.* non *deest P* 2. emendaverit se *Sich.* manum dexteram *Gw, J, L, Mg, Mt, P* 2, 6, *Sich;* m. dextra *Ag;* m. deteram *Ch;* dexteram manum *sP.* dex *lacuna* ia talis *Ep.* *l.* 6 perdax *sP.* qui *L;* qui *corr:* quia *J;* quia *T* 1. causa] culpa *Ald, Jlz.* vetenda *Ald, Ch, J;* vitanda *Jlz.* est *deest B.* quae] qui *Mg, Mt, P* 1; quem *L;* quid *sP.* Deum] Dominum *Bos, Ch.* iracundia *sP;* iracondiam *P* 6. provocant *Ep, J.* *l.* 7. et *deest L, sP.* flagellantur homines *Bos, Ch.* unum ex penuria *L;* penuria *Ald, H, J, sP, T* 2 *(m. pr.);* penuam *corr. m. recentior:* penuriam *Mt.* patiuntur *Bos, Ch.*

l. 8. Et — est] Vetandum quoque est *Sich.* et ideo hoc *Ald, Jlz.* vetandum *Alt, Bb, L (m. prima);* vitandum est *Jlz.* in die dominico — nave] ut si in die dominico in via forte positus cum carro vel navi fuerit *Sich.* ut si quis *Ep;* et si vis *Alt, T* 2 *(m. prima);* et si vis *corr. m. rec.:* et si quis *H;* et si *P* 6; et suis *L;* et quamvis *Ag, K, Mg, Mt, P* 1—4, *T* 1, *Til, V;* quamvis *sP;* et quamvis aliquis *Bos, Ch;* et si quis *cett.* in *deest L.* initinere positus cum *Gw;* in itinere sit positus *T* 1, sit *supra lineam altera manu;* est positus *B* 2; positus *Mt;* positus est *Ad, B;* positus sit *Ald, Jlz.* carro *Ad, B, Mg, Mt, Til, W;* carta *P* 3. *l.* 9. et cum nave *Mg, Mt;* vel nave *Ep;* e. c. navi *P* 2, *sP.* pausset *Ag, J;* non pauset *W.* pauset] positus *sP.* die dominica *desunt sP, Sich.* dominico, *vel* dom. *vel* domc] dominica *Bb, T* 1; do dominicus do dominico *Mg;* dominicus *Mt.* usque — feria] usque ad bis ecclesia dei feria *sP.* secunda feria *Alt, Ch, Ep, H, L, Mt, T* 1 *(m. prima);* II feria *J;* teriam secundam *Sich.* Et si noluerit c. p. Domini] *desunt Ep;* et si praeceptum Domini neglexerit *Sich.* si *deest Her.* *l.* 10. quia] quoniam *Alt;* quare *P* 1; quem *sP;* quo *Sich.* Dominus *deest Sich.* dicit *B;* dicitur *Sich.* nullus *Mt;* nullu *sP.* servile opus *Mg;* opuservile *sP;* opus servile *corr:* opus servilem *J;* opus *Ald, B, Ep, Gw, H, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), W.* fatias *P* 6; facies *Mg;* faciat *Mt;* faciatis *K, L;* facies *T* 2 *(m. recentior).* in die] inde *Ald;* die *Bb.*

1) *Non concordat cum L. Baiw. II, 1 et VII, 5.*

sancto, neque tu neque servus tuus neque ancilla tua neque bos tuus neque asinus tuus neque ullus subiectorum tuorum». Et qui hoc in itinere vel ubicumque observare neglexerit, XII sold condamnetur; et si frequens hoc fecerit, superiori sententiae subiaceat.

In ed. Merkeliana (textus I): VII, 1.

V. [Ut liberum sine mortale crimine non liceat inservire.]

Ut nullum liberum sine mortali crimine liceat inservire nec de hereditate sua expellere [1]; sed liberi qui iustis legibus deserviunt, sine inpedimento hereditates suas possedeant.

Exod. XX, 10. **Non facies** *omne* **opus in** *eo (= septimo die)* **tu** *et filius tuus et filia tua,* **servus tuus** *et* **ancilla tua,** *iumentum tuum et advena qui est intra portas tuas.*

Cap. IIII. ‖ *l.* 1. sancto] dominico sancto *Ep;* dominico *H;* [. . . .]co *W;* dom̄ *T* 2. neque tu — ancilla tua *desunt Ad.* neque servus tuus *desunt K;* neque servus tuus — asinus tuus *desunt Alt.* neque ancilla tua *desunt L, P* 6; nec ancilla tua *sP.* neque ancilla — bos tuus *desunt Mg, Mt.* ‖ *l.* 2. neque bos] ne bos *sP.* seque (*corr:* neque) asinus *L.* nec ullus *Alt.* ullum *Bb, sP;* ullus *Ag, Her, K, Mg, Mt, P* 1–4, *Sich, Til, V, W;* ulla persona *Ad, Ald, Gw, Jlz, T* 2 *(m. recentior);* ulla *cett.* subiuntorum *Ad.* tuorum persona *B.* et qui — neglexerit *desunt Sich.* et *deest Jlz.* qui] quia *Her.* hoc in] in hoc *Mg;* hoc *sP;* in *P* 2, *Her.* itinere suo *Her.* hubicumque *sP.* servare *Ald, Jlz, W;* observare servorum tuorum *P* 4. ‖ *l.* 3. necglexit *sP.* XII sol *Ag, Ald, Her, Jlz, Mg, Mt, sP, P* 1, 2, *Sich, V;* culpabilis XII sol *W;* cum XII sol *cett.* XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* solidis *vel* sol *deest Ch, Ep;* solidorum *W.* condampnetur *Ch, P* 1; condemnetur *Bos, Mt, Til, W;* condempnetur *Ald, Jlz, Mg, P* 2; comp̄demnetur *Ag;* conponat *Ad, B, Gw, L, P* 6, *Sich.* et si frequens — subiaceat *desunt Alt.* fecerit hoc frequenter *Ald, Jlz;* hoc frequenter f. *Bos, Ch, T* 2; frequenter hoc f. *P* 4, *Sich, T* 1; hoc frequens fecerit *P* 2, *W.* subperiori *P* 3; superiore *Ep;* superiora *H, J, T* 2 *(m. prima);* superiorem *L, P* 6; supernae *Sich.* sententia *Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, Mg, P* 3, *T* 1 *(m. prima);* sententiam *L, P* 6. ‖ *l.* 4. subiaceat sententiae *Sich.* hoc iaceat *sP.*

In Alt sequitur cap. XIV, 17 huius editionis; in Ep, J, W cap. II, 1; in Ch cap. I, 13.

Cap. V. post cap. III huius editionis in Ch, Ep, J, T 1, *W; post cap. X tituli XV h. e. in Alt; coniunctum cum cap. IIII Ald; deest Sich. Hic novum titulum distinguit* Cap. X. De liberis ad servitutem non redigendis *inscriptum Her.* ‖ *l.* 5. V. deest *Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* titulus unicus *Her;* IIII *Ch, Ep, J, T* 1, *W;* XIIII *T* 2 *(m. recentior);* LXXVII *Mg, Mt;* LXXXVIII *Ad. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* sine mortale crimine non licet inservire ut liberis *L.* mortali *Til.* ‖ *l.* 6. ut *deest Ald, Jlz;* et *Ad.* nullus *L, P* 3; nulli *Mt;* ullum *Ald.* liverum *sP.* liceat sine mortali crimine *Ag, Mg, Mt (Ag:* mortale*).* mortale *Ag, Ep, sP.* crimen *Ep, P* 3, 5, *V;* crimine criminis (criminis *erasum) L;* criminae *Ad;* criminem *sP.* in inservire *Her;* inservile *sP.* neque *Jlz, P* 4. de *deest Her, P* 6. hereditate tua *(corr:* sua*) L;* hereditates suas *sP;* hereditatem suam *Ep;* hereditate *Ad.* ‖ *l.* 7. sed liberi q. i. l. deserviunt *desunt B.* sed] si *L, P* 6. liberi *deest Ald;* liveri *sP.* iustus *L;* in iustis *P* 4; in istis *Bb.* deservi unt *corr:* deservi serviunt *Alt.* hereditates suas *Alt, B, Gw, Her, K, P* 1, 3–5, *T* 2 *(m. recentior), Til, V, W;* hereditatis suas *Ag;* hereditates sua *sP;* hereditatis suae *Bos, Ch, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* hereditatem suam *Ald, Bb, Jlz, Mg, Mt;* hereditatem *Ad;* hereditates *P* 2. ‖ *l.* 8. possedeant *H, Til, V;* possideat *Ep, P* 6, *sP;* possideat *(corr:* possideant*) L;* possideat libertatem *Bos, Ch;* possideant libertatem *T* 1; possideant *cett.*

1) *Cf. L. Baiw. II, 1. — Huic legi — cum capp. I, 10; VII, 2. 4, IX, 4. 9. 20 non concordanti — derogant decretorum Neuchingensium (infra n° IV) capp.* 14. 17. *H. Brunner,* 'DRG.' I², *p.* 462, *n.* 36, *II*¹, *p.* 157 *sq. n.* 1; *E. v. Schwind,* 'Neues Archiv' XXXIII, *p.* 632 *sqq.*; *O. Gierke,* 'Schuld und Haftung' *p.* 174; *H. Planitz,* 'Die Vermögensvollstreckung im deutschen mittelalterlichen Recht' *p.* 147.

Quamvis pauper sit, tamen libertatem suam non perdat nec hereditatem suam, nisi ex spontanea voluntate alicui tradere voluerit; hoc potestatem habeat faciendi.

Qui contra hoc* praeceptum fecerit, sive dux sive iudex sive aliqua persona, cognoscat se contra legem fecisse, LX sold** sit culpabilis in publico, et liberum quem servitio obpresserit, vel hereditatem tulit, ad pristinam libertatem restituat et res eius reddat quas iniuste abstulit, et alias similes restituat et cum XL sold conponat illi homini quem contra legem inservivit.

* *In T 1 glossa s. XV add:* Duces non tantae libertatis.
** LX sol. *Alt, Her, K, Mt, P* 1, 4, *sP*; LX *corr:* XL *V*.

Cap. VII. ‖ *l.* **1.** quamvis] quam *L, P* 6. pauperes sint *T* 2 *(m. recentior)*. livertatem suam *sP;* suam libertatem *Bb*. non *deest Ad, P* 2. perdant *T* 2; perdat *deest Ad*. de hereditatem suam *P* 2; hreditatem suam *Ald;* h. s. non perdat *Ep, sP*. ‖ *l.* **2.** suam *supra lineam altera manu P* 5. nisi *corr. L;* nisi si *P* 2, *V*. ex *deest Ad, Ep;* si *P* 1, 2, *Til;* se *Bos*. spontanea ‖ tanea *Alt;* spontaneam *Ag;* pontanea *J, L, Mt, P* 6, *sP;* expontanea *P* 1, 3, 5 *corr:* ex spontanea *P* 5. voluntate spontanea *Ald*. voluntate *deest Alt;* voluntatem *Mg, sP;* voluntate sua *Bb*. se *addit Her*. tradere alicui *Bb, Gw* voluit *Ad;* velit *Bb;* voluerint *T* 2. hanc *T* 2. potestate *Ald, P* 6. habeat *deest Ch, H, L, P* 6 habent facicendi *T* 2; habeat faciendum *Mt, sP;* habeat facienti *P* 3; facienda *corr:* faciendam *L;* fatienda *P* 6; habeat *W;* habendi *Ep*.

l. **4.** contra *deest Ep*. hanc *corr:* hunc *L*. praeceptum hec (hec *deletum*) *Ald*. fecerit praeceptum *P* 4; hoc praeceptum contra fecerit *Ep*. sive dux sive comes *Mg, Mt;* sive dux sive rex *Ad;* sive dux *Ep, P* 4. persona aliqua *P* 4. *l.* **5.** se cognoscat *Jlz;* agnoscat se *P* 6, *Til;* co_noscat *P* 4. fecisset *sP*. LX *Alt, Her, K, Mt, P* 1, 4, *sP;* LX *corr:* XL *V;* et XL *Jlz;* XL *cet*. solidorum *Ad, Ald, B, Gw, W*. culpavilis *sP;* cul *L*. puplico *Ald, P* 3; publice *sP*. et si liberum *P* 6; et liverum *sP*. *l.* **6.** qui *P* 1, 6; que *sP;* que *corr:* quem *L*. in servitio *Ad, Ald, Bos, Gw, H, Jlz, L, Mg, T;* in semucio *Ch;* servitium *Ep;* in servitium *Alt, Mt, P* 6. oppresserit servitio *P* 2. obpressit (oppressit) *Alt, Ch, Gw, Jlz;* obpresit *Ald;* obpresserat *Ad, P* 4; ob *Mg, Mt*. vel hereditatem — reddat *desunt Mg, Mt*. vel *deest P* 6. tullit *sP;* tulerit *H, T* 2. ad pristinam] apristinam *P* 1. livertatem *sP*. restituut *corr:* restituat *P* 4. ‖ *l.* **7.** reddat] restituat *Ad*. quas iniuste — restituat et] et alia similia quod *[deest Mg, Mt;* quae *Ad, Bos, Ch, W]* iniuste abstulit *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T, W*. similia his *W*. iniuste *m. recentior Ch;* iuste *Mg* et aut *Her*. et alias — inservivit] et conponat illi XL 1. *deest, forsitan abscisum Alt*. alias *deest sP*. similis *sP*. et cum *Bb*. cum *deest Mg, Mt, P* 1, 3. solidos *H*. ‖ *l.* **8.** conponat *vel* conp̄] conponit *Ald*. illi homini *desunt Ad, B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 2 *m. prima, W*. homini *deest Bos, Ch, T* 1; hominem *sP*. quem] cui *Ep, Mg, Mt;* qui *Her, P* 2. legem *in margine Bb;* lem *P* 3. inserviunt *L, Mg, Mt,, P* 6.

In Alt sequitur cap. X, 1 huius editionis.

[VIII.]

DE UXORIBUS ET CAUSIS, QUAE SEPE CONTINGUNT.

I. [Si cum uxore alterius quis concubuerit[1].]

Si quis cum uxore alterius concubuerit libera, conponat hoc marito eius cum suo uueregeldo[2], id est CLX sold.

Si quis cum uxore alterius concubuerit libera, si repertus fuerit, cum werageldo[2] illius uxoris[3] contra maritum conponat.

Et si in lecto cum illa interfectus fuerit, pro ipsa conpositione quam debuit solvere marito eius, in suo scelere iaceat sine vindicta[4].

Titulus VIII.* *Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P 1—6, sP, Sich, T, Til, V; capp I—VII in *W; titulus deest Em, G, S, Vl.*

Rubrica tituli deest Ad, Alt; VIII *deest P 5.* ‖ *l.* **2.** de uxoribus, viduis et ancillis atque virginibus *(coniunctum cum cap. VII, 5) Ald;* de uxoribus virginibus viduis et ancillis *Jlz;* de uxoribus et adulteriis *Sich.* — et earum causis *Bos, Ch, J, T 1;* et eorum causis *Bb;* et causis earum *H, T 2.* — quae saepe contingunt *desunt H.*

Cap. I. l. **3.** I *deest Alt, L, P 6, sP, Sich, T 2 (m. prima);* cap I *Bb;* Tit. I *Her;* LXXVIII *Mg, Mt;* [LXXX]V *Ald;* LXXXVIIII *Ad;* LXXXXIII *Jlz. Rubrica exstat Her, Til.* — si quis cum **alterius uxore concubuerit** *Her.* ‖ *l.* **4.** cum ***deest Bb, Her.*** — uxorem *Bb, Her.* — **alterius] alius** *Her.* — cucunberit *sP.* — libera *deest Sich;* liberam *Bb, Her;* livera *sP;* liberi *H;* velliberet *P 6.* — *l.* 5—7. ***textus I Ag, Her, K, L, Mg, Mt, P 1—5, sP, Sich, Til, V; textus II cett;*** cum — conponat *erasa T 2 m. prima;* si repertus fuerit conponat hoc marito eius cum suo weregeldo id est CLX sol *T 2 m. recentior.* — se repertus *Lind.* — hoc *deest Sich.* — maritum *Sich.* — eius] ei eius *Ag.* — werageldo *Ad (corr.), Alt, Bb, Ch, H, J, T 1;* werageld *Bos;* weregeldo *Ag, B, Gw, Her, K, P 1, 5, T 2 (m. recentior), V, W,* weredeldo, *corr.* weregildo *L;* weregildo *Ep, P 2, 4, Sich;* uueregild *sP;* waregeldo *P 3, Til;* wergeldo *Ald, Jlz;* widrigilt *Mt;* widriglit *Mg;* wredregildo *P 6;* widrigildo *Lind.* — illius] ipsius *Bb.* — uxorem *Ald, Jlz.* — id est cum CLX solidis *Ag;* id est CXL sol *P 2, 4, Sich;* regi id est cum CXL sol *Mg, Mt.*

l. 8. et *in raso T 2.* — cum *deest Mg, Mt.* — illa *deest Mg, Mt, P 2;* ea *P 4.* — interfectos *corr.* interfectus *Mt.* — et pro *Mg, Mt, P 6;* propter *Bos, Ch, T 1;* post *Bb.* — ipsam *Ad, Bb, Bos, Ch, J, P 6, T 1;* ipsam (m *erasum*) *L.* — compositionem *Alt, Bb, Bos, Ch, J, P 6, T 1;* conpositio *sP;* conpusicione *corr.;* conposicione *H;* conpositione *cett.* — quod *Alt, Ch, Ep, H, J, L, T;* quam quod *Ad;* quem *Ag, sP.* — solvere, sori *et lacuna trium litterarum W.* — solvere debuit *Sich.* — marito] *H.* marito eius solvere *P 2;* solvere, marito eius solvat *B.* — scelera *Alt, J,* scelere *Jlz.* — iacet *Alt.* iacet *P 5.* — vindicte *Ch, J;* uinedicta *P 2.*

1) *Cf. L. Sal. XXV.* 2) *Cf. Glossarium et D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII p. 38 sqq.* 3) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II[2] § 142, 2.* 4) *H. Siegel, 'Geschichte des deutschen Gerichtsverfahrens' I, p. 86, n. 20; H. Scherer, 'Die Klage gegen den toten Mann' p. 111—176, n. 2.*

Et si in lectum calcaverit uno pede et prohibetur a mulieri et amplius nihil fecerit, cum XII solidis conponat, eo quod iniuste in extraneum calcavit thorum*.

II. [De servis qui hoc commiserint.]

Si servus hoc fecerit et interfectus cum libera in extraneo fuerit thoro**, XX*** sold in suo damno minuetur ipsius coniugis ueragelt; cetera vero quae remanent, dominus eius cogatur solvere, usque dum repletus fuerit numerus sceleris conpositionis.

Et si ille servus evaderit et interfectus non fuerit, sed tamen crimine devictus, dominus vero eius reddat eum illi cuius uxorem maculavit pro XX sold; cetera vero per omnia impleat pro eo, quod servo suo disciplinam minime inposuit.

*) thronum *Ag*, *L*, *P* 6.

**) throno *P* 6; trono *L*.

***) XXX sol. *L*, *P* 6; XL sol. *Gw*.

Cap. I. *l.* **1.** et si_ rate *Alt*; quod si *Sich*; et, *supra lineam*: si *Ep*. lecto *B* 1, *Ep*, *Her*, *L*, *Mg*, *Mt*, *P* 3, 6, *sP*, *Til*; lectum *cett*. cum uno pede *P* 2; uno *Jlz*. prohibitur *Ald*, *Bb*, *Jlz*; prohibeatur *Her*; prohibetis *corr*: prohibitur *J*; prohibetur habetur (habetur *deletum*) *sP*; prohibitus *Alt*, *Ch*, *H*, *L*, *P* 4, *T* 1, 2 *m. prima*, *W*; proibitus *Ep*, *P* 6; prohibitus fuerit (f. *supra lineam*) *T* 2 *m. recentior*; prohibitus est *Ad*, *B*, *Gw*; prohibitus sit *L*; maliere *corr*: muliere *J*; mulieri *Ep*. et *deest Jlz*, *W*. nichil *vel* nihil nihil amplius *Sich*. refecerit *L*, *P* 6. XII[ta] *T* 1 (*m. recentior*); XV *Ald* (*cf. p.* 185, *l.* 31), *J*; conponat *vel* conp] conponit *Ald*. et quod *Alt*. iniuste *deest Bb*. in *deest P* 1, *Sich* extraneo *Mg*; extranea *Ep*; extraneam *Bb*, *Ch*, *J*, *P* 3, 4, *T* 1, 2. calcavit *corr*. *P* 2; calcaverit *Ald*, *sP* thorum *corr*. *Mt*; horum *Ep*; thronum *Ag*, *L*, *P* 6; throsum *sP*; thorum *cett*.

Cap. II. *l.* **3.** II *deest Alt*, *Jlz*, *L*, *P* 6, *Sich*; Tit. II *Her*; II, III *B*; LXXVIIII *Mt*; LXXX_VI *Ald*; LXXXVIIII *Mg*; XC *Ad*. *Rubrica exstat in Her*, *L*, *P* 6, *Til*. servo *Her*, *P* 6; his *L*. qui hoc commiserint] adultero *Her*. commiserit *P* 6; commiserint *L*. *l.* **4.** quis servus (quis *deletum*) *P* 2; serbus *sP*. et *deest sP*. cum *deest Mg*, *Mt*. fuerit cum libera i. e. thoro *Gw*. extranea *Ag*, *Alt*, *Ch*, *Ep*, *H*, *J*, *L* (*m. prima*), *P* 4, 6, *T* 2; extranea *corr*: extraneo *T* 1. fuerit] fuit *P* 1; fecerit *P* 2. *l.* **5.** in XX sol *Ag*, *Mg*, *Mt*; cum XX sol *sP*; solidos *W*. damno *vel* dampno. minuatur *P* 6, *Sich*, *W*; minetur *B*. ipsius] eius *Sich*. coniux *Mg*, *Mt*; cuius *sP*; coniugi *Ald*, *Jlz*; coniugii *Sich*. weregeldi coniugies *Bb*. weregeldo *Bos*, weregeldi *Bb*, *H*, *T* 2, *W*; weragelti *T* 1; ueragaldi *Ad*; wergeldi *Ald*, *Jlz*; wergeldo *Ch*; weregelt *Her*, *L*, *P* 5; weregeheld *Ag*; weregildi *Ep*; ueregeldum *Gw*; weregiido *Sich*; ueregild *sP*, *P* 4; werageit *K*, *P* 1, 2, *V*; werageldi *Alt*; widrigeld *Mt*; weragelti *T* 1; widriglid *Mg*; wedregild *P* 6; waregelt *P* 3; waregeldus *Til*; weragaldidun *Ad*. werageltidun *B*. coetera *B*; caetere *Sich*; contera *sP*. quem *Ep*. *l.* **6** remanent (*secundum* n *deletum*) *P* 1. eius *deest Ep*, *Gw*. cogantur *sP*; hic agatur *L*. exsolvere *Ch*, *P* 6, *T* 1. repelletus *sP*; repulsus *Ad*. numerus_ num *Ep*, *H*; nom *P* 6. sceleris *deest Ad*; sceleri *Mt*; scelere *Mg*; sceleratae *Her*. *l.* **7.** compositione *Gw*, *P* 6; compositioni *B* 1, *Bb*, *L*, *W*; conps *Ep*; comps *Ag*; conpusciones *corr*: conposicionis *H*; cum praesunt *Mg*, *Mt*.

l. **8.** Et si quodsi *Sich*. si *deest Mg*, *Mt*. evaserit *Ad*, *Ald*, *B* 1, *Ep*, *Gw*, *Her*, *Jlz*, *P* 2, 4, *Sich*, *T* 2 (*m. recentior*), *W*; evadit *Bos*; evenerit *Ag*. et *deest Mg*, *Mt*. set *sP*. tamen *Sich* *deest Ag*. criminum *Mg*, *Mt*; criminis *Sich*; crim *Ag*. convictus *Sich*. *l.* **9.** vero *deest P* 4, *Sich*; vos *L*. eius vero *sP*. eum reddat *Sich*. eum *deest Mt*; eo *sP*. illius *Mt*. cui *sP*. maculavit (eu *erasa*) *Ep*; tulit, *et supra lineam* maculavit *P* 4. contaminavit *Sich*. per *Alt*, *H*, *L*, *P* 1, 6. sol solvat *L*. coetera *B*; ceteri *sP*. *l.* **10.** per omnia (per *supra lineam*) *Ad*; omnia *Ald*; omnia per *P* 4. impleta *Mg*, *Mt*. pro quo *Bb*, *Ep*, *Gw*, *H*, *J*, *L*, *P* 6; pro quod *T* 2 (*m. prima*); pro eo quod *cett*. servo *bis Bb*; servos *Ag*. suos *Ag*. discipline *sP*; disciplinem *corr*: disciplinam *H*. menime *sP*; minimam *H*, *T* 2 (*m. prima*). posuit *H*, *T* 2 (*m. prima*).

III. [Si propter libidinem manum iniecerit. cf. L. Alam. LVI, 1.

Si quis propter libidinem liberae manum iniecerit [1] aut virgini seu uxori alterius, quod Baiuuarii horcrift [2] vocant, cum VI solidis conponat.

IIII. [Si indumenta super genicula elevaverit. cf. L. Alam. LVI, 1.

Si indumenta super genucula elevaverit, quod himilzorun [3] vocant, cum XII solidis conponat.

L. Alam. LVI, 1. Si quis libera femina virgo vadit in itinere suo inter duas villas et obviavit eam aliquis et per raptum denudat caput eius, cum VI solidis conponat.

Et si *eius vestimenta* levaverit, *usque ad* genucula *denudet, cum VI solidis conponat.*

Et si *eam denudaverit, usque genitalia eius appareant vel posteriora,* cum XII *solidis* comp.

Cap. III. *l.* 1. III *deest Alt, Jlz, L, P6, Sich;* Tit. III *Her;* IIII *B,* LXXX *Mg, Mt;* [LXXX VII *Ald;* XCI *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* Si Qui *Her.* libitem *L.* ingecerit *L.* *l.* 2. Si . i *Alt.* quis *deest Mg, Mt, P6, sP.* luvidinem *sP,* libidem *P6.* liberae *deest L;* libera *P6;* livera *sP,* liberam *Bb;* liberum *Mg, Mt.* manum *P5;* manu *sP;* manus *B;* manum *Sich.* inihiecerit *sP;* miacerit *Ep;* ancerit *V.* virginem *Bb, sP;* virginis *Ep, Mg;* virgini *P1;* vir virgini *P2.* seu aut *B, Bb, Jlz;* cum *Mg.* uxore *Mg;* uxorem *Bb, Mt;* uxoris *sP* *l.* 3. alter *P2.* baiuuari *P2, 4;* baiuarii *Ep, sP, W; deest Ald, Jlz;* baiuuari *P2, 4, 5;* bauuarii *B, Gw, K;* bauuari *Alt;* bauuuarii *P6;* baioarii *Ch, Her, P1, Sich, T1;* baiouarii *H, Mg, Mt, T2;* baiouuarii *Ad, Bb, P3;* baiuari *Ag;* bacuarii *L;* paiuuuarii *J.* horcrift *Ep, K, P1, 3, 5, T1, Til, V, W;* horgrif *Alt,* horicrif, (i *erasum*) *J;* horecrit *Bb,* horeriet *L;* hoorerıet *P6,* huorerif *T2;* huorgrif *Gw;* horchrift *Ad;* hörerift *Ch, H;* hortchritt *Her, Mt;* hortchrist *Mg;* hort:scrift *sP,* hörgrif *Ald;* hārgrif *Jlz;* horchrist ! *P2,* hörchrist *Bos;* hortcrist *Ep;* hortriest *Ag,* horuuerift *P4;* hoerhiet *Laud;* horcrist *vel Thoanas Bal;* hūorerist *B;* hurer ist *Sich.* dicunt *Bb, Bos, Ch.* cum *deest Sich.* conponat *vel* comp.] conponint *Ald.*

Cap. IIII. cum capite III coniunctum Ald. *l.* 4. IIII *deest Ald, Alt, Jlz, L, P6, Sich;* V *B;* Tit. V *Her;* LXXXI *Mg, Mt;* XCII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* si i. genus suae levaverit supra *L.* genuculum *P6;* genua *Her.* *l.* 5. Si . i *Alt.* si indumenta *desunt Ald.* indumentum *Ep.* genucula *Ag, Her, Mg, Mt, P1–5, sP, V;* genucla *K;* gemcula *Sich;* genunculos *Bb;* genuclos *Alt, H, J, T1, W,* genuculos *Ch, P6;* genuclos *T2 (m. prima);* genuclaus *L.* genules *Bos,* iunuclis *Ep;* genua *Ad, Ald, B1, Gw, Jlz, T2 (m. recentior).* levaverit *Ag, Gw, Mg, sP, T2 m. recentior), Sich.* elevaverin *W.* quod *deest Her.* quod – vocant *desunt Sich.* himilzorum *Alt, H, K, P6, T2,* himilzorunga *Ep, J;* himilzorun *B, Gw, P3, 5, T1, Til, V, W,* hilmilzorun *P2;* hhimilzorum *sP;* himilzoron *Her.* himizorun *Bb;* himilzoron *Ald, Her, Jlz, L, P1;* himilzon *P4;* hilmizorum *Ag;* himilzorn *Ad;* himilzon *Ch;* himithorn *Bos;* nihilzorum *Mg, Mt.* quod himilzorun vocant *desunt Sich.* cum *deest Sich.* XV solidis *Ald (cf. p. 185, l. 31).*

1) *Cf. L. Sal. XX, LXXVI, 1. 2.* 2) huor, hôr = *fornicatio, adulterium, libido (E. G. Graff, 'Sprachschatz' IV, 1010) et* grift *germ. 'greifen, umfassen'. (Lexer, 'Mhd. Wörterbuch' I, p. 1084);* huorcrift *quod dicimus 'unzüchtiges Angreifen', 'Griff an die Waden unter die Kleider'. Cf. W. E. Wilda, 'Das Strafrecht der Germanen' p. 809, n. 3; H. Brunner, 'DRG.' II[1], p. 563; D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p. 440; Th. v. Grienberger, 'Mittheilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung' XXXV, p. 157.* 3) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II[1], p. 563; D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p. 439; vide Glossarium s. h. v.; Th. v. Grienberger l. l. p. 157 sq.*

V. [De discriminalibus reiectis.

Si autem discriminalia[1] eicerit de capite, quod uualcuurf[2] dicunt, vel virgini libidinose crines de capite extraxerit, cum XII*) solidis conponat.

VI. [De raptu virginum[3].]

cf. L. Alam. LIII, 1.

Si quis virginem rapuerit contra ipsius voluntatem et parentum eius, cum XL**) solidis conponat, et alios XL cogatur in fisco.

VII. Si quis viduam rapuerit[3].]

Si autem viduam rapuerit quae coacta ex tecto egreditur, propter orfanorum

*) XV solidis *Ep.*
**) XII solidis *Her, sP.*

L. Alam. LIII. 1. Si quis *filiam alterius non sponsatam acceperit sibi ad uxorem, si pater eius eam requirit, reddat eam et* cum XL solidis *eam* conponat.

Cap. V. deest K, L; deest hoc loco et capiti VIII, 17 postpositum atque coniunctum sP (cf. infra p. 361, l. 25). coniunctum cum cap. IIII Ag, Mg, Mt. ‖ *l.* **1.** V *deest Ag, Alt, Jlz, Mg, Mt, P6, sP, Sich;* Tit. V *Her;* VI *B;* [LXXX]VIII *Ald;* XCIII *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* *l.* **2.** Si . . i *Alt.* aut *Gw:* quis *Ep.* discriminialia *P2;* disciminalia *P1;* discrimalia *P6;* decriminalia *Ep.* in discriminalia *H, T2 (m. prima);* crinalia *Mg.* eicerit *V;* eiecerit *cett.* de capite eiecerit *P2, Sich.* quod *deest Ag, Til;* quol *Mt.* uualcuurf *J;* watuurf *Alt, Ch;* waturf *Bos;* uualtuurf *Ag, H, P3, T2 (m. prima), W, (l erasum) T1;* waltwoft *Til;* uualuurf *(una littera erasa) Ep.* uualtuurfd *P1;* uualtuuerf *Bb;* uualtuurf *P4, 5, V;* uualtuurst *P2, 4;* uualuurf *Ag, sP;* uultuurt *Her, P1;* uuatuurst *Sich;* ualfur *Mt;* falfurf *corr:* valfurf *Mg;* wultworf *Lind;* pantuurf(!) *Ad, B, Gw, T2 (m. recentiore);* pantwarf *Ald;* pantwars *Jlz.* dicant *B1;* vocant *Ag, Mg, Mt.* virgine *Ag, Bb, Mg, Mt, P6;* virginae *P5.* *l.* **3.** libidinose *Gw, Her;* libidinose *supra lineam H;* libidonose *corr:* libidinose *P2;* libidinosae *P5;* libidos *Mg* libido sed *Mt.* crinis *Ag, Mg, Mt;* criminis *P4* extraxerit de capite *Ald, Jlz.* detraxerit *Ad, Alt, B, Gw;* traxerit *H, Mg, Mt, Sich, T2;* retraxerit *Ep.* cum *deest Mg, Mt, Sich.* XV solidis *Ald (cf. p. 185, l. 31).* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. VI. ‖ *l.* **4.** VI *deest Alt, Jlz, L, P6, Sich;* V *Ag, sP;* Tit. VI *Her;* VII *B;* LXXXII *Mg, Mt;* [LXXX]VIIII *Ald;* XCIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* raptore *P6;* raptione *L.* *l.* **5.** rapuaerit *corr:* rapuerit *L.* et *deest Sich.* parentibus *Sich.* illius *Ad;* eius *P2* cum *deest Mg, Mt, Sich.* *l.* **6.** conponat *vel* conp̄] conponit *Ald* alius *sP, P1;* alias *Alt* cogatur in *desunt Sich* fisco] *add:* persolvere *Ch, T1;* exsolvere *Ald, Jlz;* solvere *W;* inferat *Sich.*

Cap. VII. *l.* **7.** VII *deest Alt, Jlz, L, P6, Sich;* VI *Ag, sP;* Tit. VII *Her;* VIII *B;* LXXXIII *Mg, Mt;* LXXXX *Ald;* XCV *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* *l.* **8.** Si] . . i *Alt* viduam *deest W;* vidua *Ag, Ep.* rapuerit viduam *Ad.* rapuaerit *L;* rapuerit *in raso P3.* qui *Ep, J.* quem *sP.* quacta (qua *in rasura) H;* acta *corr:* coacta *T2* ex tecto — orfanorum *desunt Alt.* tieto *sP.* aegreditur *L;* egriditur *P6;* egredietur *sP.* propter *deest Til* orphanorum *Gw, Jlz, P4, T2, Til;* orphanos *Sich.* horti in horum *Mg, Mt*

1) Discriminalia capitis mulierum *(secundum Isidori Etymol. XIX, 31 § 8)* sunt vocata ex eo, quod caput auro discernunt. — *In glossis theotiscis* discriminalia *dicuntur* undirbant, underbant, enderbant, *capitis virginalis aureum ornamentum; cf. Graff, 'Sprachschatz' III, 137; I. Merkel, MG. LL. III, p. 299, n. 27.* 2) Walewurf = *eiectio discriminalium, 'Herunterreissen des Haargebändes, Auflösen der Haartracht'; cf. D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p. 614 sqq., H. Brunner, 'DRG.' II[1], p. 563.* 3) *Cf. L. Sal. XIII. — W. E. Wilda, 'Das Strafrecht der Germanen', p. 836; H. Brunner, 'DRG.' II[1], 668.*

et propriae penuriae rebus, cum LXXX sold conponat et XL cogatur* in fisco, quia vetanda est talis praesumptio, et eius defensio in Deo et in duce atque iudicibus debet consistere.

VIII. [De fornicatione cum libera.]

Si quis cum libera per consensum ipsius fornicaverit[1] et nolet eam in coniugium sociare: cum XII sold conponat, quia nondum sponsata nec a parentibus sociata sed in sua libidine maculata.

VIIII. [Si servus cum libera fornicaverit.]

Si servus cum libera fornicaverit et hoc repertum fuerit, ille cuius servus est, reddat illum parentibus eius ad poenam quam meruit, luendam vel ad inter-

*) LXL sol. *Ad, Ag, Alt, B, Bb, Ep, H, K, Mt, P* 1—4, *sP, T* 2, *V, W*.

L. Alam. LVI, 1. Si *autem* cum ea (= libera) fornicaverit *contra voluntatem eius*, XL solidis conponat.

Cap. VII. *l.* 1. propria *T* 2 *m. prima;* propriam *Her, Sich;* pro *Til* penuri *Mg, Mt;* pecuniae *Ag, P* 1; periurie *sP;* penuria *H, T* 2 *m. prima;* penuriam *Her, Sich.* rebus *deest Sich;* res *Ad, Ald, B, Ch, Gw, Jlz, W;* rerum *Her;* rebus *Til.* cum *deest P* 6, *Sich.* LXX *corr:* LXXX *Gw;* XXX^ta *Mg, Mt.* solidis *deest B, P* 6, *sP.* conponat *vel* conp̄ componet *Ch;* conponit *Ald.* XL sol. *L, P* 6; LX *cett.* cogatur *deest L, P* 6, *Sich;* coagatur *H.* in fisco persolvere *Ald, Jlz:* in fisco solvere *W;* fisco inferat *cetera desunt usque ad finem capitis Sich.* *l.* 2. quia quare *T* 1; quae *L.* quia — praesumptio *desunt Mt.* vetandanda *P* 6; vitanda *Ald, Alt, Jlz, K, P* 1—3, *Til, V, W;* talis *supra lineam H.* talis praesumtio et *hic explicit W.* presumtio *sP* in deum *H, T* 2 *(m. prima).* in duci *Mg.* adque *sP;* et *Gw.* *l.* 3. indiicibus *Ep;* in iudicibus *Ag, Bos, Her, K, P* 1—3. 5. *sP;* in ducibus *Ad, Mg;* ducibus *Mt;* in iudicibus *P* 4. *Til, V;* iudicibus *cett.* debet *deest Bb.* consistera *Ag;* constare *Ad.*

Cap. VIII deest W. *l.* 4. VIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* VII *Ag, sP;* Tit. VII *Her;* VIIII *B, Ch;* LXXXIIII *Mg, Mt;* LXXXXII *Ald;* XCVI *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* *l.* 5. Si ... *Alt.* cum *supra lineam H.* livera *sP.* cum *Alt, B* 1, *Gw, L, P* 6, *V;* per *cett.* consensu *Alt, B* 1, *Ep, Gw, J, L, P* 6, *T* 1. concessum *sP.* illius *Ad;* eius *Bos, Ch.* fornicatur *Ald, Jlz;* fornicata fuerit *Sich.* nollet *Alt, Ep, H, K, Mg, Mt, T* 1, *T* 2 *(m. prima), Til;* nolit *Ad, B, Gw, P* 4. noluerit *T* 2 *(m. recentior), Sich;* non vult *Ald, Ch, Jlz,* nolet *cett.* eam sibi *Ch;* ea *Sich;* ei *T* 2 *(m. recentior).* in coniugium *Alt, B, Her, K, P* 1—5, *sP, Til, V;* in congium *corr.* in coniugium *L;* in coniugi *H;* in coniugem *Sich;* in iugio *Ald;* in coniugio *cett.* *l.* 6. sotiare *Ep, P* 1; sociari *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T;* sotiari *Ch;* accipere *Sich.* cum *deest Sich.* XV solidis *Ald* (cf. p. 185, l. 31). solidis *vel* sol. *deest Ep.* conponat *vel* conp. conponit *Ald;* *cetera desunt usque ad finem capitis Sich.* quia qui *L;* quae *T* 2 *(m. prima);* quare *T* 1. non dum non *Ald, Mg, Mt.* sponsata est *Gw*, sponsata *Ep, P* 2—4, *V.* sponsam *P* 1; sponsa *Ad;* desponsata *Ald, Jlz,* est desponsata *Ch, T* 1. cum desponsata *Mg*, cum disponsata *Mt;* spontanea *Her, K.* nec apparentibus *Mg, Mt.* sociata *vel* sotiata. set *sP.* *l.* 7. lividinem *sP.* libidine *corr. Alt.* maculata est *Ad, Ald, B, Gw, Her, Jlz.*

Cap. VIIII. deest Sich, W. *l.* 8. VIIII *deest Ad, Alt, Jlz, L, P* 6. VIII *Ag, sP.* Tit. IX *Her;* X *B;* LXXXV *Mg, Mt;* LXXXXIII *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* *l.* 9. Si ... *Ad, Alt;* quis servus *Alt;* serbus *sP.* livera *sP.* fornicatur *Ald, Jlz,* furaverit *P* 3. fuerit *deest P* 4. illi *Mg.* serui' *Ald.* *l.* 10. illum *deest J;* eum *B, Mg, Mt.* eius suis *Ag, B, J, Mg, Mt.* ipsius *sP.* penam, poenam, penam. quae *L, P* 6; quem *Ep;* qui *Ag*, quia *K, P* 2. 3. 5. *sP, V.* luendum *sP.* vel multum *sP.* ad *supra lineam J; deest Ag, Mg, Mt.* interficiendum *T* 2 *(m. prior).*

1) *Cf. L. Sal.* XXV, 2; *W. E. Wilda, 'Strafrecht'* p. 814; *H. Brunner, 'DRG.'* II, p. 660 sq.

ficiendum[1]; et amplius nihil cogatur exsolvere, quia talis praesumptio excitat inimicitias in populo.

X. [Si cum libera manumissa fornicaverit.]

Si cum manumissa, quam frilaza[2] vocant, et maritum habet, concubuerit, cum XL solidis[3] conponat parentibus vel domino vel marito eius.

XI. [Si cum virgine, quae per manum libera missa est.]

Si quis cum virgine quae dimissa est libera, concubuerit, cum VIII*) sold conponat parentibus vel domino.

XII. [Si cum ancilla alterius.]

Si[4] quis cum ancilla alterius maritata concubuerit, cum XX sold**)[5] conponat domino.

*) VI sol. *L*; VIIII sol. *Ag, sP*; XX sol. *Ald, Jlz*

**) IIII sol. *Til*.

Cap. VIIII. ‖ *l.* **1.** nichil *Alt, Ch, T2;* non *Ald, Ep.* cogantur *sP;* cogatur aliud *Ald.* exolvere *B, L, P1, sP;* solvere *Ad.* quia] qui *L.* talis est *T2 (m. prima).* excitet *L;* exceita *Mt.* inimicitia *sP;* inimicitiam *Her, Mg, Mt;* inimicias *Ald;* inimicitia *H.*

Cap. X deest Sich, W. *l.* **3.** X *deest Alt, Jlz, L, P6;* VIIII *Ag, sP;* Tit X *Her;* XI *B* LXXXVI *Mg, Mt;* [LXXXX]III *Ald;* LXXXXVII *Ad.* *Rubrica exstat Her, L, P6, Til.* libera *deest L, P6.* manum missam *L.* ‖ *l.* **4.** Si] . . i *Alt;* si quis *Ch.* manum missa *sP;* missa manu *J.* quam] quod *Ad, Alt, B, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P6, T.* frilaza *Ch, Ep, J, Mt;* frilazza *T1;* frinlazam *Mg;* frilaz *Ad, Ald;* frilazin *Ag, Her, K, P1, 3–5, Til, V;* frilazd *L;* frigilastz *sP;* frilaxen *P2;* frilacha *Bos.* invocant *Mt, sP.* habent *Ag.* concubuerit *bis, sed alterum deletum Mg;* concubuaerit *L.* cum *deest Ch.* *l.* **5** XII *Her.* solidis *bis, sed alterum deletum Ald.* conponat *vel* conp] con *Ch;* conponit *Ald.* parentibus *deest sP;* parentibus suis *Ad, P4, 6.* domini *L, P3;* dominus eius *sP.* vel marito vel domino *P5.*

Cap. XI. deest Sich, W; cum cap. X coniunctum Gw. *l.* **6.** XI *deest Ald, Alt, Ch, Gw, Jlz, P6;* X *Ag, sP;* Tit. XI *Her;* XII *B;* LXXXVI *Mt;* LXXXVII *Mg;* LXXXXVIII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til; in P6 capiti* VIII, 12 *huius editionis praeposita.* Si cum virgine manumissa *Her.* Si] Et *P6;* etsi *L.* qui *L.* per — est] nanumissa est *P6;* manum missa est *L.* ‖ *l.* **7.** Si] . i *Ald, Alt.* cum *deest L, P6.* virginem *L, sP;* virgene *corr.;* virgini *B1.* qui *Ag, Alt, Ep, Mg, P1, 5, sP, V;* quid *P3.* in dimissa *Mg, Mt;* missa *P3.* libera est *Ch.* concubuaerit (*a erasum*) *L.* cum *deest Mg, Mt.* *l.* **8.** conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* parentibus domino *P6;* parentibus dominico *L.* vel domino vel parentibus eius *sP;* p. v. dominini *Ag;* p. v. domini *Mo;* domino *Jlz;* domino suo *Ald.*

In Alt sequitur caput XIII huius editionis.

Cap. XII. deest L, W; post cap. VIII, 13 huius editionis Alt; post c. VIII, 14 P6. ‖ *l.* **9.** XII *deest Alt, Ch, Jlz, P6, Sich;* XI *Ag, Gw, sP;* Tit. XII *Her;* XIII *B;* LXXXVIII *Mg, Mt;* XCIIII *Ald;* XCVIIII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, P6, Til; in P6 praeposita capiti XIII huius editionis.* *l.* **10.** ancill . . (a *erasum*) *Ad;* *deest P6.* alterius *deest Alt.* maritate *H, T2 (m. prima);* maridata *Ep;* marita *J, P3;* mactata *Ag.* concubuerit *deest B, Gw, Her, K, P1, 6.* cum *deest sP, Sich.* cum XX solidis — concubuerit (*p.* 359, *l.* 2) *desunt P3.* sold] solido *sP.* conponat *vel* conp] conpona *sP;* conponit *Ald.* ‖ *l.* **11.** domino *deest Alt, K, P1, Til;* domino suo *L, Mg, Mt, sP;* dominum *Sich*

In Alt sequitur caput XV, in P6 cap. XIIII huius editionis

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II¹, p.* 661. 2) *Cf. Glossarium s. h. v.* 3) *Hoc est cum wergeldo (arg.* V, 9); *cf. etiam* VIII, 1, 12. 4) *Cf. L. Sal.* XXV, 3 *sqq.; L. Visig.* III, 4, 16; *L. Burg. c.* 30; *K. Zeumer, 'Neues Archiv'* XXIV, *p.* 612. 5) *Hoc est cum wergeldo (arg. c. VI,* 12); *cf. etiam c. VIII,* 1, 10.

XIII. [Si cum ancilla virgine.]

Si quis cum ancilla virgine concubuerit, cum IIII sold* conponat.

XIIII. [Si uxorem propriam propter invidiam dimiserit.]

Si quis liber liberam uxorem suam sine aliquo vitio[1] per invidiam dimiserit[2], cum XLVIII sold** conponat parentibus.

Mulieri autem dotem suam secundum genealogiam suam solvat legitime, et quicquid illa de rebus parentum ibi adduxit, omnia reddatur mulieri illi.

XV. [Si desponsatam non acceperit[3].]

cf. L. Sal. XCVI; L. Alam. LI

Si quis liber, postquam sponsaverit alicuius filiam liberam legitime, sicut lex est,

*) III sol. *Bos. P* 2.

**) XVIII sol. *Ag. Sich:* XL sol. *L. P* 2. 6.

L. Sal. XCVI (Codd. 7—9). Si quis filiam *alienam* sponsaverit *et se retraxerit et eam noluerit prendere* . . .

L. Alam. LII. Si quis filiam *alienam* disponsa*tam* dimiserit et aliam duxerit, con-

Cap. XIII. deest W; coniunctum cum cap. XII Ch, P 3. ‖ *l.* 1. XIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6; *in margine additum T* 1: XII *Ag, Gw, sP;* Tit. XIII *Her;* XIIII *B;* LXXXVIIII *Mg;* XC *corr:* C *Ad;* LXXXX[V *Ald. Rubrica exstat in Her.* Si *deest Her.* ‖ *l.* 2. Si -- concubuerit *desunt P* 3 *(cf. p.* 358, *l.* 41). Si] . . i *Alt.* quis *deest B, Bos, Ch, Ep, J, P* 1. 4, 5, *T* 1. 2; acilla *corr:* ancilla *Mg;* ancille *Alt.* virginem *Ag, L, supra lineam H.* cum *deest Sich.* IIII] IIIIor, quatuor s, V *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31). conponat *vel* conp] *deest P* 3; conponit *Ald.*

In Alt sequitur cap. XII huius editionis.

Cap. XIIII. deest W. ‖ *l.* 3. XIIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *Sich;* XIII *Ag, Gw, sP;* Tit. XIIII *Her;* XV *B;* XC *Mg;* [XCVI *Ald;* CI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Si quis propter invidiam uxorem dimiserit *Her.* propriam] propterea *L;* propter invidiam *desunt L. P* 6 ‖ *l.* 4. quis *deest Mg, Mt.* liber liberam] liber *Mt;* libera *Mg;* liberam *Ad, Ag, P* 6; liveri *sP.* alico *sP;* alio *P* 6. votio *J;* vtio *B;* iudicio *sP.* ‖ *l.* 5. cum *deest Sich.* XL solidis et VIII *Ep;* XL et VIII solidis *Ch, J, P* 3, *T* 1. conponit parentibus *Ald;* cum parentes eius, *m. rec. corr:* conponat parentibus eius *L;* conponat parentibus suis *P* 6; componat parentes *Sich.*

l. 6. *J add. per errorem:* X. muliere *corr:* mulieri *J;* mulier *sP;* mulieris *Mt.* autem] aut *Ch, Mg, Mt.* dotem suam desunt *Ald, Jlz.* solvet secundum genealogiam suam legitime *Ch, Ep, J, P* 6; secundum g. s. legitime solvat *B.* genelogiam *Alt, sP.* suam *deest P* 6, *Sich.* solvet *Ch, Ep, J, L, Mt, T* 1; solbat *sP.* legitimę *Mg, Mt;* legittime *Alt, Jlz;* legiptime *Gw.* ‖ *l.* 7. quidquic *sP;* quitquid *Ch;* quęcumque *Mg, Mt.* illa *deest Sich.* parentorum *Ag, Alt, B, Ep, J, L, Mt, P* 3, 5, 6, *sP, T* 1; parentorum *(or erasa) P* 1, *V.* hibi *sP;* ubi *Ep;* illuc *Ald, Jlz; deest Sich.* abduxit *Ad;* abduxerit *sP;* aduxit *L;* attulit *Sich.* omne *Ald, Jlz, Sich.* reddatur *Ag, Ald, Ep, H, Jlz, P* 1—3, 5, *sP, Sich, V;* reddant *corr. m. rec:* reddantur *L;* redatur *J;* reddant *Ch,* reddat *Bh;* reddantur *cett.* mulieri illi *desunt Sich.* illi *deest Ald;* illa *P* 6.

In P 6 *sequitur caput VIII.* 12 *huius editionis.*

Cap. XV deest W. ‖ *l.* 8. XV *deest Ald, Alt, Ch, Jlz, L, M, P* 6, *Sich; corr: T* 2; XIIII *Ag, Gw, sP,* XIIII *corr:* XV *T* 1; Tit. XV *Her;* XVI *B;* XCI *Mg;* CII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ponsam *P* 6; sponsatam *L.* accipit *P* 6. ‖ *l.* 9. Si] . . i *Alt.* liber *deest Ald, Jlz;* livera *sP.* postquam *deest Ald, Jlz, Sich,* posquam *P* 6. sponsaverat *Gw.* liberam *deest Alt; supra lineam m. recentior Ep;* leberam *corr:* liberam *P* 4; livera *sP.* legitime — lex est *desunt Sich.* legittime *Alt, Jlz.*

1) *Cf. L. Alam. LII et c. q. Ed. Rothari c.* 180. 2) *Cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II. p.* 619. 3) *Cf. Ed. Rothari* 178 *sqq.*

et eam dimiserit et contra legem aliam duxerit, cum XXIIII* sold conponat parentibus et cum XII sacramentalibus iuret de suo genere nominatos[1], ut non per invidiam parentum eius nec per ullum crimen eam dimisisset, sed propter amorem alterius alteram duxerit. et sit finitum inter illos et postea filiam suam donet cui vult.

cf. L. Alam. LI.

XVI. Si alterius sponsam rapuerit[2].|

Si quis sponsam alterius rapuerit, vel per suasionem sibi eam duxerit uxorem, ipsam reddat et conponat bis LXXX sold, hoc est CLX**.[3].

*) XX sol. *B;* XXIII sol. *Ad, sP.*

**) bis *et* hoc est CLXs *desunt, ergo:* LXXX sold *Ad, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, Jlz, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima).*

---

ponat *eam, quod disponsavit et dimisit,* cum *XL* solidis, et cum XII sacramentalis iuret, *cum quinque* nominatos *et sex (septem) advocatos,* ut per nullo *vitio nec temptatam eam habuisset nec vitium in illa invenisset,* sed amor *de alia eum* adduxit, *ut illam dimisisset et aliam habuisset uxorem.*

L. Alam. LI. Si quis sponsatam alterius *contra legem acciperit,* reddat eam et *cum* *CC* solidis conponat. *Si autem reddere noluerit, solvat eam cum CCCC solidis, aut (alii codices addunt: etiam) si mortua fuerit post eum.*

Cap. XV. *l.* 1. et *deest Lind.* demiserit *sP.* et *deest Bos, K, Mg, Mt.* duxerit inxerit *sP;* dimiserit *P* 1. cum *deest Sich.* conponat *vel* conp] cum *corr:* conponat *L;* conponit *Ald* parentibus conponat *Ch.* *l.* 2. et *deest sP.* XII *vel* duodecim] XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* sacramentales *Ep, H, L, P* 1, 3, 6, *T* 2 *(m. prima);* sacramentalis *J, T* 1 *(m. prima);* sagramentale *sP;* sacramentalibus *cett.* de suo genere nominatis iuret *Ald, Jlz.* genenere *(ne deleta) Ad;* iure *corr:* genere *P* 2. nominatos *Alt, Bb, Ep, H, Her, J, L, Mg, P* 1, 3, 6, *T* 1, 2, *V;* nominatus *Ag, sP;* nominatis *cett.* ut non] ut *Ald;* et non *P* 1; si nec *Sich.* incvidia *corr:* invidia *sP.* parentorum *Ad, Ag, Alt, Ep, J, L, Mg, Mt, P* 1, 3, 5, 6, *sP;* parentorum *corr. m. rec.:* parentum *T* 1; parentorum (or *erasa) V.* ‖ *l.* 3. eius *deest Bb, Sich.* illum *Ag, Ep, J, L, Mg, T* 1, *V;* illud *Bb:* illum *corr:* ullum *H, P* 5; nullum *sP;* ullum *cett.* crimine *corr:* crimen *L.* eam *deest Mg, Mt; supra lineam H.* dimisset *P* 6; dimississet *Ag;* dimisit *L;* dimissa est *Mg, Mt;* dimiserit *Gw, Sich.* amorem *deest Bos, Ch;* amore *sP.* alterius alteram] alterius alterius *P* 6; adulterius altera *sP;* alteram *Sich.* duxerat *sP;* duceret *Bb;* duxisset *Ad, Ep* ‖ *l.* 4. et *deest Sich.* sit] sic *Her, L, P* 6, *sP.* finitus *sP.* inter illas *Mg, Mt;* inter suos illos (suos *deletum) Jlz.* postea donet filiam suam *Ald, Bb, Her;* pro ea done filia sua *sP.* donet *deest Bos, Ch;* det *P* 1, *Sich.* voluerit *Sich.*

In Ald, Jlz sequitur caput XVII huius editionis.

Cap. XVI. in Ald, Jlz sequitur post cap. VIII, 17 *huius editionis; deest W.* *l.* 5. XVI *deest Ald, Alt, Ch, L, Mt, P* 6, *Sich;* XV *Ag, Gw, sP;* XV *corr:* XVI *T* 1; Tit. XVI *Her;* XVII *B;* XCII *Mg;* CIII *Ad;* CVIII *Jlz.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ponsam alterius *P* 6 *l.* 6. Si] . . i *Alt.* sponsam alterius *Ag, Mg, Mt, Til;* sponsam alterius alicuius *P* 6; alicuius sponsam *P* 4; desponsatam alicui *Sich;* sponsam alicuius *cett.* rapuaerit *L.* vel *deest T* 1 *(m. prima).* per *deest Mt, sP.* swasionem *Jlz;* suasionem corr. *P* 6; suasione *Mt, P* 4, *Sich;* suasiones *Mg;* persuasionem *Her.* sibi eum *sP;* eam sibi *Ch, Jlz;* sibi *Mg, Mt.* dicerit *J.* uxorem *deest Ep.* *l.* 7. conponat bis LXXX s. hoc sunt CLX *Mg;* conponat biis hoc LXXX sol oc sunt conponat CLX sol. *P* 3; conponat bis LXXX solidis id est CLX *P* 4; conponat bis LXXX sol. *Sich;* conponat LXXX solidis *vel* sold *Ad, Alt, B, Bos, H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* conponat LXXX solidos *Gw;* conponit LXXX solidis *Ald;* conponat cum LXXX solidis *Jlz;* cum LXXX solidis conponat *Bb, Ch, Ep, J, T* 1.

In Ald, Jlz sequitur caput XVIII huius editionis.

1) *Cf. W. E. Wilda, 'Das Strafrecht der Germanen' p.* 806; *H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 184 *sq.* 266 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 381. 383. 2) *Cf. L. Sal. XIII,* 10; *Ed. Rothari c.* 191. 3) *Hoc est weregildum (cf. supra c. IV,* 29; *VIII,* 1*).*

XVII. [Si promissione foeminam fraudaverit.]

Si quis liberam feminam suaserit quasi ad coniugem et in via eam dimiserit, quod Baiuuarii uuanclugi*, [1] vocant, cum XII sold** conponat.

XVIII. [De avorso per potionem facto[2].]

cf. L. Visig. VI, 3, 1.

Si qua mulier potionem, ut avorsum faceret, dederit, si ancilla est, CC flagella suscipiat,

*) wancstodal[3] *vel similia multi codd. ordinis alterius; cf. infra l.* 22.
**) XI sol. *P* 5.

L. Visig. VI, 3, 1 (Antiqua). De his qui potionem ad aborsum dederint. — Si quis mulieri *pregnanti* potionem *ad* avorsum *aut pro necando infante* dederit, *occidatur: et mulier*

Cap. XVII. deest W; cum cap. XVI coniunctum Ald; in sP adiungitur c. VIII, 5. *l.* 1. XVII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *Sich;* XVI *Ag, Gw, sP;* Tit. XVII *Her;* XVIII *B;* XCIII *Mg;* [XC]VIII *Ald;* CIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* de repromissionem *corr:* de repromissione *L;* de promione *P* 6. foeminam *deest L, P* 6. *l.* 2. Si[ ]..i *Alt, Her.* libera *Ag* 1; livera *sP.* liberam — coniugem] liberae persuaserit, ut coniunx esse velit *Sich.* swaserit *Jlz.* ad *deest Bb;* a *L.* coniugium *Ch, P* 4; coniugilum *corr:* coniugium *J;* coninge *Ag;* coniugam *Bos;* conguge *L;* coniugem suam *Ald;* confugium *Ad;* curruum iugem *Mg, Mt.* in viam *Ep, P* 2, *sP.* eam *deest P* 1. dimiserit eam *P* 2. *l.* 3. quod — vocant *desunt Sich.* baiuuarii *Alt, Bos, Ep, K, Til, V;* baiuuuarii *J;* baiuuari *P* 4; baiuarii *P* 5, *sP;* baiuari *Ag;* bauuarii *B, Gw, P* 2; bauuuarii *P* 6; bawarii *Ald;* baiouarii *H, Mg, Mt, P* 3; baiouari *T* 2; baioarii *Ad, Bb, Ch, Her, P* 1, *T* 1; baioari *Jlz;* bacuarii *L.* uuanclugi *P* 1; wanclugo *K;* uuancluge *P* 2; uuancluge *V;* uuancluga *P* 3; wancluga *Til;* uuanclugo *P* 4; vuanclugt *Her;* uuanlug *P* 5; uuanclage *Mg;* uuanclege *Mt;* uuan.iuge *Ag;* uuanclagi *sP;* wancstodal *Ad, Alt, Ch, Ep, H, J, T* 1; uuanstodal *B;* wanchstödal *Jlz;* uuachistodal *L;* wanstuödal *Ald;* vanestodal *T* 2; wanestoldal *Bos;* wanestuodal *Gw;* uuachstodat (dat *supra lineam) P* 6; wachsitdac *Lind.* vocan *P* 2; dicunt *Ald, Ch, Jlz;* dicant *corr:* dicunt *B;* dicant *P* 6; vocant. Si autem discriminalia eiecerit de capite, quod uualcurf vocant, vel virginem lividinem se crinis de capite extraxerit, cum XII sold conponat *sP (cf. c. VIII, 5; supra p.* 356. *l.* 2. 13) *sP.* cum *deest Sich.* XII solidis eam conponat *Sich.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

In Jlz sequitur caput XVI huius editionis.

Cap. XVIII. deest Sich, W. *l.* 4. XVIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 3; XII *sP;* XVII *Ag, Gw;* Tit. XVIII *Her;* XVIII *et* XVIIII *T* 1; XCIIII *Mg;* XC[ ]VIIII *Ald;* CV *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De[ ] si *P* 6. averso *Her.* portionem *L.* facto *addunt Her, Til.* *l.* 5. Si ...i *Alt, Her.* quis *Ald, Alt, Bb, H, Her, J, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* quae *T* 1; que *Ep;* qua *cett.* mulieri *Her;* mulieri libere *Ald, Jlz;* mulier cum *Ag, Mg, sP;* mulier quae *Ch, Ep, Gw, H, J, K, P* 1 — 5, *T* 1, 2 *(m. prima), Til, V.* potionem ut] ictu quolibet *Mt.* poctionem *Ald, Alt, P* 3; alii potionem *Bos;* potanem *Mg.* ut — dederit] dederit aut avorsum fecerit *Ad, B, Ch, Gw, T* 2; d. a. a. fecerit dederit (dederit *deletum) H;* dederit aut avorsum faceret *Alt;* dederit ut avorsum faceret *Bb, J, L, P* 6, *T* 1, *Til;* dederit ut avorsum fecerit *Ep, T* 1; aut avorsum facere dederit *Mg.* aorsum *corr:* avorsum *J;* aworsen *Jlz;* aborsum *P* 4. si servus aut ancilla *Ald, Jlz.* est *deest Ald, Jlz.* CC flagella] flagella *P* 6. accipiat *Ad, H, Mg, Mt, sP, T* 2.

1) *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 617 *sq.* wanclugi *ex* 'wanc' (= *'perfid, heimtückisch') et* 'lugi' *(ex* liugan, loga = *'heiraten') compositum esse verisimile esse docuit et idem significare quod nos 'trügerisches eheliches Versprechen', 'Trugverlobung' dicimus. Haec opinio praeferenda mihi esse videtur illi alteri quam Th. v. Grienberger, 'Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung' XXXV, p.* 160 *defendit, nam etymologia quam proponit* wanc, ranc, wrenc = *'Kunstgriff, Hinterlist';* lugi = *mendacium falsum et*

et si ingenua, careat libertate servitio deputanda cui dux iusserit[1].

cf. L. Visig. VI, 3, 2. L. Alam. LXX. LXXXVIII 1. 2.

XVIIII. Vario modo dicit de avorso.

Si[2] quis mulieri ictu quolibet avorsum fecerit, si mulier mortua fuerit, tamquam

que potionem ad avorsum facere quesibit, si ancilla est, CC flagella suscipiat; si ingenua *est,* careat *dign*itate *persone et* cui iusseri*mus,* servit*ura tradatur.*

Lex Visig. VI, 3, 2 (Antiqua). Si quis mulier*em gravidam percusserit* quo*cumque* hictu *aut per aliquam hoccasionem mulierem ingenuam* abort*are* fecerit, *et exinde* mortua fuerit, *pro* homicid*io puni*atur. Si autem tantum*modo* partus exc*utia*tur *et mulier in nullo debilitata fuerit et ingenuus ingenue hoc intulisse cognoscitur, si formatum*[3] *infantem extincxerit, CL solidos reddat. Si vero informem*[3], *C solidos pro facto restituat.*

L. Alam. LXX. Si qua mulier *gravida fuerit et per factum alterius infans natus mortuus fuerit, aut* si vivus *natus* fuerit *et novem noctes non vivit, cui reputatum fuerit,* XL sol. *solvat aut cum XII medios electos iuret.*

L. Alam. LXXXVIII, 1. Si *quis aliquis mulieri praegnanti* avorsum fecerit, *ita ut iam cognoscere possis, utrum vir an femina fuisset, si vir debuit esse, cum* XII solidis *conponat, si autem femina, cum XXIV.* 2. *Si nec utrum cognoscere potest etiam non fuit formatus in liniamenta corporis,* XII sol. *conponat. Si amplius requiret, cum sacramentalis se edoniet.*

Cap. XVIII. l. 1. si ingenuus aut ingenua *Ald;* si ingenuus vel ingenua *Jlz.* livertatem *sP;* libertatem *Ag, Alt, J, P* 6, *sP; corr. L;* libertatem suam *Ep, H, T* 2 *(m. prima);* liber libertate *Her;* liber libertatem *(*m. *deletum) Mg.* servio *P* 3. deputando *Ch, Ep, J;* deputata *Ag, K, Mg, P* 1—5, *sP, Til, V;* deputetur *Ald, Jlz;* deputanda sit *Gw;* deputatus *Her.*

Cap. XVIIII. deest W. ‖ *l.* 2. XVIIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *Sich;* XIII *sP;* XVIII *Gw;* Tit. XIX *Her;* XVIIII *et* XVIII *T* 1; XX *B;* XC *Ald;* XCV *Mg;* CVI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til* Varia de abortu *Her.* dicit *deest L, P* 6. *l.* 3. Si] . . i *Al*. qua *Ag, Bos, Ch.* mulier *Ag, Bos, Ch, Mg, Mt;* liberae mulieri *Sich;* vidue *addunt Ald, Jlz.* ictu *in raso H;* hictu *sP;* cum ictu *Ald, Jlz;* ictum *Ad;* coitu[4] *Alt, Ep, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* coita *Bb;* coitum *Ch;* coitu ictu *J, T* 1 *(*coitu *deletum T* 1*);* coitum ictum *Bos.* quolivet *sP;* colibet *Mt, P* 1, 6; quodlibet *P* 2, *T* 2. aborsum *P* 4; abortum *Sich.* fecerit] fuerit *Alt.* si mulier mortua *desunt Alt.* si molier, *corr.;* si mulier *H;* similiter *Ag, Ep.* si mortua fuerit mulier *Ald, Jlz.* fuaerit *L.* tamquam *corr. B;* tanquam *Ch, P* 2, *sP.* mortua fuerit tamquam *bis Ep.*

wanclugi = *'listige Vorstellung', 'Täuschung durch angewandte List'), dubia esse videtur.* 2) *Hoc caput ex L. Visig. Euriciana sumptum esse videtur; cf. K. Zeumer, L. Visig. (MG. LL. I, 1) p.* 29, *n.* 1. 3) *Forsitan per errorem ex capite IV,* 27 *(p.* 333, *n.* 1*) transsumptam; cf. D. von Kralik, l. l. p.* 616 *sqq.*

1) *Alia ordinatur poena L. Baiw. VIII,* 20. 2) *Partem priorem huius capitis ex L. Visig. Euriciana sumptam esse putat K. Zeumer; cf. L. Visig. (MG. Legum Sectio I, 1) p.* 29, *n.* 1; *L. Sal. XXIV,* 3. 4; *LXXVI,* 4 *sqq.; L. Rib. XXXVI,* 10. 3) *Cf. L. Alam. LXXXVIII,* 2; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 634. 4) coitu *forsitan* = cum ictu.

homicida teneatur. Si autem tantum partus extinguitur, si adhuc partus vivus non fuit, XX sold* conponat[1].

Si autem iam vivens fuit, weregeldum persolvat[1] L et III sold et tremisse.

XX. De conpositione avorsi perpetrati[2].

cf. L. Alam. LXXXVIII 1 (supra p. 362).

Si avorsum fecerit, inprimis XII sold cogatur exsolvere. Deinde ipse et posteri sui per singulos annos, id est autumnus, singulum solidum solvant usque in

*) XL sol. *Ad, Ald, Alt, B, Ep, Gw, H, Jlz, L, T 2.*

Cap. XVIIII. ‖ *l.* **1.** homicidia *corr:* homicida *L;* homida *Ad.* teneantur *corr:* teneatur *L.* sin *sP.* partus tantum *P 2.* partus *deest Bb;* partum *Mg, Mt, P 6;* partus eius *Sich.* extingwitur *Jlz:* extinguatur *Mg, Mt.* si adhuc] si autem *Jlz:* et si *B, P 4.* si — fuit] et vivus ad lumen non venerit *Gw;* qui nondum vivere inceperat *Sich.* vivens *Bb.* non vivus *Jlz.* fuit] fuerit *Ald, B, L, P 4;* extinguitur *P 1.* ‖ *l.* **2.** XX solidis — vivens fuit *desunt P 6.* cum XX sol. *Bb, Ch, T 1, V.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

l. **3.** *cum capite sequente coniuncta numero* [XC]I *addito Ald.* iam *deest Ch, T 1.* vivens iam *Gw.* vivus *Ald, Ep, Jlz;* vivus *corr:* vivens *H;* vivens *cett.* fuerit *Ch, Sich;* fiat *sP.* wirgelt *Alt, K, L, P 1, corr:* uuirngelt *V;* uirghelt *Ag;* vuirgilt *Her;* uuiregelt *P 5;* uueregild *sP;* weregildum *P 4;* vueregildum *Sich;* weregelt *H, T 2;* weregeld *Ep;* weregeldum *Til;* wergelt *Bos, Ch;* wirngelt *Ad, Gw, Jlz;* wirngeldo *Ald, J;* wiringelt *T 1;* wirnglet *P 3;* wirengele *Bb;* widrigild *Mg;* wridgeld *Mt;* uunrgeld *P 6;* uunrgelt *P 2.* solvat *Mt;* solbat *sP.* L et III *Mg, P 2, 4, sP, V;* LIIII *Sich;* LIII *cett.* solidis *K.* tremissem *Mt, P 2, Sich, Til.* L et III sol. et tremisse *desunt Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P 6, T.*

Cap. XX. cum cap. XIX. coniunctum Alt; cum l. ultima capitis XIX. coniunctum Ald, Jlz; deest W. *l.* **4.** XX *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P 6, Sich;* XVIIII *Ag, Gw, sP;* XIX *corr:* XX *T 1;* Tit. XX *Her;* XXI *B;* XCI *Ald (cf. lin. 14. 22);* XCVI *Mg;* CVII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til; sine distinctione cum textu coniuncta L.* De — perpetrati] de wergeldo *L;* de uurngeldo *P 6.* ‖ *l.* **5.** Si quis avorsum fecerit *Ag, Mg, Mt;* si autem avorsum fecerit *H, T 2;* si aborsum fecerit *P 4;* hoc est *coniuncta cum* persolvat *(v. l. 3) Ald, Jlz;* si abortum fecerit *Sich;* fecerit *deest Ad.* cum XII sol *Ad, Alt, B, Bb, Bos, Gw, H, J, Jlz, K, T 1. 2;* XIII sol *Mg;* cum XV sol *Ald (cf. p. 185, l. 31);* cum XII sacramentalibus iuret (s. i. *deleta) Ch;* cum XII *Ag 1.* conp̄. cogatur exsolvere *Mg, Mt.* cogantur *P 3;* cogatur *Sich.* exolvere *B, L, Sich;* et solvere *sP;* persolvere *Ad.* et deinde *sP.* ipse *deest Sich;* ipse et *desunt sP;* ipsi et *Ag, P 6.* posteriori *Ep;* posteriorii *sP* *l.* **6.** sui *deest Sich;* eius *Ad, Ald, Jlz* singulis annis *Sich.* id est autumnus *desunt P 4, Sich.* autumnus *Ag, Alt, Ep, J, L, P 1, 3, 6, T 2 (m. prima), V, corr:* autumno *H;* autumno *T 2 (m. recentiori);* autumnum *Bos, Mt;* ut unus *sP;* aut tumnum *Mg;* per autumnos *Ad;* per autumnum *Ch, T 1.* autumnis *Ald, Bb Jlz;* autumnios *Til;* autumnos *cett.* singulum *vel* singul *Bos, Ch, Ep, J, P 5, T 1, V;* singuli *Ag, Gw, H, Mg, Mt, P 4, T 2;* singulis *Ald, Bb, Jlz;* singulus *sP; deest Sich;* singulos *cett.* solidum *Ad, Ald, Gw, Her, J, Jlz, P 4, T 1;* solidos *K, P 1; deest Mg, Mt, Sich;* sol *cett.* solvant *deest Til;* solvat *Ag, Bb, Bos, J;* solbant *sP.*

1) *Cf. infra cc. VIII. 20. 21, quibus alia poena sancita est.* 2) *De interpretatione huius capitis, quod discordare videtur cum cc. VIII. 18. 19, cf. P. Roth, 'Entstehung', p. 49, J. Merkel, 'Archiv' XI, p. 659; O. Stobbe, 'Geschichte der DRQ.' I, p. 161, qui in cc. 18. 19 regulam ex iure Visigothorum transsumptam, in hoc autem capite antiquam consuetudinem Bavaricam lege latam esse docet. — Concordantiam discrepantium H. Brunner, 'DRG.' I², p. 458, n. 22 proponit poenam huius capitis weregildum esse supponens, quod valde dubium mihi esse videtur. Cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p. 659 sqq.*

septimam propinquitatem de patre in filios. Et si neglectum unius anni fecerint, tunc iterum XII* sold solvere cogantur et deinceps ordine praefato, donec series rationabilis impleatur.

XXI. [De diuturna dolore parentum[1].

Propterea diuturnam iudicaverunt antecessores[2] nostri conpositionem et iudices postquam religio christianitatis inolevit in mundo, quia diuturnam, postquam incarnationem suscepit anima, quamvis ad nativitatis lucem minime pervenisset, patitur poenam, quia sine sacramento regenerationis avortivo modo tradita est ad inferos[3].

*) XV sol. *L.*

Cap. XX. ‖ *l.* **1.** septem *Ag;* VII *Mg, Mt, sP;* sempiternam *P* 1. propinquitate *Ag;* propinquita *P* 6; propinquantem *Mt.* filio *Mg, Mt, Sich, Til.* et] sed *Mg, Mt.* si *deest L, P* 6. neglecti *Alt, L, T* 2 *(m. prima);* neglectum *Her, Til;* necglecti *P* 6; nec lectum *Ep, sP.* unius *deest Ep; bis P* 6; unum *Bb;* unus *sP.* anni *deest Ep;* annum *Bb.* fecerit *Ag, Ep, Jlz, Mg, Mt, sP;* feceř *P* 6; fuerit *Sich.* *l.* **2.** tunc] ter *L, P* 6. iterum *deest Sich.* XII solidos (sol)] XV sol *Ald, L;* cum XII sol *Alt, Mg, Mt;* XII solidi *Ad;* XII solidis *Sich.* cogantur exsolvere *Ad, Ch;* cogatur exsolvere *Ald, Ep, Jlz;* cogatur solvere *Sich;* solvere cogatur *L, P* 6, *corr:* cogantur *Gw, P* 3. deincipi *corr:* deinceps *H;* deinde *Sich.* praephato *P* 3; praefato faciat *Bos, Ch, T* 1; praefato faciant *Ald, Jlz;* prefecto *Ep.* donec *deest Ald, Bos, Jlz;* donet et *J;* ratio neglectum *Ald.* serias *sP;* feries *Mg.* *l.* **3.** rationabiles *Ald, Alt, H, J, L, Mg, P* 1, *T* 2 *(m. prima), corr:* rationabilis *T* 1; rationabit *Ch;* rationabiler *Bos;* praescripta *Sich.* impleantur *Mg;* servatur *Sich.*

Cap. XXI. deest W; coniunctum cum capite XX Ag, Ald, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P 2—4, *sP, V.* *l.* **4.** XXI *deest Ag, Ald, Alt, Ch, Jlz, K, L, Mg, Mt, P* 2—6, *sP, Sich, V;* XX *Gw;* XXII *B;* CVIII *Ad. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* diuturna] conpositione *addit Til.* dolorem *P* 6. *l.* **5.** Propterea] . . ropterea *Alt;* tam *addit Sich.* diuturna *Mg, Mt;* diuturnum *Ad;* diurnam *Ald.* nostris *sP.* antecessores nostri et iudices conpositionem *Ad.* conpositionis *sP;* conpotionem *corr:* conpositionem *P* 5; conpustionem *corr:* conposicionem *H;* comps *Ag;* princeps *Mt;* princepes *Mg;* abortus *addit Sich.* et iudices *desunt P* 4, *Sich.* *l.* **6.** postquam] quam primum *Her;* quia postquam *Sich.* relligio *Ch;* relegio *Ag, Bb, Ch, J, T* 2; relegio *P* 3, *corr:* religio *H;* legio *Alt, L, P* 6. inolevit religio christianitatis *P* 2. christianitatis] Christi amittatis *Ag;* Christi in vita eis *Mg, Mt;* christiana *Sich.* inpleat *sP.* in mundo *desunt Sich; cetera omnia desunt Bos.* quia] qui *sP.* quia diuturnam *desunt Ag, Bos, Ch, Sich.* diuturna *L, Mg, Mt;* diurnam *sP.* posquam *L;* per quem *sP;* propterea quia *Mg, Mt;* et *Sich.* *l.* **7.** incarnatione *Ag, Ch, T* 1; incarnationem iam *Sich;* carnationem *Alt, Ep, H, T* 2 *(m. prima);* carnem *P* 6. suscipit *sP.* animam *Ch, Jlz, Mt, sP, T* 1. quamvis — poenam] diuturnam etiam patimur poenam *Sich.* quasvis *Mt;* quamvis *Mg;* quam eius *sP.* nativitatem *H, sP, corr:* nativitatis *P* 2. lucem nativitatis *Ad.* lucis *sP.* minimum *Ag, Mg, Mt.* pervenissē *sP.* ‖ *l.* **8.** patimur *Ag, P* 4; patimus *sP;* patimem *Mt;* patimen *Mg.* penam, poenam. quare *T* 1; que *Ep, sP;* qui *L.* sine] si non *sP.* sagramento *sP.* generationis *L, P* 6; religionis *Jlz.* avortivo *Ad, Ag, Alt, H, J, L, P* 1. 2. 6, *sP, T* 1. 2 *(m. prima), V;* furtivo *Bb;* abortivo *cett.* modo *deest P* 6. ad *deest Sich.* *l.* **9.** interas *Mg, Mt;* interis *P* 6, *Sich.*

1) *Cf. S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, p.* 438; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 661. 2) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 459, *n.* 25. 3) *Haec opinio quinto saeculo doctrina ecclesiae confirmari coepit: cf. adnotationes J. Merkelii, MG. LL. III, p.* 302, *n.* 51.

XXII. [De debilitate avorsi.]

cf. L. Visig. VI, 3, 6.

Si vero ancilla a quacumque persona debilitata fuerit, ut avorsum faceret, si adhuc vivus non fuit, IIII solđ conponat.

XXIII. [De avorso ancillae ut supra.]

cf. L. Visig. VI, 3, 6.

Si autem iam vivus, X solđ* conponat, ancillae domino reformentur.

*) XL sol. *L, Mt*; XL *Mg*.

L. Visig. VI, 3, 6 (Antiqua). Si ancilla*m servus* abor*tare fecerit*, X solidos *dominus servi* ancille domino reform*are cogatur et ipse servus CC insuper flagella suscipiat.*

Cap. XXII. deest W. *l.* 1. XXII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *Sich*; XX *Ag, sP*; XXI *Gw, P*2—5, *V*; Tit. XXI *Her*; XXIII *B*; [XCII *Ald*; XCVII *Mg, Mt*; CVIIII *Ad*. *Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* debilitatem *L.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* vero] autem *Sich.* a *deest Alt, B*1, *Ep, Gw, H, L, Mg, Mt, P*6, *sP, T*2 *(m. prima)*; aut *Ad, Her*; ex *Ald, Jlz.* quaecumque *Ad, Ag, Her, Mg, Mt.* personam *P*6. debilitata fuerit persona *Ag*1, *Ch.* debilita *L, P*6, *T*2 *(m. prima)*; debilitate *Alt, J, sP, T*1; devitata *Mg, Mt*; debilitatem *Sich.* fuaerit *L*; passa fuerit *Sich.* ut *deest P*6, *sP, T*1 *(m. prima)*; et *B, Gw*; aut *Alt, Ch, L, P*2, 3, *Sich, T*1. aborsum *P*4; abortum *Sich*; vorsum *L.* faceret *Ag, Ald, Bos, Her, Jlz, K, P*1—5, *Til, V*; faciat *Bb, Mg, Mt, sP*; fecerit *ett.* si advivus *P*6. ‖ *l.* 3. vivus *deest Ep*; vivens *Ad*; infans vivus *Sich.* uuiuus *Ag.* fuerit *corr*: fuit *T*2 *(m. prima)*; fuerit *H.* cum IIII s. *T*2, *Til.* IIII *in raso L.* III sol *P*1. 2. 4. solids *vel* sol] solidos *Gw.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. XXIII. cum cap. XXII. coniunctum Ad, Ag, Ald, Alt, B, Her, J, Jlz, Mg, Mt, sP. *l.* 4. XXIII *deest Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, J, Jlz, L, Mg, Mt, P*6, *sP, Sich*; XXII *Gw, P*2—4, *V*; XXIIII *B*. *Rubrica exstat in L, P*6, *Til.* ut supra *desunt P*6. *l.* 5. Si . . . i *Ad*; Si — conponat *desunt Ag.* iam *deest Bb.* vibus *sP*; fuerit *addit Sich.* X *cetera desunt Sich.* solidos *vel* sol] solidos *corr*: solidis *Gw*; solidi *Ad*; *deest Mg.* conponat *corr*: compositionis *Gw*; *deest Ad, Ald, Her, Jlz.* ancilla *Ag*2, *Ep, Mg, Mt, sP, P*3, *T*2 *(m. recentior)*; et ancille *Bos, Ch.* domina *sP*; dominae *Ad, Ald, Alt, B, Ep, Gw, H, J, L, P*1, 2, 6, *T*1, 2 *(m. prima)*; domino *Ag*2, *Her, Jlz, K, Mg, Mt, P*3, 4, 5, *T*2 *(m. recentior), Til, V.* reformentur *deest P*4; reformtur *Alt, T*2; reformetur *Ad, B, Ep, P*6; reformem *P*1; deformeto *Mt*; deformetur *Mg*; conponit *Ald.*

[TITULUS IX.]

DE FVRTO.

I. [Si liber furtum fecerit.]

Si quis liber aliquid furaverit. qualemcumque rem niungeldo[1] conponat. hoc est novem capita restituat[2].

Titulus IX. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P, sP, Sich, T, Til, V; in Em partes capitum 2—9. VIII *Til; Cap.* XII *Her; deest G, S, Vl, W.*

l. 2. *Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Ch, L, Mg, P6:* de furtu *Jlz, P* 1—5, *V;* de furtis *Mt, Sich.*

Cap. I. deest Em. Huic capiti et sequenti inter se iunctis, quasi ultimo capiti tituli VIII, numerum XXI. apponit Ag.

l. 3. I *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2; Tit I *Her;* c. I *Bb;* cap. I *P* 3, 4; XXI *Ag;* I, *corr. e* XXXIII *Gw;* XCVIII *Mg, Mt;* [XC]III *Ald;* CX *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Sich, Til.* de furto si liber fecerit *L;* item de furtu si liber fecerit *P* 6. || *l.* 4. Si] . . i *Alt.* quis *deest Bb, L.* liver *sP;* liber b a i o u a r i o r u m *Mg, Mt* furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *Sich, T* 2 *(m. recentior).* qualecumque re niungeldo *Alt, Ep, H, J, T* 2 *m. prima;* qualicumque re niungeldo *Bb;* qualecumque rem niungeldo *Ad, Her, P* 3; qualemcumque rem niungeldo *P* 6; qualemcumque rem nuingeldo *Ch;* qualemcumque rem niugeldo *Ag;* qualecumque rem niugild *sP;* qualecumque regnium geldo *L;* qualecumque regni ungeldo *Mt;* qualemcumque regni ungeldo *Mg.* qualecumque — hoc est] *deest Sich.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* hoc est *desunt sP;* hoc est n o m e n *Mt.* *l.* 5 novem *deest Bos, Ch;* nov *Ald;* nove *J, P* 6; nove *m. recentior corr.:* novem *H;* vvii *Jlz* capitea *P* 6; capitalia *Til;* cap *sP;* capi *Ag.* restiuat *Her.*

1) *Cf. Glossarium s. h. v.* 2) *Eadem compositio (niungeldum) supra cap. I, 3; novigildam L. Burg. c. IX; L. Alam. LXV, 1; cf. etiam ibidem LXI, 1; LXII, 1; LXV, 1; L. Visig. VII, 2, 13. 14; L. Chamav. 24; L. Sax. 36. — H. Brunner, 'DRG.' II[1], p. 644.*

II. [Si in ecclesia furaverit.]

cf. L. Visig. VII, 2, 12; L. Sal. XXII; L. Alam. VI XXXI.

Et si in ecclesia[1] vel infra curtem ducis[2] vel in fabrica*)[3] vel in mulino[4] aliquid furaverit, triniungeldo conponat[5], hoc est ter novem reddat, quia iste IIII**) domus casae publicae sunt et semper patentes***).

*) in fabrica] infra basilica *P* 6; infra basilicam *Lind.*

**) tres *B.*

***) *Ald. Jlz addunt.* Si negare voluerit, cum triplici sacramento iuret, sicut ter novies conponere debet[6].

L. Visig. VII, 2, 12 (Antiqua). Si *quis de* mulinis aliquid *involaverit, quodquod furatum est, restituat, insuper conponat, sicut de aliis furtis lege tenetur et extra C flagella suscipiat.*

L. Sal. XXII. De furtis in molino commissis. Si quis *ingenuus* in molino *anona* furaverit. . . .

L. Alam. VI. Si *quis res* ecclesiae furaverit *et convictus fuerit, ut solvatur unicuique rem quae furaverit,* tres novigeldos *solvat.*

L. Alam. XXXI. Si *quis res* ducis *quod ad eum pertenuent exinde aliquid* furatus *fuerit*, ter novigeldos conponat *et ibi fredo non reddit,* quia *res dominicas sunt et tripliciter componuntur.*

Cap. II. Partes capitis (supra l. 3 — 368 l. 4 et l. 7) leguntur etiam in Em; anteriori iungunt Ag, Ald, Ch; in duo capita II, III *dividunt B, Gw.* ‖ *l.* 1. II] *deest Ag, Ald, Alt, Ch, Jlz, L, P* 3, 6, *Sich;* II *corr. e* XXIIII *Gw;* Tit. II *Her;* II. III *Bb;* XCVIIII *Mg, Mt;* CXI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til*: Si quis in publico furaverit *Her.* ‖ *l.* 2. et] . . t *Alt; m. recentior add. sP.* et — ecclesia] si vero aliquid tulerit de ecclesia *Sich.* si *supra lineam H.* si in ecclesia] sineccł *sP;* si infra ecclesiam *P* 2; si in ecclesea *H;* si in ecclesiam *J, Mg, Mt, P* 3, 6, *V;* si in ecclesia furaverit *L.* infra] *deest P* 2; intra *Ag, Bos;* in *Bb;* ex *Sich.* curte *Ag, Alt, Bb, Ep, H, J, L, Mg, P* 6, *Sich, T* 1; curtim *P* 2. duce *L, P* 6. in fabricam *Ad;* in fabr. *Mg, Mt;* in fabrino *P* 4; infra laica *P* 1; ex fabrica *Sich.* vel in molino — hoc est] *desunt Sich.* vel *deest Mg.* mulino *Alt, Ep, Her, P* 2, 3, *V;* mola *Bos, Ch, Gw;* m o l e n d i n o *Ald;* molino *corr:* molendino *H;* molino *cett.* ‖ *l.* 3. furaverit aliquid *Ch;* furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior);* furatur *Ald, Jlz;* furaverat *corr:* furaverit *Mg.* trinuingeldo *Ch;* thrinniungeldo *Ag;* tribusniungild *Ep;* triuninegeldo *Ald;* driuniungeld *P* 6; driuniungelt *Alt, B, T* 2; driuniungeldo *H, Jlz;* triunniungeld *Gw;* tri . niungeldo *(e rasura) T* 1; trimungeldo *Ad, Bos;* triunungeldo (!) *Bb, J;* triumniumgelt *L;* trimniungeldo *Mt, P* 3, *Til;* trimniumgeldo *Mg;* thriunniungeldo *Her, K, P* 1, 2, 5, *V;* trim nugild *sP;* ter niungeldum *P* 4; triunigelt *Lind.* conponit *Ald.* hoc est] *his verbis incipit fragmentum Em.* est *deest L.* nove *Alt, H, J, L, (m. recentior:* novem*) H;* nobem *sP;* novem capita *Ald, P* 2; novem capite *Jlz;* VIIII *vel* novem *cett.* reddat] r e s t i t u a t *Ag, Ald, Jlz, Mg, Mt, sP;* componat *P* 1; reddat capita *Sich;* retdat *Em.* quia] quare *T* 1; qui *sP.* istas *Alt, Ep, H, J, L, P* 6, *corr:* iste *T* 1; ista *sP;* i u s t e *Mg,* hae *Sich.* istae *vel* iste *cett.* istas casas quatuor publice sunt *Em.* quatuor *deest Ald, Sich.* domus *deest P* 6; domos *Alt, Ep, H, Mg, T* 2. ‖ *l.* 4. casas *Alt, Ep, H, L, P* 6; *deest Ad, B, Gw, J, Sich;* care *Ag;* cese *Mg, Mt;* vel casae *Bos, Ch, T* 1. sunt publicae *Sich.* publicas *Ep;* publices *Alt;* puplice *J,* publicae *cett.* et *deest Ep.* semper *deest Bos.* patentes] parentes *Ag;* patente sunt *sP.*

1) *Hic tractantur furta in ecclesia commissa, supra (c. I, 3) furta rerum ecclesiasticarum earumque poenae.* 2) *Cf. c. II, 12.* 3) fabrica *est forsitan quodlibet aedificium, forsitan etiam (ut Baluzius arg. variarum lectionum supra l. 5 opinatur) basilica; cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.; K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p. 43.* 4) *Cf. M. Krammer, 'Neues Archiv' XXX, p 277 sqq.* 5) *Cf. supra l. 3.* 6) *Discordat cum regula sequente.*

Et si negare voluerit, secundum qualitatem pecuniae iuret[1]. Si una saiga[2], id est III denarios, furaverit, solus iuret secundum legem vestram*. Si duas saigas, hoc est VI denarios, vel amplius usque unum solidum, quod sunt III tremisses, cum sacramentale uno iuret.

Et si amplius quam solidum sive III** denarios vel plus usque quinque sold*** furaverit, cum sacramentalibus sex† iuret.

Si bovem domitum[3] vel vaccam mulsam, id est lactantem, furaverit, cum VI

*) nostram *Her, Til*; suam *Alt, Bb, Bos, Ch, Em, Ep, H, P* 4, *T* 2 *(m. prima)*; suam vel vestram *T* 2 *(m. recentior)*.

**) IIII *L*.

***) sex sold *Ad*.

†) III *B*; tribus *Ald, Jlz*.

††) III *Her*.

Cap. II. ‖ *l.* 1. et *deest Mt.* negare voluerit] negaverit *Ep*; nare voluerit *P* 6. peccuniae *Bb, H.* Si una saiga — *cap. V (p. 372, l. 2) desunt Sich.* Si de una *Ald, Jlz.* una saiga *Ag, Her, K, Mg, Mt, P* 1—3. 5, 6, *sP, T* 2, *V*; una seiga *corr*: una saiga *Ep*; unam saigam *P* 4, *Til*; una saica *cett.* *l.* 2. id *deest sP.* id est III den. *desunt Her.* III dr *L*; III dinarios *H, sP*; tribus dinariis *Ald, Jlz*; tertio denario *Mg, Mt.* furaverit — cap. IIII *(p. 371, l. 1) desunt in J, quod folium remotum est.* furaverit VI denarios *desunt Ald, Jlz.* fur̄ *L*; furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior).* si in duas *Em, H, L, P* 6. *l.* 3. saigas *Ag, Ep, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, T* 2, *Til, V*; saicas *cett.* hoc — denarios *desunt Her.* VI *deest sP.* dinr̄ *P* 5; dr *L.* usque solidum *Ald, Alt, B, Bb, Em, H, L, T* 1 *(m. prima)*, 2 *(m. prima)*; usque ad solidum *Ad*; usque ad I solidum *Bos, P* 4, 5, *sP, Til*; usque solidum unum *Ald, Jlz*; usque ad solidum I *Ch, K, T* 1 *(m. rec.)*; usque solido *Ep, P* 6; usque solidos *Gw.* unum solidum *desunt Mg, Mt.* quod] quae *Mg, Mt*; qui *P* 4. *l.* 4. tremisses tres *Jlz.* tremisse *L, sP*; tremissi(! *Mg, Mt.* cum sacramentale — 5 sol furaverit *(l. 5) desunt Bos, Ch.* cum sacramentale uno iuret *desunt Ald, Jlz.* cum sacramentali *T* 2 *(m. prima)*; cum sacramentale *Alt, L*; cum uno sacramentale *Ep*; cum uno sagramentale *sP*; cum sacramentali uno *Ad, B, Bb, Mt, T* 2 *(m. recentior), Til*; cum sacramentales *Em, P* 6, *his in vocibus explicit pag.* 1 *fr. Em*; cum sacramentalibus VI *Bos.*

l. 5. Et si — iuret *desunt Bos.* Et *deest Ald, Jlz.* si] *deest Ep, L.* quam *deest Ep*; que *(erasum) L*; quod *sP*; q; *P* 6; qui *Ag*; supra *Gw.* quam — usque quinque sold] usque unum denarium et amplius que V sol *Mg, Mt.* solidum *vel* sol *deest L*; solido *P* 6; de uno solido *Ald, Jlz*; solidum I *T* 1. sive] vel *Ep.* III denarios] IIII dr *L*; III *Ad*; III dinr̄ *sP*; III solidos *Bb, Ch, H (in raso), T* 1; tribus solidis *Ald, Jlz.* plus] *deest Gw, Her*; amplius *Ag, P* 1, 6. usque plus *Ald, Jlz.* quinque *vel* VI ad V sol *Ald, Jlz, P* 4, *sP, Til*; ad sex sol *Ad.* *l.* 6. furaverit *corr. T* 1; furavit *P* 2, 3, 4, *Til, V*; fur̄ *L*; fur an *H*; furatus est *Ad*; furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior)*; curaverit *Ag*; accusatur *Ald, Jlz.* sacramentales VI *Ep, H, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima)*; VI sacramentalibus *Mg, sP*; sacramentalibus *Mt*; tribus *vel* III sacramentalibus *Ald, Bb, Jlz.*

l. 7. *Hic incipit pag.* 2 *fr. Em*; *hic distinguunt* cap. III *B, Gw.* Si] . . i *Alt.* bovem] ovem *T* 2; bouum *sP*; de bove *Ald, Jlz.* domito *Ald, Jlz*; domatum *sP.* vacca mulsa *Ald, Jlz*; vaccam *L*; vaccam mulsandem *sP*; vaccam muletriciam *P* 4; vacca usa *Mg, Mt.* id est *deest sP.* lactante *Ald, Jlz*; lactentem *Mg.* fugaverit *corr*: furaverit *Gw*; furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior)*; fr *L*; accusatus erit *Ald, Jlz.*

1) *Differunt a L. Baiw. I,* 3; *XX,* 1. 2; *XXI,* 1; *J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 662, *n.* 35; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 441; *XXXIII, p.* 656 *sq. et supra p.* 271, *n.* 3. 2) *Cf. supra p.* 271, *n.* 5. 3) *Cf. L. Sal. (codd.* 5. 6) *III,* 6: vacca domita; *Ed. Rothari c.* 250: boves iugo domiti; 251. 291: boves uinctorii; *Pactus Alam. III,* 7 domitum armentum.

sacramentalibus iuret, vel II campiones pugnent et sortiant de illis cui Deus fortiorem dederit [1].

III. [Si maiorem pecuniam furaverit.]

Et si maior pecunia furata fuerit, hoc est XII solidorum valente vel amplius, aut equum totidem precii vel mancipium, et negare voluerit, cum XII sacramentalibus iuret de leuda [2] sua, vel duo campiones propter hoc pugnent.

Cap. II. ‖ *l.* 1. sacramentales *Em, Ep, H, L, P6, T*; sacramentalibus *cett.* II *vel* duo] duos *B, L, P1. 6, T2 (m. prior)*. hii *sP.* camphiones *Ad, Mg, Mt*; camphiones *sP*; cambiones *B.* pugnerit *L*; pugnet *Ag1, Ald, P6, corr.*; pugnent *B*; pungent *P1*; pungnent *Ch, Em*; ponent *sP.* sortiantur *Ald, B, Bb, Ch, Ep, Gw, Jlz, T2 (m. recentior)*; sortiant *m. recentior*; sortiantur *H*; sortiuntur *Ad*; soltiant *Ag*; sortiunt *P3*; sociant *P1*; soroient *sP*; sortiatur *Bos, Til.* cui] q̃ *Ch*, quem *Bos.* Deus dominus *Her.* ‖ *l.* 2 fortiorem] fortiam *Mg, Mt, P4*; fortiter *Ag, P2. 3. 5, sP, Til, V*; pugnam fortiorem *Ald*; fortiorem pugnam *Jlz*; victoriam *T2 (m. recentior).* dederit pugnam *Ad, B, Gw*; dederit III [3] *Mg, Mt.*

Capita III—VIII (non desistat) *desunt Em.*

Cap. III. deest Em, Sich; cum cap. II coniunctum Her. In J folium excisum est, in quo hoc caput scriptum erat. ‖ *l.* 3. III] *deest Alt, Ch, Jlz, L, P6*; II *Ag*; IIII *B, Bb, Gw*; [XC]IIII *Ald*; C *Mg*; CI *Mt*; CXII *Ad. Rubrica exstat in L, P6, Til.* ‖ *l.* 4. si *deest sP.* maiorem pecuniam furatus fuerit *Ad, Alt, B, Ch, Gw, H, J, L, P6, T1, 2*; maiorem pecuniam furaverit *Bb, Bos, Ep*; maior pecuniae furaverit *sP*; de maiori pecunia accusatur *Ald*; de am(pliori) amplori pecunia accusatur *Jlz.* pecuniam *Bb.* id est *Ch.* XII] XV *Ald (cf. supra p. 185, l. 31).* solidorum *Ad, Ald, Alt, Bb, Ep, Gw, H, Her, L, T1, V*; solidos *Ag, K*; sol *cett.* valente *Mt, P2. 3. 5, sP, V*; *deest P1*; valens *Bb, Til*; valor *Her*; valentem *cett.* aut] vel *Ald, Her, Jlz.* ‖ *l.* 5 aequum *B, L, P1. 2*; equo *Ald, Jlz*; equus *Her.* totidem] tandem *B (m. recentior)*; cottidem *Ep*; tantudem *Ad*; eosdem *Ald, Jlz*; tanti *Her*; dum *Mg, Mt.* et] et si *Ad, Ald, Bb, Ch, Gw, Jlz.* XII] XV *Ald (cf. p. 185, l. 31).* sacramentales *Bb, Ep, H, L, P6, T1, 2 (m. prima).* ‖ *l.* 6 de liuta sua iuret *Ep.* de leuda *Bos, Ch, T1*; de lita *P1*; de lites *sP*; vel lite *Ad*; delictę *Ag*; de litate *Mg, Mt*; debilitate *L*; de iuda *Bb*, de liute *H*; de leude *Alt, T2 (manus prima)*; de lite *cett.* sua] *deest sP.* duos *Her, Mg, P6, sP.* camphiones *Mg, sP*; campones *P2*; cambiones *B.* propter campiones hoc *P5.* propter hoc] proinde *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P6, T1. 2.* pugnet *Mg*; pungnent *Ch, sP.*

1) *Cf. supra II, 1; infra XII, 8; XVIII, 3. Decr. Dingolf. (infra n° III) c. 4. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 414 *sqq.* 2) *Hoc est forsitan idem, quod supra c. VIII, 15 dicuntur* sacramentales de suo genere nominati. *Cf. J. Merkel, 'Archiv' XI, p. 663, n. 36. G. Waitz, 'Deutsche Verfassungsgeschichte' II, 1 p. 348 sqq. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p. 11. I*[1], *p.* 121, *n.* 13; *I*[2], *p.* 166, *n.* 15; *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p. 30 sqq., qui vocem* 'leuda' *primo populum, 'Volks-, Stammesgenossen' significasse docet, et postea ad sensum arctiorem* '*eine bestimmt umgrenzte Stammesgenossenschaft' redactam esse putat.* 3) *Ex eo, quod hoc loco numerus* 'III' *textui insertus est, concludamus necesse est in archetypo codicum Mg et Mt usitatam capitum enumerationem adhibitam fuisse.*

cf. L. Visig. VII, 3, 3; L. Alam. XLV–XLVII.

IV. [Si liberum hominem furaverit[1].]

Si quis liber liberum hominem furaverit et vendiderit et exinde probatus fuerit reducat eum et libertati restituat et cum LXXX sold.* conponat eum[2]. In publico vero XL solidos solvat propter praesumptionem quam fecit.

Et si eum revocare non potuerit, tunc ipse fur perdat libertatem[3] suam pro eo.

*) LXXX sol. *Ag, Ald, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V;* XII sol.[4] *Ad, B, Gw;* XL sol. *cett.*

L. Visig. VII, 3, 3 (Antiqua). Qui filium aut filiam alicuius ingenui vel ingenue plagiaverit aut sollicitaverit et in populo nostro vel in alias regiones transferri fecerit, huius isceleris autor patri aut matri fratribusque, si fuerint, sive proximis parentibus in potestate tradatur, ut illi occidendi aut vendendi eum habeant potestatem aut, si voluerint, compositionem homicidii de ipso plagiatore consequantur . . . Quod si eum *ex peregrinis ad propria* potuerit revocare, *plagiator . . . . medietatem homicidii exolvat, aut si non habuerit, unde conponat, ipse subiaceat servituti.*

L. Alam. XLV. Si quis liber liberum *extra terminos* vendiderit, *revocet* eum *infra provinciam* et restituat eum libertati et *XL* cum sol. conponat. Si *autem* eum revocare non potuerit, *cum* weregeldo parentibus solv*at, id est hoc octuaginta solidos, si heredem reliquit. Si autem heredem non reliquit, cum* 200 *solidis conponat*.

Cap. IV. deest Em, Sich; in A folium excisum est, in quo initium capitis — tradidit *p.* 371, *l.* 1 *scriptum erat.* *l.* 1. IV *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6; III *Ag;* Tit. III *Her;* V *B, Bb, Gw;* XCV *Ald;* CI *Mg, Mt;* CXIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Td.* si quis *Her.* ‖ *l.* 2. Si] . . . *Alt.* liber *deest Ad, B, Bb, Gw, K, L, P* 6. liverum *sP.* hominem *deest Ald, Jlz.* furatus fuerit *T* 2 *(m. rec.);* furatur *Ald, Jlz;* fur *L.* et vendiderit *supra lineam H;* aut vendiderit *Alt.* et exinde] exinde *P* 6. provatus *sP.* ‖ *l.* 3. in libertatem *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, K, T* 1; libertatem *Alt, Ep, H, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima).* et *deest Bos.* eum conponat *Ch.* eum] *deest Jlz, P* 3 vero *deest sP;* suo *L.* ‖ *l.* 4. XL solvat *Ag, Her, P* 2, *V;* solvat XL solidos *Ald, Jlz;* XL solvatur *Mg;* XL solidos *Gw;* XXXX solidos solbat *sP;* XL solidos solvat *cett.* quam] que *Alt, P* 6; quem *Ep;* quem *corr:* quam *L.*

l. 5. eum] iterum *Mg.* poterit *Ald, Ch, Gw, P* 2, *T* 2. fur *deest Ad, Ald, Jlz.* libertatem suam perdat *Gw.* livertatem *sP.* pro *deest Ep.*

1) *De differentiis huius legis et L. Baiw. XVI, 5 cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 458 *n.* 22; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 635. 657 *sq.* 2) *Eadem poena ut L. Baiw. XVI, 5.* 3) *Haec poena e lege Visigothorum sumpta, quae vero in c. XVI, 5 non repetitur, discordat etiam cum c. VII, 5; cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 658. 4) *Cf. L. Alam. XLVII.* Si liber liberum infra provinciam vendiderit, revocet eum in pristinam libertatem et cum XII solidis conponat.

quod conlibertum suum servitio tradidit. si solvere non valet weragelt[1] parentibus, et amplius non requiratur*[2].

V. [Si servus liberum furaverit.]

Iuxta J. Merkelium textus L; opp. III. cf. L. Visig. VII. 3. 5. 6.

Si vero servus liberum furaverit et vendiderit dominus eius ligatum praesentet corám iudice. **In ducis potestate sit disciplina eius aut manus perdat aut oculos; sine signo numquam evadat, quamvis deliciosus sit apud dominum suum.**

* *Ald, Jlz addunt:* aut domino eius solvat. Si pecuniam non habet, perdat libertatem suam et sit servus pro eo parentum aut domini illius.

L. Visig. VII. 3. 5. Si servus *ingenuum plagiaverit ex* domini *iussione, ipse dominus conpositionem, que est de ingenuis constituta, conpellatur implere, ita ut dominus C publice flagella suscipiat et servum iussa domini conplentem molestia non contingat.*

6. Si servus *sine conscientia domini sui ingenuum plagiaverit, parentibus plagiati sine aliqua dilatione tradatur, ut quod de eo facere voluerint, in eorum consistat arbitrio. Quod si* ***qui plagiatus est, reduci potuerit, et dominus pro servo conponere vellit, libram auri pro iniuriam*** *ingenui dabit.*

Cap. IV. l. 1. conlibertum] cum libertum *sP;* libertum *Ag;* collibertum *B;* cu. libertum *P6* servitium *L.* tradiderit *Ald, Jlz* cum *ceteris;* si solvere *perit J.* solvere *erasum T2 (m. prima);* volvere *Ag;* vere *Alt.* non *deest Bb.* valat *sP.* wergelt *Alt, Bo;* wergelt *P6;* **weregild *sP;* wergeldum *Ald, Bos, Ch, Jlz, Til;* werageld *J;* werageltum *T1;* weraghelt *Ag;* weregelt** *Ge, Her, P5;* wergilt *P1;* waregelt *P3;* weregild *P4;* wiragelt *P2;* weragel *Ad;* vuieragehethl *Me, Mt;* per wegildum *Ep.* solvat parentibus *Bb, T2 (m. recentior);* parentibus solvat *J;* parentibus det *Ch;* parentibus *cett.* *l.* 2. et amplius *desunt Ma, Mt.* et — requiratur *desunt Ald, Jlz.* quaeratur *Ep;* quiratur *P2;* si vero servus liberum furaverit et vendiderit, dominus eius ligatum eum representet *(cf. IX, 5) addit Ep.*

In Ad, Ag, Ald, Alt, B1, G, Ge, H, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P1–6, sP, Sch, T2, Til, V, W sequitur cap. IX, 6 huius editionis.

Cap. V. deest Em, Ep, Sich, W; hoc loco, numero V adiecto J, T1, numero IIII adiecto Ch, sine numero Bos; in fine tituli IV cett. l. 3. V. *deest Alt, Bos, H, L, P6, T2 (m. prima),* IIII *Ch;* V *J, T1;* XXIII *Bo;* XXXII *B;* Tit. XXXII *Her,* LII *Mg, Mt;* LX *Ad,* LXII *Ald;* LXV *Jlz;* XXXIII *cett. Baiuvarica exstat in Her, L, P6, Til.* furaverit aut vendiderit *Her. l.* 4. vero *deest Ald, Bb.* liverum *sP.* furatur et vendiderit *Ald, Jlz;* occiderit et furaverit *K.* vendiderit et furaverit *Ad, Alt, B, Ge, H, L, P6, sP, T2 (m. prima);* furatus fuerit et vendiderit *T2 (m. recentior);* vendiderit aut furatus fuerit *Bb;* fura et venderit *(corr:* vendiderit*) P4.* eius *deest Ge.* vero *sP.* ligatum *deest sP;* liget eum et *Mg;* ligatum eum *Ad.* presente *P6.* presentem *sP.* presentet eum *Bos, Ch, T1;* eum presentet, *cetera desunt Ep. l.* 5. coram *deest Jlz.* — Ch indici *Alt, Jlz;* duce *Mg.* in duce *P6, sP,* in duce *Mt,* in iudices *B.* potestatem sit *Ag, Mg, Mt;* sit potestate *Bb, Ge;* sit in potestate *Ad,* potestate in *Bos.* disciplinam eius *P6, (in deletione) Mt.* eius disciplina *Ald, Jlz.* et manus *sP;* ut manus *Ald,* ut aut manus *Jlz.* oculus *sP;* oculi *Bo. l.* 6. sine signo *g erasum Ag.* signum *J, T1 (m. prima);* quibus *P4.* numquam *deletum* evadat numquam *Ald;* numqua evadat *Mg;* numquam evasit *P6,* evadatdat *Ag,* evadet *sP.* quem *B, Bb, Ge, H, J, P6, T1.* quem *Alt;* qua *T2 (m. prima),* qui *L.* dilitiosus *Alt, J, Mt, sP,* *T2 (m. recentior);* **condilitiosus *L;* deliciosus *corr:* diliciosus *T1.***

l. 7. sit vel *Jlz.*

1) *Cf. Glossarium et supra p. 353. n. 2.* 2) *Haec ultima pars capitis postea tempore recentiore addita est, cf. J. Merkel, 'Archiv' XI, p. 663.*

Et si dominus eius hoc iussit aut consentiens fuit, superiori sententiae subiaceat[1] ipse et illum servum perdat.

In ed. Merkeliana (textus I), c. IX, 5; cf. L. Vis. VII, 2, 16.

VI. [Fur nocturno tempore captus in furto[2].]

Fur nocturno tempore captus in furto, dum res furtivas secum portat, si fuerit occisus, nulla ex hoc homicidii querella nascatur.

In ed. Merkeliana (textus I) c. 6; cf. L. Vis. VII, 2, 6

VII. [Si alienum servum in furtum suaderit[3].]

Si quis alienum servum ad furtum suaderit[4] aut aliquid damnosum in fraudem

L. Visigothorum VII, 2, 16 (Antiqua). [Si fur nocturnus, dum capitur occidatur]. Fur nocturn*us* captus in furt*um*, dum res furtivas secum portar*e conatur*, si fuerit occisus, *mors eius nullo modo vindicetur.*

L. Visig. VII, 2, 6 (Antiqua). [Si servus alienus suadeatur ad inlicita facienda]. Si quis servum alienum ad furtum *faciendum* aut *alias quascumque res inlicitas committendas, vel etiam adversus se ipsum forte per*suaserit, *ut domino eius perditionem exibeat, quod facilius*

Cap. V. *l.* 1. domin *P4;* domus *L.* iusserit *Ch.* consentius *L.* superiora sententia *J, P6;* superiore sententia (sententia *in margine*) *L;* superiori sententia *Bos, Ch, Mg, sP, T1;* suberiori sententia *Bb;* superiore sententiae *Alt, H, T2 (m. prima).* ‖ *l.* 2. et ipse *P6.* servum illum *B.* perdat *Ag, Her, K, Mg, Mt, P1–4, T2 (m. rec.), Til, V;* non perdat *sP;* reddat *cett.*

In omnibus codd. exceptis Ch, sP, T1 sequitur titulus V huius editionis.

Cap. VI. deest Em. *l.* 3. VI *deest Alt, Jlz, L, P6, Sich;* IIII *Ag;* Tit. IIII *Her;* V *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P1–5, sP, T1, 2, Til, V;* CII *Mg, Mt;* CXII *Ald;* CXIIII *Ad.* *Rubrica caret in Her, L, P6, Til.* De furto nocturno *Her.* capitur *L.* in furto *desunt L.* *l.* 4. fur] . . ur *Jlz.* in nocturno *Her.* temporum *sP.* captum *sP;* capitus *corr.:* captus *L.* furtum *Ag, Mg, Mt, sP;* furtu *Ep, P4, 5, V;* fusto *B.* rem furtivam *Mg, Mt;* res furtiva *Ag;* res furtiva *(m. recentior:* res furtivas) *L;* res furativas *sP;* res furtiuuas *P3.* si fuerit — nascatur] nulla ex hoc homicidio querela nascatur, si in furto occidatur *Bb.* hoccisus *P3.* ‖ *l.* 5. ex *deest Her.* hoc *deest Ald, L, P6;* ho *Mg.* homicidii *Ag, B, Ep, Gw, Her, K, Mg, Mt, P1—5, Sich, V;* homicidio *cett.* querella *Ag, Mt, P1, 3, 5, T2 (m. prima), V;* querela *deest Ald, Jlz;* querilla *sP;* per illa *P6;* querela *cett.*

Cap. VII. deest Em, Sich. ‖ *l.* 6. VII *deest Alt, Jlz, L, P6;* V *Ag;* Tit. V *Her;* VI *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P1–5, sP, T1, 2, Til, V;* CIII *Mg, Mt;* CXIII *Ald;* CXV *Ad.* *Rubrica caret in Her, L, P6, Til.* in furtum *desunt L.* suaserit *P6, Til;* Si alieno servo furtum persuasum fuerit *Her.* *l.* 7. Si] . . i *Alt.* servum alienum *L, P4, 6;* alicuius servus *Mg, Mt.* serbum *sP.* ad *deest Mg, Mt;* aut *B, H, L, P6, T2 m. prima;* aut in *Alt.* suaserit *Ad, Ag, Ald, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, Jlz, P2, Til.* aut aliquid] aliquid *Mg, Mt;* ad aliquid *Ep;* aut ad aliquod *Gw.* dampnosum *vel* dampnosum] dampnosus *P3;* et dampnosum (et *erasum*) *Ad.* fraude *Ag, Mg, Mt.*

1) *Hoc caput ad sententiam cap. IX, 4 referendum eaque de causa hoc loco ponendum esse J. Merkel, 'Archiv' XI, p. 663 docuit.* 2) *= Benedictus Levita I, 343. — Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1]*, p. 483.* 3) *fere = Ben. Levita I, 342. — Hoc caput legis Baiw. ex lege Visig. Euriciana sumptum esse K. Zeumer putat, cf. MG. Legum Sectio I, 1 (L. Visigothorum) p. 29.* 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1]*, p. 569.*

domini sui, ut posset accusare eum, et fraus ipsa fuerit detecta per investigationem iudicis, dominus nec servum perdat nec aliquid damni pro conpositione patiatur, sed ille cuius conludione crimen admissum est, tamquam fur damnetur, in noviculum[1] compositionem cogatur exsolvere. [Servus vero quod tulit, reddat et insuper CC ictus flagellorum extensus publice accipiat].

cum per malam et iniquam persuasionem ad suum servitium fraudulenter addicat et fraus ipsa iudicis fuerit investigatione detecta, dominus *servi* nec servum perdat nec *ullam calumniam pertimescat:* sed *ipse* cuius conludio *vel suasione servus* crimen admis*erat, ut cum sibi per aliquam occasionem ad servitium potuisset addicere, ipse eius servi domino quantum ille involaverit aut quantum culparilem rem admiserit, septuplo* conpositionem *implere* cogatur. *Ipse autem* servus *in conventu* publice C flagell*a suscipiat pro eo, quod dominum suum dispiciens insidianti consenserat; et sic postmodum domino suo reddatur.*

Cap. VII. *l.* 1. possit *Ad, Ag, Ald, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, Jlz, P4, sP, T2 m. rec.;* possent *Mg, Mt.* accussare *Bb, J, T2, V;* accusaret *Ad;* acusaret *sP.* et ut *L.* ipsa *deest Ad.* detecta fuerit *Ald, Jlz.* deiecta *K, L;* tecta *Ad.* per] post *Ag, Mg, Mt.* investigatione *Ag, Alt, sP;* vestigatione *P6;* investicationem *J.* iudicis ducis *Ad.* ‖ *l.* 2. nec dominus *Alt, B, Gw, L, P6, T2.* damni *vel* dampni] damnum *Ag, L, Mg, Mt, sP.* pro compositione damni *Ch.* pro compositione per compositionem *Ald, P4;* pro compositionis *sP;* prae compositione *Her.* patiantur *sP;* faciatur *P1;* faciat *Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, P6, T1, 2 m. prima.* ‖ *l.* 3. conludione *Ag, K, P2, 4, 5, Til, V;* conludsione *P1;* conlusione *Her;* conlutione *Mt;* cunludione *P3;* cunludionem *sP.* conlusione *Ep (corr.), Mg, T2 (m. rec.);* concludione *Til;* conclusionem *P6;* consilio *Ald, Jlz;* conclusione *cett.* crimine *L.* admissus *P3;* amissum *Ad.* est] *In dimidia parte huius plagulae codicis L nihil scriptum est et folium quod sequitur et ultimum quaternionis fuerat, est excisum. In sequenti pagina cum voce 'tamquam' manus incipit altera.* dampnetur *vel* damnetur] in et in *Ad.* in noviculum] hymno occaplim *sP;* novicuplim *Ag, P2, V;* novicuplum *Bos, P3, Til;* novicuplum *Ep, Her;* novicupla *K, P1;* novi cupuli *Mt;* novicopuli *Mg;* non cuplum *Ch;* novuplum *Ald, Alt, Bb, H, J, L, P6, T1, 2;* nocuplum *B, Gw;* nouoplum *Jlz;* ocuplum *Ad;* novem dupla *P4.* conpositione *K, P1–5, V;* compositionem *Ag, B, Ep, Til;* comps *Mg, Mt;* et compositionem *Her;* componat *cett.* ‖ *l.* 4. cogatur] ne cogatur *Ad, Bb, Gw, H, J, L, P6, T1;* nec cogatur *Alt, Bb, Ch, T2;* exigatur *Mg, Mt.* nunc cogatur exsolvere servus. Sed servus quod tulit *etc. J.* cogatur — servus *desunt Ald, Jlz.* exsolvere *deest Bb.* exsolvere. Servus vero] exsolvere servus. Sed servus *Ad, Ch, H;* exsolvere servus sed servus vero *Bos;* exsolvere servum. Sed servus *T1, 2 m. rec.;* exsolvere servus *P2;* exsolvere servus, sed vero *Alt, B, L, P6, T2 m. prima;* exsolvere servus, sed *Gw.* quod tulit] contullerit *sP;* quod tulit *Ep.* CC *deest Mt;* eo *Her.* ictos *Bb, J, L, T1, 2;* igtos *sP,* ictu *Ag;* ictus *corr.;* ictus *Jlz.* flagellarum *Alt, Bb, Ch, J, T1;* flagellatorum *P2.* ‖ *l.* 5. extensu *Alt, corr.;* extensus *H, L;* extentus *P1.* puplice *Alt, J;* pulice *Ad;* in publico *Bos, Ch.*

1) *Cf. P. Roth, 'Entstehung des baierischen Volksrechts', p.* 49.

In ed. Merkeliana (textus I), c. 7; cf. L. Vis. VII, 2, 8.

VIII. [Si nesciens de fure aliquid conparaverit[1].]

Si quis a fure nesciens[2] conparavit, requiret accepto spatio[3] venditorem; quem si non potuerit invenire, probet se cum sacramento et testibus innocentem[4]. Et quod apud eum cognoscitur, ex medietate restituat[5] et furem quaerere non desistat.

Quod si furem celare voluerit periurans, et postea detectus inventus fuerit, tamquam ille fur ita in crimine damnetur.

L. Visigothorum VII, 2, 8 (Reccessv.). [Si de fure *quis* nesciens conparaverit.] *Universam rem nulli ingenuo liceat de incognito homine conparare, nisi certe fideiussorem adhibeat cui credi possit, ut excusatio ignorantie auferatur. Quod si aliter fecerit qui conparaverit, a iudice districtus autorem praesentet infra tempus sufficienter a iudice constitutum.* Quem si non potuerit invenire, *ad*probet se *aut* sacramento *aut* testibus innocentem, *quod eum furem nescierit*, et quod apud eum *a*gnoscitur, *accepta pretii* medietate restituat, *adque ambo datis invicem sacramentis promittant, quod* furem *fideliter* quer*ant*. Quod si *omnino fur invenire nequiverit, rem tantum que emta est, domino rei emtor ex integritate reformet. Si vero dominus rei furem noverit et eum publicare noluerit, rem ex toto amittat quam emtor quiete possideat. Haec et de servis forma servabitur.*

Cap. VIII. Initium deest Em. ‖ *l.* 1. VIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6; VI *Ag;* Tit. VI *Her;* VII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 1–5, *sP, T* 2, *V;* CIIII *Mg, Mt;* CXIIII *Ald;* CXVI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Td.* Qui *Her.* nescies *P* 6. a fure *Td.* quiddam *Her.* comparaverit *P* 6; emit *Her.* *l.* 2. Si — non desistat *(l. 4) desunt Em.* Si] . . i *Alt.* de fure *Ad, Ald, Alt, B, Bb, Ch, H, J, Jlz, K, sP, T* 1, 2; de furto *Gr;* ad fure *sP;* a fura *Ag;* furem *L;* de furem *P* 6. conparavit] aliquid comparavit *Ald, Jlz, T* 2 *(m. recentiore);* aliquid comparaverit *P* 5, *Sich;* comparaverit *Alt, L, Jlz, Mg, Mt, P* 6; conparatb *Ad.* requirat *Ald, B, Bb, Bos, Ep, L, P* 6, *Sich.* accepto *deest Ad;* acceptos *Ag, sP;* acepto *Alt, J;* certo *Sich.* spatio] pandio *Mg, Mt.* venditorum *sP;* vinditorum *P* 6. *l.* 3. quem *bis, sed primum deletum Jlz;* quam *Mg, Mt;* et *sP.* si *deest P* 6. poterit *Ald.* inveniret *Mt.* praebeat *Bb;* prebet *H, P* 3. se *deest Ad.* se secum *Mt.* sacramenta *corr:* sacramento *T* 1; sacramentalibus *Bos, Ch.* et testibus] *desunt Ad;* testibus *P* 2. innocentes *corr:* innocentem *H, L;* innocente *Alt;* inocente *sP.* innocentem — cognoscitur ex *desunt P* 6. *l.* 4. cognoscitur] agnoscitur *K.* medietatem *P* 6, *corr:* medietate *L;* meditate *Ag;* media state *Alt.* restituat *m. recentior supra lineam L.* furaem *corr:* furem *Mt.* desistat] desinat *Bb;* distillat *sP.*

l. 5. Quod si] *pergit Em.* quod *L, Mt, P* 6. fure *P* 6; fur *sP.* celare *deest P* 6; celavere *P* 3. voluerit] non voluerit *P* 6; volurit *sP.* periurans] *corr. Ep.* et periurans *Bos, Ch, T* 1; et periuras *J;* peierans *Ald, Jlz;* peierans *Sich;* periurant *Em.* detectus] detectus *K, P* 3, *sP;* intectus, *corr:* intecto *L;* detectus voluerit (voluerit *deletum*) *Em.* fuerit inventus *Ch, J, T* 1. inventus] *deest Ald, Jlz, Sich.* invento, *corr:* inventus *L.* *l.* 6. tamquam] quam *Ag, P* 4, *sP.* ille *deest Sich.* fur ille *Bb, P* 2. ita in crimine *desunt Ald, Jlz, Sich.* ita *deest B, Ep, P* 2; sic *Sich.* in *deest Alt, sP.* orimine *Ag.* damnetur *vel* dampnetur] dampnetutur *sP;* condemnetur *Sich.*

1) = *Benedictus Levita I,* 344. — *Hoc caput L. Baiw. e lege Visig. Euriciana sumptum esse K. Zeumer putat, cf. L. Visig. (MG. Legum Sectio I, 1) p.* 30; *L. Ribuar. XXXIII,* 4; *Ed. Rothari c.* 232. 2) *Cf. L. Baiw. IX,* 15: si furtivum praesumpserit emere . . . et scienter hoc fecit; *P. Roth, 'Entstehung des bairischen Volksrechts' p.* 54; *H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 458, *n.* 22. 3) *Cf. H. Meyer, 'Entwerung und Eigenthum' p.* 88. 258; *'Das Publizitätsprinzip im deutschen Bürgerlichen Recht' p.* 68. 4) *Cf. H. Meyer l. l. p.* 100; *K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 49 *sq.; H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 257. 5) *Cf. H. Meyer, l. l. p.* 258.

VIIII. [Si aurum vel species reliquas.] *Lect. Moxe-lianae Gothus L. 8; cf. L. Burg. IV, 1.*

Si[1] quis aurum argentum iumenta vel pecora aut quascumque res usque sold X* vel amplius[2] furaverit, et exinde probatus fuerit, tunc fur conprehensus iudici tradatur et secundum legem vindictae subiaceat, ut ei qui perdidit, in simplo** conponat.

Veruntamen non prius damnetur ad mortem[3], quam vel simplex de facultatibus furis conponat[4].

*) XV *L.*

**) in septuplo *Alt, T 2 (m. prima).*

L. Burg. IV, 1. *Quicumque mancipium alienum sollicitaverit, cavallum quoque equam bovem aut vaccam, tam Burgundio quam Romanus ingenuus furto auferre praesumpserit, occidatur; et* de *occisi* facultatibus *is qui perdidit superius conprehensa mancipia atque animalia, apud sollicitatorem aut furem si non potuerit invenire,* in simpl*um recipiat.* . . . . .

Cap. VIIII. deest Em, Sich. *l.* 1. VIIII *deest Alt, Jlz, L, P 6;* VII *Ag;* Tit. VII *Her;* VIII *E, Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P 1–5, sP, T 2, Til, V;* CV *Mg, Mt;* CVII *Ad;* CX|V *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til.* De furto in auro vel aliis speciebus *Her.* Si *deest P 6.* aurum auten *L.* *l.* 2. Si . . . i *Alt.* aurum vel argentum *Bb.* iumenta *deest Mg, Mt.* vel pecora] pecora *T 2.* aut] vel *Ald, Mg, P 2;* ut *L, Mg.* quęcumque *Mg, Mt;* quasque *sP;* qualescumque *Ald.* res *deest Ald.* usque ad *Ald, B, Bos, Jlz, Til.* *l.* 3. solidus, *corr:* solidos *Bb.* X] XV *L;* XL *Mt.* vel amplius *desunt Ch.* furaverit — probatus *desunt sP.* furatus *Alt, Jlz;* furatus fuerit *T 2 (m. recentior);* fuerit furatus *Ch;* fuerit *Ag.* tunc fur comprehendens *desunt Ad.* tunc] ter *P 6.* fur — secundum] *desunt Bb.* comprehendens *Alt, J, L, P 6;* cop̄ *P 4;* comprehendatur et *T 2;* comprehendens *supra lineam m. recentior corr:* comprehendendus *H.* *l.* 4. iudici traditus *Gw;* tradat iudici *Mg;* iudici traditur *B.* legem *deest P 6;* lege *sP.* vindicta *Alt, Bb, J, P 6, T 1. 2 (m. prima);* vindictam *L.* ut ei *Ag, Bos, Ep, Her, K, P 3. 4, sP, V;* et ei *Ald, B, Jlz, P 1. 2;* aut ei *Bos, Til;* ei *Mg, Mt;* et *Ad;* et ut ei *ctt.* qui] quem *P 1.* perdit *Ald;* perdiderit *Ad.* *l.* 5. semplo *J,* simplum *Ep;* simplo *m. recentior corr:* simplo *Ch;* symplo *T 2 (m. recentior).* conponat *deest sP;* conponatur *Ad, Gw, P 4;* reddat *Ald, Jlz.*

l. 6. Veruntamen — conponat (*l.* 7) *desunt Em; in margine* veruntamen *Ad, L.* verum tamen non] *desunt sP.* prius — quam] priusquam dampnetur ad mortem *L.* damnetur *vel* dampnetur damnet *Ad.* ad mortem] ad mortis poenam *Her.* quam ad mortem *corr:* ad mortem quam *P 2* quam] quatis *P 6;* quem *P 1. 3.* vel *deest Gw, Her, P 6.* simples *Ag;* simplum *Ad, B, P 4;* simplex compositio *Ch, T 1.* *l.* 7. furesi *Alt, Bb, H, J, P 1. 6, T 2 (m. prima);* furo *L,* propriis *Ad,* prius *P 2. 3, Til;* suis furis (suis *deletum*) *Jlz;* fur *B;* fueris, *e erasum Ag.* conponat *vel* comp. conponatur *Alt, Bb, Gw, P 4, T 1 (m. recentior);* dampnatur *Jlz.*

1) *Hanc legem ex lege Visigothorum Euriciana ortam esse cum P. Roth, 'Entstehung der Lex Baiwariorum' p. 39 docuit, eadem ex concordantia cum lege Burg. IV, 1 (cf. supra l. 10) H. Brunner, 'DRG.' I², p. 463, n. 36 verisimilia esse demonstravit. — Cf. etiam L. Visig.* VII, 1, 5; VII, 2, 14, *Liutprand. c.* 80. — *De distinctione furtorum maiorum minorumque cf. H. Brunner, 'DRG.' II¹, p.* 639 *sqq.* 2) *Cf. P. Roth l. c.; discordat cum* . IX, 3. maiorem pecuniam . . . hoc est XII sol. valentem vel amplius. — *Cf. etiam H. Brunner 'DRG.' II¹, p.* 641, *n.* 30, *p.* 642. 3) *Poena mortis discordat cum lege Baiw. II,* 1, *VII,* 5 *et IX,* 1; *cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 635. 4) *I. Merkel hanc partem legis recentiorem esse credit; cf. 'Archiv' XI, p.* 663.

In ed. Merkeliana textus I, c. 9; cf. L. Vis. VII, 2, 23.

X. [Si occulte alienum animal interfecerit[1].]

Si quis occulte in nocte vel in die alienum caballum aut bovem aut aliquod animal occiderit[2] et negaverit et postea exinde probatus fuerit, tamquam furtivum conponat.

In ed. Merkeliana textus I, c. 10; cf. L. Vis. VIII, 4, 13.

XI. [Si casu occiderit alienum animal[3].]

Si quis autem non volens casu faciente occiderit alienum animal et non negaverit, consimile dare non tardet et cadaver mortuum accipiat.

L. Visig. VII, 2, 23 (Recessv.). Si *furtive* alienus *quadrupes occidatur.* Si quis caballum alienum aut bovem *vel quodlibet* animal*ium genus* nocte *aut* occulte *occidisse convincitur, novecupli compositionem dare cogatur etc.*

L. Visig. VIII, 4, 13 (Antiqua). Si quis alienum *iumentum percusserit, ita ut debile efficiatur aut de ipsa fortasse percussione mortuum fuerit, ille qui percussit, alium eiusdem meriti domino reformare cogatur et illut debile sue vindicet potestati. Quodsi iumentum non habuerit, pretium iuste estimationis domino iumenti restituat. Et similis hordo tam de caballo quam de bobe vel de reliquis animalibus ab omnibus observetur.*

Cap. X. l. 1. X *deest Alt, Jlz, L, P6, Sich;* VIII *Ag;* Tit. VIII *Her;* VIIII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P1—5, sP, T2, Til, V;* CVI *Mg, Mt;* CVIII *Ad;* CX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* Si quis *Her.* animal alienum *P6.* ‖ *l.* 2. Si . . i *Alt.* quis *deest L.* quis aut] nocte vel in die occulte caballum aut *Sich.* hocculte *P3.* hocculte in nocte vel *hoc explicit fragmentum Em.* in die] die *P2.* alenum *Ald.* caballum alienum *P4;* cabalum *sP;* cavallum *Ad, Alt, B, Gw, H, J, Jlz, Mg, P5, T1, 2;* aud bovem *L;* aut bobem *sP;* aut bovem aut asinum *P2.* aliquid *Ag, Alt, B, Ep, Her, J, L, P3, 4, 6, T1, 2 (m. prima);* aliquot *sP;* quodlibet *Mt;* quolibet *Mg;* aliud *Sich.* animal *deest Her;* animal *J.* ‖ *l.* 3. hocciderit *P3.* et postea — conponat *et initium capitis XI* — negaverit *(l. 5) desunt Jlz.* postea *deest Ald.* exinde *deest Alt, Sich;* inde *Ad.* probatus *J;* probatum *Sich.* tanquam *B, sP.* furtibus *Mg, Mt;* furtivam *Her.* conponatur (ur *erasum*) *H.*

Cap. XI. deest Em. In T2 hoc loco et insuper post XIIII. 14 manu recentiore in marg. Initium capitis (— negaverit) *deest, cetera capiti X coniungit Jlz.* ‖ *l.* 4. XI *deest Alt, Jlz, L, P6, Sich;* VIIII *Ag;* Tit. IX *Her;* X *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V;* XX *P1;* CVII *Mg, Mt;* CVIII *Ad;* CX]VII *Ald. Rubrica exstat Her, L, P6, Til.* animal alienum *Her.* ‖ *l.* 5. Si . . i *Alt.* quis] *deest Ag, Bos, Ep, Her, Mg, Mt, P1, 2, 3, 5, sP, Sich, Til, V.* autem non volens *Ag, Alt, Ep, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P1—5, sP, T2, Til, V;* autem non volens sed *Ald;* autem *Sich; desunt cett.* casui *Alt, B, Gw, H, J, L, P6;* casui (i *deletum*) *T2;* causu *sP;* casus *Ag.* facienti *Alt, Gw, H, J, L, P6; deest Sich;* facientem *sP;* facient *Ag;* accidenti *Ad.* hocciderit *P3.* alienum] *deest Bos, Ch, Sich;* halienum *P3.* animal *deest Sich.* animal alienum *Ad.* ‖ *l.* 6. consimilem *Alt, Bb, Gw, H, J, P1, T1, 2;* cum similem *Mg;* consimilem le *corr:* consimile ille *L.* vel dare *Mg, Mt.* tardet *Ad, Ald, Bb, Bos, Ep, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P2, 5, T2 (m. recentiore), Til;* tardat, *corr:* tardet *B;* tardat *cett.* et *deest Ad.* cadaver mortuum accipiat et ipsi simile restituat *Sich.* mortuorum *Ep, sP.* accipit *Ch.*

1) = *Benedictus Levita I, 345.* 2) *Hanc partem capitis ex L. Visigoth. Euriciana sumptam esse K. Zeumer putat, cf. MG. Legum Sectio I, 1 (L. Visig.) p. 30.* 3) *Cf. Ed. Rothari c. 337. 339. Ben. Levita I, 346.*

XII. [De tintinabulo[1].]

In ed. Merkeliana (textus I): c. 11; cf. L. Visig. VII, 2, 11

⌈Si quis tintinabulum furaverit⌉ de caballo ⌈vel de bove, cum sold conponat⌉; si de vacca, cum duobus* tremissis conponat; si de minutis pecoribus, cum tremisse conponat⌉.

XIII. [De horto[2].]

In ed. Merkeliana (textus I) c. 12; cf. L. Sal. XXVII, 6.

Si quis in ortum furtive alicuius intraverit, cum III** sold conponat. Et quicquid ibi tulit, secundum legem furtivum conponat.

*) III tremisses *P* 6.

**) IIII sol. *Bb, Gw*.

L. Visig. VII, 2, 11 (Antiqua). De tintinabul*is furatis*. ⌈Si quis tintinabulum *involaverit de iumento* vel bove, solid*um reddat;* de vacca tremisses duos, de *verbicibus vel quibuscumque* pecoribus tremisses *singulos cogatur exsolvere*⌉.

L. Sal. XXVII, 6. Si quis in ort*o alieno in* furt*um* in*gressus f*uerit, *excepto capitale et dilatura DC din. qui fac. sol. XV, culp. iud. . . Cod.* 5. 6. *si quis* . . . de pomario . . . *deruperit.*

Cap. XII. deest Em. ‖ *l.* 1. XII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* X *Ag;* Tit. X *Her;* XI *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, Sich, T* 2, *Til, V;* XXI *P* 1*;* CVIII *Mg, Mt;* CX *Ad;* [CX]VIII *Ald. Rubrica exstat Her, L, P* 6, *Til.* tinabulo *L;* tintinnabulo *Her.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt, Jlz.* tintinnabulum *Ad, Ald, B, Bb, Gw, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *T* 2*;* tinnabulum *L;* tintinnabum *Ch;* tintinabolum *Her*. de caballo furatus fuerit *Sich.* furavit *P* 4*;* furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *T* 2 *(m. rec.).* cavallo *Ad, Alt, H, J, Mg, sP, T* 1, 2 *m. prima.* de bove] bovem *L;* de bovem *P* 6, *sP;* bove *Mt.* cum *deest Sich.* uno solido *Ald, J, Jlz, Mg, P* 6, *T* 1, 2; solido I *Ad, Ch, H.* si de vacca — conponat *desunt Ald.* si] sive *Ad, B, Gw, L, P* 6. ‖ *l.* 3. cum *deest Sich.* duabus *Ad, B, Jlz, Mg, Mt;* duobus *corr:* duabus *T* 2*;* duos *L.* tremisses *Ep, H, Her, J, L, P* 6*;* tremissibus *Ad, B, Bos, Jlz, Sich, Til;* tremisse *sP, T* 1*;* tremiš *Bb.* conponat *deest Ad, Sich.* si de minutis — conponat *desunt K, P* 6. si de inimicis *Jlz.* peccoribus *V.* cum *deest Sich.* tremisse uno *Ad, Bos, Ch, Jlz, P* 3, *T* 2*;* tremises I *J;* trimisse *sP;* tremisso *P* 4*;* tremiš I *T* 1*;* tremiš *Bb.*

In Alt sequitur c. IX, 14 *huius editionis.*

Cap. XIII. deest Em, priori capiti iungunt L, P 6. *In Alt post XXII,* 1 *huius editionis.* ‖ *l.* 4. XIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* XI *Ag;* Tit. XI *Her;* XII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXII *P* 1*;* CVIIII *Mg, Mt;* CXI *Ad;* [CX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* ‖ *l.* 5. alterius hortum furtive intraverit *Sich.* horto *Alt, B;* ortum *Ald, Ch, Ep, Jlz, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, T* 2, *V;* hortum *Ad, Ag, Bos, Her, K, Til;* ortu *H, J,* 1, *m. recentior corr:* ortum *H;* orto *cett.;* alicuius furtive *Ald, Bb, Jlz.* furtivae *V;* furtivi *Alt, P* 6*;* furtivem *sP;* furtivo, *corr:* furtivi *L;* furtum *Mg, Mt;* furtivam *Her.* alicuius *bis, sed alterum erasum L.* intraverit] inraderit *sP.* cum *deest Sich.* cum IV solidis *Bb, Gw;* cum III *P* 6. et quicquid — servanda est *(p.* 378, *l.* 1*) desunt Alt.* et — conponat *desunt Sich.* quicquid] quod *B, Bb, Gw, H, J, T* 2*;* quitquit *Ch;* quid *L.* ‖ *l.* 6. hibi *sP.* tullit *Ep, sP;* tollit *P* 4*;* tulerit *Ag.* lege *sP.* furtivam *Her, L;* furtiva *sP;* furtum *Mg, Mt.* conponat *deest Ald.*

1) *Cf. L. Sal. XXVII,* 1. 2. *Add.* 1*; Rothari* 289*; L. Burg. IV,* 5. — *H. Brunner, 'DRG.' I*[2], *p.* 438, *n.* 49*; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 448. — *Hoc caput ex lege Visig. Euriciana sumptum esse K. Zeumer putat; cf. L. Visig. p.* 30. 2) *Cf. L. Sal. XXVII,* 6 *(Codd.* 5, 6*: XXVII,* 7, 8*): L. Burg. XXV; L. Visig. VIII,* 3, 2*; P. Roth, 'Entstehung', p.* 39*; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 449*; H. Brunner, 'DRG.' I*[2], *p.* 438, *n.* 49.

Ita et de pomariis lex servanda est [1].

In ed. Merkeliana (textus I): c. 13.

XIIII. [De furtiva re comparata.]

Ut [2] nullus presumat furtivam rem conparare infra provinciam. Quod conparare voluerit, prius inquirat [3], si furtivum est an non.

In ed. Merkeliana (textus I): c. 14; cf. L. Visig. VII, 2, 9.

XV. [Idem ut supra [4].]

⌈Si furtivum presumpserit emere⌉ [5] et exinde probatus fuerit ⌈et scienter hoc fecit⌉, tunc similem rem donet illi cuius pecuniam conparavit, et in fisco pro fredo XII sold sit culpabilis.

L. Visig. VII, 2, 9. ⌈Si *quis rem* furtivam sciens *a fure conparaverit*⌉ . . .

Cap. XIII. ‖ *l.* 1. Ita — est] D e s a c r a m e n t i s e t a c c u s a t i o n i b u s *Ald (cf. infra p.* 380, *l.* 37 *sq.); desunt Alt, Bb, H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima); in margine T* 2 *m. rec.* pomario *B, Gw;* pomeriis *Ad, J, T* 1. eadem lex *Ad;* lex eadem *Jlz.* observetur *Ep.*

In Alt sequitur c. XXII, 2 *huius editionis.*

Cap. XIIII. deest Em, Sich; cum capite XIII. coniunctum Ald; in Alt post c. IX, 12. ‖ *l.* 2. XIIII *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6; XII *Ag;* Tit. XII *Her;* XIII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 2 — 5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXIII *P* 1; CX *Mg, Mt;* CXII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* furtivam rem *L, P* 6, *in L per rasuram corr:* furtiva re. comparare *P* 6; conponat *L.* ‖ *l.* 3. ut *deest Ald;* . . t *Alt;* et *Ad, T* 2 *(m. pr.).* ullus *Ald.* praesummat *Ag;* praesummat *corr:* praesumat *L.* furtivum *J, corr: T* 2. rem furtivam *Ep.* infra — conparare] *m. recentior supra lineam Mt.* provintia *vel* provincia *Alt, J, P* 6, *sP, T* 1. rem conparare infra provintia; quod conparare infra provintia (q. c. i. p. *erasa*) *J.* quod si *Ad, Ald, B, Gw, Jlz;* quod autem *T* 2 *(m. recentior). l.* 4. conpare *Alt;* c a p e r e *L, P* 6. prius quam *sP.* requirat *Ad.* si *deest L, P* 6. furtum *Mt, P* 5; furtiva *Her.* est] sit *Ad, Ald, B, Jlz, T* 2. an] aut *sP.*

Cap. XV. deest Em, Sich; cum capite XIIII. coniunctum Her. ‖ *l.* 5. XV] *deest Alt, Her, Jlz, L, P* 6; XIII *Ag;* XIIII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 2 — 5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXIIII *P* 1; CXI *Mg, Mt;* CXIII *Ad;* [CX]X *Ald. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* item *L, P* 6. ‖ *l.* 6. si quis *H, T* 2. furtum *Ag, Mg, Mt.* praesumserit *Alt, L;* praesumpsit *P* 6; praesumit *P* 4. provatus *sP.* et scienter hoc fecit *desunt Ag;* e. sc. h. fecerit *Alt;* quod hoc scienter fecit *Jlz;* quod hoc scienter fecerit *Ald;* scienter hoc fecit *Mt;* scienter hoc fecerit *Mg, sP;* quod *(m. recentior addit:* in) s. h. f. *H;* et sc. hoc facit *Her;* si scienter hoc fecit *B, Bb;* si n e s c i e n t e r hoc fecit *Gw;* n e s c i e n t e r hoc fecit *L;* n e s c i e n t e hoc fecit *P* 6. ‖ *l.* 7. tunc simile *Ad;* tunc similiter *Mt;* similem *Ald, Alt, B, Bb, Gw, H, Jlz, L, P* 6; tunc similem *cett.* donet illi cuius] donec alicui *P* 6. donat *sP.* cui *Alt, Bb, H, J, L, T* 2 *(m. prima);* cuius *cett.* pecunia *Alt, J, P* 6, *T* 1. et in fisco] in fisco *L;* et fisco *Mg.* freto *Ad, Ch, H, J, L, T.* ‖ *l.* 8. XII sol.] cum XII sol. *Alt;* VII sol. *sP;* X V solidorum *(cf. supra p.* 185, *l.* 31*) Ald;* XII solidorum *Gw.* culpabilis sit *P* 4; sit culpat *sP; his in vocibus deficit B.*

1) *Cf. L. Baiw. XXII,* 1; *ex lege Visigothorum sumptum esse probat H. Brunner, 'DRG.' I*[2], *p.* 438, *n.* 49. 2) *Cf. L. Visig. VII,* 2, 8 *(supra p.* 374, *l.* 7*); Ed. Rothari cap.* 284. 3) *Secundum H. Meyer, 'Entwerung und Eigentum', p.* 97 *ius singulare Baiwaricum; cf. etiam l. l. p.* 39. 4) *fere = Benedictus Levita I,* 347. 5) *Cf. L. Baiw. IX,* 8: si quis de fure n e s c i e n s conparavit.

XVI. [De custodia furtivae rei[1].]

In ed. Merkeliana (textus I): c. 15.

Similiter ille qui de manu furis furtivam rem ad custodiendam acciperit, quasi si consentiens furi est, ita conponat, sicut superius diximus[2], aut cum uno sacramentale iuret, quod nescivit furtivum, quando conparavit vel quando commendatum suscepit[3].

Una lex erit utrisque, qui emit furtivum aut qui commendatum suscepit.

Si autem ille qui furtivam rem commendatam suscepit et quaerenti domino negaverit[3]: ille fur est, sicut ille qui furavit, et ita conponat, sicut lex habet.

Cap. XVI. deest Em. ‖ *l.* 1. XVI *deest Alt, Jlz, L, P6;* Tit. XIII *Her;* XIIII *Ag, Bos;* XV *Bb, Ch, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V;* XXV *P1;* CXII *Mg, Mt;* CXIIII *Ad;* [CXX]I *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* rei furtivae *Her.* furtivi *L, P6.* rei] regi *P6.* ‖ *l.* 2. similiter ille *desunt Sich.* ..imiliter *Alt.* et ille *Mg, Mt;* illi *P2.* de manu furis *desunt Sich.* alterius furis *Gw;* furoni *Alt, Bb, J, L, P6, T2 (m. prima);* furonis *T2 (m. rec.);* furoni *corr. m. rec.:* furonis vel furis *H.* rem furtivam *Sich;* furtivum *J, Jlz.* ad *deest Sich.* acceperit ad custodiendum *Ad.* ad] at *sP.* custodiendum *Ald, Bos, Ch, Her, P2, T2 m. rec., Til;* custodiendam rem *Bb.* acciperit *Ag, Ep, J, P1, sP, T1, V;* receperit *P6;* acceperit *cett.* ‖ *l.* 3. quasi si consentiens furi *Mt, P2, 3, 5, V,* (furia) *Mg;* quasi si consenties fuerit *sP;* quasi consensu furoni est *Bb, H, J, P6;* quasi si consensu furoni est *Alt;* quasi consensu furis est *Gw;* quasi consentiens furti *T1;* quasi consensu furoni (*corr:* furoni) est *L;* quasi si consentaneus furi esset *(in raso) T2 m. rec.,* quasi consentiens fuerit *P1;* quasi consentiens eius furti est *Ch;* quasi consentiens eius furti et *Bos;* quasi consensor furis est *Ad;* quasi sit consentiens furi *P4;* quasi conscius furti *Sich.* ita] *deest Mg, Mt;* sic *P4.* conponit *Ald; hac in voce finis capitis, ut cetera desint Sich.* sicud *L.* diximus *deest P4.* aut cum uno] ut unum *sP.* ‖ *l.* 4. sacramentali *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Jlz, Mt, Til;* sagramentalem *sP.* iurent *Ag.* nessciet *sP;* nescienter *Mg, Mt;* nesciunt *Ag, Ep;* nesciit *corr:* nescisset *L.* furtiva *Ep;* furtivam *Her;* furtum, *corr:* furtuum *T1.* vel] *deest Ag, P6;* aut *Ald, Jlz.* commendatum *sP.*

l. 6. Una — suscepit *desunt Ald, Jlz, P2, sP.* Si autem illis una lex erit *H, J, P6, T1, 2 (m. prima), (in T1* si *corr:* sic*);* si autem illius u. l. e. *L;* sic autem una l. e. *Alt;* sic autem illis u. l. e. *Bos, Ch;* sic autem utrisque *T2 m. rec.* erit] est *Ch, J, T1;* et *P5; deest Ad, Bos.* utrisque *deest P4, T2 m. rec.;* utriusque *Ag, Ch, J, T1;* utraque *Her.* emit] enim *Mg, Mt.* furtivam *Her, Mg, Mt;* furtibum *Bb, J;* furtum *P6.* aut] au *J;* et *Ad, Gw.* aut qui *desunt, sed m. recentior add. Mt.* commendatum, *corr:* commendatam *Mt;* commendatam *Mg.* suscipit *Ch, P5.*

l. 7. Si — suscepit] *desunt Ad, Mt, P3, Til, supra lineam m. rec. addit Mt.* si autem] *in raso Ag;* sic *T2.* ille *deest Ald, sP;* illi *Her, Mg, Mt, P1, 2, V;* illi, *corr:* ille *H.* qui *deest Ald.* furtivum *sP;* furtiuuam *L.* rem] *deest Mg, Mt (m. recentior).* commendatum *Ag, Ep, Her, Mt (m. rec.);* illi commendatam *sP;* non conmendatam *P6;* conmendatum, *corr:* conmendatam *T2.* commendatam suscepit *Ald;* suscepit commendatam *Jlz.* suscipit *Bos, Ch;* sciscepit *sP.* et] *deest Ald, Jlz;* et qui *Mg, Mt.* quaerente *Ch, Ep, Mg, Mt, T1;* quaerentem *Alt, Bb, H, J, L, P6.* domini *J;* dominum *Alt, Bb, H, L, P6.* ‖ *l.* 8. negaverit *corr. L;* negavit *Mg, Mt.* ille] ita *Ald, Jlz.* fur est et latro *Ad.* sicut ille qui] *desunt P4;* sicud ille qui *L.* sicut ille furabatur *Ad.* furatus fuit *T2 (m. recentior);* furatus erat *Ald;* furatus *Jlz;* furaverit *P3, Til.* et ita] ita *P4.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* habet] est *L, P3, 6;* est, *corr:* habet *Ald.*

1) *Cf. Benedictum Levitam I,* 348. 2) *Cf. L. Visig. VII,* 2, 7: Non solum ille qui furtum fecerit, sed etiam et quicumque conscius fuerit vel furti ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur et simili vindicta subiaceat. 3) *Cf. Decr. Neuchingensia (infra nº IV) c.* 7; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 579.

In ed. Merkeliana (textus I): c. 16; cf. Pactum Childeb. et Chlot. c. 3.

XVII. [De conpositione a latrone accepta.]

Ut nemo de probato furtu conpositionem a latrone ausus sit accipere, nisi ante iudicem suum iudicetur.

⌜Si autem presumpserit hoc facere et celaverit iudici suo[1], tunc latronis culpae subiacebit⌝.

In ed. Merkeliana (textus I): c. 17; cf. L. Visig. II, 1, 23.

XVIII. [Ut sacramenta non cito fiant[2].]

Ut sacramenta non cito fiant; iudex causam suam bene cognoscat et prius veraciter

---

Pact. Childeberti et Chlotarii (MG. Capitularia I, p. 5*; a.* 511—558*) c.* 3. ⌜Si *quis* furtu*m suum invenerit et occulte sine* iudice conpositionem accepe*rit,* latroni *similis est*⌝.

L. Visig. II, 1, 23 *(Antiqua).* Iudex, *ut* bene causam *a*gnoscat, pri*mum testes interroget, deinde iscripturas re*quirat, ut veritas |

Cap. XVII. deest Em, Sich. ‖ *l.* 1. XVII *deest Alt, Jlz, L, P* 6; Tit. XIV *Her;* XV *Ag, Bos;* XVI *Bb, Ch, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXVI *P* 1; CXIII *Mg, Mt;* CXV *Ad;* [CXX]II *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* compositionem *corr:* conpositione *L.* a *deest L.* latroni *L, P* 6. accepta *deest L, P* 6. ‖ *l.* 2. ut *deest Ald, Jlz;* et *Ad, T* 2 *(m. prima);* . . t *Alt.* de *deest L, P* 6. probatum *Bb, J, L, P* 6*;* provatum *sP;* probatu *P* 3*;* comprobato *Her.* furtum *Bb, J, L, P* 6*;* furte *H, T* 2 *(m. prima);* furtu *Ag, Alt, Ch (m. prima), Ep, Jlz, P* 1, 3—5, *sP, T* 1, *V;* furto *cett. (Gw supra lineam add.).* compositione *Bb, Ep, H, J, P* 2, 6. a] de *Mt;* aut de *Her.* latroni *Alt, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* lationi *corr:* latroni *H;* latronem *V;* lotrone *sP.* ausus sic *Bb;* ausus it *sP;* aussus sit *J;* hic usus sit *L;* ausis sit *Mt.* nisi ante] iurante *L;* nisi prius ante *Ald, Jlz. l.* 3. iudicetur suum iudicium *Ald, Jlz.* iudice *Alt, H, L, T* 1*;* iudici *J;* iudicem suum *T* 2*;* iuditio *P* 6*;* iudicem *cett.* suo *Alt, J, L, P* 6, *T* 1*;* suum *corr:* suo *H.* iudicetur] indicetur *Bb.* iudicetur — iudici suo] *in margine addita H.*

l. 4. facit *L.* celarerit *corr:* celaverit *Mt.* iudice *L, P* 6, *sP;* iudicio *P* 1*;* iudicem *Ald, Bb, Jlz, P* 4, 5, *T* 2*;* a iudici *Ag.* suum *Ald, Bb, Jlz, P* 4, 5, *T* 2*;* sui *P* 3. latrones *L.* culpa *Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 1, 2 *(m. prima).* ‖ *l.* 5. subiaceat *Ald, Ch, Gw, Jlz, K, P* 5, 6*;* supiacebit *J;* subiaceat *corr:* subiacebit *sP.*

Cap. XVIII. deest Em. In Sich hic incipit novus titulus rubrica: Sacramenta ne cito fiant *inscripta, quo capita nostra* 18—20 *conprehenduntur. l.* 6. XVIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* Tit. XV *Her;* XVI *Ag, Bos;* XVII *Bb, Ep, H, K, P* 1—4, *sP, T* 2, *Til, V;* XXVII *P* 1*;* CXIIII *Mg, Mt;* CXVI *Ad;* [CXX]III *Ald. Rubrica exstat in Gw, Her, L, P* 6, *Sich, Til.* non — fiant] cito nonō fatiat *P* 6*; in L addit in margine m. recentior:* NB. iuramenta. *l.* 7. Ut] .l *Alt; deest Ad, Ald.* ut — fiant *rubrica (desunt in textu) Gw, Her, Sich.* sagramenta *sP.* cito non *P* 2, 3, *sP.* fiat *sP.* u s q u e d u m iudex *Mg, Mt;* idex *Ad.* bene causam cognoscat *Ch, T* 1*;* cognoscat bene causam suam *P* 4. causam *deest Bb.* suam *deest Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, H, J, Jlz, K, L, P* 6, *T* 1, 2*;* semper *Sich.* bene] b i s n o n *P* 6. noscat *Sich.* et prius] D e s a c r a m e n t i s e t a c c u s a t i o n i b u s e t prius *Ald (cf. supra p.* 378, *l.* 10*);* et prius *Ag, Bos, Ep, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Sich, Til, V;* prius *cett.* veraliter *P* 3, *sP;* et veraciter *Ch,* (et *m. rec. supra lineam) T* 1*;* ac veraciter *Ad;* vel tacitus *Her.*

1) *Huc spectat decr. Dingolf. (infra n° III) cap. XI.* 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* c. 349. — *Primam et ultimam partem huius legis ex lege Visig. Euriciana sumptas esse K. Zeumer, 'N. Archiv' XXIV, p.* 78 *sq. demonstravit: cf. etiam MG. LL. I,* 1 *(L. Visig.) p.* 30. 70. *Totum caput ex lege Visigothorum et lege Alamannorum compilatum esse videtur: cf. H. Brunner, 'Berliner SB.'* 1901, *p.* 950 *sqq. (contra K. Zeumer l. c. p.* 109, *n.* 5*): E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 416 *sqq.*

inquirat, ut eum veritas latere non possit nec facile ad sacramenta veniatur.

Hoc autem volumus inter Baiuuarios in perpetuum custodire, ut causa investigata et veraciter inventa apud iudicem sit iudicata; nulli liceat iurare*, sed sicut iudicatum est, cogatur exsolvi. *cf. L. Alam. XLII, 1.*

In[1] his vero causis sacramenta prestentur, in quibus nullam probationem discussio iudicantis invenerit**. *cf. L. Vis. II, 1, 23.*

*) periurare *Ad, Ag, Ald, Ep, Gw, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, T* 2 *m. rec., Til, V;* peierare *Jlz.*

**) *Ald, Jlz in fine capitis addunt:* Et si quis cum manu alterius periurat (*Jlz:* peieret), si probatum fuerit, cum XII sol. illi conponat.

possit *certius inveniri,* ne ad sacramentum facile veniatur.

Hoc enim iustitie potius indagatio vera commendat, ut scripture ex omnibus intercurrant et iurandi necessitas sese omnino suspendat. In his vero causis sacramenta prestentur, in quibus nullam *scripturam vel* probationem *seu certa indicia veritatis* discussio iudicantis invenerit.

L. Alam. XLII, 1. *Si quis interpellatus ante ducem de qualecumque causa, quod iam manifestum est tribus vel quattuor testibus . . . . . cognoscat hoc iudex: tunc* licentiam *ille homo qui mallatus ante* indicem *de causa illa, potestatem* iurandi *non habeat,* sed sicut *lex habet, in hoc iudicio persolvat. . . .*

Cap. XVIII. ‖ *l.* 1. inquirat *deest Ad, Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* inquiret *Mt.* eum] cum *Mg, Mt.* laterae non possit *L;* latere non posset *Alt, J;* latere non posit *P* 1; latare non possit *P* 3*;* non lateat *Bb.* sagramenta *sP;* sacramentu *corr:* sacramenta *Alt.* veniantur *Mg;* veniat *Bb, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* veniant *T* 2 *(m. rec.);* venia *P* 6. *l.* 2. volumus *deest P* 6. baiuuarios *P* 4, 5, *Til, V;* baiuarios *Ep;* baiuarius *Ag, sP;* baiuuarios *Alt, J;* baioarios *Ch, Jlz, P* 1, *Sich, T* 1 *(m. rec.);* baioarius *corr:* baioarios *T* 2 *(m. prima);* bauuarios *H, Mg, Mt;* baiuvarios *Bos;* baiouuarios *P* 3*;* bauuarios *Ad, P* 2*;* bawaros *Ald;* bauuuarios *Gw, P* 6*;* bauvvarios *Bb;* bacuarios *L.* imperpetuum *Jlz, P* 6. custodiri *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 2, 4, *T* 2 *m. rec.;* observari *Sich.* ut *deest Ag;* et *sP.* causam *Alt, Bb, Ep, H, J, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *m. prima.* ‖ *l.* 3. investigatam *Bb, J, P* 6, *T* 2 *m. prima,* m *erasum H, L;* vestigata *Alt.* et veraciter inventa *desunt Ag.* et] et que *Her.* veratiter *P* 3. inventam *Bb, H, J, P* 5, *T* 1, 2 *(m. prima),* m *erasum L.* iudicem *deest Ad;* iudice *P* 6. sit *deest Ad, Sich;* et *Bb, Gw, L, P* 6. iudicatam *Ag, Bb, sP,* m *erasum L;* indicata *Ch, J.* leceat *corr:* liceat *P* 6. sed *deest Bb, L, sed add. m. rec., P* 6; et *Jlz, Mg, Mt;* sit *Her.* ‖ *l.* 4 iudicata *Ag, Mg, Mt.* est *deest P* 6. cogatur] cogitas *sP.* exsolvere *Ald, Bos, Ch, J, Jlz, P* 6, *T* 1; exolvi *Ep, Sich, corr:* exsolvi *P* 1*;* exolivi *sP;* exsolvi *corr. m. rec.* exsolvere *H.* ‖ *l* 5. hiis *Jlz.* sacramenta *deest Ag;* sagramenta *sP.* praestetur *sP;* praestantur *P* 3. nulla *Ch, P* 6, *sP;* ullam *Jlz.* provationem *sP.* vel discussionem *Bb.* ‖ *l* 6 invenire *sP;* invenerunt *Mg;* invenire potest *Ald; deest Jlz; m. rec. in margine addit:* NB. in quibus causis fiant sacramenta *L.* ‖ *l.* 10. XV *Ald (cf. supra p.* 185 *l.* 31*).* conponit *Ald.*

1) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 265 *sq.*

In ed. Merkeliana (textus I): c. 18; cf. L. Visig. VI, 1, 6.

cf. I. S. Pauli ad Thess. V, 21.

XVIIII. (De falsa suggestione[1].)

Si quis contra caput alterius falsa suggesserit, vel pro quacumque invidia de iniusta accusatione commoverit, ipse poenam vel damnum quod alteri intulit, excipiat[1]. Neminem damnes, antequam inquiras veritatem. Scriptum est: „Omnia autem probate, quod bonum est tenete".

In ed. Merkeliana (textus I): c. 19; cf. L. Visig. VI, 1, 5.

XX. [De accusatione servi alterius[2].]

Si quis servum accusaverit iniuste alienum, et innocens tormenta pertulerit, pro eo quod innocentem in tormenta tradidit, domino simile mancipium reddere non moretur.

L. Visig. VI, 1, 6 Chindasv. (quae lex antiquae Eurici legi substituta esse videtur): Si quis *principi* contra *quemlibet* falsa suggesserit . . . . . . *hanc* penam *in se suisque rebus* suscipiat, *qui hoc alium innocentem pati voluerat.* — *VII, 1, 5. Quicumque accusatur in crimine . . . si vero innocens adprobatur, de iudicio securus abscedat. Ille vero qui* accusabit, *et* penam *et* damnum *suscipiat* quod *debuit percipi accusatus.*

St. Pauli I. ad Thessalon. V, 21. Omnia autem probate, quod bonum est tenete.

L. Visig. VI, 1, 5[3]. Si servus *in aliquo crimine* accusatur, *antea non torqueatur, quam ille qui accusat, ac se condicione constringat, ut, si* innocens tormenta pertulerit pro eo quod innocentem in torment*is* tradidit, *alium eiusdem meriti servum* domino *reformare*

Cap. XVIIII. deest Em. ‖ *l.* 1. XVIIII] *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* Tit. XVI *Her;* XVII *Ag, Bos;* XVIII *Bb, Ep, H, K, P* 1—4, *sP, T* 2, *Til, V;* XXVIII *P* 1; CXV *Mg, Mt;* CXVII *Ad;* [CXX]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* suggesione *P* 6; subgestione *L.* ‖ *l.* 2. quae *Ch.* caput] *deest L, P* 6; capud *Alt, H, J, Mt, P* 3, *T* 2. alterius caput *Bb.* falsum *Bb;* falsas *Mg;* falla *sP.* falsa suggesserit] periuraverit *Ald;* peieret *Jlz.* suggesserat *P* 6; sucgesserit *sP;* sucgesserat *L.* pro *deest Gw, H, P* 1, *Sich, T* 2 *(m. prima).* quaecumque] qualicumque *Sich;* iusta *Mg, Mt.* de *deest Ad, Bos, Mg, Mt, Sich.* ‖ *l.* 3. iniustam *Ad, P* 6; falsam *Sich;* iniusta re *Ald, Ch, Jlz, T* 1; iniusta re iniustam *Bos.* accusationem *Ad, Ald, Bos, Ch, Jlz, P* 6, *sP, Sich, T* 1. comoverit *Ep;* cummoverit *J.* ipsi *Alt, Bb;* ipsa *Mt;* ipsam *Ch, Her;* in se *Sich.* pene *P* 6. vel] illi *sP.* dampnum *Ald, Bb, Ch, Gw, P* 1, 4. alter *P* 4; altari *J.* intulerit *P* 4; inferre voluit *Sich.*

l. 4. Neminem — tenete *(l. 5) desunt Sich.* nemini *Alt.* dampnes *Ald, Bb, Ch, Gw, P* 1, 4; condempnes seu dampnes *Jlz;* dampnest *sP.* inquires *Alt, Ch, T* 1; inqueres *J;* inquirat *sP.* scriptum quippe est *Mg, Mt;* scriptum est enim *Ald, Jlz, T* 2 *(m. recentior).* autem *deest Ad, Ald, Her, Jlz, L, P* 2, 4, 6, *T* 2. *l.* 5. provate *sP.*

Cap. XX. deest Em. ‖ *l.* 6. XX *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* Tit. XVII *Her;* XVIII *Ag, Bos;* XVIIII *Bb, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXVIIII *P* 1; CXVI *Mg, Mt;* CXVIII *Ad;* [CXX]V *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ‖ *l.* 7. Si] . . i *Alt.* quis] que *Ch.* servum alienum *Gw, P* 4, *Sich;* servum alterius *P* 6. accussaverit *Ch, J.* iniuste accusaverit *P* 4, *Sich.* alienum iniuste accusaverit *P* 5. alienum iniuste *sP.* alienum *deest Gw, P* 4, 6. pertulerit tormenta *Gw;* tormenta protulit *P* 6; tormenta protulerit *L.* pertulerit — tormenta] *desunt P* 3. pro eo — tradidit] *desunt, sed in margine eadem manu add. T* 1. ‖ *l.* 8. in tormenta] tormenta *Ep.* tradiderit *Ald, Jlz.* domino eius *Ald, Jlz.* similem *Ag, Ald, H, Jlz, L, Mg, P* 6; simile *ceteri.* mancipium simile *M*; mancipia similem *Mg.* mancipio *P* 5; mancipium, *supra lineam:* penam *H.* morere *Ep.*

---

1) *Cf. L. Sal. XVIII,* 1: Si quis ad regem innocentem hominem absentem accusaverit . . . .; *Benedictum Levitam I,* 350; *Decr. Neuchingense (infra nº IV) c.* 11; *de hoc delicto cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 677. 2) *Cf. L. Sal. XL; Benedictum Levitam I,* 352. 3) *Cf. etiam L. Visig. IX,* 1, 2.

Si vero innocens in tormenta mortuus fuerit, duos servos eiusdem meriti sine dilatione restituat.

Si non habuerit servum aut unde conponat: ipse subiaceat servituti, qui innocentem fecit occidi.

---

cogatur. Si vero innocens in torment*is* mortuus *vel debilitatus* fuerit, duos *equalis* meriti servos *cum eodem* domino reddere non moretur, *et ille, qui debilitatus est, ingenuus in patrocinio domini sui permaneat*. . . . . . . *Et* si *subditus questioni mortuus fuerit, adque ille qui subdidit,* unde conpon*ere* non habuerit, ipse sub*dendus est* servituti, qui innocentem fecit occidi.

Cap. XX. ‖ *l.* **1.** Si] sin *Gw; corr. L.* vero] autem *Bb; corr. L.* in] inter *Ald, Jlz, Mt;* in, *corr:* inter *T* 1. inтormīa *Ch.* tormentis *Bb, Gw, Her, Sich;* tormentis *corr. P* 4; tormento *Ad, Bos, K, P* 2, *T* 2 *(m. rec.), Til.* moritur *Ald.* duos *vel* II. duos — meriti *desunt Ag.* eiusdem] eius *Ad.* meriti *deest Ald.* meritis sine *Mg, sP;* meritis inest *L, corr:* meriti inest *P* 6; meritis insine *J;* meritis (sine (?) *erasum) H.* dilatione *deest L, P* 6; delationem *sP.* ‖ *l.* **2.** restituit *Ep;* domino restituat *Ad, Ald, Jlz.*

l. **3.** serbum *sP;* servos *Sich, T* 2 *(m. prima).* aut *deest Sich;* aud *L; corr. P* 4. inde *J.* conponet *Ch;* conponit *Ald.* ipse] ibi *Mt.* subiaciat *Ad.* servitati *corr:* servituti *P* 2; servitium *P* 1. quia *Ald, Gw, Jlz, P* 4. feci occidere *sP.* ‖ *l.* **4.** hoccidi *P* 3.

In Alt sequitur cap. XVI, 1 *huius editionis.*

[TITULUS X.]

DE INCENDIO DOMORUM ET EORUM CONPOSITIONE.

cf. L. Sal. XVI, 1; L. Alam. LXXVI, 1.

I. [De immissione ignis per noctem[1].]

Si quis super aliquem in nocte ignem inposuerit et incenderit liberi vel servi domum, inprimis secundum qualitatem personae omnia aedificia conponat atque restituat et quicquid ibi arserit, restituat unaquaeque suppellectilia.

L. Sal. XVI, 1. Si quis *casa qualibet* super *homines dormientes (Codd.* 7—9: *hominem dormientem)* incenderit, quanti *ingenui intus fuerint, mallare debent.* et *si aliquis intus* arserit *(Codd.* 7—9: et *si* quis ibi*dem* arserit).

L. Alam. LXXVI, 1. Si quis aliquem *foco* in nocte *miserit, ut* domus incend*at seu et sala sua, et inventus et probatus fuerit,* omnia quid ibi*dem* arsit, *similem* restituat *et super haec* XL solidos conponat.

---

*Titulus X. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P*1—6, *sP, T*1, 2, *Til, V; fragmentum capitis I. Sich; deest B, Em, G, Vl, W.*

In Alt sequitur post cap. VII, 5 *huius editionis. Coniunctus cum titulo IX. huius editionis Ag.* *l.* 1. VIII *Bos, Til;* cap. XIII *Her. Rubrica tituli deest Ad, Alt, P* 6*; in lacuna addita T* 2. ‖ *l.* 2. Si incendia *L.* incendiis *Her, Jlz, Sich, T* 2. et eorum conpositione *desunt Ald, Her, Jlz, Sich* earum *Ch, Gw, Til.* conpositio *sP.*

Cap. I. Pars ultima capitis cum c. 2 *coniuncta Mg, Mt.* ‖ *l.* 3. I *deest Alt, Bb, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* cap. I *P* 4; Tit. I *Her;* XVIIII *Ag;* CXVII *Mg, Mt;* CXVIIII *Ad;* [CXX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* ‖ *l.* 4. super] *deest Alt, Sich;* per *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2. super aliquem] aliquem per *Bb.* aliquem *deest Sich;* aliquam *Ad, Ald, Alt, Bos, Ch, Gw, H, J, T*1; invidiam vel odium *addunt Ald, Bos, Ch, Jlz, T*1; invidiam vel dolum *addunt Ad, Bb, Gw;* invidiam vel domum *addit J.* in nocte] nocte *Sich;* innocentem *Ep, Mg, Mt, P* 4; inocentem *sP.* igne *J, P* 6. inposuerit alicui *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, T*1; supposuit *P* 6. incenderint *Ep.* liveri *sP;* liberi alicuius *Sich.* vel servi *desunt Alt, H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* vel servum *J.* domum vel servi *Ad.* domus *corr:* domum *Mg.* ‖ *l.* 5. in primis omnia aedificia secundum qualitatem personae *Sich.* qualitate *sP.* personem *sP.* omni *P* 1. conponat *vel* conp̄ conponit *Ald.* adque *sP;* adqui *L.* restaurat *Ald.* et quicquid — restituat *desunt Bb, L, Mg, Mt.* ‖ *l.* 6. quidquid *vel* quicquid. hibi *sP;* illi *Ald.* arserit ibi *P*1; ibi asserit *Her.* restaurat *Ald; cetera omnia desunt usque ad finem tituli Sich.* unaquaque *Alt, J, P* 6, *sP, T*1; unamquaque *Mg;* unamquamque *Mt;* et unamquamque *Ald, Jlz;* unumquodque *Ad, Gw.* subpellectilia *Alt, Bb, H;* suppelectilia *P* 4; supellectilia *sP, Til;* subpellectile *Gw;* supellectile *P* 5; suppellectila *Ch;* superlectilem *Ald;* suppellectilem *Jlz;* suppellectile *Ad;* subiectalia *corr:* subiectilia *P* 6; subiectilia *L;* subiectalia *J.*

1) *Cf. supra L. Baiw. I,* 6; *L. Visig. VIII,* 2, 1; *Benedictum Levitam I,* 351.

Et quanti liberi nudi evaserint de ipso incendio, unumquemque cum sua hreuauunti*. [1] conponat. De feminis vero dupletur [2]. Tunc domus culmen [3] cum XL sold [4] conponat.

II. De scuria liberi.

De scuria** vero liberi, si conclusa parietibus et pessulis cum clave munita fuerit, cum XII*** sold culmen conponat. *Cf. L. Alam. LXXVI, 2.*

*) sua hreuauunti] sex solidis *Alt.*
**) scolaria *L,* escolaria *P* 6.
***) XV solidis *L;* VI sol. *corr:* XV sol. *Ald.*

---

malb. alfathio, hoc est MMD din. qui faciunt sol. LXIII, culp. iud.

Codd. 7. 8. . . . . incenderit, *ei cui casa est, malb. anteba, sol. LXIII culp. iud. Illi vero qui exinde* evaserint, unusquisque *ex ipsis mallare eum debent etc.*

L. Alam. LXXVI, 2. Si *enim domus infra curte* incenderit *aut* scuria *aut* granica *vel cellaria, omnia similiter* restituat *et* cum XII solidis conponat.

Cap. I. ‖ *l.* 1. Et *deest Her.* quanto *Alt.* liveri *sP;* liberti *Ald, Jlz.* nadi *sP.* evaserint nudi *Ad, P* 4. de ipso incendio evaserint *P* 3, *Til.* de ipso incendio — *(cap.* 3) id est balnearius *(p.* 387, *l.* 2) *desunt Bos, Ch.* unumquemquem *sP;* unumquenque *T* 2, *Til.* sua *bis, alterum deletum Jlz;* suo *Her.* hreuuauunti *P* 4; breuunti *Her, K, P* 1, 2, *V;* hereuunti *Mg, Mt;* revavunti *Bb, P* 6; revavunt *Ep;* reuunti *P* 5, *sP;* hereunti *Ag;* hrevaunt *Ad;* hrefawnti *Lind.* ‖ *l.* 2. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* de feminis — conponat *numero* CXVIII *anteposito cum textu capitis sequentis coniuncta Mg, Mt.* vere *Her.* duplicetur *Ad, P* 6; dupletur *corr:* duplicetur *H;* dupliciter *Bb, Jlz, K, P* 3, 4, *T* 2, *Til;* duplicicter *Ald;* duplē *Ag.* et tunc *Ag, Ep, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V.* tunc domus culmen] tunc unumquodque culmen quod ignis deiecitur *Ald;* tunc unumquodque domus culmen quod ignis deiecerit *Jlz.* domui *Alt, Bb, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* domi *Her;* dominus *Ad.* culmen] cubiculum *P* 6. cum *deest Ad, Ald, Jlz.* X solidis *Jlz.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponatur *Gw.*

Cap. II. deest Bos, Ch, Sich; cum capite I. coniunctum et in duo capita divisum Mg, Mt. ‖ *l.* 3. II *deest Ag, Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; cap. II *Bb;* Tit. II *Her;* CXX *Ad;* [CXX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* de scolariis liberis *L;* de scuria incensa *Her;* de scolia *P* 6. ‖ *l.* 4. Si vero curia *Ald, Jlz.* De . . . e *Ag.* scuria] scoria *Bb, H, P* 3; curia *Ald, Jlz, T* 2 *(m. rec.);* scolaria *L;* escolaria *P* 6. vero *deest Her.* de liberis *L;* liberis *Bb, H, J, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* liveri *sP.* si conclausa *P* 1; si conclusis *Her;* si conclusi *Alt;* sicut clusa *Bb;* sic̄ clausa *Ald, Jlz;* si inclusa non fuerit *(non deletum) Ad.* pessulis *(li in raso) P* 1; pessalis *L;* pesalis *sP;* pesculis *Mg, Mt.* et cum *Gw.* clavi munita *Gw, P* 2; clavem minuta *Mg;* clave minuta *L, P* 1, 3, 5, *sP, Til, V;* clavī unita *Jlz.* ‖ *l.* 5. fuerat *Bb;* fuit *P* 6. cum *deest L, Mg, Mt.* culmen *deest Alt, Gw, Her, L, P* 6. conponat culmen *Ad, Ald, J, Jlz.*

1) *Cf. L. Baiw. IV,* 6; *V,* 5; *VI,* 5, *ubi hae compositiones secundum statum vulneratorum ordinatae sunt; cf. H. Schreuer, 'Verbrechensconcurrenz' p.* 50. 2) *Cf. supra IV,* 30; *infra XVI,* 5. 3) *Cf. infra X,* 6. 4) *Cf. supra I,* 6, *secundum quam legem is qui res ecclesiae cremarit, culmen domus cum* 24 *sol. tantum conponere debet.*

Si autem septa non fuerit, sed talis, quod baiuuari scof[1] dicunt, absque parietibus, cum VI* sold conponat.

De illo granario[2], quod parc[3] appellant, cum III sold** conponat.

De mita[1] vero, si illam detegerit vel incenderit, cum III sold*** conponat.

De minore vero, quod scopar[4] appellant, cum sold† conponat, et ⌈universa cum parilia[2] restituat⌉.

III. De minoribus aedificiis.

Si quis desertaverit[5] aut culmen eicerit, quod sepe contingit, aut incendio

*) VII sol. *L;* II sol. *Bb.*

**) IIII sol. *Ad, Alt, Bb.*

***) IIII sol. *Her.*

†) VI solidis *Ep.*

Cap. II. ‖ *l.* 1. septa *deest Her;* septe *P* 6*;* sep . . . . ta *(octo litterae erasae) P* 3. fuerit *sP;* fuerint *P* 6. tali *sP.* quodquod *P* 1. baiuuarii *K, P* 3, *Til;* baiuuari *Alt;* baiuuuari *J;* baiuarii *Ag, Ep, sP;* bauuarii *Ad, P* 2*;* bauuuarii *Gw, P* 6*;* baioarii *Ald, Jlz, T* 1*;* baiovarii *H, P* 3*;* baiouari *Mg, Mt;* baioari *Bb;* baivari *Bb, P* 1*;* boioarii *Her;* bacuarius *corr:* bacuarii *L.* scof *Ag, Bb, Her, J, K, L, Mt, P* 2, 4, 6, *sP, V;* scopf *H, T* 2*;* scopph *Gw;* scofph *Til;* scuffa *Ad, T* 1*;* scupha *Jlz;* sculfa *Ep;* scofpli *P* 3. ‖ *l.* 2. parietibus *in raso P* 1*;* parentibus *L, P* 6. conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

l. 3. de *deest Ald, Jlz.* illo *corr:* illum *Ald;* illud *Jlz.* granarium *Ald, Jlz.* parch *Ald, G, J, Jlz, P* 3, *Til;* parhc *Bb;* pare *Mt;* porc *P* 4*;* prac *P* 6*;* prach *sP;* patre *P* 1. apellant *Ep;* appellamus *Alt, T* 2*;* appt *J;* apponat *L;* vocant *Ag, Mg, Mt, sP;* dicitur *Ald, Jlz.* cum IIII solidis — incenderit *(l.* 4*) desunt sP.* III solidis *Ag, Ep, K, Mg, Mt, P* 2—5, *Til, V;* VV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* IIII solidis *cett.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

l. 4. *deest Mt.* de mitta *L;* demedam *P* 6*;* demida *Ep;* si mitam *Mg;* mitam *Ald, Jlz.* vero] vos *L.* si illam — de minore vero *(l.* 5*) desunt Ag.* illam *deest Ald, Jlz;* illa *Mg, P* 1. tetigerit *Bb, P* 2*;* detexerit *Ald, Jlz.* incendiderit *T* 1. VI solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).*

l. 5. De — conponat *desunt Ald, Bb, Jlz;* De — restituat *desunt Alt, Ch.* *Hic numero* CXVIIII *praescripto caput distinguitur Mg, Mt.* vero *deest P* 4*;* vos *L.* scobar *Gw;* scopas *K;* scarb *L.* appellamus *T* 2*;* appellatur *T* 1*;* apellant *sP;* appt *J;* apponat *(corr.) L.* cum sold — restituat *(l.* 6*) desunt Mg, Mt.* I solido *J, T* 1, 2*;* solido I *P* 4. ueniuersa *Ad.* ‖ *l.* 6. cum parilia *Ep, P* 1, 2, 3, 5, *V;* parialia *P* 6*;* conparilia *Ag, K, Til;* cum parilibus *P* 4*;* cum alia *sP;* cum Paraba *Her;* parilia *cett.* restituatur *Ag, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* restituantur *Ad, Bb, Gw, T* 2 *(m. recentior).*

Hic titulum distinguunt Bb, Ch, Jlz, T 1.

Cap. III. deest Sich. *Pars prima* (— balnearius *p.* 387, *l.* 2*) deest Bos, Ch; cum cap. II (cf. l.* 28*) huius editionis coniunctum Mg, Mt.* ‖ *l.* 7. *Numerus rubricam sequitur Ad, Ag, Bb, Ep, J, P* 1—5, *sP, T* 1, *V;* III *deest Ald, Alt, H, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6*;* cap. I *Bb;* I *T* 1*;* Tit. III *Her;* XX *Ag;* CXXI *Ad.* *Rubrica exstat in Ald, Bb, Ep, Gw, Her, J, K, L, P* 1—6, *T* 1, *Til, V.* de minorum aedificiorum *J, T* 1*;* de minorum aedificiorum conpositione *Bb;* de culminum eiectione minorum edificiorum *Her, Til;* de culminis eiectione edificiorum *L, P* 6 *(L:* colminis*).* ‖ *l.* 8. Si] . . i *Alt, Jlz.* si quis desertaverit *desunt Mg, Mt.* desersaverit *sP.* aut vel *Bb, Jlz:* a *Mg, Mt.* eicerit *corr:* eiecerit *L:* deiecerit *Ald, Jlz.* quod — contingit *desunt Mg, Mt.* contigit *J, sP, T* 2 *(m. prima);* contingat *Alt.*

1) *Cf. D. v. Kralik l. l. p.* 590*; vide Glossarium s. h. v.* 2) *Vide Glossarium s. h. v.* 3) *Cf. D. v. Kralik l. l. p.* 587 *sqq.; Glossarium s. h. v.* 4) *Loco eodem p.* 590*, Glossarium s. h. v.* 5) *Hoc est desertum facere, vastare, vide Du Cange, Glossarium.*

tradiderit, uniuscuiusque quod, firstfalli[1] dicunt, quae per se constructa sunt, id est balnearius pistoria coquina vel cetera huiusmodi, cum III sold conponat et restituat dissipata vel incensa.

IV. [De igne immisso et extincto.]

cf L. Visig. VIII, 2, 3.

Si autem ignem posuerit in domo ita, ut flamma eructuat et non perarserit et a familiis liberata fuerit: unumquemque de liberis cum sua hreuauunti[2] conponat, eo quod illos inunuuan[3], quod dicunt, in disperationem vitę fecerit; et non conponat amplius nisi tantum quantum ignis consumpserit[4].

L. Visig. VIII, 2, 3. . . . . quod si . . . incendio concremeretur, tantum quantum *flamma* consumsit, *reddere vel* conpon*ere compellatur.*

Cap. III. || *l.* 1. aut uniuscuiusquȩ *L;* unuscuiusque *Mg, P*6; uniuscuiusque (?) *erasum T*2 *(m. prima);* unumquodque *T*2 *(m. recentior);* uniusquam edificia *Ald, Jlz.* firstfelli *T*1; firstifalli *L;* firstfallit *sP;* firsfalli *Her, K;* first *P*2; firtsfalli *P*5; fritfalli *Mg, Mt;* fristvalli *Ald, Jlz;* sir e falli *Ag;* f i r s t s u l[5] *Alt.* dicitur *Ad, Ald, Jlz;* vocant *P*2. qui *Mg, Mt;* quia *Her.* constructi *Alt, Bb, H, J, L, P*6, *T*1, 2 *(m. prima);* structi *Gw;* contruncata *Mg, Mt.* sunt *deest Ad.* id est] idem *sP.* || *l.* 2. balnearius *deest Alt;* balnearia *corr:* balnearius *Ad;* balnearium *Ald, Her, Jlz, Til;* balneariis *Bb;* balnearios *P*4; belnearius *sP.* pistoria *deest J;* pistoriaco *corr:* pistoriacus *L;* pastoria *Alt;* pistoriam *Bos;* pstinum *Ald;* p i s t r i n u m *Jlz;* pistoriam *Til.* coquinam *Bos, Til;* quoquina *Ag, L, Mg, Mt, P*3, *sP;* vel coquina *P*2. cum *deest sP.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* || *l.* 3. dispata *P*6; dissipatis *Mg, Mt.* vel *deest Mg, Mt.* inensa *Alt;* inpensa *Bb;* incessa *P*1; incensi *Mg, Mt.*

Cap. IV. deest Sich. || *l.* 4. IIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6; II *Bb, T*1; Tit. IIII *Her;* XXI *Ag;* CXX *Mg, Mt;* CXXII *Ad;* CXXX *Ald. Rubrica exstat Her, L, P*6, *Til.* ignis *P*6. misso *L;* immanso *P*6; commisso *Her.* et *deest P*6. || *l.* 5. Si] . . i *Alt, Jlz.* igne *Mg.* posuerit *deest Ald, Jlz;* imposuerit *Her;* inposuerit *Mg, Mt.* domo *Ad, Ep, Her, K, Mg, Mt, P*1, 2, 3, 5, *sP, Til, V;* domu *J;* domum *cett.* flamma eructet *Til;* flamma eructua *P*5; flammas eruat *sP;* flamma eructuet *P*2, 4; flammam eructuat *Her;* flamma aeructuet *Ep;* flammaverit *Ald.* non *deest Bb.* perarserit] arserit *L, P*6. et] sed *Bos, Ch, P*5; hoc est *Ad.* || *l.* 6. a *deest Mg, Mt.* familia *K;* famulis *Ald, Jlz, sP, T*2; flamma *Bb.* liverata *sP;* liberatum *Bb;* libertatis *Mg, Mt.* fuerat *corr:* fuerit *L;* fuerunt *Mg.* unumquemquem *sP.* liveris *sP.* hrevavunti *Ad, Ald, Ch, Gw, H, Jlz, P*1, *T*1, 2 *(m. prima);* hreuuauunti *P*3; hreuawnti *Bos;* hrevavunta *J;* hrevavuntiva *Ag, K, P*2, *T*2 *(m. rec.), V;* hreuuauuuntiua *Her;* hreuuauuntiua *P*4; hreWa Wuntiua *Til;* herevavunti *Ep;* herevavuntiva *Mg;* herevavumtiva *Mt;* ereuuauunti *P*6; ʰreuavunti *Bb;* revauunti *L;* revauuntiba *sP;* hreuundi *Alt;* hrefawuntiva *Lind.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.* || *l.* 7. quod illos *bis Gw;* quod illis *Her, Jlz, P*6, *sP;* quod illo *Alt;* quod *L.* invnvvan *Ald;* inunuuam *J;* innuuan *sP;* inunuan *Mg, Mt, P*1, 3; in unwan *Bos;* in un Wan *Til;* in Vnuuan *Her;* inunuuuane *L;* inunuuant *T*2 *(m. prima);* inunguan *P*6; inunū *Ag.* quod dicunt in] id est *P*4. disperationem *Ag, Alt, H, L, Mt, P*1, 3 – 5, *sP, T*1, *V;* disper tione *J, T*1; desperatione *Mg;* desperationem *cett.* vitae *deest Mg, Mt.* fecerint *sP, corr:* fecerit *Gw;* fecerat *Ch, T*1. conponat *vel* conp̄] conponit *Ch, Ald;* conponat arsi *Mg, Mt.* || *l.* 8. amplius *supra lineam L.* nisi — consumpserit *desunt Gw.* nisi *deest Mg.* tantum *deest Ad;* tamen *vel* tam̄ *Alt, Bb, H, T*2. quantum *deest Alt, Bb, H, L, T*2 *(m. prima);* quod *P*6. igne *H.* consumpserit ignis *Ad;* ignis praesumpserit *Her.*

1) = *culminis eiectio, cf. D. v. Kralik, 'Neues Archiv'* XXXVIII, *p.* 430; *Th. v. Grunberger, l. l. p.* 160. 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 6; *V,* 5; *VI,* 5; *D. v. Kralik, 'Neues Archiv'* XXXVIII, *p.* 446; *vide Glossarium s. h. v.* 3) *Cf. D. v. Kralik l. l. p.* 611 *s.; infra IV.* 17. 19. 21; *vide Glossarium.* 4) *Cf. H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p.* 38. 5) *Cf. infra X.* 7.

Ducalis vero disciplina[1] integer permaneat.

Et si negare voluerit, de istis cum campione se defendat aut cum XII* sacramentalibus iuret[2].

De servorum vero firstfalli[3], uniuscuiusque ut manum recisam[4] conponat.

V. [De dissipatione domus[5].]

Modo[6] quia de domorum incensione sermo perfinitur, censemus incongruum non esse, ut de dissipatione domus aedificiorum conpositione edisseremus.

*) XVI *Ag, Mg, Mt.*

Cap. IV. ‖ *l.* **1.** decalis *P*1*;* sed ducali *L;* diccalis *Bb.* vero *deest P*6, *L.* edisciplina *P*6. integra *Ald, Bb, Bos, Gw, Jlz, P*4, *T*2, *Til;* inter *Mg.* permanea *P*6*;* permaneat XL in XL solidos *corr:* permaneat in XL solidos *Ald;* permaneat in XL solidos *Jlz.*

l. **2.** et — istis] de his vero si negare voluerit *Ad.* cum *deest Bb, L.* campiones *L;* campio *P*3*;* canpione *P*2*;* campionem *Ag;* camphione *Mg, Mt;* camphiones *sP.* defenda *P*1. aut] et *P*1*;* ut *P*6. XII] XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* XVI *Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* **3.** sacramentales *Bb, H, J, L, P*6, *T*1, 2 *(m. prima);* sagramentalibus *sP.*

l. **4.** servorum] minorum *Alt.* vero] vos *L;* autem *Ald, Jlz;* vero quod *P*1. fristfalli *P*4*;* firstvalli *Ald, Jlz;* fistfalli *corr:* firstfalli *P*1*;* firsfalli *Her;* fistfalli *Mg, Mt.* unusquisque *Alt, L, P*1, 6, *sP;* unuscuiusque *Mt;* uniuscuius *Mg;* uniuscuisque *Her.* ut] *deest sP;* cum *Her;* aut *Ep.* manus recisa *Alt, L, T*2 *(m. rec.);* manus recisas *Gw;* manus recitasa *corr:* recitisa *P*6*;* manu recisa *Ald, Bos, Jlz, T*1*;* manu rescissa *Her;* manu recisa *Ch;* (manus *deest)* resicca *Bb;* manuere cisa *J;* manam recisa *P*3. conponat *vel* conp̄] *deest Ald;* conponit *Ald, Ch;* conpn̄t *L.*

Cap. V. deest Sich; cum cap. IIII coniunctum Alt. *l.* **5.** V *deest Alt, Ch; Jlz, L, P*2. 6*;* III *Bb, T*1*;* Tit. V *Her;* XXIII *Ag;* CXXI *Mg, Mt;* CXXIII *Ad;* [CXXX]I *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* dissipatine *P*6. domus *P*6, *corr. L.* ‖ *l.* **6.** modo vero *P*2. quia de] qui de *Ad, Bb, J, T*1*;* qui *H, sP;* quidem *Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* de quidem *Bos, Ch;* quid de *Ag;* quoque de *Mg, Mt;* cum *Her.* incensionem *sP.* sermo *deest Ep;* sermone *Bos, Ch;* sermo *corr. m. rec:* sermonem *H;* sermonem *Ad, Gw.* perfinitum *Alt, Gw, H, J, L, P*6, *T*1, 2 *(m. prima); corr. Bb;* perfinito *Bos, Ch;* finitur *Ald, Jlz;* e s s e *Ad.* cessemur *sP.* ‖ *l.* **7.** est *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, P*6, *T*1, 2 *(m. prima);* est esse *Ch;* esset *Mg, sP.* de *supra lineam T*1. dissipationem *sP.* dissipatione — conpositione] disperatione vel inimicicia nec non et in cura (curia *Mg*) et de dissipatione domorum conponere *Mg, Mt.* domus aedificiorumquo *Ad, Bos, Ch;* domui aedificiorum *Alt, Bb, H (m. prima), J, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* domui aedificiorumque *T*1*;* domorum aedificiorum *Ald, Jlz;* domus et aedificiorum *Gw, Her;* aedificiorum et domorum *T*2 *(m. recentior);* domus edificio *P*2. conpositione *d e e s t Alt, L, P*6, *e r a s u m T*2, *m. recentior:* .c̄.; conponat *Ag;* conpositionem *Bb;* conpositionis *sP.* non *addunt Alt, Bb, H, J, L, T*1, 2*;* n̄c *add. Ad.* edissemus *H, L, P*6, *corr:* edisseramus *H (m. recentior);* disseramus *Ad;* disseremus *P*4*;* edisseramus *Ald, T*2 *(m. recentior), Til;* sedisseremus *Ag;* edisseremur *P*3*;* edisseremus *corr. Ch.*

1) *Cf. supra c. II,* 4 *in fine.* 2) *Cf. L. Angl. et Werin. III,* 1. 3) *L. Baiw. IV,* 9*; V,* 6*; VI,* 6*; X,* 3. 4) *Cf. supra c. IV,* 9*; V,* 6*; VI,* 6. 5) *Cf. H. Schreuer,* 'Verbrechenskoncurrenz' *p.* 38. 6) *Forma textus huius capitis valde differt a forma regulari ac in omnibus ceteris capitibus usitata.*

VI. [De culmine.]

Si quis delicti vel quolibet causa praesumptione vel inimicitia nec non et incuria aut certe hebitatione [1] liberi culmen eicerit, domini domus XL* solđ conponat [2].

VII. [De columna culminis.]

Si eam columnam a qua culmen sustentatur, quam firstsul [3] vocant, XII solđ conponat.

VIII. [De angulari columna interiori.]

Si interioris aedificii illam columnam eicerit, quam winchilsul [4] vocant, VI solđ** conponat.

*) X sol. *P* 1; LX sol. *Her.*

**) cum sol. *Ald.*

Cap. VI. deest Sich; cum capite V. coniunctum Alt, Her. ‖ *l.* **1.** V *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 3, 6; IIII *Bb, T* 1; XXV *Ag;* CXXII *Mg, Mt;* CXXIIII *Ad;* [CXXX]II *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ‖ *l.* **2.** Si] . . i *Jlz.* quid *Bb.* delicti *Her;* delicto *Ald, Jlz;* derelicti *Mg;* derelicta *Mt;* relicti edificii *T* 2 *(m. rec.);* relicti *cett.* vel *supra lineam Mt;* pro *Bos, Ch.* qualibet *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, T* 2 *(m. recentior), Til;* colibet *P* 6, *sP;* quodlibet *P* 3, 4; quilibet *P* 5. causam *Bb;* casa *Ep.* praesumptione *Alt, Bb, Bos, Ep, Her, J, L, Mg, Mt, P* 1 — 3, *Til, V;* praesumptionem *Ad, P* 6, *sP;* praesumtionis *P* 4; praesumptione *P* 5; per praesumptionem *cett.* vel *deest K;* et *Mg, Mt.* vel et incuriae inimicitiae nec non aut *L;* vel incuriae inimicitia nec non aut *P* 6. inimicitiam *Ad, Bb, Gw, H, Jlz, T* 2; inimiciam *Ald.* ‖ *l.* **3.** incuriae *Bb, H, J, L, P* 6; in curiam *Ad, Ald, Gw, Jlz, T* 2 *(m. recentior);* in curte *Alt;* curia *sP.* aut] au *Mt.* certa *corr:* certe *H;* certe est *Mg, Mt.* hebitatione *Ag, P* 5, *V;* hebetatione *K, P* 2, *Til;* hebetationem *Ald, Jlz;* habitatione *Her, Mg, Mt;* est habitatione *sP;* abitatione *Ep;* ebitatione *P* 3; ębitatione *P* 1; ebetatione *Ad, P* 4; ebitione *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* ambitionem vel hebetationem *T* 2 *(m. rec.).* liveri *sP;* liberi vel *Mg.* culmen *corr. Mt.* eicerit *Bb, Ep, H, J, P* 2, *T* 1, *V;* eiceri *sP;* eierit *L;* deiecerit *Ald, Jlz;* eiecerit *cett.* domino *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 2, 4, *T* 1, *Til.* domni *Alt, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *m. prima.* XL *deest Ag;* cum XL *Til.* *l.* **4.** conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. VII. deest Sich; coniunctum cum cap. VI. Ag, Mg, Mt. ‖ *l.* **5.** VII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; V *Bb, T* 1; Tit. VI *Her;* CXXV *Ad;* [CXXX]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De culmine *Her.* calumna *L.* culmine *L.* ‖ *l.* **6.** Si] . . i *Jlz.* eum *L;* ea *Mt.* calumna *L;* columnum *sP;* columpnam *Ald, Gw, Jlz; P* 1; columna *Mt.* a *deest K, Mg.* quae *K;* quam *Mg, Mt, corr:* qua *H.* culmen *deest Ald.* substentatur *Til;* sustentatur *corr. Ald;* sustantatur *Ad;* sustatur *P* 6; sustinuit *Mg, Mt.* quam] qua *L.* uirstsul *Ad, Ch;* virstsul *Bos;* fristsul *P* 1. furstsul *P* 2, 5; fril *Mt;* firl *Mg;* firstfalli (?) *Alt, L;* firstvalli *Jlz.* dicunt *Jlz;* vocant *supra lineam add.:* eicerit *T* 2 *(m. recentior).* XII solđ *desunt Til;* cum XII solđ *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, H, J, Jlz, P* 4, *sP, T* 1, 2; cum XV solđ *Ald* (*cf. p.* 185, *l.* 31). ‖ *l.* **7.** conponat *vel* conp̄] *deest Til;* conponit *Ald.*

Cap. VIII. deest Sich; cum cap. VII. coniunctum Ag, Alt, Mg, Mt. ‖ *l.* **8.** VIII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; VI *Bb, T* 1; Tit. VII *Her;* CXXVI *Ad;* [CXXX]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* de columna liminis *Her.* angulare *L, P* 6. calumna *L.* interioris *L, P* 6. *l.* **9.** Si] . . i *Jlz.* interiores *J;* interiori *sP;* interiorem *Mg, Mt.* hedificii *sP.* illam *corr:* illum *Mg.* columpnam [illegible] *Gw.* columnam *deest Bos, Ch,* calumnam *L;* columpnam *Ald, Gw, Jlz, P* 1 eicerit *Ep, H, J, P* 1, 2, *sP, T* 1, *V;* eiecerit *cett.* quam winchsul vocant eiecerit *Gw.* quam *deest P* 1; q *H.* uuinchilsul *P* 1, *V;* vuinchilsul *Her,* uinchilsul *P* 3, *Til;* wincilsul *L,* uinchisul *Lind;* uuinchilsul *P* 2; winchsul *Gw;* uuinchilsal *Ad;* uuincilsul *P* 6; dilsalt *Mg, Mt.* cum VI sol. *Alt, Ch, Gw, H, J, Jlz, T* 1, 2; cum [illegible] *Ald.*

1) hebetatio = '*Stumpfheit, Stumpfsinn, Unverstand*'. 2) *Cf. L. Baiw. X,* 1 (*p.* 385, *l.* 2). 3) *Cf. D. v. Kralik, l. l. p.* 430, *vide Glossarium.* 4) *Cf. D. v. Kralik, l. l. p.* 622 (*columna angularis, G. X,* 10) '*Ecksaule*', '*Pfosten*'. 5) *Cf. supra c. X,* 3. 4.

VIIII. [De ceteris huius ordinis columnis.]

Ceterae vero huius ordinis conponantur cum III* sold.

X. [De exterioris ordinis angulari columna.]

Exterioris vero ordinis columnam angularem cum III** sold conponat.

XI. [De ceteris huius ordinis columnis.]

Illas alias columnas huius ordinis singulas cum singulis sold conponat.

XII. [De trabibus.]

Trabes vero singuli cum III solidos conponantur.

*) IIII sol. *Bb, P* 6.

**) IIII solidis *P* 6.

Cap. VIIII. deest Sich; cum cap. VIII. coniunctum Her, Mg, Mt, P 1. || *l.* 1. VIIII *deest Alt, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1, 3, 6*;* VII *Bb, T* 1*;* XXVI *Ag;* CXXVII *Ad;* [CXXX]V *Ald. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til, in L cum textu capitis coniuncta.* ceteris *deest L, P* 6. columnis *deest L, P* 6. *l.* 2. cetera *Ad, Ag, Ch, Gw, Mg, Mt, P* 1, *T* 2*;* cetera eius *T* 1*;* cetera *corr:* ceterae *L;* ceteri *P* 4*;* ceteras *J, Jlz, P* 6*;* . . eteras *Ald;* çeteris *sP.* vero *in raso P* 1. hius *L;* uius *sP.* conponantur *vel* conp̄ *hoc loco deest Ad, Ald, Alt, Her, Jlz;* conponatur *Mg, Mt.* VIbus cum solidis *Ald (cf. p.* 185*, l.* 31*);* cum III soledos *P* 5. sold] conponat *add. Ad, Alt, Jlz;* conponantur *Her;* conponit *Ald.*

Cap. X. deest Sich; coniunctum cum cap. VIIII. Ad, Ag, Ald, Her, Mg, Mt. || *l.* 3. X *deest Ad, Ag, Ald, Alt, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; VIII *Bb, T* 1*;* VIIII *P* 1. *Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* exteriores *P* 6. ordinis *deest L, P* 6. columna *deest L, P* 6. || *l.* 4. exteriores *Ag, H, J, P* 6, *sP;* . . xteriores *Ad, Ald;* exteri *K;* exteriore *Mg, Mt.* vero *deest Ad.* columpnam *Ald, Jlz, P* 1*;* columna *Ad, Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 1, 2*;* columpna *Gw.* angularis *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, Mt, P* 6, *T* 1, 2. tres sol *P* 1. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponatur *Gw, L, Mt.*

Cap. XI. deest Sich; cum cap. X. coniunctum Ag, Ald, Her, Jlz, Mg, Mt. || *l.* 5. XI *deest Ag, Ald, Alt, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6*;* VIIII *Bb, T* 1*;* X *P* 1*;* CXXVIII *Ad. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* columnis *deest L, P* 6. || *l.* 6. Ille *Ad, Alt, Bb, L;* . . llas *Ald.* alie *Ad, Bb, L.* columpnas *Ald, Gw, Jlz, P* 1*;* columnae *Ad, Bb;* columna *corr:* columnas *L.* huius ordinis columpnas *Ald, Jlz.* hius *L.* singulas *vel* sing̃] singulae *Ad, Bb;* singulis *corr:* singulas *Gw;* singulis *L, P* 6*;* singulares *P* 4. singulas cum singulis] singulos *Mg, Mt.* cum *deest Ep, Gw.* singulis *vel* sing̃] *deest Chign;* singulo *J.* solidis *vel* sol] solido *H, J; deest Bb, Jlz.* conponat *vel* conp̄] conponantur *Bb;* conponit *Ald.*

Cap. XII. deest Bb, Sich; coniunctum cum cap. XI. Ag, Mg, Mt, T 2 *(m. prima).* || *l.* 7. XII *deest Ag, Alt, Ch, H (m. prima), Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. VIII *Her;* X *T* 1*;* XI *P* 1*;* CXXVIIII *Ad;* [CXXX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* trabes *P* 6*;* trabis *L.* || *l.* 8. traves *Mg, sP;* . . rabes *Ad.* singuli *vel* sing] singulis *L, P* 6, *sP;* singulę *Gw;* singulas *Ald, Bos, Ch, Her, Jlz, T* 1. solidos *V;* solidis *vel* sol *cett.* conponat *vel* conp̄] *deest Ald;* conponantur *Bos, Gw, K, P* 3, 4, 5, *Til, V; deest Ald.*

XIII. [De spangis quae parietes continent.]

Exteriores vero, quas spangas vocamus, eo quod ordinem continent parietum, cum III sold conponat.

XIIII. [De ceteris aedificii sumptibus.]

Cetera vero, id est asseres[1] laterculi[2] axes*[3] vel quicquid in aedificio construitur, singula cum singulis sold conponat.

Et si una persona haec omnia commiserit in alterius aedificio, amplius non cogatur solvere quam culminis deiectionem[4] vel ea quae maiora huius commiserit criminis; minora huius personae non secuntur nisi tantum restituendi secundum legem.

*) axes. hoc est tigillos *Gw.*

Cap. XIII. deest Sich; cum cap. XII. coniunctum Ad, Ag, Her, Mg, Mt, P 6, *sP.* ‖ *l.* 1. XIII *deest Ad, Ag, Alt, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *sP;* X *Bb;* XI *T* 1; XII *H, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* [CXXX]VII *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* De] D *Til.* spangis] exteriores qui *L.* ‖ *l.* 2. vero *deest P* 4, *T* 1 *(m. prima).* quas *deest sP;* quos *Bb, J, T* 1. spanga *J;* pangas *K;* cambas *Mg, Mt.* vocant *Ch, Her, J, T* 1. eos *(s erasum) L;* eos *P* 6; eo restituendi secundum legem *Ald (cf. p.* 391, *l.* 9*).* continet *Ag, Ald, sP;* continent *corr:* contineant *L;* continent *corr. Gw.* parietis *Mg, Mt;* parietem *sP.* ‖ *l.* 3. III *vel* tribus] tres *P* 1, 3. solidis *vel* sol] solidos *H.* conponat *vel* conp] conponit *Ald;* conponatur *H;* conponantur *Ad, Gw.*

Cap. XIIII. deest Sich; cum cap. XIII. coniunctum Ag, Mg, Mt; in duo capita divisum Gw, H, P 6. *l.* 4. XIIII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. IX *Her;* XI *Bb;* XII *T* 1; XIII *H, P* 1, *sP;* CXXX *Ad;* [CXXX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* sumptibus *deest L, P* 6. ‖ *l.* 5. ceteras *J, L, sP;* ceterae *T* 1. id est *desunt Jlz.* est *erasum L.* hasseres *P* 6; arseres *P* 5; asseris *Ag.* laterculos *Ald, Bos, Jlz, Til.* axse *sP;* exes *Mt.* in *deest P* 6. inaedificatio *Mg.* constituitur *Alt, Bb, sP, T* 2. construitur — aedificio *(l.* 7*) desunt L.* ‖ *l.* 6. singula *vel* sing] *deest Bos, Ch;* singulos *P* 6. cum *deest Ch, P* 6. singulis *vel* sing] *deest P* 6; singulo *Ad;* singulos *Mg, Mt.* solidis *vel* sol] solido *Ad; deest Gw.* conponat *vel* conp] conponit *Ald;* conponantur *Gw, P* 4.

l. 7. *Hic caput distinguunt Gw, H, P* 6 *(Gw numero* XV, *P* 6 *rubrica:* Item ut supra *praepositis).* unam *Mg, Mt;* in una *Alt, Gw.* personam *Mg.* omnia] quidem *Mg, Mt.* comiserit *Ep.* hedificio *sP;* aedificatio *Mg;* aedificii *P* 5. amplius *deest Bb.* ‖ *l.* 8. cogantur *P* 6. deiectione *Bos, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* deiectionis *Ald, Jlz.* ea *deest Ad.* maioras *Alt;* maiores *P* 4. huius *deest Her.* commisserint *V;* comiserit *Ep, L;* commiserint *Bos, P* 2 — 4, *Til;* commiser *Ag.* commiserit — huius *desunt P* 5. ‖ *l.* 9. crimina *Her.* criminis commiserit *Ald, Jlz.* maiora *Alt;* minore *P* 6; minores *P* 4. persona *Ag, Alt, Mg, Mt.* non sequentur *P* 4; non sequitur *Til;* non sequuntur *Ad, Jlz.* consecuntur *P* 1. nisi] non *Her.* restituenda *Her;* restituendi nisi tantum *sP.* restituendi secundum legem *desunt Ald (cf. p.* 391, *l.* 16*).*

1) asseres = '*dicke Stangen, starke Latten*'. 2) laterculi = '*Ziegelsteine, Brandsteine*'. 3) axes = '*Dielen, Bretter, Bohlen*'. 4) *Cf. L. Baiw. X,* 6.

XV. [De curtes dissipatione.

Si curtem[1] dissipaverit aut inrumperit liber liberi, cum III* sold̄ conponat et restituat damnum.

Cf. L. Sal XXVII, 23; Ed. Rothari 285.

XVI. [De exteriori sepe.

Si illum sepem eruperit vel dissipaverit, quem ezziszun[2] vocant, cum I solido et restitutione.

XVII. De superiori pertica.]

Cf. L. Sal XXXIII, 1.

Superiorem vero virgam, quam etortcartea[3] vocamus, qui sepis continet

*) VI sol. *L.*

L. Sal. (cod. 5, 6) XXVII, 23. Si quis *vero clausuram alienam* deruperit . . .
Ed. Rothari 285. Si quis sepem *alienum* ruperit[4] . . .
L. Sal. XXXIIII, 1 *(codd.* 2—6*)* . . . retorta, *unde* sepis contine*tur*[5].

Cap. XV. deest Sich; cum cap. XIIII. coniunctum Ag, Mg, Mt. || *l.* 1. XV *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P*6; Tit. X *Her;* XII *Bb;* XIII *T*1; XIIII *H, P*1, *T*2 *(m. prima);* XVI *Gw;* [CXXX]VIIII *Ald;* CXXXXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* curte *L, P*6. dissipatione *deest L, P*6. || *l.* 2. curtim *P*4; curte *J.* dissipaverit liber liberi aut irruperit *Ald, Jlz.* rumperit *L, P*6; inruperit *Ad, Bos, Gw, Mt, Til;* inrumpserit *sP;* irruperit *Ald;* irrumperit *Her.* liber liberi aut irripuerit *Jlz;* liber liveri *sP;* liber riberi *P*3; liber libero *Chign.* solidis *vel* sol̄] *deest T*1. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* || *l.* 3. et restituat damnum *desunt P*6. restituet *Ag, Ald, Bb, Ch, Gw, P*1, 3, 6, *sP, T*1, 2, *V;* restituit *corr:* restituat *Mg;* restituat *corr:* restituet *J.* dampnum restituat *Ald, Jlz.* damnum *vel* dampnum.

Cap. XVI. deest Sich; cum cap. XV. coniunctum Ag, Mg, Mt. || *l.* 4. XVI *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P*6; Tit. XI *Her;* XIII *Bb;* XIIII *T*1; XV *H, P*1, *T*2 *(m. prima);* XVII *Gw;* CXL *Ald;* CXLVIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* de sepe rupta *Her.* exteriore *L, P*6. *l.* 5. Si] . . i *Alt.* illam *Ad, Ald, Ep, Her, Jlz, P*6, *T*2 *(m. recentior), Til;* in illam *Bos.* sepem *deest Bos;* septem *sP;* sepe *Mg;* spem *corr:* sepem *P*1. ruperit *Mg, Mt;* erumperit *Alt, L, P*6, *T*2; erupperit *sP;* irruperit *Her.* quam *Ad, Ald, Bos, Jlz, Mt, T*2 *(m. recentior), Til.* ezzisczun *Ad, Ag, Bb, Ep, Gw, G, P*2, 4, *T*1, 2, *V;* ezzisc zun *Til;* ezzisczum *Her;* ezziscun *K;* ezzesczun *Ch;* ezisczun *Alt;* ezziscgun *J;* ezzisczun *Ald;* ezzichzunn *Jlz;* ezziszin *P*3; ezisezun *Mg, Mt;* ezzeschun *Bos;* eziscozun(!) *P*6; zziscozū *L;* eggisczunt *P*1; *deest sP.* I sol.] I sol. conponat *Ad, Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, P*2, *T*1, 2; conponit *Ald.* || *l.* 6. et restitutione *desunt P*2; et restituat *Ald, Bb, T*2; et restituat damnum *T*2 *(m. recentior);* et restitutionem *Ag, Jlz, L, Mg, Mt, sP;* et restitutione *Ad, Alt, Ep, Gw, H, Her, K, P*1, 3—6, *Til, V;* est restitutio *Bos;* et restituet *cett.*

Cap. XVII. deest Sich; cum capite XVI. coniunctum Ag, Alt, Her, Mg, Mt. *l.* 7. XVII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P*6; XIIII *Bb;* XV *T*1; XVI *H, P*1, *T*2 *(m. prima);* XVIII *Gw;* [CXL]I *Ald;* CXLX *Ad. Rubrica exstat in L, P*6, *Til.* superiore *L, P*6. || *l.* 8. Superiore *H, J, P*6; superiora *L, T*2 *(m. prima);* . . uperiorem *Jlz.* vero *deest Her, L.* virga *H, J, L, P*6, *T*2. quam *deest J;* que *Jlz.* etorcartea *J, P*1, 2, *T*1; etortcartea *Ag, Mg, Mt, Til, V;* et ortcartea *P*5 etortcartia *Ep;* etortcatea *P*2; etorctartea *P*3; etorcartea *(secundum* e *erasum) H;* etorzcarteam *P*4; etacarita *P*6; etirkarta *Gw;* etorgarta *Bb;* et argarta *Ad;* et ergarta *Bos, Ch, T*2 *m. rec.;* . . . rgarta *T*2 *(m. prima);* etagarta *Ald, Jlz;* etacarita *Lind;* aethar chartea *Her;* mezraha *Alt;* et arcurta *corr:* et arcarta *L.* vocant *Ad, Ch, Mg, Mt; deest Ald, Jlz.* qui *Ag, Ep, Her, J, K, Mg, Mt, P*1—3, *T*1, 2, *V;* qui *corr:* que *H;* quem *L, P*6; que *cett.* sepem *K;* sepes *Her.*

1) *Secundum J. Merkel (LL. III, p.* 309 *n.* 17*)* = '*Hof, Hofzaun*'. 2) *Cf. D. v. Kralik. l. l. p.* 429; *vide Glossarium s. h. v.* 3) *Vide Glossarium s. h. v.* 4) *Cf. etiam L. Burg. XXVII,* 1. *Si quis sepem . . . ruperit; L. Vis. VIII,* 3, 6. 5) *Cf. L. Rib.* 43.

firmitatem, si eam iniuste reciderit, simili modo cum sold conponat eo, quod minime tunc sepis vitiatis animalibus sustenet impetum.

XVIII. [De signis ob defensionem positis.]

Qui autem signum quod propter defensionem ponitur aut iniustum iter excludendum vel pascendum vel campum defendendum[1] vel applicandum secundum morem antiquum, quod signum uuiffun[2] vocamus, abstulerit vel iniuste reciderit, cum I solido conponat.

Cap. XVII. ‖ *l.* 1. ea *Ag.* iuste *Mg, Mt.* absciderit *P* 4; reciderit vel tulerit *Ald, Jlz.* simul *sP.* cum uno solido conponit *Ald;* cum uno solido conponat *Jlz;* conponat cum solido *Ag, Mg, Mt;* conponat cum solido I *sP.* conponat *deest P* 6. *litteris* eo *initialis* D *anteposita et postea deleta Ch;* de eo *Bos.* ‖ *l.* 2. minime tunc *desunt Ald.* tunc sepis *desunt L.* sepes *Bb, P* 6; seps *H, J, T* 2 *m. prima.* vitiatus *Gw;* uiatis *P* 6; vitiatos *L;* vitalis *Bb;* vitiata *Lind;* viciatorum *Ald, Jlz.* animalis *Ad, Bb;* animalium *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz;* animabus *P* 1. sustenet *V;* sustenit *J;* sustinent *L;* continet *sP;* sustinet *cett.* inpecum *Mg, Mt;* impetus *Gw;* impletum *sP.*

Cap. XVIII. deest Sich; cum cap. XVII coniunctum Ag, Mg, Mt. ‖ *l.* 3. XVIII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; Tit. XII *Her;* XV *Bb;* XVI *T* 1; XVII *H, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* XVIIII *Gw;* [CXL]II *Ald;* C^X^LXI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ob defensionem positis *deest L, P* 6. ‖ *l.* 4. Qui] cui *Ad, Mg, Mt;* Sui *Ald.* signa *Ad;* signum *corr:* signa *H.* quem *Alt, L, P* 6; quam *J, T* 2 *m. prima;* quem *corr:* quae *H;* quae *Ad, erasum T* 1 *(m. prima).* defensione *Ald, Ep, J.* ponuntur *Ad, Alt, H, J, L, P* 6, *erasum T* 2 *m. prima.* iniuste *sP.* iter excludendi *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, T* 1, 2 *(m. prima);* excludendum *Ag;* inexcludendi *L, P* 6; iter expludendum *Mt;* iter excluderit *corr:* iter excludendi *Ad;* iter excindendum *Til.* ‖ *l.* 5. vel *deest Ald, Jlz, Mg, Mt;* aut *Her;* et sic porro *Bos.* pascendi *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima); deest Ald, Jlz;* parcendi *J.* vel campum] campumque *Bos, Ch, Gw;* vel caput *Mg;* campi *L;* campum *Alt, Bb, Gw, H, J, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima).* vel campum defendendum *desunt K, Mt.* defendi *Ad, J, L, P* 6; defendendi *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, T* 1, 2 *(m. prima);* defendum *P* 1. vel applicandum *desunt K.* applicandi *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, P* 6, *T* 1; amplicandi *H, J, T* 2 *(m. prima);* amplicandum *Ag, Ep, P* 3, *Til;* adplicandi *Gw, L;* adplicandum *sP;* amplificandi *T* 2 *(m. recentior);* amplificandum *Her,* secundum *deest Mg.* ‖ *l.* 6. mo ‖ morem *P* 2; more *Mg.* anticuum quod *Mt;* canti ‖ cumque *L;* antiquam quod *Ep, sP.* quem — vocamus *desunt Alt.* quem *J, P* 6. signum *deest T* 2 *(m. prima).* uuiffun *H (corr.), Gw;* uuifun *P* 3, 6; wifon *L;* vuiffan *Her;* wiffan *T* 2; wifan *Jlz;* wiffa *Bb;* gaifan *sP;* wifam *Ad, Ald, Ep;* wiffam *cett.* vocant *Ad, Mg, Mt, P* 4. abstulerit *deest sP;* obstulerit *L.* rexiderit *Ep;* rederit *corr:* reciderit *sP.* ‖ *l.* 7. conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

In Alt sequitur caput XIV, 1 huius editionis.

1) *Cf. A. Dopsch, 'Die wirtschaftlichen und sozialen Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung' p.* 390. 2) = *'Markzeichen von Grundstücken', 'Strohwisch', Lexer WB. III,* 1, *p.* 878; *cf. D. v. Kralik, l. l. p.* 621; *Th. v. Grienberger l. l. p.* 155; *H. Brunner, 'DRG. II*[1], *p.* 459; *V. v. Meibom, 'Das deutsche Pfandrecht', p.* 100; *H. Planitz, 'Die Vermögensvollstreckung im mittelalterlichen Recht' I, p.* 79.

cf. L. Visig. VIII, 4, 24. 25; L. Sal. XXXI, 3; L. Burg. XXVII, 3.

XVIIII. [De via publica[1].]

Si quis viam publicam, ubi dux* egreditur, vel viam equalem alicuius clauserit contra legem, cum XII sold conponat et illam sepem tollat.

Et si negare voluerit, cum XII sacramentalibus iuret.

cf. leges easdem.

XX. [De via convicinali[2].]

De via convicinale vel pastorale, qui eam alicui contra legem clauserit, cum VI** sold conponat et aperiat vel cum VI*** sacramentalibus iuret.

*) rex vel dux *Ald, Alt, Bos, Ch, H, J, Jlz, T 2; e* rex *corr:* dux *T* 1 *(m. rec.).*

**) XII solidis *Mg, Mt.*

***) uno *sP;* XII *Jlz, P* 4.

L. Visig. VIII, 4, 24 (Antiqua). Si *iter* publicum clausum *sit.* . . 25. Viam, *per quam ad civitatem sive ad provincias nostras ire consuevimus, nullus precepti nostri temerator existat, ut eum excludat.*

L. Burg. XXVII, 3. Omnes sane volumus hoc evidenter agnoscere: quicumque viam publicam *aut* vicinalem clauserit, XII sol. *se multae nomine noverit inlaturum, ita ut sepis illa impune a transitoribus deponatur et messis quantum viae spatium continere putatur, conteratur.*

L. Sal. XXXI, 3 (cod. 5, 6). Si via, *quod ad farinario vadit,* clauserit. . .

Cap. XVIIII. deest Sich; in Alt post cap. XVII, 6 huius editionis; cum cap. XVIII coniunctum Ag, Mg, Mt. ‖ *l.* 1. XVIIII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; Tit. XIII *Her;* XVI *Bb;* XVII *T* 1; XVIII *H, P* 1; XX *Gw;* LXI *Ad;* [CXL]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til.* ‖ *l.* 2. via *H (m. prima), J, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* publica *H (m. prima), P* 6, *T* 2 *(m. prima);* puplica *J.* hubi *sP.* via *H (m. prima), J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* unam *Her.* equale *J;* equalem *Ad, Bb, Ch, Gw, Jlz, P* 3, *T* 2 *(m. recentior);* equalem *corr:* aqualem *Mg;* aequalem *Her, K, P* 1, 4, 6, *T* 1, *Til;* equala *L;* equalae *corr:* equalāe *H;* publica equali (publica *deletum) T* 2 *(m. prima);* aqualem *Ad;* aqualem *Ag, Ald, Ep, Mt, P* 2, 5, *sP, V.* ‖ *l.* 3. XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* illa *sP.* tollit *P* 4.

l. 4. XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* sacramentales *H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* sagramentales *sP.* iuret] iuret secundum quod lex continet *P* 5.

Cap. XX. deest Sich; cum cap. XVIIII coniunctum Ag, Mg, Mt. ‖ *l.* 5. XX *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; Tit. XIIII *Her;* XVII *Bb;* XVIII *T* 1; XVIIII *corr:* XX *T* 2 *(m. prima);* XVIIII *H, P* 1; XXI *Gw;* XCII *Ad;* [CXL]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til.* de convincinale via *L;* de convicinale via *P* 6. ‖ *l.* 6. De *deest Ald, Jlz;* . . e *Alt.* via *deest L;* viam *Jlz.* convincinale *L;* convitinale *J;* cumvicinalem *Ald;* convicinalem *Jlz, Mt;* convicinali *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, P* 2, 4, *T* 2, *Til.* vel] ad *Her.* pasturale *Ag;* pastoralem *Ald, Jlz, Mg, Mt;* pastorale *corr:* pastorali *Bb;* pastorali *Alt, Bos, Ch, Gw, P* 2, 4, *T* 2, *Til.* qui] cui *Jlz.* eam *deest Ald, Jlz, Mt; m. recentior supra lineam addit Mt; bis Ad.* contra legem *Ag, Ep, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V; desunt cett.* contra legem alicui *P* 4. ‖ *l.* 7. et aperiat *desunt Ald, Jlz, sP.* vel *deest sP;* aut *Ag, Ep.* XV sacramentalibus *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* uno sagramentale *sP (cf. p.* 395, *l.* 3*);* VI sacramentales *Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* VI *deest Mt.*

In Mg, Mt sequitur cap. X, 22 huius editionis.

1) *Cf. etiam Benedictum Levitam I,* 353. *M. Krammer, 'N. Archiv' XXX, p.* 281; *W. E. Wilda, 'Strafrecht' p.* 780. 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* 354.

XXI. [De semita.]

De semita[1] convicinale, si quis eam clauserit, cum III sold conponat aut cum uno sacramentale iuret.

XXII. [De fonte[2].]

Si fontem quacumque inmunditia coinquinaverit vel maculaverit, emundet eum ut prius, ut nullus sit suspicio coinquinationis et cum VI solidos conponat*.

XXIII. [Idem ut supra.]

Si autem plurimorum in vicinio puteus fuerat, conpositionem inter se multentur. Ille vero puteum in pristinum restituat gradum.

*) *Ad, Ag, Ald, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, P 6, T 1, 2 addunt:* aut cum VI sacramentales iuret *(vel similia, cf. infra l. 48)*.

Cap. XXI. deest L, Sich; cum cap. XX coniunctum Ag; capiti XXIII postpositum Mg, Mt. *l.* 1. XXI *deest Ad, Ag, Alt, Ch, Jlz, Mg, Mt, P 6;* Tit. XV *Her;* XVIII *Bb;* XVIIII *T 1;* XX *H, P 1;* XXII *Gw;* [CXL]V *Ald. Rubrica exstat in Her, P 6, Til.* | *l.* 2. De *deest Ald, Her, Jlz;* . . e *Ad, Alt.* semita *in raso P 1;* semitam *Ald, Her, Jlz.* convicinales *Mg, Mt;* convitinale *J;* convicinalem *Ald, Her, Jlz;* convicinali *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, P 2, T 2, Til.* si quis] qui *Alt, Bb, Gw, H, Mt, P 6, T 2 (m. prima);* quis *J, L, Mg.* quis eam] si eam quis *Ep.* eam *deest Ag, Ald, Alt, H, Her, J, Jlz, K, Mg, Mt, P 1—4, sP, T 2 (m. prima), V.* cum *deest sP.* conponat *vel* conp̄] *deest Alt;* conponit *Ald.* aut *deest sP;* vel *Alt, Ch, Jlz, P 2.* | *l.* 3. uno *vel* I] *deest Ald.* sagramentale *sP* sacramentali *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, T 2, Til.*

In Mg, Mt sequitur titulus XI: *in Alt c.* VII, 4 *huius editionis.*

Cap. XXII. deest Alt, Sich; coniunctum cum cap. XXI Ag, P 6, cum cap. XX Mg, Mt. | *l.* 4. XXII *deest Ag, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P 6;* Tit. XVI *Her;* XVIIII *Bb;* XX *T 1;* XXI *H, P 1;* XXIII *Gw;* XCIII *Ad;* [CXL]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* de fonte inquinato *Her.* ‖ *l.* 5. Si quis *Ald, Jlz.* quamcumque *Ag, Jlz, Mg, Mt.* inmundiciae *Bb, H, J;* inmunditea *corr:* inmunditia *P 6;* inmunditiam *Mg, Mt.* quoinquinaverit *Ag, Ep, P 5;* quohinquinaverit *L;* conquinaverit *sP;* c o n p u r i a v e r i t *Mg, Mt.* commaculaverit vel coinquinaverit *T 2 (m. prima).* vel *deest Mg, Mt.* maculavit *P 2.* maculaverit — eum *desunt H (m. prima).* ‖ *l.* 6. eum *corr:* eam *L;* eam *Her, P 4, 6, sP.* ut prius *Ag, Ald, Bb, Jlz, K, L, P 1, 2, 5, 6, sP, V;* ut fuit prius *Ep;* prius *Ad, Gw, Mg, Mt, P 3, 4, T 2 (m. recentior), Til;* inprimis *cett.* ut *deest L, P 6;* un *corr:* ut *P 2.* nullus sit *Ag, P 1, 2, 5, 6;* nullus (*corr:* nullas) sit *L;* nullusit *sP;* nullas sit *Mg, Mt.* suspicitio *P 2;* suspicatio *Mg, Mt.* quoinquinationis *Ag, Mt, P 1, 5, sP;* et inquinationis *K;* quoinquinati *L.* . . s et cum — sacra . . *in raso m. recentior H.* et *deest Ep;* aut *T 2.* solidos *V;* solidis *vel* sol *cett.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Hic in Ald incipit titulus XI *rubrica* de violentia *praeposita.*

Cap. XXIII. deest Alt, Sich; cum cap. XXII coniunctum Ag, Her, Mg, Mt. | *l.* 7. XXIII *deest Ad, Ag, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P 6;* XX *Bb;* XXI *T 1;* XXII *H, P 1;* XXIIII *Gw;* [CXL]VII *Ald. Rubrica exstat in L, P 6, Til.* Item *L.* ‖ *l.* 8. Si] . . i *Ad.* autem in plurimorum *Ag.* in vicino *Ad, Ag, Ch, P 3, T 1, 2 (m. recentior);* in vicinia *J;* vicino *P 6, corr. Ald;* in vitio *Her.* puteos *Ep.* fuerit *Ep, Gw, Her, L, Mg, Mt, P 1;* erat *Ad;* ferat *sP.* conpositione *Ch, Gw, P 6;* conpositionem *corr. T 1;* conpositiones *sP.* inter] iter *Mt.* mutentur *L, P 6;* mutent *Ald, Jlz;* multetur *Mg, Mt;* muletentur *Bos, Til.* ‖ *l.* 9. illi *Ad, Alt, Bos, Ch, H, J, L, P 6, T 1.* ille — gradum *desunt Mg, Mt.* vero *deest Ep, P 6.* putem (puteum in pristinum puteum restituat(ur) gradum *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, P 6, T 1, 2;* in pristinum gradum restituat puteum *Jlz;* in pristinum u s u m puteum restituat *Ald.* puteum *deest L;* puteus *Ad.* restituatur *Ad, H, J, L, P 6, T 2 (m. prima);* restituant *Bos, Ch, T 1;* restituent *Gw.*

In Mg, Mt sequitur c. X, 21 *huius editionis.*

l. 10. aut] ac *Ad.* cum VI *desunt T 2 (m. prima);* cum I *H;* cum III *Ad.* sacramentales *J, T 1, 2 (m. prima), corr:* sacramentale *H;* sacramentalibus *cett.*

1) = *'Fussteig, Fussweg'.* 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* 355.

[XI.]

DE VIOLENTIA.

I. [De curte.]

L. Alam. XCIV.

Si quis in curtem* alterius per vim contra legem[1] intraverit**, cum III sold conponat[2].

II. [De domo.]

Si autem in domum per violentiam intraverit***, et ibi suum nihil invenerit, cum VI**** sold conponat[3].

*) civitatem *P* 6.

**) *Ald, Jlz add.:* quod hoverunst vocatur.

***) quod huspruch[3] vocatur *add. Ald;* quod husrunst[3] vocatur *add. Jlz.*

****) LIII *corr:* III *Mt.*

L. Alam. XCIIII = Pactus V, 3. . . . *Et* si *intus* per *furore* intrat et *de* suo nihil invenit, VI solidos conponat. *Et* si in curte al*iena* in*gressus fuerit simili modo.*

Titulus XI. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, G, Gw, H, Her, J, K, L, Mg, Mt, P 1—6, *sP, Sich, T* 1, 2, *Til, V; deest B, Em, S, V7, W.* XI] X *Til;* Tit. XIIII *Her.*

In Alt titulus sequitur post cap. XIII, 5 *huius editionis; in Mg, Mt tituli rubrica tamquam pars legis capiti X,* 21 *adiungitur; coniunctus cum cap. X,* 23 *Ald.*

l. **2.** *Rubrica tituli deest Ad, Alt, P* 6*;* violenta *P* 3*;* de violentia curte *P* 6.

Cap. I. ‖ *l.* **3.** I *deest Ad, Alt, Bb, Ch, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich:* cap. I *P* 4*:* tit. I *Her:* [CXL]VIII *Ald;* CLVI *Jlz. Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til; in P* 6 *coniuncta cum rubrica tituli (cf. l.* 19*).* de *deest P* 6. ‖ *l.* **4.** Si] . . i *Ad, Jlz.* curte *Ag, Alt, Gw, H, J, L, Mt, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* curtim *Bb, P* 4*;* c r u c t e *Bos, Ch:* c i v i t a t e m *sP.* per vim contra legem *desunt Sich.* cum *deest Sich.* ‖ *l.* **5.** conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. II. coniunctum cum cap. I Ag, Alt, L, P 6. *l.* **6.** II *deest Ag, Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich;* Tit. II *Her;* CXIIII(!) *Ad;* [CXL]VIIII *Ald. Rubrica tituli exstat Her, Til.* ‖ *l.* **7.** in domum *desunt K;* in domo *Mg, Mt.* per violentiam in domo *L.* violentia *sP.* hibi *sP.* nihil suum *Ad.* nichil *Ald, Alt, Ch, T* 2*;* nil *P* 4. cum *deest Mg, Mt, Sich.* ‖ *l.* **8.** solidis *vel* soł] solidos *H.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponatur *H.*

1) *Cf. K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 65 *n.* 1. 2) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 582. 3) *Cf. K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 64 *sq. Decreta Neuchingensia (infra n. IV) c.* 12.

III. [Ut supra.]

Nemo enim ingrediatur alienam domum per violentiam[1], quia hoc scandalum* generat.

IIII. [Simili modo.]

Et postquam intraverit et se cognoscerit reum, iniuste quod intrasset, det uuadium[2] domino domus; et si ille defuerit, mittat ipsum uuadium[3] supra liminare[3] et non cogatur amplius solvere quam III sold.

*) zwitracht[1], unaynckeit[1] *add. glossa saec. XV T* 1.

Cap. III. deest Sich; coniunctum cum cap. II *Ag, Alt, Her, Mg, Mt.* || *l.* 1. III *deest Ag, Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; XCV *Ad;* CL *Ald. Rubrica exstat in P* 6, *Til.* Simili modo *P* 6. || *l.* 2. enim *deest Gw.* ingrediat *P* 6; ingreditur *Her.* alienum *Alt;* alienam *corr:* alienum *P* 2. domum alienam *Bb;* domum *P* 1; alienam in domum *Mt;* alienam in domom (*corr:* domum) *Mg.* quia] qui *P* 6. hoc *deest Ald;* per hoc *Bos, Ch, T* 1. || *l.* 3. generatur *Alt;* nascitur *Ch, J, T* 1; nascetur *Bos.*

Cap. IIII. coniunctum cum cap. III *Ag, Her, Mg, Mt.* || *l.* 4. IIII *deest Ag, Alt, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich;* XCVI *Ad;* [CL]I *Ald. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* || *l.* 5. Et] . . t *Alt;* ut *Ald, Jlz;* at *Sich.* et — intraverit *m. recentior supra lineam Mt.* postquam] si *Gw;* postea qui *sP.* intravit *sP.* se cognoverit *Ad, Bos, Gw, P* 2, 5, 6, *T* 2 *(m. recentior), Til;* se cognoscere *Mg;* se recognoscerit *sP;* cognoverit se *Ald, Jlz.* se — intrasset] noverit se iniuste intrasse et ob id reum fore *Sich.* reum] eum *Mg, Mt;* fecisse *Her.* iniustum quod *sP;* eo quod iniuste *Ep, P* 5; iniusteque *Bos, Ch, T* 1; quod iniuste *Ald, Gw, Jlz, P* 4, *T* 2 *(m. recentior).* intrasse *Bos, Ch, sP, Sich, T* 1; intraverit *Bb, Gw;* intrisset *P* 6. dat *P* 6; di *L.* det domino domus wadium *Sich. l.* 6. vadium *Jlz;* wadia *Mg, Mt;* uuadii *sP;* vudium *Bb;* vadium *Jlz;* wandium *Bos.* domini *Ag, Alt, H, Her, J, K, L, Mg, Mt, P* 1, 3, 4, *sP, T* 2 *(m. prima), V.* domui *Alt, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* ille fuerit *T* 2 *(m. prima);* defuerit ille *Bb.* ipsum *deest Sich;* ipse *Mg, Mt;* illut *Ep.* vadium *Ald, Jlz.* super supralimitare *H, J, L, m. recentior corr:* supra supraliminare *H;* super *(deletum)* supralimitare (*corr:* supraliminare) *T* 2; supra superliminare *Ch, T* 1; super supralimitarem *Bb;* supraliminate *Her;* supra limitare *Alt, Gw, P* 6; super limitare *Ep;* supraliminarem *sP;* superliminarem *Mg, Mt;* superliminari *Sich.* || *l.* 7. cogetur *Sich.* amplius *deest L, P* 6. solvere *deest sed m. recentior add. L.* solidos III *Ep;* solidi *Mt;* III solidos conponat *Bb.*

In Alt sequitur cap. XIII, 6 *huius editionis.*

In Ald, Bos, Ch, J, Jlz, T 1 *sequuntur capp.* XII, XI *et* XIII *ex decretis Neuchingensibus (infra nº IV).*

1) *Cf. K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 64 *sq. Decreta Neuchingensia (infra nº IV) c.* 12. 2) *Cf. H. Siegel, 'Geschichte des deutschen Gerichtsverfahrens' I. p.* 44; *R. Sohm, 'Der Process der Lex Salica' p.* 67; *J. Grimm, 'DRA.' II*[4], 199 *sq.; K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 67 *sq.; O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 305; *K. Wahle, 'Kritische Vierteljahr-Schrift'* 3. *F.* 3. *XIII (XLIX), p.* 325. 3) *Vide Glossarium.*

[XII.]

DE TERMINIS RVPTIS.

cf. L. Visig. X, 3, 2.

I.[1] [De limitibus.]

Si quis limites conplanaverit aut terminos fixos fuerit ausus evellere, si ingenuus est, per singula[2] signa vel notas*.[2] VI solidos[3] conponat[4].

*) *omnes codd. exceptis Ald, Jlz textum legis Euricianae, quem mutare voluerunt, per errorem sequentes addunt:* vicenos *vel* vicenas, vicinos, vicinas *etc. (cf. l.* 28 *sqq.).*

L. Visig. X, 3, 2. Qui *istudio pervadendi* limites conplanaverit aut terminos fixos fuerit ausus evellere: si ingenuus est, per singula signa vel notas XX (*Eur. haud dubie:* vicenos) solidus *cui fraudem fecit, cogatur inferre.* Si servus est, per singula signa quin-

---

Titulus XII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, L, Mg, Mt, P 1—4, 6, *sP, Sich, T, Til, V;* capp. I—VIII *(p.* 403, *l.* 3*) P* 5; capp. I—IX *(p.* 404, *l.* 3*) K, Titulus deest At, B, Em, S, Vl, W.* ‖ *l.* **1.** XII] XI *Til;* Cap. XV *Her.*

l. **2.** *Rubrica tituli deest Ad.* terminum *P* 1. suptis *Mg;* rubtis *L;* nuptis *P* 1.

Cap. I. ‖ *l.* **3.** I *deest L, P* 6, *Sich;* Tit. I *Her;* XCVII *Ad;* CXXIII *Mt;* CXXIIII *Mg;* [CL]V *Ald;* CLXIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til; in L (rubrica tituli?):* de terminis rubtis. de limites *P* 6. ‖ *l.* **4.** limites *deest Bos;* limitem *Mt, P* 1, *sP;* limite *Mg;* limiter *J.* conplaverit *corr:* conplanaverit *L;* conplantaverit *Bos, Mg, P* 6; conplanaveris *P* 5. at *corr:* aut *T* 2. auterminos *corr:* aut terminos *P* 2. terminus de milites fixus *L;* termine fixis *corr:* termine fixus *sP;* terminos fixus *H;* terminos fixas *P* 6. fuerit aussus *J;* ausus fuerit *Ad, Ald, Ch, Jlz, Mg, Mt, Sich.* se vellere *P* 1; evellore *J.* si ingenuus est *desunt Sich.* per singulas *Ag;* pro singulis *Ald, Jlz.* singulus *L;* singulos *P* 6. ‖ *l.* **5.** signis *Ald, Jlz.* vel *deest L, P* 6. notas *Ag, Ep, K, Mg, Mt, P* 1—4, *sP, T* 2 *(m. recentior), V;* noctes *P* 1, 6; noct' *L;* notis *Ad, Ald, Bb, Jlz;* notus *Alt, J, T* 2 *(m. prima);* notus *corr:* notos *H;* notos *Bos, Ch, Gw, T* 1. notas *vel* notus *vel* notos] *addunt* vicenos *Ep, P* 3—5, *Til, V; addit* vicenas *P* 2; *addit* vicenas *corr. m. recentior:* vicinos *Ag; addunt* vicinas *Her, Sich, T* 2 *(m. rec.); addunt* vicinis *Ad, Bb, Gw; addit* vicinus *L; addunt* vicino *Mg, Mt;* vicin-s, *una littera erasa T* 2 *(m. prima); addunt* vicinos *cett; deest tantum Ald, Jlz.* cum VI sol. *Bos, Ch, Ep, J, T* 1; II solidos *Bb;* III solid. *Her;* VI sol. *P* 6.

1) *Capita I—VII huius tituli e lege Euriciana sumpta esse K. Zeumer docuit MG. Leg. sectio I,* 1, *p.* 3. 397. 2) *Cf. H. Schreuer, 'Verbrechensconcurrenz' p.* 37. 3) *Eadem compositio VI solidorum infra c. XII,* 6. 4) *Iam lex agraria quam Gaius Caesar apud Romanos tulit, „in terminos singulos, quos eiecerint locove moverint, 'quinquaginta aureos' in publico dari" iussit. Dig. XLVII,* 21, 3. *pr.; cf. Th. Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p.* 822 *sq.; cf. etiam L. Burg. LV,* 6. 7; *L. Rom. Burg. XXXIX; Ed. Rothari* 236 — 239; *W. Wilda, 'Das Strafrecht der Germanen' p.* 925.

II. [Si servus hoc fecit.]

cf. L. Visig. X, 3, 2.

Si servus est, per singula signa L flagella suscipiat.

III. Si casu.

cf. L. Visig. X, 3, 2.

Si quis dum arat vel plantat vineam, terminum casu non voluntate evellerit vicinis praesentibus restituat terminum et nullum damnum patiatur.

IIII. [De contentione terminorum[2]].

cf. L. Visig. X, 3, 3.

Quotienscumque de terminis fuerit orta contentio, signa quae antiquitus constituta sunt, opportet inquirere: id est agerem* terrę quem propter fines fundorum antiquitus apparuerint fuisse ingestum,

*) *glossa s. XV add.* rain *T* 1.

---

quagena flagella suscipiat. Si quis *autem*, dum arat vel vineam plantat, terminum casu non volumtate *con*vellerit, vicinis praesentibus restituat terminum et *postmodum ex hoc* nullum damnum *aut periculum ver*eatur.

L. Visig. X, 3, 3 (Antiqua). Quotienscumque de terminis fuerit orta contentio, signa que antiquitus constituta sunt, oportet inquiri, id est aggeres terrae *sive arcas* quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse *coniectos adque constructas*, lapides

---

Cap. II. coniunctum cum cap. I *Ald, Ch, Her, Jlz, Mg, Mt.* ‖ *l.* 1. II *deest Ad, Ald, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich*; cap. II *Bb. Rubrica exstat in P* 6, *Til (coniuncta cum texto capitis L).* fecit *P* 6. *l.* 2. Si *deest L*; . . i *Ad.* est *deest J, T* 2. pro singulis *Ald, Jlz.* signa *corr*: sigula L *L*; signis L *Ald*; signis quinquaginta *Jlz*; signata ł *P* 6; signal *P* 3; signa ł *Ag, Mg, Mt*; signa vel notas vicena *P* 4 *(cf. supra p.* 398, *l.* 28 *sqq.)*; signa *Ad, Ep, Gu.* flagello *sP.* accipiat *Mg, Mt*; suscipere *Jlz.*

Cap. III. ‖ *l.* 3. III *deest Ad, Gu, Jlz, L, P* 6, *Sich*; II *Ch*; Tit. II *Her*; CXXIIII *Mg, Mt*; CLVI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De limitibus casu motis *Her.* ‖ *l.* 4. Si] . . i *Ad.* dum arat *desunt Ad*; dum arati *Mt* arat *corr. T* 1. planta *sP*; plantati *Mt* vineam plantat *P* 3, et terminum *Ch*; terminus *sP*; termini *L, P* 6; terminos *Ag, Bos, Ep, Gu, Her, K, Mg, Mt, P* 1–5, *Sich, Til, V.* casum *sP.* casu evellerit cum voluntate *Bb.* non] vel *Sich.* volutatem *sP*; volente *Gu*; volunte *corr*: voluntate *J.* eruperit *Ep*; avulserit *Sich.* vicinis *corr. L*: vicini *sP*; vicinos *Mt.* ‖ *l.* 5. nullam *Bb, J, V.* damnum *vel* dampnum. patiatur dampnum *Ald*; patietur *P* 2.

Cap. IIII. ‖ *l.* 6. IIII *deest Jlz, L, P* 6, *Sich*; III *Ch*; Tit. III *Her*; XCVIII *Ad*; CXXV *Mg, Mt*; CLVII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* termini *L, P* 6. ‖ *l.* 7. quotienscumque, n *erasum H*; quotiescumque *Bos, Ch, L, Mt, P* 1–3. 6, *Sich, T* 1. 2 *(m. prima)*; cotienscumque *J.* terminum *Mg*; termino *Mt*; terminos *sP* contemptio *sP.* signi *L, P* 6. antiqui tunc *L*; antiqua tunc *Bb, T* 2 *(m. prima)*; antiqua quae tunc *T* 2 *(m. recentiore).* constitute *P* 3. sunt constituta *Ep.* opertet *J.* inquirere oportet *Ad, Jlz.* ‖ *l.* 8. inquire *P* 6. agere *Bb, H, J, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima)*; agerem *Ag, Gu, V*; aggere *Ep*; aggeret *Mg, Mt*; aggerem *sP.* terram *Mg, Mt*; *deest L.* quam *P* 2; quae *Ad, Bb, sP*; q̄ *Ald*; qui *Mg, Mt.* probter *L.* finis *P* 3, fudorum *corr*: fundorum *L.* antiqui tunc *Ad, Bb, H, J, L, P* 6, *T* 2; antiqui *Gu*; antiquus *sP*, aparuerint *Bb, T* 2 *(m. prima)*; apparuerit *P* 6; adparuerit *Bos*, apparuerunt *Ald*; apparuerit *Ch, Her, Mg, Mt, P* 4, *T* 1, *Til*; apparuerint *Jlz*; temporis *T* 2 *(m. recentiore)*; constituerant *Sich* fuisset — defixos] Lapides etiam sunt defixi *Sich.* fuiset *L*; fuissent *Bb*; fuisse *Ad, Ag, Ald, Bos, Ch, Ep, Gu, Her, Jlz, K, P* 1–5, *T* 1, *Til, V*: fuisset *ctt.* ingestum fuisse *Gu*; ingesserat *T* 2 *(m. recentiore* ingestum *deest P* 4; ingeste *Bb*; ingessus *sP*; ingressum *Ag, Mg*; ingressum *Mt.*

1) *Cf. L. Burg.* 55, 7; *Ed. Rothari* 237. 2) *J. Grimm, 'DRA.' II*[4], *p.* 70.

lapides etiam, quos propter indicium terminorum notis evidentibus sculptos vel constiterit esse defixos. Si haec signa defuerint, tunc in arboribus notas quas decoreas[1] vocant convenit observare, sed illas quae antiquitus probantur incisae*.

cf. L. Visig. X, 3, 4. Quodsi intra terminos alienos per absentiam aut per ignorantiam domini partem aliquam forte possederit: statim eam, cum antiqui et evidentes ab inspectoribus fines agnoscuntur[2], amittat domino reformandam.

*) *hic add.:* Tunc iurent tres vicini, quibus notum est, vel plures et ostendant, sicut rectum est *Ald, Jlz.*

---

etiam quos propter indic*ia* terminorum notis evidentibus sculptos constiterit esse defixos. Si hec signa defuerint, tunc in arboribus notas quas decurias vocant convenit observari, sed ill*e* que antiquitus probantur incise.

L. Visig. X, 3, 4 (Flavius g. Reccesvindus rex). Si *quis* intra terminos alienos per absentiam aut per ignorantiam domini partem aliquam forte possederit, *ita ut diuturna mansio etiam multo tempore inolita vel amplius quam L annos hominum partis eius habitatio publice et inmobiliter consistere aut permanere nullatenus conprobetur,* statim cum *per* antiqua

---

Cap. IIII. ‖ *l.* 1. lapide *sP.* eiam *P* 6*;* et *Ch;* etiam, iam *erasa Mt.* quos *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 4, *T* 2 *(m. rec.), Til;* quas *cett.* probter *corr:* propter *L.* indicium *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, H, Her, Jlz, P* 4, *T* 1, 2, *Til;* iudicium *cett.* terminorum] minorum *Ag.* evidentis *P* 6*;* erudentibus *sP;* et videntibus *Mg, Mt.* sculptis *Ep, H, Her, J, Jlz, L, P* 6, *T* 1*;* sculptes *P* 4*;* scultis *Bos, Ch;* scubitos *Mg, Mt.* vel *deest Bos, Ch, P* 2, *T* 1, 2 *(m. recentior).* constituerit *H, J, Mg, Mt, P* 6, *T* 2*;* constituerint *Bb, Gw;* constituerint (n *erasum*) *L.* esse de fisco *J;* et est defixo *sP.* ‖ *l.* 2. signa *deest P* 4, *sP;* signum *K.* defuerit *sP.* tunc in] vel uncil *sP.* tunc *deest P* 4. in arboribus] in arborum *Her;* minoribus *P* 4. nota *Bb;* notis *Ag, Ald, Ep, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—5, *V;* illi notis *sP.* qua *Mg;* de qua *Bb;* quasdam *Sich.* decoreas *Ag, Ald, Ep, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—3, 5, *Til, V;* decorias *P* 4*;* decore *sP (cf. l.* 24*);* decorvos *Bos, Ch, Gw, J, T* 1*;* decorvus *L, Lind, P* 6*;* decorvas *Ad;* decoruuas *H;* decorticatas *Her, in raso T* 2*;* corvus *Bb; deest Sich.* avocant *sP (cf. l.* 22*);* vocat *Bb, P* 1*; deest Sich.* convenit] oportet *Sich.* sed] set *sP;* simul *Bos, Ch;* si *Ad, Alt, Bb, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2. illa *Bb, Ep, Mg, Mt, sP, T* 2*;* ille *Ald, Jlz;* illę *P* 6*;* illas *cett.* ‖ *l.* 3. quae — terminos *(l.* 4*) man. recentior in margine L.* antiquitus] iam olim *Sich;* antiquitus posite sunt *Ald, Jlz.* probant *Bb, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* probatur *Ep;* provantur *sP;* conprobantur *P* 4*;* fuerint *Sich.* incisa *Bb;* sincise *sP.*

l. 4. quod *Mt, T* 1*;* quod si *supra lineam P* 1*;* quodsi quis *Ald, Jlz.* intra terminos] interminos *Ep;* inter terminos *Sich.* alienos *deest P* 4*;* alienus *sP.* absentia *sP;* obsentia *Ag.* per ignorantia *sP, corr. H;* ignorantiam *Gw, P* 4, *Sich.* domni *P* 6. aliquam forte partem quis *Sich.* parte *sP.* aliquit *sP.* ‖ *l.* 5. forte *deest Bb;* forti *J;* fortem *Ag, Mg, Mt.* possederit forte *Ald, Jlz.* possiderit *Bb, Bos, Ep, H, K, L, P* 1, 3, 5, *sP, V;* possederet *Ad.* statim — evidentes *desunt Gw.* statim amittat si veteres et evidentes notae apparuerint *Sich.* ea *sP.* eam cum *desunt P* 4. antiquis *Ad, Bb, Ch, Mg, Mt, sP, T* 1, 2*;* antiquitatis *Her.* et *deest Her.* evidente *H, J, L;* evidinte *corr:* evidente *P* 6*;* evidenter *Bb, Ch;* evidentem *T* 1*;* evidentibus *T* 2*;* evidentis *Her, P* 3*;* videntes *Mg, Mt;* evidentes *cett.* ab inspectoribus *Bos, Gw, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, V;* cum inspectoribus *Ag;* inspectoribus, *supra lineam add:* qui *T* 2*;* inspectoribus *cett.* finis *Ad, Ch, H, J, L, P* 3*;* finem *Mg, Mt;* famis *P* 6*;* fines *cett.* fines agnoscuntur ab inspectoribus *Ep.* agnoscunt *T* 2*;* agnoscantur *corr:* agnoscatur *L;* agnoscantur *P* 4, *sP;* cognoscuntur *Ad.* ammittat *P* 1, 4, *V;* amitta *sP;* et *addit Gw. l.* 6. domno *L.* reformandam *Til, Mt;* reformandam e t V I s o l i d o s c o n p o n i t *Ald;* reformandam e. VI. s. conponat *Jlz;* reformando *Her;* neformante *L;* ne forinante *P* 6*;* reformante *Alt, Ch, H, T* 1, 2*;* reformanta *Bos;* reformantem *Bb, J;* reformanda *cett.*

l. 7. wicini *Ald.*

1) = *decuriae, qua voce signa terminalia arboribus incisa appellabantur: cf. L. Visig. VIII,* 6, 1*; X,* 3, 3*; L. Rom. Burg.* 39 *ubi decusac appellantur; J. Grimm, 'DRA.' II*[4], *p.* 73. 2) *J. Grimm, 'Deutsche Grenz-Alterthümer' p.* 132.

Nec contra signa evidentia ullum longe possessionis tempus opponit, nisi si conparavit ab aliquo. Tunc venditorem ostendat et secundum legem definiant.

V. [De novo termino prohibendo.]

cf. L. Eurici CCLXXVI.

Nemo novum terminum sine consensu partis alterius aut sine inspectore constituat.

VI. [Si liber hoc fecerit.]

cf. L. Eurici CCLXXVI.

Quodsi forte liber hoc fecerit, dammum pervasionis excipiat quod legibus continetur, id est VI sold[1].

---

signa evident*ibus* inspectoribus fines *loci alterius* cognoscuntur, amittat domino reformandam. Nec contra signa evidentia *debitum dominium* ullum longe possessionis tempus *excludat, sed hoc* . . . .

L. Eurici CCLXXVI (= L. Visig. X, 3, 5. i. f.). N*ullus* n[o]vum terminum sine cons*orte* part[i]is al[t]erius aut sine ⟨in⟩spectore constituat. *[Quod]*si for*sitam* liber hoc fecerit, damnu[m] pervas*o*ris excipiat quod legibus con[ti]netur.

Cap. IIII. ‖ *l.* 1. ne *L;* naec *Sich.* signa *deest L;* signum *Ag, Ep, Mg, Mt, P* 1—3, 5, *sP, Sich;* signu *V.* evidentie *Ep, Sich;* et videntia *Mg, Mt;* evidentiam *P* 5. ullum *deest P* 4; illum *P* 6; ullam *P* 5; ullo *Mg, Mt.* longum *P* 4. possessiones *Ald, H, Jlz;* possessiones *corr:* possessionis *J, L;* possessores *P* 6. tempus *corr. H;* temptus *P* 6. opponit *P* 2, 3, *V;* obponis *sP;* apponat *L, P* 6; apponis *Mg, Mt;* opponant *corr:* opponat *J;* oppotius *Ag;* p r o d e r i t *Sich;* obponat *vel* opponat *cett.* nisi conparavit — definiat *desunt Sich.* nisi si *Ag, Bos, Her, J, P* 2—5, *sP, Til, V, supra lineam T* 2; nisi *cett.* nisi sicut paravit *Ep.* conparaverit *Ad, Ald, Gw, Mg, Mt.* ab] *deest Mg, Mt;* de *Ad, Bb, Ch, J, L, P* 6, *sP, T* 1. ‖ *l.* 2. tunc *deest sP.* venditorem *in raso T* 2; venditor *P* 4; venditore *Ag, P* 2, *sP*; vinditore *P* 3, *V;* venditores *Mt;* venditorum *J, L;* vindictorem *H.* lege *sP.* diffiniat *P* 6; diffiniant *Gw;* difiniant *P* 3; deffiniat *Alt, K, sP;* restituat *Ald;* conponat seu restituat *Jlz.*

Cap. V. ‖ *l.* 3. V *deest Ch, Jlz, L, P* 6, *Sich;* Tit. IIII *Her;* XCVIIII *Ad;* CXXVI *Mg;* CXXVII *Mt;* [CL]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De termino novo prohibentem *L;* terminum prohibendum *P* 6. ‖ *l.* 4. ut nemo *Mg, Mt;* si quis *Ald;* . . i quis *Jlz.* novum *bis sed alterum deletum Ad; corr. Ag;* novo *P* 6. consensum *sP;* consensu *corr. P* 1. portis *J;* domini *(deletum)* paris sui *P* 4. alterius partis *Ad, P* 2, *Sich.* aut si non *Ag, Mg, sP.* inspectorae *P* 3; inspectorem *Mg.* constituat *corr. L;* rem constituat *Mg;* restituat *J.*

Cap. VI. deest Mt; coniunctum cum cap. V Ald, Her, Jlz, P 6. ‖ *l.* 5. VI *deest Ald, Ch, Her, Jlz, L, P* 6, *Sich;* C *Ad;* CXXVII *Mg. Rubrica exstat in L, Til.* libero, o *erasum L.* ‖ *l.* 6. quod si *(si supra lineam) L;* si *Ald, Jlz.* forte *deest Ald;* furtu *sP.* liber *deest P* 2; liver *sP.* hoc liber *Mg.* dammum *vel* dampnum] p a r v u m *P* 2. persuasiones *T* 2 *(m. prima);* persuasiones *Bb, L;* persuasionis *Ad, Ch, J, T* 1, 2 *(m. rec.);* provasionis *sP;* exsuasionis *Mg; deest Sich.* accipiat *Ad, Ep, H, Jlz;* percipiat *Mg.* quod] cot *sP.* in legibus *Ald, Jlz.* continet *Bb, H, J, Mg, P* 6, *T* 1, *corr. L;* contineat *Ag, sP.* ‖ *l.* 7. sol. VI *H;* VI sol. conponat *Bos, Ch, T* 1.

1) *Cf. supra c. XII,* 1. *P. Roth, 'Entstehung' p.* 43.

Cf. L. [illegible] LXXVI.

VII. [Si servus.]

Si vero servus hoc admiserit domino nesciente, CC flagella publice extensus accipiat et nullum ex hoc praeiudicium domino conparetur.

Cf. L. Alam. LXXXI.

VIII. [De signis non evidentibus[1].]

Quotiens de conmarcanis contentio nascitur, ubi evidentia signa non apparent, **in arboribus aut in montibus nec in fluminibus**[2], **et iste** dicit: **„hucusque antecessores mei tenuerunt et in alodem mihi reliquerunt"**[3] **et ostendit secundum** proprium arbitrium locum; alter vero nihilominus in istius partem ingreditur, alium ostendit locum secundum prioris verba, suum et suorum antecessorum semper fuisse usque in praesens asseritur; et si alia probatio nusquam inveniri dinoscitur,

---

Si vero hoc servus admiserit [do]mino nesciente, CC flagella public[e] ex[tensus] **accipiat et nullum ex hoc pr[aeiu]dicium domino conparetur.**

L. Alam. LXXXI. Si quis contentio *orta fuerit inter duas genealogias de termino* ***terrae eorum, unus*** **dicit:** ***Hic est noster terminus; alius revadit in alium locum et dicit: Hic*** *est noster terminus, ibi de praesente sit comis de plebe illa, ponat signum, ubi isti voluerint et ubi alii voluerint terminos, et girent ipsam contentionem. Postquam girata fuerit, veniant in* ***medium et de praesenti comite tollant de ipsa terra, quod Alamanni 'corfo' dicunt, et rama de ipsis arboribus infigant in ipsa terra quod tollunt et illas genealogias, qui contendunt,*** *levent illa* ***terra praesente comite et comendent in sua manu. Ille involvat in fanone et ponat*** *sigill[illegible]*

Cap. VII. coniunctum cum cap. VI Ald, Her, P 6. *l.* 1. VII *deest Ald, Ch, Her, Jlz, L, P 6;* CI *Ad;* CXXVIII *Mg, Mt.* *Rubrica exstat in Til.* *l.* 2. serbus *sP.* hoc admiserit *Ag, Bos, Ep, H, K, P 1—5, sP, Sich, Til, V;* hoc ammiserit *Mt;* hoc amiserit *Mg;* admiserit hoc *P 5;* [illegible] *P 6;* ammiserit *Ad;* admiserit (hoc *deest*) *cett.* domine *sP.* nescientem *sP.* CC *vel* ducenta tunc *Her, Sich.* puplice *Bb, J.* extensus *deest Bb;* extenso *L;* extentus *P 5.* accipiant *L;* excipiat *Sich.* ex hoc *desunt Bos.* pre ex hoc iudicium *sP;* pro hoc praeiudicium *K.* *l.* 3. praeiudicio domino *B* postiudicium *(supra lineam:)* domini *L;* domino periudicium *Mg, Mt.* non conparetur *L;* conparentur *J;* comparatur *Her;* componat *P 6;* componetur *sP;* conpensetur *P 4;* conpretur *Sich.*

Cap. VIII. deest Sich; hic incipit secunda manus P 6. ‖ *l.* 4. VIII *deest Ch, L, P 6;* Tit. V *Her;* CII *Ad;* CXXVIIII *Mg, Mt;* [CL]VIIII *Ald;* CLXVII *Jlz.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* De signa non evidentia *L.* *l.* 5. quoties *Ch, L, P 4, T 1;* quotiescumque *Bos.* conmercanis *L, Mg, sP;* commacarnis *Ald;* conmarcatis *P 6;* conmarchanis *Jlz, P 3;* conmarchanis *Bos, Her, Til.* nascatur *L, P 2.* ubi] ab *Ag, Mg, Mt, sP.* evidenti et signa *sP.* nec *supra lineam T 1;* nec] necnon *H, T 2.* *l.* 6. hucusquae *L;* usque huc *Ch, Gw, Mt.* *l.* 7. tenuerunt antecessores mei *Bb.* antecessores meis tenuerunt *sP;* antecessores mei relinquerunt *P 4.* et in alodem] in alodem *sP;* et modo *Mg, Mt;* et in alode *P 4.* michi *Jlz.* relinquerant *P 6, sP.* [illegible] reliquerunt *L.* ostende *Mg, Mt;* ostendit locum *Gw.* secundum sicut *Mg, Mt.* *l.* 8. proprium [illegible] *L.* **locum arbitrium** ***Jlz;*** **arbitrium** ***Gw.*** **alter — alium ostendit locum** ***desunt Bb.*** **alter vero] altero** ***Ep.*** nihilominus *vel* nichilominus, nihilhominus *Ep, J, L, Mg, Mt, P 1—6;* nihil[illegible] *sP.* in istius] in is cuius *sP;* istius *Jlz.* parte *Mg, Mt.* ingreditur et *Ep.* *l.* 9. aliam *sP;* et aliam *Jlz.* locum ostendit et *Ald, Jlz.* verba prioris *Ep.* verbum *sP.* et suum *T 2* [illegible], suam *Her.* suum antecessorem *Ad;* suorum anticessorum *P 6;* antecessorum suorum *Jlz.* semper quod fuisset *Mg, Mt, sP;* semper quod fuisse *Ad;* semper finisse *Til.* *l.* 10. praeses *sP.* asserit *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, T 1, Til;* aseritur *corr:* asseritar *L.* et si alia *P 6;* si alia *Ald;* et alia *Jlz.* provatio *sP;* probationis *P 6.* nusquam] nusque *L;* usque *sP;* quae *P 6.* invenire *H, Her, J, L, P 1, 2, sP, T 1* *corr:* inveniri *Gw;* inveniret *P 3.* dignoscitur *Bos, Til.*

1) *Cf. J. Merkel, 'Archiv', XI, p. 666, qui hoc et sequentia capita tempore posteriore legi addita esse putat. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p. 124 sq.* 2) *J. Grimm, 'Deutsche Grenzalterthümer' p. 138; 'DRA.' II⁴, p. 73 sq.* 3) *Cf. L. Baiw. XVII, 2; XVIII, 3.*

nec utriusque invasionem conpensare voluerint: ⌜tunc spondeant[1] invicem uuehadinc[2], quod dicimus⌝, et in campiones non sortiantur, sed cui Deus fortiorem dederit et victoriam[3], ad ipsius partem designata pars, ut quaerit, pertineat.

VIIII. [De iacentibus columnis[4].]

Si quis, priusquam finita fuerit contentio per fortiam aedificia elevare voluerit et e contrario ille alter iacentibus columnis contradixerit[5] et inde testem habuerit et is propter contumaciam legi obtemperare noluerit, sed suum perficerit domum et cetera aedificia sepis conclusione firmaverit: tunc dicat: „emunda* territorium

*) *Glossa addit:* id est rumi *Gw.*

---

et comendet in manu fidele usque ad constituto placito. Tunc spondeant in*ter se pugna duorum. Quando parati sunt ad pugnam, tunc ponat ipsa terra in medio et tangant ipsa terra cum spatas suas, quos pugnare habebunt, et testificent Deum creatorem, ut cui sit iustitia, illi donet* Deus victoriam, *et pugnent. Qualis de ipsis vicerit, ipse possedeat illa contentione et illi alii praesumptione, quare proprietate contradixerunt, cum XII sol. conponant.*

Cap. VIII. ‖ *l.* 1. utrisque *P* 5; uti usque *Ag.* invasione *L, sP.* voluerit *Ag, Ch, Mg, Mt, sP;* voluerint *corr:* valuerint *H;* voluerunt *Her.* spondeat *P* 3, *sP.* wehading *Ald, Jlz, L;* uuechadinc *P* 1; uuechadine *P* 2; wehadinch *K;* vueladinc *Her;* uuehdinc *Ad;* uueadhinc *Mg, Mt;* uue ad hinc *sP.* ‖ *l.* 2. quod w. dicimus *Bb, Gw;* quod dicimus w. *Ald, Jlz.* dimus *Ep.* et *deest Ag.* in *deest Ald, Jlz, K, P* 4. campiniones *Ad;* camphiones *Mg, Mt* (h *erasum Mt*); campionibus *P* 1. non *deest P* 4. non sociantur *Mg, Mt;* non sorciuntur *sP;* consortiantur *Bb, T* 2 *(m. recentior).* set *sP, corr:* sed *L;* et *P* 4. quem *Bos, Ch.* deus *m. rec. addit L.* dederit fortiorem *Bos;* dederit fortiam *Til.* fortiam *Ald, Mg, Mt;* sorciam *Jlz;* fortior ē *Ag;* fortiorem pugnam *Ad, Gw.* et *deest Ald, Jlz, P* 4, *sP, T* 2 *(m. recentior);* ex *Ch.* ‖ *l.* 3. victoria *Ch.* *Hic explicit fragmentum legis in P* 5. ad *supra lineam m. recentior L;* ab *Mg, Mt;* et *Bb, J; in raso H;* et ad *Ad.* designatam *Bb, Her.* ut queritur *P* 6; ut queret *Mt;* exqueret *corr:* ut queret *Mg;* ut traquem *Her.* pertineat *corr. Ad;* pertineatur *L;* perteneat *Ep.*

Cap. VIIII. deest P 5, *Sich.* ‖ *l.* 4. VIIII *deest Ch, Jlz, L, P* 6; Tit. VI *Her;* X *Bb;* CIII *Ad;* CXXX *Mg, Mt;* CLX *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* calumnis *L;* columnis iacentibus *Her.* ‖ *l.* 5. quis *deest Bb, Mg, Mt.* finita *deest Ald, Jlz;* infinita *P* 6. fuerint *P* 6; *deest Her.* contemptio *Mg, Mt;* contentia *sP.* fortia *Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, L;* sortia *Ag.* aedificata (*corr:* aedificat a) elevare *P* 6; aedificia evellere *Bb;* hedificiam alienare *sP;* aedificare ac praeliare *Mg, Mt.* ‖ *l* 6. e contrarii *Ag;* e contra sit *sP;* contrario *Ad;* e contraria *P* 6; contrarii *Mg, Mt.* alter] aliter *L.* iacentibus] latentibus *Jlz.* columnis *vel* columpnis] calumnis *corr:* calumniis *L.* contradixit *P* 2. testes *Mg, Mt.* ahabuerit *P* 6. ‖ *l.* 7. is] eis *sP;* his *Ag, Ep, J, L, Mg, Mt, P* 1, 3; si is *Her.* propter contumaciam *Ag, Bos, Ep, Her, K, Mg, Mt, P* 2–4, 6, *sP, Til, V;* propt contumatiam *P* 1; contumaciter *cett.* legi contumaciter *Ad.* obtemporare *J;* optemperare *P* 1; obtemporalem *Mg, Mt.* voluerit *Ag, J.* set *sP.* suam *Ad, Ald, Bb, Bos, Gw, Her, Jlz, K, P* 2, 3, *T* 2, *Til.* perficeret *corr:* perficerit *P* 2; perficerit *Ch, H, J, L, Mg, sP, P* 1, 3, 6, *sP, T* 1, *V;* perfecerit *cett.* ‖ *l.* 8. sepe *Mt;* sępe *Mg.* conclusionem *Mg;* conclusionis *sP;* conclusiones *corr:* conclusione *L.* et manda teritorium *sP;* territorium *L;* emunda territorem *J;* emundant (*corr:* emundanter) suorum *Mt;* emandanter suorum *Mg.*

1) *Cf. L. Baiw. XVII, 2.* 2) *Vide Glossarium; cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1] *p.* 415. 3) *Cf. supra c. II, 1; IX, 2. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 235. 4) *Cf. D. de operis novi nuntiatione XXXIX,* 1. 5) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 143 *sq.*

meum usque ad legis perfinitionem". Et ille e contrario in suum dicit posuisse et mundare minime debere; iste vero dicit: „ego testem habeo, quod tibi iacentibus columnis contradixi": tunc testes iurantes testimonium praeferant et cum campionibus[1] determinetur sententia[1].

X. [De caeteris huiusmodi[2]].

In ceteris huiusmodi aedificiis et horum conclusionibus nullatenus testificatio consistat, sed is qui aedificavit, cum sua lege defendat.

Si autem curte adhuc cinctus non fuerit, ille qui defendere voluerit, iactet[3] securem saigam valentem[3] contra meridiem, orientem atque occidentem, a septemtrione vero, ut umbra pertingit, amplius non ponat sepem, nisi determinata fuerit contentio.

Cap. VIIII. || *l.* **1**. usque *deest Ag.* perfinitionis *sP.* ille *deest P* 2. e *deest Ag, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1, 6, *sP;* a *Bos, Til;* ad *Her.* contrarium *Ag, Her;* contraria *P* 6. suo *Ch.* dicat *Ep;* ducit *Mg, Mt.* posuisset *Mt, sP;* pos . . (?) sionem *T* 2 *(m. prima);* posuisse *T* 2 *(m. recentior);* possessio *H;* potius *Her.* posuisse — mundare *desunt L.* || *l.* **2**. et mundare] mandare *sP;* et quod mundare *Ad;* et m̃dare *Ag;* et munda *P* 3; se emundare *Her;* emundare *P* 6; mundare *Mt;* et emundare *Bos, Til;* et inundare *P* 4. minime *deest Ag, Mg, Mt, P* 1; menime *sP;* non *Gw;* maxime *Her.* debeat *Ad, Bb, Bos, Ch, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* deberet *P* 1, *sP.* isti *P* 6. vero *deest Mg, Mt.* quod ego (quod *erasum*) *L.* ego] ego dicit *Her.* testes *T* 2. tibi *m. recentior L.* *l.* **3**. columnis *vel* columpnis] calumniis *L.* *Hoc verbo explicit textus legis in codice K.* contradixit *Ag, sP.* tunc testimonium iure testes praeferant *Ad.* testis *Ald, Jlz;* tes *corr. m. recentior:* testis *L.* iurentes *J, T* 2 *(m. prima);* iurant *P* 6; iuret *H;* iuret et *Ald, Jlz;* iure *Ad, Gw, L.* preferat *H;* praeferat *L;* proferat *Ag, Ald, Jlz, Mg, Mt, sP;* proferant *Bos, Til.* cum *deest L.* campiones *J, L, T* 1; canpionibus *sP;* camphionibus *Mg.* || *l.* **4**. terminetur *Ald, Jlz.*

Cap. X. deest K, P 5, *Sich; coniunctum cum cap. IX Her.* || *l.* **5**. X *deest Ch, Her, Jlz, L, P* 4; XI *Bb;* CIIII *Ad;* CXXXI *Mg, Mt;* [CLX]I *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* huiusormnis *L.* *l.* **6**. Si in huiusmodi *Ald, Jlz.* huiusmodi *corr. L.* aedificiis *deest Jlz.* et orum *corr. m. recentior:* et horum *L;* eorum *sP;* et orum *P* 3; et eorum *Ag, Jlz.* honorum *Mg, Mt.* conclusionibus horum *P* 2. inclusionibus *P* 1. tenus *Ag.* testificatio *corr. Ep;* testification *P* 2. *l.* **7**. consistit *Gw, L;* constitit *Ad.* sedis *P* 6; sed his *Ag, Ald, Ep, L, Mg, Mt, P* 1, 3, 4. hedificavit *sP;* aedificat *Mg, Mt.* cum] eva *Ad.*

l. **8**. curtis *P* 4; in curte *Bos, Ch, L, T* 1 *(m. recentior);* curia *T* 2 *(m. recentior).* adhuc curte *Ad.* adhuc *deest sP.* cinctus *deest Gw; corr. L;* cintus *P* 2; cunctis *P* 1; tinctus *Mg, Mt;* cincta *T* 2. non fuerit cinctus *Bb.* qui *deest Ch.* quidostendere *corr:* qui deftendere *P* 6. voluit *corr:* voluerit *L.* iatet *P* 6; lactet *Ag;* lacte *Mg, Mt;* lactem *sP;* iactet a domo *Ald, Jlz.* || *l.* **9**. securem *corr. L;* secura *P* 6; securam *P* 3; securim *Ad, Bb, Gw, Her, P* 2, 4, *T* 2; secure *Bos.* saicam valentem *Ad, Ald, Jlz, T* 2; saica valente *T* 1 *(m. prima);* saica valentem *Bb, Bos, Ch, T* 1 *(m. rec.);* sagittam valentem *Ep, Her;* quae saica valente *H, J, L, T* 2 *(m. prima), corr:* quae sole calente *L.* meridie *Mg, Mt.* contra meridiem contra orientem atque occidentem *Gw;* orientem atque occidentem meridiem *Ald;* o. et o. et meridiem *Jlz;* m. et occidentem et contra orientem, *corr:* m. e. orientem e. c. occidentem *Ad;* m. in orientem a. o. *T* 2 *(m. prima);* m. et orientem a. o. *T* 2 *(m. recentior).* adque *L, P* 3. a septemtrione *V;* ac septentrionem *Ald, Jlz;* ad septem trone *J;* a septemtrionem *Mg, Mt, P* 6; a septentrionem *Ag;* a septetrionem *P* 2, *sP;* a septentrione *cett.* || *l.* **10**. vero *deest Ch, J, T* 1; nisi *Ald, Jlz.* ut] aut *Ag.* pertingat *Her, Jlz;* pertinget *Ald;* pergingit *P* 3. ponantur *J;* ponatur *H, L;* ponit *corr:* ponat *P* 4. septem *P* 3, 6. terminata *Ag;* determina *Bb;* determinatam *sP;* determinatio *J;* detur minuta *P* 3. || *l.* **11**. contemtio *sP.*

1) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 126 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 402. 415 *sq.* 2) *Cf. D. de operis novi nuntiatione XXXIX,* 1. 3) *Cf. infra XVII,* 2*; H. Siegel, l. eod. p.* 144*; J. Grimm, 'DRA.' I*[4], *p.* 78 *sqq.; 'Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften'* 1843, *p.* 128.

XI. [De materiis non elevatis.]

cf. L Sal. XXVII, 15.

Si aliquis alicuius materiamen[1] in silva aut propter inimicitias vel invidiam truncaverit vel lederit, cum alio simili restituat et cum sold conponat.

Et si ea sibi in usum miserit, nisi per convenientiam non potest cum alio placare restituendi et cum sold, dum ipsam habet, conponat. *Ed. Merkeliana textus I: XII, 12.*

L. Sal. XXVII, 15. Si quis in silva meteri*um alterius concapulaverit aut incenderit.*

Cap. XI. deest K, P 5, *Sich.* || *l.* **1.** XI *deest Ch, Jlz, L;* Tit. VII *Her;* X *P* 4; c. XI *Bb;* CV *Ad;* CXXXII *Mg, Mt;* [CLX]II *Ald. Rubrica exstat in L.* || *l.* **2.** quis *Bb, Mg, Mt, P* 6, *T* 2; quę *Ch;* quis aliquis *P* 1. materiamen *Ag, Ep, Mg, Mt, P* 2, 4, 6, *sP, V;* materiumen *P* 3; materiam *cett, L in margine.* in] ni *J.* aut *deest Ald, Jlz, P* 3; aud *L;* aut in *sP.* prope *sP;* propter vel *P* 3. inimicitia *Ag;* inimicitiam *Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt;* inimicias *H.* vel invidia *H, J, L; desunt Mg, Mt, sP.* || *l.* **3.** vel leserit *Ad, Ald, Bb, Bos, Gw, Jlz, P* 1, 4, *Til;* vel lederit *corr. m. recentior:* vel leserit *L;* vel dederit *Mg, Mt;* velle ederit *sP;* vel lederit *cett;* vel *in raso V.* cum alio *desunt L;* ei alia *Her.* alia similia *Ad, Bos, Ch, H, J, T* 1, 2 *(m. prima);* alio simile *Ep, P* 4; aliis similibus *Bb;* alia simili *Ald, Gw, Jlz, T* 2 *(m. recentior), Til;* aliam similem *Her.* restituat — solido] secundum solidum *Ag.* cum I (*vel* uno) sold *Ald, Ch, Jlz, Mg, T* 1; cum solido I *P* 4. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

l. **4.** *Hic cap. distinguunt Ad, Ag, Bb, Gw, H, J, P* 4, *T* 1; *numero* XII *praeposito Ag, Bb, Gw, H, J, T* 1; *numero* XI *P* 4; CVI *Ad.* et *deest Her, P* 6; ut *Gw.* eam *Ad, Ald, Bb, Bos, Gw, Jlz, L, sP, T* 2 *(m. recentior), Til;* se *Mg, Mt.* eas ibi *P* 3. sibi] ibi *Mg, Mt.* usum] visum *H, J;* suum *Ag, Mg, Mt;* suo *sP.* nisi] si *Her.* propter *P* 6. conventiam *Ad, H, T* 2 *(m. prima), m. recentior add.* et si *H;* conveniam *Bb;* convenentia *sP.* non *deest L.* potest] post *Mg, Mt.* cum — restituendi] debet ei in mallo placare ad restituendum *Her.* alio *Ep, P* 1—4, 6, *V;* alico *J;* suo *Ag, Mg, Mt, sP;* alia *cett.* || *l.* **5.** placere *Ag, Ep, L, Mg, Mt, P* 4; placari *P* 2. restituendo *Ald, Jlz.* cum] dum *Jlz.* solido *vel* sol] solidum *Mt;* I sol. *Mg.* dum *deest P* 4; cum *Ch, T* 1. conponat dum ipsam habeat *L.* ipsum *Ag;* ipsa *P* 4, *sP.* habet *deest Mt;* habeat *Ag, L;* haiat *Mg;* hęc *P* 4. conponat *vel* conp̄] conponet *Ch.*

1) = *materia; trabes, 'Bauholz'; cf. Brinckmeier, Glossarium diplomaticum s. h. v.*

[XIII.]

DE PIGNORIBVS.

cf. L. Visig. V, 6, 1.

I. [Ut minime liceat pignorare[1].]

ʳPignorare nemini liceatˡ nisi per iussionem iudicis[1]. Si forte est aliquis homo tam durus vel inobediens aut contumax rebellis iustitiae, qui non vult recte respondere, non vult iusticiam facere: ille est contemptor legis, talis distringatur a iudice.

L. Visig. V, 6, 1. ʳPignera*ndi* lic*entiam in omnibus submovemus*ˡ: *aliquis si non acceptum pignus praesumserit ingenuus de iure alterius usurpare,* ʳ*duplum cogatur exsolvere*ˡ.

Titulus XIII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P 1—4, 6, *sP, T, Til, V; cap.* 1 *et* 3 *Sich.*

Titulum non distinguunt P 1, *T* 2. *Titulus deest B, Em, G, K, P* 5, *S, V* 2, *W.*

In Alt sequitur post XVI, 15 *huius editionis; in P* 1 *coniunctus cum titulo XII.*

Numerus tituli deest in omnibus codd; XII *Til;* cap. XVI *Her.*

Rubrica tituli deest Ad, Ch, L, P 1, *T* 2.

Cap. I. *l.* 3. I *deest Alt, Ch, L, P* 6; cap. I *P* 4; Tit. I *Her;* XII *P* 1; CVII *Ad;* CXXXIII *Mg, Mt;* [CLX]III *Ald;* CLXXI *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, Til.* nemini *Til. l.* 4. pignerare *P* 2; pignerari *Ag;* . . ignerare *Jlz.* neminem *L, sP.* nisi de pignoribus *Mt.* per iussionem ***in raso L.*** iudicis] ducis *Ald.* est ***deest L, Sich.*** aliquos ***corr:*** aliquis ***Mt.*** homo — vel *desunt Sich. l.* 5. vel] aut *L;* quam *J;* vel tam *Ad, Gw;* tamque *Ch, T* 1. contumax et inobediens *Sich.* inobediens *vel* inoboediens] inovediens *sP.* aut] vel *L.* contemnis *Mt;* contemnens *Mg.* rebellens *Ch, J, Mg, T* 1, 2 *(m. prima), corr. m. recentior:* rebellis *H; erasum L;* rebellet *Bb;* repelles *Alt;* repellens *Mt;* seu rebellis *T* 2 *(m. recentior)* iustic *Mt* qui non — iudice] non recte responderit, is a iudice distringatur *Sich.* non *deest Mg, Mt.* recte spondere et non vult iusticiam facere *T* 2 *(m. prima);* iusticiam facere nec recte respondere *T* 2 *(m. recentior). l.* 6. spondere *corr. m. recentior:* respondere *H;* respondens *Ch.* non vult] vel *Alt.* iusticia *Ag, Mg;* recte *Ald.* contemtor *sP;* temptator *Bos, Ch.* distrigatur *P* 2; destringatur *Her;* (de *erasum*) *H;* disfugatur *Ald. l.* 7. a *deest Ch;* ad *sP.* iudicis *sP.*

1) *Cf. H. Planitz, 'Die Vermögensvollstreckung im deutschen mittelalterlichen Recht' I, p.* 9. 143 *sqq.; H. Brunner, 'DRG.' II*[1] *p.* 446 *sq.; O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 42 *sq. infra c. XIII,* 3.

II. [De eo qui non vult iusticiam facere.]

Si quis liber alicui libero qui eum mallat* de qualicumque re, dedignabitur iustitiam facere[1]: ille qui quaerit causam suam, habeat ibi testes II vel III[2] qui audiant et videant, qualiter ille respondeat, ut possint ante iudices testes esse. Tunc iudex iubeat eum in praesenti venire[3] et iudicet ei, et conponat XII sold, quia non dignabatur iusticiam facere ei cui debuit. Sic omnis qui non dignabitur iustitiam facere ei cui debuit, de qua re appellatus fuerit, pro fatigatione quam facit, ei qui eum appellat, conponat XII** sold et postea respondeat secundum legem et faciat iusticiam, sicut lex habet.

Duci vero XL solidos.

* *glossa add.:* id est mahalot *Gw.*
** XV solidos *L.*

Cap. II. deest Sich. *l.* 1. II *deest Alt, Ch, Jlz, L;* Tit. II *Her;* XIII *P* 1; CVIII *Ad;* CXXXIIII *Mg, Mt;* [CLX]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* facere iustitiam *Her.* *l.* 2. Si[illegible] . . i *Alt.* quis] aliquis *Bb.* liber alicui *Ag, Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, T* 2 *(m. recentior), Til, V;* alicui liber *cett.* alicui *deest L.* liberum *Alt, H, J, L, T* 2 *(m. prima).* mallet *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, J, Jlz, T* 1, 2 *(manus prima);* mallat *corr:* mallet *H.* qualecumque *Alt, Ep, H, Her, J, L, P* 3, 6; quacumque *Ch.* re *deest L;* rem *J, Mg, P* 3, 6. dedignabitur] non dignaverit *Bb, Bos, Ch, H, J, L, T* 1, 2; non dedignaverit *Alt;* non dedignatur *Ad, Gw;* dedignatur *Ald, Jlz, P* 4. *l.* 3. suam *deest Ad;* suum *J.* ibi habeat *Ag, Mg, Mt, sP* testes ibi *Ep.* duos testes vel tres *Ald, Alt, Jlz, L;* II testes vel III *P* 6; II testes vel *P* 4. *l.* 4. audeant *Ch, sP.* et] vel *Bb.* ille *deest Ag;* illi *Ad, Bb, Ch, H, L, Mg, P* 1, *T* 1. respondeant *Mg, Mt, corr:* respondeat *J;* respondebat *Ald.* possent *Mg, Mt, P* 6; posset *sP.* indices *Ag, Bos, Ep, Her, L, Mt, P* 1—4, 6, *Til, V, corr:* iudicem *H;* iudicem *cett.* esse testes *L.*

l. 5. iudex *bis Gw; in raso P* 1. iubeat *P* 3. in praesente *Alt, H, J, T* 1; in praesentiam *[illegible], Bos, Ch, Jlz, L (corr.), T* 2; in praesentia *Gw;* in presens *Ad.* vin . . . nire *corr:* venire *P* 3, [illegible] *P* 2, 6, *sP.* ei *deest Mt;* at *Ch.* cum XII solidis *vel* sol *Ch, Jlz, T* 1, 2; cum XII solidos *H;* [illegible] XV solid[illegible] *Ald cf. p.* 185, *l.* 31. XII solidos (*vel* sol) XII solidis *Ad;* XV solidos *L.* [illegible] 6. quare *Ad, Ag, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T* 1, 2; quod *Bos, Ch.* non *deest Gw, supra lineam L.* [illegible] *P* 1; dignabitur *P* 2; dignabat *Mg;* dignavit *Bb, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* [illegible] *Alt* [illegible] *Ad, Bos, Ch;* dedignavit *T* 2 *(m. recentior).* ei facere *P* 4. ei [illegible] *Ad, Alt.* cui] qui *Alt.* Sic omnis — ei cui debuit] *desunt Ad, Ag, Her, Mg, Mt, P* 1, 2, *sP; in* [illegible] *H.* [illegible] *J, L, P* 4. que *P* 3. non *deest Gw.* *l.* 7. dignaverit *Bb, H, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* [illegible] *L;* dignaverint *J;* dignatur *Ald, Gw, Jlz, P* 4; dignabitur *Ep, P* [illegible] 6, [illegible]; [illegible] *Ch;* dignatus fuerit *Bos;* dedignaverit *Alt, T* 2 *(m. recentior).* facere [illegible] *T* 2. ei cui *corr L;* cui *P* 3, 4, *T* 2. debuit *corr:* debuerint *L;* debet *Ep.* debuit et *T* 2 [illegible] *Ep* [illegible] *P* 3, 6, *sP;* re cum *Gw;* re si *Her.* appellatus *Ep.* fuerit *deest T* 2 *(m.* [illegible]*);* fuerat *Bb.* per *Ag, L.* fatione *Bb;* fatigationem *Ag, L, P* 3, *sP, corr:* fatigatione *Mg.* *l.* 8. [illegible] *Mg, Mt;* [illegible] *Alt;* qua *Ch, H, J, L;* quod *sP.* fecit *Ald, Bb, Ch, Jlz, L, P* 2, *T* 2; [illegible] *Mg, Mt;* [illegible] *Her.* [illegible] *Alt.* apelat *Ep, P* 3; appallat *Ad; deest Her.* conponat *vel* [illegible] *Mg, Mt;* [illegible] *Alt.* cum XII sold *Ch, Gw, H, J, Jlz, T* 1, 2; cum XV sol *Ald cf. p.* 185, *l.* 31; sol. XII *Ag.* respondat *P* 1; respondet *Gw, J, T* 1; respond *J, T* 1; responet *corr.* [illegible] *H.* *l.* 9 [illegible] *(l.* 10*) desunt Alt.* sicut secundum quod *Bb* [illegible] *Ag, Bos, Her, J, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, Til, V, corr:* lex *H;* in lege *Ep.* habet] iubet *T* 2.

l. 10. [illegible] *P* [illegible] solidos componat *Ep, Mg, Mt;* solidos componat *Ald;* solidos [illegible] *Bos, Gw, H, J, T* 1, 2; solidos pro fredo *Ch, Jlz.*

1) *Cf. H. Planck* [illegible] 7, 22 *p.* 147—151. 2) *Cf. c. II,* 1; *XVI,* 2. 3) *Cf. H.* [illegible] *p.* 339 *n.* 18.

cf. L. Visig. V, 6, 1 (supra p. 406).

III. [Si contra legem pignoraverit.]

Si quis aliquem contra legem pignoraverit sine iussione ducis*[1], 'pignus sine lesione reddat et aliud simile addat'; duci vero pro fredo** XL sold[2]; et illud pignus si leserit, conponat quantum aestimaverit[3] qui causas iudicat.

Talis enim presumptio[4] non debet fieri, quia hoc scandalum generat, et pro omni pignore quod contra legem tulerit, semper cum VI sold conponat.

Si pignus illud minus valet quam VI sold***, tunc pignus reddat et cum VI sold conponat; si autem pignus quod tulit, plus valet quam VI sold, ipsum inlesum reddat et simile aliud addat; duci vero pro fredo XL sold.

*) iudicis *Ag, Mg, Mt, sP;* iudici *Alt.*
**) *glossa s. XV add.* frevel *T* 1.
***) XI sol. *Ch;* cum XI sol. *Bos;* V sol. *Jlz.*

Cap. III. ‖ *l.* 1. III *deest Alt, Ch, Jlz, L;* Tit. III *Her;* XIIII *P* 1*;* CVIIII *Ad;* CXXXV *Mg, Mt;* [CLX]V *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis *Her.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* alium *Sich.* contra legem *desunt Sich.* pignaverit *T* 2 *(m. prima), corr:* pignoraverit *H;* pigneraverit *Ag;* pignorare voluerit *Ad;* pignoraverit et *Til.* sine] si in *P* 4. duci *L;* dicis *Ald;* iudicis *Ag, Mg, Mt, sP;* iudici *Alt.* pignus fuerit *P* 4. ‖ *l.* 3. lesionem *Ag.* alium *Alt, Gw, J, L, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* aliud *H;* alius *sP.* similem *Ag, Alt, J, L, Mg, T* 1, 2 *(m prima);* m *erasum (= corr:* simile*) H.* addat] reddat *Bb, P* 1*;* aliud *Ald, Jlz.* duci] iudici *Ald, Jlz, sP.* duci — XL solidos *desunt Alt.* pro fredo *desunt Gw.* XL solidos pro fredo *P* 2. freto *Ad, Ag, H, J, L, T* 1, 2. solidos solvat *Bos, Mt, P* 4, *Sich, Til.* et si illum *Alt.* illum *Alt, J, L, T* 1, *corr:* illud *H;* illo *sP;* aliut *P* 6*;* aliud *Bos, Mg, Mt.* ‖ *l.* 4. si leserit illud pignus *P* 4. pigno *sP.* si *deest Alt.* lesit *Alt.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* quantum *deest Sich.* existimaverit *Alt, Bb;* pro aestimatione eius *Sich;* efamaverit *Her.* qui] quia *Ag, P* 6*;* quia enim *Her.* indicat *Her.*

l. 5. Talis — generat *desunt Sich.* tales enim *sP;* quia talis *Ch.* presuptio *Mg.* quia] quare *T* 1*;* qui *Ch;* quia qui *P* 6*;* quod talis enim *Her.* generat] gerit *P* 4. per *Mg, Mt, sP;* *l.* 6. omne *Mt, T* 1*;* omni *corr:* omne *H;* omnem *Mg.* pignus *Alt, H, J, L, Mt, T* 1*;* pignorem *Mg;* pignoro *P* 3. tullerit *sP;* tulit *L.* VI (*vel* sex) solidis] V solidis *Jlz;* VI solidos *Sich;* XI solidis *Ch;* cum XI. sol. *Bos.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* solvat *Sich.*

l. 7. Si pignus — quam VI solidos *(l.* 7*) desunt Ag.* si autem pignus *Ald;* si illud pignus *Sich.* ille *Alt, Ch, Ep, J, L, sP, T* 1, *corr:* illud *H.* quam *deest Bb;* cum *Mg, Mt, sP.* solidos *vel* sol] solidi *Alt, Bb, Gw.* tunc pignus — quam VI solidos *(l.* 8*) desunt Mg.* redat *corr:* reddat *L.* *l.* 8. conponat — plus v. q. VI solidos *desunt, sed manus recentior add. supra lineam Mt.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* et si autem *Ch, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima).* quod tulit *supra lineam H;* quod tullit, si *sP.* plaus *J.* quam VI solidos *desunt Sich.* solidos *vel* sol] solidus *J;* solidi *Bb, Gw.* ipsum *deest Ch;* ipse *sP;* si ipsum *Mg, Mt.* *l.* 9. inlesum] non lesum *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, H, J, T* 1, 2. non reddat *J;* restituat *Ag, Mg, Mt, sP.* et simile aliud addat *desunt Her, L.* similem *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Mg, T* 1, 2 *(m. prima).* aliud similem *Gw.* aliud *deest Ad;* alium *Alt, Bb, Ch, J, Mg, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* alium *H;* aliut *sP.* addat] reddat *H, Jlz, P* 4, *sP, T* 2*;* redddat *Mg.* freto *Gw, H, J, L, T* 1, 2. solidos conponat *Bos, Ch, Ep, Mg, Mt;* solidos numeret *Sich, ubi cetera omnia desunt usque ad finem tituli.*

In Bos, Ch sequitur caput XIII, 7 huius editionis.

1) *Cf. supra c. XIII,* 1; *R. Sohm, 'Der Process der Lex Salica' p.* 48 *sq.*; *H. Planitz, l. l. p.* 145, *n.* 10. 146. 2) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 449. 457; *O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 39. 3) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 175. 4) *Cf. supra IX,* 4; *H. Planitz l. l. p.* 11.

IIII. [Si porcus ad pignus tulerit.]

Si quis contra legem porcos ad pignus tulerit, unumquemque cum II * saigis[1] conponat[2].

Illam ductricem**. [3] cum tremisse conponat.

V. [Si oves tulerit in pignus.]

Si quis oves in pignus contra legem tulerit, taceat de causa pro qua pignus tulit, et cum solido*** conponat. Nisi forte ille homo alias res non habet per quae possit pignus tollere; si nisi ipsas oves nihil aliud habet, non erit culpabilis quia necessitas hoc conpellit facere.

*) V *L*; XII *Ag, Bos, Ep, Her, Mg, Mt, P* 2—4, 6, *sP, Til, V*.
**) *glossa add.* zuthsu *Gw*.
***) XII solidis *Mg, Mt*.

Cap. IIII. deest Sich. cap. 4—6 *in Bos, Ch post cap. XIIII,* 17 *huius ed., huic capiti numero XVI praeposito.* *l.* 1. IIII *deest Alt, Jlz, L;* Tit. IIII *Her;* XV *P* 1; XVI *Bos, Ch (cf. supra l.* 13*);* CX *Ad;* CXXXVI *Mg, Mt;* [CLX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De porcis in pignus ablatis *Her.* porcos *Til.* in pignus *Til.* *l.* 2. Si] . . i *Alt.* in pignus porcos t. *P* 4. in pignus *Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—4. 6, *sP, Til, V;* pro pignore *Ad;* ad pignus *cett.* tullerit *sP;* tulit *Bb.* unumquemquem *sP;* unumquenque *T* 2; unumqueque *J;* unamquemque *Mg.* duas (*vel* II) *Alt, H, J, T* 1; duabus (*vel* II) *Ad, Ag, Ald, Bb, Ch, Gw, Jlz;* duábus *T* 2; II *P* 1. saicas *Alt, H, J, T* 1; saigas *Ag, Ep, Her, Mt, P* 2, 3, 6, *sP;* saiga *Mg;* stugis *corr:* saigis *P* 4; saicis *cett.* *l.* 4. illum *J;* illa *Ag;* illam quę *Mt.* doctricem *L;* ductra *Mt;* ductram est *Mg;* dustricem *P* 6. tremissa *J, P* 1, 3, 6, *V;* tremisso *Ag;* tremissis *Ch.* conponat *vel* conp] *deest T* 2 *(m. prima);* conponit *Ald.*

Cap. V. deest Sich. *l.* 5 V *deest Alt, Jlz, L;* Tit. V *Her;* XVI *P* 1; XVII *Bos, Ch (cf. supra p.* 409 *l.* 13*);* CXI *Ad;* CXXXVII *Mg, Mt;* [CLX]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De ovibus in pignus ablatis *Her.* ‖ *l.* 6. Si] . . i *Alt.* q̊ *corr:* q̄ *Ch.* in] ad *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, T* 1. 2. contra legem ad pignus *Ad.* contra legem *desunt Ag, Mg, Mt, sP.* tullerit *sP;* intulerit *Her, P* 6. pro qua *bis, prima deleta P* 6. ‖ *l.* 7. tulerit *Alt, T* 2; tullit *sP;* tibi *J.* cum *deest Mg, Mt.* uno (*vel* I) solido *Ald, Bb, Jlz, T* 2; solido I *Ch, H, J, T* 1; XII solidis *Mg, Mt.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.* nisi] si *Bb.* habeat *Ad, Gw, Mg, Mt.* per *deest Ald;* propter *Ch, T* 1. per quas – aliud habet *desunt Ag, Mg, Mt.* quae *Ep, P* 1, 2, *V;* quem *P* 3, 6, *sP;* quas *cett.* *l.* 8. pignus possit *Ad, Ch, P* 4. possis *Alt, T* 2; posset *Jlz.* in pignus *Ald, Jlz.* tollere **et si negare voluerit, cum VI sacramentalibus iuret secundum legem suam** *Ald, Jlz.* si nisi *Ald, Bos, Ep, Jlz, P* 1—4, *sP, Til, V;* nisi *cett.* si nihil aliud habet nisi ipsas oves *Her, P* 4, *T* 2 *(m recentior).* ipsa *sP.* oves *corr. P* 3. nihil *vel* nichil] si nihil *Her.* aliut *sP.* habeat *Ald, Jlz.* erit] est *Ag.* culpa *sP.* que *corr:* quia *L;* qui *Ag.* *l.* 9. conpulit *Alt, T* 2.

In Alt sequitur titulus XI de violentia, in T 2 *lineae septem sunt crasae in quibus manus recentior scripsit cap. XIII, 9; in Gw sequitur cap. XIII, 7.*

1) *Eadem compositio ac in Pacto Alam. III,* 7. 2) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 449. 3) *Cf. L. Alam. LXV,* 1.

VI. [Si messem vel pratam araverit[1].]

cf. L. Sal. XXVII, 24; Ed. Rothari 356.

Si quis messem vel pratum alterius araverit usque ad tres sulces in longitudine iugeris vel in transversa VI sulces, cum III solidis conponat, aut si negare voluerit, iuret cum sacramentale uno.

VII. [Si messem maturam furaverit.]

Si quis messem iam maturam in agro furaverit, cum VI solidis conponat[2]. Et si negare voluerit, cum VI sacramentalibus* iuret secundum legem suam.

VIII. [Si alterius initiaverit messem.]

cf. Pact Alam. IV, 2 (infra p. 411, l. 13).

Si quis messem alterius initiaverit maleficis artibus[3] et inventus fuerit, cum

*) cum sacramentale *L;* cum sacramentali *Bb.*

L. Sal. XXVII, 24. Si quis *campo* al*ieno* araverit *extra consilium domini sui, sol. XV culp. iud.*

Ed. Rothari 356. Si quis pratum al*ienum segaverit aut ex*araverit ......, conponat sol. *VI.*

Cap. VI. deest Sich: in Gw post cap. XIII, 7: in T2 post XIII, 8; in Alt post titulum XI huius editionis. ‖ *l.* 1. VI *deest Alt, Jlz, L;* Tit. VI *Her;* VII *Gw;* XVII *P1;* XVIII *Bos (cf. supra p.* 409 *l.* 13*), Ch;* CXII *Ad;* CXXXVIII *Mg, Mt;* [CLX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis messem aut pratum alienum invaserit *Her.* prata *Til.* *l.* 2. Si] . . i *Alt.* qui *Ch.* messem alterius vel prata *Ch.* pradum *Ep.* aruerit *Her.* usque *deest Bb, T1.* tres *vel* III] tertio *Mt;* tertios *Mg.* sulces *deest Alt, Bb, H, J, L;* sulcos *Ag, Ald, Bos, Ch, Ep, Gw, Her, Jlz, Til;* sulcos, *corr:* sulces *T2;* virgas *Ad.* in longo *Bb, H, J, L, T2 (m. prima);* in logo *corr:* in longo (n *supra lineam*) *Alt;* in longum *Ad, Ch, Gw, T1;* in longitudinem *sP;* in longitudine *cett.* *l.* 3. iugere *Alt, H, J;* iugera *Bb;* sungere *L;* iugis *Mg, Mt;* iungeris *Ag, sP;* iugeris *cett.* vel *deest Mg, Mt, P2;* et *Ald.* in *deest Mt.* in transverso *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, T1;* in traverso *T2;* in traversa *Ag, Her, P4, Til.* sulices *T2 (m. prima);* sulcis *Mg, Mt;* sulces *Ag, Ep, P1—4, 6, sP, V;* sculptos *L;* sulcos, *corr:* solcos *Ch;* sulcos *cett.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* et *Ad, Alt, Ch, H, J, T1;* ut *sP;* aut *cett.* negare] iurare *Mg, Mt.* ‖ *l.* 4. cum I. s. iuret *Ald, P4.* uno (*vel* I) sacramentale *Alt, Ep, H, J, L, P1—4;* sacramentali uno *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, T2 (m. recentior), Til;* uno sagramentale *sP;* sacramentale suo *Ag.*

In Gw sequitur cap. XIII, 8; in Ch sequitur titulus XV huius editionis.

Cap. VII. deest Sich; coniunctum cum XIII, 6 Her; in Ch post XIII, 3; in Gw post XIII, 5 huius editionis. ‖ *l.* 5. VII *deest Alt, Ch, Her, Jlz, L;* VI *Gw;* XVIII *P1;* CXIII *Ad;* CXXXVIIII *Mg, Mt;* [CLX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* nessem *L.* ‖ *l.* 6. que *Ch.* messem maturam iam *Ald, Ch, H, J;* maturam iam messem *Jlz;* m. i. naturam *P1.* agris *Ad.* furaverit *corr. P6;* furatus fuerit *T2 (m. recentior);* furatur *Ald, Jlz.* cum — initiaverit *(l. 9) desunt Ad.* solidis *vel* sol] solidos *P2.* *l.* 7. et si negare — legem suam *desunt Ald, Jlz (cf. cap. V p.* 409 *l.* 33*).* VI *deest Gw.* sacramentales *Ep, H, J, Mg, Mt, T1;* *deest P4.*

In Gw sequitur cap. XIII, 6.

Cap. VIII. deest Sich: coniunctum cum cap. XIII, 7 Ad, Her; in Gw post XIII, 6. *l.* 8. VIII *deest Ad, Alt, Ch, Her, Jlz, L;* XVIIII *P1;* CXL *Mg, Mt;* CLXX *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* *l.* 9. si — initiaverit *deest Ad.* quam *Ald;* que *Ch.* messes a. vittiaverit *Bos;* alteries initiaverit messem *L.* messes *Til, V.* maleficis artibus] apud maleficias artes *Ad, Alt, Ch, T1, 2 (m. prima);* aput maleficias artes *Bos; corr:* apud maleficas artes *H;* apud maleficas artes *Bb;* apud malefacias artes *J;* apud maleficiartes *L;* cum maleficis artibus *Ald, Jlz;* maleficiis artibus *Mg, Mt, sP.* et *deest Ad, Jlz, L.* cum *deest Ad.*

1) *Cf. etiam Ed. Rothari* 354. 2) *Cf. Pact. Alam. IV,* 2. 3) *Hoc usu non quasi argumento uti potest, hanc legem ex tempore religionis paganorum esse. Cf. P. Roth, 'Entstehung der L. Baiuv.' p.* 10; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 678.

XII solidis conponat, quod aranscarti dicunt, et familiam eius et omnem substantiam eius vel pecora eius habeat in cura usque ad annum.

Et si aliquod perdiderit homo ille de rebus suis in illo anno, ille reddat; et si negare voluerit, cum XII sacramentalibus* iuret aut cum campione cincto[1] defendat se, hoc est pugna duorum.

*) VI sacramentalibus *P* 6.

Alt, T 2 *addunt:* Si[2] quis homo qui parentem suum occisum vindicare voluerit et vicinus suus vel alius parentes ad vindictam invitaverit et alii sic secuntur eum quos non invitavit et non fecerint ibi quicque post vindictam: sic conponere iudicatum fuerit, ille qui invitavit donet wadium pro se et pro illis quos invitavit; illi vero qui sic secuti sunt non invitati, conponat unusquisque cum XII solidis.

Pact. Alam. IV, 2. Si quis messem *alienam inquoat . . .,* solidos conponat *aut* cum XII iuret, *ut pro malo hoc non fecisset; de* initiata messe *priserit, III solidos solvat.*

Cap. VIII. *l.* 1. XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*).* conponat *vel* conp̄ componit *Ald.* quod aranscarti dicunt *desunt Alt, T* 2 *(m. prima).* dicunt aranscarti *Gw.* arnscar *Ad;* aranscardi *P* 2; aran scarti *Her;* aramscarti *T* 2 *(m. recentior);* anscarti *L;* aranserat *Mt;* aranscart *Mg.* dicitur *L.* familia *Alt.* et omnem substantiam eius *desunt sed m. recentior in margine add. Mt.* *l.* 2. eius *deest L, sP.* pecora *vel* peccora. habeat eius *corr:* eius habeat *Ald.* eius *deest Ep.* abeat *sP;* habet *L.* in *deest sed m. recentior supra lineam addit P* 6. curam *Mg, P* 6; curte *L.* usque *deest Gw.* annos *L;* damnum *corr. m. recentior:* annum *H.*

l. 3. aliquit *sP;* aliud *Ad;* aliquid *Til.* de res suas *Alt, J, L, T* 1; de re sua *Bb.* in illum annum *Alt, T* 2 *(m. prima);* nullum annum *L.* illi *Ad, Alt, Bb, Gw, H, sP, T* 2; *deest Ag, L, Mg, Mt;* ille homo *P* 6. reddet *L;* reddat cum simili *Ald, Jlz.* *l.* 4. si *deest Mg.* XII sacramentales *H, J, L, T* 1: VI sacramentalibus *P* 6; XV sacramentalibus *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* XII sagramentalibus *sP.* cum *deest Ald, Jlz.* canpione *sP;* campimone *Ad;* camphione (h *erasum Mt.* cincto] cuncta *P* 1. se defendat *P* 2, *sP.* *l.* 5. se sed *Mg, Mt.* est *deest Ad, Mg, Mt, P* 2 *(m. prima).* pugnam (m *erasum*) *P* 6; in pugna *P* 1. duorum *bis, primum erasum Ag.*

l. 7. Si] . . i *Alt.* *l.* 8. vicinos suos *T* 2 *(m. recentior).* alios *Alt, T* 2 *(m. recentior).* vindicta *Alt.* *l.* 9. conponere cum pondere *T* 2. *l.* 10. wadiuum *Alt.*

In fine addit T 2 *(m. recentior):* hic deest a, *indicans hoc loco titulum XIIII huius editionis deesse.*

In Alt, T 2 *(m. prima) sequitur titulus XVII huius editionis.*

1) *Cf. H. Siegel, 'Geschichte des deutschen Gerichtsverfahrens' I,* 209. *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 416. 2) *Cf. J. Merkel, 'Archiv' XI,* 668.

VIIII. [Si servum ad fugiendum suaserit[1].]

Si quis servum alienum ad fugiendum suaderit et foras terminum eum duxerit, hoc est foras marca[2], cum XII solidis conponat et ipsum reducat. Et si negare voluerit, cum XII sacramentalibus iuret aut cum campionibus suam quaerat iusticiam*.

Si ancilla est, cum XXIIII** solidis conponat[3] et ipsam reddat.

*) et in publicum det XL solidos *Ald, Jlz.*

**) XX sol. *L;* XX et IIII *Ag;* XXVV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*);* IIII sol. *Mt.*

Cap. VIIII. deest Alt, Sich, T 2 *(m. prima); in raso T* 2 *(m. recentior).* || *l.* 1. VIIII *deest Ch, Jlz, L, P* 6; Tit. VII *Her;* XX *P* 1; CXIIII *Ad;* CXLI *Mg, Mt;* [CLXX]I *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis servum alienum ad f. persuaserit *Her.* || *l.* 2. quis] quem *Ald, Ch.* alienum *deest Ad.* ad *deest Mg, Mt.* fugendum *Ald, H.* suaderit *Ag, Ch, H, Her, J, L, P* 1, 3, 4, 6, *T* 1, *V;* suaserit *cett.* et foras — duxerit hoc est *desunt P* 2. et *deest T* 2. foris *Ad, T* 2. eum *deest Gw, T* 1 *(m. prima).* || *l.* 3. hoc — marca *desunt Gw.* marca *Ag, Ep, H, Her, J, L, P* 1, 6, *V;* marcha *Mg, Mt, P* 1, 3, *T* 2 *(m. recentior);* marcam *Ad, P* 4; marcas *sP;* marcham *cett.* solidis XII *P* 1. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* reducat *corr:* redducat *Ch;* reddat *Bos;* reducat aut cum simili conponat *Ald, Jlz.* et] aut *Ep.* || *l.* 4. cum XII sacramentales *H, J, L, T* 1; cum XII sagramentalibus *sP;* cum XV sacramentalibus *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*);* XII sacramentalibus (cum *deest*) *Mt, P* 6. campione *Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, T* 1; campiones *L;* camphionibus (h *erasum*) *Mt;* canpionibus *sP;* campimone *Ad.* suam queret iusticiam *sP;* s. q. iustitia *Mg;* iusticiam suam defendat *Ald, Jlz.* sua *Bb.* querit *J.*

l. 6. *deest Gw.* ancillam *Ald, P* 6. est *deest Ald, Jlz.* conponat *deest Ald, Jlz.* ipsa *sP.* reddat] reducat *Ad, P* 2.

1) *Cf. supra c. I,* 4, *in quo eadem quaestio de servis ecclesiae tractatur.* 2) *Hoc argumento docemur, 'marcam' idem significare, quod Romani 'terminum' nominabant, nos 'Grenze' dicimus; cf. A. Dopsch, 'Die wirtschaftlichen und sozialen Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung' p.* 348. 3) *Cf. supra IV,* 30: 'de feminis . . . omnia dupliciter conponantur'.

[XIIII.]

DE VITIATIS ANIMALIBUS ET EORUM CONPOSITIONE[1].

I. [De animalibus vitiosis.]

Qui sepe damnum inferunt et huius vitii adsuescunt, si se in stipitem* maculaverint introeundo vel exeundo et ibi mortui fuerint, si sepis legitime fuerit exaltata, id est mediocri statura virili usque ad mammas**[2], nihil cogatur solvere dominus sepis***.

*) *Glossa add.:* id est stechcho *Gw.*

**) *Glossa add.:* hoc est prusth *Gw.*

***) *Ald, Jlz addunt:* Si autem sepis humilior sit, quodcumque animal in ea mortuum vel lesum fiat, dominus sepis conponat, tamquam ipse manu sua fecerit.

Titulus XIIII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P 1—4, 6, *sP, T, Til, V.*

In Alt post X, 18, *in T* 2 *(m. prima) post XVI,* 16 *huius editionis.* ‖ *l.* **1.** XIIII] XIII *Til;* Cap. XVII *Her;* XXXII *T* 2.

Rubrica tituli deest Ad, Alt, L; bis, sed prima deleta; rubricae vocem secundum *superscripsit Ald.* ‖ *l.* **2.** vitiosis *H, Her, Td.* et eorum compositione *desunt Her.* et *deest sP.* compositione *vel* conp̄] conpositionibus *Gw, Jlz, Mt, P* 1; conponat *J;* conp̄ *H, sP;* conpositione CLX *P* 3.

Cap. I. l. **3.** I *deest Ald, Alt, L, Mt, P* 6, *T* 2 *m. prima;* cap. I *Bb, P* 4; Tit. I *Her;* CXV *Ad;* CXLII *Mg;* CLXXX *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, Til.* damnosis *Her.* ‖ *l.* **4.** que *Ad, Bb;* a n i m a l i a que *Ald, Her, Jlz, P* 4. sepe *vel* saepe *vel* sepę] sepe *corr:* sepi *Gw;* sepi *Ep, Til.* damnum, dampnum] dampna *Jlz.* infert *L.* huius] his *Bb;* huic *Til.* viciis *Bb, Mg, Mt, sP;* vitio *Til;* vitia *corr:* vitio *H;* vitia *P* 6; vicum *L.* assuescunt *Ad, Ald, Bos, Jlz, Til;* asuescunt *P* 4; adsuescant *sP;* adsuaescunt *H;* ad suum commisissent *Mg, Mt.* sese *corr:* si se *H;* sic se *Ag, sP;* si sepe *L;* *desunt Mg, Mt.* stipite *Ald, Bb, Ep, Gw, Jlz, T* 2. ‖ *l.* **5.** maculaverit *sP, corr:* maculaverint *H, L.* introundo *J;* intereundo *P* 1, *Til.* vel] et *Gw.* exundo *L.* mortua *Ad, Ald, Gw, Jlz.* fuerit *Ad.* saepis *P* 1; sepes *Bos, P* 2—4, *Til;* seps *Bb, H;* sepps *J;* sepe *sP;* spes *corr:* sepes *L.* fuerit legitime *Ald.* fuerint *P* 6, *sP;* fecerit *Mg.* ‖ *l.* **6.** exaltatus *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, J, L, T* 1, *corr:* exaltata *H;* exalta *Ald, Mg.* id est] idem *sP.* mediocri — mammas] media tris tatura *sP.* staturae usque ad mammas mediocri *Gw.* mediocris *Alt, Bb, Mg, Mt, P* 6. staturae *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, P* 1, *T* 1; statuere *Ald;* statuta *Ep.* virilis *Bb, P* 6. mām̄ās *Mg;* mamillas *Bb;* manus *L.* nihil *vel* nichil] solvere *deest Ep, L;* exsolvere *Jlz, P* 1. ‖ *l.* **7.** domino *sP.*

l. **11.** faceret *Jlz.*

1) *Cf. L. Rib. LXX,* 3. 4. 5; *L. Visig. VIII,* 3, 13 *in fine: L. Burg. XXIII,* 2; *Ed. Rothari* 303—305. 2) *h. e. 'Brust, Gürtel'; cf. J. Grimm, 'RA.' I*[4]. *p.* 140.

II. [Qui eum in sepem conpellerit.]

Si alter persona ipsum animal per vim sallire conpellerit, solvat animal, quia iniuste eum in periculum mortis eiecit[1].

III. [Si dominus sepis fecerit.]

Si ipse dominus sepis simili modo ex sua clausura cum canibus vel ceteris flagellis eicerit, cum simile conponat[1].

IIII. [Statim si mortua non fuerit[2].]

Si autem statim mortuum non fuerit, sed vulneratum evaderit ad domum domini sui, et dominus animalis hoc cognoverit et dicit ad illum reum qui ipsum animal conpellebat in mortem: recipe animal quod ledisti, quod nos auursam[3] vocamus.

Cap. II. cum cap. I coniunctum Ch. || *l.* 1. II *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. II *Her;* CXVI *Ad;* CXLIII *Mg, Mt;* [CLXX]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis animal in s. c. *Her.* ea *Til.* spem *L.* compulerit *Til.* || *l.* 2. alter *Ad, Ch, Ep, H, J, L, P* 2, 3, 4, 6, *T* 1, *V;* aliter *Ag, Alt, sP;* autem *Mg, Mt;* autem alia *Her;* altera *cett.* persona *corr. Mt;* personam *sP.* sallire *Alt, Bos, H, J, L, P* 1—4, *T* 2, *Til, V;* sallere *P* 6, *sP;* persallierit et *Mg, Mt;* psallere *Ag;* salire *cett.* conpellit *Alt, Gw, L, T* 2*;* conpelrit *J;* conpelerit *Ald;* conpulerit *Ad, Bos, Jlz, P* 1, *Til;* id conpellerit *Her.* solbat *sP;* solvata *corr:* solvat *P* 6*;* salvat *Alt.* puia *corr:* quia *Alt;* qui *Ag.* *l.* 3. ininiuste *corr:* iniuste *L.* eum] id *Gw;* illud *Ald, Jlz;* illud animal *T* 2. periculo *Ad, Ag, Alt, Bb, H, J, L, Mg, Mt, T* 1*;* periculi *sP;* publico *Bos, Ch.* iniecit *Ald, Jlz, T* 2 *(m. recentior).*

Cap. III. cum cap. II coniunctum Gw. || *l.* 4. III *deest Alt, Gw, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* II *Ch;* Tit. III *Her;* CXVII *Ad;* CXLIIII *Mg, Mt;* [CLXX]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* sepis hoc *Her, Til.* || *l.* 5. ipsis *P* 6. domino *sP.* sepi *Mt.* simili modo *in raso P* 1. (su)a clausura — v(el) *in raso P* 1. con *sP.* || *l.* 6. flagellis ceteris *Ald, Jlz.* eicerit *P* 2, *V;* eieicerit *L;* eiecerit *corr. Ald;* iniecerit *Jlz;* eiecerit *cett.* . . . rit — conp. *in raso P* 1. cum simile *desunt Bb;* simili modo *T* 2*;* similiter *Mg, Mt.* simili *Ad, Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 2, 6, *Til.*

Cap. IIII. cum capite III coniunctum Ald, Alt. || *l.* 7. IIII *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* III *Ch, Gw;* Tit. IV *Her;* CXVIII *Ad;* CXLV *Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, Til.* si non statim m. f. *Her.* si *erasum L.* || *l.* 8. mortuus statim non *Bb;* non statim mortuus *Mt.* statim *deest P* 2. mortuus *Alt, Bb, Ch, J, T* 1, 2 *(m. prima);* mortuus *corr:* mortuum *H, Gw;* mortua *L.* non *deest Jlz, Mg.* sed] et *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* sed et *T* 2 *(m. recentior).* vulneratus *Alt, Bb, Ch, L, Mt, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* vulneratum *Gw, H;* vulneratis *corr:* vulneratus *Mg;* vulneratur *J;* vulneratum *cett.* evaserit *Ad, Ald, Bos, Gw, Jlz, L, Mt, P* 4, *T* 2 *(m. recentior), Til.* domus *P* 3. || *l.* 9. animalis *bis P* 2*;* animal *L;* animalibus *P* 3. hoc *deest Her.* cognoverit] rescierit *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2, *corr. m. recentior* prescierit *H.* et *deest Ald, Jlz.* dicit *vel* dic̄] dicat *Ald, Ch, Jlz.* ad illum *desunt P* 4; ad eum *Bb.* qui hoc ipsum *P* 4. *l.* 10. conpellabat *Ep, L, Mg, Mt, P* 6, *sP;* co || pellabat *Ag;* conpellat *J;* conpulit *P* 4. morte *Ag, J, Mg.* recipere *Alt, T* 2 *(m. prima);* recipi *Ag;* recipiat *Mg, Mt.* quod ledisti *desunt Ald, Gw, Jlz.* quod] quem *Alt, J, L, corr:* quod *T* 1. lesisti *Ad, Bb, Bos, Ch, Her, T* 1, 2 *(m. recentior), Til;* ledistis *sP;* dedisti *Mt;* ledisti *cett.* quem nos *Alt, H, J, L, T* 1. auursan *Ad, Bb, H, J;* auuorsan *Ald, Jlz, T* 1, 2*;* auorsam *Her;* auursum *P* 6*;* auuarsan *Alt;* auuarsan vel auuasel *Gw;* auuorsame *L;* aworsen *Bos, Ch;* aborsum *P* 4*;* auuosan *Ep;* auortis *Mg, Mt;* abiussam *Ag.* || *l.* 11. vocamus] vomus *L.*

1) *Cf. Ed. Rothari* 304. 2) *Cf. L. Vis. VIII,* 4, 13. Si quis alienum iumentum percusserit, ita ut debile efficiatur aut de ipsa fortasse percussione mortuum fuerit, ille qui percussit alium eiusdem meriti domino reformare cogatur et illut debile sue vindicet potestati . . .; *cf. Rothari* 337. 339 *(infra p.* 415, *l.* 7*).* 3) *Cf. D. v. Kralik, 'N. A.' XXXVIII,* 415.

V. [Si confessus est, recipiat eum.]

Si autem confessus est, recipiat[1] donec sanetur, et aliud interim ad operationem restituat interdum, quale illud fuerat quod lesit. *cf. L. Sal. IX, 1; Ed. Rothari 339.*

VI. [De restituenda animalia.]

Si vero mortuum fuerit, quod in locum posuit, teneat possessor animalis laesi. Iste vero cadaver quod sanare nequiverat, ad suum teneat usum[2]. *cf. Ed. Rothari 339.*

L. Sal. IX, 1. . . . quod si *fecerit (= si animal vastavit) et* confessus *fuerit, capitale in locum* restituat, *ipsum vero debilem quem percussit, ad se* recipiat.

Rothari 339. *Si quis caballum alienum plagaverit aut aliquam lesionem fecerit, tunc dominus illius cavalli retradat cavallum ipsum illi homini qui ei lesionem fecit, ut ipse eum* sanet; *et dum ipsum sanare potuerit, det illi suum proprium cavallum* qualiter *usque suam faciat utilitatem. Et si cavallus qui lesus fuit, ad pristinam redierit sanitatem, reddat ipsum proprio domino;* si *autem ex ipsa lesione* mortuus fuerit, *reddat alium similem. Et si contegerit ipse cavallus qui pigneratus est, post ipsum moriatur, tunc satisfaciat ille qui eum pigneratum habuit, si pulsatus fuerit, quia non per illius neglectum mortuos fuit: postea nulla sit repetitio.*

Cap. V. cum cap. IIII coniunctum Ald, Her, P 6. ‖ *l.* 1. V *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* IIII *Ch, Gw;* CXVIIII *Ad;* CXLVI *Mg, Mt. Rubrica exstat in L, Til.* ‖ *l.* 2. si — recipiat *desunt Ald.* si] sius *Her.* confessum *Alt;* confes *sP;* conversus *Mt.* est *deest Alt;* fuerit *Mg, Mt.* recipia *sP.* donet *Ep.* sanetur illum *Mg, Mt.* alium *Alt, Gw, H, J, L, Mg, T* 1, *T* 2 *(m. prima);* alio *sP.* interima *P* 6; interi *sP;* iterum *Mg, Mt.* ‖ *l.* 3. restituat *Ad, Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Jlz, L, P* 4, *sP, T* 2 *(m. recentior), Til;* restituet et *Mg.* interdum *deest Bos, Ch, Gw, P* 4, *deletum T* 2 *(m. recentior);* interea *Ald, Jlz.* qualis *Alt, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* qualem *Mg, Mt;* quat *Ad.* ille *Alt, Gw, H, J, L, T* 2 *(m. prima);* illius *Ad, Ch, T* 1; illum *sP;* ipsum *Mg, Mt.* fuit *Bb;* fuerit *Mt, Mg, sP.* quodleste *Ag.* quem *Alt, Gw, H, J, L, P* 4; *deest sP.* ledit *Ad, Alt, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* restituat *sP;* lesit, reddat *Ep;* lesum fuerat *Bb.*

Cap. VI. cum cap. V coniunctum Her. ‖ *l.* 4. VI *deest Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* V *Ch, Gw;* CXX *Ad;* CXLVII *Mg, Mt;* CLXXV *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* de re restituenda etc. *L.* de restituendis animalibus *Til.* ‖ *l.* 5. vero animal mortuum *Ald, Jlz;* mortuum vero *Ad;* vero mortuus *sP.* mortuus *corr:* mortuum *H.* fuerat *L;* fuerit animal *T* 1; animal *Bos, Ch.* quem *corr:* quod *H;* quem *Alt, Gw, J, L, T* 1. posuit *deest Mg; in raso Mt.* teneat *deest Mt,* tenear *P* 3. possessores *Ag;* possesor *P* 2. animalii *Alt, L;* animali *H, J, T* 1, 2 *(m. prima).* leditt *Alt, J, L, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* lesi *H;* laesi *vel* lesi *cett.* ‖ *l.* 6. iste vero — usum *desunt Alt.* isti *P* 6; ista *Her;* ista *corr:* iste *L.* cadaver *deest Bos, Ch.* quem *J, L, T* 1. sanare *corr. P* 1, sanaret *Mg.* nequiverat *corr:* nequiverat *P* 3; nequiverat *corr:* nequiverit *L;* niquiverat *J;* nequiverit *Gw, P* 1; nequiverat *sP.* usum teneat suum *Bb.* teat *sP.*

1) *Cf. p.* 414, *n.* 1. 2) *Cf. infra l.* 7 *et p.* 414, *n.* 1.

VII. [Si laesum recipere noluerit.]

Si autem laesum animal, qui id lederi se conpellebat, recipere noluerit, dominus animalis cadaver sibi sumat in usum et ille alius nihilominus ex integro cogatur exsolvere.

VIII. [Si oculum animalis alterius excusserit[1].]

cf. Ed. Rothari 337. Si quis alicuius caballo aut bovi vel cuilibet quadrupedi unum oculum excusserit, adpretiet illud pecus quid valet, et tertiam partem conponat.

VIIII. [Si bove cornu.]

Si quis bovem alterius cornu a capite excusserit, cum tremisse conponat; si cornu exilierit et os remanserit, II saigas donet[2].

Roth. 337. Si quis caballu*m alienum aurem vel* oculum excusserit, . . .

---

*Cap. VII. cum cap. VI coniunctum Her, P*6. || *l.* 1. VII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VI *Ch, Gw;* CXXI *Ad;* CXLVIII *Mg, Mt;* [CLXX]VI *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* || *l.* 2. Se *P*6. qui id *P*2, 6, *Til, V;* quid *Ep, P*1, 3; quid id *sP;* que id *Ag; desunt Ald, Jlz;* quem *Alt, J, L;* quem *corr:* quod *T*1; quod *cett.* lederi *Ep, P*1, 3, *V;* ledi *T*2 *(m. recentior);* lederit *Mg, Mt, P*2, *sP;* ledere *cett.* se *deest Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, P*4, *T*1, 2; si *P*6. conpellabat *Ag, Ep, L, Mt;* conpellevat *sP.* accipere *Bb.* v o l u e r i t *Ald, J.* || *l.* 3. dominus vero animalis *Ch, T*1; d. animal *P*1. cadaber, *corr:* cadaver *L.* summat *Ag;* assumat *Jlz.* in usum *desunt Ag, Mg, Mt, sP;* ut usum *Ep.* ille alius *desunt Alt;* ille aliis *L;* ille aliud *Ad.* nihilominus *vel* nichilominus] nihilhominus *Ep, L, Mt, P*1, 4, *sP.* et *Mg.* integro cogatur] interrogatus *sP.* *l.* 4. solvere *Bb, P*4; exolvere *J, sP.*

Cap. VIII. l. 5. VIII *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* Tit. V *Her;* VII *Ch, Gw;* XII *J;* CXXII *Ad;* CXLVIIII *Mg, Mt;* [CLXX]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si oculum quis alicui animali excusserit *Her.* alterius animalis *Til.* || *l.* 6. quis *deest Bb.* caballum alicuius *L.* alicui *Ag, Her;* cuius *Mg, Mt;* alterius *Bos, Til.* caballum *Alt, Ch, H, J, L, Mg, sP;* cavallum *Ad, Bb, J, Mg, T*1, 2 *(m. pr.);* cavallo *vel* caballo *cett.* aut] vel *sP.* bovem *Ad, Ag, Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, T*1, 2 *(m. prima).* vel] aut *Ald, Jlz.* quolibet *Alt, Bb, Gw, H, J, L, P*1, *T*2 *(m. prima);* quodlibet *Ad, Ch, T*1. cuilibet] de *addunt Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, T;* a *add. Ep;* et *add. et postea del. L.* quadrupedia *Alt, Bb, H, J, L, T;* quatrupedia *P*3; quadrupede *Gw;* quadrupedis *T*2 *(m. prima);* quadrupediis *Ch;* quadrupedibus *Ad;* quadrupedium *Mg, Mt, sP;* quadrupedianum *Ep.* uno oculo *J, L;* ono (*corr:* uno) oculo *H;* unum oculo (*corr:* oculum) *Alt;* unum *Gw;* oculum *Ep, sP;* oculum unum *Bb.* excuserit *L.* || *l.* 7. adpretietur *Ad, Gw;* adpretiaret *P*2; adpreciat *P*4; adpretiato *Bb.* illum *Alt, J, L, T*1, 2 *(m. prima); deest Ag;* illut *sP;* illud *cett.* pecus et (*corr:* ad) illud *Bb.* pecus *deest Alt, T*2 *(m. prima).* quod *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, Mg, Mt, P*1, 4, *sP, T*2 *(m. prima);* qui *L;* quia *P*6; quantum *Ald, Jlz, T*2 *(m. recentior).* vallet *L.* et *deest Alt, Bb, P*1. partem terciam *Ch, T*1; vicia partem *L.*

Cap. VIIII. cum capite VIII coniunctum Alt. *l.* 8. VIIII *deest Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* Tit. VI *Her;* VIII *Ch, Gw;* CXXIII *Ad;* CL *Mg, Mt;* [CLXX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* bovi *Her;* bovis *Til.* cornu excusserit *Her.* || *l.* 9. bovi *Ad, Ald, Bos, Ch, Ep, Gw, Her, Jlz, P*4, *T*2 *(m. recentior);* bovem *corr:* bove *Bb.* alterius *deest L;* alicuius *Ald;* alicuius bovi (bovi *deletum*) *Jlz.* a capite cornu *T*2. cornum *Ep, T*1; cornua *Ag, P*4; curnu *J.* a *deest Her.* a capite cum osse excusserit *Ald, Jlz;* excusserit a capite *Ch.* con, *corr:* cum *L;* com *corr:* cum *H.* tremissa *Ch;* tremesse *Mg;* tremisso *P*4; trimisse *sP.* si cornu *desunt, m. recentior super lineam addit P*6. si cornu — remanserit *desunt Ad.* *l.* 10. cornum *Ep, Mg;* curnu *J, T*2; curnum *sP.* exsilierit *Bb;* exiliet *Mt;* exiluerit *Bos, Til.* ossa *Alt, L, T*2 *(m. prima), corr:* ossum *H;* ossum *J, T*1. remans[erit] *Ep;* remanserint *T*2 *(m. prima), corr:* remanserit *H.* cum II saigas *sP.* saicas *Ad, Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, Jlz, T*1, 2 *(m. pr.).* donat *P*1; conponat *Ag, Bb, Jlz, Mg, Mt.*

1) *Cf. Ben. Levitam I,* 366. 2) *Cf. J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 669.

X. [Si vaccae.]

Si vaccae excusserit, duas saigas conponat.

Ald, Jlz add.: et si os remanserit, cum una saica conponat.

XI. [Si caudam amputavit.]

Si[1] caudam amputaverit[2] vel aurem, si equus est, quod marach dicimus[3], cum solido conponat. *cf. L. Visig. VIII, 4, 3; L. Alam. LXIII, 1. 2.*

XII. [De mediocribus.]

Si mediocris[4] fuerit, quod wilz*[5] vocant, cum medio solido conponat. *cf. L. Alam. LXIII, 2.*

*) *glossa add.:* uuil *P* 4.

L. Visig. VIII, 4, 3. Si *quis alieni caballi coma turpaverit aut* caudam *curt*averit, *eiusdem meriti alium cum eo sine dilatione domino restituat.*

L. Alam. LXIII, 1. Si equ*o*, quod marach dic*unt, oculum excusserit aut excurtaverit,* cum *III* sol. conponat.

2. *Illo alio caballo* ⌜*mediano*⌝, *si oculo excusserit,* solid*um unum et semis* conponat; *et si eum excurtaverit, similiter conponat.*

Cap. X. deest Alt; cum cap. VIIII coni. Gw. *l.* 1. X *deest Gw, Jlz, L;* Tit. VII *Her;* VIIII *Ch;* CXXIIII *Ad;* CLI *Mg, Mt;* [CLXX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* si caudam excusserit sive aurem *Her.* *l.* 2. si quis v. *Mt.* vaccam *Bb, H, J, L, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* a vacca *Ad, T* 1; vaccae cornu *Ald, Gw, Jlz.* excuserit *L.* dua saigas *Mt;* duabus saicis *Ad, Gw;* II *vel* duas saicas *Ag, Ald, Bb, Ch, H, J, Jlz, L, T* 1; *desunt T* 2. conponat *deest Ch, T* 1; similiter conponat (similiter *bis sed alterum deletum T* 2; donet *Ald.* *l.* 3. et *deest Jlz.*

Cap. XI. deest Alt; coniunctum cum X Bb, Her. *l.* 4. XI *deest Bb, Her, Jlz, L, P* 6; VIIII *Gw;* X *Ch;* CXXV *Ad;* CLII *Mg, Mt;* CLXXX *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* amputaverit *Til* *l.* 5. si — dicimus] si equo quod march dicitur caudam vel aurem amputaverit *Gw.* si *deest Jlz;* sic *J.* caudam mudam *J.* amputauuerit (u *erasum*) *L.* vel aurem taurem *Mg, Mt.* aurę *Ag.* equus *corr. L;* equis *J;* equs *Ad;* aequas *corr.:* aequus *P* 6. quem *Ald, Bos, Jlz, P* 4, *T* 2, *Til.* marac *P* 4; march *Ald, Ch, Gw, Her, Jlz, P* 3, *T* 2, *Til;* marhe *Bb, J;* marh *Ad, H;* maerh *Bos;* mara *L.* dicunt *Bos, Ch, H, J, L, T* 1. cum uno solido *Ald, Jlz, Mg.* *l.* 6. conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

Cap. XII. deest Alt, Jlz; coniunctum cum cap. XI Her, P 6. *l.* 7. XII *deest Her, L, P* 6; X *Gw;* XI *Bb, Ch;* CXXVI *Ad;* CLIII *Mg, Mt;* [CLXXX]I *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* de mediocribus *Til.* *l.* 8. mediocri *Bb;* mediocres *Ald* fuerint *Ald;* fuit *Ch.* quem *Ald, Bos, T* 2 *(m. recentior), Til.* wilz *vel* uuilz] uuiltz *Ag;* fuiltz *sP;* uulz *P* 2. 4. 6; vultz *Her,* uultz *Mg, Mt, P* 1; uult *L.* vocamus *L, Mg, Mt;* voc *Ad, J.* eo medio *P* 6; cemedio *corr.:* cum medio *H;* medio *Mg, Mt* conponat *vel* conp̄ conponit *Ald.*

1) *Capita* 11. 12. 13 *ex lege Visigothorum et lege Alamannorum collata esse videntur: cf. supra l.* 10 *et n.* 2. 3. 4. 5. 2) *Cf. L. Visig. VIII,* 4, 3, *supra l.* 10. 3) *Cf. L. Alam. LXIII,* 1; marach, *'das wertvolle Streitross': cf. D. v. Kralik l. l. p.* 583. 4) *Cf. L. Alam. LXIII,* 2 *(medianus).* 5) wilz = equus weletabus: *J. Merkel, Mon. Germ. LL. III, p.* 317, *n.* 76. *D. v. Kralik l. l. p.* 620; *Th. v. Grienberger l. l. p.* 156.

Et si deterior fuerit quod angargnago[1] dicimus, qui in hoste utilis non est cum tremisse conponat.

XIII. [Deterioribus.]

Similiter qui alterius bovi caudam amputaverit[2] vel aurem, cum tremissa conponat.

XIIII. [De vaccae huiusmodi.]

Si vaccam alterius huiusmodi lederit, cum II saigas conponat.

XV. [De iniuste usis.]

Et si unum earum contra legem minaverit[3] quod sweizcholi[4] dicimus, pari sententia subiaceat.

Cap. XII. ‖ *l.* **1.** et *deest Mg, Mt.* deteriore *J;* deteriori *Ag.* fuerint *corr:* fuerit *Gw.* a quod *sP;* quem *T* 2 *(m. recentior) Til.* angargnaco *P* 3, 6, *Til;* angarnago *Gw, Mg, Mt;* angarganago *Ep;* angargango *sP;* angar naco *L;* ingarnago *P* 4. dicunt *Ep.* quae *Mg, Mt;* quia *Ald, sP;* quod *J.* in oste utilis *Ep, J, P* 6, *sP;* in orte utilis *L;* in ostibilis *Mg, Mt;* iniuste utilis *Bos, Ch;* in hoste uitilis *Ag.* *l.* **2.** trimisse *sP;* tremise *Bb, J, T* 1*;* tremisso *P* 4*;* tremissa *Ch.*

Cap. XIII. deest Alt; cum cap. XII coni. Her. ‖ *l.* **3.** XIII *deest Her, Jlz, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* XI *Gw;* XII *Bb, Ch;* CXXVII *Ad;* CLIIII *Mg, Mt;* [CLXXX]II *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* de deterioris *L.* ‖ *l.* **4.** bovi alterius *Gw.* altius *T* 2. bovem *Ad, H, J, L, Mg, Mt, T* 2 *(m. prima);* bove *Bb;* bovis *(corr.) T* 1*;* bobi *sP.* cauda *Ad, sP;* cuidam *corr:* caudam *P* 3 vel aurem amputaverit *Gw.* amputavit *sP.* aurem] are *sP.* tremissa *Ch, P* 3, 6, *V;* trimisse *sP;* tremise *J, T* 1*;* tremisso *P* 4*;* tremisse *cett.* ‖ *l.* **5.** conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

Cap. XIIII. deest Alt Jlz; cum cap. XIII coni. Her, sP. ‖ *l.* **6.** XIIII *deest Her, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. pr.);* XII *Ch, Gw;* XIII *Bb;* CXXVIII *Ad;* CLV *Mg, Mt;* [CLXXX]III *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* huiusmodi laesione *Til.* ‖ *l.* **7.** vacca *Ag, sP;* vaca *L.* huiusmodi alterius *P* 3. alterius *deest T* 2 *(m. prima).* huiusmodi *deest Bb;* huiusmodo *T* 2. leserit *Ad, Ald, Bos, Gw, P* 2, 4, *T* 2 *(m. recentior), Til.* duabus saicis *Gw;* duobus saicis *Ch;* duabus saigis *Ad, Bos, P* 4*;* duas saicis *T* 2 *(m. pr.);* duas saigis *T* 2 *(m. rec.);* duos saigis *P* 1*;* duos saicas *J;* II saigis *P* 6*;* secundu saigas *sP;* duabus *Ald;* duas (*vel* II) saicas *Bb, H, L, T* 1.

In T 2 *(m. rec.) sequitur in margine cap. IX,* 11 *huius editionis.*

Cap. XV. deest Alt; coniunctum cum XIIII Ag, Her, Mg, Mt, P 6, *sP; post c. IX,* 4 *T* 2 *(m. recentior).* ‖ *l.* **8.** XV *deest Ag, Ch, Her, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* XIII *Gw;* XIIII *Bb,* XVI *T* 2 *(m. recentior);* CXXVIIII *Ad;* [CLXXX]IIII *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* usis animalibus *Til.* ‖ *l.* **9.** ut *Ald;* e *L.* unam *Ald, Gw, Her, J, Jlz, Mg, Mt, sP;* humim *L.* earum *deest Ag;* eorum *Bos, Ch, sP, Til;* aurem *Mg, Mt.* lehem *Til.* minaverit initiaverit *Ch, corr:* minaverit *T* 1*;* vittiaverit *Bos;* minuerit *Mg, Mt.* sweizcholi *Bos, Ch, P* 3, *T* 1, *Til;* sueizcholi *T* 2*;* sueizchuoli *Bb, Gw;* suueizcoli *H, L, corr:* suueizcholi *H;* suueizchuoli *Ep;* suaizchol *Ad;* suezcholi *J, P* 2, 4*;* suuezcholi *P* 6, *V;* suuuezcoli *sP;* suuuezcholi *Ag;* suuezcoli *Mg;* suezcoli *Ald;* suescoli *Jlz;* siuuezcoli *Mt;* suuelzscoli *P* 1. dicimus — subiaceat *in raso V.* dicunt *Ad, Ch, H, Her, L, T* 1*; deest P* 6*;* dicit *J.* pars *sP.* ‖ *l.* **10.** sententia *deest Ald, Jlz;* sententie *Ad, Bos, Gw, Her, P* 1, 3, 4, 6, *Til;* sententiam *Ag, L.* suiacebit *L.*

1) angarnago *'der Grasnager': cf. Palander, 'Die ahd. Tiernamen' p.* 97*; D. v. Kralik l. l. p.* 415*; Th. v. Grienberger l. eodem.* 2) *Cf. L. Visig. VIII,* 4, 3*; supra p.* 417, *l.* 10*; L. Alam. LXIII,* 3. 3) minare = *'antreiben':* minatores porcorum = swintribaere, *'Quellen und Erörterungen' I,* 414. 415. 4) *forsitan = usque ad sudores effusos cum cruciatu, 'Schweissplage', vide Glossarium; cf. D. v. Kralik l. l. p.* 598 *sq.; Th. v. Grienberger l. l. p.* 160.

XVI. [Item sic.]

Si quis autem contumaciter alterius iumento propter dispectionem domini sui vel quacumque inimicitia hoc iniuste perpetraverit, haec universa in conponendo duplentur.

XVII. [Ut minime praesumat animal occidere alienum.]

cf. L. Visig. VIII, 3, 13; L. Alam. LXVII, 2.

ᶠUt nemo praesumat alienum animal occidere[1] neque porcum, quamvis in damnum eum invenerit. Sed reclaudat eum, donec domino eius ostendat damnumᶠ. Et aliqui

L. Visigothorum VIII, 3, 13 (Antiqua)[2]. ᶠ*Si quis caballum aut pecus* alienum *in* vinea, *messe,* prato *vel orto* invenerit, *non expellat iratus, ne dum de* damnum *expellit, evertat;* sed *ad domum suam inclusurus adducat et* domin*um caballorum vel pecorum faciat certiorem, ut presentibus his aut* vicinis eorum *damnum quod inlatum fuerit, estimetur et ad campum utreque partes conveniant, ut post*

L. Alam. LXVII, 2. ᶠᶠ*Si autem ipsa grex iumentorum* damnum *fecerit aut in* prado *aut in messe, foris mina(tur) et dic(atur)* domino eius, *ut veniat videre, quale damnum fecit*ᶠᶠ; *et quantum* aestima*verint* arbitri*i, aut tu firmare ausus fueris, quod tantum damnum fecissent, tantum dominus iumentorum restituat.*

Cap. XVI. *l.* 1. XVI *deest Alt, Jlz, L, P* 3, 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. VIII *Her;* XIII *sP;* XIIII *Ch, Gw;* XV *Ag, Bb;* XVII *T* 2 *(m. recentior);* CXXX *Ad;* CLVI *Mg, Mt;* CLXXX V *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* de iniuste usis animalibus *Her.* item ut supra si contumaciter perpetratur *Til.* *l.* 2. si] et si *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T* 1, 2*;* ut si *Bos, Ch.* quis *deest Gw, P* 4*;* quis autem *Ag, Ald, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—3, 6, *sP, Til, V;* quis *cett.* contumax *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2*;* contumacites *Mg, Mt.* in alterius iumento *Ald, Jlz, T* 2 *(m. recentior).* iumenti *Ad, Alt, Gw, H, J, L, T* 1*;* iumenta *P* 1*;* iumentum *Bb, T* 2 *(m. prima);* interfecerit *addit Bos;* iumentum abutitur vel *(glossa addit:* interficit) *Ch;* iumento utitur *Her;* iuuenta *Mg;* iuvento *Mt.* probter *L.* dispectione *P* 2*;* despectionem *Ad, Ald, Ch, Her, P* 4, *T* 2*;* despeccionem *Jlz.* ‖ *l.* 3. quaecumque *Ag, Ep;* quamcumque *Bb, T* 2 *(m. recentior);* aliqua *Ch.* inimiciciam *Bb, Mg, T* 2 *(m. recentior);* inimiciacia *Ald;* inimicsscia *L.* perpetravit *Her.* universa *deest Bos, Ch;* omnia *Ad.* in conponendo] conponendi *Ad, Alt, Bb, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* conponenda *P* 4, *corr:* conponendi *H;* conponendo *Gw, Jlz;* compositionem *sP;* in compositione *Mg, Mt, T* 2 *(m. recentior).* ‖ *l.* 4. dupliciter conpon̄ *Ch;* dupliciter conponantur *Bos;* duplentur *Ad, Ep, Gw, Her, J, Mt, P* 1—4, *sP, T* 1, *Til, V:* dupplentur *Mg,* dubblentur *Ag;* duplentur *corr. m. recentior:* duplicentur *H;* dupliciter *P* 6*;* duplicantur *Lind;* duplicentur *cett.*

In Alt, T 2 *sequitur cap. XVIII, 1 huius editionis.*

Cap. XVII. coniunctum cum XVI Her, in Alt post c. VII, 4; in T 2 *post* XVII, 6 *manu secunda rubrica inscripta:* XXXII de alienis animalibus occisis. *l.* 5. XVII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XIIII *sP;* XV *Ch, Gw;* XVI *Ag, Bb, T* 1*;* XVIII *T* 2 *(m. tertia);* CXXXI *Ad;* CLVII *Mg, Mt;* CLXXX VI *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* animal alienum occidere *Til.* *l.* 6. ut *deest Ald, Jlz;* et *T* 2 *(m. prima).* occidere alienum animal *Ch;* animal alienum occidere *Ald, Jlz.* occidere *deest Her.* porcus *I;* porci *L;* porco *Ag.* si vis *corr:* quamvis *H;* si vis *L;* si quis *Alt, Bb;* si quamvis *I.* *l.* 7. eum in damno *Alt, T* 2. dammum *H, J, L, Mg, Mt, sP.* damno *vel* dampno *cett.* eum *deest P* 4, *sP;* illud *Ch, T* 1. invenire *L;* invenero *Ald, Jlz;* vitrare *addunt Her, Mg.* sed reclaudat *Ag, Bos, Ep, Mg, Mt, P* 1, *V; desunt Ad;* sed recludat *Ald, Jlz, P* 2, 4, 6, *T* 2 *(m. recentior), Til:* set reclaudat *sP;* sed reducat *P* 3, sed includat *Her;* recludat *Bb, Gw, J, T* 2 *(m. prima).* reclaudat *Alt, H;* reclaudet *Ch, (corr.) T* 1. eum] illud *Ch.* domınus *Ep, T* 2 *(m. prima);* dominum *P* 3. eius *deest Mg, Mt;* pecoris *Gw.* ostendit *Ag.* damnum *vel* dampnum] damnum *corr.* dammum *P* 2. et si *Bb.* aliqui *Ag, Ald, Alt, Bos, Ch, Ep, Her, J, Jlz, P* 1—3, *T* 2 *(m. recentior), Til, V;* aliqua *L;* aliquid *Mg, Mt, P* 6, *sP;* alieni *P* 4*;* aliquis *cett.*

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG' II*, *p.* 532. 2) *Cf. etiam L. Sal. IX, 1 sqq.*

de vicinis eorum videat hoc et designent locum qui lesus est. et alia quae intacta sunt usque ad maturitatem et collegat cuius messis est. et quantum minus invenerit in laesione illa, contra haec aequalitatem integram ille reddat, cuius animalia fuerunt et damnum fecerunt[1].

Ita et de vinea et de prato faciat, sicut aestimatores arbitraverunt[1], et conponat.

---

quam damnum inspexerint, pars campi vel vinee sive prati aut messis que defracta fuerit, mensuretur: et donec fructus colligantur, expectetur, ut tantum de inpasto loco ei cui damnum intulerit, facta spatii exequatione tradatur, et presentibus testibus et de eo loco qui eversus est et de eo qui est integer, fructus collig*antur ut quidquid* minus *in his locis que a pecoribus eversa fuerint, repperitur,* ille cuius *pecora* fuérint, *reformare cogatur*[1]. *Pecora vero postquam ipsorum locorum spatia mensuraverint, sicut est in legibus constitutum, domino reformentur.*

Cap. XVII. || *l.* **1.** eius *Ch.* videant *Ald, Alt, Bos, Ch, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, T* 2, *Til;* videunt *sP;* ostendat *P* 4. designet *Gw, Mg, Mt, sP;* desingnet *L.* hoc locum *Her.* qui] qua *Mg, Mt.* i n l e s u s *Ad, Alt, Bb, H, J, L.* esse *L.* alia quae *vel* aliaque] alia qui *J;* aliquit *L;* alia quit *sP;* alie que *P* 3*;* aliqui *Mg, Mt.* intacte *P* 3*;* intecta *sP.* || *l.* **2.** maritatem *corr:* maturitatem *Ep, J.* et *deest P* 3. colligatur *L;* collegat *Ag, Alt, Ep, J, P* 1, 6, *V;* colegat *sP;* colligat *cett.* cui *Alt.* messus *corr:* messis *L;* messes *J, Til, corr:* messis *H;* mensis *P* 6*;* messe *sP.* quantum invenerit mirum *Mg.* quantominus *Ch, T* 1. minus *deest Ald, Jlz.* || *l.* **3.** illa — integram *desunt Gw.* econtra *P* 4. haec *deest Ald, Alt, Bb, H, L, P* 4*;* haet *P* 3. equalem *vel* aequalem *Alt, Bb, L, corr:* aequale *H;* equalia *Ad;* aequaliter *P* 4. integrum *P* 4*;* integra *Ad.* illi *Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, H, Jlz, L;* illa *T* 1*;* tantum *Gw.* cui *Alt.* *l.* **4.** fuerunt et *desunt Gw;* fecerunt et *L;* fuerunt qui *Alt, T* 2 *(m. prima);* fuerunt que *T* 2 *(m. recentior).* et damnum fecerunt *supra lineam H.* damnum *vel* dampnum] dampni *Mt.*

l. **5.** et *deest Her.* vineis *Ald, Jlz.* de *deest Ad.* prata *Alt, Ch, H, J, L, T* 1*;* pratis *Ald, Jlz;* prado *Ep;* pato *corr:* prato *P* 3*;* similiter *add. Ad, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, H, J, Jlz, L, Sich, T, Til.* faciant *Alt, sP, T* 2 *(m. prima);* faciat *Mt;* fiant *Ag.* et sicut *Gw.* hestimatores *Ag;* extimatores *Bb.* arbitraverint *Ad, Ch, Gw, Mg, P* 4, *sP, T* 1*;* arbitrentur *Ald, Jlz.* et *deest Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, sP, T* 1, 2 *(m. prima);* ita *Mg, Mt.* conponat ea *Jlz;* conponit ea *Ald;* conponatur *Alt, L;* conponantur *Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, T* 1*;* et conponunt *Her.*

In Bos, Ch sequuntur cap. XIII, 4. 5. 6 huius editionis.

1) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 175.

[TITULUS XV.]

DE COMMENDATIS ET COMMODATIS. *cf. L. Euric. CCLXXVIII.*

I. [De custodia.]

Si quis caballum aut quodlibet animalium genus ad custodiendum mercede placita commendaverit [1], si perierit, eiusdem meriti* ille qui commendata suscepit, exsolvat, si tamen mercedem fuerit pro custodia consecutus. *cf. L. Euric. CCLXXVIII.*

*) *glossa add.:* vel pretii *Ch.*

Lex Visigothorum Eurici: [Tit. De c]ommendatis vel commodatis.

[CCLXXVIII. Q]ui cavallum aut quodlibet animalium [gen]us ad custodiendum mercede placi[ta] commendaverit, si perierit, eius[dem] meriti ille, qui commendata suscepit, exs[olvat; si tamen mercedem fuerit [pro] custodia consecutus.

Titulus XV. Codd.: Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P 1—4. 6. *sP, Sich, T, Til, V. Connectus cum titulo XIIII Ald.* ‖ *l.* **1.** XV] Cap. XVIII *Her;* XXXIII *T* 2; *deest cett.*

Rubrica tituli deest Ad, Ald, Alt. ‖ *l.* **2.** de condatis et commendatis *L.* comendatis *Ep, Mt.* et] vel *Bb, T* 2. et commodatis *desunt H.* comodatis *sP;* commendatis rebus *Mt;* commodatis rebus *Mg.*

Cap. I. ‖ *l.* **3.** I *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* c. I *Bb;* Tit. I *Her;* CXXXII *Ad;* CLVIII *Mg, Mt;* CLXXXVII[*Ald;* CXCVII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, Til.* ‖ *l.* **4.** cavallum *Bb, H, J, Mg, Mt, T* 1. 2 *(m. prima).* aut] vel *Ch, T* 1. quodlibet *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, H, Her, Jlz, Mt, P* 2. 6, *Sich, T* 1, *V;* quolibet *cett.* animalium] animantium *Mt.* ad custodiendum alieni *Sich* commendaverit mercede placita *Bb.* mercedem *Ag, Alt, Her, Mg, Mt, sP; deest Sich.* placita *deest Mg, Mt, Sich;* placito *Her, P* 3. comendaverit *Ep;* commendaverat *Her, L, P* 1—3, 6, *Til, V;* commendavit *Sich.* ‖ *l.* **5.** perierit] petierit *Ad.* eiusdem] eius *Ep; corr. P* 6. meriti *glossa supra lineam add.:* vel pretii *Ch;* vel pretii meriti *Bos.* ille] is *Sich.* qui *deest Ag, Mg, Mt.* commendatum *Sich.* exolvat *Ep, J, sP, Sich;* et solvat *Ag, Mg, Mt.* mercede *H, J, L, T* 2. f. p. c. consequutus *Bos, Til;* fuerunt pro custodiendum consecututus *sP;* pro custodia consecutus fuerit *Ch;* fuerit consecutus p. c. *Ad;* fuerit consecutus *Gw;* f. per custodiam c. *Mg, Mt;* f. per custodia c. *P* 1; susceperit p. c. *Her.* ‖ *l.* **6.** consecutus *deest Her.*

1) *De hac forma contractus cf. O. Stobbe, 'Zur Geschichte des deutschen Vertragsrechtes'* *p.* 215.

cf. L. Euric. CCLXXVIII.

Quod si etiam nulla placita mercede susceperat et mortuum esse probaverit, nec ille mercedem requirat nec ab illo aliquid requiratur, ea tamen ratione, ut prebeat sacramenta ille qui commendata susceperat, quod non per suam culpam neque per negligentiam morte consumpta sint, et reddat corium*[1].

Eadem et de commodatis forma servetur.

II. [Si aurum furaverit[2].]

cf. L. Visig. V, 5, 3.

Si cui aurum vel argentum vel ornamenta vel quaecumque species fuerint commendatae

*) *glossa add.:* hoc est hut *Gw.*

Quod si etiam *qui* nulla placita mercede suscepera[t *ea* mor]tu*a* esse probaverit, nec ille merced[em re]quirat, nec ab illo aliquid requiratu[r; ea ta]men ratione, ut praebeat sacramen[*tum* ille qui] commendata susceperat, quod non [per suam] culpam nec per negligentiam animal [morte con`sumpta sit. Eadem et de commoda tis forma servetur.

L. Vis. V, 5, 3. Si *ali*cui aurum, argentum vel ornamenta vel species fuerint commendatae

---

Cap. I. ‖ *l.* 1. etiam] *deest Ad, Sich;* aam *corr:* iam *P*6; et *Ch.* nulla] *deest Sich;* qui nihil *T*2 *(m. prima);* nullo *Her, T*2 *(m. recentior);* nullam *Ald, Ch, T*1. placita *deest Sich;* placida *Alt, Bos;* placito *Her, T*2 *(m. recentior);* placitam *Ch, T*1; placitam nec *P*4. mercedem placitam *Ald, Jlz.* mercede *Ad, Alt, Bos, Gw, H, J, L, T*2 *(m. prima), Til;* mercedum *Ep;* mercedem *cett.* susciperat *Ag, Alt, Bb, H, J, P*3, *V;* susceperit *P*6, *sP;* non susceperit *Sich;* susciperit *Ep;* suscepta *Gw.* et ea mortua *Ch, T*1; et mortuum *Ald, Bos, Ep, Jlz, Mg, P*3, 4, 6, *sP, Sich, T*2 *(m. recentior), Til, V;* mortu. *corr:* mortuum *T*2; at mortua *Ad;* mortua *cett.* esset *P*3. probaverit *(corr.) Ag, P*3; se probaverit *L;* probaverat *Ch;* proverit *P*6; provaverit *sP;* prohibuerit *Her.* nec *(m. recentior) Ch.* *l.* 2. raquirat *P*2. nec ab illo *desunt Her, Mg, Mt;* nec ab altero *Sich;* nec i ab illo *P*6; necaballo *P*3; nec ab a illo *Ag;* nec ab alio *Alt, T*2 *(m. prima);* nec apillo *J.* aliquid requiratur *deest Her.* aliquit *sP;* aliquod *Ep.* ea tamen — servetur *desunt Sich* ea tamen ratione *Ald, Jlz, T*2 *(m. recentior);* tamen ratione *Alt, H, J, L, T*2 *(m. prima);* tamen rationem *Ad, sP;* tamen ratio est *Ag, Bos, Bb, Ch, Ep, Gw, Her, Mg, Mt, P*1—4, 6, *T*1, *Til, V.* ut *deest L.* praeveat *sP.* sagramenta *sP;* sacramentum *Ald, Jlz;* sagramentale *corr:* sacramenta ille *Mt.* qui *deest Ad.* ‖ *l.* 3. comendata *Ep;* commendatum *Bb;* commendatus *P*3, *sP.* susciperat *Alt, H, J, P*1, 3, *sP, T*2 *(m. prima), V;* acciperat *L;* acceperat *Gw;* recepit *Ep.* quod non] nec *Mg, Mt;* quo domino *P*1. per suam culpam] per suam culpa *sP;* sua culpa *L.* neque] nec *Ag, Alt, Ch, Her, Mg, Mt, T*2. negligentia *Ad;* neglegentia *Ag, Mg, P*4; neglegentiam *Mt, sP, V;* negleneiam *L;* neglientiam *Ald.* *deest Ep.* mortuum *Ald, Jlz;* mortem *Alt;* mortua *cett.* consumpta sit *Mg, Mt, P*3; non consumpta sint *J;* consumptaque sint *Ad, Gw;* et consumptum sit *Ald;* et sumptum sit *Jlz.* *l.* 4. corio *Bb, H, J;* chorio *L;* coria *Alt, Ch, T*2; curium *P*3; quorium *Ag.*

l. 5. eadem *deest Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P*1—4, 6, *sP, Til, V;* idem *Ad.* de commondatis *corr:* de commodatis *Bb;* de commendatis *Ald, Bos, Ch, H, J, Mt, P*3, 6; de commendata hec *Ad;* dicimus datis *L;* ammodatis *sP.* formam servietur *sP;* forma eadem servetur *P*4.

*Cap. II. deest Alt, Jlz, L, P*3, 6, *T*2 *(m. prima).* *l.* 6. II.] cap. II *Bb, P*4; Tit. II *Her;* CXXXIII *Ad;* CLVIIII *Mg, Mt;* [CLXXX]VIII *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis aurum alteri commendaverit *Her.* *l.* 7. cui] quis *Bb.* aurum, argentum vel o. *Sich.* ornamentum *Ep.* quacumque *Alt, P*6. species *corr. Ad;* specie *P*2; res *Ald.* fuerint] *deest Ch;* fuerunt *sP;* fuerint et *P*6. commendata *Bb, sP, P*6, *corr:* commendate *Ad;* comendate *Ep.*

1) *Cf. L. Rib. LXXII,* 6; *Rothari* 348; *J. Grimm, 'Deutsche Rechts-Altertümer' II*[4], *p.* 132; *R. Sohm, 'Prozess der Lex Salica', p.* 113, *n.* 38; *K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang', p.* 15, *n.* 3. 2) *Capita* 2, 4, 5 = *Benedictus Levita I,* 356.

sive custodiendae traditae sint sive vendendae, et in domo ipsius cum rebus ipsius forsitan fuerint incendio concremate, una cum testibus qui commendata susceperat, prebeat sacramenta nihil exinde suis profuisse conpendiis et nihil cogatur exsolvere excepto auro et argento, quod ardere non potuit. *cf. L. Euric. CCLXXX.*

III. [De incendio huius modi[1].]

Si quis forte dum domum flamma consumpsit, se quasi auxilium adlaturus ingesserit et *cf. L. Euric. CCLXXX.*

---

sive custodiendae tradite *aut forte* vendende, *id si perierit vel* in domo ipsius *qui accepit* cum rebus *eius* fuerint incendio concremat*um*, una cum testibus[2] qui commendata susceperat, praebeat sacrament*um* nihil exinde [suis p]rofuisse conpendiis et nihil cogat⟨ur⟩ [exsol]vere excepto auro et argento, quod [ardere] non potuit.

Si quis dum domum flam ma[ ] consumit, se quasi auxilium *praebi* turus] ingresserit et

---

Cap. II. *l.* 1. sivae *P* 2; vel *Gw, P* 4. custodiendae] ad custodiendum *Ep, P* 4; custodiendi *Alt*; custodiente *L, Mg, Mt*; custodienda *Her, Sich.* datae *Sich.* traditae — vendendae] *desunt Mg, Mt.* sint *deest Ad, Ep, P* 4; sunt *Gw, H, L, P* 3, 6, *T* 2 *m. prima.* sive in domo ipsius vendendę *P* 2. vendend . .. *manus recentior* vendende *H*; vendente *J, L*; vivende *P* 3; vindite *Alt*; vendendae ut *P* 1. domum *Her.* ipsius] eius *P* 4. cum rebus ipsius] *desunt Her, P* 1, *Sich*; cum rebus suis *Ad, Mg, Mt, T* 2; cum rebus eius *Gw*; cum rebus *Ald, Alt.* forsitan *deest Ald*; forsitant *P* 2, *sP*; forsitā *Her.* fuerit *Mg*; fueri *sP.* *l.* 2. concremata *L*; concrematae incendio *Sich.* custestibus *corr:* cu testibus *Mg.* qui] quae *Bb, J, P* 2; quae *m. recentior corr:* quibus *H*; quem *Mg, Mt.* commodata *m. recentior corr:* commendata *T* 2; comendata *Ep.* susciperat *Ag, Alt, Ep, H, J, P* 3, *sP, T* 2 *(m. prima), V*; susceperant *P* 1. susceperat quem commendata *bis Mg* prebeat sacramenta] sacramenta iuret *Bos, Ch.* praeveat *sP.* sacramentum *Ald, Jlz*; sacramento *Mg, Mt*; sagramenta *sP.* nihil] *deest Alt, T* 2 *(m. prima)*; nichil *Ad, Ald, Ch, Jlz*; quod nichil *T* 2 *(m. recentior)*; nihil quod *Til.* exinde *deest Mt*; ex *Sich.* ‖ *l.* 3. profuisset suis conpendiis *T* 2; pro suis conpendiis *Mg*; sui pro suis conpendiis *Ag*; *deest sed m. recentior add.* pro suis conpediis *Mt*; suis pro . . .]pendiis *Ep.* et nihil *m. recentior Mt*: nihil *Sich*; *desunt Bos.* cogatur] *deest Bos, Ch*; cogitatur *P* 1. exsolvere] *deest Bos, Ch*; exolvere *Ep, J, Sich, T* 2; et solvere *sP.* excepto *deest Bos, Ch.* auro *supra lineam L*; aurum *Mg.* et *deest L*; vel *Ch, T* 1. argentum *Mg.* deardere *Mt.* ardere[. . . .] potuit *Ep.* potuerit *Her.*

Cap. III. cum cap. II coniunctum Ag. *l.* 4. III *deest Ag, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima)*; Tit. III *Her*; CXXXIIII *Ad*; CLX *Mg, Mt*; [CLXXX]VIIII *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* De incendio furatis *Her.* *l.* 5. Si . . . *Alt.* fortem *Ald, sP*, *deest Sich.* domum dum *Sich.* dum *deest Ag, Mg*; cum *Ald, Jlz.* domus *Bb, H, J, Mg, Mt*; d o m i n u s *L*; domum suam *Ald.* flammam *sP*; flammet *Her.* consumpsit] con *P* 3; consumit *Bos, Gw, Til*; consupsit *L*; consumpserit *P* 4, *sP*; combussit *Bb*; grassatur *Sich.* se *deest Sich*; sed *Bos, Ch, T* 1. ad auxilium *Bb, Gw, T* 1. au[. . .]lium *Ep.* allaturus *Ad, Ald, Jlz, T* 2; allaturus *(corr.) Mt*; ablaturus *L*; aut laturus *sP*; adlaturis *P* 3, adlatura *m. recentior corr:* alaturum *H*; laturus *Sich.* ingesserit] inesserit *Mg, Mt*; ingreditur *Bos, Ch*; ingredierit *T* 1; accesserit *Sich.*

1) *Eadem poena Dig. XLVII,* 9, 1: Praetor ait in eum qui in incendio ruina naufragio rate nave expugnata quid rapuisse dolo malo . . . . dicetur: in quadruplum . . . iudicium dabo. 2) *Hic incipit textus legis Eurici.*

cf. L. Euric. CCLXXX; L. Vis. V, 5, 3. aliquid forte rapuerit[1], dominus domus diligenter inquirat. Et si eum potuerit invenire, ille qui rapuerat, in quadruplum[2] rapta restituat. Et si de commendatis rebus apud direptorem aliquid forte repperierit, domino restituere non moretur.

IIII[3]. [De commendatis furatis.]

Si vero quae commendata fuerant, furtu probantur ablata, ei qui commendata perdiderat, spatium tribuatur, donec furem suum investigatione perquirat. Et si eum invenerit, commendatori res proprias tantummodo reformare procuret; compositio vero furti ad eum qui habuit commendata, pertineat[4].

---

aliquid forte rapu[erit, d]ominus domus diligenter inqui[rat, e]t si eum potuerit invenire, ille qui ra[puer*it*], in quadruplum rapta restituat. Et si [de co]mmendatis rebus apud *sus*ceptorem [aliqui]d forte repperierit, domino restituere non moretur.

Si vero quae commen[data fu]erant, furto probantur ablata, ei [qui com]mendata *suscepe*rat, spatium tri[buatur] donec furem suum investigatione [perqui]rat. Et si eum invenerit, commen[datori][5] res *suas* proprias tantummodo reformare *cogatur;* compositio vero furti ad eum qui habuit commendata, pertineat.

Cap. III. || *l.* **1.** aliquid] qui *Mg, Mt;* aliquod *Ch, J, T* 1. forte *corr. L;* furto *Sich.* rapuerit *in rasura pro:* ingesserit *Bb.* dominus *m. recentior corr:* domino *H;* domino *Mg, Mt;* domini *L.* domus] domui *Alt, H, J, L;* domum *Ag, Mg.* diligenter *deest Ag, Mg, Mt, sP.* et si eum — cap. VIII . . . ea die usufructuariam *(p.* 427, *l.* 2*) desunt in J, quod folium remotum est.* et si in eo *Ch, T* 1; et si in eum *Bb, H, L;* et si illum *Sich.* p̄ptuerit *corr:* potuerit *Alt;* potuit *Her.* invenire potuerit *Ald, Jlz.* inueriure *Ad.* ille *deest Sich.* || *l.* **2.** rapuerit *Her, Jlz, L, P* 6; rapuit *Sich.* rapta *deest Alt, T* 1, *m. recentior add. J.* si] se *L.* de commendatis] conmendatis *sP;* comendatis *Ep.* diremptorem *Gw;* rectorem *Mg, Mt;* ereptorem *P* 4. et aliquid *Mg, Mt.* *l.* **3.** fortem *Ag, sP.* repperierit *Alt, T* 2; reppererit *Ad, Ch, Gw, T* 1; repererit *Bb;* repperet *corr:* repperit *P* 6; reppe *P* 2; reperit *Bos, Her, P* 4, *Til;* repeterit *Sich;* repperit *cett.* non] nom *L* moretur] differat *Sich.*

Cap. IIII. deest J (cf. supra l. 19*); cum cap. III coniunctum Ag.* || *l.* **4.** IIII *deest Ag, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. IIII *Her;* CXXXV *Ad;* CLXI *Mg, Mt;* CXC *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De commendat fura *T;* De commendatis et furatis *Til.* *l.* **5.** Si] . . i *Alt.* quae ea que *Ald, Ch, T* 1; qui *Her, sP;* quem *L.* commendata fuerant — ei qui] *in margine T* 1. comendata *Ep;* commodata *T* 2 *(m. prima).* fuerat *Ag, Her, L, P* 3, *sP;* fuerit *Mg, Mt;* fuerant fur erant *P* 1. furtu *Ag, Ep, H, P* 1, 3, 4, 6, *V;* furtum *Mg, Mt;* furto *cett.* provantur *sP.* oblata *sP.* ei qui] ei quę *P* 2. qui *deest sP.* commendata perdiderat] comendata p. *Ep;* commenda p. *Ad;* c. perdiderantur *sP;* perdiderat commendata *Ald, Jlz (in Jlz* perdiderat *bis sed primum deletum).* *l.* **6.** spatium tribuatur] *desunt sP.* suam *H, L;* suum *Ag, Ald, Bb, Ep, Jlz, Mg, Mt, P* 1, 4, 6, *sP, Sich, Til, V;* sua *cett.* investigationem *sP.* eum] in eum *H;* in eo *Bb; deest L.* commendatore *Alt, Bb, H, L, T* 2 *(m. prima);* commendatoris *Ag;* comendatori *Ep;* commendator *Sich.* rem propias *Mg, Mt.* || *l.* **7.** tantummodo res proprias *Ad.* tamtummodo *P* 4; tamtumodo *Ald.* deformare *L;* formare *Mg, Mt.* praecurret *H, L, P* 6; praecuret *Ag, Bb, sP, T* 1, *V;* praecurrat *Her;* praecurrit *Alt;* percaret *P* 4. compositio — pertineat] compositionem vero furti habeat cui commendata fuerant *Gw.* conpositione (ne *erasum*) *H;* conpustio *Bb;* conposcio *sP.* vero *erasum L; deest P* 6. furti] fur *Mg, Mt.* habuit] habeat *Jlz.* commendatam *Ag, P* 1, 3, 6, *T* 2 *(m. prima), V;* comendatam *Ep;* commendatum *Her, Mg, Mt;* rem commendatam *Bos, Sich, Til.* *l.* **8.** perteneat *P* 4, *Til, V;* retineat *Bb, L;* reteneat *H, T* 1; retineat vel pertineat *Ad.*

1) *Hoc delictum lege Baiwariorum non furtum censebatur: cf. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 638. 2) *Vide p.* 423, *n.* 1. 3) *Vide p.* 422, *n.* 2. 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II, p.* 509; *O. Gierke, 'Deutsches Privatrecht' II, p.* 555; *K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang', p.* 41. 5) *Hic explicit textus legis Eurici.*

V[1]. [De tempus statuto.]

Et si fur non fuerit infra statutum tempus inventus, medietas rerum commendatarum domino suscipiente reddatur, damnum verò ex medio uterque susteneat.

Et postmodum, si dominus rerum apud eum cui commendaverat, quae fuerint subpressa, reppererit, cum haec ille prius se dixerat perdidisse vel furtu fuisse sublata, sicut fur eam quam exigi legum statuta praecipiunt, conpositionem cogatur implere. *cf. L. Euric. CCLXXX; L. Vis. V, 5, 3.*

Certe si fur non fuerit infra statutum tempus inventus, medietas rerum conmendatarum domino *a* suscipiente reddatur, [2]damnum vero ex medio uterque susteneant. Et si postmodum dominus rerum apud eum cui commendaverat, quae fuerint suppressa repper*i*erit, cum haec ille se prius dixerit perdedisse vel furt*o* fuisse sublata, sicut fur ea *quae* ˎ*caelavit, ut* legum statuta praecipiunt, conpositione inplere cogatur.

Cap. V. deest J (cf. p. 424, l. 19), Sich; cum cap. IIII coniunctum Her. ‖ *l.* 1. V] *deest Alt, Ep, Her, Jlz, L, P6;* III *Ag;* CXXXVI *Ad;* CLXII *Mg, Mt;* [CXC]I *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* De tempore statuto *Til.* stato *corr:* statuto *L.* ‖ *l.* 2. Et] . . t *Alt.* Et si — inventus] et si fur ad statutum tempus non fuerit inventus *Ald.* fuerit — medietas rerum *desunt sP.* fuerit] fuit *Her, P6.* infra *L, P1, 3, 4, T1, 2;* ad *Ald, Jlz;* intra *cett.* statutum *corr. L, T2;* statum *Ag, Bb, Bos, P3, Til.* medetas *P6.* commendatorum *Alt, Bb, Ep, H, P3;* commendaturum *Mt, sP;* que conmendatorum *L.* ‖ *l.* 3. suscipientem *sP.* reddantur *Bb.* dampnum *Ald, Bb, Jlz, P1, 4.* vero *deest Ald, Jlz.* ex medio] medio *Alt, Bb, Bos, H, L, T1;* medium *Ch.* utrumque *Bb, H, Jlz, T1;* utrique *Her.* susteneat *H, Til, V;* sustineant *Mt;* sustineatur *Ag;* susteneatur *sP;* sustineantur *Mg;* sustineat *cett.*

l. 4. et] *hic caput distinguunt Her, Til;* Tit. V. De commendatis subtractis *inscriptum Her; sequenti capiti iungit Til.* et si *T2.* si *deest Alt, Bb, Ch, H, L, T1, 2.* dominus postmodum *Bb.* rerum *deest Bb, Ch, H, L, T1.* apud *deest Gw.* eum *corr:* eam *L.* cui] qui *Ad, Alt, Bb, H, L, T1, 2;* vim *Ag, P2, 3, 6, sP, V;* vi *P1.* comendaverat *Alt, Ep, L;* commendaverit *Ag, Bb, Mg, Mt;* commendatur *sP.* quae *Alt, Bb, H, L, T2 (m. prima):* quicumque *sP;* quaecumque *cett.* subpressa] suppressa v e l r e p r e s s a *Ag, Mg, Mt, P1—4, T2 (m. rec.), V;* supressa vel repressa *Her, sP;* supressa vel represa *Ep;* suppressa repressa *Bb, Bos, Ch, H, L, T1;* suppressa vel expressa *P6, Til.* reppererit *corr. Alt;* reperit *Bb, Bos, Her;* repererit *Til;* repperit *Ald, Ep, H, Jlz, L, P1, 2, 6, V;* repperitur *Ch, T1;* f u e r i t *Ag, Mg, Mt, sP.* ‖ *l.* 5. cum] cui *P6.* haec] hoc *Jlz;* l e x *L.* prius ille se *Mg, Mt;* ille se prius *Jlz.* ille] ipse *Bb.* se *deest Her, P3.* dicxerat (c *erasum*) *Ep;* dixerit *Mg, Mt;* redixerit *Her.* vel furtu fuisse *desunt P2.* furtu *Ag, Ep, H, P1, 3, 4, sP, V;* furtum *Mg;* furtus *P6;* futurum *Mt;* furto *cett.* fuisset sublatum *Mg, Mt;* sublata fuisse *Ald;* fuisset sublata *sP.* sicut] sicur *P3;* si est *Ald, Jlz.* fur] a fure *Ad, Bos, Gw, P4;* furata *Bos, Ch, T1;* fuerat *Mg, Mt;* a fine *Til.* eam quam *Alt, T2;* eam cum *Bb, L;* eam cum, *m. recentior corr:* e ab eo *H;* ea *Gw;* ea ab eo *Til;* eam ab eo *Her, P1—3, sP, V;* eum ab eo *P6;* eam habeo *Ag;* quia ab eo *Ald, Jlz;* ab eo *Ad, Bos, Ch, Mg, Mt, T1.* exigi] eigi *Ald;* exiget *Her.* legum] letum *L.* ‖ *l.* 6. statutam *Bb;* statutum *corr:* statuta *Ch;* statura *P3;* stata *P6.* praecipiant *sP;* recipiat *Her.* conpositionem] conpositione *Ald, Mg;* conpositione *m. rec. corr:* et conpositionem *H;* et conpositione *Her, P1;* et conpositionem *Ad, Ag, Bos, Ep, P2, 6, Sich, Til, V;* ut conponere *sP;* s i c a b i l l o e x i g a n t u r e t compositione *Gw.* concogatur *Gw;* cogantur *P6.*

1) *Vide p.* 422, *n.* 2. 2) *Hic incipit textus legis Eurici.*

VI[1]. [De re in contentione posita.]

cf. L. Euric. CCLXXXXVIII.

Rem in contentione positam non liceat donare nec vindere*[2].

VII. [De viduis.]

cf. L. Euric. CCCXXII; L. Vis. IV. 2, 14.

De viduis quae post mortem mariti sui in viduitate permaneant, aequalem inter filios suos, id est qualem unus ex filiis usufructuariam habeat portionem, quem usque ad tempus vitae suae usufructuario iure possedeat[3].

*) *l.* 2. Rem — vendere] *Ald, Jlz:* Si quis aliquam rem in contentione positam donet vel vendat, querenti cum simile conponat et in publico XL sol. det, et ei qui se malliat, de eadem re iusticiam faciat.

L. Visig. Eurici [CCLXLVI]II. Rem in conte*mp*tione positam [non l]iceat donare nec vindere[2].

L. Visig. Eurici CCCXXII = L. Visig. IV, 2, 14. Mater, si in viduitate perman*sit*, aequalem inter filios suos, id est qualem unus ex filiis, usufructuariam habeat portionem; qu*am* usque ad tempus vitae suae usufructuario iure possideat . . . *Quod si eam filii hanc*

Cap. VI. coniunctum cum cap. V Ch, Til; deest J (cf. p. 424 *l.* 19*); verba* Rem — vindere *tamquam tituli sequentis rubricam huius tituli numero XXXIIII iungit T*2. ‖ *l.* 1. VI *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6; IIII *Ag;* Tit. VI *Her;* XXXIIII *T*2 *(m. prima);* VI *T*2 *(m. recent.);* CXXXVII *Ad;* CLXIII *Mg, Mt;* [CXC]II *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* ‖ *l.* 2. Rem] [illegible]em *Ad.* contentionem *Ag, P*3*, sP, Til;* tentione *Alt, Bb, H (m. prima), T*2 *(m. prima);* contentione *H (m. rec.), T*2 *(m. rec.);* tentionem *L.* posita *m. recentior corr:* positam *H;* posita *Ep;* positum *sP.* licet *L.* nec] vel *Gw, sP.* vindere *V;* vendere *cett.*

Cap. VII. deest J (cf. p. 424*, l.* 19*): hic titulum distinguunt T*2. De viduis *inscriptum Her, Sich;* Cap. XIX *Her.* ‖ *l.* 3. VII *deest Alt, Jlz, L, Mt, P*6; Tit. I *Her;* V *Ag;* VI *Ch;* CXXXVII *Ad;* CLXIIII *Mg;* [CXC]VI(!) *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Quę in viduitate permanet *Her.* ‖ *l.* 4. De] [illegible]e *Alt; deest Ald, Her, Jlz.* viduis *deest Her;* viduas *corr:* viduis *L;* viduae *Ald, Jlz, Sich.* quae] qui *Alt, sP, T*2 *(m. prima);* si *Bal, Lind.* post] per *Bb.* maritis *sP;* maritus *corr:* maritum *L.* sui *deest Ag, Bos, Her, L, Mg, Mt;* si *Ad, Alt, Bb, Ep, Gw, H, P*1—4, 6, *sP, T*2*, Til.* in viduitate] individuitate *Mg;* in viduitatem *L, sP.* permanent *Ald, Jlz, Mg, P*4*, Sich;* permaneant *Ad, Ag, Ep, Gw, Mt, P*1—3, 6, *sP, Til, V;* permaneat *Alt, Bb, H, L.* aequalem — ex filiis] si inequalem inter filios suos habere debeant porcionem, equalem sicut unus ex illis *Ald, Jlz* ‖ *l.* 5. id est] idem *sP;* idem *corr:* id est *Mt.* qualis *sP.* unum *P*1, *T*2 *(m. prima);* uni *Her;* usum *Mg, Mt;* usus *Ep.* e filiis *Bb.* usufructuariam habeat — vitae suae usufructuario iure] usum fructuario iure *Mg, Mt.* usufructuariam *Bb, Sich, T*2*, Til, corr. ex* usufructuarium *Alt;* usufructuarium *H, L;* usufructuaria *P*1; usufructuario] *add. sed postea cancellavit:* iure possideat *Ag;* usibus fructuario *sP;* usus fructuario *P*2; usufructuario *cett.* habeant *Ad, Ald, Bos, Jlz;* abeat *sP;* habet *P*4*, Sich.* usque] quem usque *Alt, T*2 *(m. prima);* que usque *Bb;* et usque *Ad, Ald, Jlz, V;* quem *deest cett.* ‖ *l.* 6. usustructuario *sP.* possideat iure *Ald.* [illegible] *Ep, H, sP, Til;* [illegible] *Bos, Jlz, Sich;* possideat *cett.*

l. 8. quaerente *Jlz.* componit *Ald.*

1) = *Ben. Levita I,* 357. 2) *Cf. L. Rom. Vis.* [illegible] *Theodosian.* [illegible] *a triam a. h. t. ed. Haenel p.* 6; *L. Rom. Cur. IV,* [illegible] 5, *Mon. LL. V, p.* 343. 3) *Cf. A. Heusler, 'Institutionen des deutschen Privatrechts' II, p.* 342; [illegible] *Nov. Leo. CXVII,* [illegible] 5 *Cod. Theod.* 3, 9.

VIII. [De secundis nuptiis.]

Quodsi mater ad alias nuptias forte transierit, ea die usufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat consecuta, filii inter reliquas res paternas qui ex eo nati sunt coniugio, vindicabunt. *c. L. Liutpr. CCCXII. Lex Visig. IV, 2, 14.*

Mater vero si habet proprias res et cum dote sua quam per legem habet, egrediat[1]. Et si ibi nec filios nec filias generavit, post mortem eius omnia quae de filiis suis detulit, ad illos revertatur.

---

portionem matris evertere . . . . [Post *obitum vero matris portio, quam acceperat*, ad *filios equaliter* revertatur, *quia non possunt] de pater[na hereditate fraudari.* Quod si ma]ter ad ali]as nuptias forte transierit, *ex* ea die] usufruc]tuariam portionem quam de bonis] mariti fu]erat consecuta filii inter reli]quas res]paternas qui ex eo nati sunt con]iugio, vin[dicabunt].

Cap. VIII. coniunctum cum cap. VII Alt, T 2. *l.* 1. VIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P 6, T 2 (m. prima);* Tit. II *Her;* VI *Ag;* VII *Bb;* CXXXVIII *Ad;* CLXV *Mg, Mt;* CXC?VI *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* Secundum nuptias *L.* *l.* 2. Quodsi — usufructuariam *desunt J (cf. p. 424, l. 19).* ad *deest Bb, Ch, H, L, Mt, T 1; m. recentior add. Ch;* et *P 1.* alias fortasse nuptias *Sich.* transierit forte *Bb.* transierit ea die *in raso P 1.* ea die] eadem die *L;* eo die *P 3, Sich;* illa die *Bb.* usufructuaria *Alt, H, L, T 1;* usufructuario *Ad, Ch, Gw, Her, P 4;* usufructurio *sP;* usufructuarium *Mg, Mt;* usu fructuarii *Ald, Jlz.* quam] qui *J;* quae *Bb, Gw;* quod *L.* bonis *Ad, Ald, Alt, Ch, Gw, H, J, L, T 1, 2 (m. prima);* boni *Bb;* de bonis *cett.* *l.* 3. maritis *sP.* fuerit *Alt, Jlz, P 6, sP;* fuerint *Ald.* consecuta] secuta *Ag, Ald, Mg, Mt;* consequuta *Bos, Til.* inter] mater *Bb, H, L.* res paternas reliquas *corr;* reliquas res paternes *Gw.* reliquas] reliquis *J, sP, T 1;* aliquas *Alt.* paternas res *Ad;* res ternas *L.* qui] quis *sP.* ea *Ep.* in coniugio *T 2 (m. recentior);* cum iugio *Gw.* vendicabunt *Ald, Bb, Ch, Her, Jlz, P 2, Sich;* iudicabunt *Ag, Mg, Mt, sP.*

l. 4. mater *deest Sich;* materna *Mt.* verum *Sich.* res proprias *Ch.* et cum dote sua] cum illis (illas *Jlz*) et cum dote sua *Ald, Jlz;* et dotem suam *Bb;* et cum dotem suam *Mg, Mt;* et cum dotes suas *sP;* et dote sua *Ad, Gw, H, J, L;* et cum dote *Ch.* et *deest P 4.* quam] quod *Ad, Alt, Bb, H, J, L, T 1, 2 (m. prima).* per lege *Mg;* legem *P 6.* *l.* 5. egrediat *sP.* egrediatur *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, Mg, Mt, P 4, Sich, T 1, 2, Til;* egrediar *Ag.* ibi] ubi *Sich;* ubi *Ald.* nec *deest Ad, Alt, Bos, Her, P 1, 3, 4, 6, T 2, V.* filios] filius *sP.* generaverit *Ad, Alt, T 2;* generat *Bb;* generabit *Bos, Ch;* procreavit *Sich.* post mortem eius *desunt Mt.* omnia *P 6.* quae] qui *L.* *l.* 6. filius *J.* suis *deest Ch; bis, sed alterum deletum T 2;* eius *T 1.* detulit] tullerat *sP.* illos] alios *Bos.* revertantur *Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, Sich, T 1, 2, Til.*

1) *Cf. A. Heusler, l. l. p. 343 sq.*

cf. L. Visig. IV, 5, 4; L. Alam. LXXXV.

VIIII. [De divisione inter fratres.]

Ut fratres hereditatem patris aequaliter dividant. Quamvis multas mulieres habuisset et totae libere fuissent de genealogia sua quamvis non aequaliter divites, unusquisque hereditatem matris suae possedeat*, res autem paternas aequaliter dividant[1]. Si vero de ancilla habuerit filios**, non accipiant portionem inter fratres[2], nisi tantum quantum ei per misericordiam dare voluerint fratres eius, quia in

*) *glossa s. XV add.:* Kopf in Kopf *T* 1.

**) *glossa s. XV add.:* vulgo concepti *T* 1.

L. Visig. IV, 5, 4 (Erv.). Quod si ex uno patre et diversis matribus filii fuerint, facultas que de patre venerit, illi tantum inter se erunt equaliter divi*suri, qui ex uno patre fuerint procreati.*

Lex Alam. LXXXV. Si qui fratres *post mortem patris eorum aliquanti fuerint,* dividant *portionem* patris *eorum. Dum haec non fuerit factum, nullus rem suam dissipare faciat, usque dum* aequaliter *partiant.*

Hic titulum distinguunt: De hereditate fratrum *inscriptum T* 2 *(m. prima),* Ut fratres haereditatem patris aliqualiter dividant *inscriptum Sich.*

Cap. VIIII. ‖ *l.* 1. VIIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6; V *Ch;* VII *Ag;* cap. VIII *Bb;* VIIII, *in margine:* CLXXXII *P* 3; CXXXVIIII *Ad;* CLXVI *Mg, Mt;* [CXC?]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* VIIII de herede fratrum *T* 2 *(m. rec.).* ‖ *l.* 2. Ut fratres — dividant *desunt Sich.* Ut *deest Ald, Bos, Jlz;* . . t *Alt;* et *Ad.* fratres] *bis Mg.* patris aequaliter hereditatem *Mg, Mt.* aequaliter dividant] ęqualidant *Ad.* divident *sP;* dividat *Mt.* quamvis] ut quamvis *Bos, P* 6; sive *Ad, Alt, Bb, H, L;* si *Gw;* Si quis *Sich.* habuisset mulieres *Ch;* uxores habuerit *Sich.* ‖ *l.* 3. et totae] sed e dote *Mg, Mt.* totas *Alt, H, Her, J, L, T* 2; tota *P* 3, *T* 1; omnes *Ald, Sich.* liberas *Alt, H, Her, J, L, P* 1, *T* 2; livere *sP;* liberes *Ep, P* 2. de genealogia sua fuissent *Ch.* fuisset *sP;* fuerant *Alt, H, L;* fuerint *Ad, Sich;* essent *P* 2. de genealogia — possedeat] de genealogia quisque sua hereditatem matris suae possideat quamvis non aequaliter divites fuerint *Sich.* de genealogia — divites] *desunt Alt, T* 2 *(m. prima).* genealogiam suam *P* 6; sua genealogia *Bos.* genelogia *H, J, P* 1, *sP;* genelogia *corr:* genealogia *T* 2. quamvis] quanvis *Til;* aut quas *H, J, L;* aut que *Bb;* aut si *T* 1; vel si *Ch;* quamquam *Ad.* divites *deest Alt;* devites *sP;* dives *Her, L.* ‖ *l.* 4. hereditate *Mg;* hereditas *sP.* matris suae] matris *Ald, Jlz.* possedeat *H, J, Til, V;* possideant *Alt, Mg, Mt, P* 2, *T* 2 *(m. prima);* [. . .]sedeat *Ep;* possedent *sP;* possideat *cett.* autem] vero *Mg, Mt;* ad *L.* paterna *J.* aequaliter] *deest Gw.* divident *sP.*

l. 5. Si *erasum Mt;* sive *Ag.* ancillis *Her.* habuer[. . .]lios *Ep.* filium *Alt; corr. T* 2 *m. recentior.* accipiant portionem inter fratres] recipiant portionem cum ipsis scilicet inter fratres *Jlz.* accipiant] recipiant *Jlz;* accipiat *Alt, P* 3, *corr. T* 2 *m. recentior; P* 6 *add. et postea delevit* priorem. portionem] partem *L, Mg, Mt.* inter fratres *deest Her.* ‖ *l.* 6. tantum *deest Ad, Ald, Ep, Jlz.* ei per misericordiam *Ad, Ep, Her, P* 1—3, *V;* per misericordiam *Ag, Alt, Bos, T* 2 *(m. prima);* per misericordiam eis *Gw, T* 2 *(m. recentior);* ei per misecordiam *P* 6; per midiam *Ch;* per misericordia ei *Bb, J;* eis per misericordiam *sP;* illis per misericordiam *P* 4; alii per misericordiam *Sich.* voluerit *Alt, L.* fratres eius *desunt Alt, Sich, T* 2 *(m. prima);* fratres eorum *Bos, Gw, Her, Til.* in veteri lege *desunt Alt;* in vetere lege *Ag, Bos, Ep, Gw, H, P* 4, *sP, T* 1, *Til, V;* in vetera lege *J, L, Mg, Mt;* in veteri legem *P* 6; in vetere testamento *Sich.*

1) *Cf. A. Heusler l. c. II, p.* 344. — *Eadem regula iuris obvenit etiam saeculo XIV. in 'Bair. LdR.'* (1346) *art.* 113. 2) *Haec lex e doctrina ecclesiastica sumpta est: cf. Gen.* 21, 10. 12; *Paulus ad Galatas IV,* 30. — *Quomodo haec doctrina ecclesiastica in leges Germanicas recepta sit, de hac quaestione disseruit H. Brunner, 'Zeitschrift der Savigny-stiftung. Germ. Abt.' XXIII, p.* 202; *K. Zeumer, 'Neues Archiv' XXVI, p.* 100; *M. Wolff, 'Mittheilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung' XVII, p.* 382.

vetere lege scriptum est: 'Non enim erit heres filius ancillę cum filio libere'. Tamen debent misericordiam considerare, quia caro eorum est. *cf. S. Paul ad Gal. IV, 30.*

X. [De eo qui sine liberis moritur[1].]

De eo qui sine filiis et filiabus mortuus est, mulier accipiat portionem suam, dum viduitatem custodierit, id est medietatem pecuniae. Medietas autem ad propinquos mariti pertineat.

Si autem mulier mortua fuerit aut alium maritum tulit, tunc quod proprium habet et de mariti rebus quae per legem ei debentur[2], accipiat; ceteras res propinqui prioris mariti accipiant.

S. Pauli ad Galat. IV, 30 *(Sabatier III,* 778*):* Non enim erit heres filius ancillae cum filio liberae.

Cap. VIIII. || *l.* 1. scriptum est] criptum tum est *sP.* enim *deest Alt, Sich, T* 2. heres erit *Ad, Ag, Ald, Bb, Ch, Gw, H, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 6, *T* 2; eris heris *sP;* erit eres *L, P* 3. liberae] livere *sP.* tamen — caro eorum est] debent tamen caeteri clementiae esse memores *Sich.* debent] debent per (per *erasum*) *P* 6; debet *sP.* || *l.* 2. misericordiam *deest Bos, Ch.* considere *Ald.* quia — est] *in margine P* 6. quia] qui *Ald, J, Jlz.* caro] corò *P* 1; coro, *corr:* caro *Mt.* est *deest Bb.*

Cap. X. in duo capita: X *et* XI *divisum P* 1. || *l.* 3. X] *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. IV *Her;* VI *Ch;* VIII *Ag;* VIIII *Bb;* X, *in margine:* CLXXXIII *P* 4; CXXXX *Ad;* CLXVII *Mg. Mt;* [CC?]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, T* 2. *Til.* De muliere absque filiis *T* 2 *(quasi rubrica tituli).* || *l.* 4. De eo qui] Si *Ald;* Ut *Jlz;* de ea muliere que *T* 2 *(m. prima).* sine filios et filias *Alt, J, L, corr. m. recentior:* sine filiis et filiabus *T* 2; sine filio et sine filia *Bb;* sine filius et filiabus *sP;* sine filiis et filiabus *corr:* s. f. e. filiis *H;* sine liberis *Sich.* mortuis est *J;* mortuus est filius *Mg;* moritur *Sich.* accipiat mulier *P* 2. accipiet *Mt;* recipiat *Jlz;* accipit *Sich.* || *l.* 5. et dum *Mg.* viduitatem eius *P* 2. custodiat *Ald, Jlz;* custodit *Sich.* pecunii *Alt, H, J, L.* medietas autem] medietas autem altera *Gw, Her;* medietas vero *Jlz;* medietatem autem *Ad, T* 1; alteram autem medietatem *Bos, Ch.* ad propinquos] ad propinquis *L;* propinquis *Alt, J;* propinquo *sP;* propinqui *Ad, Bos, Ch, T* 1. || *l.* 6. marito *sP;* maritis *T* 1. pertineat] *T* 2 *(m. recentior) corr. in rasura . . .;* pertinet *Alt;* pertineant *P* 1, 2, 3, 6; pertenent *V;* teneant *Ad, Bos, Ch, H, J, L, T* 1.

l. 7. mortua fuerit mulier *Ad.* aut] ut *sP.* alium maritum tulerit *Ad, Ch, Gw, Mg, Mt, T* 2; a. m. tullerit *sP;* a. m. accipit *Ald, Jlz;* alteri marito nupserit *Sich.* quod proprium habet] proprium habet *Ad;* quod proprium est vel habet *Ald;* quod proprium habet accipiat *Sich.* || *l.* 8. et quod de mariti rebus per *Gw;* et quod de rebus mariti per *Sich.* et *deest Bos, P* 1, 3, 6. quae per legem *Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P* 2, 3, 6, *sP, V;* per quem legem *P* 1; quod per legem *cett.* ei *deest P* 2. debentur *Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P* 1, 2, 6, *sP, Til, V;* debetur *Ald, Jlz, P* 3, *Sich, T* 2; dabatur *Ad;* dabitur *cett.* accipiant *corr:* accipiat *Mg;* secundus accipiat *Her.* ceteras *bis Ald:* et ceteras *Ad.;* cetera *T* 2 *(m. rec.).* || *l.* 9. propinqui qui *Bb;* propinquas res *Her.* prioris *deest Sich.* accipiat *H;* accipiant *Her, P* 3

1) *Cf. A. Heusler l. c. II, p.* 344. 2) *Per legem mulieri debetur inprimis* dos, *forte etiam 'quidquid de rebus parentum . . . adduxit', cf. c. VIII,* 14 *in fine, XV,* 8.

Si autem maritus qui nec filios nec filias nec nepotes nec pronepotes nec ullum de propinquis habet, sed in uxorem[1] aut donatione aut testamento[1] sive partem sive omnes contulerit facultates: et haec deinceps in viduitate persistit, **et memoriam mariti cum pudicitia castitatis observat: omnia quae a marito ei sunt donata, possedeat, et ea in quem voluerit, pro suo iure transfundat.**

cf. L. Euric. CCCXXXIV; L. Vis. IV, 2, 11. Quodsi maritus et mulier sine herede mortui fuerint, et nullus usque ad septimum gradum de propinquis et quibuscumque parentibus invenitur, tunc illas res fiscus[2] adquirat.

L. Euric. CCCXXXIIII; L. Visig. (Antiqua) IV, 2, 11. [**Maritus et** *uxor*[2] ***tunc]*** ***sibi*** *[he]re[ditario iure succedant, quando]* nullus usque ad septimum gradum de propinquis *aut* qui[buscumque parentibus inve]nitur.

Cap. X. Folium continens textum: Si autem — *cap. XVI, 3* . . . si dominus firmam esse *p. 433, l. 2)* ***excisum J.*** || ***l. 1. hic cap.*** XI ***distinguit P*** 1. maritus eius ***Ad, Bos, Ch, sP, T*** 1; maritus m o r t u u s est ***Alt.*** qui] ***deest Ald, Jlz, Sich;*** quae ***T*** 1. nec filios] filios ***sP;*** in eo filios ***Mg, Mt;*** filius ***sP;*** nec maritus filios (maritus ***del.***) ***Ad.*** nec pronepotes nec nepotes ***Sich.*** nepotes] nepotest ***sP.*** nec pronepotes] ***desunt*** *Mg, Mt.* || *l.* 2. de propinquis] propinquis *Bb, H, L.* habet sed] *desunt Bb, H, L, T* 2 *(m. prima):* habet prioribus habet ***Alt;*** habuerit sed ***Sich.*** in uxorem ***desunt Alt;*** in uxore ***Bb, H;*** uxori ***Ald, Jlz;*** in uxoris partem ***Ad, Gw.*** aut donatione *Ald, Bos, Gw, Her, Jlz, P* 1—3, *Sich, Til, V:* aut per donationem ***Ch;*** aut donationes ***L;*** aut dominationem ***radendo corr:*** aut donationem ***T*** 1; aut donationem *cett.* aut testamento] *desunt Alt;* aut testamento *Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 1, 2, 4, 6, ***Sich, T*** 2 ***(m. recentior), Til, V;*** aut testamente ***corr:*** aut testamenta ***Mt;*** aut testamen ***H;*** aut testamus *L;* aut testamentum *cett.* sive partem] *desunt Ad;* si parte *sP;* s i v e p a t r e m s i v e m a t r e m *L.* ***l.*** 3. facultates contulerit ***Bb;*** contullerit f. ***sP;*** solverit ***Sich.*** in] ***deest Bb, H.*** viduitatem ***L, Mg, sP;*** divinitatem ***Mt.*** persistit] perfuit ***Mg, Mt.*** || ***l.*** 4. mariti memoriam ***Alt;*** memoratum maritum ***Sich.*** memoria ***H, L;*** in memoriam ***Mg, Mt.*** pudicitie ***sP;*** pudiciticia ***corr:*** puditicia ***Mt.*** castitatis] c a r i t a t i s ***Bb;*** castitati *L* omnia *bis Ep.* quae] *deest H, L, sP.* ei a marito *Jlz;* a marito eius ***L,*** *Mg, Mt.* ei *deest Sich.* *l.* 5. sunt ei donata *Ch;* sunt d a t a *Ald, Jlz.* possedeat ***Ep, P*** 4, ***sP, T*** 1, ***Til, V;*** possideat ***cett.*** et eam ***Mg;*** et ẽa ***H;*** in ea ***L.*** in quem] in quo ***sP;*** in quę ***Alt, T*** 2 ***(m. prima);*** in cui ***H*** *(m. recentior);* quę ***Ag.*** voluerunt ***Ag, sP;*** voluerit usum *Ald, Jlz.* pro suo iure] per suo iure *Mg, Mt;* pro suo *P* 6. transfurdas *sP.*

l. 6. *Hic caput distinguit* Tit. V. De iis qui sine heredibus moriuntur *inscriptum Her.* quod, *corr. m. rec.:* quodsi *P* 6. sive *corr:* sine *V.* heredes *Alt, L;* heredes *corr:* herede *T* 1; heres ***Ag, Mt;*** heredibus ***Ad, Bb, H, Mg;*** h e r e d i t a t e ***P*** 6. morti ***Mt.*** et nullus] ut nullus ***Ag, Mg, Mt.*** usque ad] usque ***Ad;*** usque in ***Alt, Ch, T.*** septimum gradum] septem gradus ***Mg, Mt;*** VII gradus ***sP;*** septem gradum *Ag, L.* || *l.* 7. et quibuscumque parentibus *desunt Sich.* quibuscumque *deest Gw;* quicumque *Ald.* inventus *L;* adfuerit *Sich.* tunc tum *Ch, T.* illas res] a l i a s res ***Alt;*** illa res ***L, sP;*** res illas ***Sich;*** illas ***Ad, Ald, Jlz.*** fiscus] ficus ***L, Mt;*** in fisco ***sP.*** atquirat *P* 6; perquirat *sP;* acquirat *Ald, Sich;* aquirat *Jlz.*

In T 2 ***sequitur cap. XVI,*** 16 ***huius editionis, in Alt cap. VII,*** 4.

1) ***Haec verba ex lege et iure Visigothorum sumpta esse puto, cf. L. Visig. IV,*** 2, 4 *(Antiqua):* . . . ut nec donationem nec ullum faciant testamentum; *Coll. iuris Romano-Visigothici (fragmenta Gaudenziana) VIIII:* . . . dum sanus est, per donationis cartulam aut moriens per testamentum; ***MG. L. Visig. ed. K. Zeumer, pag.*** 470. 2) ***De hac differentia*** *legum Visigothorum et Baiwariorum cf. J. Ficker, 'Untersuchungen zur Erbenfolge der ostgermanischen Rechte' I, p.* 434.

[TITULUS XVI.]

DE VENDITIONIBUS.

cf. L. Eurici CCLXXXVI.

I. [Si res alienas vendiderit[1].]

Si quis vindiderit res alienas sine voluntate domini sui aut servum aut ancillam aut qualecumque rem, ipsam per legem reddat et consimilem aliam reddat, et si ipsam non potest invenire, duos consimiles reddat[2].

L. Vis. Eurici. TIT. DE VENDITIONIBUS.

Tit. XVI. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gu, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P 1—4, 6, sP, Sich, T, Til, V. Capitula huius tituli in Alt post IX, 19 huius editionis, in T 2 post XIX, 10.

l. 1. XVI] XV *Til;* XXII *T 2;* XVI *sP; deest cett.* ‖ *l.* 2. de venditionibus *desunt Ad, Alt, L;* de venditionibus *P 6;* de venditionibus *sP.*

Cap. I. deest J (cf. p. 130, l. 11). *l.* 3. I *deest Alt, Jlz, L, Mt, P 3, T 2 (m. prima);* c. I. *Bb;* cap. I *P 4;* Tit. I *Her;* CXXXXI *Ad;* CLXVIII *Mg;* [CC?]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* *l.* 4. Si] *deest Ad, Jlz.* vindiderit *P 3, V;* vendiderit *cett.* vendiderit alienas res *Mg, Mt;* res alienas vendiderit *L.* vel servum vel *Sich.* aut anccillam *H.* ‖ *l.* 5. aut qualecumque rem *Ag, L, P 3, V;* aut qualecumque re *sP;* vel qualecumque rem *Alt;* velqualecumque re *T 2 (m. prima);* vel qualecumque rem *Ald, T 2 (m. recentior);* vel quaecumque aliam rem *Sich;* aut qualemcumque rem *cett.* ipsam *deest Ald;* ipsa *M, sP;* ipsam rem *P 4.* reddat per legem *P 6.* per legem *desunt Gu;* per legem *H* reddat *Mg, Mt;* per r[illegible] *Ag.* consimil. aliam, *manus recentior;* consimilem aliam *T 2;* consimilem aliam *Ag;* consimili aliam *sP;* aliam similem *Alt;* cum simile m aliam *L;* cum similem aliam *Bb;* consimilem *Ald, Gu;* consimilem aliam (*con erasum*) *H;* consimilem aliam *Ag, Ch, Jlz, P 1, 2, T 1;* aliam consimilem *Sich.* reddat *Ag, Bos, Ep, Her, Mt, P 1—4, 6, sP, Til, V; deest Sich;* rem *Mg* addat *cett.* *l.* 6. ipsam *Ald, Bb, Ch, H, L, P 3, T 1;* ipsa *sP.* invenire non potest *L.* potest *Alt, Sich, T 2;* potuerit *sP;* possit *Gu.* duos *Bb, Ch, Ep, H, L, T 1, 2 (m. recentior);* II *sP;* duas *cett.* consimiles] cum similem *L;* consimili *sP;* similes *Ag.*

1) *Cf. Bo. Leitat. I 365.* 2) *Cf. infra c. XVI, 4.*

II. [Si quis possessionem vendiderit.]

Si quis vendiderit possessionem suam alicui terram cultam non cultam prata vel silvas: post accepto pretio aut per cartam aut per testes[1] conprobetur firma emptio.

Ille testes per aurem debet esse tractus[2], quia sic habet lex vestra*; duos vel tres[3] vel amplius debent esse testes.

Venditio si fuerit violenter extorta, id est aut metu mortis aut per custodiam, nulla valeat ratione[4].

*) nostra *Ald, H, Jlz.*

L. Visig. Eurici [CCLXXXVI]. Venditio per scripturam facta plenam [habea]t firmitatem. Si etiam scriptura fac[ta no]n fuerit, datum praetium testibus con[prob]*atur et* emptio *habeat* firm*itatem.*

[Vendi]tio si fuerit violenter extorta, id est [aut m]etu mortis aut per custodiam, nu[lla vale]at ratione.

Cap. II. deest J (cf. p. 430 *l.* 11*); cum cap. I coniunctum Ald, Gw, P*6. || *l.* 1. II] cap. II *Bb;* Tit. II. *Her;* CXXXXII *Ad;* CLXVIIII *Mg, Mt; deest Ald, Alt, Gw, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima). Rubrica exstat in Her, L, Til.* vendit *Her.* || *l.* 2. Si] i *Alt.* alicui] alian *sP; corr. Alt.* terra *Alt, Mg.* culta non culta *Alt, L;* cultam non culta *H;* culta non cultam *Mg, Mt;* non cultam (non *inter lineas) Ep;* cultam incultam *Gw.* pratas *Ch, Ep;* pratam *P*6; prato *sP;* pratum *Her.* || *l.* 3. vel *deest L, Sich.* silva *L, Mt;* silvam *Her;* silvas in *P*6. acceptum *Ad, Ald, Bb, Bos, Jlz, Mg, Sich, T*2 *(m. recentior), Til;* accepta *L.* pretium *Ald, Bb, Bos, Jlz, Mg, Sich, T*2 *(m. recentior), Til; deest Ad.* aut] ut *Her, sP.* carta *Alt;* kartam *Ad, Gw;* chartam *Bos, Sich, Til.* aut] ut *Bb.* testis *Alt.* conprovetur *sP;* conprobatur *Sich.* firma] formę *P*4. emptione *T*2 *(m. prima);* coemptio *T*2 *(m. recentior).*

l. 4. *Dehinc omnia usque ad finem capitis desunt Sich.* ille] et *Gw;* et ille *Ald, Jlz;* illi *T*2. testis *Ad, Ald, Alt, Bb, Ch, Ep, Jlz, Mt, P*1—4, *T*1, *V.* debent *Gw, T*2; debes *Ag.* tracti *Gw, T*2; tractos *Mg;* tractatus (ta *erasum) P*6. lex vestra habet *Alt, T*2; lex vestra est *Gw;* habet lex nostra *Ald, H, Jlz;* habet lex *Ep, Her, Mg, Mt.* duo] duos *L, P*3; coram duo *Mg, Mt (corr.);* quia duo *Ald;* quod duo *Jlz.* || *l.* 5. vel amplius *Ald, Alt, Ep, Jlz, Mg, Mt, P*2—4, 6, *sP, T, Til, V;* vel ampliu *Ag; desunt cett.* debet *Alt.* testes *inter lineas m. recentior T*1; testis *Mt;* testium *T*2.

l. 6. venditio si] si venditio *Bos, Ep, Her, P*4, *Til;* si venditio si *Mg, Mt, P*1—3, 6, *Til, V;* si vinditio su *sP.* fuerit *Ag, Ald, Alt, Ch, Jlz, P*4, *T*1, 2; furti *Mg, Mt;* fuit *cett.* exorta *Ep, Gw, H, L, P*1, *sP;* orta *Bb;* abstracta extorta *Mt;* abstracta extortam *Mg.* id est ut *Ag.* metum *Bb, sP;* metus *Ag.* nulla valeat ratione *Alt;* nulla ratio firma sit *Ep, Mg, Mt, P*4; nulla rationem f. s. *sP;* nulla ratione firmatur *L;* nulla ratione firma sit *cett.*

1) *Cf. O. Gierke, 'Schuld u. Haftung', p.* 377, *n.* 10. 2) *Cf. infra XVII,* 3, 6; *J. Grimm, 'DRA.' I*[4], *p.* 199; *H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 197; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 392. 3) *Cf. supra c. II,* 1; *XIII,* 2; *infra XVI,* 16. 4) *Cf. L. Rom. Visig. Cod. Theodos. III,* 1, 9 *interpr.*

III. [Si a servo alieno comparaverit[1].]

cf. L. Eurici CCLXXXVII.

Si[2] quis a servo alieno aliquid conparaverit nesciente domino suo: si dominus firmam esse noluerit*) emptionem, reddatur pretium emptori et emptio nihil habeat firmitatis[3].

Si ipsud non habet, consimile reddat.

IIII. [De contentione venditae rei[4].]

cf. L. Eurici CCLXXXVIII.

Quotiens de vindita re contentio conmovetur, si alienam fuisse constiterit, nullus sine domini

*) voluerit *J.*

L. Eur. [*CCLXXXV*]*II.* Si quid a servo alieno *fuerit* conpa[ra*tum*] domino nesciente, si dominus firmam [esse n]oluerit emptionem, praetium red[dat e]mptori et emptio nihil habeat firmitatis.

L. Eur. [*CCLXXXVI*]*III.* Quoties de vindita re contentio [comm]ovetur, si alienam fuisse constite[rit, n]ullu*m* domino praeiudici*um* conpare[tur. E]t domino qui

---

Cap. III. prima pars capitis — firmam esse *deest J (cf. p.* 430 *l.* 11*). l.* 1. III] *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* II *Gw;* Tit. III *Her;* CXXXXIII *Ad;* CLXX *Mg, Mt;* CCVIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis *Her.* emerit *Her. l.* 2. . i quis *Alt.* conparaverit *deest Gw.* nesscientem *sP.* domino suo] domi suo *P*3. si dominus] si domino *Mg, Mt;* si dominus e i u s *Alt.* firma *Mg, Mt;* firmum *Sich.* emptionem esse noluerit *P*4. esse] es, *m. recentior inter lineas corr;* esse *P*3. *l.* 3. noluerit] v o l u e r i t *J, qua voce denuo incipit textus codicis.* emptionem *deest Sich;* emptio *Mg, Mt;* emtionem *sP.* reddat *P*4, *Sich.* pretium] pecuniam *P*4. et *deest Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2. emptio] empti *J;* emtioni huic *Mg;* emptioni *P*6; emptio eius *P*4. nihil] *deest Mg;* nihi *P*1; nichil *Ad, Ald, Alt, Ch, Jlz, T*2. habet *Mt.* firmitatem *J;* firmatis *L.*

l. 4. Si ipsud — reddat] *desunt Alt, T*2; aut ipsam aut consimilem reddat *Sich.* ipsum *Ad, Ag, Ald, Bos, Gw, Jlz, Mg, Mt, P*2. 4, *Til;* illud *Ch;* ipsut *L;* ipsa *sP;* ipse *Her;* ipsud *cett.* cum simile *Ch, J, T*1; consimilem *H, Mg, Mt;* consmili *Ag;* consimilem *cett*

Cap. IIII. deest Sich; cum cap. III. coniunctum Ch. l. 5. IIII] *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*2, 6, *T*2 *(m. prima);* III *Gw;* cap IIII *Bb;* Tit. IIII *Her;* CXLIIII *Ad;* CLXXI *Mg;* CLXXXI *Mt;* CCVIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* venditi *L. l.* 6. quoties *Jlz, L, P*4, *T*1; . . uociens *Alt;* quociendi *sP.* vendit recontentio *Ag* vendita re *P*2, vendita rem *H (corr.)*, *P*6, *V;* vindita rem *P*4; v e n d i t o r e *Ep, T*2 *(m. prima);* v e n d i t o r i b u s *P*4; venditione *Mg, Mt;* vendita re *cett.* contentione *sP.* commovetur *in raso P*1; conmovetur *sP;* removetur *Ag;* movetur *Her.* aliena *Ep, Gw, L;* alienam, m *erasum H;* alienum *Bos, Mg, Mt.* fuisset *Mt, sP.* consisterit *Ep;* constituerit *Alt, sP, T*2 *(m. prima);* constituitur *L.* domino *Ag, Alt, Bb, H, J, L, T*2 *(m. prima);* domine *P*6; domini s u i *Jlz.*

---

1) *Cf. Bened. Levitae I. p.* 306. 2) *Cf. Ed. Rothari* 233: Servus cuiuscumque non liceat sine permissum domini sui neque terram neque mancipia neque qualemcumque rem vindere aut liberum dimittere. Si quis de servo conparaverit, et pretium perdat et quod de servo emit, proprio domino restituat. 3) *Cf. Herbert Meyer, 'Entwerung und Eigenthum', p.* 63 *sq.* 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1]*, p.* 510; *Herbert Meyer, 'Entwerung und Eigenthum', p.* 39.

preiudicio conparetur. Et domino is qui aliena vendere presumpsit, duplum cogatur exsolvere[1], nihilominus emptori, quod accepit pretium, redditurus; et quicquid ad conparatę rei profectum studio suae utilitatis emptor adiecerit, a locorum iudicibus aestimetur et ei qui laborasse cognoscitur, a venditore iuris alieni satisfactio iusta reddatur.

cf. L. Euric. CCLXL; L. Sal. XXXIX, 4; L. Alam. XL V sq. LX, 2.

V. [Si ingenuum hominem vendiderit[2].]

Si quis ingenuum vendiderit, cum ille suam probaverit libertatem, is qui eum vendidit reducat eum in locum suum et restituat ei libertatem sicut prius habuit, et conponat ei

---

vendere aliena praesu[mserit, d]uplum cogatur exsolvere, nihilomi[nus e]mptori quod accepit praetium redditurus; et quidquid ad ⟨con⟩parate rei prof[ectum] studio suae utilitatis emptor adiec[erit], a locorum iudicibus estimetur, et ei [qui la]borasse cognoscitur, a venditore iu[ris alie]ni satisfactio iusta reddatur.

Cap. IIII. ‖ *l.* 1. periudicio *sP;* iudicio *Mg, Mt.* conparetur — qui aliena] *desunt Ad.* conparet *Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 2, *T* 1, 2, *Til;* conperet *Ald;* [co]nparetur *Ep;* conparatio *corr:* conparetur *Mg.* Et *deest sP.* domino *deest Gw;* de domino *P* 4; dominus *T* 2 *(m. prima);* domino *corr:* domini *H;* domine *P* 6. is] his *Ag, Ep, J, L, Mg, Mt, P* 1, 3, *sP.* is fuisse (fuisse *del.*) *Jlz.* aliena *Ad, Ep, Gw, Her, P* 1, 4, *sP, T* 2 *(m. recentior), Til, V;* alienum *Ald, Bos;* alienum *corr:* alienam *Mg;* alienam *cett.* vendideret *Mt;* vendiderat *corr:* vendideret *Mg.* presumit *Gw;* praesumpserit *sP;* praesumpserit *Ag, Ep;* presumat *Ad;* praesupsit *Jlz;* praesumserit *T* 2 *(m. prima);* praesums[...] *T* 2 *(m. recentior).* solvere cogatur duplum *Her.* dupplum *sP.* cogatur exolvere *Ch, J, T* 2; cogatur domino exsolvere *Gw;* cogatur [ex]solvere *Ep;* cogatur solvere *P* 4; exsolvere cogatur *Mg, Mt;* exolvere cogatur *sP;* exsolvere cogantur *Ag.* *l.* 2. nichilominus *Ad, Ag, Alt, Bb, Ch, [...];* nihilhominus *Ep, L, P* 1, 4, *sP;* nihil hominis *J.* quod *T* 2; quia *Ch, Gw;* qui *cett.* accipit *Mg, P* 4. redditur *Mt;* rediturum *P* 4. ad *deest Mg, Mt, P* 4, *sP.* conparatae rei] conparat *sP;* conparat ei *Mg, Mt;* conparatae rei *Bos, P* 3; conparatam rei *Bb;* conparati rei *P* 4; conperatae rei *Ald;* conparatae regi *P* 6; conparata rei *H, J, L;* conparare rei *Alt.* perfectum *Ald, Bb, L;* perfecto *Mg, Mt, P* 4. studio suae] studio sue *V;* studio se *P* 1, *sP.* *l.* 3. suae *deest Ald, P* 4; sui *H, J, L, T* 1; sive *Mg, Mt;* seu *Ag.* utilitates *Bos.* emptor] semper *P* 6; emptum *T* 1 *(m. prima);* emptum *J;* emptorum, *m. recentior:* emptum *H.* adiecerat *Alt, P* 4, *T* 1; adiacerit *P* 6; adiacerat *corr:* adiecerat *T* 2; adiecit *Gw, L, corr. Ep;* eiecerit *Ag;* a deiecerit *sP;* ea deiecerit *Mt.* a locorum iudicibus] a iudicibus *Gw;* alicorum iudicibus *J;* illocorum iudicibus *sP;* docorum iudicibus *L;* apud locorum iudices *Her.* aestimatur *Alt;* [aesti]metur *Ep;* existimetur *Bb.* ei] eis *sP.* qui] *deest P* 2; quid *P* 6. lavorasse *sP;* laborasset *Mg, Mt.* cognoscetur *Alt;* cognoscetur, *m. recentior* cognoscitur *T* 2; cominiscitur *Ald, Jlz.* a venditore] evenditore *P* 2; a venditorem *H, P* 1. ‖ *l.* 4. alienis *Ag, Mg, Mt, sP.* satisfacio *Ch;* satisfacco *Jlz;* satis facios *sP;* satisfacto *P* 4. iusti *T* 1; iuste *Bos, Ch;* iusto *P* 2. reddatur *deest Bb, H, J, L, T* 1.

Cap. V. deest Sich. *l.* 5. V *deest Ald, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* IIII *Ch, Gw;* cap. V *Alt, Her, P* 4; CLXXII *Mg, Mt;* CCX *Ald;* CCXII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis *Her.* vendideris *L.* *l.* 6. Si] . . i *Alt.* inienuum *sP;* ingenuum hominem *L.* suum *L, Mt, sP.* probaverit *sP;* probaberit *corr:* probaverit *Mg;* probaberit *P* 3; haberet *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, T* 1. probaverit suam libertatem *Alt, Jlz.* is qui — ei libertatem *desunt Bb.* is *deest Ald, Jlz;* hiis *sP;* his *Ag, Ep, L, Mg, Mt, P* 3. vendiderit *corr:* vendidit *Gw;* vendiderit *Bos, J, L, Til;* vendedit *sP.* *l.* 7. reducit *corr:* reducat *sP.* locum suum *Ag, Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, Sich, T* 2 *(m. recentior), Til, V;* loco suo *cett.* sicut *[...]* *P* 2. prius] antea *Alt, T* 2.

1) *Cf. supra c. XVI, 1.* 2) *In hoc capite modus quo auctores legis Baiuvariorum in suo labore usi sunt, evidentissime apparet. Lex Euriciana in legem Baiuvariorum recepta ob discordantiam, quae pro parte obvenit, pro parte secundum iura Baiuvariorum mutata est. Cf. etiam L. Rib. XVI.*

cum XL sol.*[1] excepto quod emptori in duplum pretium quod accepit, cogatur exsolvere[2].

Similis ratio dupliciter de feminis servetur[3].

Et si eum vel illam foris provincia vendiderit et iterum reducere non potuerit, tunc cum weregeldo conponat, hoc est CLX sol.[1] solvat parentibus.

*) XXX sol. *L;* sol. V *Mt;* V sol. *Ag, Mg.*

L. Eur. CCLXL. [1]Si quis ingenuum vendiderit, cu[m ille] suam probaverit libertatem, *serv[um aut] praetium servi ab illo,* qui vendedit, *[acci]piat ille sibi, quem vinditum fuisse [consti]terit* . . ⌈excepto quod emptori in dup[lum prae]tium quod accepit, cogatur exsolve[re⌉,

⌈Haec] et de *mulieribus forma* servetur⌉.

L. Sal. XXXVIIII, 5 *(Hessels Cod. 3).* Si quis hominem ingenuum plagiaverit et vendiderit . . . . .

L. Alam. XLV. Si quis *liber liberum extra terminos* vendiderit, revocet eum *infra* provintia*m* et restituat e*um* libertatem et cum XL solidis conponat.

Si *autem* eum re*vocare* non potuerit, cum weregeldo *eum* parentibus solvat, *id* est bis octuaginta solidos, *si heredem reliquit: si autem heredem non reliquit, cum CC solidis conponat.*

L. Alam. XLVI. De feminis autem liberis si extra marcha vendita fuerit, revocit eam ad pristinam libertatem et cum LXXX sold. conponat . . .

L. Alam. LX, 2. Feminas *autem eorum semper in* dupl*am.*

Cap. V. *l.* 1. cum XXXX s. *Ch, J, Jlz.* quod] *deest L;* qui *Mg, Mt.* emturi *sP.* pretium] *deest Mg;* precio *P*4. accipit *P*4. exolvere *Ad, Bb, J, sP, T*1.

l. 2. Similiter *sP.* duplicetur *Alt.* feminis. Et . . . . vendiderit] federit *Bb.* de feminis] *desunt Mt.* servetur et de feminis *Mg.*

l. 3. si *deest Ald.* eum vel illam] eam *Gw;* eum vel illa *Mg;* eum vellam *sP.* foris provincia] *desunt Ad, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T;* foris provinciam *Ag, Ep, Her, Jlz, P*2*;* foris in provinciam *Ald;* foris provinciae *sP;* ex provi-cia *T*2. et iterum] ut illum *H, L;* ut illam *Bb;* et illum *Bos, Ch, J, T*1*;* et illam *Gw;* et unc (? *legi nequit*) *Ad.* reducere] solvere *Ag.* poterit *Ad, Ald, Bb, Ch, Gw, H, J, L, P*2*, T*1*;* posset *Alt;* pt *Jlz.* *l.* 4. tunc] tunc enim *Ch, T*1 (*m. recentiore*). cum] eum *Mg, Mt, P*6. uueregeldo *Bos, Her, P*2*, Til, V;* uuergeldo *Ald, Alt, Bb, Jlz;* uuergeldo *Gw,* uuerageldo *Ad, Ch, H, J, T;* uueregild *sP;* uueregelt *L;* uuegregeldo *corr:* uuedregeldo *Mt;* **uueregildo *P*3, 4, 6; uuergildo *P*1; uuedreghildum *Ag;* uuidrigildum *Mg.* hoc] oc *sP;* id *Mt.* est** *deest Ald.* CLX] CXL *Ad, Til;* XLC *corr:* CLX *Mg;* CLC *Gw.* solvat solidos *corr:* solid. solvat *Ad.* solvat *deest Mt, T*2 *m. prima;* solvat *J'*; conponat *Bos, P*3*, Til.*

1) *Eadem poena ac infra c. IX, 4.* 2) *De hac poena in c. IX, 4 non tractatur; ex lege Visig. sumpta est. Cf. infra l. 6 et contra R. Loening, 'Vertragsbruch' p.* 114 *sq. et E. Rabel, 'Die Haftung des Verkäufers' p.* 291, *Herbertum Meyer in 'Otto Gierke . . . dargebrachte Festschrift' p.* 1002. 3) *Concordat cum regula generali capitis IV,* 30.

cf. L. Eurici CCLXLI.

VI. [Si servum proprium nesciens[1].]

Si quis servum suum vendiderit forsitan eius nesciens facultates quas habebat, dominus eius potestatem habeat qui eum vendidit, requirendi res eius, ubicumque invenire potuerit.

cf. L. Eurici CCLXLII.

VII. [Si servus de suo fuerit redemptus[2].]

Si quis servus de peculio suo fuerit redemptus, et hoc dominus eius forte nescierit, de domini potestate non exeat; quia non pretium, sed res servi sui dum ignorat accepit[4].

cf. L. Eurici CCLXLIII.

VIII. [De commutatione[5].]

Commutatio, hoc est quod cambias, talem qualem emtio habeat firmitatem.

L. Eur. CCLXLI. Si quis servum suum vendederi[t, for]sitam eius nesciens facultates, habe[at *in*]quiren⟨di⟩ *liberam* potestatem; *et sibi v[indicet] ille* qui vendidit, *cum* potuerit invenir⟨e⟩.

L. Eur. CCLXLII. Si servus de peculio suo fuerit e[mptus] et hoc dominus eius forte nescierit, [de do]mini potestate non exeat; quia non pr[aetium], sed res servi sui, dum ignorat, accepit.

L. Eur. CCLXLIII. Commutatio talem qualem empt[io ha]beat firmitatem.

Cap. VI. deest Sich. ‖ *l.* 1. VI *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima)*; V *Ch, Gw*; tit. VI *Her*; VIIII (!) *Bb*; CLXXIII *Mg, Mt*; [CCX]I *Ald*; CCXIII *Ad*. *Rubrica exstat in Her, L, Til.* [illegible] *deest Til*; vendiderit *Her*. ‖ *l.* 2. suum *deest Her, P*3. vendidit *Ald*. et forsitan *Ag, Ep, Mg, Mt*; et forsita *sP*. eius nesciens] eius *Ag, L*; eius d o m i n i nesciens *Ald, Jlz*; eo nesciente *Bos, Ch, T*1; ei nesciens *Mg*. nesciens dominus facultatis, habeat potestatem qui eum vendidit *Bb*. facultatis *Bb, L*; facultatem *Bos, Ch, Ep*. quas] *deest Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T*. habeat *Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, J, L, Mt, P*1, *T*1; habet *P*4; *erasum H*. dominus — habeat *desunt Bos, Ch*. dominus eius *desunt Bb*. ‖ *l.* 3. vendiderit *sP*; vendit *Her*. ubicumque] hubucumque *sP*. invenire potuerit] invenire eum *Ad*. poterit *Alt, T*2 *(m. prima)*.

Cap. VII. cum cap. VII. coniunctum Mt, Mg; deest Sich. ‖ *l.* 4. VII *deest Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P*6; VI *Ch, Gw*; tit. VII *Her*; X (!) *Bb*; [CCX]II *Ald*; CCXIIII *Ad*. *Rubrica exstat in Her, L, Til.* *l.* 5. Si[qu]i *Ald*. servus] *deest Bb, Ch, J*; servum *Ag, P*1. peculio] *inter lineas manus rec. add.* p e c u n i a *T*1. domi nus eiu[s *in raso P*1. eius *deest Her*. forte *deest Ald, Jlz*. de domini potestatem *Mg, sP*; domini potestatem *Bb*. *l.* 6. non *deest Bb, L*. quia] *corr. Gw*; q u i *L*. servi sui] servis suis *sP*; d o m i n i sui *Ald*. dum accepit ignoravit *Bos, Ch*. dum] dummodo, modo *erasum T*1. ignoravit *Ad, Ald, Jlz, T*1; ignorabat *Ep*. accipit *P*4, *sP*.

Cap. VIII. deest Sich. *l.* 7. VIII *deest Alt, Jlz, L, Mt, P*6, *T*2 *(m. prima)*; VII *Ch, Gw*; tit. VIII *Her*; XI *Bb*; CLXXIIII *Mg*; [CCX]III *Ald*; CCXV *Ad*. *Rubrica exstat in Her, L, Til.* *l.* 8. commutatio hoc rectum hoc est *Ch*; commutatio hoc rectum, quod *Bos*. commutatio] ommutatio *Alt*; communicatio *Ald, P*2; . . ommunicatio *Jlz*. quod] quid *Ag*. cambias] campias *Ald, J, Jlz, sP*; cabias *P*6; campius *L*; cum cambias *Ch*, [cum *inter lineas manu recentiore additum T*1; concambias *Ad, Gw*; cambias v o c a n t *Her*. talem firmitatem qualem emptio habet *Ch*. tales *corr.* talem *Gw*; tale *Ag*; qualem *sP*; qui talem *Mt*. qualem] qualis *Ad, Alt, Bb, H, J, L, T*1; *deest Ag*. empti *Mg, Mt*. habet *Ag*; habebat *Ald*.

1) = *Ben. Levita I*, 358. *Cf. etiam infra (n° IV) syn. Niuhing c.* 1. 2) *Cf. infra c. XVI*, 7: peculium servi. 3) *Cf. Ben. Levita I*, 359, 4) *Cf. Cod. Just. IV*, 49, 7. 5) *Cod. Just. IV*, 34, 2. *Nov. Valent. III*, 31, 4. *L. Rom. Burg.* 35, 5. *Cf. Liutpr.* 116: sed et de conparationem statuimus sicut de commutatione.

VIIII. [De venditionis forma[1].]

cf. L. Eurici CCLXLIIII.

Venditionis haec forma servetur, ut seu res seu mancipium vel quodlibet genus animalium venditur, nemo propterea firmitatem venditionis inrumpat, quod dicat se vili pretio vendidisse [2].

Sed postquam factum est negotium, non sit mutatum; nisi forte vitium invenerit, quod ille venditor celavit, hoc est in mancipio aut in cavallo aut in qualicumque peculio; id est aut cecum aut herniosum*)[3] aut cadivum**)[4] aut leprosum[5].

*) *glossa addit:* ponderoso *T* 1; hoc est hirniuuotic *Gw*.

**) cativo id est holoht *Gw*.

L. Eur. CCLXLIIII. **Venditionis haec forma serve[tur, ut] ⟨seu res⟩ [seu m]ancipia seu quodlibet animalium ge[nus v]enditur, nemo propterea firmitatem ⌜vendi[tionis inrumpat, quod dicat rem vili [prae]tio vendidisse.**

Cap. VIIII. cum cap. VIII. coniunctum Ag, Mg, Mt, sP; at Ag, Mg, Mt caput in duo capita dividunt adscriptis infra numeris VIIII *Ag;* CLXXV *Mt: sine numero Mg.* ‖ *l.* 1. VIIII *deest Alt, Jlz, L, Mg, P* 6, *sP, T* 2 *m. prima; hoc loco deest Ag, Mt; cf. infra p.* 438 *l.* 3. 18; VIII *Ch, Gw;* cap. VIIII (!) *Bl, P* 4; Tit. IX *Her;* [CCX]IIII *Ald;* CCXVI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* vinditionis *L.* formae *L.* ‖ *l.* 2. vinditionis *L;* . . enditionis *P* 4; venditiones *H (m. prima), T* 2 *(m. recentior);* venditione *T* 2 *(m. prima);* venditores *Jlz.* hoc *Mg, Mt;* hac *T* 2. formam *Mg, Mt.* serventur *T* 2. seu] sex *Bb.* res] reus *T* 2 *(m. prima).* quotlibet *Bb;* quolibet *Ag, Alt, H, L, Mg, sP.* *l.* 3. vinditur *H, T* 2 *(m. rec.);* venditor *Alt, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* venditorum *P* 4; vendatur *Sich.* propterea] probterea *L;* propter eam *Ch, sP, T* 1; post *Ald, Jlz.* firmitates *Mt;* firmitatis *Mg.* inrumpit *Ch, T* 1, 2; inrumpas *Ag.* quod dicat — vendidisse] *desunt Ad.* se vili] tale *J;* servilem *Mg, Mt;* servili *P* 4; se sivile (se *deletum) H.* si *Alt, Bb, Ch, L, sP, T* 1. vili] vile *Ag, Alt, Ch, Gw, P* 1—3, 6, *V;* vile, *manus recentior* vili *T* 1; bolem *sP;* ille *L.* precium *Mg, Alt, sP;* pretium *corr:* pretio *Gw.* vendedisse *sP;* vendisse *Ald;* vendidisset *Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, T* 1, 2.

l. 4. set *sP.* est *deest sP.* sit mutatum] simulatum *Mg, Mt;* est mutandum *Sich.* nisi] si *sP.* ‖ *l.* 5. ille] illi *T* 2; *deest P* 2, 4, *Sich.* vinditor *sP.* celaverit *P* 2; scelavit *Ald.* hoc est] hoc *Ag.* in mancipiis *Ep;* in mancipia *Bb, H, J, P* 1, 3, 6; mancipia *Ag, Mg, Mt, P* 2, *sP, V;* mancipio *Alt, T* 2 *(m. prima);* mancum *Sich.* aut *deest Ad;* vel *Alt, T* 2. cavallo *Ad, Bb, H, J, T* 1, 2, *V;* caballos *Ag, Ep, Mg, Mt;* caballo *cett.* aut] vel *Sich.* in qualicumque *Ad, Ald, Bb, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 1—4, 6, *Sich, T* 2, *Til, V;* qualicumque *Alt;* quacumque *Ch;* in quacumque *sP;* in proxumque *Bos;* in qualecumque *cett.* ‖ *l.* 6. peculios *Ag;* peculia *P* 3; mancipio *Sich.* id est *desunt Bb, Bos, Sich.* aut *deest Bos, Gw, Sich.* caeco *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima),* caecus *Mg, Mt.* caeco — cadivum *eraso T* 2; *m. recentior:* ceeum vel irniosum aut cadivum. ernioso *Bb, Ch, J;* aernioso *L;* erniosus *sP;* ermossum *P* 6; hernioso *H;* herniosus *Mg, Mt;* herniosum *Her, P* 1, 3, *Sich, Til;* irniosum *T* 2 *m. recentior;* hirnioso *Ad;* hirniosam *P* 4; ernioso *Bos;* ternioso *Alt.* aut *deest J.* cadivum] *in raso T* 2 *(m. recentior);* cadivo *J, T* 1; cativo *Ad, Alt, Bb, H, L;* caduum *P* 6; caduvum *P* 1; cattilum *sP;* claudus *Mt;* clausdus *Mg;* claudum, *in margine* cadivum *Her;* caduceo *Bos, Ch;* caduceum *Til.* ‖ *l.* 7. aut leprosum] ut librosum *sP.* leproso *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *m. prima;* leprosus *Mg, Mt;* leproso *m. prima.*

1) *Cf. Brunner, Lorita I,* 362. 2) *Hac lege usus exceptionis Romanae de laesionem enormem apud Visigothos et Baiuvarios negari videtur: cf. O. Stobbe, 'DPrR.' III*², *p.* 250. 3) herniosus *hoc est* hernia laborans, *vide Du Cange, Glossarium.* 4) cadivus, *hoc est* qui per se cadit, *vide Du Cange, Glossarium.* 5) leprosus, *hoc est* morbo leprae infectus, *vide Du Cange, Glossarium.*

In animalibus autem sunt vitia, que aliquotiens celare potest venditor.

Si autem venditor dixerit vitium, stet emptio, non potest mutare[1].

Si autem non dixerit, mutare potest in illa die et in alia et in tertia die[1]. Et si plus de tribus noctibus habuerit post se, non potest mutare, nisi forte eum invenire non poterit infra tres dies. Tunc quando invenerit, recipiat, qui vitiatum vendidit; aut si non vult recipere, iuret cum sacramentale uno: 'quia vitium ibi nullum sciebam in illa die, quando negotium fecimus' et stet factum.

cf. Lex Eurici CCLXLVII.

X. [De arra[2].]

Qui arras* dederit[3] pro quacumque re, pretium cogatur implere, quod placuit emptori. Et

*) *glossa addit:* hoc est uueti *Gw:* leitkauf *T* 1.

Cap. VIIII. || *l.* 1. in alimalibus *J.* autem *deest Alt;* aut *L, Mg, Mt.* sit vitium *Bb.* que] quod *Ad, Alt, Bb, Ch, H, J, T* 1. aliquoties *Mg;* aliquando *Sich.* celare] scelare *Ald.* venditur *Mg, Mt;* vinditor *sP;* vendit *Alt, T* 2 *(m. pr.).*

l. 2. Si autem emptori venditor dicerit *Ald.* dixerit vitium] vitium indicaverit *Sich.* vitium] vitiatum est, *supra lineam glossa:* vel vitium vel inest *Gw.* stet — mutare] emptio valet *Sich;* emtio sit immutata *Gw.* iste temptiones potest mutare *sP.* stet] est et *L.* emptio] emptor *Mg, Mt;* emtio et *Ald, Jlz, manus recentior T* 2. mutari *Ald, Bb, Ep, Jlz, P* 4, *T* 2 *m. recentior;* mutarare *P* 3.

l. 3. *Hic distinguunt novum caput Ag, Mg, Mt: sine numero Mt: numero anteposito* VIIII *Ag;* CLXXV *Mg.* non *deest Ad, P* 3; *supra lineam L.* non dixerit, mutare potest *desunt Her, P* 6. dixerit hoc *Gw.* praedixerit *Sich.* mutari *Ald, Bb, Ep, Jlz, P* 2, *Sich, T* 1; matura *P* 3. in die *s* illa *Ad;* vel illa die *Sich.* die *deest Gw.* et in alia et in tertia die *desunt Bb;* et in tertia die *Ag;* in alia et III die *sP;* et in alia vel tertia die *Ald, Jlz;* et in alia et tertia die *J, L, Mt, P* 1, 2; et in alia tertia die *H;* vel altera vel tertia *Sich.* die *deletum T* 2 *m. recentior.* || *l.* 4. de tribus noctibus] quam dies tres et noctes *Gw;* de tris noctibus *sP;* quam tribus noctibus *Sich;* de tribus *Ad.* de tribus habuerit noctibus *P* 6. habuerint *Ad, Bb, H, L.* habuerit post se *Ag, Ep, P* 2, 4, 6, *sP, V;* post se habuerit *Alt, T* 2 *(m. prima);* habuerit postea *Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt, P* 3, *Til;* habet apud se *Her;* habuerit penes se *Sich;* habuerit postea se *cett.* possunt *Ad.* mutari *Ald, Ep, Jlz, P* 4; maturare *P* 3; amplius rescindi emptio *Sich.* eum infra tres dies invenire non potuerit *Gw;* vendidorem intra diem tertium invenire non potuerit *Sich.* eum *deest Ag, Mg, Mt;* ea *sP;* cum *Ep, P* 2; non cum (non *erasum*) *H.* *l.* 5. inveniri *Ep;* invenire *corr: P* 1. poterit *Ad, Ald, Bb, Ep, Gw, J, Jlz, P* 1, 2, 4, 6, *V;* posset *Alt, T* 2; potest *H, Mg, Mt;* potuerit *cett.* infra *corr:* intra *J;* intra *Ag, Alt.* dies tres *Ald.* tres] hos *Bb;* III *Ag, sP;* tercia *L; deest Mg, Mt, P* 4. tunc autem *Bb.* tunc — factum (*l.* 7)] si autem ille non vult recipere vitiosum animal, iuret cum uno sacramentali, quod vitium nullum scierit, et sic emptio stabit *Sich.* invenerint *L;* inveniat *Her.* qui vitiatum] quia vitiatus *sP;* quia vitiatum *P* 4; sibi vitiatum quem *Mg, Mt.* *l.* 6. vendedit *sP;* vendit *Ag.* aut] et *Mg, Mt.* vult] ult *L.* cum *deest Her.* sacramentali uno *Ad, Bb, Bos, Ch, T* 2 *m. recentior;* uno sacramentale *Alt;* uno sacramentali *Ald, Jlz;* sagramentale I *sP;* sacramentale uno et dicet *Ag, Gw.* quia — sciebam] porro in eo nullum vicium sciebam *Ad;* quod nullum vitium sciebam *Gw;* quia ibi nullum vitium sciebam *Ald;* quia ibi vitium nullum sciebam *Jlz;* quia vitium ibi in illum nullum sciebam *Ag.* quia] quod *Alt, Ch, Gw, T* 2; quare *corr:* quod *T* 1. ibi *deest Gw, Her, P* 2; ubi *Alt, P* 3, *T* 2 *m. prima, V;* sibi *J.* *l.* 7. sciebat *J, Mg, Mt, T* 2. in illa die *desunt Mg, Mt.* illa *deest Jlz;* illum *Her.* diem *Her.* quando *deest L.* et stet factum *desunt Mg, Mt;* et stet factum, *supra lineam* vel pactum *Ch;* et fiet factum *Her.* et *deest Bb.*

Cap. X. deest Sich. In T 2 *hic incipit titulus* XXIV DE ARRIS *inscriptus.* *l.* 8. X *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VIIII *Ch, Gw;* cap. X *P* 4; tit. X *Her;* CLXXVI *Mg, Mt;* [CCXV *Ald;* CCXVII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* de arris *Her, Til.* *l.* 9. qui] ... ui *Alt;* quia *L.* aras *sP;* arram *Sich.* dedit *Ag, Mg, Mt, sP.* qualecumque *L.* re *deest sP;* rem *Mg, Mt, P* 3, 6. implere — emptori] solvere *Sich.* placuerit *Ald, Jlz.* emtori *sP;* emptoris *Mt.* et si — facere] si hoc non fecerit ante diem placitum aut cupiat sibi terminum prolongari *Sich.*

1) *Cf. O. Stobbe, 'DPrR.' III*², *p.* 246 *sq.* 2) *Cum lege Euriciana non concordat. — Cf. Ben. Levita I, p.* 363. — *H. Siegel, 'D. Gerichtsverfahren' I, p.* 128; *'Das Versprechen*

si non occurrerit ad diem constitutum vel antea non rogaverit placitum ampliorem, si hoc neglexerit facere, tunc perdat arras et pretium quod debuit, impleat.

XI. [De firmatione[1].]

Et[2] si mancipium alioquin si dicit: 'Istum mancipium ego conprehendi extra terminum ubi dux exercitum duxit'; et alibi: 'Dux illum per debitam et iustam

---

L. Eur. [CCLXLVII]. Qui arras pro quacumque *acceperit* re, [prae]tium cogatur implere, quod placuit. *[Empt]or vero* si non occurr⟨er⟩it ad diem con[stitu]tum, arras *tantummodo recipiat quas [dedi]t, et res definita non valeat.*

Cap. X. ‖ *l.* 1. occurrerit *Ad, Ag, Alt, Her, Mg, P* 3. 4, *Sich, T* 2, *Til;* adcurrerit *Gw, Jlz;* acurrerit *sP;* accurrerit *cett.* ad diem] a diem *Mt.* costitutum *P* 3; constitum *L.* rogaverunt *Her, sP;* longaverit *Alt, T* 2 *(m. prima);* rogaverit *T* 2 *(m. recentior).* ad placitum *Bos, Ch, J, T* 1 *m. recentior;* ad platitum *Ad.* ampliore *Mg.* si — facere] *desunt Ad, Gw.* si hoc neglexerit — debuit] aut neglexerit — debuit *in margine L.* si *deest Ag, Ch, H, Her, J, Mg, Mt, P* 1. 3, *sP, Sich, T* 1. 2, *V;* qui *P* 4; et *Alt, Bos, P* 2, *T* 2. ‖ *l.* 2. hoc] hoc si *Bos, P* 2; hoc *m. recentior supra lineam add.:* si *P* 6. hoc neglexerit] non edeserit *Mt;* non deserit *Mg;* hoc neclexerit *Ep;* hoc necleserit hoc *sP;* hoc nexerit *Ag.* arras *deest Bos, Ch, T* 1. quod debuit implere impleat *Ag;* quod debeat impleat *Her.* quod *deest Ad.*

Cap. XI. deest Sich. ‖ *l.* 3. XI *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima;* X *Ch, Gw;* tit. XI *Her;* CLXXVII *Mg, Mt;* CCX[V]I *Ald;* CCXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De mancipiis *Her;* de firmitate *Til.* ‖ *l.* 4. Et . . . t *Alt: deest V.* si est *Ald, Jlz.* de mancipiis *Her.* alioquin si dicit] alium qui non se dicit *Mg, Mt;* et si aliquis dicit *Ald, Jlz;* si aliquis dicat *Her;* alicuius aliquis interciaverit dicens *P* 4; alioquin dicit *Ag;* alioquin si dicat *sP;* alioquin sic dicat *Ad;* aliquin sit dicit *P* 2; alioquin sic dicat *Ad;* aliquod sit dicit *Til.* si dicit istum] sed instutum *L.* istum *deest J;* istud *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 1. 4, *T* 2 *(m. recentior), Til;* istut *Ep.* mancipium] mancium *Ad.* prehendi *Alt, Bb, Ch, H, J, L, T* 1. 2; conprehendit *sP.* ‖ *l.* 5. et] vel *Bos, P* 1. 2. 6, *Til, V.* alibi] alio *P* 4. dux] duxi *Bb;* dixi *P* 3. illud *Bb;* illum *corr:* illud *Gw;* illa *Ag, sP;* illam *Mg, Mt;* illorum *Her.* per debitam et iustam culpam] per debita et iusta culpa *Bb, H, J, L, T* 1. 2 *(m. prima);* pro debita et iusta culpa *Ch;* pro debita iuxta culpa *sP;* per debitam et iuxta culpam *Ag, Mg, Mt;* per debitum *(corr:* debitam) et iustam culpam *P* 6; pro debita et iustum culpam *Bos.*

---

als Verpflichtungsgrund' p. 33, *n.* 17; *A. Heusler, 'Institutionen des deutschen Privatrechts' II, p.* 254; *O. Gierke, 'Schuld und Haftung', p.* 348 *sqq., qui* arrham iuris bavarici non solum *wadium* esse putat; cf. etiam R. Schroeder, *'DRG.⁵' p.* 286, *n.* 26; *p.* 308, *n.* 125. 3) *Cf. infra c. XVII,* 3, testis . . . propter arras, qui donat quasi pro pignus qualemcumque rem.

1) *Hoc caput seriemque quae sequitur — usque c. XVIII,* 3 *ex collectione legum processualium quae in iudicio in usu et forse declaratae erant, sumpta esse Merkel 'Arch.' XI, p.* 672 *sqq. bonis argumentis verisimile fecit, cf. Schwind, 'N. Arch.' XXXIII, p.* 665. 667. 2) *Cf. L. Baiuw. XVI,* 12; *XVIII,* 3. — *Merkel, 'Zeitschrift für deutsches Recht' XIV, p.* 233; *H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 259 *sqq.; Merkel, 'Zeitschrift für Rechtsgeschichte' II, p.* 101 *sqq., Lordon, 'Anefangsklage' p.* 416; *H. Brunner, 'Zur Rechtsgeschichte der Urkunde' I, p.* 266 *sqq., 'DRG.' II', p.* 510 *sq.; Schultze, 'Festgabe für Felix Dahn' I, p.* 6 *sq.; Herbert Meyer, 'Entwerung und Eigentum', p.* 39 *sq.; Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 19.

culpam tulit et mihi licenter tradidit; reliqua ornamenta: 'quod mancipii mei ex propria mea materia laboraverunt et fecerunt' aut 'fabri huiusmodi si fuerit, 'propterea tradidi et firmabo'. Si haec defuerint, in supradictis rebus nullatenus potest firmare*.

Si autem firmaverit, non potest ab eo cui firmavit, nisi ipse voluerit, retrahere, si campio quaesitoris vicerit.

XII. [Item ut supra[1].]

Si firmare promiserit emptori, id est suuiron[2], et non potuerit per haec verba veraciter, ut supra diximus, et constitutum ruperit: tunc pretium reddat et talem terram aut speciem qualem se firmare pollicebat, restituat sine mora, eo quod valde reprehensibilis est res alterius dare, quia aliquotiens exinde scandala nascantur.

*) implere *Ag, Mg, Mt, sP.*

Cap. XI. l. 1. tuliit *Ag, L, Mt, sP.* et *deest Bb, sP.* licentur *Ep.* reliquit *J.* reliqua ornamenta] aut si aliqua ornamenta sint dicit *Til.* ornaminta *corr:* ornamenta *P*1. quod] quae *Ad, Bb, Gw, Her, P*4. mancipia mea *Ad, Ald, Gw, Her, Jlz, T*2, *Til;* mancipium mei *J;* mancipium ei *P*2; mancipium meum *P*4. ex — fecerunt] Laboraverunt et fecerunt ex propria mea materia *Gw.* ex] vel ex *Ch, T*1. ‖ l. 2. proprio meo *J;* propria materia mea *Ad.* lavoraverunt *sP;* laboraverit *P*4. fecerunt *deest Mg, Mt;* fecerit *P*4. aut *deest Bb, Mg, Mt.* fabri] f a b r i c a *Ald, Ch, Jlz, Mg, Mt, T*1; ad fabrica *Bos;* f a b r i c a v e r u n t *T*2 *(m. recentior).* huiusmodi homines *mei supra* [illegible]. si *deest P*4. fuerit *Ag, Ald, Ch, H, J, Jlz, Mg, Mt, P*2—4, *Sich, T*1, *V;* fuerunt *sP;* fuerint [illegible]. l. 3. tradidit *P*6; tradi *L.* firmavo *sP.* haec] aec *Mt.* defuerunt *sP;* defuerit *Mg, Mt;* defueř *Alt, T*2. in superius dictis *Her;* insup̄ dictis *Mt.*

l. 4. firmare *corr: P*6.

l. 5. firmaverunt *sP;* firmaverit, n i s i i p s e f i r m a v e r i t *Ad.* potest] *bis sed primum deletum T*2; post *Mg.* cui *deest Her.* firmavit] firmaverit *Bb;* firmavir *P*1; infirmari *Her.* nisi ipse voluerit] *desunt Ad.* nisi] ni *L.* retrahere] rethrahere *Ag;* trahere *Ch, P*4. l. 6. si campio [illegible] *vocibus incipit c. XII. in Bos, Til.* si] aut nisi *Ald, Jlz;* sic *sP.* campio] capio *sP;* cambio *G*[illegible]; camphio *Mg.* quaesitoris] questoris *Ch, Her;* quaestorum *Bos;* quaesitores *P*3. 4. *Til;* quaesitoris *Ad;* v e n d i t o r i s *Bb.* vicerit] vincerit *L;* vicere *sP;* n o n v i c e r i t *P*4.

Cap. XII. deest Sich; cum cap. XI. coniunctum Alt, Jlz, Mg, Mt; si campio quaesitoris vicerit *(supra l. 28) cum hoc capite coniuncta Bos, Til.* l. 7. XII *deest Alt, Ag, L, Mg, Mt, P*6, *T*2 *(m. prima);* XI *Ch, Gw;* tit. XII *Her;* [CCX]VII *Ald;* CCXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* [illegible] firmatione *Her.* ut] ubi *L.* ‖ l. 8. si] si s e *Ad, Bb, Ch, Gw, H, L, P*1, *T*1. 2. firmari *sP.* promiserit] permiserit *L;* praesumpserit *sP.* suiron *Alt, Ch, J, P*3, *T*1; swiron *Til;* sueron *Bb, T*2; suueron *Gw;* suuiror *sP;* siuuiron *Ep, Mt;* suuro *P*6; siuiron *Ag;* suergen *Ald, Jlz;* si viro addixerit *Her.* et *deest Alt;* si *P*2. potuerunt *sP;* poterit *Ald, Bb.* per haec] pro haec *L.* ‖ l. 9. veratiter *P*3; veritatis *Her.* constitum *L;* statutum *P*4. ruperit] repperit *L;* rupperunt *sP.* rapuerit *Her.* reddatur *Ag.* ‖ l. 10. aut] et *Her.* quale *Mg;* talem *sP.* se *deest Bb, Mg, Mt.* pollicebat firmare *Her.* firmarem *sP.* pollicebatur *Ad, Ald, Gw, Jlz, Til;* pollicebat se *Bb.* sine si *Mg, Mt.* eo *deest Her.* ‖ l. 11. quod m a l e valde *Mg.* reprehensibile *Ald, Gw, Her, Jlz, P*4, *T*2 *(m. recentior);* reprehensibiles *corr:* reprehensibilis *L;* reprehensivilem *sP.* res est *Bos.* est] sit *Gw;* et *sP;* est et *Ag, Ep, Mg, Mt, P*2, 3, *V.* res — dare] qui res alterius dare praesumpserit *Til.* alterius ausus dare *Ep.* quia] qui *Ag, L, Mg, sP, T*2 *(m. prima).* aliquoties *Ch, Mg, P*4, *T*1, 2; alocquoties *J;* aliquo es *Mt;* alicotiens *sP.* scandalum *Mg, Mt;* scanda *Ald.* ‖ l. 12. nascantur *Ad, Ag,* *Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mt, P*1—3, *T*1, 2 *(m. prima), Til, V;* nascitur *Mg;* nascatur *sP;* nascuntur [illegible].

1) *Cf. supra p.* 439, *n.* 2. 2) suiron = iurare, confirmare *vide Glossarium.* — *J. Grimm, 'DRA.'* I^4, *p.* 160; II^4, *p.* 87.

XIII. [Item ut supra.]

Simili modo, qui propria donaverit, ut quibusdam iniustis machinamentis sibi sociaret, quod nunquam tenuerat.

XIIII. Simili modo.

Si mancipium fuerit et dicit: 'pater meus mihi reliquid in hereditatem' aut 'ego in propria domo enutrivi eum de propriis meis mancipiis natum'.
Similiter de iumentis vel huiusmodi quae fuerint adserere.

XV. [Ut per chartam firmetur aut testes.]

Quicquid vendiderit homo aut comparaverit qualemcumque rem, omnia sint firmata aut per cartas aut per testes[1], qui hoc probare possent; hoc est de mancipiis, de terra, casis vel silvis, ut postea non sit contentio.

Cap. XIII. deest Sich; cum cap. XI coniunctum Alt, Her. || *l.* 1. XIII *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 m. prima;* XII *Ch, Gw;* CLXXVIII *Mg, Mt;* [CCX]VIII *Ald;* CCXX *Ad. Rubrica exstat in L, Til.* ut] ubi *L.* || *l.* 2. qui] quia *Jlz;* quia *corr:* qui *Gw; deest Alt, Mg, Mt, T2 (m. prima).* quibusdam] aut quibusdam *sP;* cuiusdam *Ad, Alt, Bos, Ch, Gw, H, L, T1, 2;* cuidam *J;* vel cuiusdam *P1.* iniustis *deest Ald, Alt, Jlz, sP;* iniusti *Mg, Mt.* machamentis *Ag.* sibi] sime *sP.* *l.* 3. sociaret *Ag, Bos, Ep, Mg, Mt, P2—4, 6, Til, V;* saciaret *sP;* sociarit *Her;* sociare *cett.* quam *Alt, Gw, H, J, L, P3, 4, T2;* quem *Ad;* que *Ch, Jlz, T1.* nunquam] nuncque *sP;* numquid *Ag.* tenuerit *Mg, Mt, P6.*

Cap. XIIII. deest Sich; cum cap. XIII coniunctum Ald, Alt, Her. || *l.* 4. XIIII *deest Ald, Alt, Jlz, L, P6, T2 m. prima;* XIII *Ch, Gw;* CLXXVIIII *Mg, Mt;* CCXXI *Ad. Rubrica exstat in L, Til.* *l.* 5. Si] . . i *Alt.* . . ancipium (m *erasum*) *Mt;* mancipius *L.* fuerit] est *Ald.* dicitur *L.* mihi reliquid] reliquid mihi *Ag, Bb, Ep, Mg, Mt, P1—4, V;* relinquid mihi *P6, sP;* reliquit mihi *Ad, Bos, Her, Til;* mihi reliquit *Ald, Ch, Gw;* misit mihi *Jlz.* in *deest Her, Mg, Mt.* ereditatem *sP;* hereditatem suam *Her.* aut] avi *sP.* || *l.* 6. ego] egro *Mt.* in *deest Mt.* domo propria *Mg.* uutrivi *Ad, Ag, Bb.* illud *Bos, Til.* a proprio meo mancipio *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T1, 2;* a proprio meo mancipium *L.*

l. 7. iumentis] inventis *Til.* vel] et *Jlz.* huiusmodis *L.* qui *sP.* fuerint *Ag, Ald, Bos, Ch, Ep, Her, Jlz, P1—4, 6, T2, Til, V;* fuerit *cett.* adserere *deest P4;* asserere *Ad, Ald, Jlz;* adferre *Ag;* adserere potest *Til.*

Cap. XV. deest Sich; cum cap. XIV coniunctum Ad, Ald, Alt, Her, Jlz. || *l.* 8. XV *deest A, Ald, Alt, H, Jlz, L, P6;* XIIII *Ch, Gw;* cap. XV *P4;* CLXXX *Mg, Mt. Rubrica exstat in L, Til.* per chartam] pertica *L.* firmetur] firmamente *L.* testem *Til.* || *l.* 9. homo vendiderit *Bb.* vendiderunt *sP.* aut] vel *Ad.* aut conparaverit] *in T2 m. recentior supra lineam add:* vel emerit. qualecumque *Ag, Alt, Ch, H, J, L, Mg, sP.* re *Alt, H, J, T2;* rae *L.* sint] sunt *P6.* || *l.* 10. carta *Alt, L;* cartas *Ag, Bos, Ep, P1—4, 6, sP, V;* chartas *Her, Til;* kartas *Gw;* cartam *cett.* aut per testes] autestes *P6;* aut per tres testes *L.* qui — contentio *in margine manus recentior add. Mt.* qui] quod *sP.* provare *sP;* ep̃liare *L.* hoc *deest Til.* possent *H, J, L, P1—3, 6, T2, V;* possit *sP;* possint *cett.* est] *deest P6.* || *l.* 11. de terra] terra *Gw;* de tera *J.* casas *H, J, L;* casa *Ch, T1;* de casis *Ad, Mg, Mt, T2;* de causis *Ep.* vel silvis] silvis *Gw;* vel de silvis *Mg, Mt;* vel de silva *Ad.* ut] aut *L.* sint *P6.* contentia *J;* contemptio *sP.*

In Alt sequitur titulus XIII, in T2 titulus XX huius editionis.

1) *Cf. Herbert Meyer, 'Entwerung und Eigenthum' p.* 40; *O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 377.

cf. L. Visig. II, 5, 2.

XVI. De pactis vel placitis[1].

Pacta vel placita, quae per scripturam quacumque facta sunt vel per testes denominatos tres vel amplius[2], dummodo in his dies et annus sit evidenter expressus[3], immutare nulla ratione permittimus.

XVII. [De his qui propriam alodem vendiderunt[4].]

De his qui propriam alodem vendunt vel quascumque res et ab emptore alter abstrahere voluerit et sibi sociare in patrimonium. Tunc dicat emptor ad venditorem:

L. Visigothorum II, 5, 2 (Antiqua). De pactis *et* placitis *conscribendis.* Pacta vel placita, que per scripturam *iustissime hac legitime* facta sunt, dummodo in his dies *vel* annus sit evidenter expressus[3], nulla*tenus* inmutari permittimus.

Cap. XVI. deest Alt, Sich; post cap. XV, 10 T 2 (m. prima); cum cap. XV coni. Ad; hic incipit titulus XXI. Cap. XXI. De pactis et placitis *Her.* ‖ *l.* 1. XVI *deest Ad, Ch, Jlz, L, P 6, T 2 (m. prima);* XV *Gw;* capitulum XVI *Bb;* capitulum unicum *Her;* CLXXXI *Mg, Mt;* CCXX *Ald.* *Rubrica deest Ald, Gw, Jlz, Mg, P 3; cum textu capitis coniuncta Bb, Ep, J, Mg, Mt, P 2, 3, 6, V; bis L, secunda rubrica:* De pactis vel placita *L.* pactis] *Glossa supra lineam add:* decretis *Ch, T 1.* vel placitis *desunt Ep, Mg, Mt, P 3.* placita *Ag, Bb, Ch, P 1. 2. 4, 6, T 1;* de placita *sP; glossa supra lineam add:* eo quod placeat *Ch, T 1.* ‖ *l.* 2. pacta *deest Ep, Mg, Mt, P 4;* pactu *sP.* pactis vel placita *P 2;* pacta vel placitis *Ch, T 1;* pacta pacta *Bb.* platita *Ad.* qui *Ch;* quem *Mg, Mt.* per *deest Mg, Mt, sP.* scriptura *Ag, Alt, J, L, T 2 (m. prima), V,* (a *corr:* u) *Mg;* scripturam *cett.* quacumque *Ag, Bb, H, J;* quecumque *L, sP;* quam per cumque *Mg, Mt;* quamcumque *cett.* sunt] est *Mt.* per *deest L.* testes *deest L, P 2.* nominatos *Mg, Mt;* denominatur *J;* denominantur *Ch, Gw, T 1 corr:* denominatos *H;* denominandos *Bb;* denominatis *P 3.* denominatos tres vel *hic desunt L (cf. l. 27).* ‖ *l.* 3. tres] duos *Her.* amplius] am *Bb.* in hijs *Jlz;* ·I· inis *sP;* et in his *Gw;* in eis *Her.* diebus *Ch, Gw, T 2.* et] vel *Bb (cf. l. Vis. supra l. 8)* sit et annus *P 4.* annus, anñ] anni *L;* aunis *Gw;* annos *Mg, Mt, P 6, T 1;* anñ, *corr. m. rec.:* annis *H;* anno *sP.* sit *deest Gw.* et videnter *sP;* ei videnter *Mt.* expresus *J;* expressos *Bb;* expressa habemus *Gw;* et precisus *Mt;* praescisus *Mg;* expressus vel per testes denominatur III *L (cf. l. 22);* expressus — permittimus] expressus nulla ratione permitti *Her.* imutare *Ald.* ‖ *l.* 4. ratione] ratione sinere *Ch, J, T 1;* ration sinere *H, L;* ratione sine *Bb;* ratione non *P 4; deest cett.* permitti *Her, P 6.* *In T 2 sequitur c. XIIII. 1; in Ch, J, T 1 c. XVII.; in cett. Tit. XVII nostrae editionis.*

Cap. XVII. hoc loco Ch, J, T 1; deest Sich; in fine tituli XVIII cett. ‖ *l.* 5. XVII *deest Ald, Alt, Jlz, L, P 6, T 2 m. prima;* VIIII *Gw,* XVI *Ch;* XVII *J, T 1;* XC *Mg;* CXC *Mt;* CCXXX *Ad;* Cap. XXIIII. Tit. Unicus *Her. Rubrica exstat in Her, L, T 2, Til.* alodem *deest L;* allodem *Her.* vend *T 2;* vendidit *L.* ‖ *l.* 6. de his *desunt Ald, Her, Jlz;* de eis *P 6.* alodem propriam qui *Bb.* proprium alodem *L, Mg, Mt;* proprium alodium *Ald;* proprium allodium *Jlz;* propriam allodem *Her, T 2 (m. recentior);* propriam olodem *Ep;* propriam alodes *sP.* vendidit, *m. recentior corr:* vendunt *L, Mg;* vendiderit *Ald.* quacumque *corr:* quascumque *P 6;* qualecumque *sP.* ab] ap *J.* emptori *Alt, Bb, J, L, T 2.* ‖ *l.* 7. abstrahere voluerit alter *Ad;* volunt abstrahere *P 6;* alter abstrare *(corr:* abstrahere*)* voluerit *Bb;* alter abstraere voluerit *L;* alter abstaere voluerunt *sP;* alter abstrabere voluerint *(corr) Alt.* patrimonio *Mg.* et tunc *Jlz.* dicat, dic̄] dicit *Her.* ad *deest Ald.* venditori *Ald.* venditorem terre *Ad, Bb, Gw, T 2 (m. recentior).*

1) *Cf. K. Zeumer, 'N. Arch.' XXIV, p.* 109*: H. Brunner, 'Sitzungsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften'* 1901, *p.* 950*: E. v. Schwind, 'N. Arch.' XXXI, p.* 418 *sqq.*
2) *Cf. c. II,* 1*; XI,* 2*; XIII,* 2*; syn. Ding (supra No. II) c.* 2*; c. I,* 1 (testes sex vel amplius).
3) *Cf. etiam l. Vis. II,* 5, 1*:* Scripture que diem et annum habuerint evidenter expressum .... omni habeantur stabiles firmitate*; l. Alam. XLII,* 2*:* Scriptura non valet, nisi in quam annus et dies evidenter ostenditur.
4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 516 *sq.*

'Terram' aut quaecumque fuerit res, 'abstrahere mihi vult vicinus meus' aut quis fuerit. Et iste respondit: 'Ego quod tibi donavi cum lege integra et verbis testificatione firmare volo'. **Super VII* noctes fiat constitutum.**

Si dicit cum utrisque utraeque partes conveniunt: 'Cur invadere conaris territorium, quam ego iuste iure hereditatis donavi?' Et ille alius contra: 'Cur meum donare debuisti, quod mei antecessores antea tenuerunt[1].' Iste vero dicit: 'Non ita sed mei antecessores tenuerunt et mihi in alodem reliquerunt, et vestita est illius manu, cui tradidi, et firmare[2] volo cum lege.'

Si statim voluerit, liberam habet potestatem; sin autem postea, super III** dies

*) VI. *Alt, Bb, L, Her.*

**) duas *Her.*

Cap. XVII. ‖ *l.* 1. terra *Mg.* autem *Ch.* quascumque *Ad, Alt, Gw, H, J, L, T*2 *(m. prima)*; quicumque *P*4; quacumque *P*6. res fuerit *Ad, Gw, sP*; res fuerint *Bb.* fuerit *Jlz, Mg, Mt*; fuerint *Ald.* res *deest Ald, Jlz, Mg, Mt.* abstraere *L.* abstrahere — vicinus meus *desunt Ald, Jlz.* mihi] minime *P*4. aut] ut *Alt, Bb, H, J, T*2 *(m. prima).* aut — fuerit] dicens quod sua fuerit *Bos, Ch, T*1; d. q. sue fuerint *Ald, Jlz*; d. q. sua fuerint *Ad.* quis] qui *Ag, Mg, Mt, sP*; quisquis *Gw.* fuerunt *sP.* ‖ *l.* 2. et iste respondet *Bb, Bos, Her, P*2; e. i. responderit *Ad*; e. i. respond *Gw, T*2; alterum et *Mt*; iterum et *Mg*; (iste respondet *desunt Mg, Mt*). ego *deest Alt, T*2 *(m. prima).* quod *deest Ad*; qui *Mg, Mt.* tibi *deest Bos*; tivi *sP.* donavit *Ag.* legem *Mg, Mt.* integram *Mt.* verborum *Ald, Gw, Jlz*; verbum *L*; vervum *sP*; verbo *Ag*; verbi *P*2; verba *Mg, Mt*; verb *Ch.* testificationem *L*; testificationis *Ag, Mg, Mt, sP*; testificatificatione *Ad*; et testificatione *H.* ‖ *l.* 3. volui *Alt, L, T*2 *(m. prima)*; volo *T*2 *(m. recentior)*; nuolo (n *erasum*) *Ag.* super] sic per *Ald, Jlz.* noctes VII *Gw*; VII notes *P*1. fiet *Mg, Mt.* fiat statutum *Ad*; constitutum fiat *Bb.*

l. 4. si] sic *Bos, Ch*; sit *L*; sed *Alt*; sic deinde *Her.* dicat *Her, sP*; intus *L.* cum *deest Mg, Mt.* utrisque utraeque *Ald, Bos, Jlz, P*2, 3, 6, *T*2 *(m. recentior) Til, V*; utrique utrasque *Ad, Alt, Ch, J, L, T*1; utrimque utraeque *Bb*; utrisque utrasque *P*1; utrisque utraque *Ag, P*4, *sP*; utrisque *Ep*; utriusque utraque *Mg, Mt*; utrisque cum utraeque *Her.* parte *sP.* sco̅ veniunt *sP.* conveniant partes *Ep.* conveniat *P*4; conveniant *Ep, T*2 *(m. recentior).* cluur invadere *P*3; curent vadere *sP.* conare *Mg.* terrorium *H.* territorium meum *Ag, Ch, J, L, Mg, Mt, P*3, *sP, T*1. ‖ *l.* 5. quam] quod *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, P*1; quem *P*6, *Til*; quae *Ag, Mg, Mt*; qui *sP*; cum *Ep.* iusto iure *Ald, Bos, Ch*; iuste iuret *Mt*; iure iuste *sP.* hereditas *J.* donavit *Mt.* et *deest Bos, P*3. alius ille *Ald.* aliud *Mg, Mt*; alter *Gw.* contra *Ad, Bos, Ep, Mg, Mt, P*2, 4, 6, *sP, Til*; econtra *P*1; econtra *cett.* antecessores mei *Bos, Til.* econtra — quod mei antecessores *supra lineam L.* cur] cor *L, P*4, *sP*; cum *Ag, Mg, Mt.* meum] eum *Ag*; mecum *Ep.* ‖ *l.* 6. debuistis *sP*; voluisti *Mg, Mt.* quod] quia *Bb*; qui *Alt, H, J, L*; quae *T*1. mei anticessores *P*6; antecessores meae *P*3; mei antecessores *sP.* antea *deest Her*; ante *P*2. antea — sed mei antecessores *desunt Ald, Jlz* isti *P*6; ite *Ep.* iste — tenuerunt *desunt Bb*; *in margine T*1. vero] vos *L.* dicit *deest L*; cit *sP.* ‖ *l.* 7. antea tenuerunt *Gw*; illud tenuerunt *Her.* michi *Ad.* in *deest Ep, Her.* allodem *T*2 *(m. recentior)*; alodium *Ald, Jlz*; alode *sP*; alodem *Her.* relinquerunt *P*4, 6. vestita est illius] vestitatē illi *Ag.* est *supra lineam L.* illi *sP*; illa *Mg, Mt.* manus illius *Ad*; manu ipsius *Bb.* manu *Ald, Alt, Gw, H, J, Jlz, T*2 *(m. prima), Her, corr*: manus *L.* cui] aut *L.* ‖ *l.* 8. tradidisti *Alt, L, T*2 *(m. prima)*; tradidit *Mg, Mt.* cum *deest Mg, Mt, P*4.

l. 9. si *deest Mt.* voloerit *corr*: voluerit *Mt.* liveram *sP.* habet *Ag, Bb, Ep, H, Her, Mt, P*2, 6, *sP, V*; habeta *Mg*; habeas *L*; habeat *cett.* sin] si *Ad, Gw, corr*: sin *J*; sint *Ag, Mg, Mt.* super de (de *erasum*) *L*; post *Ald, Jlz.* dies *deest Her, L, Mg, Mt.*

1) *Cfr. supra c. XII,* 8; *infra XVII,* 2; *l. Alam. LXXXI (supra pag.* 402, *l.* 13*).* 2) *Cf. supra c. XVI,* 11. 12. 13.

aut V* aut certe VII ea ratione firmet[1]. Per IIII angulos campi aut designatis terminis per haec verba tollat de ipsa terra vel aratrum circumducat[2] vel de herbis aut ramis[3], silva si fuerit: 'Ego tibi tradidi et legitime firmabo.' Per ternas vices dicat haec verba et cum dextera manu tradat, cum sinistra vero porrigat wadium huic, qui de terra ipsa cum mallet per haec verba: 'Ecce wadium tibi do. quod tuam terram alteri non do legem faciendi. Tunc ille alter suscipiat wadium et donet illud vicessoribus[4] istius ad legem faciendam.

Si causa fuerit inter illos pugnae, dicat ille qui wadium suscepit: 'Iniuste territorium meum alteri firmasti, id est farsuuirotos[5], ipsum mihi debes reddere et cum XII sol. conponere.' Tunc spondeat pugna duorum et ad dei pertineat iudicium.

*) tres *Her.*

Cap. XVII. || *l.* 1. aut] vel *Jlz.* certe *deest Alt.* e ratione *L;* ea ratione *Ag.* firmetur *Mt, T*1; firmavit *Ch.* per *deest Ep.* angulis *Mg;* angeli *Mt;* anguli *Ag.* aut *deest Alt;* ut *H, Mt.* || *l.* 2. terminis] termis *J;* campis *Ald, Jlz.* per] post *Ep, P*4. verva *sP.* vel aratum] *desunt Alt; corr. Mt;* aut aratrum *Ad;* vel aratrum *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Ep, H, Jlz, P*1, 2, 3, 6; vel ratum *L;* vel araturum *J.* cirducat *Ald.* de erbis *Ep;* de herba *Ag, L;* de rebus *sP;* herbis (de *deest*) *Ad, P*4. aut ramos *Mg;* aut de ramis *Ep, sP;* vel ramis *Bb.* || *l.* 3. silba *sP;* sylva *Bos, Her, Ldb, Til;* si silva *Ad, Ep, Gw, Mg, Mt.* si *supra lineam Ald.* fuerit et dicat *Ep.* legiptime *Gw;* legittime *Jlz.* per ternas vices dicat] per nos vindicat *Mg, Mt.* || *l.* 4. haec verba dicat *Gw.* haec verba — tradat *desunt Ald, T*2 *(m. prima); in margine T*2 *(m. recentior).* haec] et *Mg, Mt.* verva *sP.* cum *deest Mg.* dextra *Ag, Bb, Ch, Ep, Gw, T*1. manum *Mg, P*1; munu *P*6. tradat *deest Ad.* cum] e cum *sP.* sinixtra *P*3. vero *deest Alt;* manu *sP.* porrigat] porriget *Her;* tradat *sP.* uuadia *sP;* vadium *Ad;* wadidum *Bb.* huic qui — ecce wadium *(l. 5) desunt Bb.* que *sP.* || *l.* 5. terra ipsa *Her, Ldb, P*2, 3, 4, 6, *sP, Til, V;* terra ipsam *P*1. mallat *Ad, Bos, Mg, Mt, P*4, *sP, T*2 *(m. recentior), Til.* ecce] ego *Ald, Alt, T*2. tibi do] trado *L.* quod] quam *H.* tua terra *Mg, Mt, sP;* terram tuam *Bos, Ldb.* || *l.* 6. non *deest Ald, Jlz.* dedi *Gw.* legi *Mg. Mt.* faciendo *Ald, Her, Jlz, T*2 *(m. recentior) Til;* faciendum *Mt;* faciendam *T*2 *(m. prima),* tunc] ter *Her.* ille *deest Mg, Mt, Jlz;* illi *P*6; autem *Ald.* accipiat *P*4. vadium *Ad, Ald.* donec *P*6; ducet *Bos, Ch.* illum *Ald, Bos, Ch, Jlz, Mg, Mt, P*2, 3, *Til;* illut *Ep, L, sP;* illi *Gw.* vicessororibus *Mt;* successoribus *P*4; incenssoribus *Ald;* incessoribus *Jlz;* fideiussoribus *Ad;* vel fideiussoribus *Gw;* figesoribus *Ag.* || *l.* 7. istas *T*2 *(m. prima);* scius *sP.* faciendi *Alt, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2 *(m. prima);* faciendum *Ep, Her;* faciend. m *Til;* faciendam *cett.*

|| *l.* 8. causam *Ag, sP.* pugnae inter illos *Gw.* illos] se *Ald, Jlz.* pugna *Ch, T*1. illa *Mg.* qui *deest Bb.* vadium *Ad, Ald;* wadia *sP.* suscipit *L;* suscipiat *Her.* territorum *Ald;* territorium *sP.* || *l.* 9. mihi meum (mihi *deletum*) *Jlz.* farsuuirotos *Ad, H, P*2, *Til, V;* farswirotus *Ep, P*4; farsviritos *P*4; oursuuirotos *T*1; farsuueritos *P*3; farsivirotos *Mg, Mt, sP;* firsvirotos *Gw;* sui rotos *Bb;* farsvirotos *corr:* farsuirutos *Alt;* farrsuunisotu *Her;* furswirotos *Ldb;* farsivirrozzos *Ag.* debes mihi *Ald, Alt, Ch, Jlz, T*1. debet *L.* reddere] tradere *Ald.* cum eo XII sol. *Alt, T*2 *(m. prima);* cum XV sol *(cf. p.* 185 *l.* 31*) Ald.* || *l.* 10. conponere, conp̄] conponat *Bb, Her, J, L, P*3. spondeant *P*4, 6; respondeat *Bos, Mg, Mt, P*4, *Til* (re *erasum*) *H;* spondeatur *Her.* pugnam *Ad, Ald, Bb, Ch, Jlz, P*4, *T*1, 2; ad pugna *Ag;* pugna *cett.* ad *deest Ald.* Dei] Di *Ep.* iuditium pertineat *Her.*

1) *De forma firmationis cfr. praeter opera quae supra p.* 439, *n.* 1 *notari O. Gierke, 'Schuld und Haftung'* p. 304; *K. v. Amira, 'Münchner SB'* 1911, 2, *p.* 9 *sq.* 2) *Exempla huius formae adhibitae in pactis: cf. Trad. Fris. I, nr.* 111, 198, 302. 326, 528, 540, 587, 981, 1028. 3) *Haec symbola in alienatione praediorum adhibita obveniunt c.* 9; *Trad. Fris. I, nr.* 411, 484, 492. 4) vicessores = *fideiussores ('Bürgen') cfr. Schade II,* 917; *Partsch, 'Griechisches Bürgschaftsrecht' I,* 37, *qui emendationem 'fideiussoribus' falsam esse putat, vicessor secundum eius opinionem = 'Ersatzmann', 'Bürge' cfr. Grimm, 'DRA' I*[4] *p.* 169 *sq., significat; Bitterauf nr.* 400 *b (a* 819*);* 460 *(a* 822*);* 466 *(a* 822*);* 507 *(a* 824*) etc., in quibus documentis eandem contractus formam obvenire docuit Amira l. c.* 5) suiron = *firmare: supra c. XVI.* 12 *p.* 160; *II.* 4 *p.* 87; *D. v. Kralik, l. l. p.* 599 *sq.*

Sin autem, cum sacramento se defendat, id est cum XII, quod suam terram iniuste non firmaret alteri, nec suae dicioni restituere deberetur nec cum XII solidos conponere.

Cap. XVII. || *l.* **1**. sin] sine *Mg, Mt;* si *Her.* sagramento *sP.* se *manus recentior add. supra lineam Mt;* sed *P* 6. defendat se *Ad.* id est *desunt Ald, Jlz.* cum *deest Ad, Ch, T* 1. XII] XV. *Ald (cf. p.* 185 *l.* 30*).* quod] *deest L,* quam *Alt, T* 2 *(m. prima):* soł *L.* suum *P* 1. *l.* **2**. non firmasset iniuste alteri *Ad;* alteri iniuste n. f. *Ald.* firmasset *Ad, Ald, Ch, Ep, J, Jlz, Mg, Mt, T* 1: firmasti *Alt, Bb, Gw, H, L, T* 2 *(m. prima);* firmaret *Bos, Her, P* 1—4, 6, *sP T* 2 *(m. recentior), Til, V.* alterius *Mg, Mt.* sua *Ch.* edictioni *Ch;* dictioni *P* 6*;* titioni *corr:* ditioni *H:* dictionis est ut *Mt:* dicionis est ut *Mg;* dictionis *sP.* restitutioni *Bb;* conditione *L.* debeat *Ald, Ch, Ep, Jlz, T* 1, 2 *(m. recentior);* debere *P* 5*:* debeatur *Ep, corr:* deberetur *L;* deberet *Ad, Bos, Ldb, Til;* debetur *Her.* nec cum — conponere *desunt Mg, Mt.* cum *deest Ald, Jlz.* XV *Ald.* solidis, soł] *deest P* 5*;* solidos *V.* conponere, conp̄] conponat *Bb, L.*

In omnibus codicibus exceptis Ch, J, T 1 *sequitur titulus XVII; in cett. XVIIII huius editionis.*

[XVII.]

TE TESTIBUS ET EORUM CAUSIS.

I. De testibus.

Si quis homo pratum vel agrum vel exartum[1] alterius contra legem malo ordine[2] invaserit, et dicit suum esse, propter praesumptionem cum VI solidis conponat et exeat.

II. [Si suum voluerit vindicare[3].]

Si autem suum voluerit vindicare illum agrum aut pratum vel exartum vel unde illa contentio est, taliter vindicet: Iuret cum VI sacramentalibus et dicat: Ego tua

---

Titulus XVII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P 1—4, 6, *sP, T, Til, V.*

In Alt, T 2 *post additamentum ad cap. XIII.* 8 *huius editionis (p.* 411 *l.* 12).

l. 1. Tit. XVI. *Til:* Cap. XXII *Her.* ‖ *l.* 2. *Rubrica tituli deest Ad, Jlz, L, T* 2. et — causis *desunt Ald.* eius *H, J, L, T* 1; eius *in margine Alt.*

Cap. I. ‖ *l.* 3. I *deest Alt, Gw, Jlz, L, P* 6; capitulum I *Bb;* Tit. I *Her;* CLXXXII *Mg, Mt;* [CCXX]I *Ald;* CCXXII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til:* de vindicatione *Her.* ‖ *l.* 4. pradum *Ep;* prato *Ag;* pratam *Ch.* vel exartum *Ep, P* 1—3, 6, *sP, V;* vel exortum *m. rec. corr:* vel exaratum *H;* vel exaratum *Ag, Alt, Bb, Gw;* vel ortum *Ad, Ald, Jlz, P* 4, *T* 1; vel hortum *Bos, Ch;* exortum *J;* vel exortum *L,* exorto *Mt;* exarto *Mg;* exaraverit *T* 2, *m. recentior corr:* vel ortum exaraverit. alterius] arterius *Ald.* mala *H, J, T* 1; male *Alt, L.* invaserit malo ordine *Bb;* malo ordine aut sic invaserit *T* 2 *(m. recentior).* ordinem *sP.* ‖ *l.* 5. praesumptione *J;* pro sumtionēm *sP.* et inde exeat *Mg, Mt;* et exat *P* 3.

Cap. II. cum cap. 1 *coniunctum Her.* ‖ *l.* 6. II *deest Alt, Ch, Her, Jlz, L, P* 3, 6, *T* 2 *(m. prima); corr. Gw;* CLXXXIII *Mg, Mt;* [CCXX]II *Ald;* CCXXIII *Ad. Rubrica exstat in L, Til.* ‖ *l.* 7. servum suum *Ag.* vindicare *deest P* 4, 5; vendicare *Ald, Bb, Jlz;* evindicare *Ep.* illum *deest Gw.* aut *corr:* ut *H;* apud *Bb, Gw, L.* pratum] aptum *L;* pratum vel ortum *Ald, Jlz.* vel *deest T* 2 *(m. prima).* exartum *Ep, Mg, Mt, P* 1, 2, 3, *sP, Til, V;* exeratum *Bos, Ch;* ortum *P* 4; exaratum *cett.* ‖ *l.* 8. ista *Her.* contemptio est *sP;* contentionem *Ag, L;* contentio *P* 4; contentio orta est *Ep.* vendicet *Ald, Jlz, P* 6; iudicetur *Her;* vindice *sP.* iured *L;* ut iuret *T* 2; et iuret ei *Mg, Mt.* VI *deest sP;* VV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31); VII *Jlz.* sacramentales *H, J, L, T* 1; sacramentis *Jlz.* ego] ut ego *Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T* 1; et ego *Alt, T* 2; et *erasum T* 2. in *Ad, Alt, Bb, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima), V; deest cett.*

---

1) exartum, *silvae pars in agrum conversa = germ.* 'Rodung'; *cf. Diez, 'Etymologisches WB. der romanischen Sprachen' s. v. essart; Brinkmeyer, Glossarium dipl. I,* 742; *Du Cange s. h. v.; cf. l. Burg.* 13 de exartis; *Ed. Roth.* 355. 356. 2) *Cf. l. Alam. XCVIII:* Si quis . . . malo ordine pervaserit. 3) *Cf. L. Saxon.* 63. — *Bruns, 'Recht des Besitzes' p.* 287 *sq.,* 297, 304; *'Jahrbuch des gemeinen D. Rechts' IV,* 27; *Sachse, 'Beweisverfahren' p.* 104 *sq.,* 255; *H. Brunner, 'DRG' II*[1] *p. 515.*

opera priora non invasi contra legem nec cum VI sold conponere debeo nec exire. quia mea opera et labor prior hic est quam tuus.

Tunc dicat ille qui quaerit: Ego habeo testes qui hoc sciunt, quod labores de isto campo semper ego tuli nemine contradicente, exaravi. mundavi. possedi usque **hodie et pater meus relinquid mihi in possessione sua**[1].

Ille homo qui hoc testificare voluerit, conmarcanus eius debet esse et debet **habere VI solidorum pecuniam et similem agrum**[2].

Tunc ille testis iuret taliter: Quia ego hoc meis auribus audivi et oculis meis vidi. quod istius hominis priora opera fuerunt in isto agro quam tua, et labores fructuum ille **tulit. Post sacramentum reddat agrum.**

Tunc ille defensor. si sperat. quod iustitia de illo agro suo fuisset -- et[3] hoc in

Cap. II. ‖ *l.* 1. priore *Alt, J, L, T*1, *corr:* priori *H;* prior *Ad, Ald, Gw, Jlz;* priorem *Mg. Mt;* priora *corr:* propria *T*2; priora *cett.* invasit *L, sP;* evasi *Mg, Mt;* vasi *T*2 *(m. prima);* invasi *T*2 *(m. rec.)* non contra *Ald.* lege *sP.* neque *Her.* cum *deest Mg, Mt.* VI] XII *Bos, Ch, T*1. conponerẹ, conp̄] conponat *L;* cōpone *Mg.* deat *corr:* debeat *sP.* nec] ne *P*6. ‖ *l.* 2. quia] quem *sP;* qua *Ad;* qui antea *Ag.* mea opera mea *P*2. et *deest Ep.* prior labor hic *Ad;* labore priore hic *T*2 *(m. prima);* labor primum hic *sP;* prior hic labor *Gw;* labor prius hic *Her.* quam tuos *Alt;* quam tua *Her. T*2 *(m. prima);* quam tuis *J;* quantus *Mg. Mt;* quateruus *Ag;* pocius quam tuus *Ald, Jlz.*

l. 3. Tunc *deest Mg, Mt.* dicit *P*3, 6. ego] si ego *P*1. testes habeo *P*4. qui] quia *sP;* que P 3. lavores *sP.* ‖ *l.* 4. isto] hoc *Bb.* agro *Ald, Ch, H, J, Jlz, T*1. ego semper tuli *Bb;* ego semper tullit *sP;* semper tuli ego *Ald, Jlz;* semper ego tulli *L;* semper tuli *Her.* nemini *Alt, J, T*1; neminem *Ag, L, Mg, Mt.* contradicentem *Ag, L, Mg, Mt;* contradicite, *corr:* contradicinte *P*3. exaravi *deest hoc loco Ep;* exartavi *Ag, Alt, Ep, Mg, Mt, P*1, 4, *Til, V, corr:* exaravi *H;* exortavit *sP.* emundavi *Mt;* mandavi *L;* emandavi *Mg.* possessi *Bos, H, J, L, T*1. ‖ *l.* 5. odie *L, sP;* hodie et exartavi *Ep.* patre *Ag.* relinquid *L, P*6 (n *erasum L*); reliquid *vel* reliquit *cett.* mihi] me *sP.* possessionem suam *Ep, H (m. recentior), sP;* possessionem *Bb.*

l. 6. illae *L.* homo *deest Ep.* hoc *deest P*4. testimonium hoc *P*4; testificatus est *Ad;* testifare *Ep;* testificari *Ald.* voluerit *deest Ad.* cummarcanus *L, P*6; cummarchanus *Bb, Mg, Mt;* cummercanis *sP;* conmarcanis *Ep, J;* conmarcaneus *Ad;* conmarchius *Alt, T*2; comarcanus *P*4; commarchanus *Bos, P*3, *Til;* quomarcanus *Ag.* eius *deest Ald, Jlz, Mg, Mt.* debet] det *Mt.* ‖ *l.* 7. VI, sex peccuniam *Bb;* pecunia *Alt, H, J, L;* pecuniae *T*2. simile *sP* agrum] grū *Mt;* grūtū *Mg.*

l. 8. tunc] tū *Mg, Mt.* iuret ille testis *Ad, Alt;* iuret testis ille *T*2; ille testes iuret *Mg. Mt, P*6; illi testes iuret *Ag;* ille testis iurent *sP;* ille iuret testes *J;* ille iuret testis *Bb, T*1; iuret *Ag.* quia] que *sP.* ego *deest Ch.* hoc *deest Alt.* uribus *corr:* auribus *P*3; auris *Ag, Mg.* et *deest sP.* et oculis meis vidi *desunt P*1. meis *deest Bb, T*2 *(m. prima).* vidi quod *in raso P*4. ‖ *l.* 9. quod] quia *Bb.* istis *sP;* illius *Ald.* homini *Mg, Mt.* prior *Ad, Alt, Bb, H, J, T*2 *(m. prima);* propterea *L;* proprior *Her.* opera priora *Ep.* opus *Bb.* fuit *Ad, Alt, Bb, H, J, L, T*2 *(m. prima);* fuerint *P*6; fuerant *Her.* agro isto *T*2. tuam *Mg, Mt;* tuum *Bb.* lavores *sP;* laboris *T*2 *(m. recentior);* laborem *Mg, Mt;* laborum *Her.* fructum *Ag, Alt, Her, Mg, Mt, P*3, *sP.* illi *Ag;* illit *corr:* illi *Mg;* ille quos *(supra lineam) P*4. ‖ *l.* 10. tullit *L, sP.* post] per *P*4. sagramentum *sP.* agrum] terram illam *Bos, Ch, T*1. a ‖ agrum *Jlz.*

l. 11. illae defensor *L;* defensor ille *P*1. iusticiam *Ald, Alt, Ch, Gw, H, Jlz, T*1; iniustitia *Mg.* habeat de illo agro suo *Gw.* sua *Ep;* sui *T*2 *(m. recentior).* fuisset *deest Ad, Bb, H, J, L;* habeat *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, T*1. et hoc — pereat *desunt Alt, T*2 *(m. prima): in margine add T*2 *(m. recentior).* et hoc in] et in *P*3, *sP, Til;* et hoc *Bos, Ch, T*1. et in hoc in *Ald.*

1) *Cf. l. Baiw. XII,* 8; *XVIII,* 3. 2) *Cf. Ph. Heck, 'Beiträge zur Geschichte der Stände im Mittelalter' I, p.* 88, *n.* 1. 3) et — pereat = *l. Baiw. II,* 1 *(n.* 3*).*

praesente populo fiat, ne per invidiam aliquis pereat — dicat ad illum testem[1]: Mendacium iurasti contra me, sponde mihi pugnam duorum[2] et manifestet Deus, si mendacium an veritatem iurasti, contra me, et conponere debes cum XII sold* et illam terram reddere, quam mendaciter abstulisti[3].

Si vincerit ille qui quaerit, conponat cum XII sold** et illam terram reddat; et si illam terram non potuerit donare, aliam in proximo quantum iactus est de secure[4] saiga valente; et si in proximo non habet nec conparare potest, iuret secundum pretium agri, ut ipsum agrum cum pretio valente nec cum duplo nec cum triplo conquirere

*) VI sol. *Alt.*

**) VI sol. *Alt, T2 (m. prima).*

Cap. II. ‖ *l.* **1.** praesente *Ad, Bb, Ch, Gw, J, L, Mt, P6, T1, V*; praesentia *Ald, Jlz;* praesenti *cett.* populi *Ald, Jlz.* ne] nec *Gw, L;* neque *Ag, Mg, Mt.* per *deest Ag, Mg, Mt.* invidia *L, Mg, Mt.* aliquid *Mg, Mt.* pereat] speret aut *Mg, Mt;* per ea *sP.* dicat ad illum *desunt Ald;* dicit ad illum *Ag.* testem mendacem. Iurasti mihi (mihi *deletum*) *T2.* ‖ *l.* **2.** mendatum *Her.* responde *J, sP.* sponde mihi — contra me *desunt Ag, Mg, Mt.* pugna *Alt, J, L, P1, 2, sP.* manifestabit Deus *Ad, Her;* Deus manifestet *Ald, Jlz.* ‖ *l.* **3.** veritatem an mendatium *T2 (m. recentior);* mendacium an veritatem *Ag, Alt, Bos, Ep, Her, Jlz, P1, 3, 4, sP, T2 (m. prima) Til, V;* mendatium vel veritatem *Ald;* mendacium aut veritatem *Her, P3;* mendacium annuerit atte *P6*, mendacium *cett.* iurasti *deest Ad;* iurastis *sP.* et contra me] contra me et *Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jlz, P1—4, 6, sP, T2 (m. recentior), Til;* contra me mendacium et *Ad.* conponere debes contra me *Ad.* conponere *bis Gw;* conpone *Bb;* et conponere *Mg, Mt;* quod non *sP.* debet *sP;* debeas *Her.* cum *deest Mg, Mt.* VI sol. *Alt;* XV sol. *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*).* ‖ *l.* **4.** illa terra *sP.* terram *deest Alt, T2 (m. prima);* terram quam (quam *deletum*) *Ald.* reddere *deest T1 (m. prima);* reddat *sP.* quam] quod *Ag, Alt, H, J, L, Mg, Mt;* quia *sP:* quem *P6.* quod — reddet *(l. 5) bis L (= L1, L2).* mendacium *Alt*, mandatam *Her.* abstulistis *L*(2).

l. **5.** vincerat *L;* vinceret *Alt;* vincerit (n *erasum*) *P4;* vicerit *Ad, Ag, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, Mg, Mt, T1, 2 (m. rec.) Til;* vencerit *corr:* vincerit *H.* ille *deest Alt.* querat *L*(2). componere *Ald;* conponat *deest Mg, Mt.* VI sol. *Alt, T2 (m. prima);* XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*).* sol. *deest Her.* illa *Ag, L*(2)*, Mg, Mt, sP.* terra *L, Mt.* reddat *Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ep, H, Her, L*(2)*, Mt, P2, 4, 6, sP, Til, V;* reddere *L*(1); reddet *cett.* ‖ *l.* **6.** illa terra *Mt, sP.* in *corr:* non *Mg.* donare non potuerit *Bb.* poterit *Alt, sP, T2;* potest *Her.* donet *Alt, T2 (m. prima);* dare *Ag, Mg, Mt, sP;* reddere, donet *Bos, Ep;* donare, donet *T2 (m. rec.), Til.* alia *Bb, Mt;* illam *P6.* in *deest sP.* quantum] quam *Mg, Mt.* iactus] iustus *L;* luctus *Mg, Mt.* est *deest Alt, T2 (m. prima).* de *corr:* cum *Bb; deest H, Mg, Mt.* secura *Alt, Bos, Ch, L, T1, 2 (m. prima);* securi *P2, T2 (m. recentior) Her, Til:* securia *J;* securam *P3;* se cui re *sP.* ‖ *l.* **7.** saiga *Ag, Ep, Mg, Mt, P1, 2, 3, sP, T2, Til, V;* sagiga *corr:* saiga *P6;* saga *P3;* saigam *P4;* saicas *Bb;* saicam *Ald, Jlz;* saiga *Mt, add. sed postea del:* quam luctus est; fuga volante *Her;* saica *cett.* valenti *Ad, Bb, Ep;* valentes *Ag, Gw, H, J, L, T2;* valentem *Ald, Jlz, P4, sP.* et si — pretio valente *desunt Her.* si *deest Ad, Ald.* proximu *sP.* conporare *sP;* conperarare *Ch;* conpare *P2;* conperare *Ald.* posset *Ad, Alt, H, J, L, T1, 2;* possit *Ch, T:* non posset *P1;* potest *Ald, Mt, P6;* potet *sP.* iured *sP;* iure *L.* precium] proprium *Bb.* ‖ *l.* **8.** ut] et *H;* aut *P3.* ipsa *L;* ipsut *Ep.* valentem cum precio *sP;* conpretio valente *J.* pretium *corr:* pretio *L.* cum *deest J, sP, T2 (m. prima).* dupplo *sP;* duplum *H, J, L, T2 (m. prima).* nec cum triplo *desunt Ag.* cum *deest Ald, J, sP, T2;* con *P6.* triplum *H, J, L, T2 (m. prima);* treplo *Alt;* tripplo *sP.* conquirere *corr: P6;* conquerere *Alt, Bb, H, J, T2.*

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG' II*[1], *p.* 436 *sq.* 2) *Cf. L. Baiw. XII,* 8; *XVII,* 3; *XVIII,* 3; *L. Saxonum c.* 63. 3) *Quamquam formis iuris iurandi et pugnae duorum nihil usus Christiani inest, tamen non verisimile est, legem Baiw. tempore pagano conditam esse. Roth, 'Entstehung', p.* 10; *E. v. Schwind, 'N. Arch.' XXXIII, p.* 680. 4) *Cf. supra c. XI,* 10 *n.*

potui, et donet ubi habet et ipsum agrum quem donet, iuret, quod talis sit qualis suus fuerat.

III. Si testem habuerit per aurem tractum[1].

Si quis testem habuerit per aurem tractum[2] de qualibet causa finita ratione, et hoc confirmant per testes: post haec non debet repetere nec inquietare illum a quo finivit rationem suam. Et si voluerit, tunc per testes defendat se; ille testis testificet sicut scit, unde ad testem per aurem tractus fuit et hoc per sacramentum confirmet.

Non debet testem veritatis repellere causaticus eius*, nisi (forte) aliquis testem

*) *Glossa add:* id est casaho *Gw.*

Cap. II. || *l.* **1.** potui] non potui(t) *Alt, Bb, Bos, Ch, H, J, L, T*1, 2; potuit *Ch, Her, J, L, sP, T*1; posset *Gw;* potuisset *Mg, Mt, Til.* et *deest Bos, P*1, *Til.* donec ubi *P*6: donet ubique *Alt;* done hubi *sP.* habet] abet *sP.* ipsum agrum qui donet *desunt Gw.* si ipsum agrum *sP;* de ipso agro *Bos, Ch, T*1. agrum *supra lineam P*6. quem *Ad, Ald, Ep, Her, Mg, Mt, P*1—4, 6, *T*2 *(m. prima), Til, V;* qui *cett.* donet *Ad, Bos, J, P*1, *sP, T*1; donaverit *P*4; donat *cett.* quod] quod iste *Ch, J, P*1, *T*1; quod ita *Ad, Bb, H, L;* quod ille ager *Gw.* talis *supra lineam T*1; talus *P*6. qualus *corr:* qualis *P*6; quales *Alt.* || *l.* 2. suus *deest P*6; suos *Alt;* suis *Her;* ipsius *Mg. Mt.* fuit *Ald, Alt, Mg. Mt, T*2; fuerat *m. recentior add:* suus *P*6; fuarat *J;* fuerit *Ag.*

Cap. III. || *l.* 3. III *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, P*6. *T*2 *(m. prima);* tit. II *Her;* VI *P*3: CLXXXIIII *Mg, Mt.;* [CCXX]III *Ald;* CCXXIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til:* De teste aure tracto *Her. l.* **4.** Si] . . i *Alt.* quem *Ag.* testem *deest Ald;* testes *Mg, Mt.* habuerunt *sP.* tractum *in raso T*2; tractam *Alt;* tractos *Mg, Mt.* qualibet] qua licet *Bb.* finit, *corr:* finita *P*6; finitam *Mg, Mt.* rationem *Mt.* || *l.* 5. hoc *deest Mg, Mt;* oc *sP;* hanc *Bb.* confirmat *H, T*2, *corr. Gw;* confirmat, *corr:* confirmant *L;* firmant, *m. rec. corr:* confirmant *P*6; confirmatur *Ald, Jlz;* confirmarit *Bos, P*3, *Til:* confirmetur *Ad;* confirmata *Mg, Mt;* confirmante *Ch, T*1. testem *T*2. post *corr. P*1. haec *deest Mg, Mt.* debet (de *in raso*) *P*6; debent (n *erasum*) *P*4; debes *Mg;* habet *P*3, *Til.* repetire *Ag, J, L, sP, T*1; separare *Mg, Mt;* rempente *Ald.* inquietare *corr. L, P*4, 6; quietare *H, J;* inquirere *Her.* illum] eum *Ald, Jlz.* || *l.* 6. finivit] finit *Ag;* requirit *P*4. noluerit *Bb.* tunc *deest Ad, Ag, Ald, Ch, Ep, Gw, H, J, Jlz, L, T*1. defendet *L, P*4. defendat — testis *desunt Ag.* ille *corr. L;* illi *Her.* testis *deest L,* testes *Her, P*6. || *l.* 7. testificent *Her;* et testificet *P*4; et testificetur *Ald, Jlz.* scit] sit *Mt, P*4; sciat *T*2. unde] un *Mg;* uñ *Ch.* ad] per *Ad, Bb, Gw, J, L;* per *erasum H.* testem *corr:* tēstis *H.* tractum *Mg, Mt;* tractatus *sP.* fuerit *Gw.* sagramentum *sP. l.* 8. coniinet *P*6.

l. 9. debet] habet *L, P*3; debet autem *Ald, Jlz.* reppellere *P*3; compellere *Her.* causidicus *Ad, Bb;* causa *Ald, T*2 *(m. prima);* causatio *Ag;* con causatio *Mg, Mt;* causationem *sP.* ei *Mg, Mt;* as eius *sP.* nisi si *Ag, Ch.* forte *deest Ad, Ag, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T*1. aliquid *Mg, Mt.* testes mendaces *Mg, Mt.*

1) *Cf. L. Alam. XCI.* Si quis aliquem post finienda causa et emendata eum mallare voluerit post testes tractos et emendationem datam, si hoc praesumpserit temptare et iste non potest per sacramentum vel per testes defensare, vel per pugnam duorum se defendat, post hoc ille testatur cum 40 solidis conponat. *Cf. Lehmann, 'Neues Archiv' X,* 491, *v. Schwind, l. l. XXXI,* 443. 2) *Cf. l. Baiu. XVI, II — J. Grimm, 'DRA.' I*[4]. *p.* 199. *H. Siegel, 'D. Gerichtsverfahren' I, p.* 197; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 392.

mendacem habere voluerit, potest illum cum lege repellere cum pugna duorum[1] et dicere: 'Non tibi traxi testem de ista causa neque consentio.'

Si autem testis per aurem tractus fuerit de conpositione finienda vel propter arras[2] qui donat quasi pro pignus qualemcumque rem, usque dum solvat debitum et pignus recipiat, illum testem nemo repellat nec potest sed consentiat.

Nisi super mortuum hominem testare voluerit aliquam causa(m), illum potest contradicere cum duorum pugna et dicere: 'Defendere hoc volo cum campione meo quod dicis, quia et tu mentiris et tuus testes super mortuum meum[3].'

IIII. Si victus fuerit.

Et si ille victus fuerit qui negare testem voluerit super mortuum suum, tunc amplius pugna duorum non veniat, quia ad testificationem per vim illum mortuum adquisivit; sed cum sacramento, ut lex est, testificetur et testificatio firma permaneat.

Cap. III. || *l.* **1.** potest — me facere volo *(cap. VI, p.* 451 *l.* 8) *desunt T*2 *(m. prima), sed m. recentior in margine addit.* post *corr:* postes *P*6; p't *Ald.* ille *H.* reppellere *P*3. cum *deest sP.* legem *Ag.* || *l.* 2. dicerae *L;* dixere *Mt.* te *Bos, Ch, T*2 *(m. recentior).* traxit *Ag, sP;* traxi non *L.* de iste *Mt;* de istam *sP;* de illa *P*4; desta *L.* nec *Gw.* sentio *Mg, Mt;* contentio *Bb.*

l. 3. testes *Alt, Ch, J.* per aurem *desunt Ad.* fuerat *sP.* conpuscione *corr:* conposicione *H;* conpustione *Bb;* conpositionis *corr:* conpositione *sP;* conpositionem *Mt.* finiendam *Mg, Mt;* finiendi *Jlz;* fienda *Her.* probter *L.* propter arras] propter de conpositionem arras *Mt.* aras *P*6. || *l.* 4. quas *P*4; quae *Mg, Mt.* donavit *Mg, Mt. P*6. per pignus *P*4; pro pignore *Ald, Bos, Ch, Jlz, Til;* propinquus *Her.* qualicumque *Bb;* quacumque *Alt;* quale cumque *Ad, H, J, L, Mg, Mt, P*3, 6, *sP, T*1. re *Ad, Alt, Bb, H, J.* solvet *Ad, Alt, J, Mt. P*1. devitum *sP.* et] ex *Ag.* pignum *P*3. || *l.* 5. recipiat pignus *T*2 *(m. recentior).* ille *Mg;* illem *Ald;* talem *Mt.* repellit *Ad.* nec] nemo *Mt.* sed] se *L.* consentiet *Ag.*

l. 6. nisi si super *P*1; nisi per *corr:* nisi super *P*6. super per (per *deletum*) *T*2 *(m. recentior);* super et *Jlz.* hominum *P*6. testari *Ald, Jlz, T*2 *(m. recentior);* restare *P*1; testare volare *Mg;* testificare *Ad, Gw;* stare *L.* aliqua causa *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L.* illud *P*2; illi *Ald, Jlz.* potest illum *Ad.* || *l.* 7. duorum — defendere *desunt J.* pugna duorum *Ad, L.* pigna *Til.* defendere *deest Mt, sP;* et defendere *Mg.* hoc *deest P*2. volo hoc *Ad.* canpione *sP;* campionem *Mt.* || *l.* 8. quia *deest Mg, Mt.* et *deest Ag, Bos, L, P*1, 2. mentis *H, L.* tui *Mg, Mt.* testis *Ad, Ald, Alt, Bb, Bos, Gw, H, L, P*1, 2, 3, 4, *sP, T*1, *Til.* mortum *Ad.* meum *deest sP.*

*Cap. IIII. deest T*2 *m. prima, sed m. recentior in margine addit; cum capite III coniunctum Alt, Ch, P*6. || *l.* 9. IIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* Tit. III *Her;* CLXXXV *Mg, Mt;* CCVI *T*2 *m. rec.;* [CCXX]IIII *Ald;* CCXXV *Ad. Rubrica exstat in Bos, Her, L, Til.* Si testis victus fuerit *Her.* vinctus *L.* || *l.* **10.** illa *Alt.* victus ille *Bb. post* fuerit *una littera erasa Ep.* qui] quia *Ald.* negaret *sP.* testem negare *Ald.* testes *P*6. voluerit *Jlz, P*6, *sP.* || *l.* **11.** ad pugnam *Ald, Bos, Ch, Jlz, T*1. duorum *deest Jlz.* veniet *sP, P*5; veniant *Jls;* veniatur *Ald.* $\overset{i}{q}$ *T*2; qui *L;* et qui *sP.* ad *deest sP.* per vim ad testificationem *Ald.* testimeficationem, *corr:* testificationem *P*2. per vim illum mortuum *in raso Mt.* || *l.* **12.** atquisivit *P*6; acquisivit *Ald, P*1, 2, 3, *Til;* adquesivit *sP.* set *L, sP.* sagramento *sP;* sacramentum *corr:* sacramento *L.* est *deest H, L;* et *sP.* testificatur *Ag, Alt, sP.*

1) *Cf. L. Baiu. XII,* 8; *XVII,* 2; *XVIII,* 3. 2) *Cf. supra XVI,* 10; *H. Siegel, 'D. Gerichtsverfahren' I, p.* 128; *A. Heusler, 'Institutionen des D. PrivatR.' II, p* 254 *sqq.; O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 349 *sqq.* 3) *Cf. L. Baiw. XVII,* 2.

V. Ubi discordant iudices[1].

Sed hic discordant nostri iudices de pacto[2], quod ipse qui testem adducit iurare debeat quod mendacem testem non praeferet nec de illius testificatione sacramenti se abstinere debeat.

VI. Si plures fuerint testes[3].

Et si plurimi testes fuerint et ad unum conventum venerint, sortiantur illi testes inter se et cui sors exierit, iuret ille taliter et dicat: 'Ad testem sortitus sum et ad testem me facere volo.' Adprehendat manum proximi sui et dicat[4]: 'Sic illum Deus adiuvet et illum cuius manum teneo, quod ego ad testem inter vos per aurem tractus fui de ista causa ad veritatem dicendam.' Tunc solus iuret cum sua manu.

Postea donet arma ad sacrandum et per ea iuret[5] ipsum verbum cum uno sacramentale[6].

Caput V. deest T2 m. prima sed m. recentior in margine addit; cum capite IV. coniunctum Her. l. 1. V *deest Alt, Ch, Jlz, L, P1*; CLXXXVI *Mg, Mt*; CCVII *T2 m. rec.*; [CCXX]V *Ald*; CCXXVI *Ad. Rubrica exstat in Bos, L, Til.* De discordia iudicum *Bos, Til.* ‖ l. 2. Sed] . . ed *Alt.* haec *P2*; his *Ag, Ald*; hijs *Jlz.* iudici nostri *Ch.* pactu *sP.* ipsi *Ep*; iste *Ald, Jlz.* testes *Ep*; qui pactum testem *Jlz*; per testem *Ag.* adducit — mendacem testem *desunt Alt.* adducet *P2.* ‖ l. 3. mendacem testem adducit iurare *Mg.* praeferat *Ad, Ch, Ep, Mg, P4*; preferret *J, P6, T1*; proferat *Ald, Jlz*; proferet *Gw, Til*, proferret *Bos, T2 (m. recentior)*; preveat *sP.* de *deest sP.* illis *J.* testificationem *sP*; testificationis *Jlz.* sagramenti *sP*; sacramentis *J, Mt.* se *deest Ad, J*; est *Mt*; sed *sP.* ‖ l. 4. abstenere *sP*; abstineat *corr:* abstinere *Gw*; abstineri *Ad.*

Cap. VI. initium usque ad verba: testem me facere volo *desunt T2 (m. prima); coniunctum cum cap. V. Ag, Mt.* ‖ l. 5. VI *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P6*; Tit. IV. *Her*; CCVIII *corr:* VI *m. recentior T2*; CLXXXVII *Mg*; [CCXX]VI *Ald*; CCXXVII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* fuerunt *L.* ‖ l. 6. Et] . . t *Alt, Ch.* et si -- et ad *in raso T1.* fuerunt *sP.* et *deest L.* unum *deest L.* digne conventum *Ald*; dignum *(deletum)* digne conventum *Jlz.* venerunt *L, sP*; venerit *Mg*; fuerint *J.* sortiant *Alt, H, J, L*; fortiantur *P3.* ille *Mt, sP.* testestes *P6.* l. 7. inter se] in certe *L*; intra *T2 (m. recentior).* exiret *Alt, J*; exierat *Bb, L*; exiit *Her.* illi *L, Mg, Mt.* taliter *deest Bb*; et alter *Alt.* ad testem — sum et *desunt Mg.* dicat ad testem: Sortitus etc. *Ald, Bb, Her, Jlz, T2 (m. recentior).* sorcitus *L*; sortiatus *P6*; fortius, *corr.* sortius *J.* et ad testes *Mt.* ‖ l. 8. me] ne *Til.* prendat *Ag, Alt, Bb, Ch, H, J, T1, 2 (m. prima)*; praebeat *L*; et apprehendat *Ald*; et adprehendat *Jlz*; et adprehendant *Mg*; adprehendet *P4*; adprehendat *vel* apprehendat *cett.* manu *sP.* sui proximi *Her.* dicit *corr:* dicat *Ag.* sic] si *Ag, Alt, Mg, Mt, P1, 2, 4, 6, sP, T2, V.* illum] me *Bos, Ep, Her*; me *erasum Ad.* ‖ l. 9. iuvet me Deus *Ad*; Deus adiubet *sP.* illum *J, L*; et illam *sP*; ille *Her.* cui *Bb, H, J, L, Mg, Mt, T2 (m. prima).* manus *Ald, Jlz, sP*; manu *H, P6.* testem illum *Bos.* tractum *L.* tractus fui per aurem *Ad.* ‖ l. 10. fuit, *corr:* fui *Mg.* causam *Ag, sP.* dicenda *P6*; dicentem *Alt, T2 (m. prima?)*; discedat, *corr:* discendat *Mt.* tunc] cu *P1.* tunc — sua manu *desunt Alt, T2 (m. prima); in margine T2 (m. recentior).* cum sua manu *desunt Ald, Jlz.* cum *deest Ch.* suo manu *sP*; manu sua *Bb, Gw, T2 (m. recentior).*

l. 11. *deest Ad, Ald, Bb, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, T1.* sua arma *T2 (m. prima)*; arma sua *Bos, Her, Til.* et ad sacrandum *sP*; ad sacrando *Mt.* uno] ipso *Ep.* sacramentali *Bos, T2 (m. recentior), Til*; sagramentalem *sP.*

---

1) *Cf. S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, p. 438 n. 4, qui hoc caput recentius additum esse putat.* 2) *Num his vocibus de recensione legis Baiwariorum quae hanc legi praecedit, alluditur, dubium est: cf. H. Brunner, 'DRG.'* I^{2} *p. 459 n. 25, supra c. VIII, 21; E. v. Schwind, 'N. Archiv' XXXI, p. 445; XXXIII, p. 665 sq.* 3) *Cf. H. Siegel, 'D. Gerichtsverfahren' § 33, II, p. 233.* 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.'* II^{1}*, p. 431.* 5) *iuramentum ad arma praestitum cf. H. Brunner, 'DRG'* II^{1}*, p. 428; l. Alam. 86; l. Ribuar. 33, 1.* 6) *Secundum hanc normam testes iurant cum consacramentali. — cf. H. Brunner, 'DRG.'* II^{1}*, p. 398.*

Et si mendaciter iurat, conponat illi cuius causam abstulit cum XII sold. et ipsam causam restituat. Aut defendat se cum campone suo, si recte iuravit, hoc est pugna duorum.

Cap. VI. || *l.* 1. Et si mendaciter iurat *desunt Ald, Jlz.* mendatiter *P* 3, 6. iuret *Bb, Bos, Ch, Her, L, Mt, P* 2, 3, 6, *sP, Til;* iuraverit *Ad.* illi *deest Ad, Bb;* illum *P* 6; illa *Bos;* ille *Her.* cuius *Bos, Ch, Ep, P* 1—4, 6, *T* 1, 2 *(m. recentior), V; deest Ad;* cui *cett.* causa *Alt, Ep, H, J, Mt T* 2 *(m. prima);* causam quam *Ad.* abstullit *sP.* cum *deest Ad;* cu *P* 6. cum XV solidis *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31); cum XII solidis conponat *Bb, Gw, J, Jlz, L.* || *l.* 2. restituat *deest Ep;* restituatur *L.* aut se defendat *Bb;* aut defendat *Alt, Mg, Mt, T* 2 *(m. prima).* canpione *sP;* camphione *Mg.* sua *L, P* 2. hoc est pugna duorum *desunt Ald, Jlz.* hec *T* 2. est *deest Ad;* est cum *P* 6. *l.* 3. dorum *P* 1.

In Alt sequitur cap. X. 19, *in T* 2 *cap. XIV,* 17 *huius editionis.*

[XVIII.]

DE CAMPIONIBUS ET CAUSIS, QUI AD EOS PERTINENT[1].

I. Si unus ab altero fuerit interfectus.

Si unus ex his ab altero interfectus fuerit, quamvis nobilis sit persona, non conponatur amplius quam XII sold. et ab eo conponatur, qui illum iniuste invitavit.

II. Si servus fuerit.

Si servus fuit per domini sui consensum, pari modo ratio subiacebit; sin autem cum XX sold* conponat[2].

*) XII *Bb, Jlz, Mg, Mt, P*4: XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*)*: XXX *corr:* XX *P*2.

Titulus XVIII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, ***P*1—4, 6, *sP, T, Til. V.*** XLI *T*2; Cap. XXIII *Her;* XVII. *Til.*

*In Alt, T*2 *sequitur post cap. XIIII,* 16 *huius editionis. Sine distinctione cum titulo XVII coniunctas Ald, Gw. Titulus deest Sich.*

*Rubrica tituli deest Ad, Ald, Alt, Gw, Jlz, L, P*6. ‖ *l.* 2. camphionibus *Ag, Mg.* et — pertinent *desunt Her;* et eorum causis *Ag, Ep, Mg, P*4, *sP, T*1; et quorum causis *Mt;* et eius causis *P*2, 3, *V.* qui *Ag, H, P*1—3, *sP, V;* quae *cett.* qui — pertinent] earum *T*2. eos] ipsis *Mg, Mt.*

Cap. I. ‖ *l.* 3. I *deest Ag, Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* cap. I *Bb, P*4; T CLXXXVIII *Mg, rubricae tituli praepositum Mt;* [CCXX]VII *Ald;* CCXXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* interfectus fuerit *Her.* ‖ *l.* 4. Si] . . i *Alt.* unus] huius *P*6; in his *corr: T*2; campio *Ald, Jlz.* ab *bis Ep.* interfectus *deest Ald;* interfectos *J.* quamvis] quam *sP.* sit nobilis persona *Ald;* novilis persona *sP;* nobilis persona sit *Ad.* non *supra lineam P*3. *l.* 5. componantur *P*4; ponatur *Ag, Ch, Mg.* XV *Ald (conf. p.* 185 *l.* 31*).* et si *P*4. ad eum *sP;* habeo *P*1; ab eo illum *Mg, Mt.* conponitur, conp] conponatur *P*6. quia *Bb.* ille *Bb.*

Cap. II. ‖ *l.* 6. II *deest Ag, Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* Tit. II. *Her;* VIII *Gw;* CLXXXVIIII *Mg, Mt:* [CCXX]VIII *Ald;* CCXXVIIII *Ad. Rubrica exstat in L, Her, Til.* ‖ *l.* 7. fuerit *P*2 *(corr:) P*3; *deest P*1. consensu *Alt, J, L.* parit *sP;* simili *Bb.* modo] cum *L.* ratione *Ag, Her, L, Mg, T*2. vel rationi *Gw.* consum subiaceat *P*2. sin *deest J, Mg, Mt;* si *Ep, Her, P*6. autem *deest J;* aut *Mg, Mt.* ‖ *l.* 8. cum *deest Her, J, P*6. conponat conp] conponit *Ald;* conponatur *Her, P*6; solvat *sP.*

*In Ch, J, T*1 *sequitur titulus XX; in cett. sequitur* c. *XVI,* 17 *huius editionis.*

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 402. *Pugna duorum etiam apud Langobardos per campiones pugnari potuit.* 2) = *wergeldum servi, cf. L. Baiw. VI,* 12.

[XVIIII.]

DE MORTUIS ET EORUM CAUSIS.

I. Si mortuum ex monumento eiecerit[1].

cf. l. Alam. XLIX 1, 2. Si quis mortuum liberum de monumento exfodierit, cum XL solidis* conponat parentibus et ipsum quod ibi tulit, furtivum conponat.

*) XII solidis *Ad.*

L. Alam. XLIX 1[1]. Si quis liberum de *terra* exfodierit, quid*quid* ibi tullit, *novigeldus restituat* et cum XL solidis conponat. *Femina autem cum LXXX solidis conponat, si de terra exfodierit; res autem* quod tullit, furtiva conponat. 2. *Si servum exfodierit de terra, cum XII solidis conponat: et ancilla similiter.*

---

*Titulus XVIIII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P*1—4, 6, *sP, T, Til, V.* XLIII *T*2; Cap. XXV *Her.*

*Sine distinctione cum titulo XVIII coniunctus Ch, P*6. Titulus *deest Sich.*

*Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Ch, L, P*6. Cap. XXV. *Her.* ‖ *l.* 2. mortibus *Mt.* conpositione] causis *Ag, Ep, Her, P*2—4, *sP, Til, V;* causis pertinentibus *Mg, Mt.*

Cap. I. ‖ *l.* 3. I *deest Alt, Gw, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* cap. I *Bb, P*4; Tit. I *Her;* III *Ch;* XCI *Mg;* CXCI *Mt;* CCXXX *Ald;* CCXXXI *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* mortuum] mortūūm quis *Her.* fecerit *Her.* ‖ *l.* 4. Si] . . i *Jlz.* quis liber mortūūm *L.* mortui *Mg, Mt.* liberum mortuum *Ald, Jlz.* liberum *deest L;* liverum *sP.* effodierit *Bos, Ep, Gw, P*4, *Til;* exfoderit *Alt, P*6, *sP;* effoderit *Ald, Jlz;* exfuderit *corr.:* eiecerit *L;* absciderit *Mg, Mt.* cum *deest P*4. ‖ *l.* 5. quod *corr. Ald.* hibi *sP;* sibi *Bb;* tibi *Jlz.* tulit furtivum ibi *Ald.* tullit *sP.* fortivum *Alt;* furtive *Gw.* conponat. conp] conponit *Ald.*

1) *Cf. L. Vis. XI,* 2, 1 *(Antiqua):* Si quis sepulcri violator exstiterit aut mortuum expoliaverit et ei ornamenta aut vestimenta abstulerit, si liber hoc fecerit, librum auri coactus exsolvat . . . .; *Ed. Rothari* 15: *L. Salica LV,* 1, 2; *XIV,* 9: Si quis hominem mortuum exfuderit et expoliaverit din. VIII M. faciunt sol. CC . . . culp. iud; *L. Rib. LIV.* 1, 2: Si quis mortuum effodire praesumpserit; *LXXXV,* 1, 2: Si . . . eum *(= corpus mortuum)* ex homo traxerit et expoliaverit, CC sol. cum capitale et dilatura culp. iud. vel wargus sit, usque dum parentibus satisfecerit; *L. Fris. Add. Sapp. III,* 75. — *P. Roth, 'Entstehung d. l. Baiuv.'* p. 10; *Grimm, Prooemium legis Salicae p. XLVIII, LIII, Grimm, 'Über das Verbrennen der Leichen'* p. 38; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 636 *sqq.,* 638, 639.

II. Si in flumine proiecerit.

cf. l. Rib. XV; l. Alan. XLVIII.

⌜Si quis liberum occiderit furtivo modo et in flumine eiecerit vel in talem locum eiecerit, ut cadaver reddere non quiverit, quod Baiuuarii murdrida[1] dicunt⌝, inprimis cum XL sold conponat eo quod funus ad dignas obsequias reddere non valet; postea vero cum suo weregeldo[2] conponat.

Et si ipsum cadaver a fluminis alveo ad ripam proiectum fuerit et a quolibet

---

L. Rib. XV (De homine mordrido). ⌜*Si quis ingenuum Ribuarium interfecerit et eum cum ramo aut callis vel in puteo seu in aqua quocumque libet loco celari voluerit,* quod dic*itur* mordrid*us*⌝ *DC sol. culp. iud. aut cum LXI iuret.*

L. Alam. XLVIII. Si quis *hominem* (liberum) occiderit, quod *Alamanni* mort*audo (al.:* mortrid*um,* etc) dicunt, *n o v e m* wirigeldis *cum solvat et quidquid super eum arma vel* rauba tulit, omnia furtiv*a* conponat. *De feminis autem si ita contigerit dupliciter conponat qualiter illum virum;* vesti*menta aut quod super eum tollit velut* furtiv*a* conponat.

Cap. II. in duo capita div. Gw. ‖ *l.* 1. II *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* Tit. II. *Her;* IIII *Ch;* XCII *Mg;* CXCII *Mt;* [CCXXX]I *Ald;* CCXXXII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis in fluvium proiecerit *Her.* ‖ *l.* 2. liverum *sP.* modo furtivo occiderit *Ald.* furtivum *Mg, Mt;* furtuū *sP;* furtibo *J;* surtivo *Ag.* modum *Mt.* flumen *Ad, Ald, Bb, Bos, Jlz, P4, T2 (m. recentior);* flumine *cett.* eicerit *Bb, Ep, H, P*1, 3, *sP, T*1, *V;* eicerit *corr:* eiecerit *L;* iecerit *T2 (m. recentior);* proiecerit *Ald, Jlz;* periecerit *P3.* vel in talem locum eiecerit *desunt Bb, Her, sP;* aut in tali loco eiecerit *Mg, bis, alterum deletum Mt;* vel vitalem locum *Jlz;* et in talem locum *Ald;* vel in talem locum *Bos, Ep, Gw, Til;* vel in talem *P2;* vel in talem locum eiecerit *P*4, 6; vel in talem locum eicerit *P*1, 3, *V;* vel in tali loco eiecerit *Ag, Ch, T2 (m. prima);* vel in tali loco eicerit *H;* vel in tale loco eicerit *(corr:* eiecerit*) L.* ‖ *l.* 3. cadaveruit *Her.* ut *deest P6;* aut *Alt, Bb, J, L, T2 (m. prima);* aut, a *erasum H:* ubi *Ald, Jlz.* cadaber *L.* redire *P4;* inveniri *Ald;* invenire *Jlz.* non quiverit inveniri *P3.* non quiverit *corr. Bb;* non quieverit *L;* non quieverit *Ag;* nequiverit *Ad, Ald, Ep, Gw, Jlz, Mg, Mt, P4;* nequieverit *sP.* quod Baiuarii murdrida dicunt *desunt Alt.* baiuuarii *H, P4, T1, Til, V;* baiuarii *Ag, Ep, sP:* baiuuuarii *J;* baiuvarii *sP;* baiouarii *Mg, Mt, P3.* bauiuuarii *P6;* baioarii *P2:* baioari *P1;* bauuarii *Ad, Ch, T2;* bauvari *Ald;* bawarii *Bos;* bawari *Jlz;* bacuario *corr:* bacuarij. *L;* bauuuarii *Bb, Gw;* boioarii *Her.* murtrito *L;* murdarida *Bos, Ch, T1;* mudrida *P6:* mordrida *Her;* mordridam *P4:* mürdiran *Jlz:* murdrī *Ald;* irmurdirt *T2 (m. recentior).* dicunt, dic̄] vocant *Bb, P4.* cum *deest Ag, P4.* ‖ *l.* 4. conponat, conp̄] *deest Alt;* conponit *Ald.* eo quod] equod *sP.* fumus *sP;* fūimus *Ag,* finus *P6.* a digna obsequia *Mg, Mt;* ad dignas *(corr)* obsequias *L:* ad digna obsequia *H;* ad digna subsequias *sP;* ad d. exsequias *Ad, P*1, 2; ad d. exequias *Bos, Jlz, Til.* reddi *Ald, Jlz.* non praevalet reddere *Ep.* postea] propterea *sP.* vero *deest Ad.* ‖ *l.* 5. cum suo *desunt P6;* cum sua *T1.* weregeldo *Bos, Her, P*1, 2, *Til, V;* weregildo *P4;* werigeldo *Gw;* wergeldo *Ad, Ald, Alt, Jlz, T2 (m. prima);* werageldo *Ch, H, J, P1. T*1, 2 *(m. recentior);* waregeldo *P3;* gildo *corr:* wiregildo *P6;* wedreghildo *Ag;* wedregild *sP;* wedregeldo *Mg, Mt;* guerageldo *L.*

l. 6. *hic incipit c. III Gw.* si *deest Ald.* ipse *Alt, H, J, L, P3, T1;* ipsum *cett.* cadaber *L.* a flumine *Ag, Bb;* ad flumine *sP;* ad flumen *Mg. Mt.* in *addit Bb.* albeo *Mg.* rippam *L.* proiectus *Alt, Ep, H, Her, J, L, T*1, 2 *(m. prima);* eiectum *P3, Til;* proiectum *cett.* et *deest sP.* a quo *Alt, H, J, L, T2 (m. prima);* a q u a *Bb;* a quoque *Ch;* a quoquam *Ad, Ald, Bos, Jlz, T1. T2 in ras.,* quolivet *sP;* a quolibet *cett.*

1) = '*Mord*' *vide Glossarium. — Cf. l. Baiw. XIX,* 3 ‚camurdrit'; *L. Sal. XLI,* 2. — *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 425, 584. *Th. v. Grienberger l. l. p.* 161. *H. Brunner, 'DRG. II*[1]' § 138 *inpr. p.* 619, *n.* 16, *qui arg. cap. XIX,* 3 *(novuplum conponat) verisimile esse putat etiam liberi compositionem in hoc casu non simplum sed novem weregilda fuisse. Cf. etiam Wilda, 'Strafrecht' p.* 707; *Gengler, 'Beiträge zur RG. Baierns' I,* 35 *n.* 68. *H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p.* 69. 2) *Cf. l. Baiw. XIX,* 3 *et supra n.* 1.

inventum qui iterum cadaver de ripa inpinxerit et exinde probatus fuerit, cum XII sold conponat.

III. Si servus fuerit.

Si servus furtivo modo supradicto modo occisus fuerit et ita absconsus, quod camurdrit[1] dicunt, novuplum[2] conponat, id est CLXXX sold[3].

IIII. De vestitu mortuorum.

cf. L. Alam. XLVIII (supra p. 455 l. 7 sqq.).

De vestitu utrorumque quod walaraupa[4] dicimus, si ipse abstulerit qui hos interfecit, dupliciter conponat, si alter et non ipse reus omnia furtivo more conponat[5].

V. Si vulneraverit mortuum.

Et si, ut sepe contingit, aquilę vel ceteri aves cadaver reppererint et super ad

---

Cap. II. ‖ *l.* **1.** inventus *Alt, H, J, L, T*1,2 *(m. prima).* cadaver — et exinde *desunt sP.* cadaber *L.* ripam *P*6; rippa *L;* fluminis alveo *Alt.* inpinxerit *deest Alt;* inpincxerit *L;* pinxerit *Her.* probatum *Mg;* provātus *sP.* XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*).* ‖ *l.* **2.** conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

Cap. III. ‖ *l.* **3.** III *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* Tit. III. *Her;* V *Ch;* XCIII *Mg;* CXCIII *Mt;* [CCXXX]II *Ald;* CCXXXIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* fuerit *deest Her. l.* **4.** servum *Alt, L, T*2 *(m. prima).* supradicto more furtivo modo *Ad.* furtivi *P*6. modo *deest J.* et supradicto more *Ald, Jlz;* s. modo *Mg, Mt, sP.* s. more *J.* ‖ *l.* **5.** camurdrit *Ad, Gw, H, J, L, T*1; gamurdrit *P*2—3, 6, *Til, V;* gamurdirt *Ag, sP;* ghamurdrit *T*2 *(m. rec.);* gamordrid *P*4; kamurdrit *Alt, Ep, Jlz, T*2 *(m. prima);* k. kamurdrit *Ald;* karmurdrid *B;* cahmurdert *Ch;* cahmurdere *Bos;* ciamurdrid *Mg, Mt;* garmordrit *Her.* dicit *J;* dicitur *Ad;* dicimus *Ald, Jlz, Mg, Mt.* novum duplum *Mg.* novem duplum *Mt;* novigildum *P*4. conponat, conp̄] *deest Ep, H;* conponit *Ald;* componetur *Ch;* conponatur *Gw.* id est *desunt Ald, L;* id es *Mt.* cum CLXXX *Ep, Mt;* CLXX *Ald.* solidos, soł.] solidis *Ad, Gw, Her;* soldi *Ag;* soł conponat *P*2.

Cap. IIII. cum cap. III coniunctum Alt. ‖ *l.* **6.** IIII *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* Tit. IIII. *Her;* VI *Ch;* XCIIII *Mg;* CXXXIIII *Ad;* CXCIIII *Mt;* [CCXXX]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L. Til.* mortūūm *L.* ‖ *l.* **7.** vestitum *sP;* vestito *Mg, Mt.* utrorumque *bis sed alterum deletum H;* utrumque *L.* quod *deest Ad;* quod *corr:* quad *P*3. waluraupa *Bb, H, P*1; ualuraupa *J;* walaraupa *Ag, Ep, P*2, 3, 4, 6, *sP, T*1, *Til, V;* valaraupa *Mg, Mt;* walraupa *Alt,* walaroup *Gw;* walraup *Ald, Jlz, T*2 *(m. rec.);* walaup *T*2 *(m. prima);* wallroup *Ch;* wallroub *Ad;* weleroup *Bos;* huuualaurapa *L;* uualaurapa *Her.* ipse *deest Ag;* ibse *L.* absturit *Ep.* quod hos *P*6; qui os *Ag, sP;* quos *L, Mg, Mt;* qui hos qui *P*3. interficit *Bb, Ch, Ep, Mg, sP, T*1, *corr:* interfecit *Bb;* interfecitur *L;* interfecerit *Bos.* ‖ *l.* 8. conponat *vel* conp.] conponit *Ald.* si alter — more conponat *desunt Alt.* et *deest Mg;* si aliter et si *Gw;* si aliter et *L.* non] enim *L.* more *deest Mg, Mt;* modo *Ag, Bos. Ch, sP.* conponat *vel* conp.] conponet *Ch;* conponit *Ald;* oomponantur *Gw.*

*Cap. V. cum cap. IIII coniunctum P*6, *numero V sine distinctione textui addito Mg, Mt.* ‖ *l.* 9. V *deest Alt, Jlz, L, P*3, 6, *T*2 *m. prima;* VII *Ch;* [CCXXX]IIII *Ald;* CCXXXV *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si laceratur cadaver et vulneratur *Her.* ‖ *l.* **10.** si ut] sicut *Ag, Her, Mg, Mt.* saepe] ipse *Ep, Jlz;* ipse *corr:* sepę *P*6. contigit *Ad, Ch, Her, Mg, Mt, T*1; contingint *(corr) Alt.* aquila *Alt, Gw, T*2; a quibus *Mg, Mt.* cetera *Mg;* ceterae *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, H, Her, Jlz, P*1, 2, 4, 6, *Til;* ceteri *corr:* ceterae *L;* cetera ecce *Mg;* cetera cete *Mt.* aves] habes *Mg, Mt.* cadaber *L;* cada vera *Mg, Mt.* repperint *Ag, J, L, Mg, Mt, P*2, 3, *V;* reperunt *sP;* repperirent *Alt;* reperti sint *T*1 *(m. prima);* repererint *Ald, Bos, Jlz, Til;* reperierint *Her;* rapueriut *P*6. super *deest T*2 *(m. prima);* supra *P*4.

1) = *gemordet, cf. supra p.* 455, *n.* 1; *vide Glossarium.* 2) *Cf. l. Alam. XLVIII (supra p.* 455 *l.* 7*):* novem wirigeldis — *l. Baiw. XIX*, 2 *(supra p.* 455 *l.* 3 *und n.* 1*):* cum suo werageldo; *vide supra p.* 455 *l.* 5. 3) *Cf. l. Baiw. VI,* 12. 4) = *vestibus occisorum vide Glossarium; cf. D. v. Kralik l. l. p.* 615 *sq.; Th. v. Grienberger l. l. p.* 155; *apud gentes diversas vario modo conponebatur cf. H. Brunner, 'DRG' II*[1], *p.* 683; *Schreuer, 'Verbrechensconcurrenz' p.* 64 *sq.* 5) hoc est niungeldo, *cf. supra c. IX*, 1.

lacerandum consederint, et aliquis sagittam eicerit et cadaver vulneraverit et repertum fuerit, cum XII solidos conponat.

VI. Si cadaver leserit.

Simili modo quicumque cadaver lederit quem alter interfecit, si caput amputaverit, si manum preciderit, si pedes, si aurem, si tantum quod profusionem sanguinis quod reputamus de mortuo, tam minima plaga quam maxima, semper cum XII sold. conponat.

VII. Si humaverit mortuum[1].

Et si aliquis a quolibet mortuus fuerit repertus, et eum humanitatis causa humaverit, ut neque a porcis inquinetur nec a bestiis seu canibus laceretur, liber sit an servus, et postea repertum fuerit, et ille qui eum humaverat, si requirere voluerit

---

Cap. V. ‖ *l.* 1. laceranda *corr.* lacerandi *L:* lacerandam *P*6. consederit *Mg, Mt.* et *Mt. m. recentior.* aliqui *sP;* aliquam *L;* aliquid *Mg, Mt.* eicerit *Ald, Ep, H, J, P*1, 3, *sP, V;* iecerit *Gw, P*2; eiecerit *cett.* ad cadaver *sP;* e cadaber *L.* vulneravit *sP;* uuelneraverit *Mg. l.* 2. fuerint, *corr:* fuerit *H, P*6. XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*).* solidis sol] *deest L;* solidos *V.* conponat, conp] conponit *Ald.*

Cap. VI. ‖ *l.* 3. VI *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* Tit. VI. *Her;* VIII *Ch;* XCV *Mg;* CXCV *Mt;* CCXXX V *Ald;* CCXXXVI *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* lederit *Her.* ‖ *l.* 4. quiscumque *Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, T*1, 2 *(m. prima);* quaecumque *Mg, Mt;* cum quisque *Ad.* cadaver *deest Ag, Mg, Mt, sP;* cadaverit *P*1. leserit *Ad, Ald, Bb, Gw, Jlz, P*4, *T*2 *(m. recentior).* quod *Bb, Ch, Gw, Jlz, P*4, *T*2 *(m. prima).* alteri *Ag, Alt, Mg;* alius *Ch.* interficit *Ep, Mg, Mt;* interfecerit *sP.* capud *Alt, Ch, J, Mg, Mt, P*3, 6. ‖ *l.* 5. si vel *Ch.* manu *Alt, H, J, L.* reciderit *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T*2 *(m. prima);* resciderit *Ch, T*1; absciderit *sP.* pedem *Ald, Bb, Ep, Jlz, Mg, Mt, sP, T*2. vel aurem *Ag.* tamen *J.* quod *deest Ald, Jlz.* profusionem *Ad, Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, Til, V;* professionem *corr:* profusionem *P*6; pro fusiones *sP;* per fusione *J;* per fusionem *Ch, T*1; profusione *cett.* sanguinis] elicit *addit Her.* quod *deest Bos, Ch, P*4, *T*1, *Til;* quem *Ald, Jlz.* ‖ *l.* 6. reputavimus *Alt, T*2; putavimus *P*2. mortuis *Ad.* minimam plagam *Bb, Her, Mg, Mt.* minima quam maxima plaga *Bos, P*1, 3, *Til.* quam] tam *Mg, Mt.* maximam *Bb, Her, Mg, Mt.* semper *deest Ag, Mg, Mt, sP.* cum *deest P*4. XII] XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*);* Xpi *Mg.* solidis, sol] solidos *Mg.* ‖ *l.* 7. conponatur *Gw.*

*Cap. VII. coniunctum cum cap. VI. P*6. ‖ *l.* 8. VII *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* Tit. VII *Her;* VIIII *Ch;* XCVI *Mg;* CXCVI *Mt;* CCXXXVIII *corr:* VI *Ald;* CCXXXVII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis humaverit cadaver *Her.* ‖ *l.* 9. et *deest P*6. a quolibet] a cui *H, L;* a cui, *corr:* a quo *Bb;* alicui *Alt, J, T*2; al quolibet *Mg, Mt, P*3, *Til;* alio quolibet *sP;* a cuiquam *Ad;* aliquis *Ald, Bos, Ch, Jlz, T*1. mortuo *L.* mortuus repertus fuerit *Jlz.* repertus fuerit mortuus *Ald.* eum] cum *Alt;* eum qui *Jlz.* ‖ *l.* 10. humaverit quis *Ald, Ch, T*1. ut neque — eum humaverit *desunt Her.* nec *Gw;* ne *Ald.* a *deest Ad, Ch, T*1. porci *Ad, Bos, Ch, T*1. se inquinentur *Alt, J, L, T*2 *(m. prima);* se inquinentur *corr:* inquinetur *H;* ab eo inquinentur *Ad, Bos, Ch, T*1. coinquinetur *T*2 *(m. recentior).* inquinatur *Gw.* neque *Ag, Bb, Ch, Ep, H, J, sP, T*1. a besteis *J, sP;* abestias *P*1. seu canibus *desunt Ad.* laceratur *Ch.* liber sit — repertum fuerit] *hic desunt sed post* recipiat mercedem *(p.* 458 *l.* 2*) apposita J.* si liber sit *T*2 *(m. prima);* sive liber sit *T*2 *(m. recentior).* an liber sit *Gw,* liver sit *sP,* liber *H.* an servum *corr:* an servus *T*2. aut servus *Ald, Jlz.* an servus sit *Gw.* ‖ *l.* 11. postea repertus *Ad, T*2; post repertum *H;* post erectus *Mg, Mt.* et *deest Bos, Gw, P*6. illi *Alt, Bb, Gw, H, J, L, P*1. qui *deest Mg, Mt.* humaverat *Bb, Ep, H, P*1, 2, 4, 6, *sP, V,* umaverat *P*3, humanaverit *Ag,* humaverit *cett.* si *deest P*2, se *corr:* si *H.* require *Ald, Mt,* querere *Alt, Gw.* voluerat *Mg, Mt.*

1) *Cf. Bru. Lex Baiw. I*, 361 *Pettigny, Revue historique II, p.* 478.

parentes vero illius, solvant ei solidum unum aut dominus servi, si servus fuerit. Sin autem a Domino recipiat mercedem, quia scriptum est mortuos sepelire [1].

VIII. Item.

Quia aliquotiens conspicimus, cum cadaver humo inmissus fuerit et lignum insuper positum cunctis adstantibus ut requiratur dominus cadaveris, ut primus terram super eiciat [2], et si liber similiter filium aut fratrem, ne rei sint ceteri humatores [3]: quod omnia a falsis iudicibus fuerat aestimatum, non in verae legis veritate repertum.

Cap. VII. ‖ *l.* 1. vero *deest Ald, Jlz, Mg, Mt, P*2, 4. illius *deest Her.* solvant, soł solvat *Ag, Alt, Ch, J, L, Mg, Mt.* solvante *corr:* solvant ei *P*3. ei *deest L;* eum *T*2; eis *Mg, Mt.* solidum unum *vel* soł I] I soł. *P*2; solido I *L;* soł uno *T*2. dominum *sP, P*3; domino *Mg, Mt.* servo *P*4. si *supra lineam H.* fuerit *Alt, Ch, J, L, sP, T*1; *deest P*4; est *Ald;* sit *Jlz;* fuit *cett.* sin] si *Mg, Mt.* ‖ *l.* 2. recipiant *sP;* recipiet *Ep, Mg, Mt;* recipiat *deletum H.* *post* mercedem : liber — fuerit *(p.* 457, 10, 11*) J.* quia] quo *Ch;* quod *Ad, J;* quō *Bb.* preceptum *Bos, Ch.* mortuum *Bos, Ch, J, Mg, Mt, T*1; mortuus *Ag, sP.* sepeliendos esse mortuos *Her.* debere sepellire *Ag, Ep.*

Cap. VIII. ‖ *l.* 3. VIII *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* Tit. VIII *Her;* VIIII *Gw;* X *Ch;* XCVII *Mg;* CXXXVIII *Ad;* CXCVII *Mt;* [CCXXX]VIII *corr:* [CCXXX]VII *Ald.* *Rubrica exstat in L, Her, Til.* De eodem *Her.* Item ut supra *Til.* ‖ *l.* 4. quia *deest Ald, Jlz;* . . ui *Alt;* qui *Ag, H, L, Mt, sP;* qui ut *Gw;* quod *T*2 *(m. recentior);* quia vero *Bb.* aliquoties *Ch, Her, Mg, P*4, *T*1; aliquocies *Mt;* alicotiens *L;* quociens *P*3. cum *deest Her.* humo *deest P*2; umo *P*3; in humum *Bb;* homo *corr:* humo *P*6; homo *Ag, J, Mg, Mt, P*4, *sP, V.* hominis in terra missum *Ep;* hominis immissum humo *Gw;* hominis cui terra immissa *Her.* inmissum *Ad, Ald, Ch, Jlz, T*2, *Til;* missum *Bb;* missus *P*4. ligno *Ad, Alt, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2 *(m. prima).* desuper *Ald, Jlz;* super *Ad, Bb, Ch, Ep.* ‖ *l.* 5. positus *Alt, H, J, L, T*1. cinctis cum stantibus *corr:* cunctis adstantibus *T*1; c. astantibus *Ad, Ald, Bb, Ch, Gw, Jlz.* requiratus *P*6; requirat *Ag, Bb, Mg, Mt, P*4. dominum *Alt, Bb, J, L;* dom̄ *sP.* cadaver *Mg, Mt.* primo *T*2; prius *Mg, Mt, sP;* primitus *Ad;* primis *Bb, H, L* (primi — sterram) *P*1. terra *P*6, *sP.* super iecerat *Bb;* super eitiā *sP;* super iaceat *P*4; super proiciat *Ald, Jlz;* proiciat *corr:* super eiciat *P*6; supereiiciat *Bos, Til;* superinciciat *Her.* ‖ *l.* 6. si liber] liber *Ep, P*6; liberi *Her;* sit liber *Bos, Ch, T*1; si ƀ *L;* si libus *sP;* licet *Ald, Jlz.* similiter *deest P*2; sit *Gw;* similiter super *Ch, T*1. frater aut filius requiratur *Gw;* filiu aut fratre *sP;* filium aut frater *Mt;* filius aut fratres *Her, P*4; si filium aut fratrem habuerit *T*2 *(m. recentior).* ne rei] nere ei *Mt;* ne ei *Ald, Jlz;* ne reu *Ag.* sunt *Mg, Mt.* cetheris *sP;* ceteris *L;* et ceteri *P*6. umatores *J;* umathores *sP;* humatoris *Mg.* *l.* 7. homnia *P*4; omne *Ad, Ald, Gw, Jlz, T*2, *Til;* totum *Bos, Ch, T*1. a] ad *sP.* fuerant *L.* aestimatum, estimatum] stimatum *P*3; adestimatum *Mg, Mt;* estimatus *sP.* in *deest Bb, Jlz.* vetere *Ad, H, L;* veteris *Gw;* veteri *P*4; vivere *Jlz, deest T*2 *(m. prima).* veritate vere legis *Bb;* vere legis in veritate *Mg;* vere legis in veritatem *Mt.* veritatem *H, sP.*

1) *Cf. Sir.* 38, 16. 2) *Cf. Grimm, 'Über das Verbrennen der Leichen' p.* 39, 51 *sq.,* 65; *P. Roth, 'Über Entstehungszeit der l. Baiuv.' p.* 10; *Graf Hundt, 'Der Fund von Reihengräbern bei Gauting in seiner Bedeutung zu Tit. XIX, c.* 8 *der leges Baiuvariorum in SB. der bair. Akademie d. W.'* 1866 *II. III,* 409; *L. Lindenschmit, 'Handbuch der deutschen Alterthumskunde' I p.* 98; *Max von Chlingensperg-Berg, 'Das Gräberfeld von Reichenhall' p.* 65 *sqq.; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 678. 3) *Monatsschrift des historischen Vereines von Oberbayern III* 1894 *pag.* 33—36; *cf. Hugo Arnold, 'Die Gräber der alten Giesinger' in Münchner Neueste Nachrichten* 17. *V.* 1899 *Nr.* 227, *Generalanzeiger; Albert Hellwig, 'Das bajuwarische Totenbrett' in Beilage zur Allg. Zeitung* 23. *X.* 1906 *Nr.* 246; *Dr. F. Weber, 'Zur Frage über den Ursprung der Totenbretter in Volkskunst und Volkskunde' in Monatsschrift für Volkskunst-Volkskunde in München VIII* 1910 *pag.* 107—110; *H. Schnelzer, 'Das Todtenbrett' in Deutsche Gaue. Z. f. Heimatsforschung XI* (1910) *p.* 246; *Fritz Stolz, 'Das Todtenbrett' in Z. f. österr. Volkskunde v. Haberlandt* 1906 *p.* 116 *sq.;*

VIIII. De navibus[1].

Si quis navem[2] alterius tulerit de loco suo, ipsam inlaesam reddat aut similem[2].

X.[3] Item ut supra.

Si eam foris aqua traxerit et absconderit et negaverit interrogatus, furtivum conponat.

Cap. VIIII. || *l.* 1. VIIII *deest Alt, Jlz, L, P*6; XI *Ch*; XLIIII *T*2 *(m. prima) (quasi numerus tituli?)*; XCVIII *Mg*; CXCVIII *Mt*; [CCXXX]VII *Ald*; CCXXXVIIII *Ad*. *Novum titulum Cap. XXVI* De nave *inscriptum distinguit Her*. *Rubrica exstat in Ald, L, T*1 *(m. recentior)*, 2; de nave *T*2; de navi *T*1 *(m. recentior)*. || *l.* 2. Si] . . i *Alt*. qui *Mg*; quę *Ch*. navim *Ad, P*2, 4; a v e m *sP*. tullerit *sP*. do, *corr:* de *Mt*. de loco suo *(corr) P*6; in loco suo *Her*. suo *deest L*. ipsa *sP*. inlesa *sP*; illesam *Ald, Her, Jlz*. reddatur *L*. aut] at *P*6; aut aliam *Ald, P*4, *T*2 *(m. recentior)*. simile *sP*.

*Cap. X cum cap. VIIII coniunctum Her, L, Mg, Mt, sP, T*2. || *l.* 3. X *deest Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P*6, *sP, T*2, *V*; XII *Ch*; (CCXXX)VIII *Ald*; CCXXXX *Ad*. *Rubrica Til*. || *l.* 4. et si *Bos, Mg, Mt, T*2, 4, 6, *sP*. ea *Mg*. foris *Bos, Ep, P*3, 4, 6, *sP, Til, V*; ex *T*2; foras *cett.*; ex aqua *Ald, Jlz*; aqua *Ag, Bos, Mg, Mt, P*1—3, 6, *T*2, *Til, V*; aquam foris *Her*; aquam *cett.* traxeris *sP*. et absconderit et negaverit *supra lineam m. recentior add. Mt*. absconserit *Alt, J, T*1. et si *Ald, Bb, Jlz*. negaverit et interrogatus *sP*; negavera interrogatus *Ag*; interrogatus negaverit *Ald*; negare voluerit interrogatus *P*6; negaverit, interrogatus, *corr m. recentior Mt*; negaverit interrogatur *L*. furtivam *Mg, Mt, Til*. || *l.* 5. conponat, conp] conponit *Ald*.

*In T*2 *sequitur hoc loco cap. XVI*, 1 *huius editionis*.

1) *Sequentiam cap. VIII et IX ex L. Sal. XX. LV sumptam esse, Grimm, 'Über das Verbrennen der Leichen', Kleinere Schriften II p.* 257 *docuit. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 639 *sq. Cf. etiam l. Sal. XXI*, 1, Si quis extra consilium domini sui navem alienam moverit et cum ea transierit . . . . 2) *Cf. Benedictum Levitam I*, 360. 3) *Cf. L. Salica XXI*, 2. Si vero ipsa nave furaverit et perventus fuerit . . . ; *l. Burg. XCIV*, 1; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 640.

[TITULUS XX.]

[1] DE CANIBUS[2] ET EORUM CONPOSITIONE.

I.

Cf. l. Sal. VI. 1; l. Alam. LXXVIII. 1, 3.

Si[3] quis canem seucem[4], quem leitihunt[5] dicunt, furaverit*) [vel occiderit], aut similem aut ipsum reddat et cum VI sold**) conponat[6]: et si negare voluerit, cum III sacramentalibus[7] iuret secundum legem suam[6].

*) vel occiderit *add. Ad, Ag, Ald, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, T1;* vel occiilerit *Bos.*

**) III sol. *Ald, Jlz.*

L. Sal. VI, **1.** Si quis sigusium *(alii codd.:* secusium, siutium, seusium, seusum, siusum, siusium, secusum, segusium, segusivum*) canem magistrum imbulaverit (alii:* furaverit*)* aut occiderit *(al.: deest), Malb. leudardi hoc est, DC din. qui faciunt sol. XV, culpabilis iudicetur.*

L. Alam. LXXVIII, **1.** Si quis canem seusium *(al.:* seucium, seusum*) primum cursalem, qui primus currit, involaverit,* sol. VI conponat.

3. *Qui illum* ductorem *qui hominem sequentem ducit,* quod *(al.:* quem*)* laitihunt dicunt *furaverit, XII* sol. conp.

Titulus XX. Codd: Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P1–4, 6, sP, Sich, T, Til, V. ‖ *l.* 1. XLV *T2;* Cap. XXVII *Her.*

Sine distinctione cum titulo XVIII coniunctus Alt, P6; sequitur post c. XVI, 15 huius editionis T2 (m. prima).

Rubrica tituli deest Alt, P6. ‖ *l.* 2. de] et *Bb.* et eorum conpositione *desunt Ad, Ald, H, Her.* conpositionibus *Bb, Jlz, T2;* conpt *L;* causis *Ag, Mg, Mt, sP.*

Cap. I. ‖ *l.* 3. I *deest Ad, Alt, Bb, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* cap I *P4;* XCVIIII *Mg;* CXCVIIII *Mt;* CCXL *Ald;* CCXLI *Ad; capita non distinguit Her.* ‖ *l.* 4. Si] . . i *Alt, P6.* si quis *desunt Ad.* canem, *corr. T2;* canum *L, deest P2.* seusium *Ag, L, Mg;* seusinum *Mt;* seucium *sP;* seucen *Jlz, deest Sich.* quem *Ag, Ald, Alt, Bos, Ep, Her, Jlz, Mt, P1, 2, 4, 6, sP, Sich, T2 (m. recentior), Til, V;* quen *Mg;* quam *P3;* quod *cett.* leitihunt *Alt, Bb, Ep, Gw, H, J, P1, 4, 6, sP, T;* leitihunt *corr:* lemhunt *P2;* leithihunt *Bos, P3, Til;* leitehunt *Ald, Ch.;* leithunt *Jlz;* leithũt *Ad;* lettihunt *V;* letihunt *Mt;* letiunt *Mg;* latiunt *L;* leithun *Ag;* leisthund *Her;* Baioarii leydthund *Sich.* dicitur *Ad;* vocant *Bb, Bos, Ep, Sich, Til; deest P3.* furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *Sich, T2 (m. recentior);* fuerit furatus *Ep;* fuerit *Mg.* aut] ad *L.* ‖ *l.* 5. ipsam *Alt.* aut ipsum aut similem reddat *Ep, T2 (m. recentior);* aut similem reddat aut ipsum *P2;* simile aut ipsum reddant *sP.* redat *L.* et *deest sP.* cum *deest P4, Sich.* conponit *Ald.* aut si negare *sP;* et si gare *P6;* et negare *P3.* sacramentales *Ep, H, J, L, T1, T2 (m. recentior);* sacramental *Ad;* sagramentales *sP;* iuramentalibus *corr:* sacramentalibus *P6;* sacramentalibus suis *Mg, Mt.* iurent et secundum *sP.* lege *Mg.* suam *deest Bos, Ch.*

1) *Sequentia titulorum XX sqq. ex lege Salica (tit. VI, VII, VIII) sumpta est cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 640 *sq.* 2) *Cf. L. Sal. tit. VI De furtis canum; l. Alam. LXXVIII.* 3) *Cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 642. 4) *Interpretatio huius vocis dubia est, cf. Glossarium; Du Cange Glossarium s. v.* canis segusius. 5) canis ductor *vide Glossarium; Du Cange Glossarium s. v.* canis leitihunt; *D. v. Kralik l. l. pag.* 449. 6) *Haec regula, versa in linguam theotiscam = 'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg) c.* 333. 7) *Non concordat cum lege Baiuv. IX, 2.*

II. Alia.

Si[1] autem seucem ductum[2] quem triphunt[3] vocant, furaverit, cum III[*] solidis conponat aut cum sacramentale iuret[4]. *cf. l. Alam. LXXVIII, 1. 3 (p. 460 l. 9 sqq.).*

III. Alia.

Si[5] autem seucem qui in ligamine[6] vestigium tenet, quem spurihunt[7] dicunt, furaverit, cum VI sold conponat et similem aut ipsum reddat.

IIII. Item alia.

De[8] eo cane quem bibarhunt[9] vocant, qui sub terra venatur, qui occiderit, alium similem reddat et cum VI sold. conponat.

* IIII *Bb.*

Cap. II. ‖ *l.* 1. II *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* cap. II *Bb;* C *Mg,* CC *Mt;* [CCXL]I *Ald;* CCXLII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* ‖ *l.* 2. Si] .. i *Alt.* seuce **ductum** *Bb;* seuce doctum *Gw;* seugem doctum *Her;* doctum seucem *Ald;* seucen *Jlz;* seuce dotum *Mg, Mt;* canem *Sich;* seucem doctum *cett.* quod *Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, sP, T*1. que *Ag, sP.* tribhunt *Her;* trybhund *Sich;* trispunt *Mg, Mt;* intripunth *sP.* dicunt *Ag.* furav̄ *P*4; furaverint *Bos;* furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *T*2 *(m. recentior), Sich;* furaverit (r *supra lineam*) *Mg.* solidis, soł] solidos *L.* ‖ *l.* 3. conponat, conp̄] conponit *Ald.* cum *deest Alt, Bb, P*2. uno sacramentale *Gw, P*4; sacramentales *L;* sacramentali *Ald, Bb, Bos, Jlz, P*1, *Til;* sagramentale *sP;* sacramentali uno *Ad, Ald, Ch, T*2; sacramentale uno *H, J, T*1; sacramentalibus *Sich;* sacramento *Mg, Mt.* iuret] finiatur *Mt;* finiantur *Mg.*

Cap. III. cum cap. II coniunctum Ad. ‖ *l.* 4. III *deest Ad, Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* II *sP;* CI *Mg;* CCI *Mt;* [CCXL]II *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* ‖ *l.* 5. Si autem seucem *desunt Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2 *(m. prima); in margine add. T*2 *(m. recentior).* sin *Mg;* sine *Mt.* seuce *Mg;* seucen *Jlz;* canem *Sich.* quo *Her.* in *deest Mg, Mt.* in ligamine *desunt Sich.* ligamen *Alt, Bb, Ch, H, J, L, T;* lagamine *Ad;* longanimi *Mg, Mt;* legamine *Ag.* vestigia *Sich.* tenet] odoratur *Sich.* quod *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2 *(in rasura).* spurehunt *Ch;* sphuribunt *P*3; spurhunt *Ald;* spürhunt *Jlz;* spuerhund *Sich;* spariunth *sP;* spurium *Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* 6. furaverint *P*1; furavit *P*4; furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *T*2 *(m. recentior), Sich.* com *P*2; *deest Sich.* solidis, soł] solidos *P*2. conponat, conp̄.] *deest P*3; conponit *Ald.* aut *Sich.* milem *corr:* similem *Mt;* simile et (et *deletum*) *sP.* ipsum aut similem *Bb.* ipsis *P*1.

Cap. IIII. ‖ *l.* 7. IIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* CII *Mg;* CXLII (!) *Ad;* CCII *Mt,* [CCXL]III *Ald. Rubrica exstat in L.* ‖ *l.* 8. de eo cane *Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P*1–3, 6, *sP, Til, V;* de cane *P*4; canem *Ald, Jlz;* que vero canem, que sub terra venatur, quem biberhund vocant, occiderit *Sich;* de his canibus *cett.* quem *Ag, Alt, Ep, Her, Mg, Mt, P*1–4, 6, *sP, Til, V;* qui *Jlz;* quos *Bb,* quod *cett.* piparhunt *Ad, Ep, Alt, Gw, J, P*1, *T*1, 2, *m. prima;* piparhund *H;* piberhunt *Ald, Ch, Jlz, P*2 *m. rec.;* bibarhunt *Ag, Bos, Her, Mg, Mt, P*2, 3, 4, *Til, V;* biberhund *Sich;* libarhunt *P*6; piparunt *L;* leborarium *sP;* spurihunt *Bb.* vocatur *Ald, Jlz;* vorant *L;* dicimus *Ad;* dicunt *Mg, Mt.* qui sub terra venatur *desunt Alt, T*2 *(m. prima).* sup *J;* subter' *Mg,* sul tus *Mt.* venatur qui occiderit *desunt Mt.* venator *J;* venantur *Ad, Bb, T*2 *(m. recentior),* veneratur *L,* hocciderit *P*3; occiderit vel furatur *Ald, Jlz.* alium *deest Mt; supra lineam T*1; aut alium *P*4 *l.* 9. simile reddat *Mg, sP;* reddat similem *P*4; similem *P*3. et cum] et cum *desunt sP;* et *Sich;* aut cum *P*4. VI] VII *Her.* solidis, sol.] solidos *H, L, T*1. conponat, conp] conponit *Ald.*

In Ald, Jlz sequitur cap. XX, 6 huius editionis.

1) *Versio theodisca huius capitis* = '*Schwabenspiegel*' *(ed. Laßberg) c.* 334. 2) *Cf. supra p.* 460 *l.* 12. *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIV p.* 642; *cf. D. v. Kralik l. l. p.* 603. 3) = '*Treibhund*', 'qui hominem sequentem ducit' *(l. Alam. supra p.* 460, *l.* 12*) cf. Glossarium.* 4) *Non concordat cum l. Baiw. IX,* 2. 5) = '*Schwabenspiegel*' *(ed. Laßberg) c.* 335. 6) *Cf. l. Sal*

V. Item alia[1].

cf. l. Sal. VI, 2; l. Alam. LXXVIII, 4. De canibus veltricibus[2]* qui leporem non persecutum sed sua velocitate conprehenderit, cum simili et III sold. conponat.

VI.

De eo cane qui dicitur hapuhhunt[3] pari sententia subiaceat.

*) *Glossa add.* wind *T* 1; veltre wind *Bos, Ch;* veltricis quod windhunt dicunt *Gw.*

L. Sal. VI, 2. *Si quis* canem *acutarium furaverit (Em.: si quis canem vero* seusium *reliquum aut* veltrem aut porcarium *sive* veltrem leporarium, *qui et argutarius dicitur, furatus fuerit vel occiderit), den. DC, qui faciunt solidos XV, culpabilis iudicetur excepto capitale et dilatura.*

L. Alam. LXXVIII, 4. *Bonus* canis porcaritius, *usaritius vel qui caccam aut taurum prendit si occiderit aliquis,* cum III sol. conponat; *vel si* veltris lepor*arius probatus* (veltr*um* lepor*alem probatum*) *cum aliquis* occiderit, cum III sol. conponat.

Cap. V. deest L; in Ald, Jlz post XX, 7 *huius editionis.* ‖ *l.* 1. V. *deest Alt, Ch, Jlz, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* CIII *Mg;* CXLIII *Ad;* CCIII *Mt;* [CCXL]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* ‖ *l.* 2. de canis *Alt, J, P* 6, *T;* de cane *Bb, Bos, Ch;* canem *Ald, Jlz, Sich;* de canibus *cett.* veltricis *deest Jlz;* veltrici *Bb;* veltricibus *Ep, Mg, Mt, P* 1–4, 6, *sP, T* 2 *(m. recentior), Til, V;* vel tricibus *Her;* veltribus *Ag;* veltre wind *Bos, Ch;* vero *Ald;* vero et auē *Sich.* qui unum occiderit, qui leporem *Til.* que *sP, Sich.* lepores *Mg, Mt, Sich;* lepore *sP;* lepor est *J.* non *deest Sich, T* 2 *(m. prima).* ҫopersequuntur *Mt;* persecuntur *Mg;* persequutum *P* 4; persecutam *P* 3; persequenter *T* 2; persequitur *Her;* persecutus *sP;* insectatur *Sich.* qui occiderit *Sich.* sed — comprehendit *desunt Sich.* suum *Her.* volocitate *corr:* velocitate *P* 1; velocate *sP.* conpraeendit *Ep;* conpoñhenderit *J;* conprehenderit *Ald, Alt, Bb, Ch, H, Her, P* 1, *T* 2 *(m. prima), Til, V.* conprehendunt *Mg, Mt;* conprehenderint *Ad, T* 2 *(m. recentior);* qui occiderit *addit P* 5. ‖ *l.* 3. cum *deest Mg, Mt;* com *P* 2. cum III solidis conponat et similem reddat *Ad;* similem reddat et VI solidis conponat *Sich.* simile *Alt, Ch, Ep, Gw, H, P* 1, 6, *sP, T* 1. III, III[bus]] tres *P* 3. solidis, sol] solidos *H.* conponat solidis *Ald.* conponat, conp̄] *deest Alt;* conponet *Ch.*

In Ald sequitur cap. XX, 9, *in Jlz cap. XX,* 8 *huius editionis.*

Cap. VI. deest L, Sich; in Ald, Jlz sequitur post cap. XX, 4 *huius editionis.* ‖ *l.* 4. VI *deest Alt, Ch, Gw, Jlz, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VI *J;* CIIII *Mg,* CXLIIII *Ad;* CCIIII *Mt;* [CCXL]IIII *Ald.* ‖ *l.* 5. de cane *Gw, Mt, sP;* de e cane *P* 6; pro cane *Ald, Jlz;* dane *Mg.* quem habechunt dicunt *Bos, Ch;* qui hapkhunt dicitur *Bb.* hapuhhunt *Gw, J, P* 1, 3, 6, *T* 1, *V;* habuhhunt *T* 2 *(m. prima);* habuchhunt *T* 2 *(m. recentior);* hapuchunt *Alt;* haphuhunt *P* 2; hapkhunt *Bb;* habhunt *Ad, Jlz;* haphunt *Ald;* hapüphunt *Ep;* habechunt *Bos, Ch;* apuhhunt *H;* apuhunt *corr:* aperhunt (apụhunt) *P* 4; apuutunth *sP;* apud huic *Mg;* apud uuicari *Mt;* aputhun *Ag;* habighunt *Her;* ahapichhunt *Til;* hapichhunt *Lind;* hapihuhunt *Bal.* pari *deest Mt;* ari *Mg;* par *Ad.* sententiae *Bos, Gw, P* 1, 3, 6, *Til.* supiaceat *Bb, J, T* 2 *(m. recentior);* subiacebit *Ag;* subiaceant *Her.*

VI, Add. 2 *(infra p.* 462, *l.* 7*).* 7) = *'Spürhund' vide Glossarium; D. v. Kralik l. l. p.* 591. 8) *Correspondet articulo* 363 *'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg).* 9) = *'Biberhund' vide Glossarium; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIV,* 642.

1) *Cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 643. — *Hoc caput* = *'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg) art.* 337. 2) = *'Windhund' cf. Glossarium; D. v. Kralik l. l. p.* 589. 3) = *'Habichthund' cf. Glossarium.* — *L. Fris. IV,* 4 canem acceptorium.

VII. Item alia[1].

De his canibus*, qui ursis vel bubulis id est maioribus, quod suuarzuuild[2] dicimus, persecuntur, si de his occiderit, cum simile et VI sold. conponat.

VIII. Item alia.

Qui[3] vero pastoralem qui lupum mordet[4], occidit, cum III sold. conponat. *cf. l. Sal. VI, 2; l. Alam. LXXVIII, 5.*

*) *glossa s. add.* quos uuishunt dicunt *Gw.*

L. Sal. VI, 2. *Si* quis pastoracalem canem *furaverit aut* occiderit, *excepto capitale et dilatura CXX din. qui faciunt sol. III, culpabilis iudicetur.*

L. Alam. LXXVIII, 5. *Si* quis canem pastoralem, qui lupum mordit *et pecus ex ore eius discutit et ad clamorem ad aliam vel tertiam villam currit et cum aliquis* occiderit, cum III sol. conponat.

Cap. VII. deest L. || *l.* 1. VII *deest Alt, Ch, Jlz, P6, T2 m. prima;* VI *Gw;* CV *Mg;* CXLV *Ad;* CCV *Mt;* [CCXL]V *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* || *l.* 2. hijs *Jlz;* is *P6.* De his canibus] Canes vero *Sich.* ursos *Ad, Ald, Bos, Her, Jlz, Sich, Til;* ursus *sP.* vel *deest Ad.* et *Mg, Mt, Sich.* bubulos *Her;* buuulus *sP;* bubalos *Bos, Sich, Til;* bubalis *Ag, Mt;* bubilis *Mg;* babulis *H;* pubulis *Alt, P1;* pupulis *Gw, J, P3;* pabulo wisant *Ald, Jlz; deest Ad;* bubalis capiunt *Mt;* bubilis capiunt *Mg.* id est *desunt Ad;* idem *Ag.* maioris *Alt, H, J1, T1;* maiores *Ad, Ald, Bos, Gw, Her, Jlz, Til;* maioribus *cett., deest Sich.* maioribus *vel* maioris *add:* feris *Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, P1, 3, 6, T; add:* feras *Ad, Ald, Bos, Gw, Her, Jlz, Til.* quod] quas *Ald, Jlz.* suuarzuuild *Ald, Ep, H, P1, T1, V;* suuarzuuilt *corr:* suuarzuuild *P6;* suarzuuild *Alt, P2, T2, Til;* suarzwilt *Bb, Ch;* suarzwild *J;* suuarzuuilt *Gw, P1;* suarzuild *P3;* swarzuuild *Jlz;* suu uarz *sP;* suuarz *P4;* suum uuarzuuł *Mt;* suum uuarzuult *Mg;* suuarzuult *Ad;* suuuarzuuilt *Ag;* suartzwild *Bos;* suuartzuuilt *Her;* schuartzuuild *Sich.* || *l.* 3. dicunt *H;* vocant *Sich.* persequuntur *Bos, P1—3, Til;* persequutus *P4;* persequitur *Her, deest Sich.* si *deest Mg, Mt, P4, Sich;* se *P6;* et si *T2 (m. recentior).* de *deest Sich.* his] ins *sP;* his qui *Alt, Mg, Mt, T2, deest Sich.* hocciderit *P3;* occiderit vel furatur *Ald, Jlz.* cum simile *Ag, Alt, Bb, Ep, H, Her, J, P3, 6, T1, 2 (m. prima);* cum similiter *sP;* consimilem reddat *Mg, Mt;* esimile *P4;* similem reddat *Sich.* cum VI soł. *Ald, Jlz, Mg, Mt.* solidos *P6;* soł solidis *cett.*

In Jlz sequitur cap. XX, 5 huius editionis.

Cap. VIII. In Jlz post cap. XX, 5 huius editionis. || *l.* 4. VIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* VII *Gw;* CVI *Mg;* CXLVI *Ad;* CCVI *Mt;* [CCXL]VI *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* *l.* 5. Qui] si *Ch;* quiliero *sP.* pastorale *Ag, L;* pastorem *P6;* canem pastoralem *Mg, Mt;* pastoralem canem *Ch, Gw, Sich, T1.* qui — mordet *desunt Sich.* luppum *L.* mordit *Alt, Bb, sP, T2.* occidit *deest Mt, P6;* hoccidit *P4;* occiderit *Ad, Gw, Mg, P4, sP, Sich;* occiderit vel furatur *Ald, Jlz.* cum *deest Sich.* III, tribus] tres *T1.* solidis, soł.] solidos *P2.*

In Ald sequitur caput XX, 5 huius editionis.

1) *Cf. L. Alam. LXXVIII*, 7 . . . canis porcaritius ursaritius vel qui vaccam aut taurum prendit. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv'* XXXIII *p.* 643. — *Hoc caput correspondet art.* 339 *Schwabenspiegel (ed. Laßberg).* 2) — *'Schwar wild' vide Glossarium.* 3) = *'Schwabenspiegel' ed. Laßberg art.* 338. 4) *Cf. L. Fris. IV*, 5 eum autem *(scil.* canem) qui lupum occidere solet, III sol. . . . conp.

VIIII.

cf. l. Sal. VI. Add. 2. l. Alam. LXXVIII. Si[1] autem canem qui curtem domini sui defendit, quem houauuart[2] dicunt, occiderit post occasum solis in nocte, cum III solđ. conponat, quia furtivum est.

Si vero sole stante hoc fecerit, similem reddat et cum I solido conponat.

X. Item alia.

cf. l. Alam. LXXVIII. Si[3] autem canis per vestimentum aut per membrum hominem tenuerit et de manu eum percusserit, ut moriatur, similem reddat et amplius non requiratur.

Et dominus canis quod canis fecit, conponat medietatem ac si ipse fecisset; si hoc non voluerit, canem non requirat.

L. Sal. VI, Add. 2. Si *quis* canem qui legamine *norit* post solis hoccasum occiderit *sicut superius diximus intemnamus.*

L. Alam. LXXVIII. Si *quis* canem qui curte defendit *alienius* occiderit cum *uno* solido conponat.

Et si *ipse* canis *eum* per vestimentum *adpraehenderit et eum quasi nolens* percusserit *et* mortuus fuerit, *iuret ut per invidiam non fecisset, nisi ad defendendum, donet alio catello qui iugo transpassare possit.*

Cap. VIIII. In Ald post cap. XX, 5 huius editionis. ‖ *l.* 1. VIIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* VIII *Gw;* CVII *Mg;* CXLVII *Ad;* CCVII *Mt;* [CCXL]VIII *Ald.* ‖ *l.* 2. curtim *P4.* domini sui *desunt Bb;* domi sui *P3,* domini *Sich;* defendat *Her, L. Mt.* quem *Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, P1—4, 6, Sich, T2, V;* qui *sP;* quod *cett.* houauuart *Bb, Bos, H, J, T1, Til, V;* hofawart *Alt, Gw, P1, 2, T2;* hovewart *Ad, Ch;* hovowart *P4;* hofwarth *Ald;* hocuawarth *P3;* hovahunt *Jlz;* ovawarter *L;* ovawart *Ag, Ep;* ovavart *P6;* afu uarch *Mt;* ofuuarth *Mg,* eo uuart *sP;* huauuart *Her;* uuarthund *Sich.* dicitur *Ch;* dicimus *Sich.* hocciderit *P4; add. et del.:* aut furatur cum tribus solidis conponat *Jlz.* ‖ *l.* 3. post — nocte cum *desunt Sich.* ocasum *L;* hocasum *P4;* ocassum *sP;* casum *Ag.* solidis, sol] solidos *L.* conponat, conp̄.] conponet *Ch; cetera omnia desunt usque ad finem tituli Sich.* furtivus *Ald, Jlz;* furtium *V;* furtum *Ag, Mg, Mt, sP.*

l. 4. *Hic rubrica* item alia *addita caput distinguitur L.* si] qui *H, J, T2 (m. prima).* sol stante hoc *Mg;* sol stantem hoc *Ag;* sol statum hoc *Mt;* sole estante hoc *L;* solem hoc stantem *sP;* sole lucente adhuc hoc *Ald;* sole adhuc lucente hoc *Jlz;* sol ē ante hoc *P3, 4;* ante solis occasum *Til.* similem reddat *Ag, Bos, Ep, Her, Mg, P1—4, 6 V;* similiter reddat *Mt, sP;* cum simili *Ald, Jlz;* similem (reddat *deest*) *cett.* cum *deest P3, sP.* solido uno *P1;* solido *Bos, P4, Til.*

Cap. X. distinguitur L, Mg, Mt, P1, 2, 4, 6, V; deest Sich cum cap. VIII conj. cett. ‖ *l.* 5. *sine numero et sine rubrica P6; rubrica:* item alia *addita L; numero addito:* X *P1, 3, 4;* CVIII *Mg,* CCVIII *Mt;* X *deest cett.* ‖ *l.* 6. canes *J, T1.* per membrum *in raso P6;* per menbrum *Gw;* membrum *Bb.* hominem *deest Ad.* tenet *Her.* manum *sP.* ‖ *l.* 7. requiratur] queratur *Ch.*

l. 8. et dominus] dominus *T2 (m. prima);* dominus damnum *Her.* quod canis *bis Ep;* quod canes *L;* quod cane *Bb, sP;* fed canis *Ch.* fecerit *P6.* conponat de medietate *Alt, Bb, Ch, H, L, T;* conponat de medietatem *J, sP;* medietatem conponat *Ep;* medietate componat *Her.* ac sipse *L;* aut si ipse *P6;* hac s. i. *P3;* a. s. ipsi *sP.* ‖ *l.* 9. si non voluerit hoc *Ep;* et si haec non voluerit *Mg, Mt;* et si hoc noluerit *Ald, Bos, L, P2, 3, 4, sP;* si hoc noluerit *Til;* et si noluerit *Ad;* et si hoc voluerit *Jlz;* et si hoc non valuerit *P1;* requiratur *Alt, H, J, L, Mg, Mt, P3, T2 (m. prima);* querat *P4.*

1) *Cf. E. v. Schwind, 'Neues Arch.' XXXIII p.* 643. — *Hoc caput = Schwabenspiegel (ed. Laßberg) art.* 341. 2) = *'Hofwart, Hofhund' vide Glossarium.* 3) = *Schwabenspiegel (ed. Laßberg) art.* 342.

[TITULUS XXI.]

DE ACCIPITRIBUS[1].

I. De accipitribus[2].

ʳSi accipitrem occiderit, quem chranohari[3] dicunt, cum VI sold.ˀ et simile conponat: et cum I sacramentale iuret, ut ad volare et capere similis sit. *cf. Pact. Alam. III, 14; l. Alam. XCVI, 1.*

II. Item alia.

De eo qui dicitur canshapuh[4] qui anseres capit, cum III sold. conponat et similem reddat. *cf. l. Alam. XCVI, 1.*

Pactus Alam. III, 14 *(= l. Alam. XCVI,* 1*).* Si accipiter, *qui augam mordit, sol. III solvat.* Si *grugem mordit,* VI sol. *solvat.*

L. Alam. XCVI, 1. *Si acceptor,* qui auca *mordit,* occiderit, III sol. *solvat. Si grus* VI *sol.* conponat,

---

Titulus XXI. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, Jlz, L, Mg, Mt, P 1—4, 6, *sP, T, V. l.* 1. XLVI *T*2; cap. XXVIII *Her. Sine distinctione cum titulo XX coniunctus P*6. *Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Mg.* ‖ *l.* 2. de ancipitribus et avibus *Ch;* de accipitribus quomodo conponuatur *T*2; de accipitris *Mt;* de accipitribus et ceteris avibus *Jlz;* de accipitribus vel avibus *Til.*

Cap. I. ‖ *l.* 3. I *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* tit. unicus *Her;* cap. I *Bb. P*4; CVIIII *Mg;* CXLVIII *Ad;* CCVIIII *Mt;* [CCXL]VIIII *Ald; capita non distinguit Her. Rubrica exstat in L. l.* 4. Si] . . i *Alt, Jlz;* si quis *Ad, Ald, Ep, H, Jlz, Mg, Mt, Sich, T*2 *(m. recentior).* ancipitrem *Ch;* acceptorem *L.* occiderit *corr. Ad;* hocciderit *P*3; occiderit vel furatur *Ald, Jlz.* quem — dicunt *desunt Sich.* qui *Alt, P*6; quod *L;* que *Mg, T*2. chranochari *H;* chranocari *Ag;* chranichari *Gw, T*2 *(m. rec.);* chranihari *Ad, P*6; chrunochare *Bb;* chranechari *Bos, Ch;* chanicheari *Ald;* chranethari *Jlz;* cranohari *J, P*3, *T*2 *(m. prima), Til;* cranocari *corr:* cranochari *Mg;* caranochari *corr:* cranochari *Mt;* carnocarii *L;* cranochari *sP;* dirana harii *Her.*

*Cap. II. deest Her, P*6. ‖ *l.* 6. II *deest Alt, Ch, Jlz, L, T*2 *(m. prima);* CX *Mg;* CCX *Mt;* CXLVIIII *Ad;* CCL *Ald. Rubrica exstat in L.* ‖ *l.* 7. de eo] cum *Ald, Jlz;* de eo vero *Sich.* quod *L.* qui anseres capit, quem ganshapich dicunt *Sich.* canshapuh *Gw, H, J, P*1, *T*1; canshapuk *Bb;* canshaph *T*2 *(m. prima);* kanspoh *L;* ganshapuh *Ep, V;* canshabuh *P*2, *T*2 *(m. rec.);* ganshapuc *Alt;* ganshapoh *Ad;* ganshabech *Ch;* ganshabeh *Jlz;* ganshabich *Bos, Til;* ganshapuch *P*3; ganshapuhe *P*4; ganshapud *Ag;* ganshauhauch *Ald;* gansaput *sP;* gransfuet *Mg, Mt.* qui anseres capit *desunt Alt;* et qui anserem capit *Mg;* qui anserem capit *Mt;* qui ansere capit *Ag, sP;* qui anseres capitur *J, T*1; que monatfat dicimus res capitur *L.* sic observetur ut occisus III. s. *Sich.* cum VI sol. *P*3; VI solidis *Mg, Mt.* simile *Alt, P*4, *sP;* similis *Sich.* reddet *L;* reddatur *Sich.*

1) *Cf. leg. Sal. VII. de furtis avium, et supra p.* 460 *n.* 1. 2) *Caput* 1, 2, 3 *= Schwabenspiegel (ed. Laßberg) art.* 344. 3) *vide Glossarium. — l. Rib. XXXVI* 11. 4) *vide Glossarium; D. v. Kralik l. l. p.* 415.

III.

Illum quem anothapuh[1] dicimus, cum solido et simili conponat.

IIII. Item alia[2].

De sparuuariis[3] vero pari sententia subiaceat cum solido et simili restituendi et cum sacramento, ut tales sint, quales interfectione damnavit.

V. [Item alia.]

Si vero furtu ablati fuerint, per omnia furtivum cogantur solvere. ut lex conpellit[4].

VI. [De avibus.]

De his avibus quae de silvaticis per documenta humana domesticentur industria

---

Cap. III. deest Sich; coniunctum cum cap. II L, T2; cum cap. I Her. || l. 1. III deest Ad, Alt, Ch, Jlz, L, P1, 6; IIII P2; CXI Mg; CCXI Mt; [CCL]I Ald. || l. 2. illo sP; ..llum Ad; de illo Mg, Mt, P4; accipitrem illum Her. qui Mg, Mt. anothapuh Ep, H, J, P1, 6, T1, 2 (m. prima) V; anothapuk Bb; anothapuc P3; anathabuh T2 (m. rec.); anothabuh P2; anithapuh Gw; anothapuhc P4; anathabech Jlz; anathauch Ald; anethabech Bos, Ch; anthaboh Ad; anotfat L; anopuh Ag; manophu Mg, Mt; manothaht sP; anotunhapuch Alt; anothapuch Her; anothapach Til. qui dicitur P4. cum solido — conponat desunt L; cum solido conponat et simili Ad; cum solido componat et simile T2. cum I solido Ch; cum solido I H, J, T1. simili, simil] simile P3, 4; similem Ag, Bb, Ep, Mg, Mt, T1. componat simile J; et simil conp III Mg; conponat et similem Bb.

Cap. IIII. cum cap. III coniunctum Her; hoc loco et post caput XXI, 4 Gw (= Gw 2) || l. 3. IIII deest Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. prima); III Her, P2, T2 (m. recentior); IIII et CXII Mg; CL Ad; CCXII Mt; [CCL]II Ald. Rubrica exstat in L. || l. 4. De] pro Ald, Jlz. sparavariis Alt, sP; sparauuariis P1, T2; sparauuaris Gw, J; sparewariis Ch; paravariis P6; sparoariis P4; esparuuuarihis L; sparuuariis Ad, H, P2, 3, T1, V; sparvariis Ag, sP; sparuwariis Ald; sparuariis Bb, Bos, Ep, Her, Mg; sparbariis Jlz, Sich; sperariis Mt; sparnariis Til. similiter observetur cetera desunt Sich. pari deest Ad; paris Mt. sententiae Ald, Bos, Gw, P3, Til; sentia J. cum deest Ald, Jlz. uno solido Ch, H, J, T1; solido uno Ad; solido conponat Ald, Jlz. simile Alt, Bb, H, L, Mg, P4, sP, T1, 2; similem Ald, J, Jlz, Mt, P2; simili cett. restituendi deest Gw 2, corr L; restituat Ch, P2; restituens Ald, Jlz; conponat Gw. et cum sacramento desunt Alt; iuret Ald, Jlz; et cum uno sacramentale T2; et sacramento Ad. || l. 5. ut deest T2 (m. prima). tale Ag, L; talis Bb, Her, P6. sit (supra lineam) Bb; sint quales sint corr: sint T2. quales deest L; quales Ag, Bb, Her, P1, 6. interfectionibus P6, sP; interfectionem Ag. damnavit, dampnarit. In Ad sequitur caput XXI, 6.

Cap. V. in Ad post cap. XXI, 6 huius editionis; cum cap. 4 coniunctum Ald, Her. || l. 6. V deest Ald, Alt, Ch, Her, Jlz, L, P6, T2 (m. prima); IIII P1, T2 (m. recentior); CXIII Mg; CCXIII Mt; CLII Ad. Rubrica exstat in L. || l. 7. autem Sich. furtu Ag, Ep, P1, 3, 4, 6, V; furte L; furti Ald, sP; furtum Mt; furtim Mg; deest Her furto cett. ablata P3, 6; allati Jlz; capta Her. fuerit Mg, Mt. furtivo Alt, Gw, J, L, T2 (m. prima); furtive T2 (m. rec.); furtivo more Ald, Bos, Ch, Jlz, T1; furtivo modo Ad, Bb. cogatur Ald. exsolvere Ad, Ald, Alt, Her, Jlz, L; solvere Sich, Til; furto addit Her. conpellet Bb, Jlz; exsolvi T2 (m. rec.); dicit vel conpellit T2 (m. recentior). In Ad sequitur cap. XXI, 7 huius editionis.

Cap. VI. cum cap. V coniunctum Her; in Ad post caput XXI, 4 huius editionis. || l. 8. VI deest Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. prima); V Her, P1, T2 (m. recentior); CXIIII Mg; CLI Ad; CCXIIII Mt; [CCL]III Ald. Rubrica exstat in L. || l. 9. de his desunt Ald, Jlz; de his qui Til; de L. P4. avibus deest Mg, Mt; habibus sP; aves Ald, Jlz; aves vero Sich. quae circurantur humanis documentis Sich. quae supra lineam P2; qui Ch, J, L; quibus Mg, Mt. de silvesticis Mt; de silvesticis Mg; silvaticis Ald; salvaticis Her. per documenta desunt Jlz; per documenti P4; de industria Ald. humana deest Bb; humane sP. demesticentur J; domesticantur Ald, Bos, Ep, Jlz, Til; dummesticentur P6; domesti centum H. industria deest Ald.

1) — 'Entenstösser' vide Glossarium; cf. D. v. Kralik l. l. pag. 415. 2) Capp. 3—6 correspondent articulo 345 'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg). 2) Cf. L. Sal. VII, 4. Codd. 5, 10 Em. 3) Cf. l. Baiw. IX, 1.

et per curtes nobilium mansuescunt volitare atque cantare. cum solido uno et simili conponat atque insuper ad sacramentum.

Cap. VI. ‖ *l.* 1. cutes *Ag, T2 (m. prima);* cunctis *Mg, Mt.* novilium *sP.* mansuescant *sP;* consuescunt *Ald, Jlz; deest Sich.* volitant *Sich;* volare *Gw.* atque cantare *desunt Sich.* adque *L, sP.* soledo uno *P3;* uno solido *Ald, Jlz;* solido *Ep.* simile *Ag, Alt, Ch, H, Her, J, Mg, Mt, P6, sP, T1;* similem *L, P2;* similibus *Ald, Jlz;* restituendi *addit Her.* ‖ *l.* 2. conponantur *Ald, Jlz, Sich.* atque — sacramentum *desunt Mg, Mt, Sich.* a[tque] *Ep; deest Ad;* adque *L, sP;* et *Ald, Jlz.* insuper et insuper *(alterum deletum) Ald.* ad sacramento *Al, Gw, J, L, T1;* cum sacramento *Bos, Ch;* ad sagramentum *sP;* ad sacramentum conpellatur *Ald, Jlz;* sacramentum *Ad.*

In Ad sequitur cap. XXI, 5.

[TITULUS XXII.]

DE POMARIIS[1] ET EORUM CONPOSITIONE.

I. De pomariis et eorum conpositione.

Si[2] quis alienum pomarium exfodierit per invidiam vel excideret arbores fructiferas ubi XII sive amplius fuerint: inprimis XL solidos conponat XX cuius pomarium fuit, et alios XX in publicum, quia contra legem fecit, et alios arbores similes ibi plantet[3] et unamquamque[4] arborem cum solido conponat, et omni tempore pomorum solið. donet, usque ille arbores fructum faciunt quas ille plantavit.

Titulus XXII. Codd.: Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P1—4, 6, sP, T, Til, V; initium etiam in Sich (cf. p. 258 l. 6). In tres titulos XLVII, XLVIII (de nemoribus) *L* de favis *divisus T2, in quatuor titulos Cap. XXIX, Cap. XXX* de nemoribus, *Cap. XXXI* (de apibus) *divisus Her et XXXII* Sentencia de avibus nido exceptis subiicitur *Her. Rubrica tituli deest Ad, Alt, L; numerum XLVII add. T2.* || *l.* 2. pomeriis *H, J, T1;* domariis *Mt;* pumariis *L;* pomariis et nemoribus atque apibus *P4;* De pomariis et nemoribus atque apibus et eorum compositione *Til.* et eorum conpositione *desunt Her.* conpositionem *L, sP;* conpositionibus *Gw, Mg, Mt, T2 (m. recentior).*

Cap. I. || *l.* 3. I *deest Alt, L, P6, T2 (m. prima);* cap. I *Bb, P4;* tit. unicus *Her;* CXV *Mg;* CLIII *Ad;* CCXV *Mt;* [CCL]IIII *Ald;* CCLIIII *Jlz; capita non distinguit Her. Rubrica exstat in L.* *l.* 4. Si]..i *Alt, Jlz.* alienam *corr:* alienum *P6.* pomarium alienum *Her.* pomerium *Ad, H, J, T1;* pumarium *V.* effoderit *Gw, P4, Sich, Til;* effodierit *Bos;* perfoderit *Ald, Jlz;* exfoderit *Ad, H, L, Mg, P1, 3, 6, sP, T2;* exfoderit arbores *Mt.* invidia *J, L.* vel] et *sP.* inciderit *Ch, J, Mt, T1;* praeciderit *Ald, Jlz,* excidaverit *Her.* arboris *Alt, L.* fructifras *corr:* fructiferas *L;* fructiferos *Ad;* frutiferas *Alt.* || *l.* 5. ubi XII — inprimis *desunt Sich.* hubi *sP.* sibe *sP;* vel *Ad, Bb, P4.* fuerint sive amplius *P3.* ampluus *corr:* amplius *P2.* fuerit *Ad, J, sP, T1.* solidis *vel* sol] solidos *Ad, Gw, P6, V.* conponat, conp̄] donet *Ad.* culpetur *Sich, in hac voce deficit et addit legum Baiwariorum finis Sich.* XX *deest Gw;* XXX *corr:* XX *P6;* XX ti *Mg.* cui *Alt, Ch, H, J, L, T1;* cu *T2 (m. prima).* pomerium *J, L, T1;* pomerit *Ad;* pomarius *sP.* fuit *deest Mg, Mt;* fuerit *Ald, Alt, Bb, J;* fuit XX solidos *Gw.* || *l.* 6. alius *Mg, P3;* aliis *Mt.* XX cuius pomerium fuit *P3.* publico *Ag, Mg, Mt, sP;* publium *Ch;* pullium *Bos;* puplicum *H, J, P6.* quod *Gw, T2;* cur *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, H, L, T1;* quur *J.* lege *sP.* et alias *Bos, Ch, Ep, Her, P1—4, sP, Til, V;* et si alias *Ald, Jlz;* aliasque *Ad;* alias *Bos, Mg, Mt;* et alias *corr:* et alios *H;* et alios *corr T2.* bores *corr:* arbores *P3;* arbore *sP.* similis *J, sP;* similem *Mg, Mt;* similiter *Ag.* ibi similes *P4.* ibi *deest Ep;* illa *sP;* sibi *Mg, Mt.* plantat *sP;* plantent *P1;* planem *Mt.* || *l.* 7. et *deest sP.* unaquaque *Alt, J, L, sP;* unaqueque *H;* unamquam *Ch.* arbore *Ad, Alt, H, J, L, sP.* cum uno solido *Ald, L;* cum solido uno *Bb, Ch, H, J, T1;* cum arbore et cum solido *T2;* consimilem *Mg, Mt.* tempr̄ *T1.* pumorum *sP;* pomarium *Mg, Mt, P6.* solidum, sol] solidum I *Ald, Ch, Jlz;* solido *corr:* solidum *P4;* solido *Ag, Her, L;* solidos *Bos, P6, Til.* || *l.* 8. donet] donec *P6.* usque *Ad, Alt, Bb, H, Her, J, Jlz, L, Mt, P4, T1 (m. prima);* usque quo *Gw;* usque dum *cett.* illi *Ag, Alt, Bb, Ch, Ep, J, L, Mt, P3, T1, 2 (m. prima);* illa *sP;* ille *corr:* illi *H; deest Jlz.* arborem *Mt.* fructus faciant *Mg, Mt;* fructum faciant *Ad, Ald, Bb, Gw, Jlz, P4, T2, Til;* fructum faciat *sP;* fructum *Alt;* fructificent *Bos, Ch.* quam *Mt.*

In Alt sequitur caput IX, 12 huius editionis; T2 hic distinguit titulum numero XLVIII et rubrica De nemore *antepositis.*

1) *Cf. leg. Sal. VIII. (Codd. 7 10, Em) et supra p.* 258. 2) *Cf. l. Sal. XXVII. add.* 4. *VII, add.* 7: *cf. etiam supra cap. IX,* 13. — *Hoc caput correspondet art.* 366 '*Schwabenspiegel*' (*ed. Laßberg*). 3) *Cf. l. Visig.* 8, 3, 1. 4) *Cf. H. Schreuer, 'Verbrechensconcurrenz'* p. 37.

II. De nemoris.

Si quis aliena nemora praeciderit, si portat escam et rubus est, cum solido et simile conponat.

III. Item alia.

Et si amplius usque ad numerum VI, per singulos singulum restituat. Deinde arborum numerositatem restituere cogatur et de his quae nondum fructum portaverunt, cum tremisse et simile restituat.

IIII. Item alia.

De favis vero tremisse et simile restituendi censemus usque ad numerum VI solidorum per singulos arbores, id est XVIII. Et si amplius damnum infert non cogatur conponere nisi numerum restituendi.

Cap. II. sequitur post cap. IX. 12 huius editionis Alt. ‖ l. 1. hic titulum distinguit cap. XXX De nemoribus inscriptum Her. II deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima); tit. unicus Her; cap. II Bb; CXVI Mg, CLIIII Ad; CCXVI Mt; [CCL]V Ald. Rubrica exstat in L, (T2). ‖ l. 2. quis deest sP. alienam Mg, Mt. nemoria L; nemcira Mg. reciderit Ad, Alt, Bb, Ch, H, J, T2; exciderit Gw; recidere L; praecederit P6; portaverit Mg, Mt. ubi porcorum esca et robur est Her; gscam Bb; scam P3. rupus H, J, L, P1; rubis Ag, Mg, sP; rubens T2 (m. recentior); rubes Ep; rubet Gw; rubeus Ald, Jlz; ruptus Alt. sēcu sP. uno solido Ch, J, Jlz; solido uno T1; uno Ald. ‖ l. 3. conponat deest Alt; conponat et simile conponat J; conponat et simile H. simili Ad, Ald, Bb, Gw, Jlz, Mg, Mt, sP, Til; simul Bos, Ch.

Cap. III. cum cap. II coniunctum Her, Mg, Mt, sP, T2. ‖ l. 4. III deest Alt, Jlz, L, P6, T2; hoc loco deest Mg, Mt, sP; CLV Ad; [CCL]VI Ald. Rubrica exstat in L. ‖ l. 5. numero Alt, P4; dominum L. VI, sex] VI solidos P6; VII sP; III Her. per deest Ep, Mg, Mt, sP. singolos corr: singulos H. singulum] sol. Alt; deest Alt, Her; singulum Mg, Mt, P2, 3, 4, 6, V; singulis P1; singl. sol. I Ch, P6; per singulum Ag, Ep, Mg, Mt, sP; singuli solidi J; singulos donet solidos Ad; singulis solidis Ald, Jlz; singulos solidos Bb, T2; singulum solidum unum Bos. restituat deest Ad, sP; conponat Ald, Alt, T1; conponet Ch; conponat restituat J. Deinde] hic caput distingunt Mg, Mt, P6. numero addito: III Ag, sP; CXVII Mg; CCXVII Mt. ‖ l. 6. numerositatem arborum Ald; numerositate Ag; numerositatem corr P2; nemorositate L. restituendi corr: restituere J. cogatur restituere Ald. recogatur P6. et de is sP; et illas Ald; et illos Jlz; et deinde Mg, Mt. quae Ad, Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jlz, P1, 2, 6, Til, V. dum Ag. portaverit Ag, Alt; portaverat corr: portaverunt P6. ‖ l. 7. trerusse Ag; tremesse Ad; trimisse sP; tremisse uno Ch, J, T1. et deest L. simili Ad, Ag, Ald, Bb, Gw, Jlz. restituat] conponat Ad, Ag, H, L, Mg, Mt, sP.

T2 hic titulum distinguit numero L et rubrica de favis antepositis.

Cap. IIII. deest Alt; cum cap. III coniunctum Her. ‖ l. 8. IIII deest Jlz, L, P6; V Gw; CXVIII Mg; CCXVIII Mt; CLVI Ad; [CCL]VII Ald. Rubrica exstat in L. ‖ l. 9. De fagis Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, H, Her; pro fagis Ald, Jlz; de fabis Ag, J; de fabulis Mg, Mt. vero deest Bb; vos L; et Bos, Ch; vero arboris Mg, Mt. tremise J, T1; tremissem Ad, Ald, Bos, Ep, Jlz, Til; tremissis Ch; cum tremisse Her, P4, T2. et deest Bb. simili Gw, P3; similem Ad, Ald, Ch, Jlz, Mg, Mt. restituat corr: restituaendi P6; restituere Ch; restituendam Ald, Jlz; restituendum Bos, Til. usque, quae Mg, Mt. numero L, P2, 4. VII solidorum sP; solidorum VI T2. ‖ l. 10. singulos Ag, Bb, Ep, H, J, Mt, P1–3, T1, 2 (m. prima) V; singulos dr L; singulas cett. arborum L. id est. desunt Her. XVII L, Mt; X et VIII P5; XIIVI sagi Ald; XVIII sagi Jlz, X et VIIII sP. damnum vel dampnum] deest P3. inferit Ag, P4. non] nisi Ald. ‖ l. 11. ponere corr conponere H; ponere Her, L. numero L, P1, T2 (m. prima); in numerum Mt; merum sP. restituendi deest L; constituendi Mt; restituere Ch, restituendum Ag, restituendo P1; restiendi H.

T2 hic titulum distinguit rubrica de silvis anteposita.

V. Item alia.

Si malum vel pirum vel cetera huiusmodi, pari sententia ut favi perseveret.

VI. Item alia.

Si vero de minutis silvis de luco vel quacumque kaheio[1] vegitum reciderit, cum solido et simili conponat et deinceps usque ad VI solidorum restitutionem et compositionem.

VII.

Si amplius fuerit numerus vegitarum, non cogatur conponere, nisi restituere cum simili et sacramento.

Si autem post conpositionem et restitutionem damnum intraverit inferre in ipsius nemora cui conposuit, nihil excludat conponendi sententia sed superioris observetur regulae sententia.

Cap. V. cum cap. IV coniunctum Her. ‖ *l.* **1.** V *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* IIII *T2 (m. recentior);* VI *Gw;* CXVIIII *Mg;* CLVII *Ad;* CCXVIIII *Mt;* [CCL]VIII *Ald.* *Rubrica exstat in L.* *l.* **2.** melum *Mg, Mt;* milum *Ag, Alt;* malum *corr T2;* malum restituendi *L;* malum praeciderit *Jlz.* pyrum *H, Her;* piurum *Ch;* pirun *T2;* perum *Mg.* huiusmodi] huius similia *P4.* paris *sP.* sententiam *Mg, Mt;* sententię *Gw;* cum sententia *Bb.* ut] aut *corr:* ut *P4;* aut *Ag, P2. 3, 6, sP, V;* et *L.* ut favi *desunt Alt.* favum *T2;* fabi *Mg, Mt;* fagi *Ad, Bos, Ch, Gw, H, Her;* fagum *Ald, Jlz;* faci *L.* perseveret] perseverent *Bos, Her, Til;* restituat *Ald, Jlz.*

Cap. VI. cum cap. V coniunctum Her. ‖ *l.* **3.** VI *deest Ag, Alt, Ch, Gw, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* V *T2 (m. recentior);* CXX *Mg;* CCXX *Mt;* CLVIII *Ad;* [CCL]VIIII *Ald.* *Rubrica exstat in L.* ‖ *l.* **4.** si de minutis vero *Alt.* loco *Alt, Mg, Mt;* laco *sP;* vuic *Her.* vel] hoc *Bos, Ch.* de quacumque *Bb, Mg, P4, sP;* quo cumque *Bos, Ch, T2 (m. recentior);* qualecumque *Mt.* gaheio *T2;* kaheo *J;* caheio *Ad;* kaeio *P4, 6;* kahaio *H;* giheia *Gw;* caeio *sP;* gaio *Mg, Mt;* keio *L;* kabeio *Bos;* kaneo *Her;* kaheir *Til.* vegitam *Ad, Ald, Alt, J, Jlz, P1, T1;* vegitam *Bb, Gw, L, T2;* veitum *sP;* veitam *P6;* vegetam *Bos, Ch;* vegetum *Til;* fagitam *H;* vegium *Mg, Mt;* uicton *Her.* fagitam reciderit *supra lineam H.* reciderunt *sP.* ‖ *l.* **5.** solido et simili *Mg;* solido et simile (i) *Bos, Ep, Her, Mt, P4, sP, Til, V.* simile et uno solido *Ald, Jlz;* simile(i) et solido *cett.* simili *Ad, Bos, Ch, Gw, J, Mg, Mt, P2, 3, 4, T1, Til, V;* similibus *Bb;* simile *cett.* et si deinceps *Mg, Mt.* utsque *Ep.* VII solid *sP;* III solidorum *Bb;* solidorum *J.* restitutione *Ag, Alt, Ep, H, J, L;* restituas *corr:* restitutiones *sP;* restituat *Ch;* et conpositionem *desunt Gw;* conpusitione *L;* conpositio *Ag, Mt;* compositionem *Ad, Ald, Bos, Ep, Her, P1—5, T1, 2, Til, V;* conpositionem faciat *Jlz;* conpositione, conp̄. *cett.*

Cap. VII. deest Alt; cum cap. VI coniunctum Her, L; prima pars capitis cum cap. VI coni. Mg, Mt; in duo capita divisum Gw, P6. ‖ *l.* 7. VII. *deest Alt, Ch, L, Jlz, P6, T2 (m. prima); hoc loco deest Mg, Mt;* VI *T2 (m. prima);* VII *Gw;* VIII *Her;* CLVIIII *Ad;* CCLX *Ald.* ‖ *l.* **8.** et si amplius *Mg, Mt;* si amplior *Bb, Til;* fuerit *in margine Ad.* numerum *Bos, Ch, J, P1, T1, 2 (m. recentior);* n o m e n *L.* vegitare *L;* vegitarium *T1;* vegetarium *Bos, Ch;* vegitarum *Mg;* vegetarum *Ald, Jlz;* vegetorum *Til;* vegitar *J;* fagitarum *H.* conponi *sP;* conpon̄. *J;* conponat rem *L;* exsolvere *Ald.* cum simile *Ag, Alt, Bb, H, Her. J, L, P1, 2, 4, T;* consimile *Mg, Mt.* ‖ *l.* **9.** et sacramentum *Mt;* sacramento *Bb;* et sagramento *sP;* et cum sacramento *Ad.*

l. **10.** *hic caput distinguitur Mg, Mt, P6; addito numero* CXXI *Mg.* post *deest Ch, Mg, Mt, P2;* prae *P3.* conponē *Mg;* conpotionem *L;* c o n b u s t i o n e m *Bb.* et *deest Mg, Mt.* intraverit damnum inferre *T2 (m. recentior);* inferre intraverit *sP;* d. inferre temptaverit *Mg, Mt;* inferre *deest P3.* in *deest Mg, Mt.* ipsi *Ep.* ‖ *l.* **11.** nemora *Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P1—4, 6, sP, Til, V;* nemore *cett.* cui *deest Ag, T2 (m. prima).* conpositionis *sP.* excludet *Mg, Mt;* excudat *Ald.* conponendi sententiam *Bos, Ch, Ep, P1, 3, Til;* conpositione sententia *Ag;* conpositionem sententiam *Mg, Mt;* per consententia *L, sP.* sed superioris — sententia *desunt Bb.* superior *P4;* superiorem *Jlz;* priori *Mg, Mt.* ‖ *l.* **12.** regulae observetur *Ad, Gw.* regula *Ad, J, P1, 3, 4, Til.* sententiae *Ad, Ag, Bos, L, P1, sP, Til;* sententiam *Mg, Mt.*

Hic titulum distinguunt Ald, Gw, T2; sine numero Ald, Gw; antepositis: numero LII *T2, rubrica* de apibus *Ald, Gw; numero et rubrica:* cap XXXI de apibus *Her.*

1) = *Hecke vide Glossarium; D. v. Kralik, 'Neues Archiv'* XXXVIII *p.* 45.

VIII. De apes[1].

Si apes, id est examen* alicuius ex apile elapsus fuerit et in alterius nemoris arborem intraverit et ille consecutus fuerit, tunc interpellat eum cuius arbor est, et cum fumo et percussionibus ternis de traversę securę, si potest, suum eiciat examen; verumtamen ita, ut arborem non laedatur. Et quod remanserint, huius sint, cuius arbor est.

VIIII.

Si autem in capturis quae ad capiendas apes ponuntur, id est vascula apium, simili modo interpellat eum cuius vasculum est, et studeat suum eicere examen. Verumtamen vasculum non aperietur nec ledetur: si ligneum est, ternis vicibus lidat

*) *Glossa add:* suuarm *T*1.

---

*Cap. VIII. in duo capita divisum P*6. ‖ *l.* 1. VIII *deest Ald, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*6, *T*2 *(m. prima)*; I *T*2 *(m. recentior)*; *titulus unicus Her*; CXXII *Mg*; CLX *Ad*. *Rubrica exstat in L*. ‖ *l.* 2. Si] ..i *Alt*. apex *corr*: apes *P*2. examen *T*1; examen apium *Gw*. ex alicuius *Jlz*. apelę *J*; apili *Bos, Her, Til*; alveolo *P*4; apilem *Mg*. elapsum *Ad, Bos, Mg, Mt, P*6, *Til*; alapsus *H*; elaptus *Ep*; alapsum *L*; elapsi *Gw*; lapsus *sP*. fuerint *Gw*. in] si *L*. altero us) *corr*: alterius *Mg*. nemoris *bis P*2; nemores *P*6; nemus *Her*. ‖ *l.* 3. arborum *Mg, T*2 *(m. prima)*; arboris *Mt*; *deest Her*. intravit *P*1, *sP*. consequutus *P*4; secutus *Gw, Mg, Mt*. interpellet *Ald, Bb, Jlz, P*6; inter pellatus *Mg, Mt*; impellat *Her*. eum *deest Mg, Mt*. est arbor *J*; arborem *Ag, Bos*. est *deest Mg, Mt*. et *deest T*2 *(m. prima)*. ‖ *l.* 4. fumo] fęno *corr*: funo *Mt*; summo *Ald*. persecutionis *sP*. de transverse *T*2 *(m. prima)*; de traversae *P*2, *V*; de traversa *Bb, Ep, Gw*; de tranversa *T*2 *(m. rec.)*; de transversa *Ald, Gw, Jlz, P*4, *Til*. retro(?) versa *Ad*; verse *Her*. securi *Ad*; sicure *corr*: securi *Gw*; secura *T*2; eiciat *Mt*. possit *Ald, Ch, Jlz, T*1; potens *L, P*6; poteē *J*. eiciat *corr P*4; eiceat *Bb, H*; eiiciat *Bos, Her, P*4, *Til*. examen eiciat *Ald, Ch, Jlz*. ‖ *l.* 5. veruntamen *Bos, Ch, P*6, *Til*; verutamen *P*1; vero tamen *Ag*; *hic caput distinguitur P*6. ita ut] ut ita *Mg, Mt*; ita *Ep*. arbor *Ad, Bos, Gw, P*2, 4, *Til*; et arbor *Mt*; et arbore *Mg*. ledetur *Alt, H, J, T*1; ledet *Ch, T*2 *(m. prima)*; ledat *Ald, Bb, Her, Jlz, T*2 *(m. recentior)*; delaetur *L*. quos *Alt, Bb, Gw, H, J, L, sP, T*2; quod *Bos, Ep, Mg, Mt, P*2, 3, 6, *Til, V*; qui *Jlz*; quae *cett*. remanserit *Bos, P*2, *sP, Til*; remansuerint *L*. illius *P*4. sit *Bos, J, Til*; sunt *P*5. ‖ *l.* 6. et arbor *Mg, Mt*; arborem *Ag, Bos, L*. est *deest Ag, Mg, Mt*.

Cap. VIIII. cum cap. VIII coniunctum Her, L. ‖ *l.* 7. VIIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*6, *T*2 *(m. prima)*; II *Gw, Her, T*2 *(m. recentior)*; CXXIII *Mg*; CLXI *Ad*, [CCLX]II *Ald*. ‖ *l.* 8. capturis *Ag, Ep, Mg, Mt, P*1—4, 6, *sP, Til, V*; capturas *Ald, Her, Jlz*; capturam *cett*. quos *Alt, Bb, H, J, L, T*1; qui *sP*; quis *T*2 *(m. prima)*; quam *Ch*, quem *Mt*; quae *cett*. ad *deest T*1 *(m. prima)*. capiendos *Alt, Gw, J, L, T*1, 2 *(m. prima)*; capiendos *corr*: capiendas *Bb*; capiendas arbores *Ag, Mg*; capiendos arbores *Mt, sP*. ponitur *Ad*; ponunt *Ch*. id est] idem *Her*. vasculis *Gw*; vasculis *Bos, Til*. apum *Bos, Gw, Til*; apium intraverit *Ald, Jlz*; apium intraverit *(in margine) T*2 *(m. recentior)*; apum ponuntur *P*2. ‖ *l.* 9. interpellet *Ad, Ald, Ep, Jlz*; interpellatum *Mg, Mt*. eum *deest Mg, Mt*. vasculus *Alt, H, J, L, P*2, *T*1. et studeat — vasculum *desunt sP*. suum studeat *Ch, T*1; studeat *T*2 *(m. prima)*. eicere] eiicere *Bos, Her, Til*; excutere *Mg, Mt*. ‖ *l.* 10. veruntamen *Ald, Bos, Ch, L, Til*. aperiatur *Ad, Ald, Ch, Jlz, P*4, *sP, T*1; apperiatur *J*; aperiat *Her*; aperietur *corr P*2. ledatur *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt, P*4, *sP*; leditur *P*6; ledat *Her*. si ligneus *Alt, H, J, L, T*; si lignum *Ag, Her, Mg, Mt*; singulam *sP*. ledat eum ternis *desunt Her*. ledat *Gw, P*, *T*2 *(m. prima)*; letat *Alt, J, L, T*1; levat *Bb, Bos, Ch*; ldat *Ag, Ep, P*1–4, 6, *sP, Til, V*; libat *Mt*; laedat *Mg*; allidat *Ad*, ilidat *T*2 *(m. recentior)*, percutiat *Ald, Jlz*.

1 *Cf. L. Sal. VIII. De furtis apium et supra p.* 460 *n* 1. — *Haec capita* 8 *et* 9 *respondent cum Schwabenspiegel ed. Lassberg art.* 365.

eum terris; si ex corticibus aut ex surculis conpositum fuerit, cum pugillo ternis vicibus percutiatur vasculum et non amplius et quos eiecerit suae erunt, et quae remanserint ipsius erunt cuius vasculum est.

X.

Si autem dominum arboris vel vasculi non interpellaverit et sine illius conscientiam eiectum domini restituerit et ille cuius vasculus fuerat, cum conpellaverit, ut ex suo opere vel arbore retulisset et restituendi conpellaverit, quod untprut[1] vocant, et ille alius, si negare voluerit et dicit suum consecutus fuisse: tunc cum sex sacramentalibus iuret, quod ex suo opere ipsum examen iniuste non tulisset nec illud ad iudicium restituere deberet.

Cap. VIIII. ‖ *l.* 1. eum] ipsum *Ad;* illud *Ald, Bb, Bos, Ch, Jlz.* terris *deest Ald, Jlz;* terrae *Ad;* de terra *Bos, Ch;* ternis *L.* orticibus *L;* cortibus *P3;* corucibus *sP.* aut] ut *sP.* aut—ternis vicibus *hic desunt, sed verbo* reman *et* ferint *(l.* 2 *et* 19*) interserta J.* surculus *P6;* surcalis *sP;* urculis *Gw;* furculis *H, J, L;* ortulis *Mg, Mt;* virgulis vel surculis *Ald, Jlz.* conpositio fuerit *Ag, Mg, Mt;* ex surculis est positum fuerit *Bb;* cum praefuerit *sP.* cum pugillo *desunt sP;* cum pigillo *L;* cum pigille *Mg, Mt;* cum pugno *P2.* termis *J.* vitibus *Mt.* ‖ *l.* 2. percutiat *P4;* percuatur *sP;* pertiatur *Ep.* vasculus *Alt, H, J, T1;* vasculis *L;* vasculum *cett.* et *deest L, supra lineam P6.* quas *Ad, Ald, Ch, Gw, Her, Jlz, Til.* eiecerit *Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Her, L, Mg, Mt, P1—4, 6, T2, Til.* sua erunt *P2;* sui e. *Gw, P5;* sive erunt *H;* fuerunt *L.* que autem *Ald.* remanserint] reman aut ex furculis conpositum fuerit cum pugillo termis vicibus ferint *J;* remanseruut *Her, L, Mg, Mt, P6, sP.* ‖ *l.* 3. erunt, er̄] erit *sP.* vasculus *Alt, Ch, H, J, Jlz;* vasum *P3.* est *deest Mg, Mt.*

Cap. X. cum cap. VIIII coniunctum Her, L. ‖ *l.* 4. X *deest Ad, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P6, V;* III *Gw, T2;* CXXIIII *Mg;* [CCLX]III *Ald.* *Rubrica exstat L.* ‖ *l.* 5. Si] . . i *Ad.* dominus *Ag, Mg, Mt, sP.* arboris non interpellaverit vel vasculi *Ald.* vasculum *Mg, Mt.* non *deest Ad.* interpleverit *corr:* interpellaverit *P3;* terpellaverit *Mg;* interpellaveris *sP.* sine] si *L;* si non *Ag, Mg, Mt, sP.* conscientiam *corr:* conscientia *H;* conscientia *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P2, 4, T2, Til;* consentia *Ald;* consentiat *Mg, Mt.* ‖ *l.* 6. eiecti *Ep;* ei emptum *Mg, Mt.* domini eiectum domi *Ald.* domui *T2 (m. recentior);* domino *Ad, Her;* domi *Bos, Ch, P4 T1;* dom̄ *sP.* restituat *Ald, Ch, Her;* constituerit *P6.* et *deest Mg, Mt.* illi *Ad, Alt, Bb, Gw, H, L, T1;* illius *Mg, Mt;* illum *Ch.* cui *Mt.* vasculus *Ag, Alt, Ep, H, J, L, P2, T1, V;* vasculu *sP;* vasus *P3;* vasculum *cett.* fuerit *sP;* est *Mg, Mt, P4.* eum *deest Ch;* eam *sP.* conpellaverit *corr* L; conpella *P6;* conpellat *Her;* interpellaverit *Ad.* ut ex suo—conpellaverit *desunt Her.* ut] et *Gw;* quod *P4.* ex uo *sP.* ‖ *l.* 7. opere retulisset vel arbore *corr:* opere vel arbore retulisset *Gw.* arborem *Ch;* labore *corr:* arbore *Alt.* retulisset *corr:* tulisset *T2;* reculisset *L;* restulisset *Til;* tulisset *Mg, Mt.* restituere *Bos, Ch;* restituendum *Ald, P4;* ad restituendum *Til;* restuendi *P2.* conpellaverit *deest Gw;* conpellat *Bos, Ch;* conpleverit *sP.* quod—dicunt *desunt Alt.* unt prut *Til;* untprut *Ald, P3;* untprutt *Jlz;* unthprut *Her;* untpruunt *Mg;* untprount *corr:* untpruunt *Mt;* untprhut *Ad;* unprut *P2, 4;* uñtprunt *P6;* untpruht *H;* untprot *Ag;* unterprut *Lind.* dicunt *Ch, J, T1.* et si ille *Ald, Jlz.* ‖ *l.* 8. alius *deest Alt, H, L.* si *deest Ald, Alt, H, Jlz;* se *L.* ne, *corr:* negare *H;* negaverit *Ad.* voluerit *deest Ad.* dicit] diem *Bos.* suam *Bos, Ch, T1;* quod suum *Ald, Jlz.* consecutus fuisse suum *Ad.* cum secutus *Alt;* consecutum *Her, Mg, Mt, T2 (m. recentior).* fuisset *Ag, Ald, Bb, Gw, H, J, L, Mg, Mt, sP, T1.* tunc *deest Ald, Bb, Jlz;* hunc *Mg, Mt.* cum *P6 m. recentior supra lineam.* sex *deest Mt;* VII *sP.* sacramentales *Ad, Ep, H, J, L, T1, 2 (m. prima).* ‖ *l.* 9. soo *corr:* suo *P4;* uo *sP.* ipsum] suum *Ad.* iniuste *in margine H;* in istum *corr:* iniustum *Mt;* iniustum *Mg;* inluste *Til.* tulisse *Ep;* tollisset *L, sP.* illum *Alt, Ch, H, J, Mg, Mt, P1, 5, sP, T1;* illut *Ep.* ad *deest T2 (m. prima).* ad iudicium] adicium *sP;* aiuulitium *L.* ‖ *l.* 10. deberetur *Alt, Bb, Gw, H, J, L, P1;* debet *P2—4, sP;* debet *corr:* deberet *P6;* debere *Ad, Mg, Mt.*

1) *Hoc est distractio, ereptio, 'Entziehung' cf. Glossarium et D. v. Kralik l. l. p.* 604—611.

XI.

[1] Pari modo de avibus sententia subiacetur, ut nullus de alterius silva, quamvis prius inveniat, aves tollere praesumat, nisi eius commarcanus fuerit quem calasneo dicimus. Et si aliter praesumpserit, semper restitutionis sacramentum iniustum putamus, quamvis minima est querella, cum VI sacramentalibus iurare lex conpellit*.

*) *Ch add.:* Ille servus fiscalinus qui in hostem vadit pro fredo 40 sol. ut alii liberi conponat.

Alter servus qui farinam et brazam suo domino facit, solidos VI pro fredo.

De istis sufficit.

Explicit lex Baiwariorum.

Her titulum distinguit: Cap. XXXII Sententia de avibus nido exceptis subiicitur *inscriptum; Gw titulus* De avibus.

Cap. XI. deest Alt; cum cap. X coni. Ag, Mg, Mt. ‖ *l.* 1. XI *deest Ald, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; *titulus unicus Her;* IIII *Gw, T* 2; CLXII *Ad;* CCLXIIII *Ald.* ‖ *l.* 2. Pari modo] Ari modo *P* 6; *desunt Gw.* Pari — subiacetur *desunt Her.* modo *bis, sed alterum deletum J.* sententiae *Gw;* sententiam *L.* subiacet *Bb, Bos, Til;* subiaceatur *Gw, L, P* 4; subiaceat *Ald, Jlz;* subiacetur, ur *erasum H.* ut] et *L.* de *deest sP.* silbas *sP.* quam *Ag;* quivis *L.* ‖ *l.* 3. prius *deest Jlz;* primus *Ch;* prias *sP.* tollaero *L.* praesummat *Ag, P* 4, *L;* non presumat *P* 2. nisi] ni *L.* eius] ei *Mg, Mt, P* 3. commarcanus *vel* conmarcanus] cummarcanis *L;* conmarcinis *Mg, Mt;* commercanus *Ep;* conmarcaneus *Ad;* commercanus *Ch;* conmarcatus *P* 6; conmarcanis *P* 1; conmarchanus *Bos;* cumarianus *Her;* conmercanus *sP.* fuerat *Ep;* fierit *sP.* quam *P* 6; quod *H.* calasnoe *sP;* kalasneo *Ep;* calesneo *Ald, H, Jlz;* cacalasneo *Ag;* galesino *L;* gileisno *sP;* kalarni *T* 2 *(m. prima);* kasarni *T* 2 *(m. rec.);* gileisno *Gw.* ‖ *l.* 4. dicimus] dic̄. *Ad.* et] quod *Ald, Jlz.* si *deest Ad, Bb, Bos, J, L, Mg, Mt, P* 1, 2, 6, *V;* qui *Jlz, Til.* aliter *deest Ald, Jlz;* alter *Ad, Her, P* 4. semper *deest Ald, Jlz;* senire per *P* 6. sagramentum *sP.* iniuste *Her;* iustum *Ald, Jlz;* putamus iniustum (putamus *erasum*) *P* 3. ‖ *l.* 5. quamvis] et quamvis *Ald, Jlz.* sit minima *Ad, Ald, Jlz.* querella *Ag, Mg, Mt, P* 3, 6, *sP, V;* querellat *P* 1; que sella. Et si admittitur, . . *P* 4; querela *cett.* VI] III *Her.* sacramentales *Ad, H, J, L, T* 1, 2. iurare] iuret *L;* iurare] iuret vel iurare *Gw;* iuret *sP; deest Ag;* iuret, sic etiam *Ep.* lex *deest J.* conpellet *sP.*

In Ch, J, Gw, T 1 *sequitur cap. IV,* 26 *huius editionis in Gw etiam (iterum) cap. XXI,* 4 *huius editionis cf. supra p.* 466 *l.* 3. ‖ *l.* 6—8. *exstant in cod. Ch.* ‖ *l.* 9. *deest Ad, Alt, Jlz, T* 1; *in Gw capiti* de porcis *hoc loco repetito anteposita.* explicit. de istis sufficit *L.* ista *P* 1. sufficit] sic finit *P* 4. ‖ *l.* 10. *deest, Ad, Alt, Bb, Ep, Gw, H, Jlz, L, P* 2, 4, 6, *T* 1, *V.* Baiuariorum *sP;* Baiouariorum *Mt;* Baioariorum *Mg.*

1) *Cf. Ed. Rothari* 320.

INDEX RERUM ET VERBORUM

COMPOSUIT

WILHELMUS FINSTERWALDER.

Maiores numeri paginas, minores quinas lineas indicant.

d.

f.

k.

l.

m.

GLOSSARIUM VERBORUM VERNACULORUM.

Lexica seu dissertationes, quibus usi sumus, his abbreviationibus notavimus:

Fick = Fick, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprache 4. A. Göttingen 1891. Graff = E. G. Graff, Althochdeutscher Sprachschatz I—VI. Berlin 1834—43. Grienb. = v. Grienberger, Besprechung von Kralik, Die deutschen Bestandteile der lex Baiuv. (NA. 38, p. 49f.) in Mitt. des Instituts f. österr. Geschichtsforschung 35 (1914) p. 154f. Kralik = v. Kralik, Die deutschen Bestandteile der lex Baiuvariorum in Neues Archiv 38 (1913) I 13—55, II 401—449, III 583—623. Steinmeyer = E. Steinmeyer und E. Sievers, Die althochdeutschen Glossen. Berlin 1879f. Lexer = Lexer, Mittelhochdeutsches Hand-Wörterbuch I—III. Leipzig 1872—78. Schade = O. Schade, Altdeutsches Wörterbuch 2. A. Halle 1909. Schmeller = J. A. Schmeller, Bayrisches Wörterbuch bearb. v. G. K. Frommann 2. A. München 1872.

Loci verborum huius Glossarii in Indice rerum inveniuntur.

a

adargrati: adarcrati adarcreti adartreti atargrati atharciati athargrasti athargrati arcrati arthagrati artrati. *glossa* adergrad 'adara' *i. e. vena cf. Graff I, 156;* 'crati' *crāten cratāge *cf. Graff IV, 311; Kralik p. 405. 406. 448; Grienb. p. 160: venae percussio Aderzerhauung.*

ahapichhunt aperhunt apuhhunt aputhun apuutunth *v.* hapuhhunt.

anargnago: angargango angargnaco angarnago ingarnago 'angar' *i. e. Anger cf. Graff I, 350;* 'gnagan' *i. e. nagen Graff II, 1014; cf. Palander, Die ahd. Tiernamen S. 97 und Kralik p. 415: Grasnager.*

andecinga: accinga ancinga andecena andecenga andetana andetinga *i. e. modus agri cf. Ducange s. v.*

anothapuh: anathabech anathabuh anathapech anathauch anethabech anithapuh anopuh anotfat anothabuh anothapach anothapuhc anothapuch anothapuk anotunhapuch anthaboh manophu manothaht: 'anot' *Graff I, 336;* 'hapuh' *Graff IV, 755; cf. Kralik p. 415: Entenstößer.*

antfanc antfang anwanc *ahd.* *fanc 'fang' *Graff III p. 411 i. e. das Fassen; cf. Kralik p. 412: per vim implexare.*

aranscarti: aranscardi aranscrat arnscar *ahd.* 'aran' *i. e. messis Graff I, 480;* 'scartian' *i. e. lacerare Graff VI, 528; cf. Schmeller I*[2] *p. 146; Kralik p. 415: messis desectio.*

athaudregil (auregil) *v.* tautragil.

armulam *v.* carmulum.

auursan: auursani auursen *ahd.* âuursan, âuorsan' *Part. Praet.* *uerz *uers, *ahd.* werran *cf. Fick III*[4] *p. 398; cf. Kralik p. 415—419; Grienb. p. 155: animal laesum.*

b

ba-, bu- *v.* pa-, pu-.

bibarhunt: bibar- piparhunt biberhund libarhunt piberhund piparhund piparhunt piparunt *Graff III, 22. IV, 977; Schade I, 58: Biberhund.*

c

ca- *v.* ga-, ka-.

calasneo: cacalasneo calasnoe celesneo galesino gileisno kalarni kasarni *germ.* 'lêswô', *ahd.* 'ca lasaweo' *Schade II, 469; cf. Kralik p. 419—425:* commarcanus; *cf. Grimm Gram. II, 735; Deutsche Rechtsaltertümer II*[4] *p. 11; Fick III p. 364.*

camurdrit: ciamurdrid gamordrid gamordrit gamurdit gamurdrit ghamurdrit *ahd.* 'murdrian' *Part. Perf. Graff II, 856; cf. Kralik p. 425.*

canshapuh: canshabuh gansaput ganshabech ganshabeh ganshabich ganshabuch ganshaph ganshapoh ganshapud ganshapuh ganshapuhc ganshapuk ganshauhauch ganshopich gransfu gransfuet kanspoh *ahd.* 'gans' 'habuch' *Graff II, 220. 754; cf. Kralik p. 425: Gänsegeier.*

carmulum: armulam carmalum carmelum carmula carmulin carmullum carmulum Earmulum karmulum *latin. ex germ.* *karmi (*ags.* cearm) karmen *Schmeller-From. I p. 1292; Kralik p. 425—429; Grienb. p. 163. 164: strepitus, seditio, Krawall.*

carmül *glossa s. XV ad v.* carmulum.

casaho *glossa ad v.* causaticus.

chalcoven chalkofen chalhovan *glossa ad* calcefurnum; *cf. Steinmeyer II, 353.*

chornstadel *glossa ad v.* fenile; *cf. Steinmeyer II, 353.*

cranohari: caranochari carnocarii chanicheari chranechari chranethari chranichari chranihari chranochari chrunocari chrunochare cranochari cranohari diranaharii *ahd.* 'chranoh, cranuh' 'aro, ari' *Graff I, 432. IV, 613; Schade II, 510; cf. Kralik p. 429; Grienb. p. 155, 156: Kranichfalke.*

d

dinch dinc *Schade I, 103.*

e

Earmulum *v.* carmulum.

eim-, emi- *v.* heim- hemi.

ekken *glossa s. XV ad v.* 'claudere'; *cf. Steinmeyer II p. 353.*

eri- *v.* heri-.

esparuuuarihus *v.* sparwarius.

estodal *glossa ad v.* ira.

etortcartea: aetharchartea etacarita etirkarta etorcartea etoretartea etorgata etortcatea etorzcartam mezraha *ahd.* 'etar' 'cartea' *i. e. virga Graff IV, 256; mhd.* 'eter' *Umzäunung vgl. Lexer I, 713; cf. Kralik p. 429: Oberkante eines Zaunes.*

ezziszun: eggisczunt eziscozun eziscun ezisezun ezzescun ezziehzunn ezzischun ezziscum ezziscun ezzisczun ezziszin zziscozū *ahd.* 'ezzisc' *i. e. seges,* 'zun' *Graff I, 529; Schade I, 156; cf. Kralik p. 429: Zaun am Getreidefeld.*

f

falfurf *v.* uualcuurf.

farsuuirotos: farrsuuirotu farsivirotos farsivirrozzos farsuirutos farsuueritos farsviritos farswirotus firsvirotos furswirotos oursuuirotos *ahd.* 'farswerjan' (*ags.* sweor) *2. Pers. Praet.*

Schade I, 168; Schmeller-Frommann II, 646; cf. Kralik p. 599; Grienb. p. 162: iniuste firmasti.

feidosus *latin. ex* *fā-idō (*lgb.* *faida, fai-þa) *Fick III⁴ p. 241; Du Cange III, 396; cf. Kralik p. 28; Grienb. 163: bannitus.*

fercauunt freuuabunbt *v.* hrevavunt.

firstfalli: firsfalli firstfallit firstfelli firstifalli fistfalli firtsfalli fristvalli fritfalli *ahd.* 'first' 'fallian' *Graff III, 465, 698; Schade I, 159; cf. Kralik p. 430; Grienb. p. 160: culminis deiectio.*

firstsul: fristsul uirstsul virstsul furstsul *ahd.* 'firstsûl' *Graff VI, 187; Schade I, 200; cf. Kralik p. 430: columna a qua culmen sustentatur.*

fouzmaz: fohma fōzmaz *ahd.* 'fuoz, foz' 'mâz' *Schade I, 233, II. 597 i. e. peditura, das Ausgemessene; cf. Steinmeyer II, 353.*

frevel *glossa s. XV ad v.* fredum *i. e. multa principi propter pacem fractam solvenda.*

frilatz frilaz *ahd.* 'frî' 'lâz' *Graff II, 299* 'laz'; *Schade II, 223. 539; cf. Kralik p. 430. 437: libertus.*

frilaza: frigilastz frilacha frilastzin frilaxin frilaz frilazam frilazd frilazza frilazin fringlaza *fem. v.* frilatz.

fuora *glossa ad v.* 'angarias'; *cf. Steinmeyer II, 353.*

g

ga- *v.* ca-, ka-.

gaifa *v.* wiffun.

gamactus, gamacta *glossa S. XV ad v.* percussio.

gansaput *v.* canshapuh.

gebol- *v.* kepol-.

-gelda -gildus *(in compositis* novigildus, weregildus *etc.) significat pretium id, quod res valet; ex gr.* novengeldus *i. e. nonuplum pretii rei. v.* niungeldo, triniungeldo, weregeld.

gifeh giucher *ahd.* 'gafêh' 'gefêh' *Schade I, 243; cf. Kralik p. 28—31: Fehde. cf. Brunner DRG. I², 222. 457 n. 16; Steinmeyer II, 353.*

givuina *glossa ad v.* impatet; *cf. Steinmeyer II, 353.*

gransfu gransfuet *v.* canspuh.

h

hapuhhunt: ahapichhunt aperhunt apuhhunt aputhun apuutunth habhunt habechunt habehunt habughunt habuchhunt habuhhunt haphuhunt hapuhhunt hapkhunt hapuchant hapuphunt *ahd.* 'habuh, hapuh, hapuh' 'hunt' *Graff IV, 751. 977. Schade I, 361. cf. Ducange IV, 165. cf. Kralik p. 438: canis acceptoris Habichthund.*

heimzuht: heimzuht eimzuht eimzugh eimzuht heizuht heim[illegible] heimsuch heimsucht heimzaht heimzot heimzuhte heimzut heimzuht heimzuh *ahd.* 'heim' *i. e. domicilium; ahd.* 'zug' *mhd.* 'zuc' *Lexer III, 1170; Graff IV, 947. V, 615; cf. Kralik p. 438: Heimsuchung mit weniger als 40 Mann.*

heriraita: beriscista eriroita erireita eriscita heireita hereireita heriraite herirata herireit herireita heriχeita herirere *ahd.* 'heri' 'raita' *Graff IV, 983, (II 478); Lexer II, 398 (Graff V, 584); Brunner RG. II, 659; Fick III⁴, 334; cf. Kralik p. 439: Heerfahrt, Heimsuchung mit mehr als 42 Mann.*

himilzorun: hhimilzorun hilmilzorun hilmizorun himilzor himilzoñ himilzorn himilzoron himilzorum himilzorunga himithorn himizorun nichilzorun *Acc.* *himilzora *himilzorung *ahd.* 'himil' 'zeran' *Graff V, 691; Lexer I, 1162; cf. Kralik p. 439. 440; Grienb. p. 158: elevatio immodesta indumentorum super genuclos.*

hirniuuotic *glossa ad v.* herniosus; *v. Ducange.*

hirnschal *glossa s. XV adv.* kepolsceini.

hofawart *v.* houuart.

hoffgricht *glossa s. XV ad v.* placitum.

holoht *glossa ad v.* cadivus; *v. Ducange.*

horcrift: hŏrgriff horccrif horchrift horchrist horcriet hōrcrift horgrif horicrif hoorcriet hortchrift hortcrist horumcrift *ahd.* 'hôr, huor' 'grif' *Graff IV, 1010. 319; cf. Kralik p. 440; Grienb. p. 157: Hurgriff.*

hoverunst 'hof' 'runst' *Graff II, 519 i. e. qui contra legem per vim intraverit.*

hove zun: hovazun Howehun *ahd.* 'hove' 'zun': *Hofzaun.*

houuart: hocuawarth hofawart hofwarth (hovahunt) hovewart hovowart huauuart ofuuarth ovawarter uuarthund *Graff IV, 828, 831. I, 956; mhd.* hovewart *Lexer I, 1370; cf. Kralik p. 441: Hofhund.*

hraopant: chraopant haraopan haraepant hraobant hrapant hreopant hrobaten hropa hropan hropant hroupant hrpant raopant raupant raupiient rheopant ropant *ahd.* '[hrao] rêo, reuuar [* hrawa *i. e.* cruor]' 'pant' *Graff II, 553; Schade I, 422. II, 40; cf. Kralik p. 441 bis 444; Grienb. p. 158: ligatio cruenta.*

hrevavunt: fercauunt freuuabunbt hraefwnt hreuaunt hreuaunnti hreuaouunt hreuawnt hreuawunt revaant revaunnti rewnt uerhwnt verhwnt *ahd.* 'hreo' *i. e. cadaver,* 'hreo' 'href' *i. e. thorax Graff IV, 1151. Schade s. v.* 'hrên'; *cf. Kralik p. 445 447. Grienb. p. 160: interiorum membrorum percussio.*

hueun, huneun 'hunc, ur'? *Graff I, 701* 'ar'? *Graff IV, 613; Falkenjigl?*

hus *glossa ad v.* casa.

husprueh, husrunst 'runst' *Graff II, 519 i. e. si in domum alicuius per violentiam intrarit.*

hut *glossa ad v.* corium.

i

infanc: anvanc fanc infanch infang infank infant infunc *ahd.* 'fanc' *Graff III, 411; cf. Kralik p. 447. 448: manus inicere in aliquem (Anefang).*

ingarnago *v.* anargnago.

intprat *v.* untprut.

inunuuan: innuan inunovan inunovani inmunuan inuinuan inunumunian inunuuant invnuuan inuunuant inunwan (munwan) *ahd.* 'uuân' (uuânî) *Graff I, 857 i. e. opinio, spes.* 'unuuan *i. e. desperatio; Grimm, D. Rechtsaltert. II⁴ p. 187: lebensgefährlich; cf. Kralik p. 611; Grienb. p. 162: in absentiam spei (vivere).*

k

ka- *v.* ca-, ga-.

kaheio: caeio gaheio gaio giheia kabeio kaeio kahaio kaheir kaheo kaneo keio *kaheium (*lgb.* gahagium) *Schmeller-From. I, 1021, 1022; cf. Kralik p. 38, 45; Grienb. p. 163: Gehege.*

kanspoh *v.* canshapuh.

kepolsceini: gebolscelli gebulkin gebulkini gebulschenidie gebulschini gebulschyni gebulskin gebulskini kebilscein kebolstein kepolschin kepolsceni kepolsekeini sceppolsein *ahd.* 'gebal' *i. e. testa nuda Graff IV, 127. ahd.* 'scînan, scein' *Graff VI, 499; cf. Kralik p. 448: apparitio testae.*

l

landgricht *glossa s. XV ad v.* placitum.

leithund: latiunt leisthund leithun leydthunt leitehunt leitihunt lemhunt letihunt *ahd.* 'leiti' *i. e. ductus Graff II, 187. IV, 974; cf. Grimm DWB. VI s. v. Leithund; mhd.* 'leist' *i. e. Spur, Weg Lexer I, 1870; cf. Kralik p. 449; Grienb. p. 156: Leithund.*

leitkauf *glossa ad v.* arra.

leuda: leude liuda liuta liute *ahd.* 'liut' *(ags.* leod) *latin.* *leuda cf. Kralik p. 33—35: genus, Stammesgenossenschaft.*

libschattn *glossa s. XV ad v.* lidiscarti; *mhd.* 'lîp' 'schade' *Lexer I, 1934.*

lidiscarti: lidcharti lidescarti lidscarti lidscharti lidstasti liscarti litscardi *ahd.* 'lid' 'scarti' *Graff VI, 528. Fick III p. 235. Schade s. v., cf. Kralik p. 449. Grienb. p. 160. Gliedverstümmelung.*

m

mahalat *glossa ad v.* mallare.

manuphu man[illegible] *v.* anetthapuh.

marach: march mara marae march mark *Graff II, 841 cf. Kralik 583* [illegible]

mar[illegible] *ahd.* 'marca' *Graff II, 846 cf. Kralik 583 confinium, terminus,* [illegible]

marchfalli marchfalli marahfalli marchifalli marcfall marcfalli marchfalla marchfeili marfall.

marhfalli *ahd.* 'marach' 'fallian' *cf. Kralik p. 583; Grienb. 160: de equo deiectio.*

marchzand: maraczant marchant marchīat marchzan marchzant marczand marczant mardtzan marhant marhczand marhzant marichzant mariz marzan marzand mazait mazant morezant moriz *ahd.* 'marca' 'zand' *Graff V, 683; mhd.* marczan *Lexer I, 2044; cf. Kralik p. 584: dens maxillaris.*

mila, milla *glossa ad v.* leuca; *cf. Steinmeyer II, 353.*

murdrida: irmurdrit mordrida murdarida mürdiran murdrī murtrito *murdrid murdrian *i. e. iugulare Graff II, 855, 856; cf. Kralik 425. 584; Grienb. p. 161: Mord.*

n

niungeldo: niugeldo niumgeldo niungeldo niungelt niumgildo niungulte niuingeldo novemgeldo mungeldo numgende inungeldam 'niun' *i. e. novem* 'gelt' *v.* geldo; *cf. Kralik p. 41: neunfaches Wergeld.*

p

palcprust: balchprust balcprust baltrunt palchprust paleprust palprust paloprust placprust polprust puleprust *ahd.* 'balg' *i. e. follis* 'prust' *i. e. scissura Graff III, 106, 275; Schade I, 37; cf. Kralik p. 584. 585: pellis fractio.*

pantwarf pantuurf *v.* uualcuurf.

parc: parch parc parhc porc prac prach *ahd.* *berg 'barc' 'parc' *(cf. bergan Graff III, 169) ags.* 'barg' *(vgl. Graff III, 348); cf. Kralik p. 587. 588: horreum (tectorium).*

peinschrot *glossa s. XV ad v.* palcprust *mhd.* 'beinschrôt'; *cf. Lexer I, 160: Knochenverletzung.*

pfündt *glossa s. XV.*

piparhunt *v.* bibarhunt.

plotruns: plotrunst plotrŏnst pluetruenst plutrunst *got.* 'runs' 'bloþis' *ahd.* 'blôt, bluot' 'runs, runst' *Graff III, 252. II 519; cf. Kralik p. 589; Grienb. p. 159: sanguinis fusio.*

prusth *glossa s. XV ad v.* mammae.

pulislac: bullislach publislac pulisdach pulisduc pulscal pulslac pulslach *ahd.* 'puilla, pulla (pūli) *(ags.* býl) *i. e. carbunculus* 'slac' *Graff III, 96. VI, 771; cf. Grienb. p. 158; Kralik p. 589; Grimm DWB. I s. v. Beule: Beulenschlag.*

r

ra,- re- *v.* hra-, hre-.

rain *glossa s. XV ad v.* agger.

raste *glossa ad v.* pauset.

rewnt *v.* hrevavunt.

ropant *v.* hraopant.

s

saiga saga saica *cf. G. Waitz 'Über die Münzverhältnisse in den älteren Rechtsbüchern des fränkischen Reichs' (1861) p. 16 f.; Idem DVG. II^3, 2 p. 313, IV^2 p. 78; Soetbeer, Forsch. z. d. Geschichte II (1862) 356 fg.; Graff VI, 143; cf. Schmeller III p. 209.*

samin semen *glossa s. XV ad v.* satio; *cf. Steinmeyer II, 353.*

scaramez *glossa s. XV v. ad* andecinga; *cf. Steinmeyer II, 353.*

schachbach *glossa s. XV ad v.* andecinga.

scof: scofph scolph scopf scopph scuffa sculfa scupha *germ.* *scupa *scuppa *Fick III^4 p. 469; mhd.* scopf *Lexer II, 771; cf. Kralik p. 590: vestibulum.*

scopar: scarb scobar scopas *ahd.* 'scobar' *Graff VI, 411; cf. Kralik p. 590: mita (i. e. Schober).*

scuria *latin. ex ahd.* 'scûra, sciura' *Graff VI, 536; cf. Kralik p. 36: stabulum equorum.*

spanga: panga camba *ahd.* 'spanga' *Graff VI, 349; cf. Kralik p. 591: trabs exterior.*

sparwarius: esparuuuarihus paravarius sparavarius sparauuarius sparauuarus sparbarius sparewarius sparuarius sparuwarius sperarius speruarius *latin. ex ahd.* 'sparuuari' *Graff VI, 364; cf. Kralik p. 37: (frz. épervier) Sperber.*

spurihunt: spariunth spuerhund spùrhunt sphurihunt spurehunt spurhunt *ahd.* *spuri *i. e. investigare Graff VI, 356;* 'hunt' *Graff IV, 977; cf. Kralik p. 591; Grienb. p. 156: Spürhund.*

stadala *(glossa) latin. ex ahd.* 'stadal' *Graff VI, 653; cf. Kralik p. 36: Stadel.*

stechcho *glossa s. XV ad v.* stips.

stockzā *glossa s. XV ad v.* marchzand.

suuarin *glossa ad v.* examen; *cf. Steinmeyer II, 353.*

suuarzuuild: suartzwild suarzwilt suuarzuuilt suuarzuult *Graff I, 806. VI, 899; cf. Kralik p. 597: Schwarzwild.*

sweizcholi: siuuezcoli suaizchol sueizchuoli suescoli suezcholi suezcoli suueizcoli suuelzcoli suuuezcoli *ahd.* 'suueiz' *i. e. sudor Graff VI, 907;* 'chelen' *trudicare;* 'choli, coli' *supplicium Graff IV, 654; cf. Kralik p. 598; Grienb. p. 160: usque ad sudoris effusionem cruciatio Schweißplage.*

suuiron: siuiron suergen sueron siuuiron suueron suuiror suuro swiron *(2. Sing. Praet. Ind.) ahd.* 'suuerian, suuirôn' *i. e. iurare, firmare; cf. Kralik p. 599—601; Grienb. p. 162: schwören v.* farsuuirôn.

t

tautragil: athaudregil (auregil) taudhregl tauregel tautregil thaudregil thautregil tŏtregil tŏregil totdrigilt traudegil *ahd.* 'tau' *i. e. ros* 'tragan' (*ags.* dragan) *portare, trahere Graff V, 501; Schade p. 924, Schmeller II^2 p. 69; cf. Kralik p. 603; Grienb. p. 156; Grimm 'DRA.' p. 94. 630: claudus sic ut pes eius ros tergat.*

triniungeldo: driunigelt thrimniungeldo tribusniungeld trimniungeldo triniunigeldo triniungeldo triniuungeldo trinuingeldo triumniungeld triumniüngeldo triunigelt triuniungeldo triunungeldo *ex latin.* *trinovigildus (tri-niungeldus) *cf.* -geldus, niungeldo *Graff IV, 193; Ducange VIII, 183; cf. Kralik p. 42: dreimal neunfaches Wergeld.*

triphund: intriphunth tribhunt triphunt trispunt trybhund *Graff V, 481, IV, 977; cf. Kralik p. 603: Treibhund.*

triskinga *glossa ad v.* pascuarius; *cf. Steinmeyer II, 353.*

trucknslac *glossa s. XV ad v.* pulislac.

tuninum *latin. ex ahd.* 'zûn' (*ags.* tûn); *cf. Kralik p. 37; cf. Ducange VIII, 208: Einzäunung.*

u

untprut: intprat unprut unterprut unthprut untprhut untproünt untprot untpruht untpruunt *ahd.* *untprettan (*ags.* oþbregdan) *i. e. tollere, eripere cf. autem Kralik p. 604—611; Grienb. p. 159: Entziehung fremden Gutes.*

uuicari v. huicari.

v

vilz *glossa ad v.* feltrum.

uu w

uualcuurf: falfurf pantuurf pantwarf pantwars ualfur valfurf waltoft uualtuuerf uualtuurf uualtuurfd uualuurfo uualtuurst uualuurf waturf watuurf uuatuurst wultworf *ahd.* *uual, uualcan *i. e. verwirren,* 'uurf' *i. e. iactus Graff I, 1041; cf. Kralik p. 614; Grienb. p. 158; Brunner DRG. II^1 p. 563: eiectio discriminalium de capite.*

waluraupa: huuualaurapa ualuraupa valaraupa walaroup walaup wallroub wallroup walraup walraupa waluraupa weleroup *ahd.* *walu *i. e. caedes Graff I, 801;* roub *i. e. spolium Graff II, 357; cf. Kralik p. 615; Grienb. p. 155: vestitus liberi aut servi furtivo modo occisi.*

uamstodal *v.* wanestodal.

uuanclugi: vuanclugt uuanciuge uuanclage uuanclagi uuanclege uuancluga uuancluge wancluge uuanclugo *ahd.* 'uuanc' *i. e. flexus? Graff I, 691; an dolus (ahd.* **rank** *ags.* wrenc) 'lugi' (*got.* 'liugan' *afris.* 'loga') *i. e. mendacium Graff II, 136; cf. Kralik p. 616; Grienb. p. 160: deceptio dolosa.*

wanestodal: uamstodal vanestodal vanetestodal vauestodal vuacinstodal uuachistodal wachsitdac uuachstodat uuanchstodal uuanc-

stadaluuancstuodal wancsto uuancstodal wanstol uuanstuodal uuihancstodal uuucistodal *ahd.* 'wanc' *i. e. dolus Graff I, 691; ags.* 'stódl' (*mhd.* stuodel, studel *i. e. Pfosten*) *ahd.* 'stuodal, stadal' *Schmeller II², 959; cf. Kralik p. 618, 619; Grienb. p. 161: decipula heimtückische Stellung.*

wanderergast *glossa s. XV ad v.* peregrinus.

wehadinc *germ.* *waihō (*abayr.* wēh) *ahd.* *wih wih (*got.* waihjô) 'uuèha *i. e. iudicium,* 'dinc' *Graff V, 176; cf. Kralik p. 619–21; Grienb. p. 157: Kampfgericht.*

weregeldus: (waregeld waregelt) werageldidun weramgeld weragelt uueregild uueregeld uirghelt uirgilt uirngeld widrigild widriglit wirengeld uuiregelt wirmgelt wiringeld uuirnegeld uuirngeld wirngeltio wirnglet wridgelt uurugelt uuurgelt (vulneragehethe) *Graff IV p. 191f.; Ducange VIII, 413; Kralik p. 38f.: mulcta pro occisione liberi hominis parentibus occisi ab occisore solvenda.*

uueti *glossa ad v.* arra.

uuiffun: gaifa vuiffan wifam wifan wiffa wiffam wiffan uuifun wifon *ahd.* 'uuiffa' *Graff I, 784; Ducange VIII, 415; cf. Lexer III, 1 p. 878; Kralik p. 621; Grienb. p. 155; Brunner DRG. II¹ p. 459: Markzeichen von Grundstücken, Strohwisch.*

uuil *glossa ad v.* uuilz.

uuilz: fuiltz vultz uuil wilz uuiltz uultz uulz *cf. Graff I, 851; cf. Kralik p. 620; Grienb. p. 156; Steinmeyer II, 353: equus weletabus.*

winchilsul: uuinchilsul uumchilsul winchsul uulcilsul wincilsul *ahd.* 'uuinkil' *i. e. angulus Graff I, 720;* 'sul' *i. e. columna Graff VI, 187; cf. Kralik p. 622: columna angularis.*

uvind *glossa ad v.* canis veltrix; *cf. Steinmeyer II, 353.*

windhunt *cf. Kralik p. 589: canis ueltrix.*

uunigild *v.* niungeldo.

uuishunt *glossa ad v.* canis.

z

zechen *glossa s. XV ad v.* placitum.

zuhtsu *glossa ad v.* (porcus) ductrix.

zwanc *glossa ad v.* infanc.

zwitracht, unaynikeit *glossa s. XV ad v.* scandalum.

ADDENDUM.

Enumerantur tituli vel capitula titulorum Legis Baiwariorum de quibus agit Bruno Krusch in libro, qui inscribitur 'Die Lex Baiuvariorum' Berlin 1925, et sub siglo H ea loca legis, de quibus Ernst Heymann (vide praefationem) disseruit.

Lb.	Krusch
Prol. de leg.	199
Indices legis	186 sqq.
I, 5	188.
9	186.
II, 5	188.
8	144.
12	187 n. 3.
18	188.
III de Genealogia	190
IV, 1	189.
30	189.
V / VI } titulus	185.
XIII, 7	143.
Textus.	
I, 1	137. 158. 168. 177. 180 n. 2. 201.
2	201. 202. 271. 279.
3	121. 159 n. 2. 243 n. 1. 288. 295. 300. 303.
4	179. 212. 297.
5	188.
6	73. 169. 178. 181 sqq. 203. 210. 295. 296. H 130.
7	49. 121. 126. 140. 169. 210 n. 3.
8	171. 190. 269. 292.
9	73. 186. 208 sqq. 267. 269. 272. H 130.
10	145. 186. 263. 265 n. 1. 267. 268. 271. 272 n. 2. 273. 277. 292.
11	158. 180. 292. 293.
12	136. 189 n. 4. 235. 236 sqq. 238 sqq. 252. 291. H 126. 129.
13	49. 78. 198 n. 2. 291. 292.
II, 1	159 n. 2. 173 n. 7. 179 n. 3. 265 n. 1. 272 n. 1. 277. 279. 284. 286. 287. 289. 291. 295.
II, 3	208. 210 n. 3.
4	171. 173. 202 n. 2.
5	168. 169. 180 n. 2. 188. 196. 210 n. 3. 274. H 134.
6	210 n. 3.
7	49. 142.
8	37. 38. 122. 125. 142. 144. 146. 165. 279. H 134.
9	121. 125. 131. 142. 146. 157. 158. 160. 169. 185. 196. 273. 275. H 131.
10	187. 208.
11	180 n. 2. 188 n. 1.
12	188 n. 1. 212.
13	177 n. 2. 211. 212.
14	133. 173. 174 n. 4. 211. 273. 295. H 131.
16	277.
17	186. 208 n. 2.
18	188.
III, 1	87. 172. 177 n. 2. 197 n. 1.
2	190. 263.
IIII, 1	189. 256.
2	79. 148. 205. H 128.
3	202.
7	190 n. 1. 210 n. 3. 211.
8	190 n. 1.
9	70. 139. 210 n. 3. 296 n. 1.
10	139. 210. 225.
11	69. 70. 210 n. 5.
12	202.
14	210 n. 3.
15	173 n. 6. 8. 178 n. 8.
16	202 n. 2. 210 n. 5.
17	184 n. 2. 210 n. 5. 296.
18	184 n. 2. 201 n. 1.
19	174. 184 n. 2. 210 n. 5.
20	184 n. 2.
21	210 n. 5.
IIII, 22	178. 210 n. 5.
23	178. 210 n. 3.
25	148. 155. 179. 184. 210 n. 3. 304.
26	210 n. 5.
27	87. 160. 210 n. 5. 6.
28	299.
29	138. 145. 158. 174. 179. 179 n. 3.
30	145. 174. 189. 293. 293 n. 2.
31	49. 153. 177. 178. 189. 293.
V rubrica	192.
4	173.
6	69. 70. 139.
7	69.
VI, 1	70.
3	302.
4	302.
6	69.
7	69.
9	173 n. 8.
12	299.
VII, 1	289. 290.
2	129. 202 n. 2. 289. 290.
3	49. 202 n. 2. 289. 290. 291.
4	150 sqq. 172. 207. 208 n. 2. 210 n. 3. 239. 289. 290. 291. 302. H 130.
5	71. 207.
VIII, 1	167. 176. 210 n. 5.
2	167. 177 n. 2. 178.
4	140. 161. 210 n. 5.
5	140. 210 n. 5.
7	71. 133. 148. 176. 208. H 130.
8	210 n. 5.
9	175. 177 n. 1.
10	210 n. 3.
14	171. 172. 183 n. 3. 207.
15	140 n. 2. 172. 296.

Lb.	Krusch
VIII, 16	207. 293.
17	140. 165 n. 1. 183 n. 3. 210 n. 5.
18	145 n. 5. 183 n. 3. 215. 294.
19	185. 207. 208. 217. 294. H 126. 129.
20	185. 210 n. 5. 6. 294. H 126.
21	170 n. 1. 177 n. 2. 294.
VIIII, 1	243 n. 1. 295.
2	175. 180 n. 2. 202 n. 2. 253. 279 n. 2. 303.
3	166 n. 1. 253. 295.
4	49. 131. 152. 153. 202 n. 2. 206. 208 n. 2. 220. 253.
5	146. 152. 253.
7	45.
8	45. 71. 172. 253. 295.
10	174 n. 11.
12	159 n. 2. 194. 205.
13	205. H 127.
14	211.
15	211.
16	172 n. 7.
17	121. 218. 219. 295. 303. H 125. 129.
18	218. 219.
X, 1	71. 133. 173. 203 sqq. 210 n. 3. 296.
2	140 n. 2. 210 n. 6.
3	184. 189 n. 1. 296.
5	174 n. 9. 202 n. 1. 297.
6	174 n. 9. 210 n. 3.
7	210 n. 5.
16	296.
17	174 n. 8. 296 n. 1.
18	183 n. 3. 297. H 123.
19	158. 210 n. 5.
20	219. H 129.
23	296.
XI, 1	202 n. 2.
XI, 4	174 n. 9. 179. 240.
5, 6, 7	137.
XII rubrica	192.
1	224. H 128. 129.
3	183 n. 2. H 129.
4	221 n. 1. 225. 226 sqq. 227. 228. H 123. 124. 129.
5	131.
6	213. H 128. 129.
7	42. 43. 143. 183 n. 2. 213.
8	44. 130. 140 n. 2. H 127.
9	42.
10	17 n. 3.
11	80. 176. 178. 297.
XIII, 2	169. 180. 208 n. 2. 210 n. 6.
3	177 n. 2. 208 n. 2.
5	221 n. 1.
6	297.
7	279 n. 2. 297.
8	167. 168. 210 n. 5. 297.
9	178. 210 n. 5. 297.
XIIII, 2	176. 177. 179.
3	178.
4	167. 177. 178.
5	178. 296 n. 1.
6	174 n. 3. 177. 178. 179 n. 3. 183 n. 1.
8	175.
14	178. 183 n. 4.
15	183 n. 4.
16	183 n. 4.
17	134. 161. 180 n. 2.
XV titulus	191.
1	229 sqq. H 122.
3	174 n. 9.
4	214.
5	140 n. 1. 221.
8	180 n. 2.
9	134. 173. 174 n. 1.
XV, 10	176.
XVI rubrica	191.
2	5. 132. 230. 279 n. 2. 295. 298.
3	231.
4	223. 231. 239. H 127.
5	207. 210 n. 3. 220. 232. H 127. 129.
6	220.
8	233.
9	233.
11	140 n. 1.
15	298.
16	189 n. 3. 298.
XVII, 1	177 n. 2. 201 n. 3.
2	140 n. 1. 159 n. 2. 202 n. 1. 210 n. 5. 220. 223 n. 2.
3	181.
4	97.
5	184 n. 1. 294.
6	300.
XVIII	154.
1	210 n. 5. 299.
2	299.
XVIIII, 1	210 n. 3.
2	179. 210 n. 3. 299.
5	210 n. 5.
6	178. 210 n. 5. 300.
7	300.
8	172. 174 n. 2. 300.
9	300.
10	179. 300.
XX, 1	158. 202 n. 2. 205. 279 n. 2. 302.
3	302.
[illegible]	302.
XXI, 1	304.
2	181.
6	304.
XXII, 1	210. 225. 302.
4	177 n. 2.
8	181.
10	181. 234.
11	135 n. 1. 221 n. 1.

CORRIGENDA.

p. 205 lin. 16 col. 5 adde Em. — *p. 213 lin. 10 col. 6 adde Ad.* — *p. 215 lin. 3 col. 5 adde Alt.* — *p. 265 lin. 36* 17] 7. — *p. 285 lin. 4* Hac] haec; ut] sit. — *p. 285 lin. 11 (ex Cod. Theodosiano):* enim] etiam. — *p. 296 lin. 11* lineam — *p. 301 lin. 48* Benedictum Levitam. — *p. 352 lin. 20* L *delendum.*

AVLAE VIMARIENSIS OFFICINA TYPOGRAPHICA.